قیمت ۵ ۱۲ افغانۍ

د کابل کالنی

۱۳۲۲

نهم

ALMANACH DE KABOUL

1943-44

پښتو ټولنه

دمطبوعاتو د ریاست عمومی لمبر (۹٦)
دپښتو ټولنې لمبر (٦۲)

د کابل کالنی

۱۳۲۲

دپښتو ټولنې د نشریاتو څخه

مهتمم

گل پاچا «الفت» دپښتو ټولنې عمومی مبصر

او د صحافت څانگې

مدیر

کابل : عمومی مطبعه

بسم الله الرحمن الرحيم

د کابل دوولسمه کالنی

کلونه تېرېږي ، د نړۍ د کتاب نوي نوي پاڼې را اوړي، او لسونه هر کال له
دغو پاڼو څخه د ژوندانه لپاره نوي لوستونه اوولي، او د ارتقا پر لاره روان وي . موږ
هم پر دغه نړۍ یو کال په ښه توګه تېر کړ ، او شکر کوو چه ملت او حکومت دواړه
د وطن د اوږدتیا پر لاره روان دي .

کوم ښه نیتونه او ښې آرزو ګانې چه زموږ ګران تولواک اعلیحضرت
المتوکل علی الله محمد ظاهر شاه ئې د دې ملت او هواد د هرراز اوږدتیا د پاره لري
د ستاینې او نمانځلو وړ دي. چه هر فرد ئې په درنه سترګه ګوري او په ښه امیدونه ورته ارګند .

د لوی خدای په لوړ حضور کښې ډېر ډېر شکرونه اوو چه تېر کال موږ په خیر تېر شو او
د خپل وینې او محبوب حکومت په پاملرنه د حساس ملت په ښه استعداد ، د خوږو
مشرانو په پوهه او کیاست او د محترمې کابینې د ښو اجرا آتو په رڼا کښې موږ وکړی شو
چه د مملکت د امورو په هره څوا کښې خپل پیشرفت ته ادامه ورکړو او د مملکتي دوایرو
اجرا آت خپلو لوستونکو ته وړاندې کړو .

په دغسې غم لړلي کال کښې چه دنیا د سره اور له پخړو لاندې ده ، دغه راز هوساتي
چه پاک خدای د دې ملت په برخه کړې ده یوه لویه نیکمرغي او ستر موفقیت بلل کېږي .
د مطبوعه تو موفقیت په اثر کښې موږ هم موفق شوو، چه د کابل دوولسمه کالنۍ طبع
او خپره کړو او په راتلونکي کال کښې هم د هواد هرراز اوږدتیا وې د خپل ځلمي
او محبوب اعلیحضرت تر سیوري لاندې وغواړو او آرزو وکړو چه هر دول ملي او عرفاني
نهضتونه زمونږ په برخه وي .

د دغسې ښو برخو او ښه مستقبل په رڼا کښې د ځلمي تولواک اوږد ژوند ، او د وطن
د مینانو خوښي ، او د خپلو زړه سواندو مشرانو مسرت له لوی خښتن څخه هر وخت غواړو
او هیله لرو چه زمونږ د ملیت ستوري تل روڼ او ځلېدونکي وي .

(د صحافت څانګه)

د افغانستان پادشاه

د افغانستان معظم شهریار او زلمی تولواک اعلیحضرت محمد ظاهر شاه خلدالله ملکه و اطال الله عمره و دولته دی، چه همایونی ذات ئې سږ کال د خپل شریف ژوند په نهویشتم مرحله کښې پښه ږدی.

همایونی ذات د ۱۲۹۳ هجری کال د میزان په ۲۲ په کابل کښې زیږېدلی دی.

وروسته چه دده سن د تعلیم مقتضی شو، نو په مقدماتي او منځنیو مکتبو او بالاخر ئې خپل تحصیلات د کابل په عالی مکتبو کښې پای ته ورسول، کله چه دده، فقید او شهید پلار اعلیحضرت محمد نادر شاه کبیر د افغانستان په سفارت پاریس ته ولاړ، همایونی ذات هم دهغه فقید شهریار سره د مهمو تحصیلاتو د پاره فرانس ته تشریف فرماشو. د فرانسوی ژبې او عالی علومو تحصیل ئې دهغه مملکت په مختلفو رشتو او عالی مکتبو او پوهنځیو کښې پای ته ورساوه. او د وطن د داخلي مسائلو په شاوخوا کښې ئې خصوصی روزنه له خپل بزرگوار پلار څخه وشوه او ملی اخلاق او د وطن په نسبت ئې دلازمه مطالبو ادراك او خصائص هم له هغه نومیالی پلاره څخه زده کړه.

د افغانستان دلوی شورش تر پېښې وروسته (چه د هغه نجات دهمایونی ذات د شهید پلار په حق پالونکی لاس څرګند شو) زلمی اعلیحضرت چه په هغه مملکت کښې دده تعلیمات پای ته رسیدلی و، او د وطن د خدمت د پاره مستعد و، د ۱۳۰۹ شمسی کال د میزان په ۲۰ کابل ته تشریف فرماشو.

محض د هغه عشق په اثر چه د افغانستان د عسکری عالم سره ئې درلود، او د بزرګوار پلار د قدمو نو په تعقیب د کابل د نظامی عالی تعلیمګاه په عسکری ځانګه کښې شامل شو - په ۱۳۱۰ شمسی کال ئې د والاحضرت سردار احمد شاه خان د دربار وزیر د شهید اعلیحضرت دا کازوی د معظمې لور سره ازدواج وفرمایه - او دهمدغه کال په آخر کښې څو موده د حرب د جلیله وزارت په وکالت او بیاد معارف دوزارت په وکالت مؤظف و.

په دې دواړو وزارتو کښې دهمایونی ذات فطری استعداد او ذاتی قابلیت دوظیفې د اجراکولو او ښې اداري له رویه ښه څرګند شو.

په ۱۳۱۲ کال یعنی د شهید شهریار تر شهادت وروسته د عقرب په ۱۶ دملت دلویو کیلانو او ټولو عسکری او کشوری افرادو په غوښتنه او اتفاق د افغانستان پاچا شو، سږ کال ددې زلمی شهریار د جلوس یوولسم کال دی.

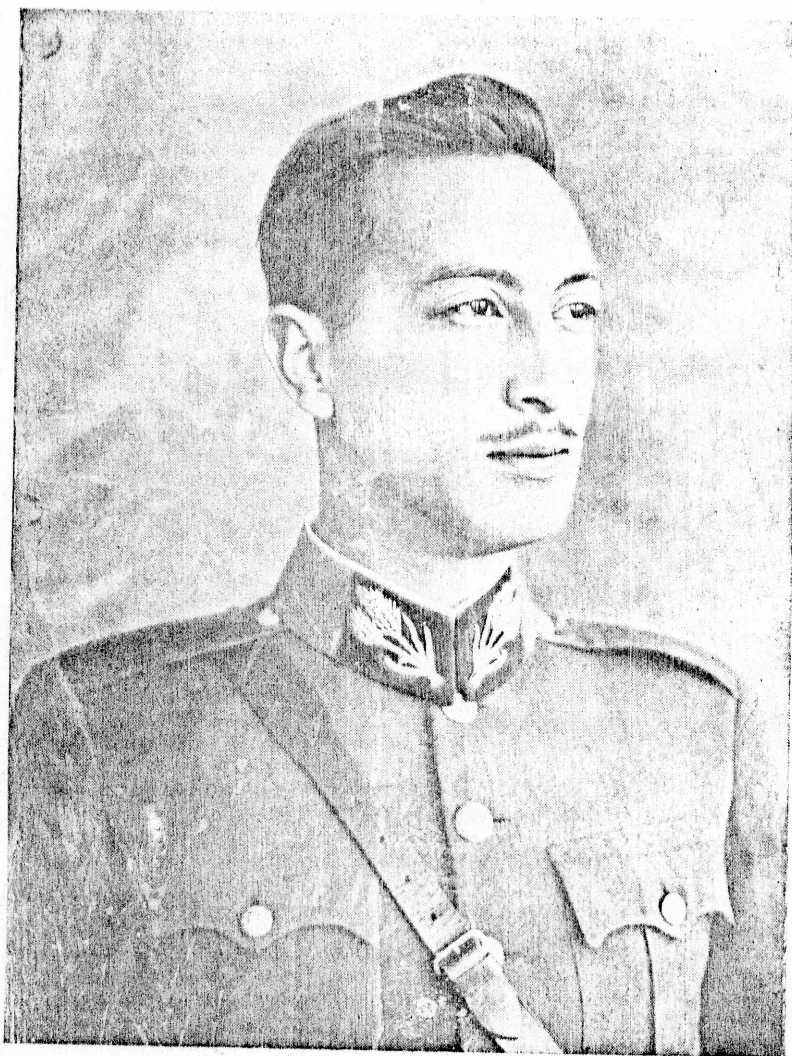
دهمایونی اعلیحضرت اولاد:

۱ :- شهزاده بیګم بلقیس : دزیږیدو نیټه د حمل ۲۸ سنه ۱۳۱۱ ش

۲ :- والاحضرت شهزاده احمد شاه خان : « « « دسنبلې ۲۱ « ۱۳۱۳ «

۳ :- شهزاده بیګم مریم : « « « دعقرب ۱۰ « ۱۳۱۵ «

۴ :- والاحضرت شهزاده محمد نادر خان : « « « دجوزا ۳ « ۱۳۲۰ «

زمونږ ګران او معظم ټولواك اعليحضرت همايوني محمد ظاهر شاه ، د افغانستان
معارف پالونکی او وطن روزونکی پادشاه چه د مملکت او هیواد له مادي او معنوي
ترقیاتو او هر راز لوړتیا سره زيات عشق او د زړه علاقه لري

ج ، ع ، ج ، ا ، ا ، نشان افخم والاحضرت سردار محمد هاشم خان صدر اعظم چه د مملکت
وروستنی ترقیات په تولو رشتو کښې دده د ښو او لویو خدمتو پورودی دی

S. A. R. «A.A.» Sardar Mohammad Hachêm Khan
premier ministre

صدارت عظمی

صدر اعظم : ج،ع،ج ،ا،ا، نشان والا حضرت سر دار محمد هاشم خان

لمړی معاون : ع،ج، والاحضرت سر دار محمد نعیم خان

دوهم « : «،«، عبدالرحیم خان

مشاور : «،ص، یار محمدخان

« : «،«، سید احمد خان

الف ، دتحریراتو او نورو دوائرو :

دتحریراتو لمړی مدیر : ع، خلیل الله خان

« « دوهم « : «، محمدفاروق خان

دتحریراتو په دوهمه څانګه

کښې دمدیر په حیث : ع، شاه عبدالله خان

داوراقو عمومی مدیر : «، محمد ابراهیم خان

د عرایضو « : «، میر عبد الله خان

د اجرائیې « : «، عبدالکریم خان

ب ، دضبط احوالاتو ریاست :

دضبط احوالاتو رئیس او

د مجلس وزراء منشی : ع،ص، محمد شاه خان

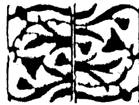
دضبط احوالاتو لمړی مدیر	:	ع، محمد رفیق خان
» » دوهم «	:	« ، میرجا نخان
» » دریم «	:	« ، محمد عثمانخان
دمجلس وزراء سر کاتب	:	س ، محمد حسن خان

ج ، دمحاسباتو دعمومی تفتیش ریاست :

رئیس	:	ع،س، غلام مجتبی خان
عضو دعمومی مدیر په حیث	:	« ، شاه محمود خان
دتفتیش مدیر	:	س، نصرالله خان
» » »	:	« ، قطب الدین خان
» » »	:	« ، عبدالرحمن خان
» » »	:	« ، غوث الدینخان

د، داملاکو عمومی مدیریت :

عمومی مدیر	:	ع، عبدالستار خان

دحمل و نقل عمومی مدیر	:	ع ، غلام جیلانی خان

ع ، ج ، ا ، ا ، نشان والا حضرت غازی سردارشاه محمود خان سپه سالار اودحرب وزیر

S.A.R. ، A.A. ، Sardar Chah Mahmoud Khan ministre de la guerre

د حرب دوزارت تشکیلات

وزیر	ع،ج ،ا،ا، نشان والا حضرت غازی سپه سالار سردار شاه محمود خان
معاون	ع،ع،ش،محمد انور خان نایب سالار
داردو عمومی مفتش	«،ش، سردار عالی اسدالله خان لمړی فرقه مشر
« مفتشیت رئیس ارکان	ح، محمدصفرخان لمړی غنډ مشر
« مفتشیت اردودرئیس ارکان معاون	ش، عبیدالله خان کنډک کمشر
« ریاست ارکان حربیه دذاتیه څانگی «	ش،محمد اسحق خان «
دپلیو متخصص	ح، محمد ابراهیم خان غنډ مشر
د سورلی	«، سید احمد خان «

ریاستونه

د عمومی ارکان حرب ریاست :

رئیس	ع،ش، محمدعمر خان لمړی فرقه مشر
دحرکاتو عمومی مدیر	ح، غلام سرور خان لمړی غنډ مشر
د تشکیلاتو	ش، عبدالرزاق خان کنډک کمشر
د ۳ څانگی «	«، محمداسحق خان
دښوونی اوروزنی عمومی مدیر	ح، عبدالکریم خان دوهم غنډمشر
د مسلکی څانگو آمر	«، نثار احمد خان دوهم غنډ مشر
د نشریاتو مدیر	«، سید محمد اکبر خان دوهم غنډ مشر
د « مامور	ش، امین‌الله خان کنډک کمشر
د خریطې مدیر	ش، میرعبدالسلام‌خان «

داردو ریاست :

رئیس	ع،ش، سردار عالی احمد علیخان لمړی فرقه‌مشر
دماموریتو مدیر	ح، عبدالخالق خان غنډ مشر
« روغتیا او بیطاری دمدیر کفیل	ش،عبدالواحدخان کنډک کمشر
« « کورس اوښوونځی مدیر	«، قدرت الله خان «

ترجمان : ش ، عبدالکریم خان کندک کمشر

دنقلیې دعمومی مدیریت کفیل : « ، محمدسرور خان «

دسا کېنود کندک، کندک کمشر : « ، محمدصدیق خان «

« موټروالود « « « : « ، . . . . . .

دعمومی لوازماتو ریاست :

رئیس : ع ، ع ، ش ، شیراحمدخان نایب سالار

معاون : . . . . .

دکنټرول عمومی مدیر : ش ، عبدالقیوم خان کندک کمشر

حربی ریاست :

درئیس کفیل : ع ، ش ، عبدالقیوم خان دوهم فرقه مشر

دکتنې اوتدقیق مدیر : ح ، سردارمحمد علیخان لمړی غنډ مشر

معاون : « ، محمد حسین خان «

عضو : ش ، عبدالواحد خان کندک کمشر

« : « ، عبداللطیف خان «

دوسلې مدیر : ح ، غلام حسین خان لمړی غنډمشر

دجبه خانې مدیر : « ، محمد اسماعیل خان «

فنیه کفیل : ش ، توکل شاه خان کندک کمشر

دمګزین غنډمشر : ح ، عبدالرشید خان غنډ مشر

« جبه خانې « : « ، محمدتوکل خان «

« « « معاون : ش ، محبوب شاه خان کندک کمشر

« « « تحویلدار : « ، محمدیعقوب خان «

دمحاکماتو ریاست :

رئیس : ح ، شاه عبدالحمیدخان غنډمشر

معاون : ش ، محمد مهدیخان کندک کمشر

داصلاحاتو او ترقی ریاست :

رئیس : ع ، ش ، محمدعمر خان لمړی فرقه مشر

عضو : « ، « ، خان زمانخان فرقه مشر

عضو : ح ، محمد عمر خان غندمشر

« : « ، سید محمد حسین خان «

« : « ، جهانگیر خان «

« : « ، محمد اکبر خان «

« : « ، محمد عمر خان «

« : « ، محمد ایاز خان «

« : « ، حسین علیخان «

« : ش ، امیر محمد خان کندکمشر

« : « ، دادمحمد خان «

##ددائمی دیوان حرب ریاست:

رئیس : ع ، ش ، عبد القیوم خان فرقه مشر

معاون : . . . . . .

عضو : ح ، حبیب الله خان غندمشر

« : « ، احمد شاه خان «

« : « ، محمد اصغر شاه خان «

« : « ، غلام بهاو الدینخان «

« : « ، سید احمد خان «

« : ش ، محمد سلیمانخان کندکمشر

« : « ، محمد حسین خان «

« : « ، غلام علیخان «

دحربی فابریکو عمومی مدیریت:

عمومی مدیر : ح ، غلام دستگیرخان غندمشر

معاون : . . . . .

دمیخانیکی مکتب مدیر : ش ، عبدالمجیدخان کندکمشر

دقبایلو ریاست:

رئیس : ع ، ش ، محمد شاه خان فرقه مشر

معاون : ح ، شبیر بازخان غندمشر

دالمپيك رياست:

اداری رئيس	:	ع ، ص ، محمديوسف خان
معاون	:	. . . . . .
دسپورټ مدير	:	ش ، ظهورالدينخان کندکمشر
« کورسو «	:	ح ، ذکريا خان غندمشر

داستخباراتوعمومی مديريت:

عمومی مدير	:	ح ، محمد انورخان غندمشر
معاون	:	ش ، دادخداخان کندکمشر

دتعميراتو عمومی مديريت:

کفيل	:	ح ، غلام سعيدخان غندمشر
لمړی معاون	:	« ، نورمحمدخان «
دوهم «	:	ش ، محمدايازخان کندکمشر
نقشه کښ	:	« ، محمدعوض خان «

دتعميراتو دسنجش مستقل مديريت:

مدير	:	. . . . . .
معاون او دمديريت کفيل	:	ش ، مير غلام احمدخان کندکمشر

دتحريراتواو مخصوص قلم مديريت:

مدير	:	ح ، محمدقاسم خان دوهم غندمشر

دپلو دتعليمگاه اودعالی کورس مديريت:

مدير	:	ح ، محمدآصف خان دوهم غندمشر
لمړی معاون	:	. . . . . .
دوهم «	:	. . . . . .

داوراقوعمومی مديريت:

مدير	:	ح ، عبدالشکورخان دوهم غندمشر

دحربيه وزارت دمنتظميت دائره:

منتظم	:	ش ، عبدالعظيم خان کندکمشر

ع ، ج ، والاحضرت سردار محمدنعیم خان دمعارف وزیر او دصدارت عظمی لمړی معاون

S. Ex. Sardar Mohammad Naïm Khan ministre
de l'instruction publique et vice-président du Conseil

ع ، ج ، ا ، ا ، نبنان والا حضرت سردار شاه‌ولی‌خان « د کابل فاتح »
د اعلیحضرت وزیر مختار اوفوق العاده نماینده په فرانسه کښې

S·A.R. «A.A.» Sardar Chah Vali Khan envoyé extraordinaire et ministre plénipotentiaire de Sa Majesté en France

هوائی قوا:

قوماندان	ع ، ش ، محمداحسانخان فرقه‌مشر
دارکان حرب رئیس	ح ، محمدهاشم‌خان غندمشر
دښوونی او روزنی مدیر	« ، محمدعارف‌خان کشاف دوهم‌غندمشر
دلوازمو مدیر	ش ، عبدالفتاح خان
دلمړی ټولی قوماندان اودپیلوټانو	
دعملیاتو دټولی ښوونکی	ح ، شاه محمدخان کشاف دوهم‌غندمشر

دولایاتو عسکری قوماندانان:

دمرکزی قواو قوماندان	ع ، ش ، سردارعالی‌والاحضرت‌محمدداؤدخان‌فرقه‌مشر
« قندهارعسکری «	« ، « ، محمدعلم‌خان «
« هرات « «	« ، « ، محمدقاسم خان «
« مزارشریف« «	« ، « ، الله‌دادخان «
د قطغن و بدخشان دعسکری‌قوماندان‌وکیل	ح ، محمد عثمان خان غندمشر
« سمت مشرقی دعسکری « «	« ، محمدگل خان «
« « جنوبی « «	ع ، ع ، ش ، سر دار عالی علیشاه خان نایب‌سالار دجنوبی دعمومی قواو قوماندان
« « « دلمړی‌فرقې « «	ع ، ش ، غلام‌رسول‌خان فرقه‌مشر
« « « ددوهمې « «	« ، « ، فیض محمد خان «
« غزنی‌عسکری‌قوماندان	« ، « ، نور محمد خان «

د خارجه وزارت تشکیلات

وزیر ع ، ج علی محمدخان
لمړی معین ع ، ج حبیب الله خان
معین ع ، ص عبدالحمیدخان

دسیاسی عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر ع ، نجیب الله خان
دلمړی څانگی مدیر ص عبدالرؤف خان
ددوهمی « « فضل احمد خان
ددریمی « « عبد القیوم خان
دڅلورمی « « محمد قسیم خان

دتشریفاتوریاست :-

رئیس ع ، ص غلام محمدخان

دبین المللی چارو عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر ع . . . . .

ع ، ج علی محمدخان دخارجی چارو وزیر
S. Ex. Ali Mohammad Khan ministre des Affaires Étrangeres·

دشفر او قلم مخصوص مدیریت :-

مدیر ص ، محمد سلیمانخان

دمامورینو او اجرائیې او تنظیماتو مدیریت :-

مدیر ص عبدالرزاق خان

دویزې او قونسلگری عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر ع ، عبدالرؤف خان
دلمړی څانگی مدیر ص ، فیض محمدخان

داوراقو عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر ع ، عبدالغفار خان

د کنترول او محاسبې مدیریت :-

مدیر ص ، عبدالاحد خان

پښتانه سفیران او نمایندگان په خارج کښې

داعلیحضرت لوی سفیر په انقره کښې	ع، ج فیض محمد خان
« « « « په طهران کښې	« « میرمحمد حیدر خان
« « « « په ماسکو کښې	« « سلطان احمد خان
« « مختاروزیر په پاریس کښې	ع، ج، ا،ا، نشان والا حضرت سردار شاه ولیخان
« « « « په لندن کښې	« ج احمدعلیخان
« « « « په روما کښې	« « عبدالصمد خان
« « « « په برلین کښې	« « الله نواز خان
« « « « په توکیو کښې	« « ذوالفقار خان
« « « « په قاهره کښې	« « محمد صادق خان مجددی «چه د حجاز مختاروزیر هم دی»
« « « « په بغداد کښې	« « عبدالرحمن خان
« « « « په واشنگتن کښې	« « عبدالحسین خان
« « جنرال قونسل په دهلی کښې	« ص محمدشفیع خان
« « « « په مشهد کښې	« « میرمحمد صدیق خان
« « قونسل په بمبئی کښې	« عبدالرحمن خان
« « « په کراچی کښې	« محمد یونس خان
دو یزې پښتون مامور په پشاور کښې	ص، محمدقیوم خان
« « « په چمن کښې	ص، گلاب شاه خان

د داخله وزارت تشکیلات

داخله وزیر : ع ، ج محمد نوروز خان

دمخصوص قلم مدیر : ص ، محمد صدیق خان

الف : اداری ریاست :-

اداری رئیس : ع ، ص ، عبد الرشید خان

دماموریتو مدیر : ص ، محمد حسن خان

د کنترول مدیر : ص ، محمد سعید خان

داوراقو « : ص ، خواجه محمدخان

ب : امنیه ریاست :-

امنیه رئیس : ع ، ش ، طره باز خان
دوهم فرقه مشر

د تشکیلاتو مدیر : ح ، محمد اکبر خان
دوهم غندمشر

امنیه مدیر : ح ، محمد جانخان
دوهم غند مشر

ع ، ج محمد نوروزخان د داخلی وزیر
S, Ex. Mohammad Naoroz Khan
Ministre de l'intérieur.

دصناعتی محبسو مدیر : ص ، اخترمحمدخان

سرحدیه مدیر : ص ، عبدالسمیع خان

داخذ اطلاعات مدیر : ص ، عبدالباقی خان

دپاسپورت مدیر : ص ، محمدابراهیم خان

دد کتورمعاون اود روغتیادمدیریت کفیل : ص ، نصر الله خان

ج : داحصائیې ریاست :-

داحصائیې رئیس : ، . . . . .

داحصائیې دریاست معاون : ع ، محمد معصوم خان

داخذ عسکر مدیر : ص ، شاه جانخان

د : دتفتیش ریاست :-

دتفتیش رئیس : ع ، ص ، عبدالله خان

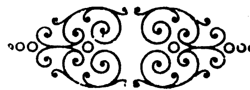
اداری مدیر : ص ، عبدالله خان

دولایاتو اوداعلی حکوماتو داحصائیې
دتفتیش مدیر : ص ، عبد الواحد خان

دتفتیش مدیراو عضو	:	ص ، عبدالوکیل خان
» » » »	:	ص ، محمدطاهرخان
» » » »	:	ص ، صالح محمد خان
» » » »	:	ص ، مولوی محمد شیرین‌خان
» » » »	:	ص ، صالح محمدخان

ه: دناقلینو عمومی مدیریت

عمومی‌مدیر	:	ع ، پاینده محمد خان
دکرهنی مدیر	:	ص ، محمدطاهر خان
دناقلینو مدیر	:	» . . . .

دهوتلو عمو می‌مدیر : ع ، غلام‌دستگیرخان (چه‌دسینما مدیرهم‌دی)

عدلیه وزارت

وزیر : ع ، ج ، فضل احمد خان «مجددی»

معین : « ، ص امین الله خان

دتمیز رئیس: ج ، ف عبد الربخان

دتمیز اودجمعیت العلما

معاون: ف ، صالح محمدخان

دتمیز د ریاست مدیر : ص ، محمدشریف خان

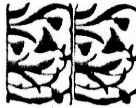
د اجرائیې او دماموریتو مدیر : ص ، محمد میر خان

دتحریراتو مدیر : « ، عبدالسلام خان

« کنترول « : « محمد ناصر خان

ع ، ج فضل احمد خان مجددی دعدلیې وزیر
S.Ex. Fazl Ahmad Khan ministre de la Justice.

ع ، ج میرزا محمد خان د مالیې وزیر
S.Ex. Mirza Mohmmad Khan
ministre des finances.

د ماليې وزارت

وزیر : ع ، ج، میرزا محمدخان

معین : ع ، ص ، محمداسلم خان

دمخصوص قلم سر کاتب : ص سید محمد خان

د کنترول عمومي مدیریت :

عمومي مدیر : ع ، عبدالغفور خان

د بودجې « : ص ، محمدسرور خان

د خزانو « : « ، عبد الرب خان

د کنترول « : « ، حبیب الله خان

د اجرائیې عمومي مدیریت :

عمومي مدیر : ع ، محمد انور خان

د مالیاتو او محصولاتو مدیر : . . . . . .

دمامورینو مدیر : ص ، عبد المجید خان

د احصائیې « : « ، عبدالرحیم خان

داوراقو « : « ، عبد الرحیم خان

د تفتیش عمومي مدیریت :

عمومي مدیر : ع ، محمدحسن خان

مدیر : ص محمدابراهیم خان

« : ص محمدرضا خان

مامور : ص سلام الدین خان

« : « فضل الدین خان

« : « محمدغوث خان

« : « محمدعظیم خان

د تصفیو او مدرك او تجارتي عمومي مدیریت :

عمومي مدیر : ع ، غلام حسن خان

دنوی مدراك مدیر : ص ، محمدایوب خان

دمحاسبې تجارتي « : « ، عبدالکریم خان

د بقایاد تصفیې « : « ، فضل حق خان

دشهري د تصفیې مامور : « ، محمد عثمان خان

د معارف وزارت

دمعارف وزیر	:	ع ، ج والاحضرت سردار محمد نعیم خان
معین	:	« ، ص سید عبد اللهخان
مشاور	:	« ، ص عبدالاحمد خان
مشاور	:	« ، ص هاشم شایق خان
مشاور	:	« ، ص برهان الدین خان
د مخصوص قلم مدیر	:	ص ، امیر الدینخان

دروزنې او پالنې ریاست :

د ریاست کفیل	:	ع ، ص داکتر محمد انس خان
عضو	:	« ، محمد نبی خان
»	:	« ، عبدالغفور خان برشنا
»	:	ص ، محمد اسمعیل خان غزنوی
»	:	ص ، داکترمیر نجم الدینخان
»	:	ص ، « عبد المجیدخان
»	:	ص ، عبدالحکیم خان
»	:	ص ، غلام محمدخان
»	:	ص ، محمد اعظم خان ایازی
»	:	ص ، پاینده محمد خان
د عضو معاون	:	ص ، عبد الغفور خان
»	:	ص ، محمد کریم خان
»	:	ص ، نوراحمد خان
د کتابخانې معاون	:	ص ، نور الله خان

د تدریساتو ریاست :

رئیس	:	ع ، ص عزیز الرحمن خان
معاون	:	ع ، عبدالجبار خان
»	:	ص ، محمدیونس خان

دتفتیش ریاست :-

رئیس	:	ع ، ص سید محمد فاروق خان
مفتش	:	ص عبد الاحمد خان
»	:	ص ، میرمحمد اسمعیل خان
»	:	ص ، عزیز محمد خان
»	:	ص ، سیدحبیب خان
»	:	ص ، عبدالله خان
»	:	ص ، امیر محمد خان

دسپورت او حفظ الصحي ریاست :-

رئیس	:	ع ، ص میافاروق شاه خان
د سپورت مدیر	:	ص ، محمد محسن خان
دشفا خانې سر طبیب	:	ص ، عبدالرحیم خان
د غاښو داکتر	:	ص ، فضل احمد خان
دموزي اوحفریاتو عمومی مدیر	:	ع ، احمدعلی خان کهزاد

اداري شعبې :

داجرائیې او مامورینو عمومی مدیر	:	ع ، محمد مرید خان
د کنترول عمومی مدیر	:	ع ، غلام سخي خان
داوراقو مدیر	:	ص ، عبد الله خان

فاکولتې او عالي او مسلکي مکتبونه :

دطبي فاکولتې ریاست :-

رئیس	:	ع ، ص ، رفقی کامل
اداری مدیر	:	ص ، محمد آصف خان

د حقوقو او سیاسي علومو فاکولته :-

در یاست کفیل	:	ع ، ص ادهم منه منجی اوغلو
معاون	:	ص ، عبدالکریم خان

دساٸنس دفاکولتې ریاست :-

درئیس کفیل	:	ع ، ص داکتر محمد یوسف خان
دعربی دارالعلوم رئیس	:	غ ، ص عبد الرسول خان

دصنائعو دښوونځی عمومی مدیر	:	ع ، نورالله‌خان
دحبیبې دلیسې عمومی مدیر	:	ع ، غلام حیدر خان
دنجات دلیسې مدیر	:	ص ، داکتر علی احمد خان
داستقلال دلیسې مدیر	:	ص ، عبدالشکور خان
دغازی دلیسې مدیر	:	ص ، محمد امین خان
ددارالمعلمین‌مدیر	:	ص ، داکتر محمد انور خان
دحکامو دښوونځی‌مدیر	:	ص ، عبدالغفار خان
دمساحت دښوونځی مدیر	:	ص ، عبدالسلام خان
دپرستاری دښوونځی مدیر	:	ص ، فدای احمد خان
دتحریر اومحاسبې		
داصولو دښوونځی مدیر	:	ص ، عبدالقیوم خان

دملی اقتصاد وزارت

وزیر	:	ع،ج،ا،ع،عبدالمجیدخان
لمړی معین	:	ع، ص محمد اکرم خان
دوهم معین اوداطاق تجارت عمومی رئیس	:	ع، ص غلام غوث‌خان
دریم معین	:	. . . . . .
مخصوص مدیر	:	. . . . . .

دګمرکاتو عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر	:	. . . . .
معاون دمدیر په‌حیث	:	ص،عبدالرشید خان
دګمرکاتو متخصص	:	ص ،سید مختار خان
دګریزی مدیر	:	ص ،حبیب الله خان
داحصائیې مدیر	:	. . . .

دصنایعو عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر	:	ع ، محمد نعیم خان

ع،ج المرعالی نشان عبدالمجیدخان دملی اقتصادوزیر

S. Ex. Abdul-Madjid Khan ministre de l'économie nationale

دصنا عتی قوا نینو مدیر : س ، عبدا لغفور خـان

دلاسی څانګی مدیر : . . . .

دماشینی څا نګی » : . . . .

دتفتیش مدیر : س ، عبدالحمیدخان

درنګی متخصص : س ، عبدالر حمن‌خان متخصص

دتجارتی توسعی عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر : ع ، سیداحمد علیشاه خان

دخارجی تجارت مدیر : . . . . . .

دوار داتو اوصا دراتو مدیر : س ، محمد حسین خان

داحصائیې » : س ، محمد صادق خـان

دتجارتی » : . . . .

دشرکتو » : س ، محمد صدیق خان

دکریدت » : . . . .

مفتش دانتهائی مدیریه حیث : س ، محمد حسن خان

دشرکتو دڅانګی معاون : ص غلام محمد خان

دنندار تون معاون : . . . .

دستاندارديزاسیون دڅانګی معاون : . . . .

دتفتیش عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر : . . . .

دا قتصادی مجلسو عمومی مدیریت: —

عمو می مدیر : . . . . . .

اداری عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر : ع ، عبدالشکورخان

دماموړینو اواجرائیې مدیر : س ، محمد هاشم خان

دکنترول مدیر : ص محمد عنایت‌الله‌خان

دترجمانی مدیر : ص محمد علی‌خان

داوراقو مدیر : ص عبدالو دود خان

دتجارتي اطاقو عمومي مديريت :-

عمومی مدیر : ع ، میرمحمد ضیاءالدین خان
د کنترول مامور : ص ، عبدالحسین خان

دا نطباعاتو عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر : ع ، محمد زما نخان
داقتصاد دمجلې مدير : ص ، غلام دستگير خان

دفوائد عامې وزارت

وزیر : ع ، ج ، رحیم الله خان
معین : ع ، ص ، نصر الله خان
معین : « ، « ، عبدالرحیم خان

عمومی مدیریتونه :

دولواو بندو
عمومی مدیر : ع ، محمد کبیر خان
دمعابرو
عمومی مدیر : « ، محمد اکرم خان
د تعمیراتو
عمومی مدیر : « ، عبدالرحیم خان
دساتنه اومراقبت
عمومی مدیر : « ، سعد الدینخان
د کنترول
عمومی مدیر : « ، غلام رسول خان
دمصالح دتهیې
عمومی مدیر : « ، امیر محمد خان
دیلتني عمومی مدیر : « ، عبدالغنی خان

ع ، ج رحیم الله خان دفوائدعامې وزیر اودمعدن وزارت کفیل

S. Ex. Rahimullah Khan ministre des travaux publics et ministre par intérim des mines

اداری مدیریتونه :

دما موریتو مدیر : ص ، بدر الدینخان

د پیمایشی مدیر	:	ص ، محمدطاهرخان
دمترالوژی دمدیریت کفیل	:	ص ، محمداسلم خان
د اوراقو مدیر	:	ص ، میراکبر خان
د تصفیهٔ ماضیه مدیر	:	ص ، محمدموسی خان
د ولاوبندوداجرائیې مدیر	:	ص ، میرعنایت‌الله خان
د سړکو مدیر	:	ص ، سیدقاسم خان

د صحیې وزارت

وزیر : ع ، ج ، غلام یحیی خان

معین : . . . .

صحی مشاور او د طبی

فاکولتې رئیس: ع ، ص ، دکتور رفقی کامل

دروغتیادساتنې اوتشکیلاتو

عمومی مدیر : ع ، جلال الدینخان طرزی

داجرائیې اومامورینو

مدیر : ص ، محمدابراهیم خان

دنشریاتو او احصائیې

مدیر : ص ، عبدالغفور خان

د کنترول

مدیر : ص ، عبدالرشید خان

د تشکیلاتو دمدیر

کفیل : ص ، میرعبدالرحیم خان

ع ، ج غلام یحیی خان دصحیې وزیر

S: Ex. Gholam Yahya Khan ministre de la santé publique

د درملواکې دمدیریت کفیل	:	ص ، محمداکبر خان
د اوراقو مامور	:	ص ، صالح محمدخان
دتفتیش دښانګې فنی معاون	:	ص ، سید کبیر خان
داداری اوبین‌المللی ښانګې معاون	:	ص ، میرآقا خان
دترجمانی د ښانګې کفیل	:	ص ، عبدالهادی خان

د مخصوص قلم سر کاتب	:	ص ، میر فیض احمد خان
د عمومی محبس د شفاخاني سر طبیب	:	ص ، د کتور غلام فاروق خان
د ښځو دغاښو جوړولو د کتورسه	:	مېرمن د کتوره نریمان
د مستوراتو دسناتوریم ماموره	:	مېرمن امیر بېگم
د روغتیا دساتنې او دانستیتو باکترلوژی متخصص	:	عزتمند د کتور زهدی
د روغتیا دساتنې او دانستیتو باکترلوژی د کتور	:	ص ، عبدالمجید خان
د تجزیې او د تحلیل موسسې د کتور	:	ص ، محمد اسماعیل خان

* * *

د پست او تلگراف او تیلفون وزارت

وزیر	:	. . . . .
معین	:	ع ، ص ، محمد حسین خان
د تفتیش رئیس	:	« ، « ، غلام صفدر خان
د « معاون	:	ص ، محمد اکرم خان
د تلگراف عمومی مدیر	:	ع ، علی گل خان
د « اداری مدیر	:	ص ، عبد الاحد خان
د تیلفون عمومی مدیر	:	ع ، محمد سعید خان
د پست د عمومی مدیر کفیل	:	« ، غلام فاروق خان
د رادیو فنی عمومی مدیر	:	« ، عطاء الله خان
د « د تخنیکی عمومی مدیریت اداری مدیر	:	ص ، محمد اسلم خان
د خارجه ارتباط مدیر	:	« ، عبد القیوم خان
د چك آفس «	:	. . . . .
د یکه توت د تلگرافخانې منتظم	:	ص ، محمد حسین خان
د مهتاب قلعه « « « «	:	ص ، غلام سرور خان
د مرکز د تلگراف منتظم	:	« ، محمد امان خان
د تیلفون اداری مدیر	:	« ، عبدالمجید خان
د مامورینو او اجرائیې مدیر	:	« ، محمد ایوب خان
د کنترول مدیر	:	« ، لعل محمد خان
د اوراقو مدیر	:	« ، نیك محمد خان

دمعادن وزارت

دمعادن دوزارت کفیل	:	ع ، ج ، رحیم الله خان
معین	:	« ، س ، غلام محمد خان
دفنی عمومی مدیر	:	« ، محمد احسانخان
د کشافی مدیر	:	س ، غلام علی خان متخصص
«معادن انجنیر	:	ع ، سید عبدالاحدخان «
« «متخصص	:	س ، داکتر سلطان احمد خان
« « انجنیر	:	« ، عبدالله خان
دپیرلو اوپلورلو مدیر	:	« ، رمضانعلیخان
« کنترول مدیر	:	« ، محمد حسن خان
« تفتیش «	:	« ، عبدالفتاح خان
«اجرائیي مامور	:	« ، عنایت اللهخان
«اوراقو سرکاتب	:	« ، محمد یوسف خان
«مخصوص قلم«	:	« ، عبدالستار خان

د کرهنې مستقل ریاست

د ریاست کفیل: ج ، عبدالحکیم خان
د کرهنې متخصص: بناغلی میر محمد یوسف خان

د کرهنی
عمومی مدیر : ع ، محمد زمان خان

د تفتیش
عمومی مدیر : ع ، نادر علی خان

د کرهنې د آفتو
د دفع مدیر : ص ، محمد کریم خان

د قوانینو د تدوین او احصائیې
مدیر : ص ، فقیر محمد خان

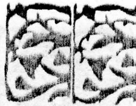
د اجرائیې او مامورینو
د مدیریت کفیل : ع ، نادر علی خان
د اوراقو مدیر : ص ، میر محمد هاشم خان
د کنترول مامور : ص ، عبدالرؤف خان

ج ، عبدالحکیم خان د کرهنی د مستقل ریاست کفیل

S. Ex. Abdul Hakim Khan

Intérimaire du département de l'agriculture

ج ، صلاح الدین خان دمطبوعاتو مستقل رئیس
S. Ex.Salahoddin Khan Chef du département de la presse

دمطبوعاتو مستقل ریاست

رئیس : ج ، صلاح الدینخان
معاون : ع ،ص ،سیدقاسم خان «رشتیا»
« : « ،« ،عبدالحی خان «حبیبی»
مشاور : « ، سرورخان «گویا»
« : « ، محمدامین خان «خوگیانی»

دنشریاتو عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر : ع ،عبدالرحمن خان «پژواك»
دلمړی څانګی
مدیر : ص ، عبدالرؤف خان «بینوا»
ددوهمی څانګی
مدیر : « ، عبدالباقیخان «لطیفی»
د آژانس دمدیریت
کفیل : ص ،محمدمحسن خان «فیروز»
دراډیو دنشریاتو
مدیر : ص ،غلام جیلانی خان آریزوی

دپښتو ټولنې عمومی مدیریت :-

عمومی مدیر : ع ، ص ، عبدالحی خان «حبیبی» (دریاست معاون)
دمعاون کفیل اودقواعدو مدیر : « ، صدیق الله خان «رشتین»
دپښتو ټولنې عمومی مبصر او
دصحافت دڅانګی مدیر : « ، ګل پاچا خان «الفت»
د لغاتو دمدیریت آمر : ص ، محمد ګل خان «نوری»
د « مدیر : « ، سیدمسعود خان
د کورسو مدیر : « ، عبدالغنی خان

د دایرة المعارف عمومی مدیریت چه په پښتو ټولنې پوری مربوط دی :

عمومی مدیر : ع ، میاحسین خان
د انګلیسی او پارسی لغاتو
دڅانګی مدیر : ص ، غلام علی خان «بریالی»

دداخلي څانګې معاون	: س ، سید احمدشاه خان «هاشمي»
دتدقیق او تتبع دڅانګې معاون	: » ، محمدروحي خان
دپښتو دترجمې څانګه	: دع ، رشتین ترنظارت لاندې
دپښتو لغاتو »	: د س، نوري »

د تاریخ عمومي مدیریت :–

عمومي مدیر	: ع ، احمدعلیخان «کهزاد»
عضو	: » ، میرغلام محمدخان «غبار»
»	: » ، سرورخان «ګویا» (دریاست مشاور)
»	: س ، علي احمدخان «نعیمي»
»	: » ، محمدنبي خان «کهزاد»
»	: » ، میرغلام حامد خان
»	: » ، محمدابراهیم خان «خلیل»

د مطابعو عمومي مدیریت :–

عمومي مدیر	: ع ، احمدالله خان «کریمي»
اداري معاون	: » ، غلام جیلانیخان «اعظمي»
فني معاون	: » ، محمدنوري خان
تخنیکي مدیر	: س، محمدشریف خان
د تصحیح دمدیر کفیل	: » ، شیراحمد خان
د کنټرول مدیر	: » ، غلام حیدر خان
داجرائیې دمدیریت کفیل	: » ، عبدالوکیل خان

د ریاست اداري څانګې :

د اجرائیې او مامورینو مدیر	: س ، میرامین الدینخان «انصاري»
د کنټرول مدیر	: » ، محمد نعیم خان
د اوراقو دمدیریت کفیل	: » ، ګل سعیدخان
د کتابخانې مامور	: » ، غلام جانخان

دولایاتو او اعلی حکومتو تشکیلات

د کابل ولایت

دوالی وکیل	:	و ، ج محمد اسماعیل خان
مستوفی	:	ع ، ص ، سید حبیب خان
د کوتوالی قوماندان	:	ح ، محمد نعیم خان
دمرافعې دمحکمې قاضی	:	ف ، ملا عبد الجلیل خان
دتجارتی جگړو دفیصلې رئیس	:	ع ، ص فقیر محمد خان
دگمرک رئیس	:	ع ، ص ، غلام حیدر خان
دتحریراتو مدیر	:	ص ، عبد الباقی خان
داحصائیې مدیر	:	« ، امین الله خان
دمعابر عمومی مدیر	:	ع ، احمد شاه خان
دتعمیراتو « «	:	« ، عبد الغیاث خان
دمستوفیت دکنترول مدیر	:	ص ، امیر محمد خان
دمعارف دمدیر وکیل	:	ع ، غلام حیدر خان
دجزا مدیر	:	ص ، سید بهاء الدین خان
دتعلیم او تربیې مدیر	:	ش ، حبیب الله خان
دپولیسو سرمامور	:	ش ، غلام دستگیر خان
دمخصوص قلم مدیر	:	ص ، محمد سرور خان
دلوازمو «	:	« ، غلام رضا خان
دحقوقو «	:	« ، محمد شاه خان
دبلدیې دمنطقې دښو ونځیو مدیر	:	ص ، عبد الرسول خان

دفوائد عامې دولایات

کابل دکنترول مدیر	:	ص ، عبد الحسین خان
داحصائیې دتفتیش «	:	« ، علی محمد خان
د صناعتی محبس عمومی مدیر	:	ع ، عبد الخالق خان
دمحبس دمدیر کفیل	:	غ ، محمد دوران خان

د هرات ولایت

د نائب الحکومه وکیل	:	و ، ج ، عبدالله خان
مستوفی	:	ع ، ص ، سید محمد خان
د مرافعې د محکمې قاضی	:	ف ، احمد علیخان
د کوتوالی قوماندان	:	ح ، عبدالقادر خان
د تحریراتو مدیر	:	ص ، عبدالقدیر خان
د خارجه چارو مدیر	:	« ، محمد اشرف خان
د معارف رئیس	:	ع ، ص ، عبدالرحیم خان
د گمرک رئیس	:	« ، « ، حاجی محمد عظیم خان
د منازعاتو د فیصلې رئیس	:	« ، « ، « ، عبدالقادر خان
« اطاق تجارت «	:	« ، « ، « ، سید محمد خان
د احصائیې مدیر	:	ص ، عبدالطاهر خان
د تفتیش مدیر	:	« ، محمد الدین خان
د کرهنې مدیر	:	« ، محمد زمان خان
د مطبوعاتو مدیر	:	« ، محمد هاشم خان
د صحیې مدیر	:	« ، میر نظام الدین خان
د مخابراتو مدیر	:	« ، غلام نبی خان
د فوائد عامې مدیر	:	« ، « ، « ، «
د حمل و نقل مدیر	:	« ، غلام حضرت خان
د انضباطاتو مدیر	:	« ، غلام علیخان
د تیلیگراف د منتظم وکیل	:	« ، عبدالرحیم خان
د استخباراتو مامور	:	« ، « ، « ، «
د خزانې مدیر	:	« ، گل محمد خان

د مزار شریف د ولایت تشکیلات

نائب الحکومه	:	و ، ج ، گل احمد خان
مستوفی	:	ع ، س ، عبدالکریم خان
د ژاندارمې داوا وکیل	:	ح ، بازمحمد خان
د کوتوالی قوماندان	:	ح ، سید کمال خان

دمرافعې د محکمې قاضی	:	ف ، ملا عبدالرحمن خان
دژاندارمې دلوا، دقوماندانی دوهم غند مشر	:	ح ، محمد زمان خان
دتحریراتو مدیر	:	ص ، عبدالسمیع خان
دمعارفو مدیر	:	ص ، عبدالرسول خان
دفوائدعامې دمدیر کفیل	:	س ، نقیب الله خان
دمخابراتود مدیر کفیل	:	ص ، رجب علی خان
دصحیې مدیر	:	س ، صفر علیخان
داحصائې دمدیر کفیل	:	س ، محمداسلم خان
دکرهنې »	:	ص ، محمد علیخان
دمطبوعاتو مدیر	:	ص ، عبدالصمد خان (جاهد)
دخزانې مدیر	:	س ، سیداحمدشاه خان
دحمل ونقل مدیر	:	ص ، میرسعید خان
دتاشقرغان دنمکسار دمعدن دمدیر کفیل	:	ص ، غلام داؤد خان
داحصائیې دتفتیش مدیر	:	س ، عبدالهادی خان
دمنازعاتو دفیصلې رئیس	:	ع ، س عبدالاحد خان
دروضې شریفې دچارورئیس	:	» » ، نورمحمد خان
دبلدیې رئیس	:	» » ، عبدالکریم خان
دتجارتی اطاق رئیس	:	» » ، فتح محمد خان
داستخباراتو مامور	:	ص ، عبدالرشید خان
دمستوفیت دکنترول مامور	:	ص ، میرزا سرافراز خان
دمستوفیت داجرائیې مامور	:	س ، غلام حیدر خان
دمستوفیت دتفتیش مامور	:	ص ، عبدالحمید خان
دموزیم خانې مامور	:	ص ، حاجی محمدسلیم خان (نزار)
دآژانس مامور	:	ص ، عبداللطیف خان (نشاط)
دبلدیې مامور	:	ص ، عزیزالله خان

دمشرقی ولایت

دنایب الحکومه وکیل	:	و ، ج عبدالرزاق خان
مستوفی	:	ع ص، محمد حسین خان
دکوتوالی قوماندان	:	ح ، حاجی ضیاء الدین خان

د تحریراتو مدیر	:	ص، عبد الرزاق خان
د خارجې «	:	« عبد النبی خان
« گمرك «	:	« محمود خان
« مطبوعاتو «	:	« قیام الدین خان
« فوائدعامې «	:	« غلام حیدر خان
« معارف «	:	« محراب الدین خان
« احصائیې «	:	« عزیز خان
« مخابراتو «	:	« غلام دستگیر خان
« صحیې «	:	« د کتور محمد شریف خان
د آژانس مامور	:	« محمد سرور خان

دمیمنې داعلی حکومت تشکیلات

حاکم اعلی	:	ع، ع، ص، عبدالوهاب خان
سررشته دار اعلی	:	«، ص، عزیز احمد خان
د تحریراتو مامور	:	ص، فضل محمد خان
د گمرك مامور	:	ص، میر اکبر خان
د مخابراتو مامور	:	. . . .
د تلگراف منتظم	:	ص، غلام محی الدین خان
د کرهنې مامور	:	«، آقا رحیم خان
د شفاخانې سر طبیب	:	«، امیر محمد خان
د روغتیا معاون	:	«، فضل احمد خان
د مرافعې قاضی	:	. . . .
د منازعاتو دفیصلې رئیس	:	ع، ص، احمد جان خان
د استخباراتو مامور	:	ص، میرزا محمد عثمان خان
د کنترول مامور	:	«، محمد علی خان
د کوتوالی قوماندان	:	ش، عبدالقیوم خان
د پولیس مامور	:	غ، عبدالحکیم خان
د فوائد عامې مدیر	:	. . . .
د معارف مامور	:	ص، غلام محمد خان
د راډیو منتظم		ص، حفیظ الله خان

دملی دوائرو تشکیلات

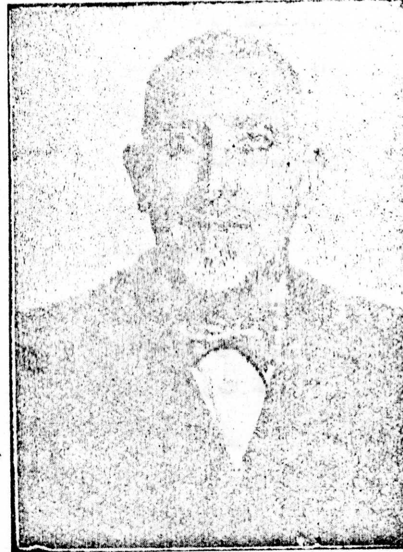
دملی شورا عالی ریاست

رئیسه هیئت :-

رئیس : ع ، ج عبدالاحد خان
لمړی معین : « ، ص جلال الدین خان
دوهم « : « ، سید ابوالخیر خان
منشی : « ، عبداللطیف خان
دمنشی معاون: ص ، محمد انور خان
دکنترول مامور: « ، محمد حسین خان
سرکاتب : « ، محمد داؤد خان
داوراقو مامور
سرکاتب : « ، فیض محمد خان

دپنځمی دوری وکیلان :

دکابل دمرکز
وکیل : ع ، محمد زمان خان
: ع ، عبدالسبحان خان
: ع ، محمد ایوب خان
: « ، محمدعمرخان
: « ، محمد اسمعیل خان
: « ، عبدالرؤف خان
: « ، غلام صدیق خان
: « ، محمد اعظم خان
: « ، ذوالفقار خان
: « ، عبدالغنی خان
: « ، عبدالحبیب خان
: « ، حبیب الله خان
« ، بهادر خان

ع ، ج عبد الاحد خان دملی شورا رئیس
S. Ex Abdul Ahad Khan président du Conseil National.

دشش کروهی وکیل
« پغمان «
« لوگر «
« وردکو «
« میدان «
« سروبی «
« چهاریکار «
« جبل السراج وکیل
« کوهدامن
« ریزه کوهستان «
« تگاب «
« نجراب «

د سیغان و کهمرد و کیل	ع « ، محمد یوسف خان
« پنجشیر	: « ، میرزا عبدالحمیدخان
« بامیانو	: « ، سیدمحمدطاهرشاه خان
« سرخ و پارسا	: « ، سیدغلام حیدرخان
« غوربند «	: « ، میرزا محمدصدیق خان
« مقر «	: « ، حاجی عبدالقیوم خان
« غزنی «	: « ، محمدصفر خان
« ده‌شین کتواز «	: « ، محمدابراهیم خان
« کوچی کتواز «	: « ، محمدیونس خان
« دایزنگی «	: « ، سیدغلام رضا خان
« بهسودو «	: « ، میرمحمدعلی خان
« یکاولنگی «	: « ، میرزا نوروزعلیخان
« جاغوری «	: « ، محمدطاهرخان

د قندهار ولایت :

د قندهاردمرکز و کیل	ع ، محمدعزیزخان
« دند	: « ، فقیرمحمد خان
« کدنی «	: « ، محمد کلیم خان
« ترین «	: « ، صالح محمد خان
« کشک نخود «	: « ، غلام محمد خان
« ارغسان «	: « ، یار محمد خان
« دهلې «	: « ، محمدیعقوب خان
« دهراوډ «	: « ، دوست محمدخان
« گرشك ، پشت رود «	: « ، دین محمد خان
« زمینداور موسی قلعه «	: « ، محمدموسی خان
« گرمسیر «	: « ، یارمحمد خان
« گیزاب «	: « ، لعل محمد خان
« ارزگان «	: « ، غلام رضاء خان
« ترنك وجلدك «	: « ، سیف‌الله خان

داجرستان	وکیل	:	ع، گل داد خان
« قلات	«	:	« ، عبد الرشید خان
« پشترودد کوچی	«	:	« ، محمدلعل خان

د هرات ولایت :

د هرات دمرکز	وکیل	:	ع ، حاجی محمد عمر خان
دغوراتوو	«	:	« ، دین محمد خان
د شین ډنډ	«	:	« ، عبدالحبیب خان
دغوریانو	«	:	« ، عبدالظاهر خان
دکشك او ګلران	«	:	« ، عبدالواسع خان
دقلعه نو	«	:	« ، بهرام بیك خان
داوبه	«	:	« ، شاه گل خان
دتولك	«	:	« ، محمدامین خان
دشهرك	«	:	« ، عبدالکریم خان
د چقچران	«	:	« ، حاجی عبد القدوس خان
دبالا مرغاب	«	:	« ، عبدالقادر خان

دمزار شریف ولایت :ـ

دمزارشریف دمرکز	وکیل		ع ، حاجی عبدالرازق خان
د کشنده او نهرشاهی	«	:	« ، سید حسین خان
د سنگچاراك	«	:	« ، وصال الدین خان
دتاشقرغان	«	:	« ، سید مراد خان
د آیبکو	«	:	« ، سید محمد صادق خان
دسرپل	«	:	« ، عقدالجبار خان
د آقچی	«	:	« ، عبدالبصیر خان
د دولت آباد	«	:	« ، قاری غلام رسول خان
ددرۀ صوف	«	:	« ، سید سکندر شاه خان
دشبرغان	«	:	« ، محمد سید خان
دبلخ	«	:	« ، محمدرسول خان

دقطغن اوبدخشان ولایت :

دبدخشان دمرکز وکیل	:	ع ، لطف الله خان
دخان آباد د ښار	:	« ، محمد محسن خان
دقندوز	:	« ، عبدالحی خان
دنهرین	:	« ، سید محمد خان
داندراب وخوست وفرنګ «	:	« ، میرمحمد حسن خان
دتالقانو «	:	« ، عبدالعلی خان
دحضرت امام صاحب «	:	« ، صاحب نور خان
دچال واشکمش «	:	« : میرعبدالوهاب خان
دغوری «	:	« ، سید عمر خان
در ستاق «	:	« ، مولوی نجم الدین خان
د ینکی قلعه «	:	« ، محمدنبی خان
دجرم «	:	« ، عبد الجبار خان
ددرواز	:	« ، میرزا عبد القیوم خان
دواخان اوزیباک «	:	« ، میرزا محمد سلیم خان
د کشم اود رایم	:	« ، ملا قوت خان

دمشرقي ولایت:

د جلال آباد دمرکزوکیل	:	ع ، سید عبدالرقیب خان
د سرخرود «	:	« ، حاجی عبدالقادر خان
د لغمان «	:	« ، داد محمد خان
د لغمان دنورستان «	:	« ، ولی محمد خان
د خوګیانو «	:	« ، شیر جان خان
د شنوارو «	:	« ، محمد ګل خان
د مهمندري «	:	« ، سید قدرت شاه خان
د روداتو «	:	« ، سید زمان شاه خان
د کامي «	:	« ، میرزا نصرالله خان
د اسمار «	:	« ، فضل رئوف خان
د پیچ ددري «	:	« ، محمد صدیق خان

د خاص کنړ او کوز کنړ وکیل : ع، میرزا شاهمیرزخان
د برکنړ دره‌سین : محمد صفدرخان
د حصارك غلجائی : ، دین محمد خان
د ننگنهار د کوچیانو : « ، جلات خان

دجنوبی ولایت :

د گردیز دمرکز وکیل : ع ، نورالدینخان
د زرملی : « ، حضرت محمد خان
د متون خوست : « ، تخت میر خان
د تنی خوست : « ، حضرت علیخان
د ارگون : ، محمد رشید خان
د زدرانو : « ، اکبر خان
دمنگلو : « ، مرخ خان
د زازیو : « ، فراز خان
د خمکنیو : ، محمداکبر خان

د فراه اعلی حکومت :

د فراه دمرکز وکیل : ع ، محمد یسین خان
د چخانسور : « ، محمد عمر خان
د بکواه اوخاشرود : « ، عبدالوهاب خان

دمیمنی اعلی حکومت :

دمیمنی دمرکز وکیل : « ، میرزامحمد عمر خان
« اند خوی : محمدیعقوب خان
« درزآب او گرزیوان : سید محمد عثمان خان
« قیصار : میرزا محمدامین خان

د مجلس اعیان ریاست

رئیسه هیئت

رئیس : ع ، ج میر عطامحمد خان
لمړی معاون او د تحقیق
د انجمن رئیس : ع ، ص محمد اکبر خان
دوهم معاون او د اصولو د تدوین
د انجمن رئیس : ع ، ص محمد حکیم خان
د تمیز د محکمی
رئیس : ع ، ص حافظ عبد الغفار خان

د مجلس اعضاء

ع ، سردار گل محمد خان
« حاجی خیر محمد خان
« عطا محمد خان
« عبدالحکیم خان
« معاذالله خان
« شرف الدین خان
« جان محمد خان

ع ، ج میر عطامحمد خان د اعیانو د مجلس رئیس
S. Ex. Mir Ata Mohammad Khan
président du Sénat.

د مجلس اعضا : ع ایشان امان الدین خان
« : حاجی میرزا عبدالرحیم خان
« : خان آقا خان
« : آخوند زاده محمد رسول خان
« : عبدالغفور خان
« : حاجی عبدالحکیم خان
« : عبداللطیف خان
« : امین الله خان
« : عبدالستار خان
« : میر محمد علی خان
« : سید احمد شاه خان
« : علی احمد خان

د مجلس اعضاء	:	غ محمد حسن خان
» »	:	« میرزا خداداد خان
» »	:	« نظر محمد خان
» »	:	« ملا محمد پذیر خان
» »	:	« نورالدین خان
» »	:	« حاجی محمد شریف خان
» »	:	« « غلام رسول خان
» »	:	« « محمد اکبر خان
» »	:	« « سید احمد خان
» »	:	« « بشیر احمد خان
» »	:	« « محمد یعقوب خان
» »	:	« « محمد حسین خان افندی
» »	:	« « خواجه جان گل خان
» »	:	« « محمد اسحق خان
» »	:	« « حاجی شاه بیگ خان
» »	:	« « نیک محمد خان
» »	:	« « عبدالحکیم خان
» »	:	« « عبدالجبار خان
د مجلس منشی	:	« « محمود خان
« تحریراتو سرکاتب	:	ص « محمد حسین خان
« محاسبی	:	« « محمد یونس خان
« اوراقو	:	« « محمد اکبر خان

ع ، ج والاحضرت سردار احمدشاه خان

د دربار وزیر

S. A. Ahamad Chah Khan ministre de la Cour

د دربار وزارت

وزیر : ع ، ج ، والاحضرت سردار احمدشاه خان

امری معین : ع ، ص ، محمدحیدرخان

دوهم « : « ، « ، عبدالواهابخان

د تشریفاتو

عمومی مدیر : « ، عبد الرشید خان

د تشریفاتو معاون : ص ، محمداکرم خان

« « : « ، عبدالله خان

« تنظیماتو مدیر : « ، عبدالرحیم خان

« « مامور : « ، محمدزمانخان

دواخانی مدیر : « ، میرعبدالغنی خان

« نقلیي « : « ، میر اکبر خان

فراشباشی : « ، حاجی امین الله خان

د اوراق او د تحریراتو

مدیر : ص ، حافظ محمدعظیم خان

د کنترولو مدیر : « ، میر امام الدینخان

« کارخانی ناظر : « ، نظر محمد خان

« مخصوص مامور : ص ، میرعلی احمد خان

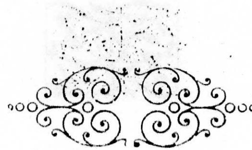
د شاهانه حضور مصاحبین :

ع ، ص ، سردار محمداکبرخان

« « ، حاجی محمدنوابخان

« « ، محمدسرور خان

« « ، سلطان احمد خان

شاهی دارالتحریر

سر منشی	:	. . . . . .
د « مشاور	:	ع ، س ، سراج الدینخان
د مخصوص قلم دخانګی مدیر	:	« ، نورمحمدخان
د امری خانګی «	:	« ، حافظ نورمحمدخان
د دوهمی « «	:	« ، عبدالقدوس خان
داوراقو . .	:	« ، غلام قادر خان
د ملوکانه دپښتو کورس معلم	:	« مولوی صالح محمد خان
د انګلیسی ترجمان	:	ص ، محمدسرور خان

د شاهانه حضور حربی سریاوری

سریاور	:	ع ، ش عبدالغفور خان فرقه مشر
حربی یاور	:	ح ، محمد حسین خان غند مشر
« «	:	ش ، ګلبدین خان کند کمشر

دهمایونی حضور خصوصی دائری رئیس : ع، ص میر عبدالعزیز خان

دافغانستان بانك

رئیس : ع ، ج ، ا ، ع عبدالمجید خان
« د اقتصاد ملی وزیر »

د رئیس کفیل : ع ، ص ، محمد عمر خان

لمړی معاون : « ، « ، محمد علیخان

دوهم معاون : . . . . .

دمحاسبې عمومی مدیر : . . . . .

داجرائیې « : ع ، حبیب الله خان

خزانه دار : ع ، س ، نظر محمد خان

داجرائیې اوما موزینو

مدیر : ص ، محمد حیدر خان « نیسان »

دتحریراتو اومخصوص

قلم مدیر : ، سیداسحق خان

ع ، ص سردار محمد عمرخان کفیل بانك

ددا خلی خزانی داجرائیې مدیر : « ، صلاح الدین خان « طرزی »

دخارجی خزانی داجرائیې مدیر : « ، محمد انور خان

داعتباراتو مدیر : « ، عبدالله خان

د کنترل دمدیریت معاون : « ، سیداحمد علیشاه خان

دمحاسبې « « : « ، صالح محمد خان

« خارجه اسعارو مامور : س ، محمد صدیق خان

« اوراقو مامور : « ، سید احمد خان

د بانك نماینده په نیو یارك کښې : ع ، محمد شعیب خان

« په قندهار « : س خواجه ذکرالله خان

په هرات « : « ، سعدالدین خان

د مملکتی دوائرو اجراآت

امور حربیه

وزارت جلیلهٔ حربیه که تحت اوامر فرزند صالح با دیانت و فداکار اعلی
ع ج ... نشان والاحضرت سردار شاه محمود خان سپه‌سالار غازی وزیر حربیه اداره می شود،
و در اثر پلان و ارادهٔ صلح جویانهٔ حکومت متبوع به غایهٔ تامین آسایش و امنیت ملی به سعی
و عمل جدی در امور حربیه و ترقی و تکامل وسایل و تعالی اردو ابراز جدیت و فعالیت نموده طوریکه
موجودیت یک اردو در حیات اجتماعی ملل موقعیت بزرگ و مهم را تمثیل میکند همان طور
اردوی شاهی در اثر تربیه و زحمت کشی وزیر محترم خود حائز مقام برجستهٔ میبا شد.

اساسات تشکیلات و تسلیحات و امور تعلیم و تربیه و حیاتیه و احتیاجات ملزومهٔ موجودیت
اردو به تدقیقات بسیار صحیح موافق با یجابات عصر و زمان موجوده در محل تطبیق و ساحهٔ عمل آورده میشود.

سلسلهٔ اجراآتیکه در شعب وزارت جلیلهٔ حربیه درین سال علاوه بر اجراآت مهمهٔ عمومیه
بعمل آمده قرار آتیست:

۱ : - اکمال تحصیل دورهٔ دوم مامورین محاسبهٔ عسکری.

۲ : - بسر رسیدن یک عده خورد ضابطان صحیه و بیطاریه و نعلبندی و تعین شان در اردو.

۳ : - ختم دورهٔ سوم ضابطان صحیه و تقرر شان به قطعات.

٤ : - ختم دورهٔ اول مکتب میکانیکی حربی و تقرر شان به قطعات.

٥ : - اکمال دورهٔ ستاژ یک تعداد دوکتوران فارغ التحصیل طبی که در اردو آمده اند.

٦ : - تاسیس یک دائرهٔ حیوانی برای معالجه و تداوی و عملیات حیوانات مریض قطعات.

۷ : - فارغ التحصیل شدن یک تعداد موزیکه نوازان و نصب و تعین شان در اردو.

۸ : - ورود یک عده صاحبمنصبان فارغ التحصیل و تقرر شان بمراجع لازمه.

امور وزارت خارجه

مختصر سوانح جلالتمآب آقای ابوالقاسم نجم سفیر کبیر دولت شاهنشاهی ایران درکابل :-

ع ، ج آقای ابوالقاسم نجم سفیر کبیر دولت شاهنشاهی ایران درکابل

در سال ۱۲۷۱ هجری شمسی در طهران متولد شده تحصیلات خودرا درمدرسهٔ عالی علوم سیاسی بپایان رسانده دانش خانوادگی (ریاضی، هیئت ونجوم) راهم ضمناً فرا گرفته است درسال ۱۲۹۱ به خدمت وزارت امور خارجه دعوت وتدریس بعضی شعب تاریخ وجغرافیای مدرسهٔ علوم سیاسی نیز بایشان واگذارشده است، دروزارت امور خارجه از کار آموزی (ستاژ) شروع وبه تدریج همه مراتب خدمت راپیموده وریاست بعضی اداره ها راحایز گردیده است درسال ۱۳۰۸ مدیر کل ومعاون اداری سپس معاون پارلمانی وزارت دارائی (مالیه) شده اند تاسال ۱۳۱۲ که به سمت وزیر مختاری به برلین ولاهه اعزام و درسال ۱۳۱٤/ بفرانسه رفته و درپاریس وماد ریدولزبن وزیر مختار بوده اند .

درسال ۱۳۱۷ /مدیر کل ومعاون وزارت پیشه وهنر (صناعت ومعادن) شده اند تاسال ۱۳۱۹ که به سمت وزیر مختاری مامور توکیو درسال ۱۳۲۱ به طهران احضار ودرسال ۱۳۲۲ سفیر کبیر شاهنشاهی مامور دربار افغانستان گردیده اند .

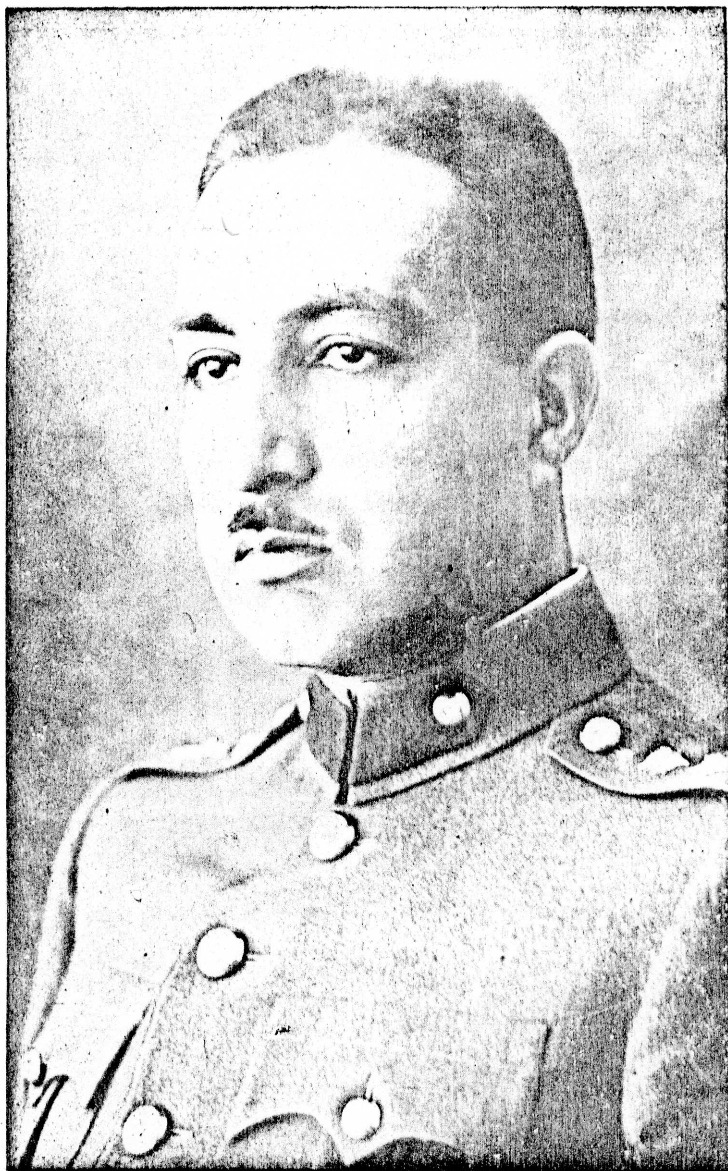
سوانح جلالتمآب آقای باکولین ایوان نیکولاویچ سفیر کبیر اتحاد جماهیر اشتراکی شوروی درکابل :

ع ، ج آقای باکولین ایوان نیکولاویچ سفیر کبیر اتحاد جماهیر اشتراکی شوروی درکابل

درسال ۱۹۰٦ تولد شده وپس از تحصیلات عادی در انستیتوی مهندسی اقتصادی لینن گراد به نام مولوتوف شامل ودورهٔ تحصیلات انستیتوی فوق و همچنین دورهٔ اسپران آن را انجام داده وسپس در آن انستیتوی سمت کارکن علمی ومعلمی را ادارا بودند، درسال ۱۹۳۹ داخل خدمت کمیساریت ملی امور خارجه ودر آن برتبهٔ مدیرا یکی از شعبات سیاسی عز تقرر یافته اند.

از سال ۱۹٤۰ الی ۱۹٤۲ بحیث جنرال قونسل مقیم سین تسزیان (ترکستان چین) وتاعز تقرر بحیث سفیر کبیر

ع ، ش ، والا حضرت سردار محمد داؤد خان فرقه‌مشر د مرکز د قواؤ قوماندان

S. A. Général Mohd Daoud Khan commandant
des forcces armées de Kaboul

په ۱۳۲۲ کښې ځینې مهمې عسکرې مقررې

ح ، محمدحسین خان غندمشر

ح ، خان محمدخان غندمشر

ح ، محمد آصف خان غندمشر

ح ، جلادخان غندمشر

په ۱۳۲۲ ځینې مهمې عسکري مقررۍ-

ح ، حاجي محمد خان غنډ مشر

ح ، حیات الله خان غنډ مشر

ح ، عبدالشکور خان غنډمشر

ح ، محمدقاسم خان غنډمشر

په ۱۳۲۲ ځینې مهمې عسکرې مقررۍ

ح ، بازمحمدخان د مزار شریف
دژاندارمۍ دلوا، دلوامشر کفیل

ح ، محمدزمانخان دمزار شریف
دسرحدی ژاندارمي دلمړی
غند ، غندمشر

ح ، عبد القادر خان دهرات
د کوتوالی قو ماندان

ش، نیاز گل خان دقندهار
دقوماندانی کفیل

په ۱۳۲۲ کښې مهمې عسکرې مقررې

ش، عبدالرزاق خان دار کانحرب
کنډ کمشر

ش، تاج محمدخان کنډ کمشر
داستحکام متخصص

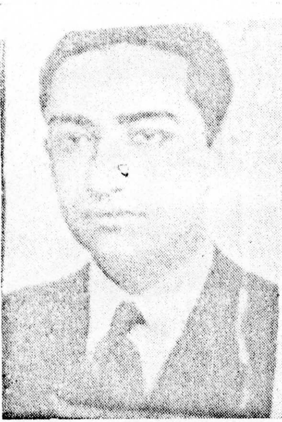
ش، خلیل الله خان کنډ کمشر
دپلو متخصص

په ۱۳۲۲ کښي ځینی مهمی مقرری

په وزارت داخله کښي

و ، ج عبدالرزاق خان دمشرقی
دولایت دنایب الحکومه وکیل

ع ، ع ، ص عبدالوهابخان
دمیمني حاکم اعلی

ع ، ع ، س عبدالعلیخان دشمالی
حکمران دحاکم اعلی په حیث

ع ، ع سلطان محمد خان
دبلخ لوی حاکم

په ۱۳۲۲ ځینی مهمی مقرری په وزارت
داخله کښې

ع ، ع محمد صدیق خان
دشبرغان لوی حاکم

ع ، ع دادمحمدخان دتالقانو
لوی حاکم

ع ، ع محمدحنیف‌خان دقندز
لوی حاکم

ع ، ع سراج الدینخان داسمار
لوی حاکم

درافغانستان مدیر شعبهٔ کمیساریت ملی امور خارجه بوده و بعد از صدور اگریمان بتاریخ ۱۱ فروری سال ۱۹٤٤ وارد کابل شده و در ۲۷ فروری بساعت ۱۱ قبل از ظهر در طی تشریفات لازمه در قصر دلکشا اعتمادنامهٔ خودرا بحضور اعلیحضرت معظم همایونی تقدیم کردند .

سوانح آقای محمدامین فوادبیک وزیر مختار دولت مصر در کابل

ع ، ج آقای محمدامین فوادبیک
وزیر مختار دولت مصر در کابل

جلالتمآب آقای محمد امین فواد بیک در ۱۸۹۳ درقاهره متولد گردیده بعداز اتمام تحصیلات خوددر فرانسه در سنه ۱۹۱۵ بصفت معاون سکرتر در کابینه رئیس تشریفات دربار مقرر گردیده و در ۱۹۱۹ بوزارت امورخارجه داخل گردیده در آنجا متعاقباً بصفت سکرتر وزیر امور خارجه معاون تشریفات ، مدت زیادی بهصفت رئیس کابینه وزیر امورخارجه ، بعداً بهصفت رئیس تشریفات ، شارژدافر مصر در بخارست و از سنه ۱۹۳۵-۱۹٤۱ وزیر مختار مصر در بخارست واخیراً در سنه ۱۹٤۳ وزیر مختار مصر در کابل مقرر گردیده .

سوانح آقای اسکوایر وزیر مختار دولت بهیهٔ برطانیه در کابل

ع ، ج آقای اسکوایر وزیر مختار
دولت بهیهٔ برطانیه در کابل

تاریخ ولادت ۱۲ اکتوبر ۱۸۹٤ ع

در خدمت عسکری ۱۹۱٤ الی ۱۹۱۹

تعهد بهسرویس (اندین سول سرویس) سنه ۱۹۲۰ ودر (اندین پولتیکل سرویس) در ۱۹۲٤ ژنرال قونسل دولت برطانیه در مشهد ۱۹۳٦ الی ۱۹٤۱ ، مستشار سفارت دولت برطانیه در طهران ۱۹٤۱/ الی ۱۹٤۳ . وزیر مختار دولت برطانیه در کابل از ۳۰ جولائی ۱۹٤۳

دداخله وزارت اجراآت

الف- مقرریها :-

۱- و ۰ ح عبدالرزاقخان حاکم کلان شمالی ترفیعاً بو کالت دارالحکومه گی ولایت مشرقی.

۲-ع ۰ غ ۰ س عبدالوهابخان جنرال قونسل افغانی درمشهد ترفیعاً بحکومت اعلی میمنه.

۳- ۰ ۰ عبدالعلی خان رئیس احصائیهٔ وزارت داخله برتبه و معاش حکومت اعلی بحکومت کلان سمت شمالی.

۴- ع۰ غ خواجه محمدخان عضو ریاست عالی اعیان بحکومت کلان غورات.

۵- ۰ ۰ سلطان محمد خان بحکومت کلان بلخ.

۶- ۰ ۰ محمدصدیق خان سابق حاکم کلان لهوگرد بحکومت کلان شبرغان.

۷- ۰ ۰ محمدحنیف خان حاکم درجه اول امام صاحب ترفیعاً بحکومت کلان قندوز.

۸- ۰ ۰ دادمحمدخان حاکم درجه اول لغمان ترفیعاً بحکومت کلان تالقان.

۹- ۰ ۰ سراج الدینخان حاکم کلان بلخ تبدیلاً بحکومت کلان کنرها.

۱۰- ۰ ۰ عبدالله خان حاکم کلان سابقهٔ دایزنگی بحکومت کلان شنوار.

۱۱- ۰ ۰ احمدعلیخان حاکم درجه اول کوهدامن برتبه و معاش حاکم کلان بحکومتی مندکور.

۱۲-ص ۰ محمدصدیق خان سابق کفیل مدیریت عمومی اقتصادی وزارت معدن بمدیریت قلم مخصوص وزارت داخله.

۱۳-ص ۰ خواجه محمدخان سرکاتب مدیریت مامورین ترفیعاً بمدیریت اوراق وزارت داخله.

۱۴- ۰ عبدالخالق خان مدیر صناعتی محبس عمومی کابل بحیث مدیر عمومی صنعتی محبس.

۱۵-ح ۰ محمدجانخان سابق قوماندان کوتوالی ولایت مشرقی برتبهٔ غندمشری بمدیریت امنیت وزارت داخله.

۱۶- ص ۰ اخترمحمدخان مدیر امنیت وزارت تبدیلاً عوض کمبود بمدیریت صناعتی وزارت.

۱۷-ح ۰ عبدالوهابخان به کمیساری اشکاشم.

۱۸-ح ۰ عبدالستار خان به کمیساری سیاه گرد.

۱۹-ش ۰ گل محمدخان کندکمشر به کفالت کمیساری درواز.

۲۰-ح ۰ بازمحمدخان غندمشر بحیث کفیل قوماندان لواء ژاندارمهٔ ولایت مزارشریف.

۲۱-ح ۰ محمد زمانخان غندمشر ژاندارمهٔ ولایت مزارشریف.

۲۲-ح ۰ دین محمدخان غندمشر ژاندارمهٔ مشرقی تبدیلاً بژاندارمهٔ ولایت قطغن وبدخشان.

۲۳-ش ۰ عبدالقادرخان کندکمشر کفیل قوماندان پولیس وژاندارمهٔ ولایت قندهار ترفیعاً برتبهٔ غندمشری بقوماندانی پولیس وژاندارمهٔ ولایت هرات.

۲۴ـش ، نیاز گلخان کند کمشر بکفالت قوماندانی پولیس وژاندارمهٔ ولایت قندهار.
۲۵ـش ، عبد القیوم خان کند کمشر ترفیعاً برتبهٔ غندمشری بحیث قوماندان ژاندارمهٔ ولایت مشرقی.
۲۶ـش ، ضیاءالدین خان کند کمشر سرمامور پولیس قندهار بحیث کفیل قوماندان پولیس وژاندارمهٔ ولایت مشرقی.
۲۷ـ غ ، محمد اکرم خان تولیمشر ترفیعاً برتبهٔ کند کمشری بحیث سرمامور پولیس ولایت قندهار.
۲۸ ـ غ ، سردار محمدخان تولیمشر ترفیعا برتبهٔ کند کمشری بحیث سرمامور اطراف ولایت کابل
۲۹ـ غ ، عبدالشکور خان تولیمشر و کفیل قوماندانی پولیس و ژاندارمهٔ حکومت اعلی فراه تبدیلاً بوکالت قوماندانی حکومت اعلی میمنه.
۳۰ ـ غ غلام بهاوالدینخان تولیمشر بحیث کفیل قوماندانی پولیس وژاندارمهٔ حکومت اعلی فراه.
۳۱ ـ ص ، امین الله‌خان مدیر احصائیهٔ ولایت قندهار تبدیلا بمدیریت احصائیهٔ ولایت کابل،
۳۲ ـ ص ، ضیاءالدینخان مدیر احصائیهٔ ولایت مشرقی تبدیلاً بمدیریت احصائیهٔ ولایت قندهار.
۳۳ ـ ص ، عزیزخان سر کاتب اخذ عسکر مدیریت احصائیهٔ کابل ترفیعاً بحیث مامور انتهائی به کفالت مدیریت احصائیهٔ ولایت مشرقی.
۳۴ ـ ص ، عبدالله‌خان عضو ریاست تفتیش وزارت بمدیریت اداری ریاست تفتیش وزارت داخله.
۳۵ ـ ، ، عبدالواحدخان عضو ریاست تفتیش وزارت بمدیریت تفتیش احصائیهٔ ولایات وحکومات اعلی ریاست تفتیش وزارت.
۳۶ ـ ص ، محمدطاهرخان عضو تفتیش وزارت معارف بحیث مدیر تبدیلا بعضویت تفتیش وزارت داخله.
۳۷ـ ص ، صالح محمدخان مدیر تفتیش احصائیهٔ ولایت کابل تبدیلاً بعضویت تفتیش وزارت.
۳۸ ـ ، ، مولوی محمد شیرین خان مدیر حقوق قوماندانی ولایت کابل تبدیلاً بعضویت تفتیش وزارت.
۳۹ـ ص ، صالح محمدخان حاکم کوهدامن بحیث مدیر بعضویت ریاست تفتیش وزارت.
۴۰ ـ ، ، علی محمدخان سابق مدیر فوائدعامهٔ ولایت کابل بمدیریت تفتیش احصائیهٔ ولایت کابل.
۴۱ ـ ، ، غریب الله‌خان مدیر تفتیش احصائیهٔ ولایت قطغن وبدخشان تبدیلاً بمدیریت تفتیش احصائیهٔ ولایت قندهار.
۴۲ـ ص ، عتیق الله‌خان مدیر ناقلین وزارت ترفیعاً و تبدیلا بمعاونی ریاست فارم زراعتی بغلان.

ب : تغییر و تبدیل در تشکیلات ملکیه :-

۱ - علاقه داری انار درهٔ فراه به حکومت درجه ۲ انار دره تعدیل ودو علاقه داری (خاک سفید ، قلعه کاه) بمربوط آن جدید تشکیل شده.

۲ - یك علاقه داری بنام علاقه داری (میل کرکی) بمربوط حکومت درجه اول چخانسور فراه تشکیل ومنظور شده.

۳ - علاقه داری اچین مربوط حکومت کلان شنوار به (حکومت درجه ۳ اچین) تعدیل و منظور گردیده.

٤ - علاقه داری بهسود که قبلبرین بحکومتی سرخرود مربوط واجراآت مینمود ازحکومتی مذکور منفك وبمرکز ولایت مشرقی مربوط ومنظور شده .

٥ - اسم قریهٔ سود خورهای شکردرهٔ کوهدامن به (زرغون کلی) تبدیل ومنظور شده .

٦ - قریه جات (قنوات ، سادات ، زیروك ، محمود آباد ، لوده میر) ازعلاقه داری واشیر حکومت نوزاد منفك و نسبت به قرب مسافه بمرکز حکومت کلان پشترود مربوط گردیدند.

ج : اجراآت مهمهٔ ریاست امنیه :-

از نقطهٔ نظر ایجابات مسلکی و توسعهٔ تشکیلات ملکیه تشکیلات ذیل بعمل آمده:

۱ - یك کندك مستقل در قومندانی پولیس و ژاندارمهٔ ولایت کابل جدیداً تشکیل ومنظور گردیده.

۲ - بقوهٔ ضابط حکومت محلی خان آباد منحیث وسعت شهر وبه حکومت درجه ۲ انار دره که بیشتر علاقه داری بود ودر علاقه داریهای جدیداالتشکیل حکومتی مذکور حسب معمول تشکیل پولیس و ژاندارمه توسعه داده شده .

د - اوائح :-

برای استخدام دلگیمشران وپولیسان دائمی مقررات جدیدی وضع و درمعاش دلگیمشران وپولیسان دائمی تزئید کافی که تکافوی معیشت امروزی شانرا بتواند بعمل آمده است علاوتا بروگرامهای تعلیم و تربیوی صنوف مختلفه به جمع قومندانهای پولیس وژاندارمه ها با کتب مسلکی وفنون عسکری توزیع گردیده است .

پروگرامهای کورسهای جدیدیکه برای ضابطان، خورد ضابطان وافراد پولیس وژاندارمه از آغاز سال ۱۳۲۳ درولایات ومرکز قومندانی های ژاندارمه ها تاسیس میگردد نیز تعین ووضع گردیده است .

ه : - نگرانی وملاحظهٔ تهانه جات وامور مسلکیه :-

ع ، ش رئیس امنیه بغرض ملاحظهٔ تهانه جات و امور پولیس و ژاندارمهٔ ولایت مشرقی

برای دوماه بمشرقی توقف وراجع بهانتظام امور هدایات لازمه صادر نمودند .
یك هیئت مرکب ازضابطان مسلکی بغرض تحقیقات و ملاحظهٔ امور ژاندارمه بحکومت اعلی میمنه وهیئت دیگری بولایت قطغن وبدخشان فرستاده شده اند .

و : ـ ازدورهٔ ششم تعلیمگاه پولیس وژاندارمه (۵۲) نفرضابطان و (۵۲) نفر خوردضابطان فارغ التحصیل بولایات وبسمت معینهٔ شان اعزام ومامور وظیفه گردیده اند .

ز : ـ برای آینده تعلیم گاه پولیس بمکتب پولیس وژاندارمه تبدیل وموعد کورس تمدید گردیده برای خوردضابطان مداومین ازلیسهٔ حربیه وبرای ضابطان ازفارغ التحصیلان مکتب حربیه شامل گرده شده اند .

تعمیرات : ـ

۱ ـ تعمیرمکتب پولیس وژاندارمه که تحت ساختمان بود یك حصهٔ آن بپایان رسیده طرف استفادهٔ مداومین قرار گرفته است .

۲ ـ درولایت قطغن برای ژاندارمه تهانه جات واقامتگاها تعمیرومورد استفاده گردیده است .

امور صنعتی محبوسین : ـ

برای اصلاح احوال محبوسین وتدارك وسائل معیشت وحیات مابعد موعد حبس مجرمین تابتوانند بر کسب ومشغل مشروع مصروف و تأمین ما یحتاج حیاتیهٔ خود را نموده باشند وازبیکاری که منشاء افکار مجرمانه ومولدجرم است بر کنار باشند بهتمثال محبس عمومی مرکز درسائر محابس ولایات وحکومات اعلی وحکومتی های کلان صنایع بافت وساخت ونجاری وخیاطی وچرمگری تأسیس و منظوری داده شده است ومحبوسین تحت نگرانی معلمان صنوف مختلفه مشغول کار گردیده اند درنظر است ازین دستگاها وماشین ها ملبوسات پولیس وژاندارمهٔ هرمحل تهیه گردد . علاوتاً درین سال از محبس عمومی کابل یك اندازهٔ کافی پارچه های نخی وسرجی وبوتهای عسکری واشیای چوبی تهیه وبفروش رسانیده شده است .

امور پاسپورتی : ـ

برای توحیداجراآت پاسپورتی تعلیمات نامه وضع وبه جمیع ولایات وحکومات اعلی و کلان توزیع گردیده است .

امور صحیه : ـ

بهقطعات ژاندارمه چهار شفاخانهٔ ثابت وبرعلاوهٔ آن دوشفاخانهٔ سیار بولایت قطغن ویك

شفاخانهٔ سیار بولایت مزارشریف تاسیس و داکتر و جراح و کمپوندر وادویهٔ لازمه ارسال گردیده است .

ریاست تفتیش :ـ

ریاست تفتیش که از طرف یکنفر رئیس وچهار نفر اعضاء اداره میگردید برای تفتیش امور احصائیه وی در ولایت کابل، قندهار، هرات، مزارشریف، قطغن و بدخشان یك یك مدیریت ودر حکومات اعلی میمنه وفراه یك یك ماموریت تفتیش احصائیه مستقیما بزیر امر وهدایت رئیس تفتیش اجرای وظیفه مینمودند منظوری داشت. درسال جاری عندالللزوم به تشکیلات مذکور ذیلاً تجدید نظر بعمل آمده است :ـ

الف ـ مدیریت اداری :ـ

اجراآت اداری ریاست تفتیش که قبلاً ازطرف اعضاء ریاست بلا تفریق بامورات راجعه تفتیشیه زیر نظر گرفته شده بوددرین سال برای اجراآت امور اداری این ریاست مدیریتی بنام (مدیریت اداری) تشکیل وتمام اموراداری این ریاست وتفتیش حکام وقوماندانیهای پولیس وژاندارمه باین مدیریت تفویض گردیده است .

مدیریت اداری عبارت ازشعبات ذیل است :ـ

۱ ـ شعبهٔ تفتیش :این شعبه مؤظف است که لوائح تفتیش را ترتیب وقوانین واصولنامه های موضوعه رابغرض استفادهٔ هیئت های تفتیش تهیه نماید و همچنان اعزام هیئت های تفتیشیه وتهیهٔ مصارف ولوازمات آنها وتقدیم اوراق تفتیشیه بغرض ملاحظهٔ رئیس تفتیش متعلق باین شعبه میباشد :.

۲ ـ شعبه تدقیق ونتیجه:ـ اوراق وارده ازطرف شعبهٔ تفتیش برای احضار وتقدیم انجمن مامورین وزارت باین شعبه سپرده میشود این شعبه موظف است که تمام اوراق تفتیش راتدقیق ونواقصیکه دراوراق تفتیشیه موجود باشد استخراج وعندالللزوم هیئتی برای اکمال آن بامر رئیس تعین نماید اوراق تفتیشیه به انجمن مامورین ازطرف این شعبه تقدیم ودربرابر مامورین مظنون که مستلزم محاکمه باشد بغرض غور وتدقیق بمنظوری وزیر، یکی ازاعضاء بحیث وکیل اثبات جرم موظف میگردد .

برای تفتیش اموراداری در ریاست تفتیش ۹ نفر مفتش بحیث مدیر انتهائی و ۹ نفر بحیث مدیر ابتدائی تعین شده که وقتاً فوقتاً امور تفتیشیهٔ ولایات وحکومات اعلی توسط آنها اجرا وبرای تدقیق واجراآت سائره درمدیریت اداری وظیفه دار میباشند .

ب: مدیریت تفتیش احصائیهٔ ولایات وحکومات اعلی :ـ

امور احصائیهٔ ولایات وحکومتی های اعلی که قبل ازین ازطرف مدیران و مامور ینکه مستقیماً ازطرف رئیس تفتیش اداره میشدند تفتیش ونتائج امور تفتیشیهٔ آنها ازطرف ریاست تفتیش به انجمن مامورین وزارت تقدیم وصورت فیصله را میگرفت درسال جاری مدیریت ها وماموریت های تفتیش ولایات وحکومات اعلی که مخصوص تفتیش احصائیه میباشند بولایات وحکومات اعلی مربوط وتحت اوامر مستقیم نائب الحکومه ها وحکام اعلی ایفای وظیفه مینمایند این هیئت ها امور احصائیه مربوطات حکومات کلان را بعد از تفتیش بمجالس مشاورهٔ حکومات کلان وازمراکز حکومات کلان ومربوطات مستقیم ولایات وحکومات اعلی بمجالس مشاورهٔ ولایات وحکومات اعلی تقدیم مینمایند وخلاصه اجراآت خودها را بافیصله هائیکه در مجالس مشاوره میشود بغرض ملاحظه واستحضار وزارت بمدیریت جدید التشکیلی که به عنوان مدیریت تفتیش احصائیهٔ ولایات وحکومات اعلی درمرکز ریاست تفتیش تشکیل گردیده تقدیم مینمایند این مدیریت ا مدیریت های احصائیه ولایات و حکومات اعلی را متناوباً تفتیش واوراق تفتیش را به انجمن مامورین وزارت داخلیه تقدیم مینماید .

به این مدیریت علاوه بر یکنفر مدیر ودونفر عضو بحیث ماموری که دایماً بامدیر تفتیش احصائیه اشتراک مساعی مینمایند داده شده .

ج : معائنه وتفتیش هائیکه درین سال بعمل آمده :ـ

۱ ـ مرکز حکومت کلان شنوار مربوط ولایت مشرقی
۲ ـ علاقه داری اچین » » »
۳ ـ » نازیان » » »
٤ ـ مرکز حکومت کلان کنرها » » »
٥ ـ حکومتی پیچ » » »
٦ ـ » کامه » » »
۷ ـ علاقه داری بهسود » » »
۸ ـ » چهار باغ لغمان » » »
۹ ـ حکومتی پغمان » ولایت کابل
۱۰ ـ » وردك » »
۱۱ ـ موضوع غوریك مسئله درحکومتی غوریان ولایت هرات .
۱۲ ـ حکومت کلان بدخشان مربوط ولایت قطغن وبدخشان ودوائر مربوطهٔ آن

۱۳ - حکومت زیباك مربوط ولایت قطغن و بدخشان ودوائر مربوطهٔ آن
۱٤ - « جرم « « « « « «
۱۵ - علاقه‌داری واخان « « « « «
۱٦ - غندژاندارمه‌ودائرهٔ کندك اشکاشم.
۱۷ - حکومتی بهسود مربوط ولایت کابل.
۱۸ - مدیریت حقوق قوماندانی کوتوالی‌ولایت کابل.

د :- فقراتیکه‌در گذشته تفتیش‌ودر هذالسنه صورت فیصله رادر بر گرفته ۲۰ فقره
ه :- تفتیش‌ها ئیکه از طرف ولایات‌وحکومات‌اعلی نموده‌شده‌و بعده نظر بمرافعه خواهی حکومت بانجمن مامورین فیصله شد. ۲۲ «
و :- فقراتیکه درولایات وحکومات اعلی تفتیش و فیصلهٔ مجالس مذکور بوزارت توصل وطرف قناعت واقع شده . ٦ «
ز :- فقراتیکه‌ازطرف مجالس مشاورهٔ ولایت فیصله‌وعندا لمرافعه‌محکومین بهانجمن مامورین وزارت فیصله شده. ٥ «
ح :- فقراتیکه متعلق‌شق ژاندارمه و پلیس بانجمن وزارت و دیوان حربها ومجالس مشاوره فیصله شده :-
۱ - فقراتیکه بهانجمن مامورین وزارت ودیوان حرب ریاست امنیه‌فیصله شده ٦ فقره
۲ - فقراتیکه‌ازمجالس‌مشاوره‌ودیوان حرب هایولایات وحکومات‌اعلی فیصله شده‌است ۸ « ۱٤ «
ط :- تفتیش های احصائیه که درولایات وحکومات اعلی گردیده واز طرف مدیریت تفتیش احصائیهٔ‌ولایات بغرض تقدیم‌انجمن‌مامورین وزارت در آن غور و تدقیق وبمواد اصولنامه‌تطبیقات بعمل آمده. ۱۲۸ «
ی :- تفتیش‌ها ئیکه بولایات نموده‌شده‌وراپور آن بریاست تفتیش بمدیریت تفتیش احصائیهٔ ولایات توصل نموده است . ۲۹ «

۲۲٤ فقره

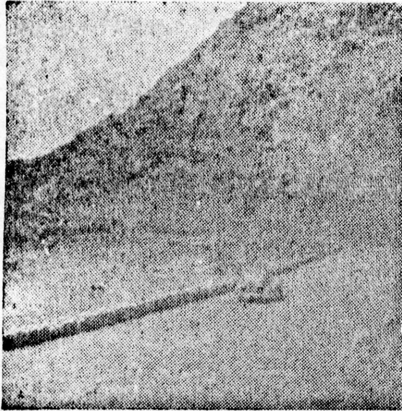
مدیریت‌عمومی‌ناقلین :—

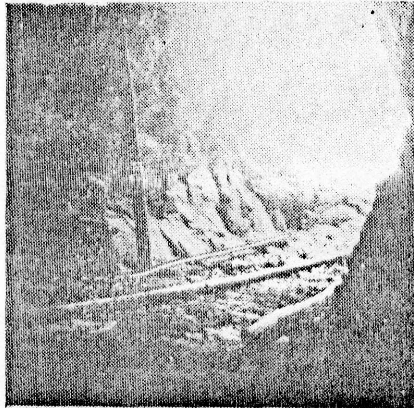
الف : ادارهٔ تخنیك زراعتی نظر بهلائحه مرتبه تحت اثر یکنفر متخصص و دو نفر معاون اداره می‌شود .

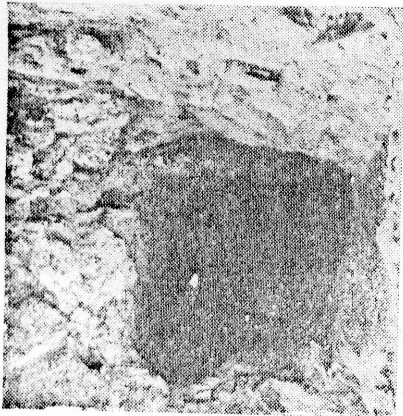
۱ :- معاون اداری‌امورات اداری وراپور وغیره امورات شعبهٔ‌تخنیك‌را درشق زراعت لبلبو اداره‌مینمایدمعاون‌تخنیك بایك‌تعداد‌مامورین‌زراعتی که‌نفری‌فنی‌بوده وبایك‌تعداد نگران

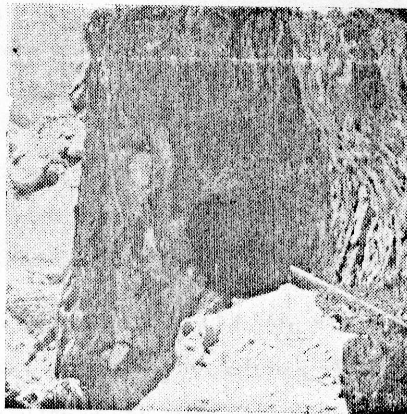
دمشرقي د نوي سرك ځومنظري : دتنګ غارو

دماهي پرپه حصه کښې

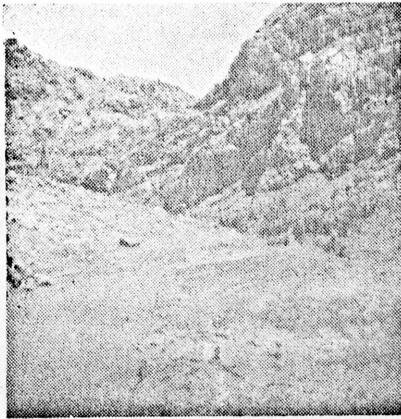

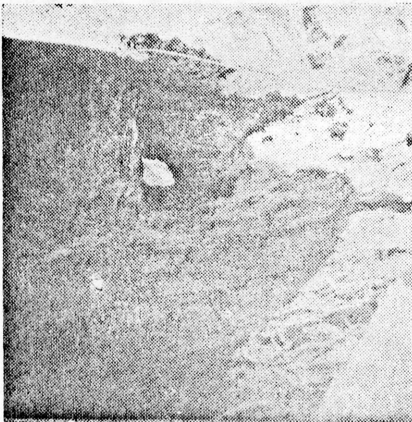

دمشرقي د نوي سرك دجوړښت يو ځو منظري دتنګ غارو دماهي پر په حصه کښې چه ددغه سرك مشکله برخه ګڼل کيږي په دغه برخه کښې چه دسخت غره له يوې ټوټې نه ئې تشکيل موندلی دځلور وتونلو د کيندلو تجويز شوی دی چه يو په ۳۶ متره طول او ځلور متره عرض ۵ نيم متره اوږدوالی کيندل شوی او دوهم ئې په اتلس نيم متره طول له کارلاندې دی او څنګه چه په دې تصويرونو کښې ليدل کيږي فعلاً پکښې سوري ايستل شوي دي او يوازې د پراخو او کارئې پاته دی د ودنور تونلونه به په را تلونکي کال کښې له کار لاندې ونيول شي ددغه سرك

د مشرقي د نوي سرك خو منظري : د تنگ غارو د ماهي پر په حصه كښې

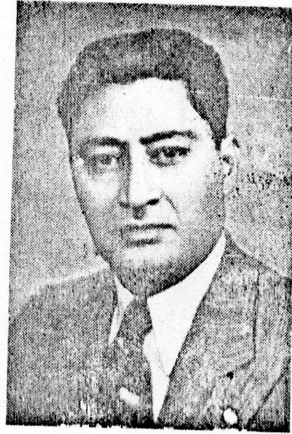

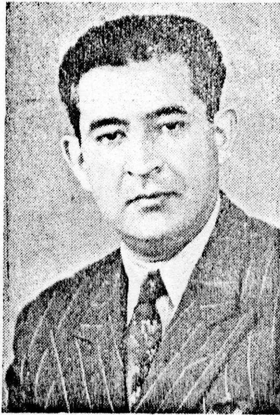

طول له كابل نه تر جلال آباده پوري ۱۳۵ كيلو متره دی چه نظر د لته بند ۱۸٤ كيلو متره سرك ته ۳۱ كيلو متره لنډيږي علاوه پر دی نوی سرك په هيڅ برخه كښې غاښی نه لري او طولی سلامی ئي په اوسط ډول په سلو كښې ۰/۸۰ يعنی ۸۰ سانتيمتره او حد اعظم ئي ٤ نيم په سلو كښې دی او په ۱ كمر ونقاطو كښې داو بوله خنكه تير شويدی فعلا بی د ماهي پر د تونلو د برخی څخه چه ديو كيلو متر په اندازه او د كو كامنډوی په حصه كښې (۲) كيلو متره ناتمام دی د سرك په نورو برخو كښې موټر كرځيدلای شي د مشرقي حصه تر سرو بی پوري د سرك كار تقريبا تمام دی او لاره خلاصه ده ، له كابله هم تر ۳۲ كيلو متره د تونل تر حصو موټر تللی شی ـ څنګه چه مهندسينو پيش بيني كړی ده دا سرك چه په ۱۳۱۹ كښې ئي كار شروع شوی د ۱۳۲۹ كال تر آخره پوری به ئي افتتاح وشی او د مشرقي او كابل تر مينځ به حمل او نقل زيات سهولت پيدا كړی .

په ۱۳۲۲ کښې ځینې مهمې مقررۍ

ع ، عبدالرحمن خان افغاني قونسل
په بمبئی کښې

ع ، محمدیونس خان افغاني قونسل
په کراچي کښې

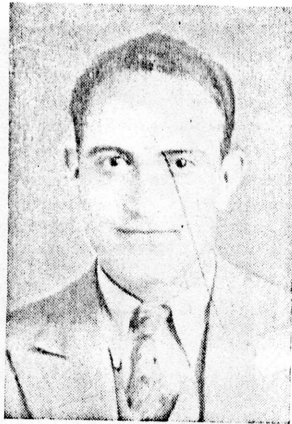
ع ، عبدالغنی خان دفوايد عامې
دوزارت دتفتیش عمومي مدیر

ع ، امیرمحمدخان دتهیهٔ مصالح
عمومي مدیر

ع ، محمد احسان خان دمعدن دوزارت
فني عمومي مدير

س ، عبدالله خان دمعدن انجنیر

دښاغلي عبدالله خان دمعدن انجنیر لنډ سوانح :-

زوکړه په ۹ دمحرم ۱۳۳۱ قمري په کابل کښې .

داښاغلي وروسته دطفولت له دورې له ۱۲۹۸ شمسي څخه تر ۱۲۹۹ پورې په کورني مکتب کښې او له ۱۳۰۰ څخه تر ۱۳۰۲ پورې په ابتدائي مکتب کښې په تعلیم بوخت و ، وروسته دڅلرم صنف له تکمیل څخه په ۱۳۰۳ کښې دمنتخبو طلابو په ټولګي کښې دنجات په مکتب کښې داخل شو . پدې مکتب کښې ئې ابتدائي ، رشدي او اعدادي دوره طې کړه او په ۱۳۱۳ کښې له دغه مکتب نه دساینس فاکولټې ته ولاړ او هلته ئې خپلو تعلیماتو ته ادامه ورکړه .

په ۱۳۱۴ کښې دجدي په ۱۶ دشپږو تنو محصلینو په جمله کښې دعلم معدن د تحصیل دپاره جاپان ته ولاړ او وروسته دجاپاني ژبې دزده کړې ئې دری کاله نور ددارالفنون دتهیې ددورې په تېرولو کښې تېر کړه او ۱۲-۱۳-۱۴ صنف ئې پای ته ورساوه چه په دغه وخت کښې ئې انګلیسي ژبه هم زده کړه دشهادتنامې تر اخستلو وروسته دیوه صحیح متعلم په حیث دامپراطور یونیورستي په کیوتو کښې دتخنیک د فاکولټې په شق د معدن په شعبه کښې داخل شو . وروسته دد ې فاکولټې ددورې تر امتحانه ئې دپروفیسر کوراواچي په اشاره دخپل یوه کال مطالعات د اوانو دایالت دنقرې دمعدن په شاوخوا کښې دغه پروفیسر ته وړاندې کړه او د کوګکوشي (Kogakku Shie) درجه ئې حاصل کړه .

په ۱۳۲۲ کښې ئې دمیزان په ۱۹ دخپلو تحصیلاتو دوره کاملاً پای ته ورسوله او په ۱۳۲۲ کښې دقوس په ۱۷ تاریخ خپل ګران وطن ته راوخوځیده ، او س دمعدن په وزارت کښې دمعدن دانجنیر په صفت کار کوي .

که تحت اثر آنها میباشد انتخاب زمین را برای زراعت لبلبو و اصلاحات آن ذریعهٔ همین ماموریرن و نگرانهای اداره مراقبت احوال زراعت اوشان بوده وهدایات لازمه را در باب زراعت لبلبو و پرورش و آبیاری وخساره وغیره به زارعین لبلبو داده وقتاً فوقتاً از زراعت زارع بازدید مینماید جهت توسعهٔ زراعت لبلبو واصلاح و زیادتی حاصلات آن از بدو تشکیل اقدامات وفعالیتی ابراز نموده اند که در هرسنه نسبت بسال گذشته زراعت لبلبو توسعه یافته وحاصلات زیادی اخذ وطبیعی است که به حاصلات شکر نیز نسبت به سال های ماقبل اثری انداخته حاصل زیادی اخذ نموده اند که ذیلاً توضیح میشود .

زراعت سال ۵۸۰۰/۱۳۱۹ جریب حاصلات لبلبو (۸۵۰۰) تن
« « ۱۰۰۲۰/۱۳۲۰ « « « (۲٦۰۰) «
« « ۱۲۰۰۰/۱۳۲۱ « « « (۲۳۰۰۰) «
« « ۲۲۰۰۰/۱۳۲۲ « « « (۳۲۰۰۰) «

۲ ـ نقشهٔ فورم زراعتی واراضی خرید نمودگی ریاست فورم :

ریاست فورم زراعتی بغلان وبالادوری به تعداد تخمین (۱۳٦٤۰) جریب زمین را خریداری نموده و پس از وضع زمین که برای خانه و شرکت ها وجاده های عبور ومرور تعین گردیده است به باقی اراضی خرید نمودگی اقوام بی زمین وبی بضاعت را مسکون نموده که نظر به احصائیهٔ وارده تخمین برای ۹۲۱ خانوار زمین داده شده زمین معینه را جهت زراعت لبلبو وغیره حبوبات انتخاب وبدسترس دهاقین مذکور گذاشته برعلاوه یك اندازه پول از پنج الی ششصد افغانی بصورت تقاوی جهت آبادی زمین وتهیهٔ آلات زراعتی وغیره که زمین را برای زراعت آماده مینماید فی خانوار به دهاقین مربوطه داده پول مذکور در پنج سال اول معاف ودر ده سال اول باقساط مساوی از حاصلات خود کارسازی خواهند کرد برای تعمیر خانهٔ نشیمن رهایش دهاقین وباغچه و اشجاری که مربوط آن یك یك جریب زمین را از زمین های مواخذه تعین وجهت تعمیر خانه قرار نقشهٔ که از طرف مهندسین بعمل آمده است از دو الی دونیم هزار افغانی به دهاقین مذکوره طور تقاوی اعطاء وتعین گردیده که این پول هم بقرار اقساط که درفوق ذکر داده شده از عایدات زراعتی آنها اخذ گردد وبرای اینکه ساختمان دروازه و کلکین تعمیرات مذکور نظر به مقتضیات وقتی و قلت چوب ارچه، آهن جامه وغیره در بغلان بصرت دستگیری وبلکه موجود نمیشد در حدود دوهزار وسه صد باب دروازه و کلکین تعمیرات دهاقین قرار نقشهٔ منظوره باشرکت حجاری ونجاری فرمایش وذریعهٔ شرکت مذکور تکمیل و به بغلان حمل وارسال گردیده و به دسترس دهاقین گذاشته شده .

۳ - ریاست فورم زراعتی بغلان از جملهٔ زمین های مواخذه باندازهٔ (۲۰۲) جریب زمین را باسم باغ تجربهٔ امتحانی تعین وذریعهٔ نفر فنی و باغبانهای متجرب کار زمین های مذکور را تحت تجربه قرارداده حبوبات ذیل را دران تجربه وزرع نموده ودراثر تجارب واضح گردید که زمین های مذکوره قابل هرنوع زراعت بوده وحبوبات مذکور خیلی ها بصورت صحیح نمو وپرورش مینماید برعلاوهٔ زرع حبوبات مذکوره یك تعداد اشجارمثمر وغیر مثمررا قرار تفصیل ذیل دران غرس وپرورش نموده که نشو ونمای اشجار مذکور نیز اطمینان بخش بوده وممکن از آن حاصل خوبی بدست آورده بتوانند وهمچنان صورت زرع حبوب ونشو ونمای آن را توسط مامورین فنی خود بهزارعین و دهاقین مسکونهٔ آنجا از روی تجاربی که حاصل نموده اند یك یك تفهیم وهدایات لازمه را نسبت پرورش و آبیاری وغیره حبوب مذکور به آنها وقتا فوقتا داده و میدهند و مزیدا ریاست فورم مذکور منجمله زمین های متذکره یك اندازه زمین را برای گرفتن تخم لبلبو که یکی از مهم ترین شعبهٔ زراعتی آنولا ومورد احتیاج واقع است تحت اثر نفرمتخصص فنی وتعلیم یافته گان مکتب زراعت قرار داده و تا جائیکه واضح گردید ازروی تجارب زمین مذکوره برای اخذ تخم لبلبو مفید ثابت شده وگفته میتوانیم که پس ازیك سلسله تجربه وتوسعهٔ که در امور تخم گیری بعمل آورده شده ، آینده از توریند تخم لبلبوی خارج را حتی حاصل خواهیم نمود .

الف : ترائی ، کدو ، کریده ، ما ، کرم خارجی ، شلغم ، کرم دو بهدار کابلی ، پیاز ، هسفی مارچوبه ، ملی سرخ انگریزی ، داخلی ، سیر ، نخود ، ارس ، پرسیل ، شلوری ، تراتیزك نعناع ، توت اشتابری ، بادرنگ ، پالك انگریزی ، کاهوی انگریزی ، کاهوی دو بهدار انگریزی ، فاصلیا ، زردك انگریزی ، زردك کابلی ، بادنجان رومی ، بادنجان سوسنی شبت ، کچالو ، مرچ سرخ ، کیندنا ، لبلبوی تخمی ، تمباکوی وطنی و امریکائی وغیره ماش ، جواری ، شبدر ، رشقه .

٤ - همچنان ریاست فورم (۳۲) جریب زمین را برای پرورش اشجار در بغلان و ١٤ جریب زمین را در بالادوری باسم (باغ ذخیره) انتخاب و در اراضی مذکور اشجار مثمر وغیر مثمر وانواع گل هائی را که نام برده میشود بصورت فنی وعصری ، زرع وپس ازانکه تخم مذکور نمو مینماید تخم مذکور را بیك جای دیگری که برای همین مقصد تعین و آماده میگردد بصورت منظم ومرتب غرس وبعدا پرورش و آبیاری آن را بصورتیکه لازم است نموده وپس از یك زمان معین نهال های مذکوره را بهزمین هائیکه قبلاً برای آن تهیه و آماده مینمایند غرس وتحت پرورش قرارداده وبرای سال دیگر آن نهال مذکور را برای دهاقین توزیع

وهم بغرض فروش در بازار بدسترس باغداران وغیره نفری متوطنین آنجا گذاشته و برای اهالی ومشتری خود صورت زرع تخم وپرورش آن را هدایات لازمه داده برای هریك علیحده علیحده نواقصات آنرا تفهیم وتعلیم مینمایند که تخمین (۱۳۰۰۰۰۰) اشجار مثمر وغیرمثمر در باغهای مذکور موجوداست تاك قلمهٔ تخمی وپیوندی از هر رقم، سیب قلمهٔ پیوندی از هررقم، آلو بخارا از هررقم، زرد آلو از هررقم، آلو بالو از هررقم، گیلاس هررقم توت هررقم، چهارمغز هررقم، بادام، بهی، تاك ریشه‌دار، تاك قلمه، عناب، انار شفتالو، عکاسی خاردار، عکاسی بدون خار، انجیر، آلوچه، نسترن، قلمهٔ چنار، الیسکن ناجو، ارچه، گل کینا، زنبق هررقم، داودی، پشه‌خانه، گل چنبیلی، گلاب خوشه‌ئی سرو، مرچ تند، گل بید، خرما، پیله، عون غوراشکی، عرعر، سفیدار، ملنه، پلپل هزار ریشه، قلمهٔ بید، پسته، شنگ، شیشم، بلوط، کنکر، پسام، مرپانك.

۵ ـ یك شعبهٔ نسل گیری وتربیهٔ حیوانات بریاست فورم موجوداست که شعبهٔ مذکور تحت اثر ریاست مذکور به تربیهٔ حیوانات واصلاح نسل حیوانات محیط قطغن خدمت مینماید چنانچه از بدو تشکیل تا کنون در اصلاح حیوانات خدمتی نموده وطوریکه لازم است ذریعهٔ نفر فنی عملیات نسلگیری، اجرا وتا اندازهٔ در نسل حیوانات اصلاحاتی بعمل آمده وبرای سالهای حیوانات مذکور بدوحصه تقسیم، حصهٔ اولی آن که برای نسل گیری قرارداده شده است اسپ، گاو، مرکب، گوسفندمری نوس، اشتر دو کوپانه، وگوسفند عادی وحصهٔ دوم آن ازنسل‌هائی که برای نسلگیری درخود فورم تهیه شده‌است اسپ سواری برای مامورین ومعاونین زراعتی که از زراعت لبلبو بازدید مینمایند وگاوهای قلبه‌ئی که برای آماده نمودن زمین‌های زراعت ماده ۲و۳ خدمت مینماید ومرکب برای حمل ونقل خوراکهٔ حیوانات وحمل ونقل مصالح تعمیراتی.

۶ ـ ریاست فورم زراعتی بغلان یکتعداد تعمیرات که مراد از (۲۲) تعمیر پخته کاری وخام کاری می باشد از بدو تشکیل تعمیر وبدسترس مامورین فورم جهت رهایش گذاشته برعلاوه ریاست فورم به نمایندگی ونگرانی شرکت اباك یك تعداد تعمیر پخته کاری که عبارت از پنجاه ودو دکان و دوتعمیر بزرگ برای نشیمن ریاست فورم ومتخصص باشد ویك مکتب لیلیه برای طلاب مکتب زراعت اکنون طرف استفادهٔ ریاست فورم قرار داده‌شده نیز تحت ساختمان گرفته واز آن استفاده مینماید.

۷ ـ در بغلان صناعتی یك ماموریت بلدیه تشکیل علیحده تحت اثر ریاست فورم زراعتی قرارداده شده که شعبهٔ بلدیه منجمله زمین‌های داخل نقشه فورم زراعتی به اندازهٔ چهار کیلومتر در بغلان وپنج کیلومتر در بالادوری قرارنقشه وپلان‌ها که طرح گردیده بود در بین قشلاق

برای عبور ومرور دهاقین وغیره نفری سرك ها وجاده های منتظم از پخته کاری وخام کاری بصورت عصری درمقابل تعمیرات دهاقین فورم وهم برای حمل ونقل لبلبو که ذریعهٔ موتر و کراچی وگادی میشود به اندازهٔ (۳۱) کیلومتر سرك پخته کاری در بغلان وبالا دوری امتداد داده ودر دوطرفهٔ سرك وجاده ها اشجار مثمر وغیر مثمر را غرس نموده وبه نفری که تحت اثر آن خدمت مینمایند جاده ها واشجار مذکور را نگهداری وآبیاری مینماید وبه اندازهٔ (٦۱) پل وپلچك را درجاده های مذکور بصورت پخته ازسمنت تعمیر نموده وهم ساختمان تعمیرات فورم را نگرانی کرده وسرپرستی مینماید. علاوتاً یك باغ که به اسم باغ عمومی نامیده میشود وعبارت از (۷۰) جریب زمین می باشد تحت اثر ماموریت بلدیه قرار داده شده که مامورین مذکور درباغ موصوف اشجار و حبوبات واقسام گل را زرع وغرس نموده وسرك های وسیعی درباغ مذکور امتداد وکشیده شده وتفرجگاه اهالی بغلان قرار داده شده.

۸ ـ نظر به منظوری مقامات رفیعه مکتب زراعتی مرکزی کابل در سال ۱۳۱۹ بریاست فارم زراعتی بغلان مربوط وطلاب مکتب مذکور را به بغلان اعزام و از ۱۹ الی ۲۲ نفر طلاب داخل تعلیم بوده ودرست پس ازاخذ تعلیمات نظری وعملی که از طرف معلمین به آنها داده میشد یك صنف آن کامیاب وپس ازاخذ شهادتنامه که ازطرف وزارت معارف به آنها داده شده اجراآت میدارند که درین اواخر تماماً طلاب مذکور فارغ التحصیل شده وبه وظایف معینه تعین ومشغول خدمت میباشند.

۹ ـ ریاست فورم زراعتی یك اندازه آلات وسامان زراعتی عصری ازخارج خریده وتورید نموده وسامان مذکور را پس ازبسته کاری ورفع نواقص قرار منظوری مقامات رفیعه بدسترس اهالی ومراجعین گذاشته وپول آن را بقیمت تمام شد باقساط مساوی درظرف هشت سال از عایدات زراعت ودسترنج خود ها بخزانهٔ فورم زراعتی تحویل میدارند که جزو سامان مذکور حسب ذیل است :ـ

الف: گردن بند اسپ ۷۵ جوره ، گردن بند گاو کول ۵۰ دانه، ماشین بذرافشانی دواسپه ۲ دانه ماشین بذرافشانی یك اسپه یکدانه، قلبهٔ غلطك وچپراست دار ، ۲٤ دانه، ماشین مسکه دو دانه ، دسکه یعنی کلوخ شکن ۱۵ دانه ، قلبهٔ خیشاوه دستکی ۳۵ دانه قلبهٔ خیشاوه ئی دوعراده ئی (۳۵) دانه، قلبه جویه کشی آهنی ۲ دانه، قلبهٔ چوبی (۲۵) دانه، قلبهٔ خیشاوهٔ کوچك ۲۵ دانه، قلبهٔ خیشاوه معهٔ سامان ۲۰ دانه ، جوت بند آهنی ۲۰۰ دانه جوت بند چوبی ۹۸ دانه، رول آهنی ۲۰ بست کوتی وانور ۱۵ دانه ، ماشین میده کردن خورا که حیوانات ، یکدانه، قلبهٔ کلوست پنجاه دانه ، قلبهٔ انودایزل ۲ دانه، قلبه یك

اسپی ٥ دانه، قلبهٔ تراکتور ٤ دانه، ماشین غله‌پاکی یک دانه، ظروف شیر ١٠ دانه، مالهٔ سنگین سه‌صد دانه، ماشین قیماق کشی، ماشین بذرافشانی یکدانه.

١٠- ریاست فورم زراعتی یک شعبهٔ مدافعهٔ نسل امراض حشرهٔ مضره زراعتی که تحت اثر یکنفر متخصص خارجی اداره میشود درشعبهٔ تخنیک اجراآت می‌نماید تشکیل و قرارداده که شعبه مربوطه نظر به منظوری بودجه در هرسنه ادویه جات ضد حشره توسط مدیریت عمومی ناقلین وزارت داخله ازخارج تهیه و از طرف دیگر ازادویه‌جات داخله هم قرار تجارب اصولی وفنی کیمیاوی جهت دفع حشره و امراض زراعتی و کیمیاوی ترتیب وحین بروز حشره وامراض مذکوره ذریعهٔ ماشین راکه‌هائیکه برای عملی نمودن امورادویه پاشی از خارج تهیه گردیده ادویه‌های تهیه و تدارک نمودگی بکار برده از ضرر حشرهٔ مضره و امراض نباتی زراعتی جلوگیری مینماید.

١١- نظر باینکه بغلان صنعتی قبل از تشکیل ریاست فورم و تعمیرفابریکهٔ قند یک جای لا مزروع وخاره بوده وهم نفری درآنجا مسکون نبودند پس زمانیکه تعمیرفابریکه بناء وریاست فورم تشکیل زارعین ودهاقین ومامورین درانجا جهت اجرای اموزات مسکون گردیدند ازاهل کسبه که رفع احتیاج مسکونین رابنماید کدام شخصی نبود و به نفر کسبه ضرورت حس میگردید ریاست فورم زراعتی یک سیت کارخانه‌های کوچک دستی تشکیل ودرشعبهٔ مذکور آهنگری ونجاری وسراجی استخدام وبرای استفادهٔ اهالی آنجا قرارداده وموضوع را به اهالی ومراجعین نیز تفهیم نموده که احتیاجات خودرا ذریعه شعبهٔ آهنگری وسراجی ونجاری رفع بدارند چنانچه تاکنون شعبات مذکوره در انجا داخل خدمت بوده مطلوبه مراجعین رابزمان کمی به پول قلیل انجام داده آنهارا از مشکلات رها نیده می‌باشند.

ب- تشکیل مدیریت عمومی ناقلین برای دو نظریه قایم بود:

نخست انتقال واسکان اقوام بی بضاعت وپریشان حال در حصص اراضی باثر کمی نفوس مملکت ثانیا سرسبزی وآبادی زمین‌های لم یزرع وشادابی مملکت وبه کار افتادن قوای فزیکی افراد و اشتغال و تشویق ایشان به فلاحت وزراعت بصورت عصری واساسی بوده همانا مدیریت مذکور پس از تشکیل برای پیشبرد وعملی ساختن نظریات فوق وتامین حیات ومعیشت تودهٔ لاجاید ابتاسی از نظریات بهی خواهانهٔ حکومت غمخوار شرایط خوبتر وآسانتررا وضع کرده درمقابل شخص ناقل مساعدت‌ها وکمک های مختلفه ازقبیل اعطای یک اند ازه پول مجانی در بدل انتقال، دادن تقاوی عمرانی وپول تقویهٔ زراعتی وعدم تحمیل مالیات تا یک میعاد لازمه را از یکطرف درنظر گرفته وازجانب دیگر بکار انداختن املاک لا مالک وخشک کردن با طلاقها ومرداب ها باثر جویه کشی وزابرها، تعمیر وتمدید جداول وانهار نوین برای شادابی

اراضی باثر جدیت تامه بعمل آورده است. درغوری وبغلان و قندوز که از نقطه نظر جنس
ونوعیت خاك و احتیاج بیشتر مملکت واستفادهٔ افزودتر ازین رهگذر جهت زراعت لبلبو و پنبه
مساعدتر ومفیدتر به نظر رسیده وشرایط وتسهیلات چندی را در کشت وکار این دو محصول
نافع نیز روی کار آوردن است البته باید گفت تشکیل یك اداره باهمچو یك وظیفه در اول
امر و بلکه از ابتدای تاسیس الی الان بدون موانع نبوده مشکلات عدیده بمانند عدم بلدیت
ناقلین در آن نواحی و مشکلات از رهگذر تبدیل آب وهوا وموثرات محیط و اصول آبیاری
وجویه کشی وپیمانش اراضی وغیره پیشرفت مرام مدیریت عمومی ناقلین را بی تاثیر نگذاشته
ولی باز هم با وجود مشکلات اداری وغیره تعداد ناقل در سال ۱۳۱۹ ـ ۲۴ خانوار
ودر سال ۱۳۲۰ ـ ۲۰ خانه وار ودر سال ۱۳۲۱ (۵۶) خانوار وبالاخره در سال ۱۳۲۲
(۸۵۴) خانوار رو بهمرفته مدیریت مذکوره توانست از بدو تاسیس خود الی اخیر سال ۱۳۲۲
بصورت مجموع ۹۳۶ خانوار اقوام لاجایداد وبی بضاعت را مسکون وجابجا نموده وبدون
شك اگر خدا بخواهد در آینده بصورت بهتری بتوجه اولیای امور نصب العین مذکور عملی
ونتائج مفیدی بدست خواهد آمد .

مبلغ چهل هزار افغانی برای آبادی کاریزهای قریه پشیلاق شنوار که زمین های خرابه
ولامزروع را آبیاری کند منظوری اعطا شده .

مبلغ هشتاد هزار افغانی برای حفر کاریز های قریه توده چینه شنوار منظوری اعطاء شد
تا اراضی دشت غنی خیل شنوار را که از سه الی چهار هزار جریب زمین است آبیاری کنند .

امور وزارت مالیه

عائدات مالی همواره درامور مملکتی دارای مقام بس بلندی است ، ووضعیت امروزی
جهان اقتصادیات تمام ممالك را دچار سکته وبحرانی نموده ، با وجود این بود جهٔ مملکت
عزیز ما موازنهٔ خودرا حفظ کرده وعلاوه ازین ازیمن توجهات حکومت متبوعه وفعالیت
مامورین مربوطه تزیداتی نیز قرار ذیل درهذه السنه بعمل آمده :

۱: در مالیه جمعی از قرار فیصد	۶۶/. افغانی
۲: « محصول مواشی « «	۳/۴۶ «
۳: « فروش عرایض «	۸ /. «

امور وزارت معارف

وزارت معارف درین سال به تطبیق پروگرام وخط مشی که قبلا تعین وتصویب نموده بود پرداخته بسوی هدف معین قدمهای متینی گذاشته است .

مجادله بامشکلات ونواقصیکه بسبب کمبود معلم ولوازم تحصیل وغیره تاثیرات وضعیت عمومی دنیا بمقابل جریانات تدریسی بظهور پیوسته همیشه دوام داشته ودراکثرجاها نواقص مذکوررفع ویا برای رفع آن درآینده چاره های اساسی سنجیده شده . حکومت معارف پرور ما درین آوان بحران اقتصادی مصارفی راکه برای معارف تخصیص داده بودبر دوام داشته وحتی دران تزئیداتی نیز بعمل آورده تشکیلات عرفانی تحت اثر وزیر معارف وهمکاران او برای تحقق مرام ومقاصد خود در تربیه اولاد وطن بحرکت بوده وباعزم متین اساسات آینده معارف راتحکیم مینماید مطالعه سطور ذیل اطمینان کافی راجع بوضعیت حاضره وامید های بزرگی راجع به آینده معارف وطن و هموطنان عزیز خواهد بخشید .

تعلیمات ابتدائیه

درین سال تالیف وتدوین بقیه کتب درسی دورهٔ ابتدائیه تکمیل گردیده باساس پروگرام جدید دورهٔ ابتدائی تمامی کتابهای تعلیمی طلاب بامراعات شرائط اصول صنفی واحتیاج روحی اطفال بمنصهٔ طبع ونشر گذاشته شد ، از جمله کتبیکه که سابقا حسب مقررات پروگرام جدید ابتدائی برای استفادهٔ طلاب بطبع رسانیده شده بود بیست وسه جلد کتاب درسی برای طبع ثانی مجددا مورد تدقیق قرار یافته بعد از اجرای تعدیلات مقتضیه بطبع ثانی رسیده جهت توزیع و تقسیم بمکاتب آماده شد ، فعالیتی که مطبعهٔ عمومی در امور طبع متن وتصاویر کتابهای ابتدائی درین سال ازخود نشان داده است قابل تقدیر وتشکر دیده میشود . چه بر علاوه ازمراعات وصحت طبع کتب چون وزارت معارف نظر به احتیاج آینده ولزوم تهیه یک تعداد کافی کتابهای ابتدائی به طبع تعداد خیلی زیادتری ازسال های گذشته امرداده بود مطبعهٔ عمومی باوجود مشکلات زیاد که از حیث قلت کاغذ وعدم پیدائش لوازم طباعتی داشت با درنظر داشتن شرایط صحت طبع وخوانائی حروف همه کتابهای دورهٔ ابتدائی رابتعداد لازمه بطبع رسانیده بوزارت معارف تسلیم نمود ودرینموقع که مشکلات اقتصادی ازهر طرف محسوس است دولت پیشرفت وادامهٔ صحیح تدریسات ابتدائیه رامدنظر داشته بطبع یک عدهٔ زیاد کتابهائی که احتیاج معارف ذریعهٔ آن رفع شود اقدام کرد طلاب وطن

را باداشتن کتب واوازم تعلیمی ازفیض تحصیلی بیشتر مستفید گردانید. مزید برمصارف فیکه حکومت در راه تهیهٔ کتابهای تعلیمی دورهٔ ابتدائی در ینوقت که متکفل گردیده است باید یک نکتهٔ دیگررا نیز تذکر داد که منظور حکومت در تربیه اولاد کشور تنها تعلیم وتربیه اطفال مکتب نبوده بلکه در بین سال برای استفادهٔ آینده شاگردان وثمرا جمهٔ منسوبین فامیلی ایشان ازاعادهٔ کتاب های دورهٔ اول ابتدائی یعنی صنف اول و دوهم وسوم نیز صرف نظر نموده ماندن آنرادردسترس طلاب برای همیشه منظور وبدینصورت بارسنگین دیگری را بر بودجه معارف متحمل گردید. گرچه بنا بر مشکلات اقتصادی امروزه کاغذی که بعضی از کتابهای ابتدائی بالای آن بطبع رسانیده شده است کاملا در خور تمجید دیده نمیشود. ولی اعتنائیکه در تدقیق وطبع وصحافت این کتابها چه از طرف وزارت معارف وچه از طرف مطبعه بعمل آمده است نظر بکتابهای درسی دوره‌های سابق امتیاز خاصی دارد. برعلاوه رعایت موافقت مضامین این کتابها با سویهٔ طلاب و صحت مطالب و مفید واقع شدن آن در حیات اجتماعی و انفرادی شاگردان قابل هرگونه امیدواری میباشد. وازهمین نقطهٔ نظراست که امروز درسایهٔ طبع ونشر کتابهای مفید ورویکار شدن پروگرام عصری شاگردان که بعد ازطی دورهٔ تعلیمات ابتدائیه ازمکاتب فارغ میشوند باظهار هرگونه مرام ومقصدخود ذریعهٔ تحریر به پښتو کامیاب وامور ضروریهٔ حیاتیهٔ خودشان را بمساعدت مضامین درسی: دینیات - پښتو - حسن خط حساب - جغرافیه - تاریخ - معلومات وطنیه وطبیعیه - عائله وغیره بخوبی انجام میدهند.

وزارت معارف امیدواراست که دراثر تطبیقات متمادی این پروگرام و کتب درسی بالای طلاب فارغ التحصیل دورهٔ ابتدائیه موافق هدفهای معینه یک عده افراد مفید و جوانان نافع بوطن عزیز تقدیم بنمایند. بدیهی است که کتب تعلیمی بطوری مفید واقع شده میتواند که دران سویهٔ فکری شاگردان مدنظر قراریافته عبارات سلیس مقاصد واضح ولغات مانوس ودرحیات روزمره وعمومیه قابل استفاده واستعمال دیده شود برعکس کتابهائیکه باعبارات مغلق وجملات بی ربط وکلمات نامانوس تحریریافته باشد همانقدر از دائرهٔ استفاده دور مانده ودرنتیجه مفید حال شاگردان شده نمیتواند روی همین منظور ریاست تعلیم وتربیهٔ وزارت معارف درتجدید نظر برنسخه‌های طبع اول کتب درسی دورهٔ ابتدائی لغات نامانوس پښتورا بلغات مانوس وعام‌فهم تبدیل وجملات مغلق را به‌عبارات سلیس وروان عوض نمود مخصوصاً درتبدیل لغات نامانوس بلغات عربی که‌متداول اکثرالسنهٔ شرقی است اهمیت داده‌شد تا ازمانوس‌بودن و کثرت استعمال لغات مذکور درعوض لغات نامانوس به‌قوهٔ افاده و استفادهٔ شاگردان وسیله ومعاونت خوبی تهیه کرده باشد کتبیکه بادرنظر داشتن شرایط مذکور بعد ازتجدیدنظر واصلاحات طبع ونشر

په ۱۳۲۲ کښې ځینې مهمې مقررۍ په وزارت
معارف کښې

ع ، ص دکتور محمدیوسف خان
دسیانس دفاکولتې دریاست کفیل

ع ، ص عبدالرحیم خان دهرات
د معارف رئیس

ع ،ص ادهم منه منجی اوغلو د
اوسیاسی علومو دریاست ک

په ۱۳۲۲ ځینې مهمې مقررۍ

په وزارت معارف کښې

ع ، غلام سخی خان د وزارت معارف
د کنترول عمومي مدير

ع ، محمد مريد خان د وزارت
معارف داجرائيې او مامورينو
عمومي مدير

گردیده باوجود مشکلات حمل ونقل راه تا دورترین نقاط مملکت بتمام مکاتب ابتدائی رسانیده بموقع استفادهٔ طلاب قرارداده شده است .

درین سال مزید برمکاتبیکه درسال گذشته دورهٔ ابتدائی شش صنفی دران تکمیل گردیده بود پنجاه وشش باب مکتب دیگرهم مطابق پروگرام جدید دورهٔ شش صنفی خودرا تکمیل نموده سامان ولوازم تعلیمی وغیرهٔ آن تهیه وتکمیل شد .

ناگفته نماند که هنوز معلمین برخی از مکاتب ابتدائی متشکل از یك عده معلمین موقت است . و چون تهیهٔ معلم کار فوری نیست وزارت معارف باوجود مساعی مبذوله قادر نشده است که برای تدریسات همه مکاتب ابتدائیهٔ مرکز و اطراف معلمین اساسی تربیه واعزام دارد ولی متیقن است که ذریعهٔ معلمین فارغ التحصیل دارالمعلمین مستعجله که از چند سال باینطرف مشغول تدریس وتجربه میباشند در تدریس طلاب دورهٔ ابتدائیه ثمرهٔ بدست آمده است . چه بر علاوه از تجربه وسابقهٔ معلمین مذکور وزارت معارف در مرکز کابل واطراف مثل (قندهار - هرات - غزنی -) موسسات تربیوی لوستخی راجهت تزئید معلومات مسلکی این قسم معلمین ابتدائی افتتاح نموده ومعلمین مکاتب خصوصاً کسانیکه فارغ التحصیل دارالمعلمین اساسی ابتدائیه نمیباشند درتحت پروگرام معینه درانها مشغول تحصیل هستند . وعلاوه بر افتتاح موسسات لوستخی ازمرکزوزارت معارف نیزوقتاً فوقتاً برای تزئید معلومات وتنویر افکار معلمین دورهٔ ابتدائی لائحه وهدایت توضیحات وتقسیم اوقات نشرودر دسترس استفاده گذاشته شده است . مزید بر لوائح مذکور برای ارائهٔ صورت تدریس هر مضمون از قبیل معلومات حیاتی، ریاضی وغیره کتابهای جداگانه بنام رهبر تدریس طبع ونشر گردیده برعلاوه از کتب مذکور جهت پیشرفت صحیح تدریسات پشتو در مکاتب ابتدائی کتاب جداگانهٔ گرامر پشتو بهاصول عصری ومتداول امروزهٔ دنیا تهیه گردیده که بهدسترس استفادهٔ معلمین گذاشته میشود . ازطرف دیگر برای رهبری معلمین ابتدائی بهتدریس اصول صنفی هیئت های مفتشین از وزارت معارف بهرسمت وولایات اعزام گردیده ومشکلات حاصلهٔ برخی جا بجا اصلاح گردیده وبعضی بعد ازدادن راپورهای مفتشین وملاحظهٔ آن ذریعهٔ نشر متحد المال ها وارسال مکاتیب رفع گردیده است جهت ترقی سویهٔ معلمین درزبان پشتوو تکمیل قوهٔ افاده و استفادهٔ ایشان کورسهای مخصوص تدریس پشتو نیز درهر مکتب دائر گردیده و ذریعهٔ معلمین لایق پشتو زبان مطابق پروگرام معینهٔ ریاست تعلیم وتربیهٔ وزارت معارف در ترقی سویهٔ معلمین ابتدائی درزبان پشتو توجه کافی بعمل می آید برای معلمین کورسها مطابق تعلیماتنامهٔ جداگانه ذریعهٔ اعزام مفتشین سیار ونشریات متناوب وارسال هدایات دربارهٔ پیشبرد تدریسات

کورس وصورت ادارۀ آن وقتاً فوقتاً بعداز تفتیش وگرفتن راپور تعلیمی هدایات داده واقدامات لازمه بعمل آمده است برای ملاحظه امور تعلیمی وصحی واداری مکاتب نیز هیئت های مفتشین سیار از مرکز وزارت بهمه مکاتب مرکز واطراف اعزام گردیده و باین وسیله در اصلاح تدریسات وادارۀ مکاتب بعد ازرسیدن راپورها وملاحظۀ آن هادر مجلس شورای معارف اقدامات لازمه بعمل آمده است وبرای تفتیش صحیح مکاتب ریاست تعلیم وتربیه علاوه برنشر تعلیماتنامه های مکاتب رهبرجداگانۀ مفتشین را تهیه و بمعرض استفادۀ ایشان گذاشته است وزارت معارف درپرتو این اقدامات خود درین سال سعی نموده است که ازمعلمین فارغ التحصیل دارالمعلمین مستعجله درراه تدریس مکاتب ابتدائی استفادۀ اعظمی بنماید .

نظر به فقدان معلم اساسی وضرورت کار گرفتن از معلمین موقت درادامۀ تدریسات ابتدائی یکی ازین دوصورت منظور قرار یافته میتوانست اول آنکه بنابرقلت معلمین اساسی ابتدائی ورویکار بودن معلمین موقت پروگرام اصولی وعصری امروزۀ مکاتب ابتدائی را که دراکثر ممالك متمدن وپیشقدم موردتجربه وتطبیق قرار یافته ونتائج مثبته از تطبیق آن بدست آمده است یکسو گذاشته عوض آن مطابق لیاقت معلمین موقت پروگرام ناقص ومختصر دیگری را رویکار بسازیم. دوم آنکه بذریعۀ معلمین موقت پروگرام عصری موجوده تطبیق شود ولی چون نسبت موفقیت در پیشبرد معلومات اطفال وادامۀ تدریسات لازمۀ ابتدائیه وتنویر افکار توده بذریعۀ پروگرام ناقص مفید بنظر نیامد وزارت معارف بادامۀ تدریسات پروگرام عصری ذریعۀ همین معلمین ترجیح داده وچنانچه دربالاذکر شد حتی الامکان ازهرجهت آنها را رهنمائی نمود. درین سال بعدازاجرای تجارب هم ثابت گردیده که ادامۀ تطبیقات پروگرام عصری موجودۀ دورۀ ابتدائی بذریعه معلمین موقت خالی ازفایده نبوده تایك اندازه قابل امیدواری و اطمینان است البته درین شك نیست مکاتبیکه تدریسات دورۀ ابتدائی دران ها ذریعۀ معلمین فارغ التحصیل دارالمعلمین اساسی صورت میگیرد به تطبیق پروگرام جدید وحاصل نمودن هدفهای مطلوبه به آن بهتر موفق میشوند اگرچه تعداد این قسم معلمین درمکاتب نظر به معلمین موقت کمتر است ولی درسایۀ اقداماتی که درین سال برای تربیۀ معلمین اصولی ابتدائیه بعمل آمده است وزارت معارف چندسال بعد یك تعداد کافی معلمین صحیح ابتدائی را برای پیشبرد تدریسات ابتدائی مرکز وهمه ولایات آماده خواهد کرد چه اقداماتیکه درین سال راجع به تزئید عدۀ محصلین دار المعلمین وشمول طلبۀ پشتو زبان وانتخاب هیئت تعلیمیۀ مقتدر برای تدریسات دارالمعلمین بعمل آمده است امید میدهد که از موسسۀ مذکور پس ازین هرسال بتعداد کافی معلمین ابتدائی فارغ التحصیل گردیده ودرراه تطبیق پروگرام دورۀ ابتدائی بیشتر قدمهای موفقیت بر داشته شود وازطرف دیگر فارغ التحصیلان سابقه دار دار المعلمین مستعجل که درلوستخی ها مشغول تحصیل اند برای تطبیق صحیح پروگرام

ع ، ج ، والاحضرت دمعارف وزير دسيانس په فاکولته کښې

ع ، ج ، والاحضرت د معارف وزير دسيانس په فاکولته کښې

په ۱۳۲۲ کښې ځینې مهمې مقررۍ

ع ، ص ، عبدالوهابخان دوزارت
دربار دوهم معین

ع ، ص ، سید ابوالخیر خان
دملی شورا دوهم معین

ع ، عبداللطیف خان چه دملی شورا
په پنځمه دوره کښې بیا منشی
انتخاب شویدی .

ع ، ص ، فتح محمدخان دمزارشریف
دولایت داطاق تجارت رئیس

شش صنفی دورهٔ ابتدائیه معلومات لازمه را حاصل نموده و بامعلومات تازه وحاصل نمودن شهادتنامه های معلمین ابتدائی بصفت معلمین اساسی در مکاتب ابتدائی به تطبیق پروگرام وتدریس طلاب رسیدگی کنند.

درین سال بنا بر مشکلات جنگ دنیا و قلت معلمین اصولی دورهٔ ابتدائی وزارت معارف به تاسیس مکاتب جدید اقدام نورزیده و تمام مساعی خود را در راه اصلاح مکاتب موجوده منحصر گردانیده است.

تعلیمات ثانوی

در سال گذشته شورای عالی معارف به تدریسات مکاتب ثانوی توحید بخشیده به اساس تربیهٔ ملی ومطابق به شرایط افغانستان پروگرامی ترتیب و در موقع اجرا گذاشت در سال گذشته و امسال وزارت معارف بهمان خطوطیکه در پروگرام تعین شده بود رفتار نموده برای تدریس اصولی پروگرام مذکور هرگونه چاره هاسنجیده به فراهم آوری تسهیلات در جریان تدریسی مشغول گردیده است. بسبب عدم توافق پروگرام جدید با بعضی حصص پروگرامهای مکاتب وزارت معارف لازم دید که پروگرام را دردورهٔ اول ودوم مکاتب ثانوی بصورت تدریجی تطبیق کند نظر به دو سال تجربه که در تطبیق آن حاصل گردیده وزارت معارف متیقن شد که در سال آینده پروگرام در تمام لیسه های افغانستان بصورت قطعی و کلی تشمیل و تطبیق می یابد پار سال صنوف دورهٔ اول متوسط وثانوی یعنی صنوف هفتم ودهم وامسال علاوه برصنوف هفتم ودهم صنوف هشتم ویازدهم پروگرام رابکلی تطبیق نموده اند در سال آینده صنوف نهم و دوازدهم هم پروگرام رادر تمام نقاط آن تطبیق واز پروگرامهای سابق که ازیك مکتب به مکتب دیگر بعضی اختلافات را احتوا مینمود صرف نظر خواهند نمود توحید تدریسات مکاتب ثانوی اجراآت مرکز وزارت را در بارهٔ پیشبرد تعلیمات این دوره داخل یك سیستم نموده چوکات اساسی ولسته های معینهٔ احتیاجات مکاتب را تعین گردانید و هرگونه پیش بینی را در صورت پیشرفت آیندهٔ مکاتب ممکن ساخت و کنترول تدریسات لیسه ها بصورت کلی بوزارت معارف تمرکز یافت توحید تدریسات در تقدیر مدارجی که از طرف لیسه ها بعد از ختم تحصیل اعطامیشود نیزیك نوع تجانس تولید وسویهٔ بکلوریای لیسه های افغانستان بکلی تعین گردید بدینصورت طلاب لیسه های مختلف ولوکه قسماً تدریسات خودرا بزبانها مختلف اجنبی نموده باشند بعدازفراغ تحصیل معلومات مساوی را داراخواهند بود وپرگرام فاکولته ها بالای همان اساس ترتیب گردیده است نظر به پروگرام مذکور وزارت معارف تعداد ساعات تعلیمی هر مضمون را در هفته تعین نموده تقسیم ساعات رانیز توحید بخشیده ضرورت معلم هر لیسه

را نظر به صنوف و شعبات آن بیش‌از پیش تعین نموده میتواند. وزارت معارف تدریس زبان خارجه و آموختن یك لسان حیهٔ ممالك متمدنه‌را به‌طلاب لیسه الزم وازضروریات‌تکمیل تعلیمات میداند زیرا طلاب‌ما باید کتب و نشریات علمی‌ممالك غرب راتعقیب نموده ومعلومات خودرا بعد ازفراغ تحصیل پیش‌برده بتواند تدریس زبانهای انگلیسی، فرانسوی ، المانی درمکاتب ما به طلاب راجع به پیشبرد سویهٔ علمی شان کمك زیاد رسانیده تجربهٔ که‌از بدو تاسیس مکاتب حبیبیه، استقلال، نجات‌درین‌باره بعمل آمده‌موجب اطمینان و ممنونیت وزارت معارف گردیده اکثر از هموطنان بعداز فراغ‌تحصیل وترك مکتب به داشتن کلید یك زبان مدنی معلومات خودرا توسعه داده وامروز درجملهٔ فضلای مملکت بشمار میروند وآثار مفیدی بوجود آورده اند تدریس زبان خارجی بصورت صحیح در لیسه ها بطوری ممکن خواهد شد که‌یك عده مضامین آن بزبان مذکور تدریس گردد ورنه ٤ ـ ٥ ساعت درهفته برای آموختن لسان بصورت اساسی برای طلاب کفایت نمیکنند.

معلمینیکه مضامین رابزبان خارجه بطور صحیح تدریس بتوانندمع الاسف کم پیدامیشود ودر بعضی‌از مکاتب تدریس‌بواسطهٔ معلمین‌خارجی صورت‌میگیرد ـ که‌عدهٔ آنها کم‌است‌با وجود این‌وزارت‌معارف تدریس بعضی از مضامین‌را بزبان‌خارجه نظر به‌تعداد‌معلمها‌در بعضی‌ازلیسه ها تطبیق‌داده توانست.

درین‌لیسه هاعلاوه‌بر تدریس لسان خارجه مضامین علمی که‌جنبهٔ ملی دران نبوده درتمام ممالك‌بیك طرزتدریس‌میشود قرارداده شد که‌به لسان اجنبی تدریس‌شودتاطلاب بیش ازپیش به‌مطالعهٔ کتب‌علمی‌غربی اقدام‌نمایندوقوهٔ مطالعه وتتبع درآنها انکشاف نماید.

یك‌گروب مضامین دیگر که‌جنبهٔ ملی واسلامی را دارا ودران از شعائر افغانی بحث رانده میشود بزبان ملی تدریس خواهد شد برای تهیهٔ معلمین مضامین سیانس که‌باید بزبان خارجی هم تدریس نموده بتوانند درفاکولتهٔ سیانس ترتیبات لازمه گرفته شده‌طلاب فاکولتهٔ سیانس ازفارغ التحصیلان لیسه‌ها میباشند که‌زبان خارجی در آن بصورت اساسی تدریس ویك عده‌دروس آن بزبان‌خارجی بالای طلاب تعلیم‌میشود قبل‌از شمول بفاکولته، طلاب به‌قدرکافی درلسانیکه میدانند دارای معلومات‌بوده‌مقاصد خودرا واضحاً افاده‌و تحریر میدارند‌ازطرف دیگر مضامین سائینس نظر به مضامین ادبی ازنقطهٔ نظر عبارات آرائی و کلمه بازی خیلی بسیط وهدف درآنها اظهار فکر است بصورت صحیح ؛ بنابران طلاب فاکولتهٔ سائینس برای افادهٔ موضوعات فنی ازنقطهٔ نظر لسان مشکلات زیاد حس نمی نمایند وزارت معارف بمقابل هراحتمال ترتیبات گرفته علاوه بردروس مسلکی درهرشعبهٔ فاکولته دوام تعلیمات لسانی را که طلاب در مکاتب اموخته اندمجبوری قرار داده درفاکولتهٔ سیانس هم‌به تقویهٔ درس لسان طلاب اقدام نموده است.

درینصورت وزارت معارف یقین دارد که فارغ‌التحصیلان فاکولتهٔ سیانس علاوه بر تدریس مضامین متعلقهٔ شان بزبان ملی مضامین مذکوررا بیك زبان اجنبی نیز تدریس خواهند توانست .
وزارت معارف امسال برای مکاتب ثانوی تهیهٔ لوازم تحصیل و کتب به السنهٔ خارجه راپیشبینی نموده است یك تعداد کتابهای انگلیسی وفرانسوی ازهند وامریکا وبیروت خریداری شده به معرض استفادهٔ طلاب گذاشته میشود بعضی کتب بزبان المانی درمطبعهٔ عمومی ووزارت معارف طبع شده وبمکاتب ارسال گردیده است .

برای قسمت ادبی تعلیمات لیسه‌ها کتب ادبیات به زبان پشتو که از انتخابات آثار شعراء ونویسندگان سلف و عصر حاضر وترجمه پارچه‌های ادبی از زبانهای خارج میباشد تالیف گردیده است وتحت طبع گرفته شده کتب تاریخ مکاتب ثانوی قسما تالیف ویك عدهٔ آن تحت تصحیح وتدقیق میباشد درین کتابها برحسب پروگرام مفکورهای ملی اساس گرفته است کتب بصورت عصری دارای لوائح ونقشه جات تاریخی باالخاصه نقشه هائی که ادوار تاریخی وطن را نشان میدهد میباشد .

درسال گذشته همینکه پروگرامهای مضامین لیسه‌هادر شعبهٔ معارف تحت مذاکره قرار داده شده بود درپروگرام دینیات نیز مذاکرات بعمل آمده سویهٔ ادراك طلاب مد نظر گرفته شدو برای اینکه‌در پروگرام این مضمون بصورت عمیقانه از طرف علمای وطن غور و تدقیق بعمل آید وقت زیادتری را برای ترتیب پروگرام آن وزارت معارف تخصیص داد درین سال وزارت معارف پروگرام دینیات راترتیب داده مطابق سویهٔ علمی اطفال و ضروریات یك مسلمان معلومات لازمهٔ دینی راجمع نموده بمجلس علما که تحت ریاست والاحضرت صدراعظم صاحب منعقد شده بود تحت تدقیق قرارداد که بعدازاندك تعدیلات درنصاب آن ازطرف مجلس محترم تصویب گردید درین پروگرام برای صنوف عالی مکاتب ترجمهٔ آیات شریف و احادیث منیف که موجب تقویهٔ عقیده وصفای طینت اولاد اسلام میگردد ادخال گردیده ودو هیئت مفسرین که یکی درصدارت مشغول تفسیر قران شریف بزبان فارسی میباشد ودیگر ان در وزارت معارف قران شریف را به پشتو تفسیر مینماید، ازهمه اولتر بترجمهٔ آیات واحادیث داخل نصاب شروع نموده ومصروف کار میباشند تابزودی طلاب لیسه‌ها از آن مستفید گردند وزارت معارف امیددارد که دراثر تطبیق این پروگرام نه تنها ازنقطهٔ نظر علمی بلکه ازنقطهٔ نظر اسلامی بطلاب تربیهٔ متینی بخشیده برای آیندهٔ مملکت به عدهٔ اشخاص صحیح بیافزاید .

پروگرام جدید شامل دودوره بوده دورهٔ اول آن بصنوف ۷ ۸ ۹ و دورهٔ دوم آن بصنوف ۱۰ ۱۱ ۱۲ تطبیق میگردد مکاتبیکه صنوف ۵ ۶ ۷ را دارا بود قبلاً بنام مکاتب متوسطه یاد میشد، این مکاتب به اساس ابتدائیه چهار صنفی تخصیص یافته وبه حسب پروگرام

قدیم ادامهٔ تعلیمات می نمودند بعد ازینکه ابتدائیه ها شش صنفی شده مطابق پروگرام جدید تعلیمات خود را شروع نمودند سویهٔ مکاتب متوسطه هم ترقی نموده و به اساس ابتدائیهٔ شش صنفی تاسیس وصنوف ۹،۸،۷ را دارا شد درمراکز ولایات و حکومات اعلی که دارای لیسه نمیباشند مکاتب متوسطه تاسیس یافته است تدریسات درین موسسات کاملا بزبان ملی میباشد وزارت معارف به تهیهٔ کتب این دوره که بزبان پښتو میباشد پرداخته است چنانچه اکثر از کتب درسی ازقبیل تاریخ، جغرافیه، کیمیا، ریاضیات، بایولوژی تالیف گردیده این کتابها برای لیسه ها نیز به حیث کتب درسی وقسماً به حیث کتب معاون درس مورد استعمال و استفاده قرارداده خواهد شد.

در تعلیمات مکاتب ثانوی مشکلاتیکه ازهمه اولتر به نظر میخورد کمبودی معلمین صحیح میباشد اگرچه وزارت برای پیشبرد تدریسات تاحدممکن چاره های فوری سنجیده واز خارج با وجود مشکلات راها معلمین رااستخدام نموده لیکن الی فراغ تحصیل یك عده معلمین ازفاکولتهٔ ساینس احتیاجات مکاتب ثانوی بمعلم رفع نخواهد نشد البته در آینده بعد ازینکه یك تعداد معلمین لایق ازین فاکولته فارغ التحصیل شوند ترقی وتوسیع تعلیمات ثانوی به مشاهده خواهد رسید برای مکاتب متوسطه وتدریس بعضی مضامین دورهٔ اول لیسه ها یك تعداد معلم لایق تحت تربیه گرفته شده که در دار المعلمین متوسطه مشغول تحصیل میباشند بعداز چندی مکاتب متوسطهٔ موجوده از کمبود معلم نجات یافته تاسیس مکاتب متوسطه های دیگر نیز ممکن خواهد شد.

یك عده معلمین موجودهٔ مکاتب متوسطه ودورهٔ اول لیسه در پوهنځی به کورسهای شان مشغول تعلیم میباشند درینسال شعبات فنی پوهنځی نتیجهٔ خوبی داده و بعداز انقضای دوسال نواقص این گروب طلاب تکمیل گردیده صلاحیت تامهٔ تدریسی رادر مکاتب متوسطه حائز میگردند.

راجع بتهیهٔ سامان ولوازم تحصیل برای دورهٔ ثانوی اقدامات بعمل آمده یك لست آلات وسامان لابراتوارهای لیسه ترتیب و ازخارج خواسته شده است. یك حصه نقشه جات وتابلوها تحت ادارهٔ وزارت معارف ذریعهٔ رسامها ترتیب میگردد تادر مورد استفادهٔ طلاب واقع شود.

بعد از مطالعهٔ نتائج امتحان وپارچه های طلاب ومقایسهٔ آن با راپورهای تدریسی وپروگرام وزارت معارف برای کنترول امتحانهای سالانه داخل اقدامات گردیده راجع به صورت جریان امتحانها و تعین ممتحنین ترتیبات لازمه گرفته است و در امتحان آینده تطبیق خواهد یافت درین سال یك عدهٔ زیادتر طلاب درجهٔ بکلوریا را حاصل نموده و از لیسه ها فارغ التحصیل شده به فاکولته ها و د حربی پوهنتون شامل گردیدند.

تعلیمات مسلکی و عالی

در سال۱۳۲۲و۱۳۲۳ـاصلاحات وتعدیلات مهمی در امور مکاتب مسلکیه وفاکولته ها رخ داده است سال گذشته وزارت‌معارف به‌ساختن پروگرامهای مکاتب ثانوی مشغول بوده ودرین سال به‌انتظام دادن موسسات مسلکی وعالی عطف‌توجه نموده است .

فاکولتهٔ سیانس که‌درسال‌گذشته‌بایك تعداد محدودمعلمین تاسیس شده‌بود به‌سبب آمدن معلمین لایق ازفرانسه‌وجرمنی که‌عبارت ازتحصیل یافته گان افغانی میباشند رنگ وروانقی خوبی بخود گرفته امیدهای وزارت معارف را به پیشرفت این موسسه تقویه بخشید فی‌الحقیقت هیئت تدریسی این‌فاکولته‌اشخاص متخصصین وتقریباً همه دکتوردرفن خودبوده . صلاحیت ولیاقت تدریسی را داشته وبکمال ممنونیت مشاهده میشود که همهٔ این‌جوانان فاضل افغان‌امور فاکولته رابدوش گرفته بصورت اساسی ایفا مینمایند هنگامیکه فقدان معلم درلیسه ها وضعیت بحران را بخود گرفته ودر بعضی ازلیسه‌ها تدریس بعضی مضامین بالخاصه مضامین سیانس بخوبی اجراء نمیشود وزارت معارف به تاسیس وتقویهٔ این فاکولته مطمئن گردیده یقین‌دارد که بعداز مدت‌سه‌سال احتیاجات فوری لیسه ها را از طلاب فارغ‌التحصیلان فاکولتهٔ سیانس رفع و جریان تدریسات رابصورت طبیعی دوام خواهد داد فاکولتهٔ سیانس ازهمه اولتر تربیهٔ معلمین ریاضی کیمیاوبیولوجی مکاتب ثانوی‌را درنظر دارد البته حینیکه به‌تعداد کافی معلمین از این مؤسسه بدست آمد تاسیس لیسه های جدید بدیگر مناطق نیز ممکن میگردد فاکولتهٔ سیانس بقدم اول خود تربیهٔ معلمین را مد نظر گرفته پروگرام خود راترتیب داده است ۰ وجنبهٔ اکتشافیهٔ اونظر به‌پلان تربیهٔ معلمین واحتیاج اشدمکاتب ثانوی وازطرف دیگر به‌سبب عدم ارتباط با موسسات علمی خارج نظر به وضعیت جنگ بتأخیر افگنده شده،امید است که درآینده نتائج‌تتبعات وتدقیقات علمی‌این مؤسسه بدنیای علم نشرگردد‌ع،ص‌دوکتورمحمد یوسفخان که‌در دار الفنون (Gottingen) رتبهٔ دوکتوری فیزیك راحاصل نموده بریاست فاکولته تعیین‌واقایان ابوبکرخان دوکتور فیزیك دارالفنون (Monpellier) ومحمد اسحق خان داکتر کیمیاء دارالفنون (پاریس) به پروفیسری فیزیك وکیمیای فاکولتهٔ سیانس تعین گردیده اند امسال یك عدهٔ زیادتر ازطلاب به‌فاکولتهٔ مذکور شامل ومصروف تدریسات میباشند تا اندازهٔ که شرایط موجوده مساعدت مینمود لابراتوار های فیزیك، کیمیا وبیولوجی، فاکولتهٔ‌سیانس تنظیم وترتیب گردیده و بمعرض عملیات وتجربهٔ طلاب قرار داده شده است ۰ درنظراست که‌بسال آینده فاکولته به عمارت وسیعتری که گنجایش درسخانه ها ولابراتوار هارا داشته باشد نقل داده شوند .

وزارت معارف همیشه بفکر بلند بردن سویهٔ تعلیمی مکاتب بوده بعضی مکاتب مسلکی که قبلاً برای رفع احتیاج فوری مملکت تاسیس و به سبب نبودن معلم عالی بصورت ابتدائی و متوسط اجرای تدریس مینمودند حینیکه شرایط بلند بردن سویهٔ تعلیمی و معلمین لایق تهیه شد وزارت معارف اقدام فوری به اساسی ساختن و بلند بردن مکتب های مذکور نموده مکتب زراعت قبل برین از طلاب ابتدائی چهار صنفی طلبه پذیرفته در بغلان یك عدهٔ طلاب را تحت تربیه گرفته بامور فنی زراعت آنهارا آشنا میساخت طلابیکه ازین مکتب فارغ التحصیل شده به معرض استفادهٔ ریاست زراعت بغلان گذاشته شده .

احتیاج بزرگ زراعتی آنجارا رفع مینمایند به سبب آمدن متخصصین زراعت - ازخارج واهمیت فن زراعت برای بهبود افغانستان وزارت معارف ازفرصت وشرایط امکان استفاده نموده به بلند بردن سویهٔ مکتب زراعت اقدام نموده - این بود پروگرام جدید و تعلیما تنامه وباقی حوائج مادی مکتب فعلاً ازطرف وزارت معارف تهیه دیده شده یك عده طلاب ازدورهٔ اول مکاتب ثانوی که ازصنف ۹ فارغ شده بودند بمکتب مذکور شامل وهیئت متخصصین زراعت را که به دار الفنونهای خارج تحصیل نموده اند بمعلمی آنها موظف گردانید .

طلاب بصورت لیلی در مکتب شامل و ادارهٔ مکتب مذکور به غلام نقشبند خان متخصص میوجات فارغ التحصیل جاپان دار الفنون توکیو سپرده شد برای بلند بردن سویهٔ علمی این مکتب و کنترول تدریسات آن بصورت صحیح این مؤسسه را وزارت معارف تحت کنترول تعلیمی فاکولتهٔ سیانس قرارداد تا فاکولته باهیئت تدریسی خود پیشبرد امور تعلیمی این مؤسسه را عهده دار گردیده عند الامکان در آینده یك فاکولتهٔ زراعتی که برای حیات ممالك زراعتی خیلی مهم است بوجود آید .

الحال مکتب بنام لیسهٔ زراعتی افتتاح و به تدریسات خود شروع نموده است به طلاب فارغ التحصیل این موسسه عنوان باشولیهٔ زراعت داده میشود فاکولتهٔ ساینس علاوه برین مکتب مساحت را تحت کنترول خود گرفته تدریسات آنرا مواظبت مینماید تا در آینده یك عده مساحان و کارتوگرافها تربیه شده بمساحه و کارتوگرافی مملکت اشتغال ورزند .

درفاکولتهٔ حقوق هم درسال آینده اصلاحات زیادی بعمل آمده بعضی از مکاتب مسلکی تحت کنترول فاکولتهٔ مذکور قرار داده شد درین سال در پروگرام وتعلیماتنامهٔ فاکولتهٔ حقوق تجدید نظر بعمل آمد عدهٔ سالهای تعلیمی آن چهار سال قرارداده شد قبل برین طلاب در سه سال لیسانس حقوق را بدست می آوردند و طلابیکه بکلوریا حاصل ننموده بحیث طالب العلم فوق العاده شمول ورزیده میتوانستند الحال که تعداد طلاب بکلوریا دیده هر سال زیاد شده میروند وزارت معارف یکی از شرایط دخول به این فاکولته را داشتن بکلوریا قرارداد وازاخذ طلاب دیگر

صرف نظر نمود در سال چهارم فاکولته مذکور به سه شعبه تقسیم میشود - اداری - مالی و سیاسی طلابیکه به قسمت اداری آن داخل میشوند در آینده بعد از فراغ تحصیل بامور اداری و بالخاصه بحکومت ها موظف میگردند آنهائیکه شعبهٔ مالی را میخوانند بامور محاسباتی مشغول خواهند شد چنانچه راجع به مکتب زراعت فوقاً تکرار گردید حکومت برای رفع احتیاجات جهت تهیهٔ حکام ومحاسبین مکاتب سه گانه حکام و اصول تحریر و تجارتی را تأسیس نموده بود الحال که طلاب بکلوریا به تعداد زیاد از لیسه ها فارغ و به فاکولتهٔ حقوق شامل میشوند ودر شعبهٔ اداری آن-فاکولته تحصیل مینمایند برای رفع احتیاج فوق قدم بزرگتری به شمار می آید .

برای پیشبرد سویهٔ تعلیمی طلاب که قبل برین به مکتب حکام مصروف تعلیم بودند ترتیبات اتخاذ گردید مکتب مذکور را الی فراغ تحصیل تمام طالب العلمهای آن به فاکولتهٔ حقوق مربوط گردند ازطرف فاکولتهٔ مذکور در پروگرام آنها تجدید نظر بعمل آمد ویك عدهٔ زیاد کنفرانسها در وزارت ها ودوائر مختلفه فرستاده شد تا اشخاص اهل کار راجع به کار های خود به حکام آینده معلومات بدهند این کنفرانسها بطوری ترتیب گردیده اند که ضروریات اساسی ومعلومات لازمهٔ یك حاکم را تکمیل مینماید طلاب فاکولتهٔ حقوق هم از کنفرانسها استفاده خواهند نمود سلسلهٔ کنفرانسها عنقریب شروع خواهد شد برای اینکه حکام آینده راجع به حقوق اسلامی واصول محاکمات ازروی شریعت نبوی معلومات لازمه را حاصل نمایدوزارت معارف درپروگرام فاکولتهٔ حقوق درس فقه شریف را داخل نموده تاقسمت معاملات آن بصورت مفصل به طلاب تدریس شود .

چون مکتبین تجارتی واصول تحریرومحاسبه تقریبا به مقاصدی نزدیك تر ازهم طلاب تهیه مینمود ومقصد تربیهٔ محاسب بامورمحاسبات دوائر وبانکها بودوزارت معارف لازم دید که درین باره عطف توجه نموده در تربیهٔ محاسبین که به دوائر مملکتی به تعداد زیادمورد احتیاج واقع میشوند اقدامات اساسی تری را بعمل آورده این بود که اولاً هردو مکتب یکجا شده تحت ادارهٔ علمی فاکولتهٔ حقوق قرارداده شد و ازاخذ طلاب جدید به این دو مکتب صرف نظر گردید وزارت معارف برای این دو مکتب موقت پروگرام متحدالشکل ترتیب وبا یك عده معلمین مسلکی متخصصین طلاب موجوده هردومکتب رابصورت اساسی تحت تعلیم گرفت بعوض این دو مکتب یك لیسهٔ تجارتی تاسیس و پروگرام آن ترتیب ومکتب مذکور را افتتاح وملحق بریاست فاکولتهٔ حقوق نمود درین مکتب درآینده مامور های متوسط محاسباتی برای بانکها و دوائر محاسباتی تربیه میشوند در راس ریاست فاکولتهٔ حقوق وملحقات آن آقای ع،ص پروفیسر داکتر منه منجی اغلو مشاور وزارت خارجه تعین گردیده یك عدهٔ زیاد طلاب فارغ التحصیل مکتب ملکی انقره تحت ادارهٔ پروفیسر مذکور درفاکولته ومکاتب ملحقه اجرای تدریسات رامینمایند .

برای پیشبرد تدریسات فاکولتهٔ طبی وزارت معارف درسال گذشته خدمات بس مهمی نموده وبالخاصه میدان عملیات فاکولته راتوسیع زیاد بخشیده است برای اینکه طلاب نظریاتی راکه درفاکولته تحصیل مینمایند بمیدان عمل نیز بیاورند لازم است که هر کدام از طلاب تحت ادارهٔ پروفیسر های خوددرشفاخانه هاو کلینیك هابه عملیات مشغول شوند وچیزیکه وزارت معارف رادربار آوردن اطباءفاکولتهٔ کابل زیادترامیدوار میسازد میدان وسیع طبابت است که معرض استفادهٔ طلاب قرار داده است زیرادرممالك دیگر بسبب ازدحام طلاب به نسبت فاکولتهٔ طبی کابل برای هرطلبه موقع زیاد عملیات بهشفاخانه هامیسر نمیشود وزارت معارف برای تربیهٔ اطباءبا تجربه درین سال یك عده شفاخانه ها ومعاینه خانه های بزرگ مرکزرا که عبارت از شفاخانهٔ ملکی وسناتوریم شفاخانهٔ عقلی وعصبی وشفاخانهٔ مستورات ومعاینه خانهٔ مرکزی باشد. بفاکولته طبی مربوط گردانیداین موسسات از طرف ریاست فاکولته اداره گردیده تداوی مریضان علاوه از دوکتور های موظف هر شفاخانه از طرف پروفیسر های فاکولتهٔ طبی نیز در کلینیك های مختلف صورت میگیرد وطلاب آن تحت ادارهٔ پروفیسر های خود استفادهٔ زیادی مینمایند وزارت معارف یقین دارد که مربوطیت شفاخانهٔ مذکور بفاکولتهٔ طبی درپیشرفت تدریسات فاکولته رول مهم رادارا بوده درلیاقت فارغ التحصیلان اثرمهمی اندازد .

درین سال یك عده پروفیسر های لائق برای دروس تشریح وعقلیه وعصبیه باکتر یولوجی وانساج وکیمیای حیاتی استخدام وشروع بکار نموده اند یك عده طلبه که درس نظری تشریح را تکمیل نموده بودند بغرض دیدن تطبیقات همراه یك نفر پروفیسور به هند اعزام شدند تا در آنجادر درایام زمستان تطبیقات نمایند درین سال به تعداد یازده نفر از فارغ التحصیلان دورهٔ پنجم فاکولتهٔ طبی دورهٔ ستاژ خودرا تکمیل کرده وبه اخذ دیپلومهٔ دوکتوری نائل شدند وبه حیث دوکتو رطب شروع بکار نموده اند همچنان (۱۶) نفر ازفارغ التحصیلان مکتب طبی بعداز تکمیل ستاژ شهادتنامه گرفته بحیث معاون دوکتور شناخته شدند دونفر ازمکتب دواسازی امسال فارغ التحصیل گردیدند به تعداد یازده نفر ازفارغ التحصیلان دورهٔ ششم فاکولتهٔ طبی ازدرس نظری فارغ شده داخل ستاژ گردیدند. همچنان (۱٤) نفر از مکتب طبی ویازده نفر ازدواسازی فارغ شده داخل ستاژ گردیدند برای اینکه عمارت فاکولته نزدیك کلینیك هاوشفاخانه هابوده برای طلاب سهولت پیش شود چندی قبل به تعمیر عمارت عصری برای فاکولتهٔ طبی به علی آباد بجوار شفاخانهٔ ملکی آغاز شد ودرین زمینه وزارت معارف جدیت بصرف رسانیده تعمیر آنرا تکمیل وفاکولته رااز عمارت موقتی به عمارت اساسی آن نقل دادند تنظیم وترتیب درس خانه هاولابراتوار ها درین عمارت بصورت اساسی صورت میگیرد .

ازهمه اولتر وزارت معارف اصلاح دارالمعلمین های ابتدائیه ومتوسطه را ضرورمیبیند زیرا

پیشرفت تعلیمات ابتدائی ومتوسطه که اساس کل معارف را تشکیل میندماید منوط به آن است از بدو تاسیس دار المعلمین تاحال همیشه این موسسه رو به بهبودی بوده است امسال در تعداد طلاب دار المعلمین ها افزایش بعمل آمده الحال زیاده از (۷۰۰) نفر دران موسسه مشغول تحصیل میباشند پروگرامیکه درسال ۱۳۲۱ به تصویب رسیده بود درین سال مورد تطبیق قرار گرفت ویك حصه مشکلات تراجع به تطبیق آن رفع گردید تعلیم و تربیهٔ معارف راجع به تهیهٔ معلمین لایق بصورت پیشبرد تعلیمات در دار المعلمین ها بصورت اساسی از چندیست که مشغول مطالعات میباشد درسال آینده اصلاحات مزیدی که پیش بینی شده بود مورد اجرا قرار می یابد چنانچه در انتخاب طلاب برای دار المعلمین شرایط پشتو زبانی لازم دیده شده چنین قرار داده شد که طلاب دار المعلمینها از مناطق پشتو زبان واز طلابیکه بدرجهٔ اعلی وعالی کامیاب شده باشد انتخاب شوند از طرف دیگر یك هیئت مرکب از اشخاص صلاحیت دار مرکز وزارت معارف هر هفته برای مراقبت تدریسی بمکاتب مذکور رفته بمعلمین ومامورین آنجا هدایات لازمه میدهد ونواقصیکه بنظر آنها برسد فوراً به اصلاح آن اقدامات بعمل می آید از مکتب های جدیدی که درین سال وزارت معارف تاسیس نموده مکتب سپورت است این مکتب برای تربیهٔ معلمین سپورت افتتاح شده سپورت وحفظ الصحه را بصورت اساسی به طلاب تدریس مینماید یك عده طلاب از صنف هفت درمکتب مذکور شامل وبعد ازمدت چهار سال تحصیل خودرا انجام میدهند، شرایط اسکان ومعیشت طلاب بصورت مکمل ترتیب وتعلیماتنامهٔ آن تحت ادارهٔ ریاست سپورت وحفظ الصحه درجریان است، یك نفر متخصص سپورت که از ترکیه استخدام گردیده به تدریس دروس مسلکی سپورت درین مکتب ودر دار المعلمین مشغول میباشد پروگرام وتعلیماتنامهٔ مکتب سپورت در مجلس وزارت تصویب ومورد تطبیق قرار داده شده است.

فعلاً چهل نفر صنف اول آنرا تشکیل نموده فارغ التحصیلان این مکتب فعالیتهای سپورتی مکاتب را منظم ساخته برای تربیهٔ جسمانی وصحت اولاد وطن خواهند کوشید. مکتب صنائع که قبل از جنگ رنگ و رونقی خوبی را گرفته وعدهٔ زیاد صنعت گران ازان فارغ التحصیل شده وبه حرفهٔ آزاد مشغول اند به سبب فقدان معلم ونبودن مواد لازمه جریان تدریسات آن مشکل گردیده وزارت معارف باوجود تمام این مشکلات درین سال برای اصلاح وضعیت مکتب مذکور سعی نمود در بعضی شعبات آن اصلاحات لازمه را تعمیل نموده است. وبعضی شعبات آنرا مثل قالین بافی که پیشرفت خوبی نکرده بود به نساجی تبدیل وطلاب آنرا به فابریکات جهت آموختن فن بطور عملی تقسیم نمود وزارت معارف به اصلاح شعبهٔ رسامی و مهندسی کوشیده پروگرام اساسی قسمت رسامی آنرا ذریعهٔ ارباب فن ترتیب وبمعرض اجرا گذاشت. صورت اخذ طلاب وشرایط دخول تعدیل باتعلیماتنامهٔ آن تصویب گردید درتهیهٔ معلمین آن تا اندازهٔ سعی کرده شد. در آینده

بعدازین که طلاب پروگرام جدیدرا تعقیب وازمکتب صنائع بدرجهٔ باشولیه آرت فارغ التحصیل شدند یك اتولیهٔ رسامی که دران ادامهٔ تحصیل عالی ممکن میگردد درنظر است که افتتاح شود وطلاب بعد ازفراغ اتولیهٔ مذکور بدرجهٔ ماستر آف آرت شناخته خواهند شد .

درمجالس متعدد که دران مهندسین وزارت فواید عامه وجود داشت بریاست تعلیم وتربیه راجع به اصلاح مکتب مهندسی ومعماری مذاکرات بعمل آمد یك پروگرام به اشتراك وزارت معارف ومهندسین فواید عامه ترتیب گردید که بعد ازاندك تعدیلات و موافقت وزارت معارف وفواید عامه مورد تطبیق گذاشته خواهد شد، اگرچه درین ایام جنگ تعمیرات حکومتی وشخصی نظر به فقدان مالزمه به تعویق افتاده لیکن در آینده احتیاج شدید به طلاب این مکتب محسوس خواهد شد، وزارت معارف درین پروگرام خود احتیاج آینده را پیش بینی کرده برای معاونت دیپلوم انجنیرها تربیهٔ یك عدهٔ معاون مهندسین ومعمار را درین مکتب مدنظر گرفته است .

یك قسمت صنوف مکتب صنائع که بنام مستعجله یاد میشوند ومعلمین وطنی دارند در فعالیت آنها وقفه بظهور نرسیده و مصروف تربیهٔ یك عده کارگران و پیشه وران فعال میباشند . این طلاب بعدازآموختن اساسات حرفه به فابریکهٔ تجارتی مکتب صنائع مشغول کارهای عملی شده هرگونه تفرعات حرفهٔ خودرا می آموزند، اگرچه وضعیت موجودهٔ مکتب صنائع چندان درخشان نیست لیکن وزارت معارف مقاصد عالی را راجع به احیا و توسعهٔ این موسسه که برای ترویج صنعت وترقی مملکت عامل نافع است درنظر دارد .

مرکز وزارت :

درین سال وزارت معارف بعضی ازدوائر مهمهٔ خودرا تقویه بخشیده امور عرفانی را زیادتر بوزارت تمرکز داده تماس خودرا بامکاتب خواه ذریعهٔ مدیرهای معارف خواه مستقیما قایم نموده ذریعهٔ هرگونه هدایات ولوائح طرز فعالیت موسسات مربوطه راتعین ومعلمین ومامورین را درایفای وظایفشان بصورت اساسی رهنمائی نموده است. ریاست تعلیم وتربیه درین سال ذریعهٔ بعضی اعضای جدید تقویه یافت، امور متعلقهٔ آن به شعبات ذیل تقسیم وشعبات مذکور تاسیس گردید :

(اول) ـ مدیریت تعلیمات عالی ومسلکی . (دوم) ـ مدیریت عمومی تعلیمات ثانوی ومتوسطه
(سوم) ـ مدیریت تعلیمات ابتدائیه . (چهارم) ـ مدیریت پشتو .
(پنجم) ـ مدیریت نشریات . (ششم) ـ مدیریت کتابخانه .

یك عده کتابهای زیادی که بصورت درهم و برهم به تحویلخانه موجود بود ترتیب و کتابخانهٔ معارف تاسیس گردیده و بمعرض استفادهٔ معلمین و مامورین معارف گذاشته شد وجای مطالعه هم بصورت عصری برای مطالعه کنندگان ترتیب گردیده است ازطرف دیگر عمارت اساسی کتابخانهٔ وزارت معارف تحت تعمیر است ویك مقدار پول برای خریداری

کتب از خارج در بودجه پیش بینی شده تادر آینده کتب مفید جدید الطبع دیگر ازخارج خریداری شده بمعرض استفادهٔ معلمین قرار داده شود .

یك دائره بنام مدیریت احصائیه مکاتب تحت ادارهٔ مدیریت عمومی مامورین افتتاح وبجمع آوری معلومات احصائیوی مشغول گردیده این مدیریت مرجع معلومات احصائیوی مکاتب که دوائر مختلف وزارت به آن احتیاج دارند میباشد مجلس عالی معارف درین سال تحت ریاست والاحضرت وزیر صاحب معارف هفته وار منعقد گردیده بمسائل عرفانی که در اثر تفتیش مکاتب وتقدیم نتائج آن مطرح بحث قرار داده میشود اصلاحات مهم بعمل آمده درین مجلس روابط وتماس بین دوائر معارف زیاد تر شده دراثرهمکاری دوائر وهدایت والاحضرت وزیر معارف بهفعالیت هر کدام ازدوائر سرعت وانتظام بخشید درین سال دوصد ودوازده باب مکتب بعضی یکدفعه و برخی دومرتبه تفتیش شده در اثرمذاکرات مجلس هدایات ولوائح نافع ترتیب و برای سهولت کار وهدایت معلمین بمعرض استفاده گذاشته شد . علاوه برتفتیش امور تدریسی مکاتب یك هیئت مفتشین از طرف ریاست سپورت وحفظالصحه بمکاتب اعزام ووضعیت صحی طلبه راتحت کنترول قرارداده یك عده طلاب مریض بشفاخانهٔ معارف مجاناتداوی گردیدند برای جلوگیری ازامراض ساریه ریاست سپورت انجکشیون ضد محرقه را بالای قسمت اعظم طلاب تطبیق نمود و همچنین تطعیم ضد چیچك هم بالای طلاب تطبیق شده است .

فعالیتهای سپورتی مطابق بهپلان و پروگرامی که پیش بینی شده بود اجرا شده کپ قهرمانیت سپورت را با بیرق آن درین سال مکتب نجات بدست آورد .

درین سال تعلیماتنامه های عمومی واصولنامهٔ مکافات ومجازات کلوب وتیم های سپورتی معارف در مجلس وزارت تصویب گردید و برای گذارشات سپورتی سالهای آینده مورد تطبیق قرارداده خواهدشد . مقرریهای عمدهٔ وزارت معارف درسال ۱۳۲۲ قرار ذیل است :

اول - تقرر ع،ص منهمنجی اغلو بحیث کفیل ریاست فاکولتهٔ حقوق وعلوم سیاسی .
دوم - تقرر ع،ص داکتر محمد یوسفخان بحیث کفیل ریاست فاکولتهٔ ساینس .
سوم - تقرر ع،ص عبدالرحیم خان بحیث رئیس ادارهٔ معارف هرات .
چهارم - تقرر محمدمرید خان مدیر عمومی مامورین واجرائیه .
پنجم - تقرر غلامسخی خان مدیر عمومی کنترول .
ششم - تقرر غلامحیدر خان بحیث مدیر عمومی لیسهٔ حبیبیه .
هفتم - تقرر محمداسمعیل خان بحیث مدیرعمومی معارف قندهار .
هشتم - تقرر عبدالغفور خان برشنا بحیث عضوتعلیم وتربیه بدرجهٔ مدیر عمومی .
نهم - تقرر (٦ نفر) بحیث مدیر بدوائر عرفانی مملکت .
دهم - تقرر هفت نفرعضو بریاستهای مربوطهٔ وزارت معارف .
یازدهم - تقرر (١٤٠) نفر ازدرجهٔ مامور الی کاتب چهار .
دوازدهم - استخدام (١٩٩) نفر بحیث مستخدم در موسسات و دوائر عرفانی . . . .
(انتها)

امور وزارت اقتصاد ملی

باوجود اوضاع بحرانی جهان و بندش راهای عمدهٔ تجارتی ومشکلات امروزه که ارکان اقتصادی و کاخ اجتماعی بشریت را متزلزل ساخته وزارت اقتصاد ملی در دوران سال جاری با اجرا آت ذیل موفق گردیده :

الف امور صنایع :

نظر به بحران دنیا مدیریت عمومی صنایع وزارت اقتصاد ملی تنها درداخل وظیفهٔ معینهٔ خود باجراآت آتی اقدام نموده وموفق شده است .

۱ - تکمیل بستکاری فابریکهٔ جدید بوت دوزی و تسلیمی آن بشرکت چرم گری و بوت دوزی .

۲ - تاسیس شرکتی بنام (د برقی تودو نو شرکت) بغرض تعمیر سامان تسخین برقی وغیره امور مربوطهٔ آن بسرمایهٔ دولك افغانی .

۳ - ترتیب وجمع آوری احصائیهٔ بافندگان ونساجان ولایات وحکومات اعلی .

٤ - توزیع یکصدپایه کارگاه نساجی دستی باسامان مربوطهٔ آن بمحبس عمومی ، مکتب صنایع نفیسه وشرکت امید .

٥ - تنظیم وترتیب ننداری تون سال۱۳۲۲ .

٦ - تاسیس شرکتی بنام (دلبنیاتو شرکت) بغرض تهیهٔ اقسام پنیر، مسکه ، قیماق وماست باصول صحی وفنی وفروش شیر ، تخم مرغ ، ماهی ، اقسام مرباها ، شربت ها ، کیك و کلچه بسرمایهٔ سه لك افغانی .

ب : امور تجارت وشرکت ها :

مدیریت شرکتهای وزارت اقتصادملی برعلاوهٔ اجرای امورمحوله واداری خود بصورت عادی به برخی امور دیگر نیز اقدام ورزیده که ازان جمله تاسیس بعضی شرکتها است که در ذیل اسم برده میشود :

۱- تاسیس د روښان شرکت در کابل بسرمایهٔ	(۵۰۰۰۰۰۰۰) افغانی
۲- « د پروان « « « «	(۳۰۰۰۰۰۰۰) »
۳- « د بهار » » » »	(۲۰۰۰۰۰۰۰) »
٤- « د کشمش » » » »	(۵۰۰۰۰۰۰۰) »
۵- « د بگرام » » » »	(۲۰۰۰۰۰۰۰) »
٦- « د سپوږمۍ » » » »	(۲۰۵۰۰۰۰۰) »
۷- « د څلاند » » » »	(۱۰۰۰۰۰۰۰) »

۸- تاسیس دوسپینی شرکت در کابل بسرمایهٔ (١،٠٠٠،٠٠٠) افغانی
۹- « دیسرلی « « « « (٥٠٠،٠٠٠) «
۱۰- « دمینی « « « « (٧٠٠،٠٠٠) «
۱۱- « دستوری « « « « (١،٠٠٠،٠٠٠) «
۱۲- « دهیرمند « « « « (١،٠٠٠،٠٠٠) «
۱۳- « دغوربند « « غوربند « (٥٥٠،٠٠٠) «
۱٤- « داقبال « « مزارشریف « (١،٠٠٠،٠٠٠) «
۱٥- « دنوبهار « « « « (٢،٥٠٠،٠٠٠) «
۱٦- « دباختر « « « « (٢،٤٤٧،٠٠٠) «
۱۷- « درفاه « « هرات « (٤٠٠،٠٠٠) «

تزئید وتنقیص عمل سال ۱۳۲۲ عموم گمرکات نسبت بهسال ۱۳۲۱ قرار ذیل است :

۱- گمرک کابل تزئید سال ۱۳۲۲ نسبت سال ۱۳۲۱ فیصد -٦٧ افغانی
۲- « قندهار « « « « « -٥٨ «
۳- « هرات « « « « « -٣٠ «
٤- « مزارشریف « « « « « -٢٩ «
٥- « اندخوی « « « « « -٣٥٣ «
٦- « مشرقی « « « « « -١٢ «
۷- « جنوبی « « « « « -٣٥ «
۸- « فراه « « « « « - ٨ «

وهم دوقلم تنقیص مذکور قرارذیل است :

۱- گمرک قطغن و بدخشان تنقیص سال ۱۳۲۲ نسبت سال ۱۳۲۱ فیصد یك افغانی .
۲- گمرک میمنه تنقیص سال ۱۳۲۲ نسبت سال ۱۳۲۱ فیصد ۳ - افغانی .

امور وزارت فوائد عامه

مدیریت عمومی معابر:

اجراآت مدیریت مذکور علاوه بر بعضی مطالعات و پیش بینی ها و تدقیقات مجملی نسبت بسرک بین کابل و هرات ازراه هزاره جات بدوشق ذیل منتهی میگردد .

I - کارهای سرک کابل ومشرقی ازراه تنگی غارو که ازسال ۱۳۱۹ کار مذکور بصورت منظم زیراجراء آمده وازلحاظ مشکلات عملی و تخنیکی واهمیت اقتصادی در کارهای معابر اهمیت اولیه رادارا میباشد .

۱ - مقداری کارهای اجراشدهٔ سرک مذکور:

الف : - سرنگ پرانی ، سنگ کاری ، کندن و پر کردن .

۱	درسال ۱۳۱۹	»	»	»	فیصد	۱۵۸۵۸۰	مترمکعب
۲	درسال ۱۳۲۰	»	»	»	»	۱۶۷۹۱۰	»
۳	درسال ۱۳۲۱	»	»	»	»	۳۳۲۷۷۷	»
٤	درسال ۱۳۲۲	»	»	»	»	۳۰٤۱۲۳	»

ب: - تونل ها :

۱ تونل اول درحصهٔ ماهی پر:

طول ۰/ ۳٤ متر عرض فعلی ۰/ ٤ بلندی ½۵ متر کاری متصل تونل اول ماهی پر نیم تونله طول ۰/ ۲ متر .

۲ تونل درحصهٔ تنگی ابریشم

طول ۱۰ متر، عرض ۳ متر متصل آن کاری یانیم تونله بطول ۱۶ متر

II : کارهای متفرقهٔ امور معابر:-

۱	سنگ کاری و پخته کاری و خشت کاری پخته در پل ها و پل چک ها جدید جمله	٤۹۰۰ متر مکعب
۲	پر کاری در پل ها و پل چک ها	۱۵۰۰۰ متر مکعب
۳	تعمیر معبر ها متجاوز از	۱۰۰۰ متر بطول
٤	پخته کاری رویهٔ سرک بطرز (ماکادام)	۵۰۰۰ متر بطول

❀ ❀ ❀

نوت :- کارهای سرنگ پرانی وسنگ کاری کندن وپر کردن چهار سالهٔ سرک تنگی غارو ازین لحاظ گرفته شده که کار ٤ سالهٔ سرک مذکور درج سالنامهٔ کابل کاملا بایدبوده باشد .

(۲) مدیریت عمومی تعمیرات :-

کارهای این مدیریت در ظرف سال چهار شق پیدامی کند: اول تعمیراتی که کارهای آن امسال بسر رسیده، دوم تعمیراتیکه در سال ۱۳۲۲ شروع شده، سوم ترمیمات، چهارم پلان و پروژهٔ تعمیراتیکه در آینده کار آن ملحوظ نظر است .

I تعمیراتیکه در هذاسنه تکمیل شده اند :

۱ تعمیر دیپوی عمومی واقع دهمزنگ.
۲ — کدامهای واقع نقاش .
۳ مدیریت اوراق وزارت خارجیه.
٤ — دو عمارت در ناحیهٔ وزراء.

II تعمیراتیکه اکثریه کارهای آن در هذاسنه بسر رسیده ولی کاملا تکمیل نشده اند:

۱ تعمیر الحاقیهٔ سفارت فرانسه.
۲ گراج های سیاه سنگ.
۳ معاینه خانهٔ لب دریا .
٤ تپهٔ بلند پغمان که جزو کارهای اجرا شدهٔ آن قرار ذیل است :

(۱) ساختمان یك حوض کلان جهت ذخیرهٔ آب برای فواره ها و برای آبیاری اشجار وغیره.
(۲) کندن وهموار کاری مرتبهٔ اخیر سرتپه وساختمان جویهای سرتپه.
(۳) اصلاحات مرتبهٔ سوم ازقبیل کندن دومتر و ساختمان های زینه های سنگ قراغی کمانهای مرمر سرکهای مرمر ، دیوارها از سنگ مخصوص سرخ ، حوض های متعدد ازسنگ مرمر خام.
(٤) تکمیل یك اندازه کندان ها از سنگ مرمر وغرس یك تعداد اشجار و تکمیل یك زینهٔ کلان از سنگ مرمر با تمام ضروریات .
(٥) تکمیل فیچی عمارت و تخته پوش حوض ذخیره واسفلت کاری آن.
(٦) شروع ساختمان یك دورهٔ برج کلان طرف شرق وشمال تپه.
(۷) تعمیر یك زینهٔ سنگی خشتی ازمرتبهٔ اول بمرتبهٔ دوم وهکذا تعمیر یك چوبترهٔ جدید به نقشهٔ مکملتر از آخر مرتبهٔ دوم .
(۸) احداث سرك جدید بطرف سمت جنوب تپه واصلاح سرك طرف شمال
(۹) ساختمان یك عمارت عصری در مرتبهٔ سوم تپه که تاهنوز تکمیل نشده است .
(۱۰) تعمیر کناره های دورادور تپه از سنگ پارچه به ارتفاع (۹۰) سانتی.

III تعمیراتیکه در خود سال ۱۳۲۲ نقشه و شروع بکار آن شده است :

۱ - تعمیر شفاخانهٔ مستورات واقع قلعهٔ باغرخان که آشپزخانه و قسمت شمال عمارت مذکور تمام شده است.

۲ - سینمای جدید که ابتداء در سرای مادر وزیر درنظر گرفته شده و ثانی از نقطهٔ نظر موقعیت باغ و جای بزکدا احمدجان خان مناسب تر دیده شده و کار آن جاری است.

IV ترمیمات و اصلاحات :

۱- ترمیمات ارگ شاهی کابل.

۲- ریکمالی سینما و اطاق های مربوطهٔ آن.

۳- ترمیمات دکاکین بازار ارگ.

٤- ترمیمات مقبرهٔ حضرت جبیر و تمیم انصار.

٥- ترمیمات کوتی وزارت فوائد عامه و اپارتمان های متعلقهٔ آن.

٦ - » معاینه‌خانهٔ مرکزی.

۷ - » انشریز

۸ - موسسهٔ دندان سازی.

۹ - سقف تلگراف خانهٔ مرکز.

V - پروژه و پلان و مطالعات :

(۱) کابل:

۱ - مطالعه و وضعیت شهر جدید در رقبهٔ دارالفنون، مطالعات قواعد ترافیک، سرک ها در شهر جدید مذکور، ترتیب پروژهٔ عمومی شهر جدید مذکور که از جملهٔ (٥٤) صفحهٔ آن تکمیل شده است.

۲ - مطالعات راجع به اصلاحات کابل قدیمه که باثر پلان هوائی تکمیل شده و باساس پروژهٔ عمومی اصلاحات شهر قدیم صورت گرفته میتواند.

۳ - ترتیب پروژه های ارشتکی مقبرهٔ اعلیحضرت شهید (رحمة الله علیه) و تعین درجات و پروژه های آن، هکذا ترتیب سکیچ های پلان امتحانی، تغیرات در نقشه جات و ترتیب هفت قطعه پلان ها و چهل و پنج قطعه نقشه و دیگر سنجش های مختلف راجع به مقبرهٔ اعلیحضرت شهید.

٤ - ترتیب راپورها راجع به خشک کردن منطقهٔ دارالفنون.

٥ - پلانهای جناح راست و جناح چپ قصر دارالفنون.

٦ - ترتیب پروژه‌های مختلف راجع بقصر شاهی پغمان.

۷ - پرسکتیف گلخانهٔ دارالفنون.

۸ - ترتیب سکیچ‌ها و پلان‌های مختلف راجع بقصر دارالفنون.

۹ - » » و پروجکت های مختلف راجع بناحیهٔ وزراء واقع دارالفنون.

۱۰ - ترتیب سکیچ هاو نقشه های متفرقه درمورد باغ وغیره امور عمرانی تپهٔ بلند یغمان .
۱۱ - پلان تعمیر سقف وزارت امور خارجه .
۱۲ - نقشهٔ ساختمان دروازهٔ آهنی برای دیپوی عمومی .
۱۳ - ترتیب پلان های مختلف برای سینمای جدید کابل از قبیل پلان تعمیر سینما ، پلان افتادهٔ طبقهٔ اول ، پلان قیچی ، پلانهای روی کار ، پلان کار های نجاری وغیره .
۱٤ - ترتیب پلان های محبس دهمزنگ .
۱٥ - ترتیب پلان مکتب حبیبیه از قبیل پلان جناح ها ، تهداب ، پلانها ی طبقهٔ اول پلان لندن کاری .
۱٦ - ترتیب پروتکول راجع به تعمیر جناح خساره رسیدهٔ وزارت پسته .
۱۷ - « پروژهٔ عمارت کیت عمومی شهر کابل .
۱۸ - پلان برای وزارت داخلهٔ قدیمه .
۱۹ - پروژهٔ عمارت موقتی وزارت داخله
۲۰ - سنجش های مختلف برای قصر دارالفنون ومقبرهٔ اعلیحضرت شهید ، وارگ شاهی یغمان ، مکتب حبیبیه ، سنگ سلیت ، تعمیر ناحیهٔ وزراء و عمارت امور خارجه در ظرف سال .
۲۱ - ترتیب سکیچ ها و پلان ها و پلان تعمیر یکه گنجایش ۱۲٤ نفر را داشته باشد در هوتل دارالفنون .

(۲) ولایت قندهار :-

الف :- سینمای قندهار .

۱ - ترتیب سکیچ سه موضع برای تعمیر سینما .
۲ - یازده عدد پلان برای سینمای مذکور .
۳ - یک پلان واقعی برای سینمای بهاری .
٤ - نقشه .

ب :- عمارتی در کرشک :

۱ - ترتیب سکیچ ها ی عمارت مذکور .
۲ - « هفت قطعه پلان برای عمارت مذکور .

(۳) ولایت مزار شریف :-

۱ - سکیچ نظریات عمومی در باب شهرجدید آقچه .
۲ - یک دسه « برای ساختمان عمارت تعین شده است .

(٤) ولایت هرات :ـ

الف : ناحیهٔ مصلی :

۱ ـ پیمایش ومساحت طبیعی موقعیت مذکور .
۲ ـ ترتیب پلان موقعیت مذکور .
۳ ـ پلان آبیاری .

ب : ترتیب پلان ساختمان دندانه ، برای هفت صد نفر در مواقع نمایش سپورتهای ملی بدو نوع سکیل .

ج : ترتیب نقشهٔ ساختمان کافی .

د : مسجد جامع .

۱ـ پیمایش موقعیت مذکور .
۲ـ ترتیب سکیچ مکتب قضات برای گنجایش صدنفر طلاب لیلیه باتمام مربوطات آن .

ه : ترتیب دو پلان موقعیت برای محبس عمومی .

(۵) ولایت قطغن :ـ

شهر جدید بغلان .

۱ـ ترتیب سکیچ توپوگرافی محیطیکه برای شهر تعیین شده است .
۲ـ « « « « مرکز شهر تعین شده است .
۳ـ « « « که برای ساختمان از طرف ریاست تنظیمیه تعین شده است .
۴ـ « « سکیچ مرکز جدید .

تبصره : پروژه وپلان هائی که ترتیب آن درجز و بالا شرح داده شده است اساسات فنی عمراناتی است که حکومت متبوعه آن را جز وپلان های عمومی این وزارت قرارداده که از آنجمله بعضی کارهای عملی آن زیرا جراء آمده و بعضی پروژه وپلان آن تیار و اجراء آن بموقع مقتضی ملتوی مانده است .

(۳) مدیریت عمومی بند وانهار :ـ

الف : بندها : ـ

اول ـ بندقرغه : درین بند که به یازده میلی غرب کابل واقع است و مقصد از تاسیس بند مذکور مشروب ساختن چهاردهی و کابل میبا شدمنظما هرسال کار میشود ، پروغرام انجام یافتن تعمیر خاکی بند مذکور نسبت بکارهای سنگ کاری دوجانبهٔ بندو پخته کاری تهداب وانسدادمجاری کاریز ها کمتر باقی مانده است ـ کارهائی که در ظرف سال اجرا شده است بقرار ذیل است :

۱ـ تعمیر خاکی بندمذکور	مقدار کار ـ	۴۲۹۴۸/۰	متر مکعب .
۲ـ پس کردن خاک برای پیدا کردن سنگ	» »	۱۶۹۴/۵۰	»
۳ـ کندن ورسانیدن وشاندن سنگ	» »	۱۱۶۲۰/۰	»
۴ـ پخته کاری	» »	۱۱/۰	»
۵ـ کندن تهداب	» »	۱۶۹۶۰/۲۰	»
۶ـ متفرقه	» »	۵۰۶۲/۰	»
۷ـ سنگ کاری دوطرفهٔ مجراء	» »	۷۷/۰	»

دوم ـ بندخروار : بندمذکور بطرف جنوب غزنی بفاصلهٔ (۲۲) کیلومتر واقع است بندپخته میباشد تقریباً کارهای اصلی تعمیر بندتایکدرجه بانجام رسیده کارهای باقیماندهٔ بندنظر بهپروژهٔجدید عبارت از تعمیر یک دیوار پخته پیش روی بندو ازتکمیل نقشهٔ طپوگرافی کاسه بندوپلان آبیاری و بعضی جزویات کارهای تعمیریهٔ بند میباشد .

سوم ـ بندسراج : بندمذکور بفاصلهٔ ۱۵ میل طرف شمال غزنی واقع است، بندقدیمه میباشد در سال ۱۳۱۸ سیلابی از بندمذکور سرازیرو بعضی لکه هاوداغها در دیوار بند احداث نموده بوداز آن رو آب بندمذکور خشک گردیده یک حصهٔ تهداب آن حفر گردیده و کانکریت ریختانده شده و بعضی حصه ها خراب و دیوار بند تراش شده است .

پر کردن بقیهٔ تهداب بندنظر بهپروژهٔ جدید ازخاک رس وپوشانیدن تراش دیوار های مذکور بذریعهٔ کانکریت باقی مانده است .

ب : ـ انهار : ـ

(۱) انهار قندهار :

۱ـ نهر سراج : نهر مذکور یکی از انهار قدیمه میباشد که از دریای هیرمند منبع دارد ویک اندازهاراضی زیادیازنهر مذکورمشروب میگردد بمقصد نگهداشتن وضعیت نهر از سال ۱۳۱۸ ، اصلاحاتی درنهرمذکور ازقبیل ساختمان برق های پخته و خاک انداختن دربازوهای نهرواصلاحات دهنهها ودرکهای مذکور شروع واکثر کارهای آن تکمیل کردیده است .

اصلاحات بعضی شیلهها وقولهائیکه بهنهر مذکور تصادم میکندواصلاح دور نمودن دریای هیرمند کهخطر نزدیکی آن بنهر محسوس است ..

۲ـ نهر مرغه : نهرمذکور نهر کوچکی است که بعرض تقریباً یک متر طول ۱۴ ، الی ۱۸ کیلومتر ازمرغه بطرف سپین بولدک بصورت پخته تعمیر گردیده است و ساختمان حوض

ذخیره ونصب نل های سمنتی و یک حصهٔ زیاد کارهای تعمیریهٔ پخته نهر مذکور تمام گردیده کارهای باقیماندهٔ آن تحت نظر اجرا ست .

(۲) انهار ولایت قطغن و بدخشان :

۱ـ نهر اجمیر ـ یکی از مهمترین انهار بغلان بوده وضامن آبیاری اراضی وسیعی درغوری و بغلان می باشد کاشت لبلبو در نهر اجمیر بدرجات نسبت بانهار دیگر زیادشده میرود از سال ۱۳۱۸ وزارت فوائد عامه و وزارت اقتصاد ملی اصلاحات نهر مذکور را ملحوظ نظر قرار داده تا مقدار آبیکه کفایت زرع لبلبو را کرده بتواند در نهر مذکور تهیه نماید در سال ۱۳۱۹ سرتاسر نهر الی منطقهٔ ملا خیل ۲۳۸۵ کیلو متر از سربند نهر اجمیر پایانتر ست کار جاری شده در بعضی جاها نهر وسعت داده شده در بعضی جاها بپهلو ها و جدار های نهر استحکام بخشیده شده در نتیجه مقدار موجودهٔ آب نهر از $2\frac{1}{2}$ متر مکعب فی ثانیه به $4\frac{1}{2}$ متر مکعب اضافه گردید و بیشتر از ۱۵ هزار جریب زمین بواسطهٔ وفرت آب مورد استفاده زراعتی قرار گرفت .

در سال ۱۳۲۰ کار نهر مذکور بدو حصه تقسیم گردیده یکی شاندن متراس ها و اصلاح درکهای منطقهٔ غوری دوم امتداد دادن نهر در حصهٔ شهر نو تا جر (حسن تال) و اصلاح بعضی حصص منطقهٔ بغلان در حصهٔ امتداد دادن نهر موفقیت شایانی حاصل شد و در نتیجه مقدار آب نهر مذکور در سال ۱۳۲۱ به شش، هفت متر مکعب در ثانیه بالغ گردید. در سال ۱۳۲۲ علاوه بر پخته کاری بعضی درک ها اصلاحات مزید و مساعدت از برای اضافه شدن آب نهر جدیدی از ان منشعب گردیده است مقدار حفر یاتی نهر جدید ۱۹۲۲۲۳ متر مکعب در نتیجه حفر نهر مذکور فعلا سه هزار جریب زمین تحت آب آمده و تا ماه حمل و ثور که کار نهر مذکور تا ماورای زمین های حسن تال و ماورای جر حسن تال امتداد داده میشود ممکن است از چهارده تا بیست و سی هزار جریب زمین جدید تحت آب آید .

۲ـ علاوه برین ترتیبات دفاعی فنی از نقطهٔ نظر سیلاب های موسمی در سربند نهر اجمیر و نهر جانغارق اتخاذ گردیده که در مواقع مذکور در نگهداشتن وضعیت نهر و آب موجوده خیلی کفایت بخش ثابت گردیده است .

ج :ـ باطلاق ها :

اول ـ باطلاق های واقع غوری و بغلان :

(۱) غوری :خشک کردن جلگهٔ غوری (باطلاق های چشمهٔ شیر) یکی از مسائل مهمهٔ بوده که مجلس عالی وزراء در تصویب پلان اقتصادی سال ۱۳۱۸ اجراء آنرا بوزارت فوائد عامه امر وا راده فرموده و از سال ۱۳۱۹ اقدامات عملی کارهای مذکور شروع گردیده است و بقرار معلوم

خشک کردن باطلاق‌های مذکور بقرار سیستم سابق یعنی کشیدن جرها اززابرهای مسدود شده آغاز گردید .

مقدار کارهائی که در زابرهای غوری بعمل آمده بدون قید تفصیل قرار ذیل است :

۱- زابر کلان که بعد از طی مسافه بطول (۲۲۵۷۰) متر بدریای قندوز انداخته شده است .
۱۳۵٤۲۰ مترمکعب

۲- زابر چین زائی از قریهٔ چین زائی بمسافهٔ ۳۰۰ ٤ متر بدریای قندوز انداخته شده است
۱٦۱۲۵ مترمکعب

۳- زابر کول کافر بطول/۱۳۵۰ متر بدریای قندوز انداخته شده است /۲۷۰۰ مترمکعب

٤- زابر کرکرک طول وقطع مستطیل داشته عرض ۲ متر بلندی ۱ متر

۵- زابر چشمهٔ شیر	بطول /۵۵۳۰ متر مقدار کار	/۲٤۸۸۵ متر مکعب
٦- زابر سر آب	بطول /۳۰۸۳ متر مقدار کار	/۱۱۸۸۱ متر مکعب
۷- زابر سر آب سابقه	بطول/۰ مقدار کار	/۱۵۰۰ متر مکعب
۸- « کوتاه	ندارد	
۹- نیم زابره		/۳۸۰۰ متر مکعب
۱۰- زابر وازغزی		٦۰۰۰ متر مکعب
		جمله ۲۰۸۳۱۱

از نتیجهٔ حفر زابر های فوق الذکر وخشک کردن اراضی باطلاقی غوری دو نتیجه بدست آمده است : یکی امحای منابع ملیریائی غوری ، دوم بوجود آمدن اراضی زرخیز درمنطقهٔ مذکور .

(۲) بغلان :-

کولهای وسیع تغرها و خواجه‌خان که درامتداد بغلان صنعتی و بغلان مرکزی واقع وهر کول مذکور به اندازهٔ دومتر آب جمع نموده و بصورت کاسه بقرب همدیگر واقع بوده وباندازهٔ دوصدجریب زمین را باندازهٔ دومتر آب ایستاده احاطه کرده بود - علاوه بر ذو ترناب وپل پخته که برای کشیدن زابر کولهای مذکور تحت انهار جانغارق وخمارق ساخته شده مقداری حفریات آن بالغ بر ۵۱۹٦ متر مکعب میگردد وازنتیجهٔ آن علاوه بر اینکه زمین های مذکور خشک گردیده منابع ملیریائی منطقهٔ مذکور محو گردیده است .

دوم - باطلاقهای کابل :

حکومت متبوعه از نقطهٔ نظر خشک کردن زابهای واقع چمن بینی نیزار وچمن خواجه رواش ووزیر آباد ومستعدساختن اراضی مذکور برای نهال‌شانی واستفادهٔ زراعتی قبلا

بوزارت فوائدعامه امر وارشاد فرموده بودند ، چنانچه پس ازمطالعات فنی کارهای چمن بینی نیزار ووزیرآباد یکی بعد ازدیگری تحت اجراقرار داده شد.
درچمن بینی نیزارجرها حفرگردیده واز آبچمن مذکوراز پهلوی باغ عمومی خارج کرده شده از حدود وزیرآباد بطرف چمن خواجه رواش جری بطول متجاوز ازهفت کیلومتر وعرض ۲/۴۰ سانتی بصورت اوسط حفر وزاء آب بجانب قریهٔ خواجه چاشت انداخته شده است مجموعی مکعبی کار ۲۹۹۹۲ مترمکعب اراضی که بوسیلهٔ آن خشکانیده شده ـ ۶۰۰۰ جریب علاوه بر کارهای عملی فوق الذکر درسال جاری ازنقطهٔ نظر پیش بینی وتحقیقات مزیدتری درامورفنی بندها واقع ولایت کابل یک نفرمتخصص آبیاری باچندنفر انجنیر دیگر در بند قرغه ، بندخروار ، بند سراج وسرده ، زنخان ، سرخ آب فرستاده شدند تابندهای مذکوررا ازنزدیک مطالعه نموده ونتیجهٔ معلومات خود را بشعبهٔ مربوطه بسپارند ـ چنانچه درنتیجهٔ راپور آنها منجمله تطبیقاتی که در بندقرغه و مسدود نمودن دروازهٔ بندسرخ آب بعمل آمده و بقیه بموقع مقتضی ملتوی گذاشته است.

(ج) مدیریت متراوژی ـ مدیریت مذکور به تاسیس سرویس های جوی نقاط ذیل در ظرف سال موفق شده است :

۱ ـ تاسیس رصدخانهٔ مرکزی درمنطقهٔ دارالفنون
۲ ـ وافتتاح سرویس جوی در بغمان
۳ ـ » » » در قندهار
۴ ـ » » » درجلال آباد
۵ ـ » » » در فراه
۶ ـ » » » در گرشك
۷ ـ » » » درغزنی

امور صحیه

امور صحیه برطبق سالهای گذشته درسال ۱۳۲۲ نیز پیشرفت های تازهٔ را احراز
ووزارت صحیه به تأسی از نظریات بهی خواهانهٔ حکومت متبوعه درمورد مجادله با امراض ،
تاسیس وتوسعهٔ موسسات صحی وپیشبرد حفظ الصحهٔ عامه داخل اقدامات جدی شده که مختصر آن
قرار آتی است :

کالرا :

حسب اطلاعی که از منابع ذی صلاحیت به تاریخ (۱۰ میزان ۱۳۲۲) به وزارت صحیه
واصل گردید بروز مرض کالرا را درشهر پشاور تصدیق ووزارت صحیه برای جلوگیری
ازسرایت مرض درخاک افغانستان با قدامات آتی متوصل گردید :
مسافرینی که ازخاک افغانستان بطرف هند عزیمت ویا ازخاک هند آرزوی مسافرت
را بخاک افغانی مینمودند بدون داشتن تصدیق تزریق واکسین ضد کالرا ازمسافرت نمودن
ایشان ممانعت کرده میشد ، چنانچه این اقدام وزارت صحیه عامل بزرگ جلوگیری
از سرایت مرض گردیده و ازلطف خداوند پاک درسال ۱۳۲۲ نیزدرسر تاسرخاک افغانستان
ازنقطهٔ نظر کالرا خیریت تامه حکمفرمائی داشته است .

تیفوئید :

مطابق پروگرام هرساله برای حفظ ماتقدم یک تعداد کثیری واکسین ضدتیفوازطرف
وزارت صحیه درتمام ادویه فروشی ها دردسترس استفادهٔ اهالی قرار داده شده وضمناً به تمام
مراکز صحی یک تعداد کافی واکسین مذکور برای تطبیق ارسال گردید وطوریکه
ازاحصائیه های دست داشتهٔ وزارت صحیه ظاهرمیشود گویا نسبت به سال ۱۳۲۱ درسال ۱۳۲۲
ازمراحم خداوندی واقعات مرض تیفو کمتر بنظر رسیده است

حمای لکه دار :

در سال ۱۳۲۲ سیر مرض حمای لکه دار نسبت به سالهای گذشته دراثر تدابیر فنی
که اتخاذ کرده شدبطی تر بوده وچند واقعه درمحابس وبرخی نقاط دیگر افغانستان رخداده
است که روی‌همرفته اگر باسال ۱۳۲۱ طرف مقایسه قرار داده شود گویا اقدامات تدافعی
وزارت صحیه مؤثر افتاده است .

واکسین ضدحمای لکه‌دار:

در سال گذشته نسبت به توریدواکسین ضدحمای لکه‌دار از امریکاتذ کاری رفته بود، چنانچه در اوایل سال ۲۲ حکومت امریکامحض تجارب ابتدائی یک مقدار واکسین را بصورت رایگان بوزارت صحیه سپرده و خواهش نمودند تا بعداز تطبیق نتائج نجر به بایشان وانمود کرده شود زیرا طوریکه قارئین کرام اطلاع دارند واکسین ضدحمای لکه‌دار در زمرهٔ اختراعات جدیدهٔ عالم طب محسوب شده و تاکنون مجرب بودن قطعی آن باثبات نرسیده ازین باعث بود که وزارت صحیه تحت نظارت با کترولوژی مربوطهٔ خویش بدوا به تطبیق این واکسین در برخی از محابس عمومی پرداخت در وقتیکه وزارت صحیه واکسین مزبور را مورد تطبیق می گذاشت از شدت مرض حمای لکه‌دار ناگهانی کاسته شده و مرض طور اپیدیمی موجود نبود تابعد از تزریق نتیجهٔ مطلوبه بدست می افتاد ولی اینقدر میتوان گفت که بعداز تطبیق واکسی ناسیون مانندسالهای گذشته مرض حمای لکه‌دار صورت استیلائی در محابس اختیار نکرد ونسبت به علت فوق باید بگوئیم که تاکنون نتیجهٔ قطعیه بدست وزارت صحیه نیفتاده ولی با آنهم تجارب مطلوب تعقیب کرده میشود وامیداست که در آتیهٔ قریب وزارت صحیه بکدام نتیجهٔ اساسی رسیده بتواند.

واکسین چیچک وآبله کوبی:

در سال ۲۲ نیز طبق سالهای گذشته نسبت به عملی نمودن آبله کوبی در بین عموم اطفال مملکت اقداماتی بعمل آمده و به تعداد (۲۵۰۰۰۰) نفر واکسین چیچک طرف استفاده قرار داده شده است.

مجادله باسفلس:

در سالهای گذشته از رهنمائی تداوی سفلیس ومعاینه خانه هائیکه بمنظور مجادله بااین مرض در ولایت هرات وسایر نقاط افغانستان تاسیس یافته بودند تذکری رفته است که اینک بسلسلهٔ همان اجراآت ماقبلی در موردمجادله باسفلس هرات ذیلاً توضیح داده میشود:
از روی احصائیهٔ که در موردمرض سفلس وزارت صحیه بدست دارد ولایت هرات نسبت به سایر نقاط افغانستان از نقطهٔ نظر مرض سفلس بیشتر توجه وزارت صحیه را بخود جلب نموده واولتر از همه در ولایت هرات بمجادلهٔ این مرض بر آمده است، اگرچه نسبت مسدود بودن راه‌های تجارتی وزارت صحیه حسب مطلوب بمجادلهٔ این مرض اقدامی کرده نتوانست معهذا در سال ۲۲ حتی المقدور یک مقدار ادویهٔ کافی ضد مرض سفلس ارسال نمود تاتوسط معاینه خانهای سیار وثابت وشفاخانهای عمومی خویش به تکمیل این منظور بپردازند بدیهی است مجادله

اساسی با مرض سفلس در ولایت هرات و یا سائر نقاط افغانستان اگر خدا بخواهد بعد از خاموش شدن آتش جنگ عملی خواهد گردید .

دارالعجزه :

در قطار موسسات خیریه که حکومت متبوعه موجودیت آنرا حتمی و لازمی می شمرد یکی از آنها موسسهٔ دارالعجزه میباشد - مفهوم دار العجزه البته از اسم آن خوبتر افاده گردیده و هر شخصی معلومات کافی خواهد داشت که موجود بودن این قبیل موسسات در محیط ما ضروری میباشد از انجائیکه تا کنون دارالعجزهٔ عمومی تاسیس نگردیده و از طرف وزارت صحیه برای نگهداشت مجانین بی بضاعت و مجانینی که در سالهای متمادی تحت معالجه در شفاخانهٔ عقلی و عصبی قرار گرفته و اعادهٔ صحت نکرده اند چنین تجویز شد که باید یکی از شاخهای دارالعجزهٔ عمومی از حالا تاسیس گردیده و به وارسی نمودن احوال این قبیل مریضان بپردازد چنانچه وزارت صحیه در جریان سال ۱۳۲۲ صورت نظریات خود را به پیشگاه حکومت متبوعه تقدیم کرده و منظوری تاسیس این موسسه را بدست آورد، موضع این دار العجزه در جوار طیور خانهٔ علی آباد انتخاب گردیده و درین موسسه باندازهٔ چهل مریض رهایش کرده میتوانند، عمارتیکه در جوار طیور خانهٔ علی آباد برای این منظور انتخاب شده است چون اندک ترمیمات و تعدیلاتی بکار داشت ازین حیث وزارت صحیه بودجهٔ مقدماتی این دارالعجزه را که نصف آن از طرف موسسهٔ خیریهٔ بانک ملی و نصف دیگر آن از بودجهٔ حکومت متبوعه پرداخته میشود ترتیب داده و به موسسات صحی علی آباد دستور صادر نمود تا هرچه زودتر راجع به مرمت کاری و تعدیلات آن اقدامات لازمه را بعمل آورند تا برای رهایش مریضان آماده گردد چنانچه موسسات صحی علی آباد طبق هدایات فوق مسئله را در دست اجرای خویش قرار داده است .

مسائل تفتیش و مراقبت های عمده :

۱- تفتیش ادویه فروشی های مرکزی و سایر ولایات حسب مقررات وزارت صحیه در هر پانزده روز جریان داشته و نواقصی که به ملاحظه رسیده براساس مقررات متذکره یا توضیح داده شده و یا مورد اخطار و جزا قرار داده شده گویا این تفتیش ها مانند سال گذشته در اصلاح ادویه فروشی ها چه در زمینهٔ نظم و نظافت ادویه فروشی ها و چه در خصوص فروش ادویه و غیره آنها رول خوبی را ایفا کرده است .

۲ - از آنجائیکه در سال ۱۳۲۲ نیز نسبت به توریده مشکلاتی موجود و قیمت ادویه رو به تزئید بوده برای جلوگیری از احتکار ادویه فروشی ها و قایم نمودن یک معیار معین جهت

فروش ادویه مسئله تحت کنترول قرار گرفته وبرای فروش ادویه شرکتهای مرکزی واطرافی معیار اساسی تعین گردید .

۳ـ درسال ۱۳۲۲ هم با اینکه بحران موجوده در توریدادویه مشکلات زیادی راپیش کرده معهذا نسبت به تجاویزیکه از طرف وزارت صحیه اتخاذ گردیده بود باهمکاری ریاست دیپو ادویهٔ احتیاجات شفاخانه ها حتی المقدور تهیه گردیده و مخصوصاً نسبت به کنترول اساسی ئیکه در بارهٔ صرفیات ادویه بعمل آمده است بیشتر در صرفه جوئی ادویه کمک کرده و با اینکه طرق تجارتی در اثر مشتعل بودن جنگ موجوده مسدود بود درسال ۱۳۲۲ در امورات جاریهٔ هیچ شفاخانه بندشی بوقوع نه پیوست .

۴ـ برای اینکه یك شخصی اگر آرزو داشته باشد درمرکز ویاسائر نقاط افغانستان به افتتاح ادویه فروشی بپردازد در نزد وزارت صحیه شرایط ومقرراتی موجود بوده که در اواخر سال ۱۳۲۱ درین قوانین و مقررات تعدیلات لازمه بعمل آمده ویك اساسنامهٔ جامع تدوین وبعداز صحهٔ مقامات صلاحیت دار درمنصهٔ اشاعه وتطبیق گذاشته شده تعدیل این قوانین از یکطرف متضمن مفاد حکومت بوده واز جانبی هم برای مالکان ادویه فروشی ها خالی ازفایده نیست .

۵ـ درسال ۱۳۲۱ راجع به تفتیش شفاخانهای ولایات تذکری داده شده بود چنانچه دراواخر سال مذکور یك هیئت مکمل که مرکب از اشخاص فنی واداری بودند باپروگرام مفصلی اعزام به واساس خط حرکتی که از جانب وزارت صحیه مقرر شده بود شفاخانهای چهاریکار، پل خمری، بغلان صنعتی بغلان مرکزی ، سیار قطغن و بدخشان، خان آباد، قندوز، تالقان ، بدخشان ، شفاخانهٔ ملکی مزار شریف، سیار مزار، مستورات مزار ، ایبک ، بلخ ، شبرغان، میمنه ، سیار میمنه ، مرکز هرات، مستورات هرات، سیار هرات، شین دند، غوریان، بادغیسات، چخانسور، فراه، گرشك، مرکز قندهار، مستورات قندهار ، قلات، غزنی ، مرکز مشرقی ، لغمان ، کنرها، شنوار را تفتیش نموده و در سال ۱۳۲۲ نتائج تفتیش را بوزارت صحیه تقدیم کردند

عمده ترین نتیجهٔ که وزارت صحیه ازین تفتیش بدست آورده عبارت ازذخیره نمودن یکمقدار کافی ادویه میباشد یعنی هیئت تفتیش مطابق دستوریکه ازمقام وزارت بدست داشت دواخانهٔ هریك از شفاخانهای مربوطه را مورد کنترول قرار داده ادویه ئیکه زاید از احتیاج ایشان دیده شد آنرا بمرکز عودت داد. بدیهی است درین موقعیکه توریدادویه ازخارج بسا مشکلاتی دارد جمع آوری این قبیل ادویه حوائج عمدهٔ سائرشفاخانهارا رفع نموده وازین رهگذر برای وزارت صحیه تسهیلات زیادی را فراهم نموده نسبت به سائر نتائج تفتیش آنچه را که مستلزم جزا بود جزا و آنچه را که قابل مکافات بود مکافات داده شد خلاصه اینکه وزارت صحیه ازین تفتیش خیلی نتائج رضائیت بخش ومفیدی بدست آورد .

نشریات سال ۱۳۲۲ :

نشریات عمدهٔ که در سال ۱۳۲۲ ازطرف شعبهٔ تشکیلات وزارت صحیه درجریان این سال برای رهنمائی شعبات ذی علاقه تدوین ودرمنصهٔ اشاعه گذاشته شده حسب آتی میباشد :

۱ - رهنمائی حمای لکه دار از نقطهٔ نظر تداوی وپرستاری شفاخانهای حکومتی، این رهنما برای دکتوران معالج درحین علاج مریضان که بایدبطور متحدالشکل صورت بگیرد خیلی مفید ثابت شده ونتائج قناعت بخشی از آن گرفته شده .

۲ - تعلیماتنامهٔ کورس قابله گی وپرستاری شفاخانهٔ مستورات .

۳ - مکلفیت نامهٔ کورس قابله گی وپرستاری شفاخانهٔ مستورات .

٤ - تعلیماتنامهٔ وظائف مامورین ومستخدمین اداری وفنی اکسریز : این تعلیماتنامه برای تدویر اموراداری وفنی اکسریز خیلی مفید واقع شده است .

٥ - آواینکه موسسات دندان سازی وشعب پروتیز آن محدودبود مسائل مربوطهٔ آن بسهولت تدویر شده میتوانست ولی درسال ۱۳۲۲ بعد ازینکه سرویس اول ودوم دندانسازی ذکور باشعبهٔ پروتیز آن وسرویس اول ودوم اناث باشعبهٔ پروتیز آن تازه تشکیل گردید درامورات اداری موسسات مذکور ازحیث وسعت اخیره برخی مشاکلی موجود شد که وزارت صحیه برای رفع این مشکلات به تدوین دستورالعملی پرداخته وخط مشی هریك از شعب متذکره رابوسیلهٔ آن تعین نمود.

احرازتخصص بعض دکتوران افغانی:

برحسب لایحهٔ تخصص درسال ۱۳۲۲ دکتوران ذیل درموسسات صحی علی آباددورهٔ خدمت استیاتی خودرا موفقانه انجام دادندو به اخذ دیپلوم تخصص نائل شده اند :

۱ - دوکتور میرغلام حسین خان متخصص امراض جراحی .

۲ - دکتور عبدالرحمن خان متخصص امراض جلدی .

اجراآت متفرقه :

۱ - یازده نفر طلاب فارغ التحصیل دورهٔ ٦ فاکولتهٔ طبی تعلیمات نظری خودرا بهپایان رسانیده ودربول کلینیك های امراض مختلفه مشغول ستاژ میباشند.

۲ چهارده نفر فارغ التحصیلان دورهٔ نهم مکتب طبی که تعلیمات نظری خودرا بهانجام رسانیده بودنده داخل در شعبات مختلفه ستاژ گردیدند .

۳ - یازده نفر ازمحصلین دورهٔ ٦ شق دواسازی فاکولتهٔ طبی فارغ التحصیل شدهوبه شعبات مربوطه مشغول ستاژ میباشند.

۴ - ۲۲ نفر ازدورهٔ سوم کورس کمپوندری فارغ‌التحصیل وبعداز اخذشهادتنامهٔ کمپوندری به‌شعبات مربوطه‌بحیث کمپوندر مؤظف‌مقرر گردیدند .

۵ - ۶ نفرآبله کوب از کورس آبله کوبی با کترلوژی فارغ‌وبعد ستاژ بحیث آبله کوب موسسات صحی مقرر شده‌اند .

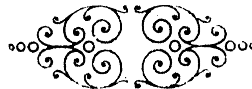
۶ - ښاغلی دکتور عبدالظاهر خان‌وښاغلی دکتورمحمدیوسف خان فارغ‌التحصیلان امریکا که‌تحصیلات خودهارا بپایان رسانیده ودرشعبهٔ جراحی وداخله سند حاصل کرده‌اند درین اواخر واردمرکزگردیده‌وبه‌شعبات صحیه بوظیفهٔ خودهامقررشده اند .

۷ - عزتمند بدری روح‌سلمان متخصص‌سل درهذه السنه استخدام‌و واردمرکز شده‌و بوظیفهٔ معینهٔ‌خودبحیث متخصص‌سل‌دررفقی سناتوریم وسناتوریم نسوان اجرای وظیفه میدارد .

۸ - عزتمندسویل آکای متخصص‌گوش وگلودر هذه‌السنه استخدام ووارد مرکزشده‌وبحیث متخصص‌گوش وگلوو بینی در کلینیك علی آبادو پولی کلینیك معاینه خانهٔ مرکزی اجرای وظیفه مینماید .

۹ - درجریان سال ۱۳۲۲ حسب مقررات موضوعه ازطرف یکنفراز تاجران مسکونهٔ‌خان‌آباد یك‌ادویه فروشی درشهر خان آباد مفتوح گردید .

۱۰ - شرکت ادویه فروشی عظیم که نظر به نقائص‌داخلی آن‌درسال ۱۳۲۱ مسدودشده‌بود بین‌سنه ۱۳۲۲ نظر به تعهد یکه راجع به اصلاح نواقص شرکت مالك آن بوزارت صحیه تقدیم‌نمود مجدداً مفتوح گردید .

وزارت پست و تیلگراف و تیلفون

الف ــ ریاست تفتیش :ــ

۱ـ ترتیب یك لائحهٔ محصولات تیلگراف برای غرفه جات مرکزی وغیره ولایات که بایدمحصولات تیلگرامات یك جوابی اخذ گردد که برای مراجعین سهولت بخشیده وهم دفاتر اخذ محصولات منظم و بوقت الفاظ شماری عوض یك نفر چندین نفر کنترول و حساب واردات همان روز درختم همان روز تصفیه وپول های عاید شده فی الفور درهمان روز یافردای آن تحویل خزانه شده و بحساب معامله گردد .

ب ــ مدیریت عمومی تیلگراف :

۱ـ نصب دستگاه رسیور کلان جدید تیلگراف خانهٔ مهتاب قلعه برای اخذ مخابرات بین المللی .

۲ـ برپانمودن یك تیلگرافخانهٔ جدید برای اخذ اخبارات دنیا مخصوص به آژانس مطبوعاتی که سامان آن درشرف نصب شدن است .

۳ـ توسعهٔ آلات برقی تیلگرافی وتیلگرافخانه های مرکزی یکه توت ومهتاب قلعه .

٤ـ ارتباط پیدا کردن مخابرات راساً بین کابل ونیویارك وبین کابل واستانبول که از آن جمله قرار دادوموافقه تبادلهٔ تیلگرامات بین کابل و امریکا انجام یافته .

٥ـ احداث یك تیلگرافخانهٔ سیمدار درمرکز به ترتیب جدید سه گانه(مورس ، بندر ، تیلفونی) هریك سرکیت شمالی ، جنوبی ، غزنی ، مشرقی ، آلات جداگانه بارتباط یك سوچبورد ترتیب گردیده .

٦ـ تاسیس تیلگرافخانه های جدید سیمدار در فیض آباد ، بدخشان ، حکومتی کلان غزنی حکومت خوست .

۷ـ تورید سامان فالتوی دستگاه های بیسیم مرکزی واطرافی .

۸ـ احداث یك تحویلخانهٔ فنی برای حفظ سامان و چراغ های جدید التحریر تیلگراف درتیلگرافخانهٔ یکه توت .

ج ــ مدیریت عمومی پست :ــ

۱ـ ترتیب جدول سیر وحرکت عموم پسته هائی که ذریعهٔ موترحمل ونقل داده میشودوتوزیع آن بدوائر مخابراتی وغیره .

۲ـ تکمیل همه انواع احصائیه جات اموریستی .

۳ـ جریان دونوع تکت پستی جدید ۳٥ پولی و ۷۰ پولی .

٤- ارسال و مرسول پوسته بین خان آباد و کابل هفتهٔ سه‌مرتبه ذریعهٔ موتر .

٥- ارسال احصائیهٔ انواع ارسالات پستی عموم افغانستان بدفتر بین‌المللی پستی .

٦- تهیهٔ تبادلهٔ پستی سر بسته بین عموم دوائر مخابراتی ولایات وحکومات اعلی و کلان ومواضعی که دربین خط مستقیم موتر واقع است .

٧- تبدیلات محصولات آن‌ونگهداشتن موازنهٔ محصولات مذکور .

٨- ترتیبات جدیده نسبت بسرعت ارسال ومرسول وتوزیع مرسولات پستی داخله .

٩- تاسیس ماموریت مخابرات درخان‌آباد ، قندوز ، پلخمری نسبت سرعت جریان‌مخابرات دوائر رسمی‌وتجارتی وغیره .

١٠- تعیین اوقات بازگشت ورقه‌های جوابی مرسولات پستی بین دفاتر مبدأ و مرجع عموم مخابراتی ولایات وحکومات اعلی و کلان وثلاثه .

١١- بواسطهٔ بهبود وتنظیم مزیده تعدیل مدیریت مخابرات قطغن‌وبدخشان طورسیار .

١٢- تعلیم یك تعداد طلاب پستی برای شق امور پسته وپارسل خارجه .

د- مدیریت ارتباط خارجه :

١- حل‌وفصل محاسبات تیلگرافی باممالك خارجه : هند ، ایران ، روسیه ، امریکا ، المان ایطالیا وجاپان .

٢- حل وفصل حسابات ورقه های جوابیهٔ بین‌المللی باممالك خارجه .

٣- ترتیب‌ورقه های ترانزیتی زمینی وهوائی باممالك خارجه .

٤- حل‌وفصل حسابات پارسلات‌صادره وواردە ازراه هند .

٥- تادیهٔ پول سهم اشتراك افغانستان بابت سال ١٩٤٢ بدفتر بین المللی تیلگرافی برن .

٦- تادیهٔ پول سهم‌اشتراك افغانستان بابت ١٩٤٢ بدفتر بین المللی پستی برن .

٧- تحقیقات‌تاخیر ونرسیدن تیلگرامات وارده وصادرهٔ خارجه .

٨- تحقیقات‌مفقودی وتاخیر ونرسیدن پوسته‌ها ومراسلات پستی وارده وصادره .

٩- فروش‌تکت های پستی افغانی .

١٠- اسمای دفاتر جدید التاسیس تیلگرافی در افغانستان بدفتربین المللی تیلگرافی در برن واطلاع آن توسط دفتر موصوف بدیگر ازدوائر اتحادیه .

١١- ترتیب‌نرخنامه محصولات مراسلات هوائی ازراه هندو اشعار آن بدفتر بین المللی پستی در برن .

١٢- تهیه‌وطبع تکت های ٣٥پولی سرخ٢/١-٢٥افغانی‌آبی‌مخصوص جشن استقلال (٢٥)

١٣- « « « ٣٥ «و٧٠پولی‌جهت مراسلات عادی وراجستری داخلی افغانستان.

۱٤- ترتیب وارسال خریطه های سربستهٔ مستقیم پستی بین دفاترنیویارك .

۱٥- ترتیب احصائیهٔ گروپ های تیلگرافی در خارج مملکت مثل هندوستان وماورای آن والمان وجاپان وغیره ازوارده و کذا ازصادره .

ج :مدیریت محاسبات خارجه :

۱-حسابات تیلگرافی مملکت المان،فیصلهٔ حسابات دوازده ماهه سال ٤۲ و سنجش دوازده ماهه سال ٤۳ .

۲-حسابات تیلگرافی مملکت جاپان، فیصلهٔ حسابات دوازده ماهه سال ٤۲ و سنجش دوازده ماهه سال ٤۳.

۳- حسابات تیلگرافی مملکت ایطالیا،فیصلهٔ حسابات دوازده ماهه ٤۲ وسنجش ۹ماههٔ سال ٤۳.

٤- حسابات تیلگرافی مملکت هندوستان، فیصلهٔ حسابات ۲ ماهه اخیر ٤۱ الی ۲ ماهه اول سال ٤۳ وسنجش صادرهٔ دوازده ماهه سال ٤۳ وواردهٔ ۹ ماهه سال مذکور .

٥- دوازده ماهه روسیه، فیصلهٔ دو ماهه اخیر سال ٤۱ و سنجش حسابات سال ٤۲ الی اخیر سال ٤۳ .

٦-دوازده ماهه ایران سنجش حسابات سال ٤۲ الی مارچ ٤۳ .

۷-دوازده ماهه امریکه،سنجش حسابات ماه جون وجولائی واگست اخیر ستمبر ٤۳ .

۸-تطبیق وچك راپور تهای تیلگرامات وارده وصادره دفاتر تیلگرافی افغانستان .

۹-استرداد پولهای اضافه اخذ شد گی تیلگرامات برای مرسل تلگرامات وحواله و برات آن .

د - مدیریت تیلفون :

۱ - ترتیب تمدید تیلفون های هوائی و مرکزیت آن بطرز جدیدهٔ فنی در بازارمسجد چوب فروشی .

۲- کلیدهای سوچبورد مرکز کیبل که از استفاده خارج شده بود به فابریکهٔ حربی جدیدا ساخته وبه کار انداخته شده است .

۳-ازمرکز حسین کوت الی کاریز میر بمسافهٔ سه کروه جدیدا تمدیدلین شده .

٤-ازمرکزولایت هرات الی حکومت غورات بمسافهٔ هفتاد کروه جدیداً لین تمدیدشده .

٥- از بارك بدخشان الی حکومت اشکاشم درزیباك بمسافهٔ سی وهفت کروه جدیداًلین تمدیدشده.

٦-ازتپهٔ قلعه زال الی کمیساری قلعه زال بمسافهٔ سه کروه جدیداً لین تمدید شده.

۷-از مرکز گردیز الی حکومت جدران بمسافهٔ بیست وچهار کروه جدیداًلین تمدیدشده.

۸ -ازمرکزخوست الی یعقوبی به مسافهٔ شش کروه جداًلین تمدید شده .

۹- ازمرکز یعقوبی الی زمیر بمسافهٔ هفت کروه جدیدا لین تمدید شده.
۱۰- ازمرکز یعقوبی الی حکومت جاجی میدان به مسافهٔ هفت کروه جدیدا لین تمدید شده.
۱۱- ازمرکز یعقوبی الی علاقه داری تیزی بمسافهٔ شش کروه جدیدا لین تمدید شده
۱۲- ازمرکز یعقوبی الی میدان خوله منگل به مسافهٔ هفت کروه جدیدا لین تمدید شده.
۱۳- ترتیب دفاتر مدیریت تیلفون بطرز جدید باصورت پیشرفت ازقبیل هر گونه معلومات اداری وغیره.
این مدیریت باوجود یکه جدید التشکیل است حسابات داخله و خارجه نسبت به پروژهٔ جدید وحدود سهولت بمامورین مربوطه موفق شده است که حل وفصل یومیه و تطبیقات حسابیه وغیره تفاوت پولی واداری اصلاح وبدول خارجه از صحت حسابات اطمینان داده شده است وکذا دولیکه تلگرامات صادراتی شعبات مختلفهٔ وزارت پست راپذیرفته اند حساب پولی دارند از صحت حسابات تصدیق نموده اند کذا کنترول یومیه به محاسبات تلگرامات مرکزی بعمل آمده است وهم درین معرفی است که احصائیهٔ تلگرامات وارداتی وصادراتی مملکت خویش وخارجه راترتیب نموده است.

هـ - مدیریت مامورین واجرائیه :

۱- ساختمان تعمیر الحاقیهٔ دویم وزارت پست وتلگراف که در سال ۱۳۲۲ تعمیر مذکور مطابق نظریهٔ وزارت ونقشه وزارت فوائدعامه شروع وتا اخیر سال کار آن به پایان رسیده واکنون قابل رهایش واستفاده گردیده.
۲- احداث یک باغچه در تلگرافخانهٔ مهتاب قلعه بغرض تفریح مامورین وغیره که دران جا وظیفه دارند وغرس یک تعداد نهال واشجار مثمر وغیر مثمر.
۳- ساختمان تیلفونخانهٔ محصولی مرکز بصورت اساسی که دارای اطاق های علیحده وبغرض استفادهٔ مخابره کنندگان برای هرسمت وهرموضوع علیحده علیحده ساخته وبغرض استفاده گذاشته شده.
۴- ساختمان برنده ها در تحویلخانه برای حفاظت اموال وسامان تحویلخانه.
۵- ساختمان دو تحویلخانهٔ قرطاسیه بصورت اساسی واصولی که دران قرطاسیه های مطبوعاتی وغیر مطبوعاتی بصورت صحی و از هرقبیل علیحده علیحده گذاشته و حفاظت میشود وعندالضرورت بدون کدام زحمت طرف استفاده قرار میگیرد.
۶- احاطه ومیدان وزارت که باثر انهدام تعمیر سابقه بصورت خرابه بود بغرس اشجار بصورت یک باغچه تشکیل یافته یک تعداد اشجار غرس گردیده.
۷- تحصیلی محصولات پسته و تیلفون و تلگراف ورادیو ازمدیریت اجرائیه منفک وبدوائر مربوطه تعلق گرفته است.

امور معادن

بدیهیست که مملکت افغانستان یك مملکت کوهستانی ودارای معادن متنوع بوده وتاجائیکه نمونه های مواد کانی ازنقاط مختلف وطن عزیز ما کشف گردیده مارا به آتیهٔ درخشان امیدوار می سازد ، ولی تمام معادن مستلزم تحقیقات مفصل طبقات الارضی و نقشه برداری وبرمه کاری وغیره تدقیقات فنی بوده واین کار ایجاب استخدام یك عده متخصصین ومهندسین معدن کنی وتهیهٔ لوازم فنی را می نماید که وزارت معدن از سبب وضعیت مغشوش دنیا مع الاسف به استخدام متخصصین معادن وتورید سامان ولوازم فنی جهت تحقیقات وبکار انداختن معادن حسب مطلوب موفق شده نتوانسته ، واجراآتی را که در جریان سال ۱۳۲۲ بعمل آورده است نسبتا محدود و متناسب به توان وو سایط ممکنه بوده وباوجود مشکلات وبحران جنگ عالمگیر وموجود نبودن و سایل لازمه اجراآتی که از طرف وزارت معدن ذریعهٔ یك عدهٔ نهایت محدود ومتخصصین داخلی ویکنفر متخصص پولیندی بعمل آمده ذیلا بطور اختصار شرح داده می شود :

۱ ـ وزارت معدن در بهبود و اصلاح امور معادن نمك و ترقی عمل آن بذل مساعی نموده وباوجود مشکلات ترانسپورت وتورید نمك خارجی که به پیمانهٔ زیاد ازمملکت هند وارد افغانستان میشود از کسر عمل معدن نمك تالقان تااندازهٔ جلوگیری ودر پیشرفت امور وترقی عمل نمکسار تاشقرغان ومدیریت عمومی نمکسار اندخوی ونمکسار غوریان هرات ومعدن نمك شهرك اقدامات لازمه بعمل آورده وعایدات نمك قندهار را ترقی مضاعف داده ومعدن شوره نمك غوربند که بیك مبلغ قلیل باجاره داده شده بود نظر باجارهٔ یکسالهٔ عمل سال گذشته درهذاسنه که طور امانی کار شده دران تزئید خوبی بعمل آمده وامور استخراج معادن نمکسار های فوق اکنون بوضعیت بهتر، تحت عمل ومورد استفاده بوده نسبتا مفاد هنگفتی سالانه از معادن مذکور بدست می آید که به ثروت وطن یك وسیلهٔ معتنابی شمرده میشود .

۲ ـ مرکز فروش مدیریت نمك تالقان که فعلا در طاقچه خانه بوده وتقریبا چهار کیلومتر از موضع استخراج یعنی از خود معدن فاصله دارد برای اینکه نمك استخراج شده بسرعت ومقدار کافی درکدام ذخیره شود چنین ترتیب اتخاذ گردیده که سرك موتررو تازیرمعدن امتداد یابد وکدام اساسی وجای رهایش مامورین مطابق نقشه درنزدیکی معدن تعمیر گردد ، برای اجرای این مقصد فعلاً دونفر مهندسین از وزارت جلیلهٔ فواید عامه درمعدن نمك تالقان ارسال شده اند که بعد از برآورد ونقشه بکار تمدید سرك وغیره اقدام نمایند چنانچه فعلاً کار سرك مذکور جاری است .

۳ ـ در سال ۱۳۱۹ که توسط مسترجی انگلیس و هیئت علمی معیتی او تمام معادن نمك افغانستان مورد تحقیقات ومطالعات فنی قرار گرفت وراپورت جامعی دراین زمینه بوزارت معدن تقدیم نمود برحسب مقتضیات وقت برطبق نظریات هیئت مذکور اصلاحات لازمه درامور فنی و اداری نمکسار ها بعمل می آید ، منجمله لازم گردید که برحسب محتویات راپورت مذکور به تحقیقات سروی و نقشه برداری معادن نمك ولایت قطغن مثل معدن نمك تالقان وچال و کلفگان وقرلق ونهرین اقدامات بعمل آید ، برای اجرای این کار یك نفر نقشه کش موظف ساخته شد که به تحقیقات سروی معادن مذکور پرداخته ونقشه های طوپوگرافی نواحی نمکسارهارا ترتیب و بوزارت معدن حاضر دارد.

٤ ـ چون مملکت عزیز ما دارای معادن نمك سنگی وقسم رسوبی بوده وعایدات مهمی ازان بدست می آید نظر به اصلاحات قسمت حفریات واستخراج معادن مذکور لازم افتاد که این کار در تحت نظر یك عده جوانان تعلیم یافته تحت اداره گرفته شود برای حصول این مقصد شش نفر محصلین فارغ التحصیل رشدی را که بصفت ترجمان بوزارت فوایدعامه موظف بودند ، وزارت معدن تحت تعلیم وتربیه گرفته بغرض تحقیقات عملی در هند فرستاد درهذالسنه که محصلین مذکور بعداز اخذ تعلیمات عملی وارد مرکز شدند آنهارا بغرض تطبیقات عملی وتکمیل دورهٔ ستاژ درمعادن نمك اطراف تقسیمات نمود طوریکه درنظراست محصلین مذکور مدت یکسال دیگر بصفت معاون مامورین استخراج اجرای وظایف نموده و بعد ازتکمیل موعد فوق بحیث مامورین مسئول شعبات استخراج نمك وظیفه دار خواهند شد .

٥ ـ در افغانستان معادن متعدد ذغال درنقاط مختلف کشف گردیده ، مخصوصاً ذغال هائیکه دارای جنسیت اعلی وذخایر بزرگ میباشند درقسمت شمال هندوکش واقع اند ، چنانچه مستر گریس بخ موجودیت یکی ازمعادن ذغال را که درناحیهٔ درهٔ صوف مکشوف گردیده درحدود پنجاه ملیون تن تخمین نموده بود . چون معدن ذغال مذکور وذغال موضع ایشپشته ودیگر ذغال های افغانستان ایجاب یك سلسله تحقیقات طبقات الارضی وسروی وبرمه کاری را میکرد این کار مدت سه سال توسط هیئت جیالوجیکل سروی آف اندیا (هیئت مساحتی طبقات الارض هندوستان) در تحت ریاست مستر ویست در ناحیهٔ ذغال دار درهٔ صوف وایشپشته و برفك وموضع کرکر بغلان صورت گرفت ، از آنجا که مسایل ترانسپورت ذغال درهٔ صوف بسبب موجود نبودن وسایل نقلیهٔ سریع وارزان در کابل قیمت تمام میشود برای رفع احتیاجات فوری و ضروری کابل درمواقع لازمه ازمعدن ذغال ایشپشته که در ۱۷۲ میلی شمال کابل واقع است استفاده میشود چنانچه درهذالسنه نیز یك مقدار ذغال جغله

ازمعدن مذکوراستخراج وتوسط لاری ها بمرکز نقل ودرموقع زمستان برای رفع احتیاجات اهالی ودوایررسمی بمعرض فروش گذاشته شد ویك مقدار خاکهٔ ذغال نقل داده شدهٔ معدن مذکور هم بعداز عملیات بریکت سازی بفروش رسانیده شد ، همچنین معدن ذغال کرکر که در ده میلی فابریکات جدیدالتاسیس فابریکهٔ نساجی پل خمری و قند سازی بغلان واقع است در مواقع لازمه بپیمانهٔ بزرگ به محروقات فابریکات فوق الذکر خدمت مینماید ، گرچه عملیات اکتشافی واستخراجی معدن مذکور بسبب بعضی معاذیر چندی معطل گردیده بود اکنون نظر به احتیاج فابریکهٔ قندبغلان که سوخت ماشینها را از تیل بذغال سنگ تبدیل مینماید مجدداً به کار آن اقدام وآغاز میشود که درین زمینه ترتیبات لازمه روی دست گرفته شده است ، بعلاوه فابریکهٔ پختهٔ قندز ازمعدن ذغال بنگی مواد محروقات خود را تهیه، واز ذغال مذکور کوکس میسازند ، در معدن ذغال فرح گرد غوربند که مسایل استخراج نقاط سابقه دراثر تولید مشکلات سوفها واستخراج آب سکته ومعطلی واقع شده بود دربرج قوس هذالسنه یك رگ جدید ذغال که دارای هفتادسانتی متر ضخامت میباشدذریعهٔ عزتمندمستر چرسکی مستخدم وزارت معدن کشف گردید که رگ مذکور مستلزم تحقیقات مزید بوده وبعدازامتحانات لازمه وحفریات مقدماتی به استخراج ذغال مذکور مجدداً آغاز خواهد شد .

از آنجا که وجود تیل و ذغال دریك مملکت بمنزلهٔ روح و گرمی مملکت محسوب میشود بواسطهٔ آن چرخهای صنعتی مملکت بکار می افتد نظربه اینکه وطن عزیزما بیشتر بمواد محروقات احتیاج دارد بهمین جهت وزارت معدن دراین قسمت توجه زیاد داشته وبرای پیشبرداین کار که بوجود متخصصین معدن کنی وتهیهٔ ماشین ها وآلات فنی احتیاج زیاد دیده میشود خاتمهٔ جنگ را انتظار میکشدتا آنوقت برای رفع احتیاجات ضروری از متخصصین داخلی واسباب وطنی کار گرفته میشود ومسایل کشفیات مزید ادامه داده خواهد شد بعلاوه چون ذغال معدن ایشپشته غالباً بصورت میده و پودری استخراج میگردید برای قالب ریختاندن ذغال مذکور دوپایه ماشین بریکت معهٔ بایلران ازخارج تورید وفعلا یك دستگاه آن درفابریکهٔ سمنت نصب وبکار انداخته شد که دریك ساعت مقدار یك تن خاکهٔ ذغال رادرتحت فشار سخت وبصورت قالب میریزاند ویك پایهٔ دیگر آن برای بریکت ساختن خاکهٔ ذغال معدن کرکر به شرکت قند سازی بغلان داده شد تادرسوخت ماشین های فابریکهٔ قند ازبریکت مذکور استفاده نمایند .

۶- در برج اسد سال جاری نظر بدر خواست و ج وکیل نایب الحکومهٔ هرات از طرف وزارت معدن جهت حفریات اکتشافی وبکار انداختن معدن ذغال کرخ هرات

۶- سید عبد الاحد خان دیپلوم انجنیر در ولایت هرات با د ساتیر لازمه اعزام شد مشار الیه درمعدن قدیمه به کشفیات علمی وحفرچاه‌ها وجرهای اکتشافی پرداخته ونقاط مذکوررا ازنقطهٔ نظراقتصادی برای استخراج ذغال غیر مساعد یافت بالاخر به اثر تجسسات مزید به کشف دو لینز جدید به نزدیکی کوتل سبزك موفق گردید که این رگ‌های جدید ازسراك عمومی قلعهٔ نو سه کیلو متر وازشهرهرات ۷۵ میل فاصله دارد وضخامت آن دارای یك متر میباشد، جنسیت ذغال آن خیلی اعلی وازبهترین ذغال های افغانستان است، ذغال مذکور خیلی سیاه ودرخشان بوده دارای مواد قیری نیزمیباشد که بوقت محترق شدن بشعلهٔ بلند میسوزد ودر حدود(۷۰۰۰) کالوری حرارت دارد. درلینزنمبر ۱ شش صوف امتحانی بعرض ۱متر و ۴۰ سانتی وبه‌طول مجموعی ۱۱۴متر ودرلینز نمبر ۲ یك صوف امتحانی به عمق ۲۰ متر حفریات نموده ودرضمن عملیات اکتشافی یك مقدار ذغال استخراج شده راتوسط لاری‌ها جهت محروقات ضروری شهرهرات نقل وارسال نموده که توسط ریاست ارزاق آنولا بفروش میرسد سرك موتررو بفاصلهٔ سه کیلو متر از سرك عمومی تاخودمعدن نیز امتداد داده شده است.

ناگفته نماند که رگهای ذغال مذکورنه تنها درنواحی کوتل سبزك ومسجد چوبی یافت شده بلکه دراثر تجسساتیکه بعمل آمده آثاروعلایم ذغال درحدود کوه کوندر وعلاقهٔ درملق که تقریباً ۳۰ میل ازهرات مسافه دارد نیز بمشاهده رسیده است که چون عصر یورا دراین علاقه تشکیل بزرگ دارد امکان پیدایش ذغال رفته واین منطقه ایجاب تجسسات مزیدرا میکند که ازنقطهٔ نظر طبقات الارضی تحقیقات مفصل بعمل آید.

۷- مسائل زرشوئی منطقهٔ قطغن وبدخشان که ازسالیان درازمورد توجه قرارگرفته وطلاءراازدریای آمو وکوکچه وبعضی‌دره جات زرخیز بصورت دریا کاری ودره کاری بدست آورده میشود ودرنتیجهٔ عملیات زرشوئی هر سال یك مقدار طلاء ریگی وبرگ توسط زر شویان حاصل وبه‌قیمت ازنزدآنها خریداری وتحویل خزانهٔ حکومت میشود گرچه فعلا یك نماینده‌گی برای خرید طلاء درموضع رستاق دایر میباشد که توسط نگرانهای سیار ونماینده های مربوطه بجمع آوری وخرید طلاء مناطق زر خیز می پردا زند با آن این شعبهٔ مهم وارداتی درسایهٔ توجه ومراقبت مزیدو تدقیقات لازمه گنجایش ترقی بیشتر راداشته وهمین مسئله جلب توجه وزارت معدن رانموده بهمین جهت درضمن اقداماتی که دربهبود واصلاحات امور زرشوئی وخرید طلاء وقتاً فوقتاً بعمل می آید، درانکشاف منابع اصلی طلاء دار که دریای آمو وکوکچه ازانجا سرچشمه گرفته وطلاء را باخود آورده بسواحل دریا ورودخانه ها پراگنده ومنتشر میسازد نیز بتحقیقات علمی پرداخته و درهذالسنه دوهیئت فنی را درمناطق زرخیز

بدخشان ارسال وتا زمان بدست آمدن نتیجه تدقیقات فنی را برای انکشاف منابع معدنی طلاء دار و بهبود واصلاح امور زرشوئی ادامه داده خواهد شد .

س - دوکتور عبدالله خان متخصص که در موضع زر درهٔ داونگک ونقاط مختلف نور آبه برای پیدایش طلاء بترتیب چاهها وجرهای اکتشافی پرداخت بسبب استخراج آب وعدم وجود ماشین های آب کشی عملیات وتحقیقات مزید کرده نتوانسته وبرای مطلب بکار انداختن ماشین های زرشوئی پیدایش صورت اوسط مقدار طلارا در بین ریگ وسنگریزه های زردرو ومناطق مختلف درهٔ نور آبه وکنار دریای آمو وکوکچه تدقیق وسنجشات مفصل نموده وراپورت آنرا بمقام وزارت حاضر کرده است که ازروی آن تناسب طلادر بین ریگهای مواضع زر شوئی امتحان شده معلوم میگردد .

۸ : معدن سرب فرنجل غوربند که یکی از معادن بسیار قدیمی وتاریخی افغانستان بشمار میرود واز سالهای درازی از نظر افتاده ومتروک شده بود در هذالسنه توسط متخصصین وزارت معدن تحت تحقیقات وعملیات گرفته شد .

در نتیجهٔ تحقیقات علم الارضی ونقشه برداری ضوپوگرافی ونقشه های طبقات الارضی وتحت الارضی ثابت گردید که معدن مذکور باوجودیکه یک مدت طولانی به احتیاجات بشری خدمت نموده بازهم امید های زیادتری به آن متصور میباشد ، گرچه عملیات امسالهٔ معدن مذکور به اساس کشفیات بوده با آن هم یک مقدار سرب کار آمد سر غج گمرکی توسط آقای غلام علیخان مدیر کشافی از معدن مذکور استخراج وجهت استفادهٔ وزارت جلیله اقتصاد کذاشته شد ، به نسبت امید بخش بودن معدن مذکور وزارت معادن درنظر دارد که برای سال آینده پیمانهٔ استخراج را وسیع تر بنماید.

علاوه بران درنزدیکی معدن سرب فرنجل غوربند یک معدن پیرالوزیت (Pyrolusite) که یکی از ترکیبات معدنی آکسید منگن میباشد نیز کشف ومستلزم تحقیقات است .

۹ - معدن اشترشهر غوربند - نمک این معدن که از چشمه های متعدد نمکدار بوسایل تبخیر بدست می آید واهمیت مخصوص برای صادرات رودهٔ مملکت دارد ، در اوایل سال ۱۳۲۲ معدن مذکور ذریعهٔ یک هیئت فنی تحت تحقیقات علمی قرار داده شد ، نتائج تدقیقات راجع به ذخایر وچگونگی منابع نمک موضع درهٔ نمک آب چنین معلوم نمود که در درهٔ نمک آب آثار نمک در بین احجار کرستلاین شیست که کوه های اطراف آنجارا تشکیل میدهد بظهور نرسیده بلکه مخازن آن باید بصورت عدسیه های نامنظم در حصه های داخلی کوه که هر دوجناح تنگ ونشیب دره را تشکیل میدهد موجود است وباین طریق فهمیده میشود که ذخایر نمک این موضع از صورت پیدایش نمک وسیع وضخیم منطقهٔ قطغن وبدخشان چه از حیث فراوانی وچه از حیث خلقت فرق

زیاددارد، بنابران چنین نتیجه بدست می آید که استخراج ذخایر اصلی نمك از قسمت های داخلی معدن که بصورت عدسیه های کوچك و نامنظم پوشیده و پنهان میباشد از نقطهٔ نظر اقتصادی مفید نبوده و باید مثل سابق حاصلات نمك را از چشمه های مذکور در اثر عملیات تبخیر بواسطه حرارت آفتاب بدست آورده شود، وطوریکه درهذالسنه بجمع آوری حاصلات نمك ذریعهٔ کار یگران وطنی آنجا اقدام (ویك مقدار کافی) نمك صاف وخالص از چشمه های مذکور حاصل گردید در نظر است که این کار به پیمانهٔ بزرگتر وسعت داده شود که از نمك مذکور علاوه بر حفاظت روده بقسم نمك طعام نیز استفاده میشود ومثل شوره نمك های قندهار چون دارای مقدار زیاد سودیوم کلورایدیعنی نمك خالص میباشد برای استعمال مثل دیگر نمك های معدنی ازان کار گرفته میشود و هیچ مضرتی ندارد .

۱۰- نظر باینکه برای پوشش سقف تعمیرات بسبب بحران اقتصادی جنگ موجوده آهن چادر ازخارج توریدنمیشود چون سنگ سلیت در نواحی کابل پیدایش دارد ازطرف حکومت متبوعه تصمیم گرفته شد که یك تعداد سنگ سلیت ازمعدن کهنه خمار میدان که در پانزده کروهی کابل واقع است نسبت خوبی جنسیت آن استخراج و برای پوشش امتحانی بعضی تعمیرات بکار برده شود چنانچه درهذالسنه بحدود (یك لك) دانه سنگ سلیت به سایز های مختلف ازمعدن مذکور استخراج و بعداز قطع و برش به اندازه های معینه به تعداد (۶۲۰۰۰) دانهٔ آن از رقم سایز ۲۵×۴۰ و ۲۵×۳۰ بمرکز نقل ودر پوشش امتحانی دیپوی عمومی وناحیهٔ وزراء و تیلگراف خانهٔ پکه توت استعمال گردید که علاوه بر زیبائی در مقابل حوادث جوی نیز دارای مقاومت بوده ونتیجهٔ اطمینان بخش ازان گرفته شدودر نظر است که پیمانهٔ استخراج آن وسعت داده شود چون معدن سلیت موضع کند الاستعداد وذخیرهٔ کافی نداشت درهذالسنه باثر تجسس هیئت فنی وزارت معدن در حصهٔ خشك آب که ازمعدن سابقه تقریباً ۳ کیلومتر فاصله دارد یك معدن جدید کشف کرده شد که دارای طبقات منظم وذخایر وسیع ترمیباشد

۱۱- چون ابرك درعالم صنعت مورداستعمال مهم دارد وازفروش آن مفاد اقتصادی هنگفتی بدست می آید مدیریت عمومی فنی ازیکطرف راجع بفروش آن داخل اقدامات جدیانه شده با بعضی کمپنی های خارجه داخل مفاهمه گردیده میخواهد بازار تجارت آن باز شود وازجانب دیگر معادن ابرك نواحی کابل را که درعلاقهٔ میدان وپنجشیر ونجراب واقع اند ذریعهٔ متخصصین مربوطه تحت تحقیقات مزیدوتدقیقات فنی قرارداد ودر نتیجه قابلیت استخراج واهمیت ابرك موضع تکانهٔ میدان وابرك درهٔ شصت پنجشیر قرار نظریه مستر چرسکی متخصص پولیندی اطمینان بخش ظاهر گردید در اجع به معلوم کردن قیمت سایز های مختلف ابرك وحصول وموافقهٔ مشتریان اقدامات جاری است ویك مقدار مناسب موادخام ابرك که به تحویلخانهٔ

وزارت موجود است ذریعهٔ یك هیئت تحت تفریق ودرجه بندی گرفته شده تاتخته های قابل تورق آنرا باندازه های معینه ورقه کرده شود وهم درنظر است که بسال آینده معدن ابرك موضع تکانهٔ میدان را که بمرکز نزدیکتر و دارای ابرك قسم مسکوویت (Muscovite) وتخته کلان ترمیباشد بکار انداخته شود .

۱۲ـ معادن مشکوفهٔ سابقه وجدید که درهذالسنه تحت معاینه وتدقیقات فنی متخصصین قرار گرفته وراجع به چگونگی واهمیت مفید بودن وغیرمفید بودن آنها راپورت های متخصصین بمدیریت عمومی فنی واصل گردیده اسامی آن ازین قرار اند :

۱ـ معدن کاولین (خاك چینی) اشکاشم که به طرف شرقی کوهشاه کینکف بفاصلهٔ یك کروه ازدریای پنج واقع است قرار معاینه وراپورت آقای دکتور سلطان احمد خان متخصص یك معدن غنی ودارای ذخایر زیاد وجنسیت اعلی بوده اهالی منطقهٔ بدخشان مقدار وافر ازخاك مذکور باصول وطنی استخراج کرده ودر مسایل چینی سازی بکار میبرند فابریکهٔ پخته قندز نیز درصنعت چینی سازی ازخاك مذکور استفاده میکند وجهت ترتیب استخراج ونقلیهٔ آن یکنفر نماینده در انجا مقرر کرده است .

۲ـ معدن سنگ سلیت للندر که ذریعهٔ یك هیئت علمی تحقیقات گردیده نوع سلیت آن خوب ومعدن آن دارای اهمیت میباشد .

۳ـ معدن سنگ مرمر کندار درقرب راش کوه بابا بدهن درهٔ کهنه خمار واقع است دارای یك ذخیرهٔ بزرگ بوده وسنگهای آن که درفابریکهٔ حجاری برش وبعضی نمونه ها تیار شده از حیث قشنگی قابل ملاحظه است .

٤ـ معدن گرافیت (Graphite) درموضع بولاغه وقورهٔ جاغوری که افواهاً بنام ذغال شهرت پیدا کرده بود در نتیجهٔ تحقیقات ظاهر گردید که لینز معدن درموضع قوره دارای ۸ متر عرض و ۲۰۰ متر طول بوده ودرجنسیت گرافیت آن خیلی اعلی ودارای ذخیرهٔ کافی میباشد که در وقت ضرورت ازین معدن گرافیت بخارج هم صادر شده میتواند .

۵ـ معدن آهن درعلاقهٔ شیرداغ بحد تال قول وتنگی شیرین که یك کروه بطرف شمال قلعه موسی زوار واقع است یکی از ترکیبات معدنی آهن موسوم به هماتیت (Hematite) جدید کشف گردیده که معدن آن ازحیث دارائی یکی ازمعادن بزرگ آهن وطن مقدس ما محسوب میشود

٦ـ معدن شاه مقصود درمنطقه شیرداغ تقریباً یك کیلومتر بطرف جنوب غربی قلعهٔ موسی زوار سنگ شاه مقصود بصورت یك کنگ بظهور آمده که ازنقطهٔ نظر معدن کنی مناسب بوده وبسبب نزدیکی مرکز تکافوی مصارف شرکت حجاری ونجاری را کرده میتواند .

۷ـ معدن مس درقریه بایه علاقهٔ جاغوری که بسمت جنوب شرقی سنگ ماشه واقع است یکی از ترکیبات معدنی مس موسوم به کاپرپیریت (Copper - pyrite) دررگهای سنگ کوارتز

کشف گردیده که از نقطهٔ نظر دارائی نسبت به معدن مس کهنه خمار میدان به مراتب استعداد خوبتر دارد .

۸ـ معدن سرمه : ـ در کوه کلهر که تقریبا ۱۵ میل بطرف شمال غربی طیوارهٔ (حکومت غور) واقع است زیك معدن انتی مون (Antimon) که یکی از ترکیبات معدنی سرمه میباشد رگک آن بعرض ۱۵ سانتی در بین سنگهای کرستلاین شیفر وجود دارد که معدن آن مستلزم تحقیقات و کشفیات مزیدمیباشد واولین معدن سرمه بوده که تا کنون درافغانستان پیداشده است وچیزی را که اهالی بنام سرمه ازبازار خریداری واستعمال میدارند یکی از ترکیبات معدنی سرب موسوم به گالینت (Galinite)میباشد که ترکیبی است ازسرب و گوگرد وسهوا بنام سرمه شهرت پیدا کرده است .

۹ـ چشمه های معدنی :ـ درپنجو مرکز حکومت کلان دایز نگی دو چشمهٔ آب معدنی وجود دارد که قابل اهمیت بوده و از نقطهٔ نظر صحی بعدازتجزیه استفادهٔ خوبی ازان گرفته خواهد شد (از شمارهٔ ٤ تا شمارهٔ ۹ معادن فوق الذکر توسط آقای سیدعبدالاحدخان معاینه گردیده است .)

۱۰ـ درمعدن ابرك موضع تکانه وابرك موضع عمرخیل میدان و گوگرد وسرب قلعهٔ سرخ ودرهٔ دادل و امتیلت موضع بینی بادام وسربانیل وگرافیت شاه کابل خورد ازطرف عزتمند مستر چرسکی تحقیقات فنی وحفریات ابتدائی بعمل آمده ونتایج آنرا بمدیریت عمومی فنی راپورت جداگانه داده است .

۱۱ـ درمعدن ذغال غوربند وآهن جبل السراج وابرك درهٔ شصت وآهن وسرب ومس وادی پنجشیر وابرك قریهٔ کلبین نجراب نیز عزتمند مستر چرسکی تحقیقات علمی وحفریات مقدماتی بعمل آورده وفعلاً مصروف ترتیب نقشه وراپورت مواضع مذکور میباشد .

۱۲ـ معدن سنگ رخام در موضع سرجنگل اشکاشم ، سنگ چونه درقرب قشلهٔ عسکری اشکاشم ومعادن آهن درچهلتن وصوفیان ومعدن کوبالت (Cobalt) درارگوی بدخشان وخاک کاشی درغخ رستاق و بهترین قسم خاك برای ساختن شاه مت یعنی گل آتشین درمقام کاکل بکنار دریای آمو وچشمه های معدنی در سرجنگل و رنگهای متفرقهٔ معدنی در دشتك وتیگران منطقهٔ بدخشان ذریعهٔ آقای دوکتور سلطان احمد خان متخصص درضمن تجسسات وتدقیقات جدیدا کشف وازنقطهٔ نظر علمی توسط آقای موصوف معاینه گردیده است .
ونمونه های مذکور را که به مقام وزارت حاضر کرده بود بغرض تجزیه به کیمیاخانهٔ وزارت جلیلهٔ معارف ارسال شده است تا ازچگونگی واجزای ترکیبی نمونه های مذکور معلومات صحیح بدست آید .

۱۳ـ یك معدن بزرگ گوگرد در کوه چمتال علاقهٔ مزار شریف وجود دارد و برای ترتیب کار اساسی آن وزارت معدن داخل اقدامات میباشد .

۱٤ـ یك معدن مگنیزیت (Magnesite) درموضع محمد آغا لهوگرد کشف گردیده که دارای ذخایر کافی وقابل استفاده بوده و یك مقدار آن که درمرکز نقل و درشعبهٔ تجارتی مکتب صنائع مورد امتحان قرارداده شد نتایج خوبی ازان بدست آمد .

۱۵ـ علاوه برمعادن فوق الذکر که‌ذریعهٔ متخصصین کشف یامعاینهٔ علمی گردیده معادن ذیل درسال ۱۳۲۲ تازه کشف‌شده ونمونه‌های آن بمدیریت عمومی فنی واصل وحفظ موزیم معدنی گردیده است ازاینقرار :ـ

۱ ـ بیتومن (Bitumen) نزدیك قریهٔ وزیری کشنده .

۲ ـ سنگ‌ریشه (Asbestos) درعلاقهٔ اسمار .

۳ ـ سنگ آهن ـ در کوه غارشاه مار که مربوط حکومت غزنی .

٤ ـ شوره نمك ـ درقیصار علاقهٔ میمنه .

۵ ـ سنگ شاه مقصود ـ در فرنجل غوربند .

٦ ـ سرب ـ درموضع چیلان درهٔ پارسا .

۷ ـ رنگ‌سرخ نصواری ورنگ‌زرد ـ در موضع سالنگ .

۸ ـ سنگ‌سلیت ـ نزدیك قریهٔ سنگر درهٔ علنگار لغمان .

۹ ـ کرومیت (Chromite) بطرف‌غرب آب بازك لهوگرد .

۱۰ـ سنگ بلور ـ درسیاه کوه .

۱۱ـ زمج ـ درقریهٔ بلور .

۱۲ـ کوارتز ـ درسیاه کوه .

۱۳ـ گرانات ـ دربدخشان .

نمونه‌های فوق الذکر که در هذالسنه کشف وبمقام وزارت واصل گردیده معادن آن مستلزم تحقیقات وانکشافات مزیدبوده وازنقطهٔ نظر علمی درمواقع لازمه حفریات ابتدائی وتدقیقات لازمه بعمل خواهد آمد .

۱٤ ـ هجده قلم نمونه‌های مواد معدنی توسط جناب عبدالرشید خان رئیس شرکت پختهٔ قندوز بوزارت معدن تقدیم کرده شده است که‌ازنقطهٔ نظر تهیهٔ مواد چینی‌سازی دراثر توجه رئیس مذکور نمونه‌های معدنی ذیل از نقاط مختلف بدخشان بدست آمده است :ـ

۱ ـ کرستل کوارتز (بلورشیشه) درحکومت زیباك به‌قریهٔ چهلتن .

۲ ـ سنگ‌بلور کارآمد چینی‌سازی « » درقریهٔ گل‌خانه درهٔ توپ‌خانه .

۳ - کاولین یعنی خاک چینی درقریهٔ اشکاشم که قبلاً درتحت شمارهٔ اول درین باب توضیحات مفصل داده شده است .
٤ - کوارتز کارآمد چینی سازی در قریهٔ اشکاشم مربوط حکومت زیباک .
٥ - فیلدسپار « « « قریهٔ سرجنگل اشکاشم «
٦ - زمچ معدنی - در کوه روغ مربوط حکومت زیباک .
۷ - کوارتز رنگه - درحکومت زیباک .
۸ - کوارتز سفید - درجرم بدخشان .
۹ - سنگ گوگرد - درقریهٔ سنگلیچ زیباک (از کشفیات سابقه است)
۱۰- خاک آتشی - درقریهٔ اشکاشم بدخشان .
۱۱- « « - درقریهٔ شورچه نزدیک معدن نمک چال .
۱۲- گرافیت - درحکومت زیباک .
۱۳- ذغال سنگ - در کوتل چال مربوط اشکمش نزدیک دریای بنگی که از کشفیات سابقه بوده وشرکت پختهٔ قندز ازان کوک ساخته اند .
۱٤- سنگ گچ - دراشکاشم .
۱۵- « « - درحکومت نهرین .
۱٦- نمونهٔ ذغال کوکس که از ذغال نمره ۱۳ ساخته شده است .
۱۷- ترکیب معدنی آهن - در کران بدخشان .
۱۸- خاک کارآمد چینی سازی - از درهٔ صوف مزارشریف .

هجده رقم نمونهٔ فوق الذکر که از نقاط مختلف ذریعهٔ شرکت پختهٔ قندز بدست آمده معادن آن قابل معاینه ومستلزم تحقیقات و حفریات مقدماتی میباشد که در سال آینده بهتشریك مساعی شرکت پخته ذریعهٔ متخصصین مربوطه بهمعاینه وتدقیقات لازمه اقدامات بعمل خواهد آمد

این بود مختصر اجراآت وزارت معادن که درجریان سال ۱۳۲۲ وسال های اخیر بعمل آمده است .

امور ریاست مستقل زراعت

پیشرفت‌های زراعتی نتیجهٔ فعالیت ومساعی اجتماعی است ودر اصلاحات زراعتی افراد زیاد ملت را سهیم باید دانست . درعصر حاضر، فن وصنعت بدرجه وسعت پذیرفته وطوری امور اجتماعی را از کلی وجزئی فراگرفته که تمام اجراآتیکه خارج تطبیقات تکنیک حاضره انجام می‌یابد، بجز نتیجهٔ محدود وسطحی چیز دیگری بارنمی آورد . ازهمین جهت است که در سنه ۱۳۲۲ در صورتیکه تمام قوای تکنیکی ملل مصروف تهیهٔ لوازم حرب است، در پیشرفت امور اقتصادی وتجارتی شان که مقتضی آرامی وصلح است اغتشاش مهمی رخ داده است . اگرچه وطن عزیز ما افغانستان دراثر صلح دوستی و بیطرفی وسیاست صحیح حکومت خارج دائرهٔ جنگ می باشد با این هم کار اکثر دوائریکه پیشبرد و انجام دادن امور شان وابسته به تورید مواد ولوازم خارجی است دچار مشکلات گردیده است ؛ دوائر ریاست زراعت درجریان سنه۱۳۲۲ نیز مانند سنه۱۳۲۱ در ازدیاد اشجار واحداث باغها وحفر کاریزها وتشکیل قوریه‌ها ومدافعهٔ حشرات مضره وترتیب احصائیه های زراعتی تاحدی که اجرای آن منوط به‌توان واستعداد خود دوائر مذکور است طور مطلوب کامیاب گردیده است لیکن چون اصلاحات زراعتی به پیمانهٔ وسیع متضمن پلان و نقشه های فنی بوده هرشق آن مؤسسات ومتخصصین ولوازم فنی مخصوصی را ایجاب می‌نماید و ریاست زراعت درسنه ۱۳۲۲ مانند سنوات گذشتهٔ جنگ باستخدام نفرفنی وتوریدسامان لازمه‌خود موفق نگردید ، لهذا پروگرام مرتبه‌اش طور مرام بمحل اجرا گذاشته شده نتوانست بااین‌هم درآنچه ازحیطهٔ تکثیر اشجار وتشکیل قوریه های نهال وحفر کاریز وترویج وتعمیم زرع نباتات خارجی ازقبیل نهال،اشجار جنگلی وسبزیجات نوع خارجی است صرف مساعی نموده خلصی ازان ذیلاً تذکار میگردد :

آ ـ فارم قندوز : درتجربه گاه وفارم قندوز از چندی است که اصلاح نباتات وطنی وترویج زرع نباتات خارجی تحت عملیات فنی قرار داده شده ، خصوصاً در ترویج وتعمیم جنس پنبه‌های امریکائی که بهترین نتیجه‌را باب وهوای قطغن داده‌است اجراآت معتنابهائی بعمل آمده ودر سنه ۱۳۲۲ بمقابل (۹۰۴۸) سیر پنبه‌دانهٔ امریکائی قسم معمولهٔ ایلاند (وارده ترکستان روسی) موازی (۱۰٤۰۹۱) سیر پنبه دانهٔ امریکائی جدید الورود در بین زراعین تقسیم شده است . چون تجربتاً ثابت گردید که جنس پنبهٔ امریکائی که جدید درسنه ۱۳۱۹ درقطغن توسط مدیریت عمومی فارم قندوز ترویج یافته است نسبت به جنس پنبهٔ امریکائی عادی که سابقاً ازترکستان روسی داخل قطغن گردیده‌است ازلحاظ درازی

تار وغیره صفات ممیزه بلند تر است لهذا در ازدیاد تخم وتعمیم زرع آن مساعی زیادی بخرج برده شده . لیکن نا گفته نماند که اگرچه جنسیت پنبهٔ امریکائی جدید نسبت به پنبهٔ امریکائی عادی بلندتر است مگر در زرع آن مفاد زارع نسبت بزرع پنبهٔ امریکائی عادی کمتر است . زیرا که حاصل پنبهٔ امریکائی جدید درفی جریب نسبت بحاصل پنبهٔ امریکائی عادی پایان تر است . ازطرف دیگر چون مقدار پنبهٔ محلوج در جنس امریکائی جدید نسبت به پنبهٔ محلوج جنس امریکائی عادی زیاده تر است به تساوی وزن مفاد خریدار در پنبهٔ امریکائی جدید زیاده تر و مفاد فروشنده کمتر میباشد . ازین جهت است که زارعین بنابرنفع خویش بزرع پنبهٔ جدید کمتر میلان دارند حال آنکه شرکت که مفادش بخریداری پنبهٔ اعلی است و مجبور است که در بازار های فروش خارج بهترین نوع را عرضه نماید میلان زیاده تری بطرف پنبهٔ امریکائی جدید دارد . بناءً علیه لازم است که شرکت خریداری پنبهٔ قطغن در بین این دوجنس تفریقی نهاده پنبهٔ امریکائی جدیدرا بقیمت بلند تری از زارعین خریداری نماید ونگذارد که برای منافع قلیلی زرع پنبهٔ امریکائی جدید که به تعمیم جنس آن در مدت سه سال مساعی زیادی ازطرف مدیریت فارم بخرج برده شده است قلت پیدا کند ، ریاست زراعت دراین موضوع با شرکت خریداری پنبه داخل مذاکرات شده شاید نتیجهٔ خوبی بدست آید .

سلسلهٔ تجارب فنی درخصوص پنبه های جنسی مصری درجریان سنه ۱۳۲۲ دراراضی فارم ادامه داده شده ونماینده های زرع پنبه دربین زارعین گردش نموده قرارراپورت های شان زارعین الان پنبهٔ خودهارا کاملاً بطریق فنی ومطابق بهدایات مدیریت عمومی فارم زرع می نمایند.

منطقهٔ قطغن بااینکه دارای میدان های وسیع وآب فراوان وهوای مساعد است نسبت بمساحه اراضی خویش اشجار کمتر دارد بناءً علیه یکی ازمواد پروگرام فارم قندوز همانا تکثیر اشجار است که تااندازهٔ ممکنه عملی شده اکنون ازهرنوع نهال یکعدهٔ زیادی حاصل شده است که عندالموقع دربین اهالی تقسیم خواهد شد .

پیشتر درقطغن زراعت سبزیجات باندازهٔ کافی معمول نبود درفارم قندوز درین اواخر انواع سبزیجات زرع وازهرنوع یك مقدار تخم گرفته شده است ودربین اهالی تقسیم گردیده است.

ازانجا که آب وهوای قطغن برای تربیهٔ کرم پیله مساعد وپیله وری هم دربین اهالی معمول است برای توسعهٔ مزید پیله وری یکعدهٔ زیاد نهال توت دراراضی فارم قندوز تهیه شده است .

(ب) مرکز - برای اصلاح نباتات وطنی وعادی ساختن آنها به آب وهوای نواحی کابل یك اندازه زمین در حصهٔ بینی حصار به موسسهٔ زراعتی تحویل داده شده ودران انواع غله جات وسبزیجات وگلها ونهالها تحت زرع واصلاح گرفته شده اند.

در نظر است که تخم های صحیح وسالم به مقدار کافی ازین موسسه حاصل شده و عند المطالبه برای شایقین داده شود .

در قوریهٔ پغمان و گذر گاه وغیره تخم اشجار جنگلی و تخم اشجار میوه دار مقدار زیاد بذر شده است و یک تعداد نهالهای سابقه بالای اهالی بفروش رسانیده شده است . یکمقدار تخم اشجار از قبیل تخم توت و صنوبر و سرو و بلوط و اکاسی وغیره از ریاست زراعت بفارم قندوز بمطلوب تکثیر اشجار مذکور فرستاده شده ونیز یک اندازه تخم ناجو و بلوط و سرو وغیره در ولایات مثل قطغن، مزارشریف وغیره نقاط برای اینکه انواع اشجار در قوریه ها تحت تربیه گرفته شده بعد ازان در جنگلات نهال شانی شان بعمل آید نیز فرستاده شده است .

چون جنگلات از منابع ثروت های قدرتی محسوب است و توسعه و تنظیم آن منتج بازدیاد عایدات آنها میگردد از مدیریت عمومی زراعت ریاست زراعت لوایح و هدایات لازمه نسبت به حفاظه و انضباط جنگلات و ازدیاد حاصلات آنها بماموریت های جنگلات فرستاده شده همچنین در موضوع اصلاح جنس اسپ و تکثیر آن در ولایات هرات ، مزارشریف ، قطغن ، و حکومتی اعلی میمنه به تعقیب اجراآت سنهٔ گذشته هدایات لازمه داده شد و برای اصلاح گاوهای شیری نواحی کابل بین ریاست زراعت ودایرهٔ نسلگیری چنین موافقه بعمل آمده که یکعده جوانه ضرم های گاوهای اصلاح شدهٔ دایرهٔ نسلگیری علی آباد رادر باغهای حکومتی جهت نسلگیری بدسترس دهاقین همجوار بگذارند تا بالتدریج درین راه اصلاحاتی حاصل گردد .

اگرچه یکعده قوچهای مرینوس که در سالهای ماضی بغرض اصلاح پشم گوسفند های وطنی درولایات قندهار ، هرات ، مزارشریف ، میمنه ، وقطغن فرستاده شده بود پیرو فرسوده شده جهت ادامهٔ نسلگیری واصلاح مزید گوسفندهای وطنی درحینیکه توریدگوسفندهای جدید مرینوس از خارج توام به مشکلات زیادی است باالینهم بمدیریت های زراعت هدایت داده شد که برای دوام نسلگیری و برای جلوگیری رجعت بطرف نسل وطنی باید ازهمان قوچهای دورگه مرینوس محصول ولایت کار بگیرند که با اصل قوچ مرینوس دارای تشابهات زیادی میباشند و برای اینکه از پشم گوسفندهای دورگه مرینوس استفادهٔ لازمه بعمل آید حسب الامر مقامات عالی بولایات امرداده شده تا پشم های محصوله را بمرکز بفرستند تادرفابریکهٔ پشمینه بافی مورد استفاده قرار داده شود .

درموضوع اینکه باید در تکثیر و تولید جنس فیلمرغها که بولایات فرستاده شده است مساعی لازمه بعمل آید بمدیریت های زراعت هدایت داده شد تادران باره مدیرهای زراعت شخصا مراقب باشند .

برای ازدیاد نهالهای جنگلی وزینتی وطنی وخارجی یک نفر بولایت جنوبی فرستاده شد تااز حبوب جنگلی یک مقدار کافی را بدست آورد ونیز به قونسلگیری های افغانی درهند فرستادن یکعده نهالهای زینتی و جنگلی نقاط مرتفع هند فرمایش داده شد تا در حصص

لازمه تحت تجربه گرفته‌شود .

همچنین درنظر است که یکعده نهالهای اشجار مشرقی از قبیل مالته، مته، سنتره و چکوتره از مشرقی خریداری و به نقاط دیگر گرم سیر مثل خرما لیق فراه و گرشك ، قندهار فرستاده شود تا بعداز تجارب لازمه در تکثیر نهالهای مذکور اجراآت مزیدی بعمل آورده‌شود بحال حاضر که اوضاع کنونی دنیا دائرهٔ اجراآت فنی ما را خیلی مقید ومحدود نموده است چون تکثیر اشجار واحداث باغها وقوریه ها بهترین ذرایع سرسبزی و طن است لهذا به‌مدیریت‌های زراعت درولایات هدایت داده شد تا در باغ های مربوطهٔ خویش ازهرنوع نهال یکعدهٔ زیادی را قوریه نموده دروقت لازمه پیوندنمایند.

درقندهار یك‌عده زیادنهالهای متنوعه درباغ دند و باغ های جدید نهر سراج غرس گردیده‌درجنگل های ارغنداب ومرنجان نیز یك تعداد زیادقلمهٔ چنارو بیدو شنگ‌شانده‌شده‌است ·

درفراه کار باغهای جدید الاحداث که بدو طرف سرك کلان فراه تعبیه شده‌است ادامه یافته درباغات مذکور که تعدادشان به (۲۰) میرسد یك تعداد نهال نیز در ان ها غرس گردیده است وبه‌ترتیب جاده‌ها و گلدان ها وخیابانهای باغات‌موصوف ازطرف شعبهٔ زراعت اقدامات لازمه‌بعمل آمده است.

علاوه بران یك‌قطعه زمین برای‌قوریهٔ نهالهای‌مطلوبه ترتیب‌داده شده‌است تاعند الموقع درباغهای جدید غرس گردد · نهالهای نارنج که تخم آن دوسال پیشتر در گلخانه ذریعهٔ شعبهٔ زراعت زرع شده بود درنقاط لازمه تقسیم گردید . کارات باقیماندهٔ کاریز های یزده و کاریز شهر کهنه وکاریز پشتو و کورجی و کار عسکری ویرنگتوب با تمام رسانیده شده است وازآب چهار رشته کاریز های مذکور برای آبیاری باغهای جدید الاحداث کار گرفته می‌شود .

همچنین درمدافعه ملخ که دربعضی نقاط آثار آن بمشاهده رسیده بود اجراآت لازمه بعمل آورده شده الان در فراه از ملخ اثری باقی نمانده است .

درهرات درباغهای جدیدی که درادرسکن، شین‌دند وگلران وقلعهٔ نو وقادس وکشك ومرغاب وغورماج ترتیب گردیده است یکعده نهالهای مثمر وغیر مثمر از طرف مدیریت زراعت‌هرات غرس‌گردید و همچنین درجنگل‌های مصنوعی قریب شهرمثل جنگل رباط صدر جنگل پل مالان، جنگل پشتون پل وغیره یك عدهٔ زیادنهال بصورت‌قلمه غرس گردید .

درمیمنه دراثر تشویقات حکومت مرکزی اهالی میمنه به احداث یکعده باغهای اشجار میوه دار درمحال مختلف میمنه‌موفق گردید قیمت اراضی باغهای مذکورراهم در اثر شوق ورغبتی که‌درنهاد مردم میمنه نسبت به نهال شانی واحداث قوریه هاوباغها تولید گردیده‌است خود اهالی پرداخته اند ·

مدیریت دفع آفات زراعتی:

دراثر راپورتهائیکه در سال ۱۳۲۲ بمدیریت دفع آفات ریاست مستقل زراعت واصل گردیده مدافعهٔ ملخ مضره کهدر بعضی حصص ولایت مزار شریف وهرات وحکومت اعلی میمنه وولایت قطغن ازطرف یکعده مامورین فنی مدافعهٔ ملخ که همیش به نقاط فوق الذکر برای مراقبت ومدافعه موجودمیباشند به کمك اهالی وهمراهی حکومت آنولا یك عدهٔ زیادملخ های‌مضره‌را محوونابود ساخته ونیز برای‌سال ۱۳۲۳ احتیاط های لازمه گرفته شده وهمچنین در بعضی حصه جات ولایت کابل مثل ده سبز ویك حصهٔ مشتر که ده‌سبز و بتخاك که درسال گذشته مامورین مدافعه ملخ به کمك‌ولایت کابل‌واهالی مدافعه‌ملخ‌رانموده بودند درسال حاضر چندان‌بروز نکرده به‌تعداد محدودیکه بملاحظه رسیده بود فوری مدافعه‌شد .

دراوائل هذالسنه مامورین فنی برای مدافعهٔ مرض جولاگك و کرم پت‌دار چهاردهی غوربند اعزام گردیده بودند ونظر بملاحظهٔ راپورت آنها معلوم میشود مدافعه که درسال گذشته کرده بودند رضائیت بخش‌بوده و درسال حاضر هم مامورین مذکور در مدافعهٔمور به کمك‌اهالی‌وهمراهی‌حکومت آنجااقدامات مدافعه‌وی نموده‌اند ومدافعهٔ‌مذکور برای‌باغداران آنولاازطرف مامورین فنی‌مذکور نیز هدایت‌داده شده درابتدای سال جاری اطلاع پرواز ملخ‌مضره از سمت هند، بلوچستان وایران به نقاط مختلف خاك افغانی‌رسیده بود، مگرقبل ازوقت مامورین مدافعه ملخ بدانصوب‌اعزام گردیده واحتیاط های لازمه هم‌گرفته شده‌بود بنا بران بدون ضیاع وقت مامورین مدافعه ملخ به‌کمك حکومت مربوطه واهالی بمدافعه آن پرداخته ملخ‌مذکور بفضل خداوند به زراعت نقصان وخساره عاید نکرده تا اندازهٔ ممکنه تلف ساخته شده‌اند .

چون قراردادی نسبت‌مدافعهٔ ملخ مراکشی سرحدات شمال افغانستان بین‌حکومت افغانی و حکومت جماهیر اشتراکیهٔ شوروی موجوداست همانا‌حسب‌معمول‌هیئت افغانی‌عازم ستالین‌آباد شوروی گردیده بودند وازطرف جانبین راپورت اجراآت مذکور قرائت و تصویبات لازمه گرفته شده پس ازآن هیئت افغانی بمرکز مراجعت نمودند . وهمچنین هیئت فنی ریاست زراعت جهت ملاحظه مناطق پنبه زار ولایت قطغن اعزام گردیده بودند که هیئت مذکور مناطق پنبه زار آنولا را ملاحظه نموده و صورت راپورت خودرا بریاست تقدیم نمودند که درنتیجه اطمینان بخش بود .

امور مطبوعات

مدیریت عمومی نشریات:

۱ ـ در سال نامهٔ سال گذشته از در نظر گرفتن تاسیس مطبعه و نشریات جریدهٔ هفته‌وار درمیمنه ذکر کرده شده بود ـ در سال ۱۳۲۲ مطبعهٔ مذکور تاسیس و اولین شماره جریدهٔ آن به ماه جوزای سال مذکور بنام ستوری انتشار یافت .

۲ ـ روزنامه ساختن جریدهٔ طلوع افغان .

۳ ـ روزنامه ساختن جریدهٔ اتفاق اسلام .

٤ ـ ارسال یک اندازه کتب برای قرائت‌خانه‌های ولایات .

٥ ـ تاسیس قرائت خانه‌های ولایات .

٦ ـ دائر ساختن کنفرانسهای مطبوعاتی درمزار شریف وهرات .

۷ ـ اعزام یک هیئت مطبوعاتی جهت بازدید امور کورسهای پښتو واکابر وامور نشریات و مطبوعاتی ولایات .

۸ ـ تهیهٔ (٥۸) جلد کتاب فارسی وپښتو برای طبع ونشر که لست آن علیحده ذکر است .

۹ ـ طبع ونشر کتب آتی به سلسلهٔ نشریات گذشته .

۱ ـ چطور باید فکر کرد . ترجمهٔ میرمن حمیرا

۲ ـ دافغانستان میرمنی . تالیف بناغلی بینوا

۳ ـ خو شبین اوسی . ترجمهٔ بناغلی محمد یونس خان

۱۰ ـ تهیهٔ ترتیبات مقدماتی نمایشات عرفانی وتشکیل یک مدیریت بنام ارت تا وقت توسیع وتشکیل آن بنام مدیریت عمومی پوهنی ننداری وسپردن امور آن به مدیریت عمومی جدید التشکیل .

۱۱ ـ تاسیس صحنهٔ تمثیل درمزار شریف قبل از تشکیل مدیریت (پوهنی ننداری) وسپردن امور آن بمدیریت عمومی پوهنی ننداری .

۱۲ ـ دادن یک تعداد کتب متنوعه ومفید جهت ترجمه بمترجمین .

۱۳ ـ دائر نمودن یک مجلس مسلکی در ریاست .

لست کتبی که در سال ۱۳۲۲ داخل جائزه گردیده است .

۱ ـ نوی حرکت	تالیف	بناغلی	الفت	پښتو
۲ ـ دپښتو مصادر	〃	شیر گل کاموی		
۳ ـ دادب جام	〃	غلام رحمان خان جرار		〃
٤ ـ خوږی قصی	〃	رشتین		〃

۵ ـ سپوږمۍ ته سفر	تالیف	ښاغلی عزیزالرحمن خان	پښتو
۶ ـ فلسفهٔ تاریخ	»	» محمدقدیرخان تره کی	فارسی
۷ ـ سفتری فوگال	»	» عتیق خان رفیق	»
۸ ـ بحران شرق واسکندر مقدونی	»	» صدقی	»
۹ ـ گل مزار	»	» صفا	»
۱۰ ـ جنایات وجزا	»	» محمودی	»
۱۱ ـ تاریخ غزنی	»	» علی احمد خان شالیزی	»
۱۲ ـ تداوی باامواج کوتاه	»	» عزیز الله خان	»
۱۳ ـ استقلال اقتصادی	»	» محمد یعقوب خان	»
۱۴ ـ طاهریان هرات	»	» علی احمد خان نعیمی	»
۱۵ ـ سه نفر سیاح	»	» صفا	»
۱۶ ـ صنعت	»	» احمدالله خان کریمی	»
۱۷ ـ مسرت حیات	ترجمهٔ	» رشید لطیفی	»
۱۸ تداوی رونتگن	»	» عزیزالله خان	»
۱۹ ـ علم الاجتماع	»	» بیتاب صاحب	»
۲۰ ـ معلم و تعلم	»	» محمداسمعیل خان	»
۲۱ ـ تاریخ عمومی دنیا	»	» میرغلام احمدخان	»
۲۲ ـ تاثیر خو شبینی ونشاط	»	» نبی خان شهزاد	»
۲۳ ـ ویدا	»	» اریز وی	»
۲۴ ـ فضیلت درنظر افلاطون	»	» عفیفی	»
۲۵ ـ المی گلمونه	»	» محمدگل	پښتو
۲۶ ـ شنه زرغونه	»	» غلام حبیب خان	»
۲۷ ـ گرامر انگلیسی	»	» میرحبیب الله خان	»
۲۸ ـ پانیاتی خبری	»	» غلام محی الدین خان	»
۲۹ ـ منظومهٔ پښتو	»	» دردمند	»
۳۰ ـ د بدبختی علاج	ترجمه	» محمدیونس خان	»
۳۱ ـ داخلاق رنیا	»	» میااورادالدین خان	»
۳۲ ـ منطق	»	» »	»
۳۳ ـ امپراطوری اسلام	»	» عبدالجبار خان	»
۳۴ ـ دسعادت لاربنوونکی	»	» »	»

۳۵- دپښتو خوږی کیسی	ترجمهٔ	ښاغلی	میرعبدالحکیم خان	پښتو
۳۶- حضرت محمد(ص)	«	«	سیدمحمود خان زلمی	«
۳۷- د خوږو لار	«	«	سیدمحمود خان زلمی	«
۳۸- بهشت زندگانی	تالیف	«	پروانه	فارسی
۳۹- مشغولیت اطفال	«	«	محمدصدیق خان طرزی	«
۴۰- آیا کوری باعث یاس است	«	«	حبیب‌الله خان طرزی	«
۴۱- مجموعهٔ اشعار	«	«	میرمن حاذقه	«
۴۲- قصر پریان	«	«	پروانه	«
۴۳- علم بیان	«	«	محمدابراهیم خان خلیل	«
۴۴- جغرافیای اقتصادی	«	«	محمدنادرخان معلم	«
۴۵- خودآموز فرانسوی	«	«	نورالله خان کریمی	فارسی وفرانسوی
۴۶- تربیهٔ اجتماعی	ترجمهٔ	«	سیداحمد شاه خان هاشمی	فارسی
۴۷- فدائیان الماس	«	«	سید فقیرخان علوی	«
۴۸- گلی‌چند از ادبیات غرب		«	محمدنبی‌خان	«
۴۹- علم مساحه	«	«	محمدامان خان معلم	«
۵۰- حیات فخر کائنات	«	«	میرغلام احمد خان	«
۵۱- اعترافات یك جاسوس	«	«	محمدناصر خان غرغشت	«
۵۲- پرورش مرغ ولبنیات	«	«	ع عرفانی	«
۵۳- تجارت خارجی افغانستان		«	میرغلام حامد خان	«
۵۴- چترا	ترجمهٔ	«	عبدالحق خان واله	«
۵۵- دافغانستان میرمنی	تالیف	«	بینوا	پښتو
۵۶- فرمان‌فرمائی روشانیها	«	«	محمدامین‌خان خوگیانی	فارسی
۵۷- احمدشاه بابا	«	«	غبار	«
۵۸- پامیر ودریای آمو	«	«	شعاع	«

شعبهٔ دوم نشریات:

۱- اقدامات برای تاسیس وتقویهٔ روابط عرفانی‌ونشریاتی باموسسات‌علمی ونشریاتی خارجه‌جهة معرفی افغانستان بخارج واستفاده ازتتبعات وآثار منتشرهٔ موسسات‌مزبور بالخاصه‌تاجائیکه بافغانستان مربوط می باشد .

۲- همکاری باجراید وسائر دوائر مطبوعاتی وطن درقسمت تهیهٔ کتب ، جراید ، مقالات ، تصاویر وغیره که این شعبه درحدود وظائف خود به‌آن دسترس پیدا میکند .

مدیریت عمومی پښتو ټولنه

مدیریت عمومی دائرة المعارف:

مدیریت عمومی دائرة المعارف درسال ۱۳۲۲ نیز قسمتی از پروگرام وسیع خویش را دربارهٔ موضوعات داخلی ، خارجی وعلمی (دائرة المعارف پښتوی افغانستان) باموفقیت تعقیب واجرا وبرای تهیه وجمع آوری تمام شقوق علمی وفنی دائرة المعارف ومعلومات داخلی افغانستان دائماً با ارباب دانش وذوات فاضل وطن ومتخصصین واهل فن در تماس بوده برعلاوهٔ غور وتدقیق در اطراف برخی از معلومات حاصله ومختلفهٔ سال های گذشته رویهم موفق به جمع آوری قریب (۲۰۰۰۰) صفحهٔ معلومات متنوعهٔ علمی از مآخذ مختلفهٔ شرقی وغربی گردیده است که از جانبی به تدقیق وتتبع بیشتر معلومات حاصله وپیشبرد پروگرام خود صرف مساعی داشته وازطرف دیگر برای اینکه مضامین علمی وفنی دائرة المعارف بطور مطلوب به پښتو ترجمه وتبدیل واصطلاحات علمی وفنی آن بدرستی تثبیت یابد به تدوین یک فرهنگ علمی وفنی نیز اقدام وازقاموس علمیکه ماخذ قرار داده شده درمدیریت لغات خود توسط قاموس های مختلفهٔ علمی وفنی عربی وغیره واشخاص صلاحیت دار واهل فن ومسلک تاحال درحدود ۲۰۰۰ صفحه بفارسی ترجمه وآماده نموده است تالغات مذکور حسب تصویباتیکه درین باره بعمل آمده باذرائع مختلفه به پښتو ترجمه وحل وبدینطریق یک قاموس پښتو که اصطلاحات علمی وفنی را محتوی باشد تهیه وازروی آن مضامین علمی وفنی دائرة المعارف به پښتو ترجمه وحل گردد .

این است که مدیریت عمومی دائرة المعارف ازهررهگذر صرف مساعی دارد تابخواست خداوند وتوجه ونظریات عرفان خواهانهٔ والاحضرت وزیر دانشمند معارف معاون صدارت عظمی وهمت ومعاونت ارباب دانش ، پروگرام خویش را در رشته های مختلفه حسب مرام تعقیب وهرچه زودتر باین امر مهم وعالی موفق ویک اثر مفیدی تقدیم هموطنان عزیز نماید . ومن الله التوفیق

شعبهٔ قواعد

الف – گرامر:

۱ – از اول سال ۱۳۲۲ الی آخر برج اسد گرامر مرتبهٔ شعبهٔ قواعد تحت غور و تدقیق گرفته شده واصلاحات مزیده در آن بعمل آمده است ، وبعد از آن جهت تنقیح وتحقیق گرامر مذکور ازطرف شعبهٔ قواعد هفتهٔ دومرتبه مجالس مرکب از فضلای پښتو که در گرامر دارای صلاحیت اند منعقد گردیده وتا آخر سال به آن ادامه داده شده است ، درمجالس مذکوره ابحاث مبتدا ، اسم ، ضمیر ، صفت ، مصدر وغیره تخمیناً نصف کتاب میباشد

قرأت وازطرف مجلس تصویب گشته ، علاوتاً مطابق نظریات مجلس بعض اصلاحات لازمه در آن بعمل آمده ، و(۳۵)صفحه جدیداً درقسمت مذکور نوشته شده .

۲- کتاب جزءاول پښتو کلی سمستر ٦ جهت استفادهٔ کورسهادرهمین سال‌طبع ونشر ، و برای جزء دوم آن موادفراهم وتهیه دیده‌شده. .صدیق الله رشتین.

۳- قسمت نحو گرامر ازطرف محمدشیر گل‌خان بنظرثانی تحقیق وتطبیق گشته.

٤- درگرامر مفصل پښتو بعداز تجسس وتتبع زیاد (٦٠)صفحه کارشده. محمدشیر گل خان.

٥- صدیق الله خان رشتین ومحمدشیر گل خان مؤلفین گرامر ، هفتهٔ دوروز بمجالس گرامر مصروفیت داشتند .

ب لغات وعناوین :

۱- بطور همکاری باشعبهٔ لغات ازطرف صدیق‌الله رشتین‌ردیف(ب) به‌غور وتحقیق مطالعه ولغات تحقیق طلب آن نشانی شده .

۲- بصورت همکاری شعبهٔ لغات‌ردیف(پ)ازطرف محمدشیر گل‌خان به‌غور وتحقیق مطالعه‌ولغات مشتبه آن نشانی شده .

۳- دراثر خواهش ومراجعهٔ دوایر نام گذاریها و وضع اسماواعلام جدیده‌بعمل آمده

٤- دراثر مراجعهٔ دوایرعناوین وسرلوحه‌های فارسی‌ادارات رسمی وملی به پښتو تبدیل یافته.

ج تراجم اصولنامه ها وجداول :

۱- (۸)نوع ازاصولنامه‌ها وضمائم اصولنامهای‌شورای‌ملی جمله(۲۵)ورق ترجمه وتصحیح شده

۲- (۲۵) نوع‌جداول‌ونمونه های‌دفاتر دوایررسمی وملی که‌جملتاً (۲۵۰)ورق بوده وشامل (۲۵۰۰) لغت‌و (۲۱۰) عناوین وجملات میباشد ترجمه وتصحیح وبعدبمقامات مربوطهٔ خویش اعاده شده .

۳- (۳۱) ورق دیگرآن هم ترجمه شده .

د : تراجم دایرةالمعارف وتصحیح آن:

۱- تراجم دایرة المعارف که کار آن ازربع اخیر سال شروع گردیده درظرف مذکور (۵۰۰) صفحه‌تراجم پښتوی آن‌ازطرف صدیق‌الله رشتین‌بغور وتعمق تصحیح وملاحظه وبااصل فارسی آن که‌همه (٤٠٠) صفحه میباشد مقابله وتطبیق شده .

و یك قسمت ازپاکنویس شدگی آن نیز مکررآملاحظه وتصحیح گشته است .

۲-تقریباً (۵۰۰) صفحه‌تراجم فارسی قاموس‌الاعلام دایرة المعارف ازطرف سیداحمدخان ترجمه‌شده .

۳ ـ (٤٥)صفحه اوراق فارسی دایرة المعارف را عبدالواسع خان ترجمه نموده .

هـ ـ وظایف متفرقه :

۱ـ همکاری باجراید ومطبوعات ونگارش ده مقاله در (٦٦) صفحه برای مجلهٔ کابل .
۲ـ نوشتن یک رساله بنام(دپښتوادب دري مشهوری کورنی) برای سالنامه .
۳ـ ترجمه نمودن کتاب قرائت سوم پښتو بطور همکاری باوزارت معارف .
٤ـ نقل اشعار چندنفر ازشعرای قدیم ازطلوع افغان ونوشتن تذکرهٔ یکنفر شاعر برای جلد سوم پښتانه شعرا .
٥ـ رفتن جهت اخذامتحانات کورسها .
٦ـ تصحیح ومقابلهٔ دیوان «بیتوم» باصل تقریبا در(٦٠٢) صفحه .
۷ـ تحریر اجوبهٔ بعض استفسارات گرامری وغیره وظایف فوق راصدیق الله رشتین انجام داده .
۸ـ نقل نمودن اشعار شعرای قدیم ازطلوع افغان در (۳۷) صفحه .

شعبهٔ تالیف و ترجمه :

شعبهٔ تالیف وترجمه اگرچه درسال ۱۳۲۲ اعضای کمی داشت باوجود آنهم به کار های ذیل موفق شده :

الف :۱ـ تدوین وطبع نمودن (۳۰۰۰) لندیها بنام (مای سندری) با (۱۰۳) دانی ناري و(۱۱۲) بابولاله ، وآهنگ های آن و (۳۰۰) لغات مشکل آن به فارسی شرح وتماماً مردف شده دریک جلد (۱۹۷) صفحه .

مولف : ص، محمد گل خان «نوری» مدیر تالیف وترجمه وآمر شعبهٔ لغات .

۲ـ ترجمهٔ کتاب حفظ الصحه (۱٦۲) صفحه .
۳ـ ترجمهٔ کتاب طبیعی پوهنی صنف ٦ـ وزارت معارف .
٤ـ ترجمهٔ اصولنامه های شورای ملی (٥) جلد .
٥ـ ترجمه وپښتو نمودن ترجمهٔ فارسی برلتس انگلیسی چند جزء آن .
٦ـ ترجمهٔ بعضی مضامین مجلهٔ صحیه وزارت صحیه .
۷ـ تصحیح اوراق دائرة المعارف (۲۱٤) صفحه .
۸ـ مضامین مجله وسالنامه (۱٤٤) صفحه .

بقلم ص ، محمد گل خان «نوری» مدیر تالیف وترجمه وآمر شعبهٔ لغات .

ب :ـ کتبیکه درین شعبه تصحیح وبطبع آماده شده است :ـ

۱ـ پټه خزانه : تالیف محمدهوتکی که کتاب مهم ادب پښتو است ، تصحیح وترجمه و تعلیق ع ، ص ، عبدالحی خان «حبیبی» دپښتوټولنې عمومی مدیر اودمطبوعاتو دریاست معاون .

۲ ـ تربیةالاجتماعی (۴۱۸) صفحه .

۳ ـ مناهج الحیات (۳۸۶) صفحه ـ ص، مولوی عبدالخالق خان واسعی تصحیح نموده است .

۴ ـ ترجمهٔ معنی الحیات (۳۶۱) صفحه ـ مترجمین :ـ واسعی وسیفی .

۵ ـ ترجمهٔ روح التربیه (۴۱۱) صفحه ص ، مولوی عبدالخالق خان واسعی .

ج :ـ ۱ـ ترجمهٔ کتاب حیض از فارسی (۶۵) صفحه ـ ص غلام رحمن خان جرار .

۲ ـ ترجمهٔ کتاب تهذیب النفس از فارسی (۱۳۹) صفحه ـ ص غلام رحمن خان جرار و ص ، سید احمد خان هوتکی .

د :ـ تاریخ مسلسل افغانستان که به نظم آورده شده (یک جلد در حدود پانزده هزار بیت) ناظم :ـ ص سید میر حیدرخان قندهاری .

هـ ـ کتاب فلسفه حصهٔ اخلاق تا (۱۰۲) صفحه ترجمه شده ، مترجم : ص عزیزالرحمن خان سیفی معاون شعبهٔ صحافت که کمک با شعبهٔ تالیف و ترجمهٔ نموده است .

شعبهٔ لغات :

شعبهٔ لغات در سنهٔ ۱۳۲۲ یک قاموس فارسی به پښتو که قریبا مشتمل ۱۰۰۰۰ هزار لغت فارسی وعربی مهیا شد و اکثراً در مقابل یک لغت فارسی سه وچهار معنی پښتوی آن نوشته شده با صول کارتی تدوین نموده است .

مدیریت کورسها :

الف : در سال ۱۳۲۱ کورس های پښتو .

مرکز ۱۳۰ـ کورس
ولایات ۱۷۷ـ کورس | ۳۰۷ ـ کورس.

ب : در سال ۱۳۲۲ کورس های پښتو

مرکز ۱۵۵ـ کورس
ولایات ۲۲۱ـ کورس | ۳۷۶ ـ کورس.

از مادهٔ الف و ب واضح میگردد که نسبت بسال ۱۳۲۱ در سال جاری در مرکز ۲۵ کورس و در ولایات (۸۶) کورس اضافه و علاوه شده است . و برعلاوه برای حکومات کلان تالقان و بدخشان یک یکنفر معلم منظور و مقرر گردیده است وهکذا نسبت زیادت کورس ها بحکومات اعلی فراه و کلان شمالی و غزنی بر علاوهٔ مامور پښتو نیز یک یکنفر معلم پښتو منظور گردیده است و بر علاوه بحکومت اعلی میمنه که سابق مامور پښتو مقرر نگردیده بود در سنه ۱۳۲۲ یکنفر مامور پښتو اعزام گردیده است .

ج : در ظرف سال ۱۳۲۲ تخمیناً یک هزار کورس از طرف مامورین تفتیش در مرکز معاینه شده است .

نواقص کورس‌های مذکور رسماً ازمدیریت کورس هابشعبات مربوطه ابلاغ گردیده است.

د : درتمام سال ۱۳۲۲ از (۲۰۰) کورس امتحان اخذ شده است که نقل نتائج امتحانات بشعبات مربوطه رسماً اطلاع گردیده است .

کورس های اکابر :

ه : کورس‌های اکابر که درسنه ۱۳۲۱ ازطرف ریاست مستقل مطبوعات بتاسی نیات عرفانی پروزانهٔ حکومت بهی‌خواه مابرای باسواد ساختن اشخاص کلان سال بی‌سواد که در مرکز وولایات تاسیس گردیده قرارذیل است :

درسال ۱۳۲۱ کورس های اکابر :

دوایرملی	٦٦ - کورس	۲۱۷ - کورس .
عسکری	۱٤۱ - کورس	

درسال ۱۳۲۲ کورس‌های اکابر :

دوایرملی	۱۰۰ - کورس	۲۵۰ - کورس .
عسکری	۱۵۰ - کورس	

ازمادهٔ (ه) معلوم میشود که نسبت به سال ۱۳۲۱ (۳۳) کورس اکابر اضافه و علاوه شده است .

درسنه ۱۳۲۲ کورس‌های اکابر گذر خیابان وگذرقرطای چنداول و کورس اول ریاست مطبوعات سمستر دوم اکابر را به پایان رسانیده وامتحان آخرین خودرا دادندنتایج امتحانات شان قراریکه دیده شد اطمینان بخش میباشد یعنی متعلمین کورس‌های مذکور بدرجهٔ یکنفر متعلم صنف چهار از عهدهٔ امور یومی خویش چه درشق تحریر وچه درشق حساب بدر شده میتوانند شهادتنامه های شان نیز بعد ازختم امتحانات باانعامات لازمه داده شد .

و : مکاتیب :

درسال ۱۳۲۲ مکتوب های وارده و صادره تخمیناً (۵۰۰۰) قطعه .

مدیریت صحافت وشعبهٔ مبصریت :

۱ - نوشتن یك سلسله مقالات اصلاحی و انتقادی بغرض اصلاح سبك واسلوب زبان پښتو .

۲ - فراهمی مضامین اجتماعی برای مجله بصورت نگارش ویاترجمه از منابع خارجی .

۳ - تراجم از ادبیات غرب وادب خارجی ، وبعضی ازافسانها ومقالات علمی وشرح حال مشاهیر .

٤ - تصحیح مضامین وارده ازقبیل نثر و نظم .

۵ - انتخاب اشعار قدیم پښتو ونشر آن درمجله .

٦ - نوشتن مضامین تبصروی برشعروادب پښتو و برخی ازمسایل گرامری زبان .

۷:- همکاری ومعاونت باشعبهٔ قواعد درمجالس اصلاحات گرامرپښتو .
۸:- همکاری بادوائر مطبوعاتی درنوشتن مقالات .
۹:- تهیهٔ فوتوهای مناظر وعمارات جدید وغیره جهت نشردرمجله .
۱۰:- ترجمهٔ مضامین فارسی به پښتو که از خارج پښتو ټولنه رسیده .
۱۱:- باخبری ونگرانی یومیه در مطبعه از برای کارهای مجله ود کابل کالنی .
۱۲:- تهیهٔ مضامین سالنامه وفوتوهای آن وخبر دادن بعموم دوائر رسمی چه در مرکز وچه در ولایات جهت فرستادن تشکیلات واجراآت مربوطهٔ شان از سال ۱۳۲۲

امور مطبعهٔ عمومی

۱- اجرای امور مطبعه باساس بودجهٔ معمولی دولت وطرز غیر موسسات صنعتی بعمل میامد واین طرز علاوه ازینکه از نقطهٔ نظر سرعت اجراآت وتصمیمات جدید وذخیرهٔ لوازم ضروریه وتزئید استحصال وغیره مشکلات زیاد داشت، ازحیث ترتیب بیلانس و فهمیدن نقص وضرر نیز دارای مخاطیر بود بناءً علیه بمنظوری مقامات صلاحیت دار ترتیبات گرفته شد تامطبعه سر از سال ۱۳۲۲ طبق موسسات صنعتی بودجهٔ خودرا ترتیب و اجراآت بنماید .
۲-مدیریت عمومی مطابع نظر به توسیع امور صناعتی وصحافی وباقی امور فنی وانضباط امور کارگران وسرعت جریان وتدارک لوازم وضروریات فنی وبعضاً تشویق و سرگرمی افراد بوظایف ومشاغل شان نظر به سنهٔ گذشته اندازهٔ استحصال را تقریباً دوچند ساخته وازین حیث عائدات غیرخالص مطبعهٔ عمومی که درسال ۱۳۲۱ به (۱۵۰۵۶۷) افغانی رسیده بود درین سنه به (۲۸۲۱۹۴۷) افغانی که تقریباً دوچند است ترقی نموده .
۳- مصارف عمومی سالانه یا بودجهٔ مصارف مطبعه که درسال ۱۳۱۹ به ۱۵۹۳٤۸٦/۱۵ و در سال ۱۳۲۰ به (۲۰۵۹۵۷۱) افغانی و در سال ۱۳۲۱ به (۱۳۰۳۷۱٤) افغانی بالغ میگردید درین سنه بواسطهٔ حذف شدن بعضی مصارف غیر ضروری وصرفه جوئی درمواد وتعدیل یافتن بعضی مواد قیمت دار خارجی به مواد کم قیمت داخلی یا بعوض آن کار گرفتن بدیگر وسایل فنی تقلیل زیادی در مصارف شده و بودجهٔ سال ۱۳۲۲ مطبعهٔ عمومی به (۱۲۹۳٦٦۹) افغانی تنزیل یافته است .
٤- درشعبات آفسیت و زنکوگرافی مطابع که همه ساله یکمقدار زیاد فلم وجست های مسطح که دارای قیمت های خیلی زیاد بود مصرف می شد درین سنه باندازهٔ فیصد نود تنزیل یافته است که تناسب تقلیل سال ۱۳۲۱ باین سنه مثلاً قرار فی سانتی متر مربع بدین تفصیل میباشد در سال ۱۳۲۱ (۱٦۰۰۳۵۳۰) سانتی متر مربع عموماً فلم وجست مصرف شده بود ولی درین سنه

(۲۴۰۱۶۰۸) سانتی متر مربع صرف شده است و این بیشتر از اثر صرفه جوئی و پیدا کردن راه های تازه برای انجام فرمایشها میباشد نه تقلیل محض .

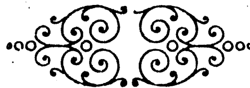
۵ ـ قبلاً برآوردهای مطبعه به اساس قیمت حقیقی تمام شده نبوده ازروی تخمین گرفته می شد وهم پول امور تسمان (استهلاك) بصورت اساسی اخذ نشده وحساب علیحده نداشت درسال گذشته بعد از تحقیق زیاد بست قیمت ها به اساس قیمت حقیقی تمام شد که بفابریکه های دنیا معمول است ترتیب و بعد از تحقیق انجمن صلاحیت دار مقرر گردید تا از اول سال ۱۳۲۳ بمعرض تطبیق گذاشته شود .

۶ ـ مطبعهٔ عمومی محض بغرض کمك به بودجهٔ دولت امور صحافی تمام دوائر مملکت را بدون اخذ کدام ایرادی در بودجهٔ مطبعه قبول ودرظرف سال مذکور حتی المقدور کار صحافی دوائر مملکتی را انجام نمود .

۷ ـ محض بغرض خدمت بمعارف مملکت (۶۲۱۰۰۰) جلد کتاب معارف را که نسبت به سال گذشته دوبالا افزون است طبع نمود .

۸ ـ درسابق برای ملاحظهٔ تطورات امور مطبعه احصائیهٔ موجود نبود درسال ۱۳۲۲ تصمیم گرفته شد که سر از سال ۱۳۲۳ شعبهٔ احصائیه نیز تشکیل گردد تا از زیادت و کمی انواع مصارف مهمه وچگونگی عائدات واستحصال و کار وخطرات که از نقطهٔ نظر مصرف و کار وامور مالی به کدام شعبه متوجه میباشد مدیریت عمومی را باخبر سازد .

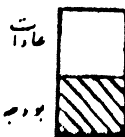
۹ ـ برای ترتیب کلیشه ها وقلم وغیره نمونه های آثار طباعتی مطبعهٔ عمومی نمونه خانهٔ اساسی نهاده شده امید است به این وسیله میتوانیم ذخایر بزرگ کلیشه وقلم وغیره را که سابقاً در هرجا بی ترتیب ومتفرق بود ازخرابی محفوظ ساخته باقتصاد وتزئین وسهولت کار وتاریخچهٔ مطبعه خدمت نمائیم .

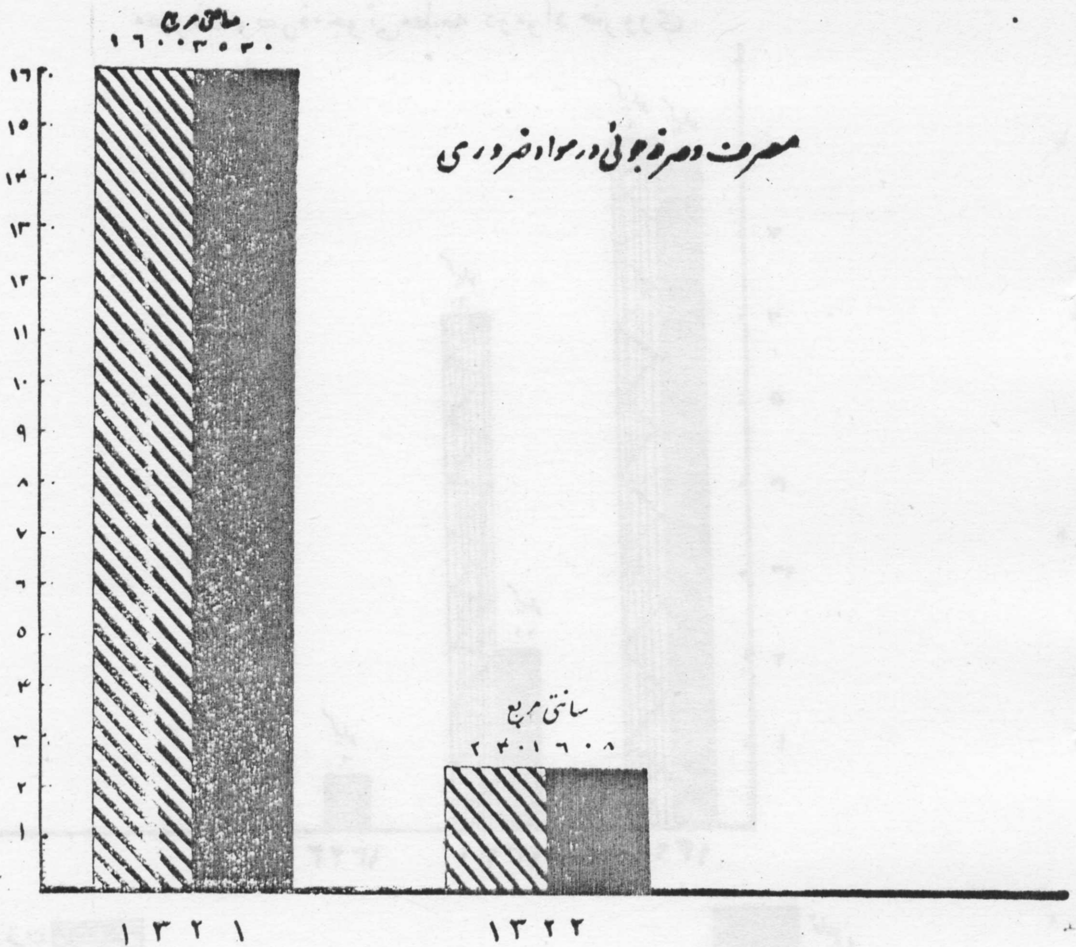
نسبت عائدات وبودجه سال ۱۳۲۲ مدیریت عمومی مطابع
به اساس قیمت های سابقه

افغانی ۱۵۹۳۳۸۶
افغانی ۲۲۹۵۹۹۹
افغانی ۲۰۵۹۵۷۱
افغانی ۲۳۳۲۶۸۳
افغانی ۱۳۰۳۷۱۴
افغانی ۱۵۰۵۵۶۷
افغانی ۱۲۹۳۶۶۹
افغانی ۲۸۲۱۹۴۷

۱۳۱۹ ۱۳۲۰ ۱۳۲۱ ۱۳۲۲

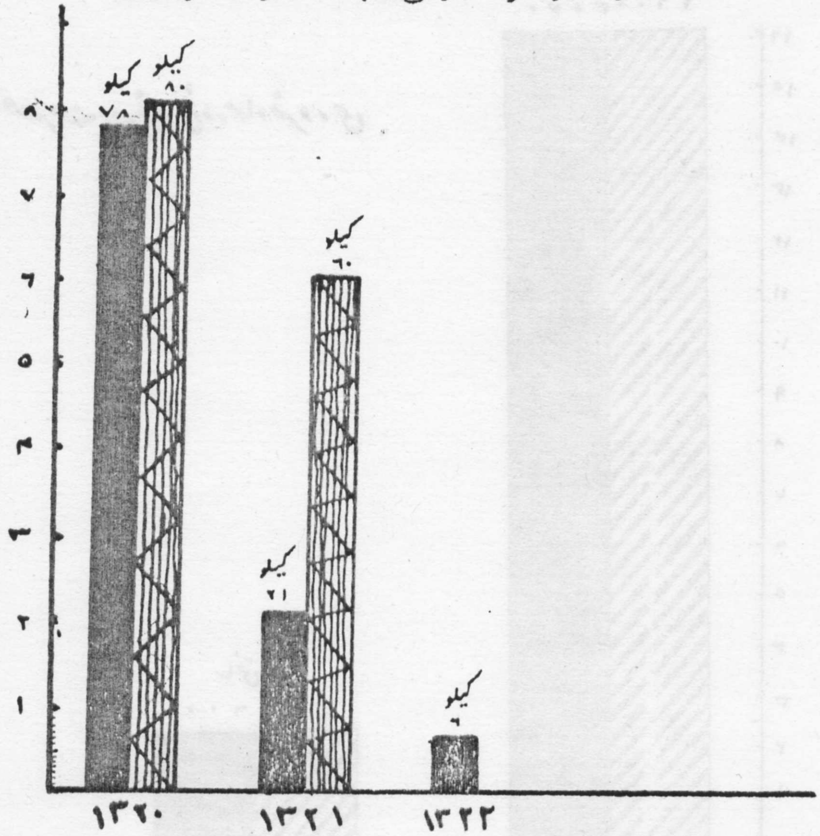

نیم سانتی مساوی بیک لک ۱۰۰۰۰۰ افغانی

مصرف وصرفه جوئی در مواد ضروری
سانتی مربع
۱۶۰۰۳۵۳۰
سانتی مربع
۲۴۰۱۶۰۸
۱۳۲۱
۱۳۲۲
جست
فلم
یک لک
یک سانتی به ۱۰۰۰۰ سانتی مربع

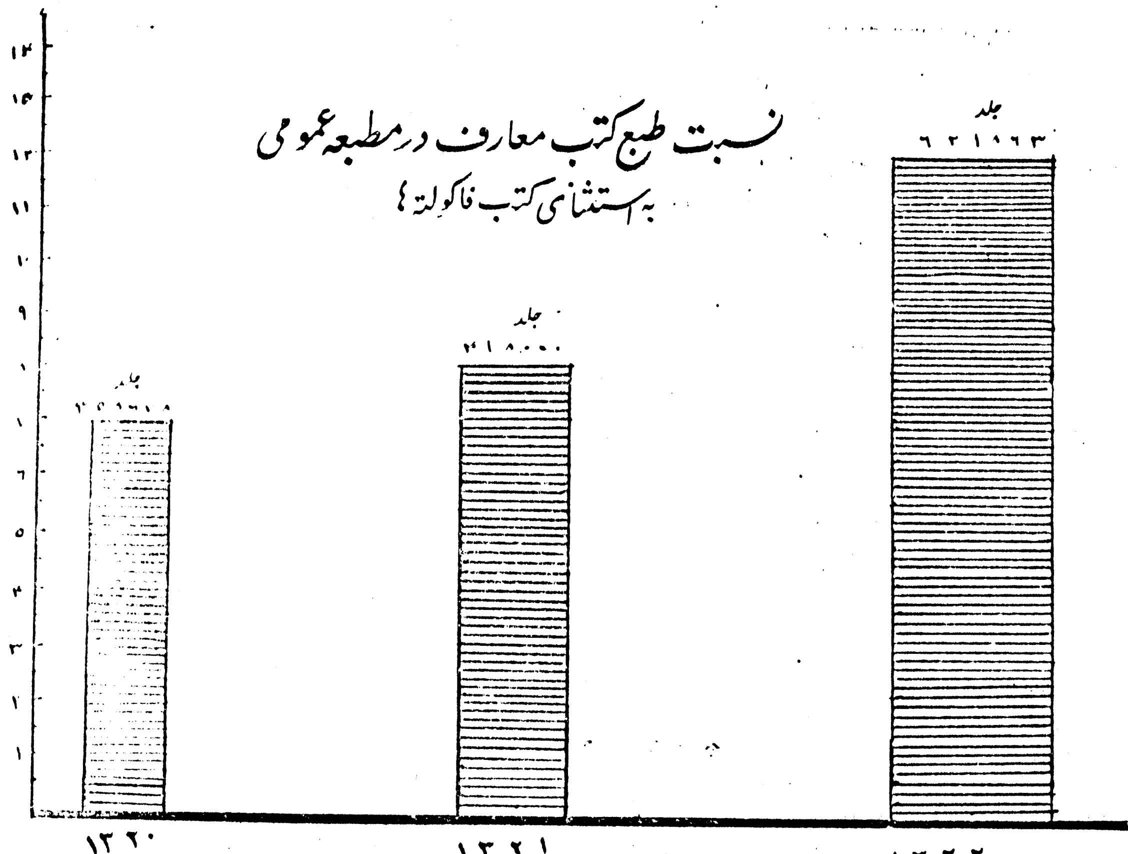
مصرف و صرفه‌جوئی مطبعه در مواد ضروری

یک سانتی = ۱۰ کیلو

نسبت طبع کتب معارف در مطبعه عمومی
به استثنای کتب فاکولته ها
جلد
۶۲۱۱۶۳
جلد
۴۱۸۰۰۰
جلد
۱۳۲۰
۱۳۲۱
۱۳۲۲
یک سانتی = ۵۰۰۰۰ جلد

امور مربوطهٔ ولایت کابل

ساختمان کار سرک تنگی ابریشمی که در ماه حوت ۱۳۲۱ و ماه حمل ۱۳۲۲ شروع گردیده قرار ذیل است،

۱- سرنگ پرانی . — ۳۵۹۱۰۰۰۰ متر مکعب ۱
» » . — ۴۱۳۳۰۵ — » » ۱
» » . — ۲۳۸۰۰۰۰ — » » ۱
۲۴۲۳/۵ متر مکعب ۱

۲- پس کردن سنگ ذریعهٔ جبل ۱۲۲۶۰۰ — » » ۱
» » » ۱۰۴۵۰۳۵ — » » ۱
» » » ۲۱۷۶۰
۱۵۹۸۱/۳۵ متر مکعب ۱

۳- سنگ کاری	۴۸۱۷ / ۰۰ — متر مکعب ۱
۴- پر کاری	۸۹۷۳۲ / ۰۰ — » ۱
۵- وسعت دادن سرک خام کاری	۱۲۱۱۴۵ / ۰۰ ... » ۱
۶- تیار کردن کناره بطول	۱۳۴۶۶ / ۰۰ — » ۱
۷- صفائی	۱۱۷۱۰ / ۰۰ — » ۱
۸- کندن و پر کردن خام کاری	۱۱۹۳۵۷ / ۵۰ — » ۱
	۴۱۸۶۴۱ / ۹۰ متر مکعب

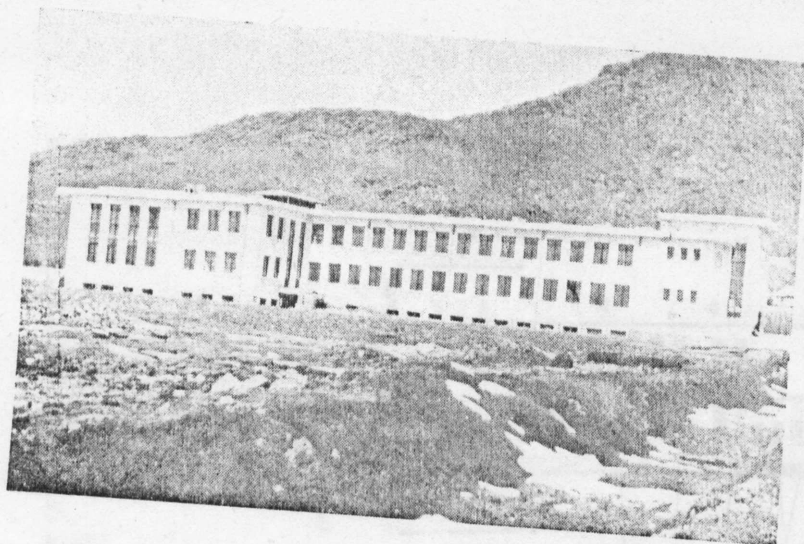
سرك جدید پغمان :

الف پخته کاری های روی سرك بمتر طول و متر مربع .

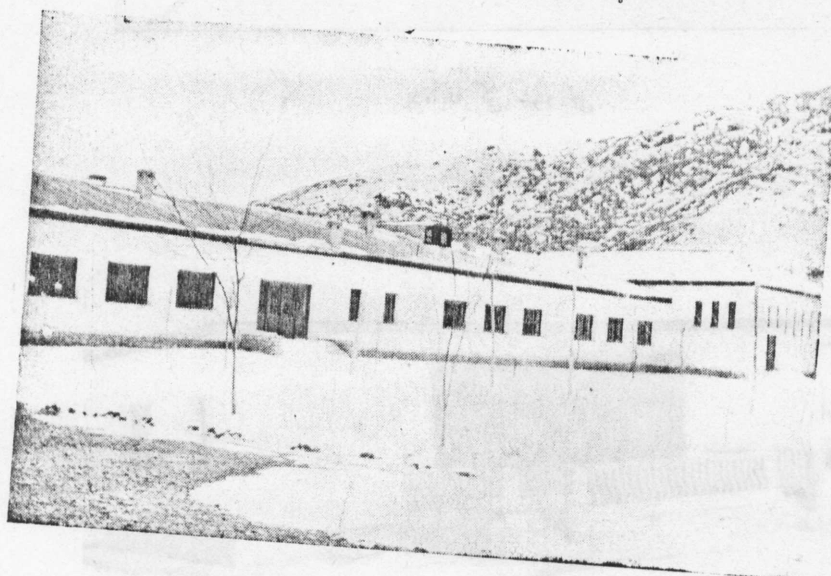
۱ - هموار کاری ریگ زیر فرش	۴۸۸۹/۰۰ - متر طول	مساوی	۲۹۳۳۴/۰۰ - مربع متر
۲ - فرش سنگ	۴۸۸۹/۰۰ -	» »	۲۹۳۳۴/۰۰ - »
۳ - هموار کاری جغل بالای فرش	۴۴۲۰/۰۰ -	» »	۲۶۵۲۰/۰۰ - »
۴ - تیك کردن بالای فرش	۳۶۵۶/۰۰ -	» »	۲۱۹۳۶/۰۰ - »
۵ - هموار کاری ریگ زیر فرش	۳۰۱۶/۰۰ -	» »	۱۸۰۹۶/۰۰ - »

ب خام کاری ها و مته کاری ها و سرنگ پرانی ها بمکعب متر در کل سرك مذکور ،

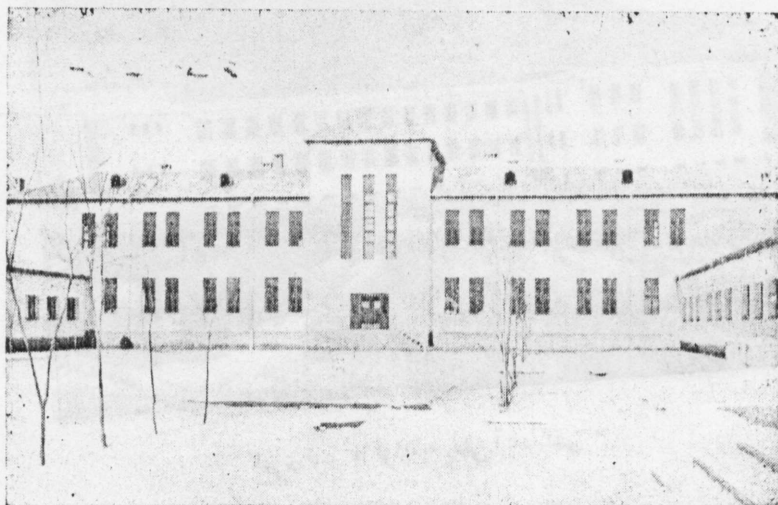
۱ - خام کاری های دو بغلهٔ پخته کاری	۴۳۱۰/۰۰ - مکعب متر
۲ - » » » » اصل سرك	۳۱۳۰۰ / ۶۵ - »
درلین دوم ۱۰۵۰۰ مکعب متر جمله	۴۱۸۰۰ / ۶۵ مکعب متر
۳ - مته کاری	۱۰۴ / ۴۰ - »
۴ - تهداب کنی برای مته کاری	۹۲ / ۵۰ - »

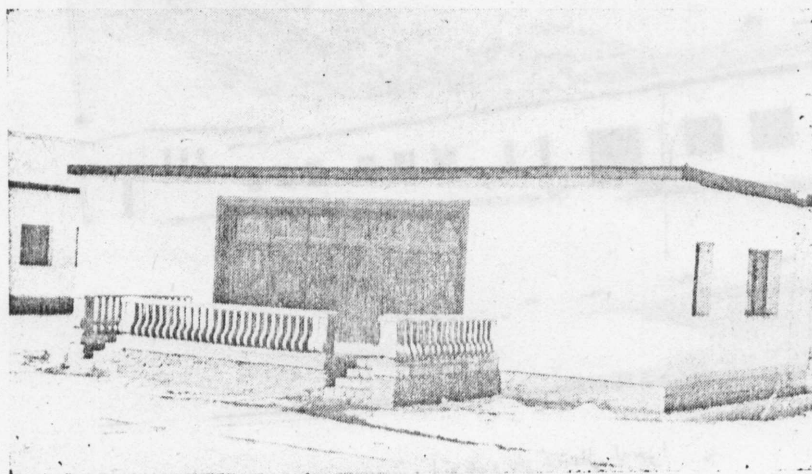
لمړی لمبر فاکولته په علی آباد کښې

د مستوراتو ښوونځی د شمال له خوا ٥

دقابله ګی ښوونځی

قابله ګی

۵ - سرنگ پرانی‌ها ۲۹۰/۰- متر مکعب

ج مصالح آوردگی برای فرش سرك ومته‌کاری‌های دو بغلهٔ فرش سرك وجویچه‌ها :

۱- سنگ ۶۶۷۲/۲۰ مکعب متر-درلین دوم ۶۰۰ متر مکعب جمله ۷۲۷۲/۲۰ مکعب متر

۲-ریگ سروزیر فرش ۳۴۹۳/۴۰- «

۳- جغله ۷۳۷/۰۰- «

د : - مصالح مصرف شدگی در پخته کاری‌ها وپل‌ها وآبروها ودیوارها در کل سرك مذکور:-

۱ - چونه خاکه ۱۳ آثار ۵۰۲- خروار

۲ - خشت پخته ۸۴۹۰۰- قالب

۳ - سنگ پارچه ۱۷۶۲- مکعب متر

۴ - ریگ ۴۰۴- «

۵ - سنگ دریائی جهت فرش زیر برقها ودیوارخشکهٔ پل حلیمه‌خانم ۱۷۵/۱۳- مکعب متر

۶ - سنداله ۲۵۰- مکعب متر

۷ - سمنت ۹۶- بوری

ه : - اول تهداب کنی‌ها برای پل‌ها و برقها ودیوار پل حلیمه‌خانم ۲۷۷۶-مکعب متر

حکومت کلان غزنی

۱- بحکومت کلان غزنی درحدود (۱۵) جریب زمین بغرض قوریه تعین ویك تعداد زیاد نهال چنار درآن غرس شده است .

۲ :- احداث یك باغ عمومی وتفریحی بصورت عصری درمقابل مکتب متوسطه .

۳ :- تعمیر حکومتی مقر بصورت عصری واساسی .

۴ :- « « قره باغ

۵ :- « « زرغون شهر

۶ :- « « شرن

۷ :- « علاقه داری یوسف‌خیل

۸ :- « « یحیی خیل

۹ :- « حکومت اندری

۱۰ :- « « جغتو

۱۱ :- « « جاغوری

۱۲ :- « مکتب مقر

۱۳ :- « « قره باغ

۱۴ :- تعمیر کدام غزنی
۱۵ :- " مقر
۱۶ :- احداث و آبادی کاریز های جدید مخروبه ولا مالك درحدود(۲۲) دهنه .

ولایت قندهار

الف - مدیریت مطبوعات :

۱:- یك قرائت خانهٔ عصری درمدیریت مطبوعات تاسیس ویك تعداد کتب ازبازار خریداری و یك مبلغ بکابل جهت خریداری کتب فرستاده شده ، مفروشات قرائت خانهٔ مذکور هم تکمیل گردیده .

۲:- جریدهٔ طلوع افغان که درهفته یکمراتبه نشرمی شد ، ازتاریخ ۱۴ قوس سال جاری روز نامه گردیده .

ب - مدیریت مخابرات :

۱:- لین تیلفون خاکریز وترین رابه اندازهٔ هشت کروه تمدید نموده .

۲:- باندازهٔ دو کروه یك لین دیگری که بحدجوی لاهور حکومتی ارغنداب که به لین سابق خاکریز وترین توصل مییابد تمدید گردیده ، ودرین لین قبلاً ازمسافهٔ تقریباً شش کروه مخابره کرده می شد .

ج - مدیریت نمکسار :

محصول مدیریت نمکسار قندهار امسال ازقرار فیصد ، صدترقی کرده .

د- ریاست گمرك :

افزودنی که بعمل سال جاری ریاست گمرك مرکزقندهار نسبت به سال ۱۳۲۱ بعمل آمده (۵۰۹۱۸۹۷/۹۰) افغانی میباشد .

ولایت هرات

الف - شق تعمیرات :

۱:- تعمیر محبس جدید که به پوشش رسیده واستر کاری وسفید کاری و انتصاب برق و هموار کاری تحت سراچه‌ها باساختمان مبل وپخته کاری جوی بین‌محبس بعمل آمده ومورد استفادهٔ محبوسین قرار گرفته است .

۲:- تعمیر قوماندانی کوتوالی در هذاسنه پوشش وپلستر کاری خانه های آن بعمل آمده .

۳:- تعمیر صنایع محبس که درهذالسنه شروع گردیده خانه های سمت شمالی آن کاملاً تکمیل وشروع به پلستر کاری آن شده .

٤:- تعمیرمدیریت اتفاق اسلام که نیم کاربوده تکمیل گردیده .

٥:- تعمیرپهره خانه‌های خزانه درهذاسنه تکمیل وطرف استفاده قرار دادهشده .

٦:- تعمیر هوتل مرکز درهذالسنه برندهٔ سمت جنوبی ورنگ آمیزی و آئینه‌شانی داخلی وخارجی وحفرچاه وتعمیر بعضی ملحقاتش تکمیل وانجام شده است .

۷:- تعمیر شفاخانهٔ جدید درهذاسنه بستن طاقهای برنده و دیوار پشت بام وپلستر کاری روی کار سمت جنوبی وطاقهای آن باسفید کاری و آئینه‌شانی عمارتش بعمل آمده .

۸:- تعمیر باغ شاهی درهذاسنه ساختمان حوض آن با استر کاری سمنت وتکمیل کاراژها وترمیمات آن بعمل آمده .

۹:- تعمیر حوض تخت صفر درهذاسنه استر کاری آن با ساختمان حلقه‌های دور حوض تکمیل شده است .

۱۰:- تعمیر مکتب رباط سنگی که نیم کاره بوده تکمیل ونصب دروازه وآئینه‌شانی آن بعمل آمده وطرف استفاده قرارداده شده .

۱۱:- تعمیر هوتل مرغاب که نیم کاره‌بوده درهذاسنه تکمیل وشروع به‌استر کاری آن شده .

۱۲:- تعمیر شفاخانه و هوتل قلعهٔ نو در هذاسنه تکمیل و نصب دروازه و آئینه شانی وسفید کاری آن بعمل آمده .

۱۳:- تعمیر مسجد جامع قلعهٔ نو درهذالسنه بطاق بندی رسیده .

ب ـ شق ترمیمات :

۱ ـ عمارت مدیریت مخابرات درهذالسنه سفید کاری وترمیمات شکست وریخت آن بعمل آمده .

۲ ـ درهذالسنه کاه گلکاری وسفید کاری ونصب آئینه‌های کمبودی عمارت دارالحکومه کی ومستوفیت وخزانه واتفاق اسلام ومدیریت خارجه وفوائد عامه واحصائیه و مکاتب رشدیهٔ نمبر اول ودوم بعمل آمده .

۳ ـ ترمیمات ریاست گمرک واقع شهر کهنه تکمیل وانجام شده است .

٤ ـ ترمیمات وسفید کاری عمارت کمیساری اسلام قلعه با ساختمان چاه ارت آن .

٥ ـ سفید کاری وغیره ترمیمات مکتب ریقال شین‌دند وهوتل آن تکمیل شده است .

٦ ـ ترمیمات وانتصاب دروازه وآئینه های کمبودی مکاتب قلعهٔ نو و مرغاب و مکتب کرخ در هذالسنه بعمل آمده اجراآت کارات فوق در هذالسنه ۱۳۲۲ بعمل آمده .

ولایت مزارشریف

الف ـ مستوفیت :

در عایدات مالیه جمعی و محصول مواشی و اجارهٔ املاکات نسبت بسال ۱۳۲۱ ـ ۰/۱۰۰۰۲۵ افغانی اضافه شده .

ب ـ قومانداني کوتوالی :

۱ ـ درمحبس شعبهٔ صنعتی تأسیس ومشتمل بر بافت پارچهٔ نخی وسطرنجی ونجاری و بوت دوزی وپالان دوزی و آهنگری ورنگریزی وخشت ریزی میباشد. محصول شقوق مذکور یك مقدار زیاد اجناس واشیاء ساخته وبافته و بهمغازهٔ فروش وخود محبس موجود و بفروش رسیده ومیرسد ودرظرف یکسال پیشرفت خوبی نموده .

۲ ـ امور عمرانی محبس علاوه برتعمیرات سابقه که تماماً بصورت پخته کاری و اساسی تعمیر گردیده یك دیوار طور احاطهٔ خارجی بطورل (۱۳۰۰) متر وارتفاع ه متر ولکی (۱۵۰) سانتی از خشت خام ساخته شده که در بین احاطهٔ مذکور پنجاه جریب زمین برای بذر هرگونه ترکاری وسبزی جات وغیره آماده ساخته شده .

ج ـ لوای ژاندارمه :

۱ ـ یك تعلیمگاه خورد ضابطان تاسیس شده .

۲ ـ برای عموم ضابطان کورس تدریسات صنوف های مختلف روی کار شده .

۳ ـ کنفرانسهای عمومیه برای افراد روی کار وتعلیمات عملی ونظری آن اضافه شده .

د: مدیریت معارف، تعدیل مدرسه اسدیه بطور لیلیه میباشد .

هـ ـ مدیریت مطبوعات :

۱ـ درمرکز ولایت (۸) کورس پښتو و دراطراف سه کورس جدیداً افتتاح گردیده .

۲ـ یك کورس اکابر ودراطراف دو کورس جدیداً افتتاح گردیده .

و ـ مدیریت معدن :

هفتادو دومعدن کشف شده که انواع آن ازین قرار است :

۱ـ معدن نمك (۳۹) معدن زمچ (۲۳) معدن نیل طوطیا (۱) معدن زاك (۲) معدن گوگرد (۵) معدن سنگ سوخت (۲) درمناطق مختلفهٔ اینولا کشف شده .

۲ـ درعایدات فروش نمك نسبت به سال ۱۳۲۱ مبلغ ۰/۶۹۹۳۵ افغانی افزودی بعمل آمده .

ز ـ حکومت کلان آیبک :

۱ـ بذر ایلبو تخم گیری شده ـ ۱۹٤۱۳ کیلو بقیمت ـ ۸٦٥٤۱ افغانی فروش شده . ایلبوی قلمه که بدست آمده ، ٦۳۰۰۱۸ کیلو عوض ، ٤٥۷۲۱ افغانی فروش شده .

۲ـ در سر دریای آیبک یك پل کلان پخته کاری که دارای شش پایه وچهار رواق (۱۰) متر عرض و ٤۱ متر و ٤۰ سانتی طول است ساخته شده و کار مهم آن به پایهٔ تکمیل رسیده .

۳ـ ذریعهٔ کاریز کن ها از چشمه سار حصهٔ علاقه داری حضرت سلطان به اندازه (۳۹) مکعب انچ وحصه سرباغ وخرم باندازهٔ ٤½ مکعب انچ به آب دریای عمومی ایزاد گردیده .

٤ـ چار قطعه باغ در آخر و اول شهر جدیداً وضع شده .

ح ـ حکومتی کلان شبرغان :

۱ـ یك دربند که امیکه طور پخته کاری و بدارائی (۲۰) اطاق ودهلیز عمومی مطابق نقشهٔ مهندسی در هذا سنه ۱۳۲۲ جدیداً اعمار گردیده کارات مهمهٔ آن تمام شده اما امور استر وسفید کاری ونجاری آن به نسبت سردی هوا معطل است .

۲ـ دیواریکه بین تعمیر مکتب ابتدائیه و مسجد جامع شریف حسب نقشه پخته کاری و بطول (۱۲۰) متر در هذا سنه ۱۳۲۲ تحت تعمیر بود کار آن تمام شده استر وسفیده کاری آن از حیث مساعد نبودن هوا معطل است .

۳ـ یك عمارت تحویلخانه وجای رهایش چپراسی های مکتب نزدیك به عمارت مکتب که در هذا السنه تحت تعمیر گرفته شده بود تکمیل شده مورد استفاده است .

٤ـ در جاده های چهار سمت شهر جدید که (٥۰) باب دکان در گذشته تحت تعمیر بوده در هذا السنه به پایهٔ تکمیل رسیده است .

٥ـ در جادهٔ سمت غربی شهر جدید که یك سرای تجارتی در گذشته تحت تعمیر بوده بقیه کارات آن بکلی تمام گردیده و تحت استفاده میباشد .

٦ـ (۲۰) باب دکانیکه در جادهٔ شرقی شهر جدید بطور برنده دار سمت جنوبی وشمالی آن در هذا السنه تحت تعمیر گرفته شده بود تکمیل ومورد استفاده است .

۷ـ سه باب دکان برستهٔ شمالی بالکل تکمیل شده .

۸ـ در رسته بازار سمت جنوبی ٥ باب دکان که جدیداً تحت تعمیر گرفته شده فعلا باندازهٔ نیم کاره که در خام کاری رسیده باقی به نسبتیکه هوا مساعد نیست معطل است .

۹ـ احداث سرك عامهٔ جدید یکه از حد تعمیر شفاخانهٔ شهر جدید که به سرك سابقهٔ خط مزار شریف

در حده وضع مشهور به ۳ توت اتصال داده شده بطول ½۵ میل تسطیح شده .

۱۰- از جمله جاده های داخل شهر جدید از حدود قوماندانی الی آخر مکتب بطول (۵۰۰) متر پخته کاری شده .

۱۱- موضعی که برای شهر جدید آقچه به یك میلی غرب شهر قدیمهٔ آن در هذا السنه تخصیص یافته از ابتدای برج جدی مطابق نقشهٔ مهندسی بامور تسطیح سرك های عمومی و باقی جاده های آن وخیابان بندی کرده هاو غیره باغ عمومی متعلقه شهر جدید مذکور خاتمه داده شده و برای پخت مصالح کار آمد تعمیر ترتیبات لازمه اتخاذ گردیده .

۱۲- بالاحصار قدیمهٔ سرپل منهدم و همواره گردید بصورت عصری برای حکومتی سرپل و دوائر مربوطهٔ آن آبادی جدید اعمار میشود ، در هذا السنه تعمیرات مذکور تحت کار گرفته شده بود باقی کار آن بواسطهٔ سردی هوا معطل است .

۱۳- سنگ کاری لب دریای سرپل که در هذا السنه تحت ساختمان آمده کار آن به صحن سرك رسیده و باقی کار کارداش بواسطهٔ سردی هوا معطل است .

۱۴- کار تعمیر الحاقیهٔ عمارت بلدیهٔ سرپل که در سال ۱۳۲۱ بدرجهٔ خرند رسیده بود در هذا السنه ۱۳۲۲ تکمیل و تحت استفاده است .

۱۵- آبادی دیوار احاطهٔ سمت شرقی و شمالی عمارت بلدیهٔ سرپل که در هذا السنه شروع شده بود کارات عمده اش تمام شده اما هنگاف کاری و سیاه چونهٔ سردیوار بواسطهٔ سردی هوا معطل است .

۱۶- تعمیر شرکت اقدام سرپل واقع لب دریا که در هذا السنه تحت اعمار گرفته شده بود تا یك اندازه کار شده باقی کارهای آن بواسطه سردی معطل است .

۱۷- کنافی لب دریا که به بازار جدید سرپل پیوست است در هذا السنه تحت تعمیر و به پایهٔ تکمیل رسیده است .

۱۸- در بازار جدید سرپل (۶۲) باب دکان در هذا السنه تحت تعمیر گرفته شده بود فعلاً کامل تکمیل است .

ط - ریاست بلدیه :

۱- ساختمان بعضی دستگاه نسبتا خورد برق آبی در موضع یلمرب که در آتیهٔ نزدیکی اقدام واز آن نتیجه گرفته خواهد شد .

۲ - پخته کاری سرك جادهٔ نادرشاهی که فعلاً کار شده - ۶۳۳۶ متر مربع .

۳ - [illegible] جوی سرك جادهٔ نادرشاهی بطول - ۴۰۵ متر .

۴ - ساختمان دوباب دکان جدید بطور عصری در جادهٔ بلخ .

۵ - ساختمان یك سرای تجارتی رعیتی واقع بازار قالین فروشی .

۶ - [illegible] جدید سیمساری .

۷ - چهل و دو باب دکان های رعیتی واقع جادهٔ تحت طاق .

ی - ریاست اطاق تجارت : -

۱ - چونکه نرخ چینی باب روسی درمزار شریف بصورت صحیح ومستقل نبود در اثر تنزیل قیمت احتکار بعمل می آمد لهذا از مجلس اطاق تجارت یك نرخ مستقل تعین و حسب منظوری وتصویب مجلس مقام ولایت درمحل اجرا گذارده شده .

۲ - باوجودمسدود بودن طرق ارتباط تجارتی واوضاع امروزی که عالم بشریت را دچار تکلیف وسرگردانی نموده دراثر پیشنهاد ریاست اطاق تجارت ومنظوری مقامات رفیعه شرکتی بنام (دافغان شرکت) درخودمزارشریف بهسرمایهٔ ابتدائی (۱۰۰۰۰۰۰۰) افغانی وانتهائی (۳۰۰۰۰۰۰۰) افغانی بغرض صادرات اجناس پیدا وار وطنی وتوریدامول خارجی برحسب مقررات مملکتی بدون کدام جنبهٔ انحصاری وامتیازی تأسیس وبه تاریخ (۲۲)جدی افتتاح وشروع بکار نموده ونیز دوشرکت دیگربنام (نوبهار) بهسرمایهٔ دونیم ملیون و (باختر) بهسرمایهٔ (چهارملیون) افغانی جدید تشکیل شده .

ولایت قطغن و بدخشان

حکومت کلان قندز :

۱ - سرك موجودهٔ که بطرف حضرت امام میرود ، قبلا بخط منکسر بوده وفاصلهٔ آن ازقندز الی حضرت امام از ۲۲ الی ۲٤ کروه می شود ، وعلاوه درارض راه همیشه ریگ باد کوبه کرده وراه عابرین را مسدود میگردانید در هذا سنه یکراه جدیدی احداث کردیده که مسافهٔ آن تقریبا ۱٤ کروه می شود ، کار حصهٔ اول آن از طرف قندز باتمام رسیده ، وجبه زار هائی که درارض راه مذکور واقع بوده تماما دراثر کشیدن زابرهای متعدد خشك گردیده ، ودوطرفهٔ سرك مذکور نهالهای بید وتوت غرس شده .

۲ - درجوار دریا که یك جای خوش هوا ومنظرهٔ خوبی دارد یکباغ برائی تفریح اهالی ساخته شده .

۳ - در سرك خان آباد وقندز که ۲٤ کیلومتر مسافه دارد تماما نهال بیدوتوت غرس گردیده .

٤ - درسرك علی آباد که ۲٤ کیلومتر فاصله دارد وقبلا بی اصول وطورخامه قسم ماهی پشت ساخته شده بود درهذاسنه جغله وریگ اندازی شده وازحصهٔ شهرالی زیرکوتل نهال توت شانده شده .

۵ - سرکهای بین شهر قندز که اکثراً گـل کـنه شده بود ، تماما هموار وبطور فنی تسطیح وماهی پشت وبه دو طرفهٔ سرکهای مذکور آب جاری ونهال توت غرس گردیده .

٦ - درجوار مرکز حکومت کلان قندز یك قطعه زمین که باندازهٔ (۲۰) جریب ودر سابق باغ بوده ، وحالا تماما خرابه و ویران گردیده ، درهذاسنه هموار وباندازهٔ ده جریب

آن بصورت اساسی باغ وخیابان‌ها دربین باغ مذکور کشیده شده ، وانواع نهالهای مثمر وغیرمثمر در آن غرس گردیده ، زمین باقیماندهٔ مذکور نیز زیر نظر گرفته شده که یکباغ عصری ساخته شود .

حکومت حضرت امام :

۱ - ترمیم ومرمتکاری احاطهٔ حضرت امام ومسجد جامع .
۲ - تسطیح زمین حصهٔ غربی روضه ودر بغل جوی آن یك تعداد زیاد نهال پنجه چنار وغیره غرس شده .
۳ - زمین حصهٔ شرقی روضه که خراب وپست وبلند بود وتخمیناً ۱۶ جریب زمین میشود ، تماماً هموار وبرای غرس اشجار آماده گردیده .
٤ - حسب لایحه نسل گیری وهدایت ریاست مستقل زراعت جهت اصلاح وتکثیر نسل اسپ‌های خرب بتعداد زیاد اسپ‌های مادیان ونریان تهیه گردیده .

حکومت خان آباد :

شهر خان آباد که همه ساله درایام باران تحت تهدید سیلاب واقع می‌شدو خسارهٔ مالی وجانی برای اهالی واردمیساخت ، امسال حسب اصول ونقشهٔ مهندسی یك بند پخته درمقابل مجرای سیل بنا و کار آن بسرعت جاریست .

بلدیهٔ پلخمری :

الف : - کار سرك ها :

۱ - تکمیل خامه کاری سرك سمت چپ دریا ازحد نهر قریب بند برق الی فابریکهٔ نساجی به‌عرض (۷) متر وطول (۱۰۰۰) متر
۲ - تکمیل خامه کاری سرك متصل کوتی نمبر ٤۹ ازسرك چپ دریا الی سرك مزار شریف به‌عرض (٥) متر وطول (۳۰۰) متر
۳ - پخته کاری سرك اول دوصد کوتی ازحد فابریکهٔ برق که ازسرك عمومی جدامی‌شود طور دولینه تمدید ، یك لین برای رفت ، ودیگر لین آمد مترددین به‌عرض (۱۶) متر و طول (٥۰۰) متر که‌در بین هردولین پارك برای گل کاری مرتب وفرش سرك ازسنگ گول دریائی تحت کار گرفته شده و کار آن به‌سرعت جاری است .
٤ - تکمیل خامه کاری وجغله اندازی سرك (۲) دوصد کوتی ازسرك مزارشریف الی سرك عمومی خان آباد به‌عرض (٥) متر وطول (۹٦٤) متر .
٥ - تکمیل خامه کاری وجغله‌اندازی سرك (۳) دوصد کوتی ازسرك مزارشریف الی‌سرك بین کوتی‌ها به‌عرض (٥) متر وطول (۱۰۰) متر .

۶ ـ تکمیل خامه کاری و جغله اندازی سرك (٤) دو صد کوتی ازنهر بالادوری الی سرك اول که نزدیك فابریکهٔ برق است وازشرق به غرب میرود به عرض (٥) متر وطول (١٨٠) متر .
۷ ـ تکمیل خامه کاری وجغله اندازی سرك (٦) دوصد کوتی ازسرك خان آباد الی سرك ۲ بین دوصد کوتی به عرض (٥) متر وطول (١١٦) متر .
۸ ـ تکمیل خامه کاری وجغله اندازی سرك (۷) دوصد کوتی ازسرك خان آباد الی سرك ۲ بین دوصد کوتی به عرض (٥) متر وطول (١٣٦) متر .
۹ ـ تکمیل خامه کاری وجغله اندازی سرك (۸) دوصد کوتی ازسرك خان آباد الی سرك ۲ بین دوصد کوتی به عرض (٥) متر وطول (١٢٠) متر .
۱۰ ـ تکمیل خامه کاری وجغله اندازی سرك (۱) شهرنو الی ختم کوتی ها به عرض (٥) متر وطول (٤٩٠) متر .
۱۱ ـ تکمیل خامه کاری وجغله اندازی سرك (۲) شهرنو الی ختم نهربالادوری به عرض (٥) متر وطول (١٩٠) متر .

ب ـ ساختمان عمارات :

۱ ـ ساختمان یك مبرز عمومی طورپخته کاری ، درعقب بازار پلخمری که کارآن به سرعت جریان دارد .
۲ ـ چون ساختمان عمارت قهوه خانهٔ باغ ذخیرهٔ پلخمری ، ازجریان کارآن درسال گذشته هم اطلاع داده شده بود ، حالا کارات عمرانی آن به کلی تکمیل گردیده .
۳ ـ ساختمان یك بیت الخدم وطباخ خانه وتحویلخانهٔ متصل عمارت قهوه خانهٔ باغ ذخیره که آن هم تکمیل شده است .

ج ـ ساختمان پل ها :

۱ ـ ساختمان دوپل کلان پخته کاری بالای نهر بالادوری که یك پل آن دربین دو صد کوتی و دیگرآن به طرف شرق شهرنو میباشد یکی آن به پایهٔ تکمیل و دیگر آن کارش به سرعت جاری است .

د ـ نهال شانی ها :

۱ ـ درحصهٔ شمالی باغ عمومی (٢٥) جریب زمین نهال سفیدار و بید وسرو وغیره غرس گردیده .
۲ ـ « جنوبی « « (٣٠) « « که (١٥) جریب آن مثمر و (١٥) جریب آن غیر مثمر بوده نهالات غرس شده .
۳ ـ درحصهٔ شمالی باغ ذخیره (٦١) جریب زمین که (۸) جریب آن مثمر و (٥٣) جریب آن غیر مثمر بوده نهالات غرس شده .

۴ ـ دراطراف سرك های ششصد کوتی وغیره مواضع آن به تعداد پنجاه هزار اصله نهال غیر مثمر غرس گردیده .

۵ ـ در اطراف سرك های باغ ذخیره نیز یك تعداد زیاد نهال غیر مثمر غرس گردیده که به تعداد (۲۵۰) اصله نهال موریان و (۸۰۹) اصله نهال گلاب و (۲۳۱) اصله نهال ناجو و (۳۲۹) نهال سرو میباشد .

ولایت مشرقی

۱ بحصهٔ شمال شهر کهنهٔ جلال آباد متصل شیشم باغ کار تعمیر یك گدام اصولی شروع و تا به پوشش رسیده وباقی کار آن عنقریب خاتمه خواهد یافت .

۲ ـ تعمیر مدیریت معارف درسال جاری کاملاً خاتمه یافت .

۳ ـ کار تعمیر شفاخانهٔ ملکی نم وسفیده کاری وغیرهٔ آن نیز قریب الاختتام است .

۴ ـ درشعبهٔ نساجی قومانданی کوتوالی ولایت مشرقی نظر به سابق یك پیشرفت محسوسی به ملاحظه میرسد که از هرقبیل تکه های پشمی ، نخی ، سندی ، قناویز ، سطرنجی وغیره حسب الموام در آن تهیه میشود .

۵ ـ کار تعمیر مکتب سلطانپور علیا قریب باتمام رسیده .

۶ ـ کار تعمیر مکتب مندراور لغمان که قبلاً شروع شده بود درهذالسنه باختتام میرسد .

۷ ـ یك حصهٔ سرك مربوط حکومتی مهمندره که همیشه تحت تهدید سیلاب بود درموضع مذکور تعمیر یك بوروق پخته کاری شروع وعنقریب جهت تردد عراده ها قابل استفاده خواهدشد.

۸ ـ کار تعمیر دوبارك قشلهٔ عسکری اسمار بسر رسیده .

۹ ـ درملحقات قشلهٔ وزیری سه اطاق جدید جهت رهایش منصبداران تعمیر و به پایهٔ اکمال رسیده است .

۱۰ ـ کار قشلهٔ غنی خیل به اکمال رسیده ، وهکذا بجوار آن که تعمیر یك مسجد درسال گذشته بنا شده بود درهذالسنه تکمیل گردیده .

۱۱ ـ احداث یك باغ که بمقابل علاقه داری چارباغ واقع پل قرغه گردیده ، درباغ مذکور یك تعداد زیاد نهالهای مثمر غرس شده است .

۱۲ ـ بحصهٔ شمال وشمال غرب ، وغرب مرکز حکومتی لغمان درزمین هائی که خرابه وباطلاق بود یکباغ احداث ویك تعداد زیاد نهال های مثمر وغیرمثمر در آن غرس گردیده .

۱۳ ـ کار تعمیر مکتب ابتدائیهٔ شیوه قریب الاختتام است .

۱۴ ـ کار تعمیر تنگری جاری بوده وعنقریب خاتمه خواهد یافت .

۱۵ ـ کار تعمیر محبس که به نقشهٔ محبس دهمزنگ قبلا شروع شده بود چهار دیوار احاطهٔ

آن با برج های مندوی کاملاً ختم گردیده و کار داخل آن بصفهٔ غربی مندوی هم عنقریب خاتمه خواهد پذیرفت و تعمیر بازوی شرق وشمال وجنوب آن هم تحت تعمیر است .

۱۶ :- کار تعمیر کدام میهندره، کچ لغمان ، چو کی ، سرخرود هم بسرعت جاری است .

۱۷ :- در عایدات گمرکات ولایت مشرقی نظر به تطبیق ۱۱ ماه ۱۳۲۱ در ۱۱ ماه سال جاری مبلغ ۲۷ر۱۳۰۵۳۰ - افغانی تزئید بعمل آمده است .

حکومت اعلی میمنه

		پول افغانی
۱ : تزئید محصول مواشی سال ۱۳۲۲ نظر به سال ۱۳۲۱	مبلغ	۳۲۰۹۹/۷۸
۲ : « شمار اصنافی « « « « «	«	۱۹۸۶ / ۶۷
۳ : « عائدات یازده ماههٔ سال ۱۳۲۲ گمرک اندخوی نظر بسال ۱۳۲۱	«	۵۰۰۰۰۰ / ۰
٤ : « پول اجارهٔ سال ۱۳۲۲ ـ املاک سرکاری نظر بسال ۱۳۲۱		۹٤۸٦/۷۰

۵ : درجنگل قیصار باندازهٔ پانزده سیر پسته یکسیر بادام تلخ و ۱۵۰۰ دانه چهارمغز و ۲ سیر تخم ارچه وچهار پاو تخم عناب وچهار پاو امرودچه و چهار پاو زرد آلو وغیره تخم های اشجار وارد مرکز و بذر شده .

۶ : درجنگل پلورغ باندازهٔ ده سیر پسته بذر شده .

۷ : در تپه های طرف جنوب شهر میمنه جهت تجربه باندازهٔ بیست و پنج جریب زمین للمی خریداری وبه مقدار ده سیر پسته وچهار پاو بادام وتخمیناً هزار دانه چهار مغز و چهار پاو تخم سنجد ویک مقدار عکاسی وجلغوزه وغیره بذر گردیده است .

۸ : درجنگل کوهستان باندازهٔ ده سیر پسته بذر شده .

۹ : همچنان در زمین للمی اطراف سلطان خواجه نور علیه الرحمه که به جنوب میمنه واقع است بتعداد یکهزار اصله نهال بادام، و پنج سیر پسته وچهار پاو تخم بادام غرس شده است .

۱۰ : به تعداد (۱۱۶۹۸۶) اصله اشجار مثمر و (۱۰۸۲۲۷۶) اصله اشجار غیر مثمر نهال وقلمه درباغات واراضی شخصی اهالی بوسیلهٔ خود اهالی غرس گردیده است .

۱۱ : در سال ۱۳۲۲ به تعداد ½۳۲۱۶ جریب زمین زده ملخ کشفیات و باصول فنی مدافعه و خاک پوشی کرده شده است .

۱۲ : ازطرف بلدیهٔ شهر پنج جریب زمین قریب شهر از انواع تخم های درختان مثمر وغیر مثمر در تیرماه سال قوریه شده است .

۱۳ : درباغچهٔ حکومتی یک تعداد نهالهای شمشاد و بته های گل از قبیل خطمی و یاس

وابریشم وغیره وهمچنین بوته های گلدار که ازمشهد آورده شده بودشانده شده است .

۱۴ : یك تعداد نهالهای پیوندی از فارم زراعتی قندوز خواسته شده آنهم در باغچهٔ حکومتی غرس گردیده .

۱۵ : بلدیهٔ میمنه در باغچه های مربوطه خود وجاده ها به تعداد ده هزار قلمه و پنجصد نهال میوه دار وغیر میوه دار غرس نموده است .

۱۶ : درحکومتی تگاب درحصهٔ فرمسخی ذریعهٔ دونفر کاریزکن و اهالی تگاب ودولت آباد واندخوی جرکنی شده یومیه بیست وپنج روز یك آسیا آب خارج و به دریای تگاب واندخوی مخلوط شده وزمین های آنحصه هم که پشهٔ ملیریا داشت بصورت صحی تبدیل گردیده است وکار جرکنی مذکور درسال آینده تکمیل خواهد شد .

۱۷- چندنفر کاریزکن از کابل رسیده و بذریعهٔ مذکوران در حصهٔ تگاب و هکذا در حصه پښتون کوت کار دورشته کاریز شروع گردیده است .

تصویبات سال ۱۳۲۲ شورای ملی

الف :-

۱ - موازنهٔ بودجه عمومی واردات ومصارفات سال ۱۳۲۲ مملکتی .

۲ - « « سال ۱۳۲۲ قروض بانکی وزارت خانه ها ودوائر مستقل مرتبهٔ وزارت مالیه .

۳ - « « « « شق مدرکی « « « « « « «

ب :- موضوع شمولیت حکومت افغانستان در کنوانسیون منعقدهٔ سال ۱۹۱۲ حکومت هالیند .

ج :- اصولنامه ها :-

۱ - اصولنامهٔ مالیات برعایدات .

د ــ ضمایم :-

۱ - ضمیمهٔ اصولنامهٔ دفاتر تجارتی در موضوع اخذ حق التصدیق سرغج .

۲ - « « مکلفیت عسکری تبدیل بعضی مواد اصولنامهٔ مذکوره حاوی ۸ مواد .

۳ - « « « « « اصل ۲۵

۴ - « « رادیو ، معافی محصول رادیو هائیکه ذریعهٔ اشخاص غیرتاجر برای استفادهٔ شخصی شان توریدشود .

۵ - ضمیمه اصولنامه تشویق صنایع تبدیل اصل ۶

۶ - « « نوت های مروجه ؛ در تزئید نوع نوت پنجصد افغانیگی درجملهٔ انواع نوتها .

۷- ضمیمه اصولنامهٔ دفاتر تجارتی حاوی سه مواد .

۸- ضمیمهٔ اصولنامه دلالی حاوی پنج مواد .

۹- « « مالیات بر عایدات تبدیل اصل اول و ۷ و ۱۲ و لغو اصل ۱۱ - اصولنامهٔ مذکوره .

۱۰- « « مکلفیت عسکری تبدیل اصل ۲۱ .

۱۱- « « محصولات بلدیه .

هـ :-

۱ مادهٔ واحده در موضوع انتخاب ومقرری مأمورین ومستخدمین که از تاریخ اشغال وظیفه حق معاش دارند .

فهرست لوائح اصولنامه‌ها وضمایم که در هذاسنه ۱۳۲۲ بتصویب مجلس اعیان رسیده :

لائحه اصولنامه مالیات برعایدات .

ثبت مادهٔ ضمیمهٔ اصولنامهٔ مکلفیت عسکری .

یك ماده «

ضمیمه اصولنامه رادیو .

« اصولنامه تشویق صنایع بتبدیل اصل ٦ اصولنامهٔ مذکوره .

« نوت ها .

« « دفاتر تجارتی .

« « دلالی .

اعطای نشان

۱- فرمان اعتبارنامهٔ نمبر $\frac{۲}{۱۶}$ ر ۲ حمل راجع به اعطای نشان ستور درجه دوم برای ش جوادگوك طونا کـند کمشر سر معلم خریطهٔ حربی پوهنتون نظر بخدمت وصداقت او در امور محوله اش .

۲- فرمان اعتبار نامهٔ نمبر $\frac{۱}{۱۵}$ ر ۲ حمل راجع به اعطای نشان ستور درجه دوم برای ش جلا ل باش اول کـند کمشر سر معلم لوازم حربی پوهنتون نظر به خدمت وصداقت او درامور محوله اش .

۳- فرمان اعتبارنامه نمبر $\frac{۳۸۱}{۱۳۶۹}$ ر ۲۵ جوزا راجع به اعطای نشان معارف درجه سوم برای ع محمد نبی خان عضو ریاست تعلیم وتربیهٔ وزارت معارف دراثر خدمات بیست وپنج سالهٔ مشارالیه درامور معارف .

٤- برای یکصد نفر و کلای شورای ملی که در اثر خدمات شان بدورهٔ چهارم شورا به اعطای نشان عزت نائل شده اند قرار ذیل :

۱- ع ، ج عبدالاحدخان رئیس شورا و کیل مرکز کابل بفرمان اعتبار نامهٔ نمبر ۲۰۰ ر ۹۱۸ مورخهٔ ۲ جوزا .

۲- ع ، ص محمد الیاس خان معین اول و کیل گردیز بفرمان اعتبارنامهٔ نمبر ۲۰۱ ر ۹۱۹ مورخهٔ ۲ جوزا .

۳- ع ،ص سلطان محمدخان معین دوم و کیل فراه بفرمان اعتبار نامهٔ نمبر ۲۰۲ ر ۹۲۰ مورخه ۲ جوزا .

٤- ع ، سیدجلال الدین خان و کیل مرکز کابل بفرمان اعتبار نامه نمبر ۲۰۳ ر ۹۲۱ مورخه ۲ جوزا .

۵- ع ، عبدالاحدخان و کیل شش کروهی بفرمان اعتبار نامه نمبر ٤ ۲۰ ر ۹۲۲ مورخه ۲ جوزا

٦- « محمد علی خان	« پغمان	« «	نمبر ۲۰۵ ر ۹۲۳	« « « «
۷- « محمد سرور خان	« وردك	« « «	نمبر ۲۰٦ ر ۹۲٤	« « « «
۸- « خانشیرین خان	« میدان	« «	نمبر ۲۰۷ ر ۹۲۵	« « « «
۹- « میر احمد خان	« سروبی	« « «	نمبر ۲۰۸ ر ۹۲٦	« « « «
۱۰- « محمد کبیرخان	« چاریکار	« « «	نمبر ۲۰۹ ر ۹۲۷	« « « «
۱۱ « محمدفیروزخان	« تگاب	« « «	نمبر ۲۱۰ ر ۹۲۸	« « « «
۱۲- « میرزاملك شاه خان	« جبل السراج	« « «	نمبر ۲۱۱ ر ۹۲۹	« « « «
۱۳- « میرحیدرخان	« کوهدامن	« «	نمبر ۲۱۲ ر ۹۳۰	« « « «

۱۴ـ« عبدالاحدخان وکیل ریزه کوهستان بفرمان اعتبارنامهٔ نمبر ۲۱۳ر۹۳۱ مورخه ۲ جوزا

۱۵ـ« غلام نقشبند خان « نجراب « « نمبر ۲۱۴ر۹۳۲ « « «

۱۶ـ« محمد یوسف خان « سیغان و کهمرد « « نمبر ۲۱۵ر۹۳۳ « « «

۱۷ـ« محمد ابراهیم خان « پنجشیر « « نمبر ۲۱۶ر۹۳۴ « « «

۱۸ « محمد حسین خان وکیل بامیان بفرمان اعتبارنامه نمبر ۹۳۵/۲۱۷ مورخه ۲ جوزا

۱۹ « حبیب الله خان وکیل سرخ و پارسا « « « نمبر ۹۳۶/۲۱۸ « «

۲۰ « خوشدلخان وکیل غوربند « « « نمبر ۹۳۷/۲۱۹ « «

۲۱ « حاجی عبدالقیوم خان وکیل مقر « « « نمبر ۹۳۸/۲۲۰ « «

۲۲ « میرزا عبدالوهابخان وکیل غزنی « « « نمبر ۹۳۹/۲۲۱ « «

۲۳ « حاجی حیدرخان وکیل ده شین کتواز « « « نمبر ۹۴۰/۲۲۲ « «

۲۴ « احمدجانخان وکیل کوچی « « « نمبر ۹۴۱/۲۲۳ « «

۲۵ « علی احمدخان وکیل دایزنگی « « « نمبر ۹۴۲/۲۲۴ « «

۲۶ « سید اکبرشاه خان وکیل یکاولنگ « « « نمبر ۹۴۳/۲۲۵ « «

۲۷ « غلام علیخان وکیل جاغوری « « « نمبر ۹۴۴/۲۲۶ « «

۲۸ « عبدالرحمن خان وکیل مرکز قندهار « « « نمبر ۹۴۵/۲۲۷ « «

۲۹ « حاجی نوراحمدخان وکیل دند « « « نمبر ۹۴۶/۲۲۸ « «

۳۰ « امیرمحمدخان وکیل کدنی « « « نمبر ۹۴۷/۲۲۹ « «

۳۱ « عبدالعزیزخان وکیل ترین « « « نمبر ۹۴۸/۲۳۰ « «

۳۲ « محمد اسحق خان وکیل کشك نخود « « « نمبر ۹۴۹/۲۳۱ « «

۳۳ « عبدالرحمن خان وکیل ارغسان « « « نمبر ۹۵۰/۲۳۲ « «

۳۴ « محمد یعقوبخان وکیل دهله « « « نمبر ۹۵۱/۲۳۳ « «

۳۵ « محمد موسی خان وکیل گرشك « « « نمبر ۹۵۲/۲۳۴ « «

۳۶ « عبدالحمیدخان وکیل موسی قلعه زمینداور « « « نمبر ۹۵۳/۲۳۵ « «

۳۷ « محمد اکبرخان وکیل گرمسیر « « « نمبر ۹۵۴/۲۳۶ « «

۳۸ « حاجی فیض الحق خان وکیل گزاب « « « نمبر ۹۵۵/۲۳۷ « «

۳۹ « محمد کبیرخان وکیل ارزگان « « « نمبر ۹۵۶/۲۳۸ « «

۴۰ « محمد محسن خان وکیل ترنگ و جلداك « « « نمبر ۹۵۷/۲۳۹ « «

۴۱ « حبیب الله خان وکیل کوچی پشت رود « « « نمبر ۹۵۸/۲۴۰ « «

۴۲ « اسمعیل حبیب خان وکیل کوچی قندهاری « « « ۹۵۹/۲۴۱ « «

۴۳ـ غ حاجی غلام نبی خان وکیل مرکز هرات بفرمان اعتبار نامه نمبر ۹۶۰/۲۴۲ مورخه ۲ جوزا .

۴۴ـ غ محمدعثمانخان وکیل بلوکات بفرمان اعتبار نامه نمبر ۹۶۱/۲۴۳ مورخه۲ جوزا

۴۵ـ « احمد جانخان « غور « « « « ۹۶۲/۲۴۴ « «

۴۶ـ « محمدحلیم خان « شین دند « « « « ۹۶۳/۲۴۵ « «

۴۷ـ « عبدالشکور خان « غوریان « « « « ۹۶۴/۲۴۶ « «

۴۸ـ « حاجی معین الدینخان « قلعهٔ نو « « « « ۹۶۵/۲۴۷ « «

۴۹ـ « نظرمحمدخان « اوبه « « « « ۹۶۶/۲۴۸ « «

۵۰ـ « عبدالرحمن خان « تولك « « « « ۹۶۷/۲۴۹ « «

۵۱ـ « آقاجانخان « شهرك « « « « ۹۶۸/۲۵۰ « «

۵۲ـ « بهادر بیگ خان « چقچران « « « « ۹۶۹/۲۵۱ « «

۵۳ـ « عبدالقادر خان « بالامرغاب « « « « ۹۷۰/۲۵۲ « «

۵۴ـ « حاجی عبیدالله خان « مرکز مزارشریف « « « « ۹۷۱/۲۵۳ « «

۵۵ـ « ناز کمیرخان « اشنده « « « « ۹۷۲/۲۵۴ « «

۵۶ـ « محمدلطیف خان « سنگ چارك « « « « ۹۷۳/۲۵۵ « «

۵۷ـ « محمداسمعیل خان « تاشقرغان « « « « ۹۷۴/۲۵۶ « «

۵۸ـ « میرزا کلانخان « ایبك « « « « ۹۷۵/۲۵۷ « «

۵۹ـ « رحمن بردیخان « آقچه « « « « ۹۷۶/۲۵۸ « «

۶۰ـ « نورالله خان « دولت آباد « « « « ۹۷۷/۲۵۹ « «

۶۱ـ « سنگی محمدخان « درهٔ صوف « « « « ۹۷۸/۲۶۰ « «

۶۲ـ « برهان الدینخان « بلخ « « « « ۹۷۹/۲۶۱ « «

۶۳ـ « عبدالله خان « شهرخان آباد « « « « ۹۸۰/۲۶۲ « «

۶۴ـ « عبدالستار خان « قندوز « « « « ۹۸۱/۲۶۳ « «

۶۵ـ « گل علم خان « نهرین « « « « ۹۸۲/۲۶۴ « «

۶۶ـ « محمدسنجر خان « اندراب « « « « ۹۸۳/۲۶۵ « «

۶۷ـ « محمدعمر خان « غوری « « « « ۹۸۴/۲۶۶ « «

۶۸ـ « محمد صفدر خان « بدخشان « « « « ۹۸۵/۲۶۷ « «

۶۹ـ « مولوی نجم الدین خان « رستاق « « « « ۹۸۶/۲۶۸ « «

۷۰ـ « محمدنبی خان « ینگی قلعه « « « « ۹۸۷/۲۶۹ « «

۷۱ـ « مولوی میرزاشاه خان « جرم « « « « ۹۸۸/۲۷۰ « «

۷۲ـ « سید ایشان خان « درواز « « « « ۹۸۹/۲۷۱ « «

۷۳ـ ع سید شمس الدین خان وکیل واخان بفرمان اعتبارنامهٔ نمبر ۹۹۰/۲۷۲ مورخه ۲ جوزا

۷۴ـ « سعدالدینخان وکیل کشم و درایم « « « نمبر ۹۹۱/۲۷۳ « «

۷۵ـ « عبدالعظیم خان وکیل مرکز جلال آباد « « « نمبر ۹۹۲/۲۷۴ « «

۷۶ـ « سید محمد صادق خان وکیل سرخرود « « « نمبر ۹۹۳/۲۷۵ « «

۷۷ـ « غلام نبی خان وکیل لغمان « « « نمبر ۹۹۴/۲۷۶ « «

۷۸ـ « مشك عالم خان وکیل نورستان « « « نمبر ۹۹۵/۲۷۷ « «

۷۹ـ « شیرین دل خان وکیل خوگیانی « « « نمبر ۹۹۶/۲۷۸ « «

۸۰ـ « محمد ظفر خان وکیل شنوار « « « نمبر ۹۹۷/۲۷۹ « «

۸۱ـ « محمدعالم خان وکیل مهمندره « « « نمبر ۹۹۸/۲۸۰ « «

۸۲ـ « میاجانخان وکیل رودات « « « نمبر ۹۹۹/۲۸۱ « «

۸۳ـ « میان عبدالغفور خان وکیل کامه « « « نمبر ۱۰۰۰/۲۸۲ « «

۸۴ـ « میر علم خان وکیل اسمار « « « نمبر ۱۰۰۱/۲۸۳ « «

۸۵ـ « محمدحسین خان وکیل درهٔ پیچ « « « نمبر ۱۰۰۲/۲۸۴ « «

۸۶ـ « محمد نیاز خان وکیل کنرخاص و کوزکنر « « « نمبر ۱۰۰۳/۲۸۵ « «

۸۷ـ « محمدافضل خان وکیل برکنر درهٔ سین « « « نمبر ۱۰۰۴/۲۸۶ « «

۸۸ـ « ریدیگل خان وکیل حصارك غلجائی « « « نمبر ۱۰۰۵/۲۸۷ « «

۸۹ـ « طوطی شاه خان وکیل کوچی ننگهاری « « « نمبر ۱۰۰۶/۲۸۸ « «

۹۰ـ « غلام محمد خان وکیل زرمت « « « نمبر ۱۰۰۷/۲۸۹ « «

۹۱ـ « گلرنگشاه خان وکیل تنی خوست « « « نمبر ۱۰۰۸/۲۹۰ « «

۹۲ـ « گلملك خان وکیل جدران « « « نمبر ۱۰۰۹/۲۹۱ « «

۹۳ـ « لعل محمد خان وکیل منگل « « « نمبر ۱۰۱۰/۲۹۲ « «

۹۴ـ « حسین خان وکیل جاجی « « « نمبر ۱۰۱۱/۲۹۳ « «

۹۵ـ « علی جانخان وکیل چمکنی « « « نمبر ۱۰۱۲/۲۹۴ « «

۹۶ـ « غلام رسول خان وکیل چغانسور « « « نمبر ۱۰۱۳/۲۹۵ « «

۹۷ـ « خیر محمد خان وکیل بکوا و خاشرود « « « نمبر ۱۰۱۴/۲۹۶ « «

۹۸ـ « میرزا نور محمد خان وکیل مرکز میمنه « « « نمبر ۱۰۱۵/۲۹۷ « «

۹۹ـ « سید ابوالخیر خان وکیل شیرین تگاب « « « نمبر ۱۰۱۶/۲۹۸ « «

۱۰۰ـ « میر محمد اسلم خان وکیل درزاب و گرزیوان « « « نمبر ۱۰۱۷/۲۹۹ « «

۱۰۱ـ « میرزا محمد امین خان وکیل قیصار « « « نمبر ۱۰۱۸/۳۰۰ « «

۱۰۲ـ « عبداللطیف خان منشی شورای ملی « « « نمبر ۱۰۱۹/۳۰۱ « «

دافغانستان بانك

۱ـ اجراآت :

اجراآت دافغانستان بانك درسال ۱۳۲۲ باوجود موانع ومشکلات متولدۀ جنگ وتاثیرات بحران اقتصاد عمومی نسبت بسالهای گذشته بیك پیمانۀ نسبتاً وسیع تر واساسی تری صورت گرفته که درینجا بواسطۀ ضیق صفحات سالنامۀ کابل تنها رؤس مطالب را بصورت ایجاز در پایان قید مینمائیم :

(۱) — معاملۀ خرید وفروش اسعار خارجه که از وظایف مخصوصۀ دافغانستان بانك بوده وقبل از تاسیس آن موقتاً ببانك ملی افغان سپرده شده بود بموجب تصویب ومنظوری مقامات صلاحیتدار از ابتدای سال ۱۳۲۲ بصورت کلی وقطعی به دافغانستان بانك مربوط گردید وبانك درطول این سال وظیفۀ مذکوره را طوریکه متقاضی بوده مطابق اساسنامۀ خود بدست اجراء گرفته وباوجود مشکلات هرنوع پرداختها وحواله جات ومعاملات اسعاری درداخل وخارج مملکت بروفق مرام مشتریان خویش انجام داده است .

(۲) — کنترول ونظارت اسعار خارجه که مطابق اساسنامه ازوظایف مهمۀ دافغانستان بانك بوده وتااواخر سال گذشته ببانك ملی افغان تعلق داشت از شروع سال جاری باین موسسه ارتباط پیدا کرد وبانك تاحدودی که ممکن داشته معاملۀ مذکوررا تحت کنترول ونظارت قرار داده است چنانچه درمرکز وقندهار وهرات که بواسطۀ مرکزیت معاملات تجارت وامور واردات وصادرات، معاملات اسعار خارجه زیاده تر بوده یك یك شعبه بعنوان (نظارت اسعار خارجه) تاسیس نموده که شعبات موصوفه از ابتدای سال ۱۳۲۲ درتحت اثر نمایندگیهای دافغانستان بانك درمراکز مزبور اجرای وظایف مینمایند .

(۳) — بانك درسال ۱۳۲۲ بواسطۀ ارتباط اسعار خارجه ومعاملات اسعاری که بحسابات دولت ومشتریان داخلی وخارجی وغیره صورت میگیرد علائق ومراودات خودرا با بانکهای خارجه وسعت داده وبهمراه بعضی بانکهای خارجه که قبلاً داخل معامله نبوده جدیداً معاملات بانکی را آغاز نموده است مانند: بانك ملی ایران ـ ستیت بانك مسکو ـ گریندلی بانك کویته ـ کامپتوار ناسیونال دسکانت بمبئی . . .

(٤) — اشاعۀ بانکنوت که ازوظایف اصلی وامتیازی دافغانستان بانك بوده درسال جاری مطابق احتیاج بازار پولی مملکت وبسلسلۀ اشاعات سابقه یك مقدار از بانکنوتهای جدید مطابق قوانین موضوعه بارعایت حفظ تناسب مقدار پشتوانۀ معینه ومنظوری مقامات صلاحیتدار از طرف خزانۀ مرکزی دافغانستان بانك بمنصۀ اشاعه گذاشته شده است .

(٥) - اعطای اعتبارات برای تقویهٔ امور تجارت - صناعت - عمران و امور بلدی مملکت نیز که براساس اجرا آت بانکهای مرکزی از وظائف د افغانستان بانك بوده است در سالجاری بیك پیمانهٔ کافی و باتکتانهٔ خیلی نازل بعمل آمده است واغلب دوائر حکومتی ومؤسسات تجاریه ودوائر بلدی وافراد حاجتمند در مقابل ضمانت اصولی از بانك اعتبار (کریدت) حاصل نموده اند .

(٦) — برحسب موافقهٔ وزارت مالیه طوریکه د یگر معاملات داد و ستد پولی دولت قبلا بهدافغانستان بانك متعلق گردیده بوددرنیمهٔ سالجاری امورخزانه وخزانه داری مرکزی وزارت مشار الیها وخزانهٔ ولایت کابل هم ببانك مربوط گردیده وبانك این وظیفهٔ جدید را نیز بعهدهٔ خویش قبول و بااین ذریعه ساحهٔ خدمت وفعالیت خود را نسبت به معاملات دولت وسیعتر ساخته است .

(٧) - بانك درینسال حسابات جاریهٔ کلیهدوائر حکومتی وبعضی مؤسسات وشرکتهاواشخاص انفرادی راقبول نموده وبرحسب اقتضای اصول حساب واجراآت بانکی حسابات متعدد وزیادی برای مراجعین ومشتریان خود افتتاح نموده است .

(٨) - دافغانستان بانك درینسال حساب امانات مفادی وغیر مفادی راهم مطابق سیستم بانکی برای حاجتمندان کشودهوازینطریق موجباستفادهٔ صاحبان حسابات مذکوره گردیده است .

(٩) - معاملهٔ تبادلهٔ پول درداخل مملکت که نهایت طرف احتیاج وضرورت دوائررسمیه وموسسات واهالیوتجار وغیره بوده درسالجاری ازطرف دافغانستان بانكدر نقاطی که نمایندگی های آن کائن است توسط آنها ودرنقاطیکه نمایندگی بانك موجود نبوده با موافقهٔوزارتمالیه ذریعهٔخزائن حکومتیاجراء گردیدهیعنی سرویس تبادلوی پول درتمام نقاطداخلیمملکت ازطرفدافغانستان بانكقایمگردیده که ازین رهگذر تسهیلات زیادی برایمراجعین فراهمآمده است .

(١٠) — درسال ١٣٢٢ بواسطهٔ که حجم کار ومعاملات دافغانستان بانك نسبت به گذشته بزرگتر گردیده اگرچهمشکلات ومحذوراتیازنقطهٔ نظر جریانجنگ وبحران اقتصادیهم درپیش بوده امابرحسب ضرورت واحتیاج نمایندگیهای ذیلرا درداخل وخارج تأسیس وافتتاح نمودهاست :

الف - درداخل :

١- نمایندگی ولایت قندهار .

٢- « « ولایت هرات .

٣- « « ولایت مشرقی .

(درجلال آباد عجالتاً نمایندگی شرکت قند وشکر بنمایندگی د افغانستان بانك اجرای وظایف مینمایند .)

ب- درخارج :

۱ — نمایندگی نیویارك .
۲ — نمایندگی پشاور .
۳ — نمایندگی کراچی .
٤ — نمایندگی چمن .

درین نقاط عجالتا با نکملی افغان بنمایندگی دافغانستان بانك کار میکنند .

(۱۱)-موسسهٔ دافغانستان بانك درمورد انتظام نرخ وجریان پول وبازار آن که درین سال بنابردوام محاربهٔ عمومی وبرهمی اوضاع اقتصادی عالم وسیاست پولی و تجارتی ممالك متحارب نسبت بسالهای سابق بیشتر درخور توجه واعتناء بوده تدابیر لازمه و مقتضیه رامطابق هدایات ونظریات شورای عالی بانك اندیشیده وبادرنظر گرفتن احتیاجات بازار پولی و مقدار بانکنوتهای منتشره واندازهٔ پشتوانهٔ نوتها اقدامات نموده واین موازنه رابطریقی محافظه نموده است تا از خطر انفلاسیون (ورم پولی) در مملکت جلو گیری تام بعمل آمده باشد .

(۱۲)- بانك درسال جاری برای تکمیل ذخیرهٔ مقدار معینهٔ طلاء ونقره و اسعار خارجهٔ متعلقهٔ پشتوانهٔ بانك نوتهای منتشره مطابق اصول و براساس هدایات ونظریات مقامات صلاحیتدار بذل مساعی نموده ودراقدامات خود موفقیت حاصل داشته است . و همچنان راجع بتهیهٔ پشتوانهٔ بانکنوتهائی که آتیاً برحسب احتیاجات اقتصادی مملکت بدوران چلند خواهد گذاشت نیز اقدامات لازمه رابعمل آورده است .

(۱۳)- محاسبات وبیلانسهای یومی وماهانه وششماهه وغیره اجراآت اداری و حسابی بانك درین سال از طرف هیئت نظار ومفتش دولت باوقات مختلفه بصورت دقیقانه باز رسی وامتحان گردیده وتصدیق نموده اندتماماً صحیح و مطابق اصول بانکی انجام گردیده چنانچه تصادیق وراپوتهای مذکور بروفق اصول بملاحظهٔ شورای عالی بانك هم رسیده وتصدیق گردیده است .

شاهنامه ها و مقایسه میان بعضی پهلوانان از اوستا

بناغلی احمد علیخان «کهزاد»

ازروز یکه درشق تتبعات تاریخی اصول «مقایسه» درلغات وضرب الا مثال وقصص وداستان ها وغیره بمیان آمده امروز تقریبا همه مدققین به این عقیده هستند که تمام داستان های شا هنامه ها وگر شاسب نا مه ها و سیر الملوك ها با فروعات آن سام نامه ، بهر ام نامه ، رستم نامه و غیره ودیگر کتب نظم و نثری که در دوره های اسلامی ازین مطالب بحث میکند و قصص مهابا راته ور امایانا و ماخذ مختلف سا نسکر یت و داستان هائی که یشت های اوستا را فرا گرفته و تمام قصصی که بز بان پهلوی ارساسی «اشکانی» وساسانی تحر یر بوده و جز نمو نه اند کی از آن بد ست نر سیده وافسانه ها و قصه هائی که درمیان سائر شعب وشاخه ها وامواج قبایل هندو اروپائی باقی مانده همه از یك سرچشمه آب خورده و هسته اولی تمام آنها یك چیز بوده ومبد اء همه آنها را باید در مر اتب اولی زند گانی قبل التاریخ ملل هندواروپائی تجسس نمود .

بناغلی احمدعلی خان «کهزاد»

البته مقایسهٔ داستان ها میان شاخه های مهاجرین هند واروپائی ازخود نسبتی دارد وتشابه داستان ها واسمای پهلوانان آنها میان دوشاخه ئی که به تفاریق مختلف زمان از هم جدا و به نقاط دورافتاده ئی ازهم واقع شده اند کمتر ازشاخه هائی است که زمان حر کت ونقطه تقرر آنها بهم نزدیك تراست. تصریح این مطلب طوریکه باید شرح وبسط زیاد واقلاً مطالعه سر سری درداستان های تمام اقوام هندواروپائی بکاردارد که آنهم به اصول مقایسه خودش تازه شاخه تتبعات و معرفت جدا گانه گشته وپیش ازینکه ما از مقایسه د استان های ا قوام هند

واروپائی یاملل مختلف آریائی صحبت کنیم اگر بتوانیم داستان های کشور خودرا هم کم کم برای مقایسه باقصه های سایر ملل ترتیب وآماده کنیم کار فوق العاده بزرگی کرده خواهیم بود .

گذشته ازین همه ادعاهای بزرگ تنهامقایسهٔ داستان های شعب مختلف کتله آریائی باختری که ازحوزه اکسوس وباختر به نقاط مختلف آریانا وازینجا به خاك های مجاور هند و فارس پراگنده شده اند کاری است خیلی مشکل ومطالعات مخصوص وطولانی در عنعنات باستانی ادبی وتاریخی و حماسی و داستانها وافسانه های سه کشور آریاناوهند وفارس بکار دارد .

ازین مرحله هم اگر بگذریم میرسیم به کشورخود وازاینجا تمهیدی می بریم که آهسته آهسته دامنهٔ آن به مرام این مقاله منتهی خواهد شد - کشوری که در تاریخ معاصر بنام «افغانستان» ودرقرون وسطی به اسم «خراسان» ودردوره های قرون قدیمه بنام «آریانا» یاد شده سرزمینی است پر از عنعنه وخاطره وداستان وبدون گزاف میتوان آنرا یکی از کانون های بزرگ داستان های حماسی جهان خواند وطوریکه باز از خلال مطالعات این داستان ها بر می آید این را هم به جرئت میتوان گفت که این سرزمین کانون داستان های حماسی مخصوص آریائی بود.

پیشتر گفتیم که اقوام هند واروپائی همه بلا استثنا ازخود قصه هاوافسانه ها دارند که اگر همهٔ آن یکایك مطالعه وبهم مقایسه شود عواملی بدست می آید که منشاء آنرا درمراتب مختلف زندگانی مشترك و غیرمشترك قبل التاریخ آنهاسراغ بایدنمود عجالتاً این کار ازعهدهٔ ما ساخته نیست وبدون شبهه نظر به عدم تدوین وجمع آوری داستان های هریك از اقوام مذکور بصورت مجرد زمینه برای انجام این کار طوردلخواه هنوز فراهم نشده ولی بامدارك بزرگ ومعتبری که کتلهٔ آریائی باختری در دست دارد مانند کتب ویدی واپوپانیشادومهابارانه ورامایانه و اوستاو کتب پهلوی اعم از کتب عصراشکانی وساسانی مثل « درخت اسوریك » و « یاتکارزریران » (یادگار های زریر برادر ویشتاسب) و «خوتای نامك» یاخدای نامه وشاهنامه های منثور و منظوم وسیرالملوك هاوگرشاسب نامه ها و گشتاسب نامه ها وغیره واضح معلوم میشود که افغانستان امروز و خراسان دیروز وآریانای کهن چه رول ومرکزیت بزرگی درپرورش عنعنات وداستان های حماسی و رزمی کتله اریائی باختری بازی کرده است وخاك وباشندگان قدیم کشورما چطور وبچه اندازه درین همه داستانها حل ومزج است .

همانطور که منشاء قصص وافسانه های عموم اقوام هندواروپائی رادر مراتب اولی حیات دورهٔ قبل التاریخ آنهادر نقطه معینی سراغ باید نمود روی هم رفته داستان های حماسی کتله اریائی باختری هم ازخود مهد اولیه ئی دارد که عبارت ازآریانای قدیم وخراسان قرون وسطی وافغانستان حاضره است . خاك افغانستان دردورهٔ قبل التاریخ زمانیکه کتلهٔ آریائی باختر

هنوز به مهاجرت آغاز نکرده بود کانون یك سلسله عنعنات ویك دسته داستان های مشخصی بود که انعکاس آن جسته جسته از خلال متن سرود ویدی، مهابارات، اوستا، بندا هش، یاتکار زریران (یادکارهای زریر) خواتای نامك (خدای نامه) شاهنامه های مشور ابو الموید بلخی، ابوعلی بلخی، مسعودی مروزی و دقیقی بلخی، وسیر الملوك بهرام هروی زردشتی وسیر الملوك محمدبن جهم بر مکی (۱) وگرشاسب نامه اسدی طوسی ودیگر کتبی که از اینها ترجمه واقتباس وپیروی نموده اند معلوم میشود وآشکار ا میگردد که از قدیم ترین زمان باستان که خاطره ها تثبیت توانسته خاك های افغانستان صحنهٔ این داستان ها بوده وپهلوانان این داستان‌ها همه از خاك افغانستان قدیم سر بلند کرده اند و از روزگار باستان بانیطرف آنانیکه این همه قصص وافسانه های حماسی را بما نقل داده اند عموماً اریانی یاخراسانی یا افغانستانی بودند.

عجالتاً ما از مبداء این همه داستان ها درزندگانی قبل التاریخ اقوام آریائی کشور خود چیزی گفته نمیتوانیم ولی اینقدر میدانیم که پیش از عصر مهاجرت وجدائی مهاجرین هندی وفارسی از باختر قسمتی از داستان ها بمیان آمده بودوبهمین اساس میشود بسیاری ازقصه ها وپهلوانان داستان های ویدی واوستائی رابهم مقایسه کرد، در مورد شخصیت‌های شاهی آریائی باختری این کار را حتی المقدور نموده‌ودر موارد مختلف آنرا نشر کرده ام ولی مقایسهٔ تمام پهلوانان ویدی واوستائی کاری است جداگانه ومقالات علیحده میخواهد.

پس آریاهای کتلهٔ باختری پیش از ینکه ازهم جدا شوند در صفحات شمال هندوکش ودرحوزه وسیع وحاصلخیز رودخانه بزرگ اکسوس داستان هائی داشتند که قسمتی از ان باسرودهای اولیه ومجهول آریائی که مخصوص مدرسهٔ «بلهیکا» یا «بخدی» بود از بین رفته وقسمت دیگر آن که مبداء اولی داستان های کتلهٔ آریائی باختری و بعض عوامل قدیم تر هم دران میباشد با مجموعهٔ «ریگ وید» که قدیم ترین یادگار عصر ویدی ومحصول سر زمین بین کاپیسا وپنجاب میباشد بدست مارسیده است. به این ترتیب میتوان گفت که آریاهای کتلهٔ باختری در دورهٔ حیات قبل التاریخ درصفحات شمال هندوکش دربخدی وکناره های مجرای اکسوس داستان‌های داشتند که مبدا تمام قصه‌های ایشان بدان منتهی میشود.

این داستان ها چندین هزار سال که تعیین آنهم بصورت یقین ممکن نیست بصورت شفاهی ازیکی به‌دیگری منتقل میشد وبه‌این ترتیب درمیان آریاهای کتلهٔ باختری کم وبیش انتشار یافته بود ولی چون بقید تحریر نیامده بود آنقدرها شکل مشخص ومعینی بخود نگرفت تااینکه عصرویدی بامهاجرت های پارهٔ قبایل بطرف شرق و غرب به‌پایان

(۱) صفحهٔ ۷٦ جلد پنجم گل های رنگارنگ مقالهٔ حکیم ابوالقاسم فردوسی نگارش سعید نفیسی

رسیده و دورهٔ اوستائی در کشور ما آغاز شد و بار اول یك قسمت از داستان های اعصار قبل التاریخ آریائی با اوستا و مخصوصاً با یشت های آن بقید تحریر در آمد.

این روز برای احیای داستان های حماسی ورزمی سرزمین کشور ما روز بزرگ بود و از این روز به بعد زبان و دیانت و آئین کشور هرچه بود و هرچه شد داستان ها بشکل و نحوی دوام کرد که به اساس موجودیت آن رخنهٔ وارد نگردید و بدون شبهه و تردید میتوان گفت که منشاء تمام قصص و روایات داستانی زمانه های بعد یعنی ماخذ تمام کتب و ادبیات پهلوی ارساسی و ساسانی و عربی و دری وغیره همان متون اوستا است.

چرا قصص پادشاهان و دودمان های سلطنتی آریائی باختری و نام های پهلوانان کشور داخل کتاب مذهبی اوستا گردید؟ این یك موضوعی است جداگانه و علت آنرا اگرچه تایك اندازه در مقاله ممدوحین شاهنامه ها یا شاهان اولیهٔ آریانا در سالنامهٔ ۱۳۲۱ شرح داده ام باز هم شرح و بسط بیشتر میخواهد که از موضوع این مقاله خارج است.

قرار اذعان عمومی مدققین چنین معلوم میشود که اوستا بحکم ویشتاسپ پادشاه دودمان اسپه بلخ بقید تحریر در آمد. معلوم نیست که کدام رسم الخط در تحریر این کتاب بکار رفته وروی چه آنرا نوشتند. نمیدانم طبری به کدام سند میگوید که اوستارا روی پوست گاو تحریر کردند آنچه معمولاً از طرف همگان گوشزد میشود این است که اوستا بحکم ویشتاسب یا گشتاسپ بقید تحریر در آمده است. بهر حال آنچه مسلم است این است که حین ورود اسکندر درشرق نسخه های تحریری اوستا در آتشکده ها یا اقلاً یکی دو نسخه آن وجود داشت. قراریکه میگویند اسکندر در امحای این کتاب تایك اندازه کوشید ولی بکلی آنرا ازبین برده نتوانست چنانچه در دورهٔ زمامداری شاهان مستقل یونان و باختری وحتی در تمام دورهٔ کوشانی آئین اوستائی ازبین نرفت و مسکوکات شاهد این مطلب است. البته درین شبهه ئی نیست که بعد از قرن دوم ق.م که آئین بودائی در کشور ما راه یافت پهلوی دین اوستائی، کیش رقیبی هم پیدا شد و همین رقیب آهسته آهسته وبصورت غیر محسوس فوقیت حاصل کرد ودر منا صفهٔ شرقی آریانا مقام اول را احراز نمود. بهمین مناسبت کمی بعد از تشکیل دولت مستقل یونان و باختری ودرعصر پارتی آهسته آهسته مرکز ثقل کیش اوستائی از افغانستان شرقی به افغانستان غربی وازانجا درحصهٔ جنوب غربی مملکت یعنی حوزهٔ هیرمند وهامون سیستان منتقل شده ودرخراسان غربی لنگر افگند واز همین جهت در راه جمع آوری پارچه های قدیم اوستای باختری بیشتر پارت ها وباز ساسانی ها فعال دیده میشوند بهر حال طوری که گفتیم اوستا بکلی ازبین نرفت البته پراگندگی های زیادی در آن پیش شد و بسیار قسمت هایش مفقود گردید ولی ناپدید نشد تا اینکه در عصر پارتی بار اول «ولگش» یا ولخش اول که معاصر «نرون» امپراطور روم سلطنت داشت در ربع سوم قرن اول مسیحی

در راه جمع آوری پارچه های مختلف اوستا اقدام کرد وبعد موسس سلالهٔ ساسانی اردشیر بابکان «تنسار» بزرگترین عالم وقت‌را مامور جمع آوری حصص مختلف اوستا ساخت همین قسم شاهپور اول پسراو(۲۴۱ - ۲۷۲م) درین راه صرف مساعی زیاد نمود. خلاصه اوستادراثراین اقدامات بهرسم الخط پهلوی‌درامده وبهمین شکل وصورت‌باقی مانده است.

❀ ❀ ❀

برای شرح مطالبی که‌عنوان این‌مقاله قرار داده‌شده یعنی برای اینکه میان بعضی از پهلوانان متذکره اوستا وشاهنامه مقایسه بعمل آید ازتفصیل پارهٔ مطالب دیگر که‌بصورت غیر مستقیم‌به‌مقصد ماربط دارد ناگزیریم، نظریه ئی که‌از آن طرفداری میکنیم این‌است که نه‌تنها بعضی‌پهلوانان‌شاهنامه باپهلوانان اوستا قابل مقایسه‌است بلکه‌هردو یک‌چیزاست بعبارت دیگر شاهنامه‌ها یااینجا واضح‌تربگوئیم شاهنامهٔ منظوم فردوسی قسمتی از داستان ها وپهلوانان خودرا مرحله بمرحله وبا لواسطه ماخذ دیگر ازاوستا گرفته است وچون میان شاهنامهٔ فردوسی قرن چهارم هجری واوستای اولیهٔ باختری‌اقلاً دوهزار سال فاصله است بهپارهٔ مسایلی متوجه میشویم که‌این خالیگاه بزرگ راباتسلسل خودپر میکند.

❀ ❀ ❀

یاتکار زریران:

پیشترمتذکر شدیم که اسکندر بافتوحات خودنه کتاب اوستارا کاملاازبین‌برده توانست ونه‌آئین‌زردشتی‌را ناپدید‌کرد بلکه‌او ویونانی های باختری که‌دوصد سال بعدازودر آریانا سلطنت کردند همه‌ادیان راا‌حترام‌میکردند. بناءً علیه‌اوستاو‌آئین‌اوستائی‌درزمان‌پادشاهان مستقل‌یونان‌وباختری آریاناومعاصرین‌آنها‌پارت‌هادرآریاناوفارس وجود داشت وپارچه های مختلف اوستا درین عصرها ازبین نرفته بود. یکی از مراحل بسیارمهم بلکه‌مرحلهٔ‌اولی که‌شاهنامه های‌منثور ومنظوم دری واوستای قدیم باختری را بهم‌ارتباط میدهد واهمیت آن هم طوریکه شاید وباید گو شزد نشده‌است ادبیات‌وماخذادبی وتاریخی عصر پارتی‌است.

پارت‌ها که‌موسس دودمان‌وسلطنت آنهاارساس بلخی‌است باوجود اینکه تااندازهٔ زیاد یونانی‌دوست‌معلوم‌میشوند درتشکیل‌دولت‌مقتدر وآزادساختن خراسان غربی‌ازسلطهٔ‌یونانی‌های شامی واحیای مفاخر ادبی ومذهبی خراسان کوتاهی نکردند بلکه‌قدم‌های‌اول‌درین‌همه‌شعبات از طرف ایشان برداشته‌شدوهرچه‌از اوستای‌قدیم ودیگر کتب ادبی‌ومذهبی وتاریخی وفلسفی آریانا بدست ایشان رسیدجمع کردند چنانچه قراریکه پیشتر متذکرشدیم مساعی‌ولخش اول درجمع آوری اوستا اولین اقدامی است که درین راه بعمل آمده است. چون پارت‌هااز عصربحران فتوحات‌اسکندر درشرق فاصلهٔ زیادنداشتند درجمع آوری آثار قدیم

و ترجمهٔ آنها به پهلوی عصرخویش خدمت شایانی کردند. متاسفانه ازین عصرواز اقدامات مفید آنهادر نگارش وجمع آوری آثارباستانی اثری‌باقی نمانده وحتی‌نتایج زحمات ولخش اول‌مبنی‌برجمع آوری پارچه‌های اوستا هم‌بصورت‌مثبت‌در دست‌نیست. همین‌قسم‌تا(۱۰-۱۵)سال‌قبل کسی ازآثار پهلوی ارساسی یاپارتی یا اشکانی سراغی نداشت ولی آهسته آهسته مدققین درمیان آثار پهلوی‌به تشخیص بعض‌رسایل پهلوی ارساسی پی‌بردندازان‌جمله یکی اثری است بنام درخت اسوریك Draxt-i-asurik این اثررسالهٔ بوده بسیار کوچك مرکب از ۸۰۰ کلمه که‌ازان‌هم ۸۵ کلمه آن گم شده وسراسر به‌شمر۱۲حرکتی(سیلابی) بوده ، موضوع این‌رساله مناظره‌ایست میان« نخل وبز » وهر کدام دلیل‌می‌آرد تامفید‌بودن خودرا برای نوع بشر ثابت کند . اصلاً این‌رساله تماماً به‌شعربوده آهسته‌آهسته‌درپهلوی عصر ساسانی بعض قسمت‌ها شکل نثر بخودگرفته است . از روی شکل کلمات قدیمی وجمله بندی ها وشیوهٔ نگارش ،بعضی‌از علما مانند بن‌ونیست فرانسوی به‌این عقیده اند که این اثر به شعردر عصر پارتی وبه پهلوی‌ارساسی نوشته شده‌بود. موسیو بن ونیست نام اصلی این رساله را « درخت اسوریك وبز » می‌نویسد . (۱)

اگرچه‌این‌رساله اولین اثری‌است که مدققین را به‌وجود فعالیت های ادبی‌عصر پارتی رهنمونی میکند ولی از نقطهٔ نظرموضوع‌ازین بیشتر به این مقاله ارتباطی ندارد بناء علیه میرویم به تفصیل «یاتکار زریران» .

«یاتکار زریران» که‌صحیح تربصورت «ایاتکار ززیران» خوانده میشد وآنرا بصورت تحت اللفظ «یادگار زریر» و«خاطرات‌زریر» ترجمه کرده ومیکنند رساله‌ایست تاریخی ورزمی‌وحماسی وفوق العاده مهم . این‌رساله شامل سه‌هزار کلمه‌است وموضوع آن جنگ‌های ویشتاسپ‌پادشاه باختررا باارجاسپ شاه خیونی‌تورانی(۲)شرح‌میدهد ویکی‌ازجنگ

---

(۱) شماره۲ سال ۱۹۳۰ جورنان ازیاتیك صفحهٔ ۱۹۳ - ۲۲۷ .

شماره ۲سال ۱۹۳۲ جورنان ازیاتیك صفحه ۲۴۵

صفحه ۱۱۷ و۱۱۸ و بعدشماره دوم سال پنجم مجله مهر

ص۱۱۹مجموعهٔ فیلولوژی‌ایرانی‌تالیف‌ویست« Grundriss der iranichen Philologie

(۲)مقصداز «تورانی»همان «توریاها» است که در اوستا ذکر شده وازروی عرق آریائی‌بودند .علت‌مجادله‌هائی که‌میان‌پادشاهان اسپه‌آریانا ورؤساو شاهان خیونی‌توریائی شروع‌شده بود بیشتر کیش ومعتقدات بود نه اختلافات عرقی . صفت تورانی که بعدها جای (توریا) یا (توریائی) راگرفت باانتشار عناصر مغلی وتاتاری درغرب سردریا مفهوم نوی‌پیدا کرد وبیشتر‌به‌عناصر مغلی نسبت شد ولی‌استعمال آن‌دراین‌مقاله‌ازین‌مفهوم مبری است .

نامه های بسیار قدیمی است که فعالیت پادشاه و پهلوانان رشید آریانا را در مقابل قوای تورانی شرح میدهد و از همین جهت «مستروست» در مجموعهٔ فیلولوژی ایرانی صفحهٔ ۱۱۷، ۱۱۸ آنرا شاهنامه «گشتاسب» و شاهنامه پهلوی» یاد کرده این کتاب حماسی بنام «زریر» برادر خورد ویشتاسب پادشاه باختر موسوم شده. اسم اصلی برادر ویشتاسب «اسپه یاودا» (۱) بوده و بواسطه شجاعت زیاد، اوستا اورا به صفت «زایری واری» «زری و اری» یاد کرده که دارمستتر فرانسوی «زایری» یا «زری» را کلمه (زر) میداند و (واری) یا (ویری) را (کمر) یا (کمربند) تعبیر کرده و هردو کلمه را بصورت صفت «زرین کمر» ترجمه نموده است. مطالعه صفت «زایری واری» برای ما مهم و قابل اهمیت است و توجیه دیگری برای آن داریم که از روی ساختمان وشکل و تلفظ ومعنی بشکل قدیم اوستائی و مفهوم آن نزد یک تر است. در پښتو صفت «زړه ور» موجود وبه مفهوم شجاع و دلاور مستعمل میباشد این صفت مرکب از دوجزء است یکی (زړه) یعنی (دل) ودیگر (ور) که از ادات نسبت است و در آخر بعضی کلمات پیوند میشود مانند (گیډه ور) یعنی (پرخور وشکم پرست) وغیره. صفت اوستائی (زایری واری) هم مرکب از دو حصه است یکی (زایری) که همان (زړه) پښتو است زیرا قراریکه در فرهنگ نظام صفحه ۷۲ درباب مادهٔ (دل) شرح داده شده دل را در زبان اوستائی «زیرده» Zaretha گویند و (واری) یا (ویری) شاید صورت قدیم تر همان (ور) پښتو باشد که جزء ادات فاعلیت و نسبت است، بناءعلیه (زایری واری) یا (زایری ویری) اوستائی همان (زړه ور) پښتو است. علاوه بر اینکه در ساختمان مرکبات وتلفظ این دو صفت مرکبه مشابهت تام موجود است در زبان ملی مانند زبان اوستائی کشور ما این صفت مفهوم خارجی و اصطلاحی پیدا کرده و برای تعریف شجاعت پهلوانان استعمال شده است «زایری واری» پهلوان «زړه ور» اوستائی برادر جوان ویشتاسپ پادشاه بلخ است و در انتشار آئین اوستائی و مقابله با ارجاسپ تورانی شخصیت برجسته حاصل کرده و «یاتکار زریران» صفحهٔ از کار نامه‌های درخشان اوست که به اسمش تاحال باقی مانده است.

موسیو «بن و نیست» این رساله مهم را در شمارهٔ دوم سال ۱۹۳۲ مجلهٔ «ژورنال ازیا تیک» مورد تدقیق قرار داده (۲) اگرچه یاتکار زریران» و «کارنامك ارشیر پاپکان» تنها دو کتاب رزمی است که از عصر «ساسانی» باقی مانده و «یاتکار» طوریکه دیده میشود به پهلوی عصر ساسانی و قرار بعضی نظریه ها به قرن ۵ مسیحی نوشته شده ولی مدققین مانند «درخت اسوریك» در این اثر هم بقایای ادب پهلوی عصر پارتی (پهلوی افغانستان) را تشخیص داده یا بوجود چنین اثری در عصر ارساسی پی برده اند.

---

(۱) صفحه ٤٦ مقاله ویست West انگلیس در مجموعه فیلولوژی ایرانی

(۲) قبل از اوگایگر جرمنی آنرا ترجمه کرده است. موسیو «پلیارو» ایطالوی هم در اطراف آن تدقیق نموده.

موسیو پلیارو پهلوی شناس ایطالوی بملاحظه میرساند که از نقطهٔ نظر صرف و نحو و لغات قدیم عوامل متعددی در انست که به قدامت آن حکم میکند به این اساس و پارهٔ مطالب دیگر که ذکر آن در اینجا بطوالت میکشد« بن ونیست » به اینجا میرسد که رساله « یاتکار زریران » پهلوی ساسانی از روی کدام رساله ئی که اصلاً بزبان پهلوی پارتی (پهلوی افغانستان) بوده نوشته و تحریف شده یاتکار زریران به شعر است واشعار آن هفت سیلابی میباشد « وست » شرح میدهد که این رساله را میترو آپان کیخسرو » از روی نسخه پدرجد خود «رستم میترو اپان » واو از روی نسخه دینو پاناه نقل کرده (۱)

یاتکار زریران از نقطهٔ نظر داستان های رزمی مقام خیلی بلند وشامخ دارد و بزرگترین حلقه ایست که اساطیر رزمی پهلوی پارتی را یکطرف بامنشاء قدیم اوستا وطرف دیگر با اسطورهای عربی ودری متصل و مربوط میسازد واز همین جهت طوریکه دیده شد شایسته آنست که آنرا شاهنامه گشتاسب یا شاهنامه پهلوی خواند و جنگ نامه « زریر » وحتی « زریر نامه » نامید و چون یکی از علل بروز جنگ های میان باختری ها وخیونی های تورانی که این اثر تصویر میکند مطالب مذهبی است آنرا جنگ نامه مذهبی هم تعبیر کرده اند.

پس یاتکار زریران » هم اگر چه به پهلوی ساسانی درد ست است مانند رساله درخت اسوریک وبز مارا به وجود نسخه ئی از یاتکار زریران در عصر پارتی رهبری میکند. بن ونیست در اخر مقاله ئی که پیشتر اشاره کردیم به این نتیجه میرسد که این رسالهٔ پهلوی ارساسی نمونه ئی از اشعار حماسی بوده که تاحال ازوجود آن خبر نداشتیم و شامل ارتباط بین یشت های اوستا و اشعار رزمی فارسی میباشد ونبوغ عصر ارساسی در تمام فعالیت های تهذیبی عصر ساسانی رول مهمی بازی کرده است .

اگرچه قدری از اصل مطلب دور شدیم ولی ازتذکار مراتب فوق ناگزیر بودیم حالا از روی دونمونهٔ فوق که بدست مدققین آمده وشرح آنها را بالا نوشتیم خوب تر فهمیده میشود که فعالیت های عصر ارساسی درزمینهٔ ادب وتاریخ صاحب چه مقام مهم در راه ارتباط متن اوستا و ادبیات رزمی دری بود. مستند برنظریات «بن ونیست» و«پلیارو» وگایگر وجمعی دیگر ازمدققین میتوان گفت که ادبای دوره پارتی که متاسفانه نامها وآثار شان ناپدید شده دراحیای روایات واساطیر وقصه های رزمی و بزمی عصر اوستائی باختر خدمات برگزیده کرده اند. داستان های حماسی زریر برادر خورد ویشتاسپ پادشاه باختر وجنگ های اوباخیونی های تورانی نمونه ایست که امروز بدون شایبه وریب بوجود آن اطلاع حاصل کرده ایم وحتی این راهم گفته میتوانیم که « یاتکار زریران »

---

(۱) صفحه ۱۱۷ و ۱۱۸ مجموعهٔ فیلولوژی ایرانی Grundriss der iranichen philolagie

متن بعضی یشت های مفقود اوستا رابدست رسما میگذارد واین بزرگترین و برجسته ترین جمله ایست که به‌تنهائی روح این مقاله راتشکیل میدهد.

ناگفته نماند که قرار بعضی نظریه ها دقیقی بلخی همین « یاتکار زریران » را ترجمه وبرشتهٔ نظم دری در آورده است مربوط به این نظریه متذکر میشویم که بن ونیست هم در مقالهٔ خود راجع به « یاتکار زریران » بعضی فرد های دقیقی را با متن پهلوی این رساله مقایسه کرده است. از احتمال بعید نیست که دقیقی این کار را بصورت مستقیم از روی متن پهلوی نموده باشد این مسئله وشرح آن موضوعی است جداگانه و آنچه مربوط به این مقاله کمال اهمیت دارد این است که می بینیم یکی از شعرای بلخ در قرن چهارم هجری در منظومه های حماسی خود بکدام اندازه از یاتکار زریران استفاده نموده است وباز از پهلوی دیگر ثابت میشود که یادگار زریر حلقهٔ تسلسل بزرگ بین متن اوستا و اشعار حماسی دری بود.

خواتای نامك

ماخذ پهلوی عصر ساسانی مرحله دیگری است که داستان های اوستائی را یك قدم دیگر به اوائل دورهٔ اسلامی یا بهتر بگوئیم به عروج دورهٔ رزمی قرن سه وچهارم هجری نزدیك میسازد بزبان دیگر بعد از اوستا و متون پهلوی ارساسی مخصوصاً « یاتکار زریران » پهلوی عصر ساسانی سومین مرحله ایست که قصص رزمی اوستا را بالواسطه منابع عصر ارساسی که عموماً ناپدید است بزبان عربی ودری ارتباط میدهد، آثار پهلوی ساسانی نسبتاً زیاد و کم وبیش اسم ونشان تقریباً صد کتاب مختلف معلوم شده که شرح ان اینجا خارج موضوع است. آنچه به این مقاله تماس دارد تجسس آن قبیل کتبی است که تااندازه ماخذ برای شاهنامه های منثور و منظوم شده، گفتیم که در زبان پهلوی عصر ساسانی کتاب های مختلف و متنوع زیاد نوشته شده بود علاوه بر اقدام جدی راجع بجمع آوری پارچه های اوستا و تجدید رساله « یاتکار زریران » ونگارش رمان افسانوی کار نامك اردشیر پاپکان در راه جمع آوری خاطرات شاهان وپهلوانان قدیمه وداستانهای رزمی اقدامات دیگری هم بعمل آمده است.

موسیو « هانری ماسه » در مقدمهٔ کتاب خویش « فردوسی » در اطرات ظهور شاهنامهٔ فردوسی مطالعات مبسوطی نموده و از تتبعات او که بیشتر به مدارك افغانستان قدیم متکی میباشد ودر اینجا از مقدمهٔ معروف « بایسنغری » ضمنا استفاده نموده معلوم میشود که شاهان ساسانی مخصوصا خسرو اول (۵۳۱ـ۵۷۵ م) در قرن ۶ مسیحی در جمع آوری خاطرات شاهان سلف که در آن جمله، شاهان قدیم اوستائی هم شامل است صرف مساعی نموده. بهمین و تیره شاهان ساسانی در جمع آوری واقعات سلسله خود هم کوشیده اند، چنانچه قرار شهادت « آگاتیاس » Agathias مورخ یونانی قرن ۶ در عصر همین خسرو انوشیروان چنین کتبی درفارس وجود داشت در آخر

دورهٔ ساسانی یزدگرد سوم (۶۳۲-۶۵۱ م) هم به شوق جمع آوری خاطرات پادشاهان سلف افتاده و به دهقانی موسوم به «دانشور» امرداده بود که واقعات شاهان سابق را جمع کند واو هم خاطرات سلاطین سابق اوستائی باختری را گرد آورده و شاید از وقایع تازه بعضی شاهان ساسانی را در آن علاوه نموده باشد و همین کتاب «خواتای نامک» یا (خدای نامه) میباشد. هانری ماسه می نویسد که: کلمهٔ اولی اسم این کتاب «خواتای» از کلمهٔ خواتا Hrvata گرفته شده و (خواتا) در پهلوی «باداروخدا» معنی دارد. پس نام کتاب «خدای نامه» بود. هانری ماسه با ذکر مفهوم پهلوی این اسم به این مطلب اشاره نکرده است که «خدا» درقرون اول هجری به معنی «پادشاه» هم استعمال می شد این مطلب را ازین جهت ذکر کردیم که هانری ماسه میگوید «خدای نامه» ترجمهٔ اسم پهلوی این اثر بود ودرقرون اسلامی به علت مفهوم مذهبی آنرا به «شاهنامه» ترجمه کردند یعنی عوض کلمه (خدا)، (شاه) آوردند حال آنکه این طور نبوده و ترجمهٔ تحت اللفظ «خواتای نامك» یا «خوتای نامه» یا «خدای نامه» «شاهنامه» میشد. قزوینی این مطالب را شرح داده (۱) وآنچه قابل دقت است این است که باز این مفهوم مخصوص ولایات مختلف خراسان بوده و پادشاهان کابل وزابل، مرو وبخارا را «خدای» میگفتند (۲) و «شاهنامه» بدون مراعات کدام مفهوم مذهبی ترجمهٔ صحیح و تحت اللفظ «خواتای نامك» یا خدای نامه است.

این (خواتای نامك) یا خدای نامه یکی از کتب بسیار معروف پهلوی ساسانی بود که متاسفانه متن آن در دست نیست واز ترجمهٔ عربی آن بعدتر حرف خواهیم زد. پس همان طوریکه «یاتکار زریران» نظریهٔ ما را درعصر پارتی وسعت بخشید، خدای نامه مهمترین اثریست که ازدورهٔ ساسانی ما را به آغاز دورهٔ اسلامی رسانیده وبه آثار عرب و فارسی پیوست میکند. دهقان دانشور جمع کننده ومصنف «خواتای نامك» حتماً اثرخودرا ازروی ماخذ تحریری که در ان جزواً آثاریکه درعصر خسرانوشیروان جمع شده بود داخل میباشد وپارهٔ آثاردیگر تصنیف کرده است. «هانری ماسه» اظهار میدارد که «این اثربه اساس اسناد تحریری نوشته شده وامکان ندارد که ازخاطره ها اینقدر جزئیات بدست آید» بی مورد نیست درین موضوع علاوه نمائیم که دامنهٔ این اسناد تحریری غیرمحدود وبه زمانهای قدیم کشانیده میشود ویك مرحلهٔ مشخص آن همان اسنادی است که خسرو اول جمع آوری نموده بودو حتماً «یاتکار زریران» ورساله های متفرق وشبیه آن درنگارش این اثردخالت داشت. این «نامه» یاپارچه های متفرق آن نه تنها تازوال ساسانی بلکه در قرون اولیهٔ هجری هم وجود داشت و بساماخذ عربی از آن اسم برده است تااینکه «روزبه» نام یکی ازمجوس های فارس که مسلمان شده

(۱) پاورقی (۱) صفحهٔ ۳ بیست مقاله طبع مطبعه مجلس ۱۳۱۳ شمسی طهران.

(۲) فردوسی: برون رفت مهر اب کابل خدای - سوی خانهٔ زال زابل خدای

وبه‌اسم عبدالله ابن‌مقفع معروف گردیددر حدودسنهٔ ۱٤۲ هجری (قرن ۸ مسیحی) آنرااز پهلوی به‌عربی ترجمه کرد وترجمهٔ عربی‌این اثر هم‌مفقود میباشد .

همین‌قسم علاوه‌بر «خواتای نامك» در پهلوی ساسانی کتب‌تاریخی‌و حماسی‌دیگر هم‌بوده که جز نام متاسفانه اثری‌از آنهاباقی نمانده بعضی ازین کتب بصورت مستقیم از «خواتای نامك» دانشور استفاده کرده اندوبرخی به ماخذ مجهول دیگرارتباط دارد بااین دلایل شبهه‌نیست که‌درزبان پهلوی‌مروج عصر ساسانی درخاك های‌فارس وخراسان آثار و کتب‌متعددی‌وجود داشت که چیزی‌بالواسطه آثار ساسانی و پارتی به‌اوستا میرسید وچیزی از ماخذپهلوی ساسانی سرچشمه گرفته بودو این هاکم‌و بیش‌تا شیوع دین‌مقدس اسلام وقرون اول هجری وجود داشت وعدهٔ هم محصول قرن‌های، اول‌ودوم هجری‌است .

ازز‌مان‌نشردین مقدس‌اسلام به‌بعدتاقرن‌چهارم هجری تمام‌جنبش های‌ادبی وحماسی‌وملی وسیاسی منحصربه خراسان یعنی‌به آن‌سرزمینی‌است که ازدوره‌های قبل‌التاریخ وویدی‌واوستائی کانون‌داستان‌های آریائی‌بوده ودانشمندان خراسانی چه‌زردشتی وچه‌مسلمان زبان‌پهلوی‌را میدانستند وپارچه‌های‌متفرق‌رسایل تاریخی و کتب‌حماسی ورزمی‌منجمله‌نسخ کامل یاپارچه‌های پراگنده «یاتکارزریران» و «خواتای‌نامك» حتی‌تاقرن‌چهارم‌هجری‌دردست‌ایشان بودعلاوه‌بر داستان‌های ویدواوستا قصص رزمی واسامی‌پهلوان‌دوره های معاصر پارتی و ساسانی یعنی قصه‌های‌رزمی عصر کوشانی وهیاطله دراینجامتمرکز ودرخاطره‌های دانشمندان محفوظ‌بود وشهرهای خراسان مانندنیشاپور وهرات ومرو ، بلخ وزرنج وبست، کابل وقندهار وتالقان یعنی‌همان اراضی که‌با عنعنات ویدی‌واوستائی حل‌ومزج بودمرکز خاطرات رزمی‌وصحنهٔ پهلوانان آن‌بشمار میرفت .

شاهنامه های منثور

اگرچه ازسه قرن اول‌هجری آثار منثور حماسی درزبان دری در دست نیست ولی‌بااثر قیمتدار پښتو «پټه‌خزانه» که‌دراثر تجسسات ښاغلی عبدالحی خان حبیبی‌تازه کشف شده واضح میشود که دراوائل قرن‌دوم هجرت‌آثار منظوم ومنثور در زبان پښتو در افغانستان وجود داشت مخصوصاقصیدهٔ حماسی‌امیرکروړ که از قصاید غرای حماسی ورزمی پښتواست، نشان میدهد که‌روحیات‌حماسی دراینوقت به‌منتهای‌قوت در کشور ما دیده‌میشد وداستان‌های رزمی ملی کمال‌اهمیت داشت. بهر حال مقصد دراینجاست که بواسطهٔ نبودن آثار حماسی دری سه‌قرن اول‌هجرت‌را مخصوصاً درخراسان دورهٔ خمود وجمود تصور نباید کرد بلکه برعکس آنرا باید یکی از دوره‌های غلیان روحیات ملی‌دانست،دربن‌سه‌قرن که‌خاك فارس‌بیش‌ازبیش تحت‌اثرزبان عربی آمده‌بود وزبان‌پهلوی‌ازفارس وخراسان‌ازبین رفته‌بود،چه‌دانشمندان‌عرب

وجه دانشمندانی که بهزبان دری صحبت میکردند همهباین متوجهشدهبودند کهماخذ پهلوی را بهزبان عربیترجمه کنند ویکی از آثار مهمی کهدرین مقاله با آن سر و کار داریم همان ترجمهٔ «خواتای نامك» است کهقراریکه گفتیم در حوالی ۱۴۲ بهدست روزبه یا عبدالله ابن مقفع بهعربی بنام «سیرالملوك الفرس» بهعربی ترجمه گردید. پیش ازابن مقفع کسان دیگری هم بهترجمهٔ «خواتای نامك» پرداخته و بعد از ترجمه اوهم سیرالملوك هائی بمیان آمده است کهچیزی جزوا بصورت مستقیم ازخواتای نامك پهلوی ترجمه شده چیزی از روی ترجمه ابن مقفع استفاده کرده وچیزیهم ازروی مدارك مجهول دیگرپهلوی ترجمه شده است واین وضعیت تااوایل یا تااواسط قرن چهارم هجری دوام داشت.

اعرابی که بهترجمهٔ چنین آثار پرداختهاند مقصد شان تنها شناسائی به تاریخ و عرف وعادات اراضی مفتوحه بوده وبعضی خراسانیها هم قهرا خودشان این کار را برای آنها انجام دادهاند یعنی ترجمهٔ «خواتای نامك» وظهورسیرالملوكها نهبغرض تحریك رو حیات قومیوملی بلکه بغرض شناسائی ومعرفیواقعات باستانی بمیان آمده است تااینکه خراسانی ها خودشان وارد صحنهٔ عمل شدند.

طوریکه بارها متذکر شدیم خراسان، سرزمینی که مهد اصلی پرورش عنعنات ویدی واوستائی میباشد، خراسانی که دردورههای قبلالاسلام آزادی وجنبش و استقلال خواهی میزهٔ ملی وفطری آن بشمارمیرفت دراوائل قرن دوم اسلام با نهضت ابومسلم بار دیگر سجیهٔ ارثیخودرا نشانداد ودانشمندان وشعرای آنباتجدیدداستانهای حماسیوخاطرات رزمی زمینه را برای جنبشهای ملی و سیاسی آماده کردند. ویکعده شاهنامه ها ازطرف شعرای خراسانیمانند ابوالمویدبلخی،ابوعلیبلخی،مسعودی مروزی، دقیقیبلخی وشاهنامهٔ معروف ابومنصوری کهمهمترینهمه شاهنامه های منثور است بمیان آمد.

ابوالموید بلخی که تاریخ تولد و زندگانی ووفاتاو واضح معلوم نیست، یکیازشعرای عصرسامانی بوده کهدرنیمهٔ اول قرن چهارم هجری در بلخ میزیست، مشار الیه شاهنامهٔ نوشته منثور که بهعنوان «شاهنامهٔابوالموید بلخی» درمقدمه قابوسنامه ومقدمهٔ ترجمهٔتاریخ طبری ذکر شده (۱)

همین قسم ابوعلی محمدبن احمد بلخی شاعر دیگر بلخ درین کار دست زده وشاهنامهٔ منثور تحریر نموده است و ابو ریحان بیرونی در کتاب آثار الباقیهٔ خود یکدفعه از اوشاهنامهٔ اوذکر نموده (۲) وچنین معلوم میشود که مشارالیه از سیرالملوك عبدالله

(۱) صفحهٔ ٥ بیست مقاله.

(۲) صفحهٔ ٦ بیست مقاله.

ابن مقفع وسیر الملوك محمد بن الجهم بر مکی استفاده نموده یعنی بالواسطه این دو ترجمهٔ عربی از خواتای نامك پهلوی مستفید شده است .

مسعودی مروزی معاصرهمین زمان یعنی درحوالی وسط قرن چهارم هجری منظومه دارد حماسی که تاریخ آن را مقدم تر از ۳۵۵ هجری قرار میدهد (۱) وقرار تحقیقات مجلهٔ کاوه ومیرزا محمدخان قزوینی دربیست مقاله، ثعالبی در کتاب غرراخبار ملوك الفرس دومرتبه از منظومهٔ او اسم برده اگر چه این منظومه بنام شا هنامه یاد نشده ولی مطالب آن کاملا تاریخی وحماسی بود ومیتوان آنرااولین منظومهٔ حماسی ورزمی دری خواند .

ازین شاهنامه ها که بگذریم میرسیم بهشاهنامهٔ منثور معروف ابو منصور عبدالرزاق که مهم ترین شاهنامهٔ منثور بوده و در سیر تاریخی مجموعه های داستان های حماسی وسلسلهٔ کهشاهنامهٔ فردوسی رابهاوستا وصل میکند میتوان آنرا مانند « یاتکار زریران » و « خواتای نامك وسیرالملوك الفرس حلقهٔ بسیارمهم خواند. زیرا « یاتکار زریران » یانسخهٔ اصلی وقدیم آن نمونهٔ پهلوی پارتی و « خواتای نامك » نمونهٔ پهلوی ساسانی، وسیرالملوك الفرس ترجمهٔ ابن مقفع نمونهٔ عربی وشاهنامهٔ منثور ابومنصوری نمونهٔ دری آنست که متاسفانه خود این نسخه هم دردست نیست. جز مقدمهٔ که بعقیدهٔ میرزا محمد خان قزوینی قدیم ترین مقدمه های شاهنامه است کهتاحال دربعضی نسخهٔ قلمی شاهنامهٔ فردوسی جزوأ محافظه شده است چون این شاهنامه آخرین مجموعهٔ داستان ها واساطیر رزمی وحماسی است که فردوسی ازان استفاده یاعیناً اکثر قسمت ها را از آن به شعر در آورده است دراطراف آن قدری بیشتر توضیحات میدهیم :

مسئلهٔ ظهور شاهنامهٔ منثور ابومنصوری وحتی موضوع دوسه شاهنامهٔ دیگر ابوالمویدبلخی وابو علی بلخی ومسعود مروزی وشاهنامهٔ دقیقی هر کدام بجای خود مهم وقابل توجهاست. این شاهنامهها تقریبا همهدروسط قرن چهارم هجرت یعنی دراطراف سال ۳۵۰ هجری دور میزند وازروی مدارك هم آنقدر بهدقت معلوماتی بهدست نمی آید کهمراتب تقدم وتاخیر آنها واضح معلوم شود بعضی ها ازروی نظم مجموعهٔ رزمی مسعودی مروزی راحق تقدم میدهندوبرخی ازروی نثرشاهنامهٔ ابوالموید بلخی را قدیم تر میشمارند. بهر حال آنچه کهمهم است این است که این همه شاهنامهها چطوربمیان آمدهاست. راجع بهشاهنامهٔ ابومنصوری طوریکه پایان شرح خواهیم دادموضوع روشن تر است و معلوم میشود که کی آ مروکی مهتمم وکیهامصنفین و جمع کنندهٔ این همه داستان ها بودند ولی موضوع دیگرها مبهم وتاریك تراست ، بعضی ها به این نظریه هستند که ابوالموید بلخی وشاید ابوعلی بلخی همدر جملهٔ مصنفین شاهنامهٔ ابو منصوری بودند ، ولی این نظریه آنقدرها قوی نیست . آنچه مسلم است این است که در دورهٔ سامانی مفکورهٔ

(۱) صفحهٔ ۱۵ شمارهٔ اول سال اخیر کاوه.

تجدید خاطرات باستانی ونگارش شاهنامه ها درخراسان خیلی ها شدت پیدا کرده ومفکرین وشعرای خراسانی درصدد برامده اند که عظمت دیرینهٔ خاك وافتخارات ونیروی رزمی اجداد وپدران خودرا به انظار جلوه گر سازند . دروجود وتاثیر عمومی این جنبش شبهٔ نیست . مقصود ما ازتعین ماخذ ومنابعی است که شاهنامه نویسان قرن چهارم هجرت از آنها استفاده کرده اند. معمولاً عقیده برین است که بعدازوسط قرن دوم هجری نسخهٔ پهلوی خواتای نامك ازبین رفته وجای آنرا ترجمهٔ عربی ابن مقفع گرفته است، اگرچه این نسخه هم چندی بعد ناپدید شده معذالك مصنفین قرن چهار جزوا از ین سیرا لملوك وسیر الملوك های دیگر استفاده کرده اند.گذشته ازین اگر باین مسئله دقت شود که حتی دقیقی «یاتکار زریران» رااز روی کدام نسخهٔ پهلوی به شعر دری درآورده است امکان استفاده ازماخذ پهلوی برای سائرشعرا ومصنفین قرن چهار هم پیدا میشود زیرا فراموش نشود که زبان پهلوی هنوزدرمیان علماوشعرا ودانشمندان وطبقهٔ منوردهقان کشور وزردشتی ها معمول بودوتاقرن ۸و ۹ مسیحی یعنی تقریباً مقارن به قرن ۲ و ۳ هجری و بعد تر تصانیف زیادی درین زبان شده واکثر کتب پهلوی محصول همین دو قرن است. پس از احتمال بعید نیست که ابوالموید بلخی و مسعود مروزی وابو علی بلخی مانند دقیقی ومانند کسانی که برای تصنیف شاهنامهٔ ابومنصوری از نقاط مختلف خراسان مثل هرات وسیستان ومرو وطوس وغیره جمع شده بودند بصورت مستقیم از پارچه های مختلف پهلوی ازقبیل پارچه های «خواتای نامك» و یاتکارزریران ودیگر کتب استفاده ننموده باشند ایشان بطور اولی از ترجمهٔ عربی خواتای نامك سیرالملوك الفرس ابن مقفع ودیگر سیرالملوك ها مستفیدشده اند . اگرچه قرار یکه پایان شرح میدهیم عقیدهٔ عمومی چنین است که:فردوسی شاهنامهٔ ابومنصوری رابه زبان شعر ترجمه کرده است ولی بازهم اواسدی طوسی دراشعار خود بوجود «نامهٔ باستان» و «نامهٔ مهان» اشاره میکنند که حتماً غیراز شاهنامهٔ ابومنصوری است چنانچه گویند :

فردوسی :

یکی نامه بود از گه باستان	فراوان بد و اندرون داستان
پراگنده در دست هر موبدی	از او بهره ای برده هر بخردی

اسدی طوسی :

ز کردار گرشاسپ اندرجهان	یکی نامه بد یادگار از مهان
پر ازدانش وپندآموز کار	هم از رازچرخ وهم از روزگار
ز فرهنگ و نیرنگ و داد و ستم	زخوبی وزشتی وشادی و غم
ز نخچیر و گرد نفرازی ورزم	ز مهردل و کینه سازی و بزم

این «نامهٔ باستان» و «نامهٔ مهان» که دردست هرموبدی پراگنده بودهمان «خواتای نامك» است ومصنفین شاهنامهٔ ابومنصوری بشرحی که پایان می نویسیم غیر ازترجمهٔ عربی آن وترجمهٔ سائر کتب پهلوی به پارچه های پراگندهٔ پهلوی آن هم دست داشتند.

بیائیم به شاهنامهٔ ابومنصوری ومصنفین آن : این شاهنامه که مهمترین شاهنامه های پارسی میباشد درنیمهٔ اول قرن چهارم هجری به امر ابومنصور محمد عبدالرزاق درشهرطوس نوشته شده . ابو منصور از طرف پادشاه سامانی امیر نصر بن احمد حاکم طوس بود ودر زمان عبد الملك سامانی در ۳۴۹ هجری سپهسالار خراسان مقرر شد (۱) مشارالیه به ابو منصورمعمری یکی ازمقربان خود امرداده بود تاتصنیف شاهنامه رابهانجام رساند. شرح تصنیف این شاهنامه در مقدمهٔ که در بعض نسخ خطی شاهنامهٔ فردوسی جزوا باقی مانده و آنرا قدیم ترین مقدمهٔ شاهنامه و اصلاً مقدمهٔ شاهنامهٔ منثور ابومنصوری میدانند شرح یافته وتذکار گردیده که به امر ابو منصور عبد الرزاق دستهٔ ازدانشمندان مانند «ماخ پسر «خراسان» از هرات ، یزداندان پسرشاپور از سیستان وشازان پسربرزین ازطوس وماهوی خورشید پسر بهرام ازشهرشاپور برای تدوین شاهنامه احضار شدند. میگویند که «آزادسرو» مقیم مرو یکی ازخدام احمدبن سهل یکی ازسرداران سامانی همدرجزومولفین این شاهنامه بود(۲) ویکی ازین اشخاص را که شازان برزین باشد خود فردوسی هم اسم می برد .

(نگه کن که شازان برزین چه گفت   بدانگه که بگشادراز نهفت) (۳)

فردوسی توجه ابومنصور عبدالرزاق سپهسالار خراسان رابهموضوع تدوین شاهنامه و امراحضار دانشمندان فوق را چنین تصویر میکند :

یکی پهلوان بود دهقان نژاد   دلیرو بزرگ وخردمندوراد
پژوهندهٔ روزگار نخست   گذشته سخن هاهمه باز جست
زهر کشوری موبدی سالخورد   بیاورداین نامه را گردکرد

پس واضح معلوم میشود که درنیمهٔ اول قرن چهارم هجری پارچه های متفرق کتب قدیمه ورزمنامه ها که دران جمله معروف ترهمه (خوتای نامك) و(یاتکارزریران) باشدبهر نحوی که بوده در میان موبدان وطبقهٔ دانشمند دهقان خراسان وجودداشت . اینها چیزی مانند ابوالموید بلخی ابوعلی بلخی ومسعودی مروزی ودقیقی بلخی بااقدامات منفردانه شاهنامه هایا مجموعه های حماسی ورزمی بمیان آوردند وچیزی هم به امر سپهسالار وقت مجمعی تشکیل داده ودست جمع از روی آثار باستانی و ازروی تراجم عربی ماخذ مذکور وتالیفات مستقل دیگر وبالاخره خاطرات قدیمه، شاهنامه منثور ابو منصوری را تالیف کردند که سنهٔ تالیف آنرا قبل از ۳۵۲ هجری می نویسند وفردوسی توسط یکی ازرفقای خود نسخهٔ آنرا بدست آورده وآن را بهشعر ترجمه کرده است وقسمت هائی هم طبیعی چه از ماخذ دیگر وچه از خاطرات معاصرین خود بدان افزوده است وبااین سیر تاریخی واضح می بینیم که چطور ماخذ فردوسی

(۱) صفحهٔ ۱۶ شمارهٔ ۷ سال دوم کاوه .
(۲) صفحهٔ ۱۵ شمارهٔ ۳ سال دوم کاوه (دورهٔ جدید)
(۳) نوتهٔ ۵ صفحهٔ ۱۴ شمارهٔ ۳ سال دوم کاوه .

قدم به قدم وحلقه به حلقه با شاهنامهٔ منثور ابو منصوری و سیر الملوك الفرس ابن مقفع وخواتای نامك و یاتکار زریران به متن اوستا پیوست میشود .

* * *

اگرچه این مقدمه طولانی شد واز اصل موضوع یعنی مقایسهٔ بعضی از پهلوانان شاهنامه واوستا خیلی ها بیشتر شرح وبسط یافت لیکن اگر خوانندگان گرامی دقت فرمایند تااندازهٔ زیاد معذور بودیم زیرا قرار یکه پیشتر یکجا یاد دهانی کردم نظریهٔ که اینجا از آن طرفداری میکنم این است که نه تنها قسمتی از پهلوانان شاهنامهٔ فردوسی و اوستا قابل مقایسه است بلکه هردویکچیز است برای اینکه مطالعات فوق ضروری بودتامعلوم شود که یك قسمت داستان های رزمی شاهنامه وروایات حماسی اوستا یك چیز بوده وقدم بقدم وذریعه آثار مشخص دیگر متن قسمتی ازداستان های حماسی اوستا به دست فردوسی رسیده است . طبیعی درشاهنامهٔ فردوسی یکعده پهلوانانی است که در اوستا دیده نمیشود، اینها پهلوانانی هستند که در فاصلهٔ دوهزار سال بین اوستا وشاهنامه در خاك آریانا و در اراضی مجاور هند وتوران بمیان آمده اندوتعیین دورهٔ ظهور این نام های تازه کاری است بس دقیق ومشکل وتجسسات عمیق بکاردارد. بناءً علیه از ینهمه مسایل فرعی صرف نظر نموده مختصرا بعضی ازپهلوانانی را که در شاهنامه واوستا اسم برده شده اند یاد آوری میکنیم:

نوذر (نوتر)

نوذر پسرمنوچهر درشاهنامهٔ فردوسی ذکر شده وفردوسی پندهائی را که حین مرگ منوچهر به پسرخود میدهد شرح داده است (۱)

اوستادرابان یشت یایشت پنجم جزو ۲۲ فقرهٔ (۹۸) نوذروا حفاداورابنام « نوتیر یا Naotairyas » ذکر میکند .

توزا (طوس)

یکی از پهلوانان رشیدی که در شاهنامه ومتن اوستا هردو جاذکرشده طوس یا (توزا) است که بصورت اولی درشاهنامه وبشکل دوم دراوستادیده میشود . طوس بحیث پهلوانان نامی کیخسرو درشاهنامه ذکرشده،اوستادرابان یشت فقرهٔ (۵۳) اورابحیث پهلوان وجنگجوی توانا صفت نموده،درشاهنامه تشریح یافته که چطور کیخسرو او را بهتوران فرستادعین این مطالب در فقرهٔ (۵٤) یشت مذکور دیده میشود ودراینجا چنین ثبت است (ای اناهیتا نظر لطف بمن داشته باش تاپسردلاور « ویساکا » رادرقصر « خشاتروسوکا » درقلعه بلند ومقدس « کنگه

(۱) صفحهٔ ۱۹۱ جلد اول شاهنامهٔ فردوسی تصحیح محمدرمضانی صاحب موسسهٔ خاور .

(۱) صفحه ۱٦۷ جلددوم شاهنامه وصفحات بعد

مغلوب کنم وتورانی هارا به تعداد پنجاها ، صدها ،وهزارها هزارها ، ملیونها ، ملیونها ، و ملیارها بقتل رسانم) توزا پسر « نوتر » (نوذر)ونواسه « منوچیرا » (منوچهر) بود .

«زریر» یا «زایری واری» یا «زری واری»

زریر برادر کوچک گشتاسپ پادشاه آریانادر شاهنامهٔ فردوسی ودقیقی و در متن اوستاذکر شده ویکی ازپهلوانان بسیارمعروف باختراست ،اوستادر ابان یشت فقرهٔ ۱۱۲و۱۱۳ ازوواز قربانی های او کنار رودخانهٔ «دیتیا» (امودریا) وجنگ های اوبا رؤسای خیونی تورانی مانند «پشوسینغا» و «هوما یاکا» وارجت اسپه یاارجاسپ و سرکوبی آنهابدست زریواری ذکرمیکند، اصل نام این پهلوان نامی «اسپه یاودا» بوده و «زری واری» صفتی است که اوستابه اوداده واوراپهلوان «زرین کمر» خوانده مشاراليه درعصراوستائی وبعدها آنقدر شهرت داشت که رزمنامهٔ مخصوص بنام او به اسم «یاتکار زریران» درعصر پارتی وجود داشت این رزمنامه که آنراشاهنامهٔ پهلوی هم میخوانند درپهلوی ساسانی موجوداست مدققین به این نظریه هستند که اوستاقسمت های مفصلی نسبت به جنگ های اوداشته که متاسفانه ازبین رفته و «یاتکارزریران» بعضی از ان قسمت های مفقودرا دردسترس ما میگذارد، زریربه اسم «زریادس» درعصراسکندر هم معروف بوده وشاهد این قول نگارشات شارس می تی لن(۱) میباشد کدرقرن ٤ ق م می زیست . بالاخره در اثر خیانت از دست یك نفر خیونی موسوم به «بی درفش» کشته میشود وپسراو بستویری انتقام اورا میگیرد(۲) بعضی ابیات فردوسی درین مورد میگوید : (۳)

کنون اندرامد میانتان زریر — چو گرگ دژاگاه ودرنده شیر
پس آنگه درامد چو گرگ ژیان — زریر سپهبد جهان پهلوان
چوشیراندرافتادو چون پیل مست — همی کشتشان و همیکرد پست
چو ارجاسپ دید آن چنان خیره شد — که روز سپید ش همی تیره شد

گرشاسپ - کرساسپه

یکی ازپهلوانان نامی ومعروف آریانا گرشاسپ یا کرساسپه است . شاهنامه اورابصورت اولی واوستا بصورت ثانی یاد کرده وآنقدر شخصیت او در داستان های حماسی جلوه گری داشت که اسدی طوسی رزمنامهٔ مخصوصی بنام گرشاسپ نامه ازان ساخته است وبعد ازشاهنامهٔ فردوسی کتاب اومهترین رزمنامه هاست . اوستادرآبان یشت فقرهٔ ۳۷ از اوذکر کرده ولی فهرست کار نامه های جنگی او مفصل تردر زمیاد یشت یا یشت نوزدهم

(۱) Chars de mtyline (۲) پاورقی ۱٤۰ صفحهٔ ۳۹۳ جلد دوم زند اوستا ترجمهٔ دارمستتربه فرانسوی (۳)جلدسوم شاهنامه صفحات ۲۱۳و ۲۱٤ وبعد

ازفقرهٔ ۳۸ تا ٤٤ شرح یافته است وتفصیل آن خارج از حدود این مقالهٔ مختصر است. دارمستتر درنوتهٔ ٤٨ صفحهٔ ۳۷٦ جلد دوم زنداوستا (ترجمهٔ فرانسوی) اورا پهلوان داستان کابل میخوانند. صحنهٔ کارنامه های جنگی او کابل وکندهار اوسیستان ودرهٔ پشین ودر یاچهٔ زره یاهامون بود. این هم ناگفته نماند که خود دار مستتر قراریکه در پاورقی ٥٨ صفحهٔ ٦۲٦ ترجمهٔ زنداوستای خودشرح میدهد کارنامه های جنگی گرساسپه رابامظاهر پهلوانی رستم مقایسه میکنند.

نستور- بستور - بست واری:

یکی دیگر از پهلوانانی که اسمش بصورت مشترک در اوستا وشاهنامهٔ فردوسی آمده نستور یا «بستواری» پسرزریر یا «زریواری» است. این پهلوان دراوستا درفروردین یشت فقرهٔ (۱۰۳) «بستواری» ذکرشده وشاید مانند «زریواری» این کلمه هم نه اصل اسم بلکه صفتی باشد که اوستا باو داده است. ومرکب از دوقسمت است «بسته» و «واری» که معنی مرکب آن «کمر بندبسته» یا «کمربسته» میشود یعنی اوستا پدرش رابه صفت «زرین کمر» وپسر را «کمربسته» لقب داده است. شاهنامه پسر «زریر» را «نستور» (۱) خوانده ولی دارمستتر درنوتهٔ ۱۹۸ صفحهٔ ٥۳٤ ترجمهٔ زنداوستای خودمیگوید که «نستور» بجای «بستور» آمده مشارالیه بقصدانتقام خون پدر با خیونی های تورانی داخل جنگ شد وقاتل پدرخویش «بی درفش» رامیکشد. چیز مهمی که ضمناً قابل تذکار است این است که بانی شهر «بست» یاقلعه بست همین «بست واری» یا «بسته واری» پسرزریر برادرزادهٔ گشتاسپ بود واین مطلب در «شاتروئیها» فقرهٔ ۳٦ نسخهٔ اوستا که بزبان پهلوی تحریر وازسمرقند پیدا شده تحریر میباشد. دار مستتر هم درنوتهٔ فوق الذکرخود بنای شهر «بست» رابه او نسبت میدهد.

نظیر این قسم پهلوانان زیاد است که از وی نام ورولی که در رزمها وداستان ها بازی کرده اند مین شاهنامهٔ فردوسی واوستا مشترک اند مانند «سودابه» و (سوتابك) ارنواز و (ارنواك) شهرنازو (سوین هاواك)، کرزم و (کوارزم)، کرسیواز و (کرسه وازده) وغیره وغیره. البته قراریکه خوانندگان گرامی ملتفت شده اند اسمای شاهان متذکرهٔ اوستا وشاهنامه را درین جا قصداً ذکرنکرده امزیرادر سالنامهٔ پارسال این کار تا اندازهٔ بعمل آمده وگرنه در اسمای شاهان، متن اوستاوشاهنامه اختلافی ندارند. در آخر اعتراف دارم که حق موضوع بااین تحقیقات سطحی ومختصر بصورت بسیارناقص هم ادانشده ونمیشود محض برای تعمیل امر واجرای وظیفه به این چند سطرپراگنده که ابداً نام تحقیق را نمیتوان بر آن گذاشت اکتفاشد.

«احمد علی کهزاد»

---

(۱) جلد سوم صفحهٔ ۲۲۰

د پښتنو نورگسي مؤرخين

ليکونکی ښاغلی حبيبی

پهدغهمقاله کښې غوارم، چهد پښتنو گمنام مؤرخين يوځای ذکر کړم، له قديمه تر اوسه د پښتنو ځينې مؤرخين زه پيژنم چه اکثر معروف ندی او هم ئې آثار او تاريخی کتب چاته ندی معلوم . پهدغه اتاره مقاله کښې زه دخپلو معلوماتو څخه چه تر اوسه ئې لرم دغه تاريخ ليکونکی يوځای معرفی کوم او هم ئې حتی المقدور تاريخی آثار او کتب ائله لنډښيم. (حبيبی)

(۱) سليمان ماکو: «تذکرة الاولياء» ليکوال

سليمان د بارک خان زوی پهقوم ماکو صابزی د(۶۰۰ ه)په شاوخوا دقندهار پهارغسان کښې او سيدهدامؤرخ سياح او گرزند سړی و، دی پخپلهليکی داد مموري ،ور ، اود پښتو ستا عرب چهپه(۶۱۲ ه) تللی وم او د پښتو نخوا پهغرو او رغو مار را نقل کوی ، او ليکی چه په گرزيدهاوداو بانومر اقدمی ليدل اوپلټل.داسی ښکاري شيخ قاسم وزيبزاوه ، اوپه (۹۶۹ ه) چه سليمان تر دغه منيد او گټور سفر وروسته موفق شو چه نسخه د محمد په روايت دد ه پلار دپښتنو دنومو نوبزر گانو په احوال کښې يوه(تذکرةالاوليا)نك د(اولياى افغان) له کتابه چهشيخ وليکی او ددوی وينا وی او اشعا ر په دی کتاب کښې ی احوال ر انقل کوی.

خو ندی کړی (۱) دا کتاب متاسفا نه اوس پراتـ دی ، نی (رح) داولادی لهمريدانو څخه خو لمړی ائانسخه ئې ماتر ۱۳۱۹ ش کال دمئه خو شپخاز ه (دپښور مشرق ته) وزيبز پده اوپه په قندهار کښې وموندل او دهغو مخو عکسونه می د کابل دسالنيت مشهور شو ، او ډير کلك په سالنامه او په پښتانه شعراء لمړی ټوك کښې خپاره کړل . ريده اووئې غوښتل ، چه دا پښتون

سليمان ماکو د پښتنو پخوانی مورخ دی ، اودده دپښور حکمران وو اودشيخ قاسم د

دنفيس او گټور کتاب دغه څو صفحی د پښتو دژبی او

(۲) تاريخ سيستان ص۲۰۶-۲۰۸

رجالو دتاريخ دپارهداسی مفيدی ثابتی شوې، چهدادب او پښتنو تاريخ به ئې ترابده مرهون وی.

(۱) دسليمان ماکو دتذکرې مقدمه .

سلیمان ماکو یوه سړی او ستر که ورمورخ ښکاری دی دهر پښتانه لوی اونو میالی سړی
سوانح اواحوال لیکی وروسته ئې دشعراوو یننا نمونی هم راوړی نودده کتاب یوازی دولیانو تذکره
نده بلکه دپښتو دشعر اوادب یو ډیر گرانبها مرقع هم ده، دپښتو دنثر تاریخ هم ددې ستر که ور
مورخ زیار نه هیروی دتفصیل د کتلو دپاره ولوړی ذکرشوی سالنامی اودپښتانه شعراء لمړی
توک ته رجوع وکړی . .

(۲) شیخ کته د « لرغونی پښتانه » لیکوال

دامدقق مورخ او دپښتنو یو خورا لوی علمی او ادبی کورنی رکن دشیخ یوسف زوی
اودشیخ متی لمسی دی، شیخ متی هغه لوی او معروف دپښتنو نوموړی دی ، چه په کلات بابا
مشهور ، اواوس ئې هم مرقد د کلات پر غونډۍ دی، شیخ متی عارف اوعالم او ادیب سړی واو په
پښتنو کښې ئې په علم اوعرفان ډیر شهرت درلود (۱)
شیخ متی خیلی کورنی ته علم ، تقوی ، عرفان په ارث پریښوول او یو کتاب ئې هم ولیکلی چه
(دخدای مینه) ئې نوم و دده ځینی اشعار هم پښتنو مورخینو را نقل کړی دی (۲)
په دې کورنی کښې وروسته ډیر علماء، مورخین، عرفا پیدا شول ، چه مونږ ئې دروښان، اودرویزه،
اوخوشحالخان دعلمی کورنیو په څیر دپښتنو یو ه بله لویه علمی اوعرفانی کورنی گڼلای شو.
په دی مقاله کښې زما وظیفه ده، چه ددوی تاریخی کتب اوخدمتونه ولیکم، نوری علمی اوادبی
په پیښور کښې ښخ شو(۲) دشیخ متی ترمړینی وروسته دده پر علمی اوادبی اوروحانی
دي شیخ یو تاریخی کتاب (تاریخ ـرل، چه له دوی څخه شیخ کته ډیر مشهور شو اودده، مور
چه قلمی نسخه ئې مالیدلې ده ، د کتاب ه (۳) دې نوموړی عالم دپښتنو درجالو او مشاهیرو په تاریخ
مؤرخ دی، اودخپل کتاب تر لیکنی د لرغونی پښتانه)، دا کتاب پښتو و، اودپټی خزانی مولف محمد
کتاب دما خذ په ډول ئې استعمال کړ ښکاری چه ددغه مورخ یگانه مهم ماخذهم دغه و.
هغه کتب چه دشیخ امام الدین ماخذ اته ښکاره، خودپټی خزانی په روایت دده نیکه شیخ
دادی : روضة الا حباب ، مجمع الا ـچه د مورخینو په اتفاق یوه پیړی ددرو پښتو د پاره
دمولا نامتقی، دخواجه احمدنظام ت هم د (۰ ۰ ۷ ۵ ه) شاو خوا و گڼل شی. دشیخ کته اولادکه څه
کښلی دی ، اسرار الافغا نی (۲) له مگرداسی ښکاری، چه پخپله دی سیاح سړی و، محمد
(۵) محمد بن علی محمد بن علی البستی کتاب تاریخ سوری په بالشتان کښې
دا مورخ هم دوطن له هغو لیکو مشهورښارو، چه په (۱۳۹ ه) امیر پولاد سوری نیولی و
تراوسه لاس ته ندی راغلی ، فقط) اودمنهاج سراج دطبقات ناصری په یوه نسخه کښې

---

(۱) مخزن افغانی قلمی ص ۲۵٤ (۲) پټه خزانه قلمی (۳) قلمی مخزن افغانی ص ۳۰۵
(٤) پټه خزانه قلمی (۵) تاریخ سوری د پټی خزانې په حواله (٦) بیهقی ص ۷٦

غور والشت راغلی دی (۱) اود ابنارد تکیناباد (اوسنی قندهار) اودغور دمندیش تر منځ پروت و اود سیستان په تاریخ کښې هم والشتان ضبط شوی دی (۲) نوچه شیخ کټه و الشتان ته راغلی او دغور دغه ښارئی لیدلی و، ښکاره یږی چه دوطن شرقی اوجنوبی خواوی به ئې هم کتلی وی.
دشیخ کټه نفیس تاریخی کتاب (ارغونی پښتانه) چه له نامه څخه ئې هم دکتاب اهمیت ښه ښکاری اوس نشته، داسی څرګندیږی، چه دغه نفیس کتاب دمحمد هوتك لاس ته ورغلی و، اودپټې خزانې مهمه ادبی برخه هم له دغه کتابه اقتباس دی. خو ښختانه محمد داهم لیکلی دی، چه دشیخ کټه مهم تاریخی ماخذ هم تاریخ سوری وو، چه زه به ئې بیل ذکر وکړم.
دشیخ کټه داولاد په خصوص کښې خوشبختانه خواجه نعمت الله هر وی مفصلاً کښلی دی چه د داته زامن در اوده: دزلو مغدورزی له نسه: سلطان، ثابت، حاجی، سلیمان، ممی د دوهمی مابنې څخه چه دغه هم زلو نومیده په ختړه اکازی، یوسفزی: ابراهیم، ملك، پاچی (۳)

(۳) شیخ قاسم «د تذکره اولیای افغان» لیکوال

داعارف اوعالم هم دشیخ متی له علمی کورنۍ څخه دی چه پلرو نه ئې شیخ کټه ته داسی رسی: قاسم دشیخ قدم زوی، دمحمد زاهد لمسیَ، دمیر داد کړ وسی دشیخ سلطان کوسی، اولکه د مخه چه ذکر شوه، سلطان دشیخ کټه زوی و (٤)
دشیخ قاسم مور نیکبخته نومیده، چه دشیخ الله داد مموزی لور، اود پښتو شاعره او ډیره لویه عارفه وه، چه محمد هوتك ددې اشعار را نقل کوی، او لیکی چه په (۹٥۱ ه) دشیخ قدم په نکاح راغله، اوپه (۹٥٦ ه) ئې شیخ قاسم وزیږاوه، اوپه (۹٦۹ ه) ئې (ارشاد الفقرا) نومی کتاب ولیکه، ددې کتاب نسخه د محمد په روایت دده پلار داود خان هوتك لیدلی وه (٥) اوسلاوه پردغه محمد هوتك د (اولیای افغان) له کتابه چه شیخ امام الدین متی زی لیکلی دی، هم ددې عالمی مېرمنی احوال را نقل کوی.
نعمت الله لیکی، چه شیخ قاسم دشیخ عبدالقادر جیلانی (رح) داولادی له مریدانو څخه وو، اود (۹٥٦ ه) کال په پسرلی دبدنی رود پرغاړه (دپېښور مشرق ته) وزیږ ید، اوپه (۱۰۱٦ ه) وفات شو (٦)
شیخ قاسم په پېښور کښې په معرفت او روحانیت مشهور شو، او ډیر کلك نفوذ یې وموند، دمیرزا محمد حکیم مامورین څنی وبېریده اوو ئې غوښتل، چه داپښتون عالم او عارف مړ کړی، شاد مان خان هغه وخت دپېښور حکمران وو اودشیخ قاسم د

(۱) درا ورتی حواشی پرانګلیسی طبقات ناصری. (۲) تاریخ سیستان ص ۲۰٦-۲۰۸
(۳) قلمی مخزن افغانی ص ۳۰٦ (٤) قلمی مخزن افغانی ص ۳۰٦ (٥) پټه خزانه، قلمی ص ۹۸
(٦) قلمی مخزن افغانی ص ۳۰۷

وژلو نیت ئې وکړ شیخ مجبور شو ، له پېښوره قندهار ته ولاړ، اوله دې ځایه د حرمینو په زیارت مشرف ، او په قادر یه طریقه کښې داخل شو . تر دې سفر ورو سته بیر ته د پېښور دواوې ته راغی ، اوخپل علمی اورو حانی اقتدارئې ټینګ کړ ، او په شیخ قاسم سلیمانی مشهو ر شو . دمغلو باچها نو بیادا شیخ نه پرېښود ، دعیسی نومی په چغلی اکبر باچا دی لاهور ته وغوښت ، خوشیخ قاسم په لاهور کښې تر پېښور لا زیات نفوذ وموند ، نوجهانګیر دی دچنار ګړه په کلا کښې بندی کړ ، اوهم هوری له دنیاڅخه تیر شو ، اومزار ئې هم تراو سه هورې مشهوردی ، شیخ قاسم مولف اومورخ هم دی ، دده تاریخی کتاب (تذکرة الاولیاء افغان) دی (۱) چه د پښتنو روحا نیونو احوال ئې پکښې لیکلی و ، دا کتاب متأ سفانه ورک دی ، اوتر اوسه ئې په کتب خا نو کښې درک هم نشته ، اونه له چاڅخه مالیدلی دی .

(٤) شیخ امام الدین « د تاریخ افغانی » لیکونکی

شیخ اما م ا لدین محمد عنایت الله د شیخ کبیر بالا پیر زوی ، اودشیخ قاسم لمسی دی چه دشیخ کبیر له (۱۲) زامنو څخه دې ډیر شهرت لری ، ددو شنبې په ماښام غره د محرم (۱۰۲۰هـ) دپېښور په بهر نی کښې وز یږید ، مور ئې تاج بی بی دملک درویز لور ، اود خپلو له مشهو ری کو رنی څخه وه . شیخ امام الدین هم دخپلې کورنی دنورو خلقو په ډول علمی اورو حانی نفوذ وموند ، اودچهار شنبې په ماښام ۲۳ دمحرم (۱۰۶۰هـ) له دنیا څخه و لاړ ، او په پېښور کښې ښخ شو (۲)

دې شیخ یو تاریخی کتاب (تاریخ افغانی) دپښتنو پر احوال او تاریخ په پارسو و لیکلی چه قلمی نسخه ئې مالیدلې ده ، د کتاب له مقدمې څخه ښکاری ، چه شیخ امام الدین ستر ګړور مؤرخ دی ، اودخپل کتاب تر لیکنی دمخه ئې دپښتنو ډیر مهم تاریخی کتب لوستلی اود خپل کتاب دما خذ په ډول ئې استعمال کړی دی .

هغه کتب چه دشیخ امام الدین ما خذدی ، اودخپل تاریخ افغانی په مقدمه کښې را وړی دی دادی : روضة الا حباب ، مجمع الانساب ، اصناف المخلو قات ، تواریخ ابراهیم شاهی دمولا نامشتاقی ، دخواجه احمدنظامی تاریخ ، دشیر شاه احوال چه شیخ عباس سروانی کښلی دی ، اسرار الافغا نی (۳) له دغو کتابو څخه ځینی ما ته معلوم او ځینی ورک دی .

(٥) محمد بن علی البستی د « تاریخ سوری » خاوند

دا مورخ هم دوطن له هغو لیکو الو څخه دی ، چه متاسفا نه دده احوال او کتاب هم تراوسه لاس ته ندی را غلی ، فقط دېټې خزا نې له انکشا فه سره دارا ته معلو مه شوه ،

(۱) تذکرة الابرار ص ۱۸۳ـ۱۸۴ـ مخزن افغانی ص ۲۶۰

(۲) مخزن ص ۳۰۹ ـ دمیانعیم دقلمی دیوان خاتمه (۳) دتاریخ افغانی قلمی نسخه

چه دی مولف او مورخ یو کتاب د (تاریخ سوری) په نامه کښلی و، او د سوری پاچا نو دسلطنت احوال ئی داسلام له ابتداء څخه یکښې لیکلی و . د محمد بستی دژوند نه وخت او احوال هم ندی معلوم ، فقط دونی ویلای شو ، چه دی دبست دتاریخی ښار او سیدونکی و ځکه چه د ده کتاب شیخ کته په پاڅنتان کښې کتلی او پخپل کتاب لرغونی پښتانه کښې مهم مطالب څنی اقتباس کړی دی ، نو دا په ټینګه ویلای شو ، چه د شیخ کته تر عصر یعنی د (۷۵۰ هـ) دمخه محمد بستی ژوندی و ، او په دغه عصر کښې هم دده تاریخ سوری ډیر شهرت در لود ، ځکه چه شیخ کته له دغه کتابه ډیر مفید مضامین را اخیستی دی .

محمد هوتک چه دپټی خزانې لیکوال دی ، دپښتو ځینې مهم او ګرانبها پخوانی ادبی آثار له لرغونی پښتانه څخه را اخلی ، او داهم وایې ، چه دلرغونی پښتانه مؤلف له تاریخ سوری څخه را نقل کړی دی . په پټه خزانه کښې دغه لاندینی تاریخی او ادبی موادد لرغونی پښتانه په ذریعه له تاریخ سوری څخه را نقل شوی دی (۱)

(۱) دپښتو ډیر پخوانی شعراو دجهان پهلوان امیر کروړ سوری احوال له ۱۵ مخه تر ۱۷

(۲) دشیخ اسعد سوری احوال او اشعار له ۱۸ مخه تر ۲۱.

(۳) دښکار ندوی احوال او اشعار له ۲۱ مخه تر ۲۵.

کو یا په پټه خزانه کښې دپښتو قدیمه ادبی ذخیره ټوله ، دشیخ کته په نقل له تاریخ سوری څخه رااخیستل شوې ده ، او دا راته ښرګنده کوی ، چه تاریخ سوری یوازې دحربی او سیاسی پېښو تاریخ نه وو ، بلکه ادبی رنګ ئې هم درلود ، او محمد بن علی البستی ډیر باخبره اوستر کور مورخ و ، ځکه چه ده دپاچهانو احوال او حربی او سیاسی وقایع را نقل کړی ، او هم ئې د دوی د کلام نمونې راوړی دی ، دغه قصاید ئې پخپل کتاب کښې ساتلی دی ، چه دغوری پاچهانو په دربار و کښې به په پښتو ویلی کیدې ، له دې څخه ښکار ینږی ، چه تاریخ سوری دسوریانو او غوریانو دعصر یو ادبی او سیاسی او حربی تاریخ و ، که څه هم دد غه تاریخ ژبه و انځا د پټې خزانې له بیانو څخه نه ښکار ینږی ، مګر له لویو اقتباساتو څخه دا ښرګندینږی چه تاریخ سوری باید په پښتو ژبه لیکل شوی وی ، ځکه چه درې مهم پښتو شعرونه شیخ کته ځینې رانقل کړی دی ، د تاریخ سوری نسخه اوس غالبا په دنیا کښې نشته ، او دپښتو دغه غوره کتاب لکه نور علمی او ادبی آثار ، ورک دی . مګر پټې خزانې خوشبختانه ددې ګرانبها کتاب نوم او مولف او ځینې اشعار او مطالب دلرغونی پښتانه په ذریعه نقل کړی او راساتلی یې دی .

تر اوسه چه زه څه معلومات لرم ، د دنیا په کتبخانو کښې ددې نفیس کتاب کم درک نشته ، که کم وخت پیدا شی ، یا ئې څرک ومو ندل شی ، نو به په رښتیا دپښتو ژبې یو ګرانبها تاریخی او ادبی اثر لاس ته راغلی وی ، پښتانه زلمی دې هر کله تلاښ او پلټنه کوی ، دا خبره هم باید هیره نه کړو

(۱) دمخو عدد د پټې خزانې د قلمی نسخې دی.

چه را ورتی مستشرق داحمد شاه با با تر عصر دوروسته یو تاریخ میندلی وچه نوم ئې تذکرة الملوك و، ددی کتاب په ماخذو کښې یو کتاب «تاریخ سلا طین سوریه» هم دی (۱) مگر دا نشو ویلای چه دغه تاریخ سوریه هغه د محمدبن علی تاریخ دی که بل ؟

(٦) احمد بن سعید اللودی د «اخبار اللودی» لیکو نکی

دامورخ هم له هغو خلقو څخه دی چه تربتی خزانی دمخه مو نه پېژ انده، نه ئې نوم، نه ئې کتاب راته معلوم و .

محمدهوتك لیکلی دی چه کامر ان خان په (۱۰۳۸ هـ) خپل کتاب کلید کامرانی و کښېښ او په دغه کتاب کښې داحمد لودی له کتابه دملتان د لودی پاچهانو احوال نقل کړ، شیخ احمد سعیدلودی زوی په (٦٨٦ هـ) یو کتاب کښلی و چه نوم ئې و (اعلام اللوذعی فی اخبار اللودی) دمحمد هوتك په قول دغه کتاب د کامران خان په لاس کښې واو په کلید کامرانی کښې نقل شوی کړی دی (۲)

دمحمدهوتك له بیانه چه د کلید کامرانی په ذریعه ئې له اخبار اللودی څخه نقل کړی دی داسې ښکاری چه احمدبن سعید خپل کتاب د پښتنو پخوانو او دی پاچهانو پر احوال لیکلی دی دغه کورنی د پښتنو مشهوره پاچهان دی چه دالپتگین اوسبکتگین له وخته (۳۵۱ ـ ۳٦۰ هـ) ئې پرملتان پاچهی کوله ، لمړی پاچائې شیخ حمید لودی وو ، چه تر ده ورو سته نصر دده زوی پاچهی کړله ، دسلطان محمود په عصر کښې له (۳۹۰ تر ۴۰۱ هـ) چه ملتان ئې نیو ، دنصر زوی ابو الفتوح له دغی کورنی څخه پاچاو ، پټه خزانه په لوړو حوالو یو بل سری هم له دغی کورنی څخه راښئی ، چه شیخ رضی نومیده او دشیخ حمید ورار ه و، دشیخ حمید دزوی نوم متاخرومورخینو (نصیر) کښلی دی مگر د گردیزی زین الاخبار نصر بیله (ی) راوړی دی ، په پټه خزانه کښې هم دغه نوم د کلید کامرانی او اخبار اللو دی په حواله نصر کښل شوی دی لدې څخه معلو میږی چه اخبار اللودی هم لکه گردیزی موثق کتاب و ، محمدقاسم فرشته لمړی مورخ دی چه دشیخ حمید لودی کورنی پښتانه بولی او ددوی جگړی له سلطا ن محمود سره لیکی(۳) ورو سته نی مورخین لکه شیرمحمد(٤) او حیات خان(٥) او انگریز ملیسون (٦) هم د فرشته له قوله سر د سم دغه کورنی پښتانه گڼی پخوانی مو رخین ددوی له قومیته څخه نه وایې مثلاً گردیزی (۷) او ابن اثیر (۸) او ابن خلدون(۹) تو له دسلطان محمود او ددوی جگړی او ددغی کور نی د الحادقصې ذکر کوی خو داسې نه وایې چه ددوی خوك وه پښتانه وه که یه ؟ داوسنی زمانی محقق لیکوال علامه سید سلیمان ندوی هندی لیکی چه ددی کورنی په پښتنو اله کښې شك دی ځکه چه محمدقاسم فرشته ددوی بیله کمه سنده پښتانه گڼلی دی خو دوی اصلا عرب او دجلم بن شیبان عربی نژاد حکمدار له نسله دی چه تر (۳۴۰ هـ) ورو سته د

---

(۱) دپښتو گرامر مقدمه ص ۹ (۲) پټه خزانه قلمی ص ۳۰ (۳) فرشته ص ۱۷ ـ ۲۷

(٤) خورشیدجهان ص ٦۷ (٥) حیات افغانی ص ٤٥ (٦) تاریخ افغانستان ص ٤٤

(۷) زین الا خبار ص ٥٥ (۸) الکامل ج ۹ ص ۱۳۲ (۹) ابن خلدون ج ٤ ص ۳٦٦

ملتان لمري قرمطي پاچادی (۱) دپټې خزانې تر انکشاف دمخه یقیناً ددې کورنۍ په افغانیت کښې اختلاف وو، ځکه چه فرشته هم خپل سند ندی ښوولی او لکه علامه سید سلیمان چه لیکلي ددوی نو مو نه هم قح عربي دی مگر دغه تاریخي اشتباه دپټې خزانې له لیدلو څخه هیسته کیږي، ځکه دا کتاب د اخبار اللودی په حواله دغې کورنی ددوو تنو، نصر اورضی پښتو اشعار رانقل کوی اود اثابتوی چه دوی پښتانه او ژبه ئې هم پښتو وه او اخبار اللودی ددې مشهوري کورنی تاریخ و چه متاسفاً نه اوس ورك دی او که پټه خزانه نه وای پیدا شوې دغه تاریخي حقایق به هم مکتوم پاته وه او دملتان لودی کورنی به عربي گڼله.

(۷) دوست محمد کاکړ د «غرغښت نامې» لیکونکی

دوست محمد دبابړ خان زوی، او دپښتو شاعر او مؤرخ دی، چه په (۹۱۲ هـ) هرات کښې وو، او په (۹۲۹ هـ) ئې غرغښت نامه نظم کړه، او د دغه نامور پښتون نیکه دژوندانه احوال او حکایات ئې پکښې وکښل محمد هوتك دغه کتاب لیدلی وو، او لیکی چه دا یو در سی کتاب وو، کوچنو به لوست (۲)

دوست محمد لیکلی دی، چه زما پلار بابړ خان (تذکرهٔ غرغښت) نظم کړې وه، چه پلار می مړ کېده، زه نه وم، وروسته چه راغلم دغه کتاب ضایع شوی او له منځه وتلی وو، مگر زمانې اکثر مضامین په یاد وه، اورو ایات مې ټول ویلی وو، هغه روایات او قصص ما بیرته ټول نظم کړل، اونوم مې (غرغښت نامه) کښېښو.

غرغښت نامه دمحمد هوتك په لاس کښې وه، په پټه خزانه کښې یو حکایت ځنی را نقل کړی دی، اوهم ئې دزرغون خان نورزی احوال له غرغښت نامې څخه کښلی، اوددغه مرحوم شاعر یو مثنوی ساقی نامه ئې هم له غرغښت نامې اقتباس کړې ده (۳) داسی ښکاری چه دوست محمد کاکړ سیاح او گرزند سړی وو، ځکه په (۹۱۲ هـ) چه هرات له تی، په کجران کښې دزرغون خان دیوان له ملا ایوب تیمنی څخه موندلی، اوددغه شاعر احوال او اشعار ئې ځنی رانقل کړی وه (٤) دپټې خزانې له مقتبسا تو څخه دا استنباط کولای شو، چه غرغښت نامه یوادبی مؤثق تاریخ وو، چه دغرغښت له احواله ماسوا، دنورو شاعرانو اورجالو احوال او اشعار هم پکښې وه، افسوس چه دغه کتاب هم لکه نور گرانبها دپښتو ادبی او تاریخی آثار له منځه ورك دی، اوفقط پټه خزانه ئې دځینی مرغلرو سراغ را کوی.

(۸) شیخ بستان بړیځ د «بستان الاولیاء» لیکونکی

ددې مورخ او شاعر احوال محمد هوتك هسی کښلی دی: «شیخ محمد بستان په قوم بړیځ په ښوراوك کښې ئې کوروو، دده پلار محمد اکرم هم د خدای ولی وو، اود ښورا وك ...

---

(۱) تعلقات هند وعرب ص ۳۲۸ (۲) پټه خزانه قلمی ص ٤۱

(۳) زرغون خان دغرغښت نامې په قول په (۸۹۱ هـ) په هرات کښې وو، او په (۹۲۱ هـ) دقندهار په دېراوت کښې وفات شو (پټه خزانه) (٤) پټه خزانه ص ۳۷

راغیء دهامند پرغاړه په یوه کوډله کښې او سېد ، شیخ بستان په ځوانی ولاړ هند و ستان ته
اوهلته به‌ښار په‌ښار گرزېد، هغه وخت چه وطن ته راغیء په (۹۹۸ه) ئې د اولیاء الله په بیان د
بستان الا ولیاء کتاب و کیښ، اوزماپلار (داؤدخان) دغه کتاب په‌ښوراو ک کښې دحسن خان
بړېڅ په کور کښې لیدلی‌وو ، چه‌په‌دې کتاب کښې شیخ بستان د ډېرو پښتنو او لیاو حالونه
او کرامتونه کښلی ، اوډېرډېر اشعار ئې هم را نقل کړ ی و ، له نورو شاعرانو او خپلو
شعرو څخه ... (۱) »

دمحمدهوتک له دغه بیانه تاسی په ښه‌ډول معلو مولای شی، چه بستا ن الا ولیا فقط
دروحانیونوتاریخ نه‌وو ، بلکه دپښتنو درجالو اشعار اوادبیات هم پکښې خو ندی شوی وه
محمد دخپل‌پلار په‌روایت دشیخ تیمن اشعار اواحوال‌هم له‌بستان الاولیاء څخه‌رانقل کوی (۲)
اوداخبره ښه زباددوی ، چه‌دغه کتاب دپښتو ادبی تاریخ هم‌وو .

نعمت الله هر وی چه دشیخ بستان معا صر دی ، دده شرح حال په مخز ن کښې لیکی
چه‌ځینی جملې‌ئې دادی :

« آن احسن عباد الله شیخ بستان بړېڅ در ابتدا ی جوانی از روه به هند ستان آ مد
درقصبهٔ سمانه سکونت اختیار کرد ، وخود رادرلباس تجارت‌مخفی‌میداشت ، وباندك دست‌مایه
بیع وشرا میکرد ، ... وچشمان شریفش هرگز از اشك خشك نبود . . . وا کثرا و قـات
اشعار پښتو رابصوت حزین دردناك که‌سنگ رابگر یه آرد میخواند .... کمترین محر راین
تاریخ در سفر دریا که کرده بود در خدمت ایشان رفیق بود شب وروز ا کثر خوارق
بنظردرامد ..... چو ن‌معاودت نموده‌به احمد آباد‌گجرات رسیدندروزی‌بمن فرمودند که‌وقت
من‌به آ خررسیده وبیماری اسهال‌عارض شد به‌تجهیزو تکفین‌خو اهی پرداخت ....بعده بتاریخ
(۱۱) شهرربیع الثانی‌روز جمعه(۱۰۰۲ ه)بعداز نماز ظهر به‌محبوب اصلی‌واصل‌شد. . » (۳)

دنعمت‌الله‌دغه‌بیان چه‌دده مشاهدات‌دی دشیخ‌بستان عرفانی‌او ادبی‌مقام راښیی نوراحوال
اواشعارئې‌هم خوشبختانه پټې‌خزانې راساتلی‌دی .

(۹) بایزید پیر روښان « دحالنامی » لیکوال

داسړی دپښتنو په‌تاریخ کښې خورا ډیرشهرت لری د پلار نوم‌ئې عبدالله په‌قوم‌ا ورمړ
قندهاری اودشیخ سراج‌الدین له‌معروفی علمی‌اوروحانی کورنی څخه دی‌چه‌په (۹۳۲ه) دپنجاب
په جالندر کښې‌زیږیدلی‌اودمورنوم‌ئې بنین‌و دمحمدامین‌لور (٤) بایزید ډیرمشهو رسړ ی‌دی‌چه

(۱) پټه خزانه ص ۲۸ (۲) پټه خز انه ص ۲٦ (۳) قلمی‌مخزن افغانی‌ص ۲۵۰
(٤) دبستان مذاهب‌ص ۲۵۱

ده اودده اولادې له مغولو سره سخت سخت جنګونه کړي ، اوزوی اولمسي ئي دپښتنو پاچها نو ه د بایزید کارنامې او دده فلسفي اوحربي اعمال ليکل بيل کتاب غواړي دی دپښتو ژبي پخواني نثر ليکونکی اومؤلف دی ، خيرالبيان ده په څلور ژبی کښلې اوبل کتاب ئې هم په عربي مقصودالمؤمنين نوميږي ، يو کتاب ئې (حالنامه) هم بخپل تاريخ کښې کښلی دی ، (۱) چه دده تول کتب اوس ورک دی . بايزيد حربي سړی دی اديب دی ، عالم دی ، فيلسوف دی ، خو دلته ئې د مورخينو په ډله کښې هم شميرلای شو ځکه چه دده کتاب (حالنامه) تاريخ دی .

دبايزيد دمرګ وخت له (۹۹۰ - تر ۹۹٤) پورې تخمين کولای شو ، قبر ئې په بټه پور يا اشنغر کښې دی .

(۱۰) اخوند درويزه د « مخزن اسلام » او « تذکرې » ليکونکی

مشهور عالم دی چه دزرم هجري کال په شاو خوا کښې ژوندی و دجيون بن جنتي له نسله او پلار ئې ګدائي د سعدي زوی نوميدی دوی پخپله په قندز کښې اوسيدل خو درويزه شرقي غرو ته راغی ، د ملك دولت ملي زي خورئي وکړه او دپيښور په شاوخوا کښې ميشته شو (۲)

اخوند درويزه او کورنۍ ئي په پښتنو کښې ډير شهرت لری ده پخپل پښتو کتاب (مخزن اسلام) او په پارسو کتاب (تذکرة الابرار والاشرار) کښې دخپل عصر احوال وليکه ورو ستني کتاب په (۱۰۲۱ هـ) تمام شوی دی (ارشاد الطالبين) هم په فقه کښې دده دی اخوند درويزه که څه هم ملا دی او مورخ نه دی خو دده دوه کتابونه مخزن او تذکره داسې ډير مضامين لری چه دپښتنو په تاريخ او ادب او درجالو په احوال او تاريخ کښې استفاده ځني کيږی نو ځکه دی دمورخينو په تولي کښې هم ګڼلای شو .

اخوند درويزه په (۱۰٤۸ هـ) په پيښور کښې مړ او هم هورې ښخ دی (۳) دده کورنۍ د پښتنو له مشهور وادبي او علمي اورو حاني کور نيو څخه ده چه د پښتو داد ب په تاريخ کښې ددوی مقام ښکاره دی .

(۱۱) کامران خان سدوزی د « کليد کامرانی » ليکونکی

دامشر هم دپټي خزانې په ذريعه ديوه مؤلف او مورخ په ډول پيژنو ، محمد هوتك دشيخ رضي اودی په احوال کښې هسې ليکي : چه « کامران خان بن سدو خان په ښه ر صفا کښې په (۱۰۳۸ هـ) يو کتاب وکيښ ، چه کليد کامرانی ئې نوموٌ ، په دې کتاب کامران له کتابه دشيخ احمد

(۱) ماثرالامراء ج ۲ - دبستان ، تذکرة الابرار اونور

(۲) تذکرة الابرار والاشرار ص ۳۱ - ۱۰۵ - ۱۰۷ (۳) تذکرهٔ علماى هند ص ۵۹

بن‌سعیداللودی چه په (٦٨٦هـ) ئې کښلی او نوم ئې اعلام‌اللوذعی فی‌اخبار اللودی دی هسی نقل کړی . . . . (١) »

کامرانخان سدوزی دپښتنو له‌خورا نوموړو خلقو څخه‌دی، اوددوی کورنی په کلو کلو پرقندهار حکمرانی اوپاچهی کړیده ، د کامرانخان پلار هغه معروف سدوخان دی، چه‌دسدوزو دپاچهانو تېرتول دده اولاددی ، دسدو پلار عمرخانؤ ، دعمرپلار معروف بن‌بهلول بن کانی بن‌بامی‌دی، چه دغه خاق په قندهار کښې ډېر مشهور ودد سدوپلار عمر د صفویانو په عصر کښې د قندهار مرزبان او واکمنؤ ، پخپله سدو خان د (٩٦٥هـ) په‌ذیحجه کښې‌زو کړی او (٧٥) کاله ژوندی، اودقندهار واکمنؤ ، سدو پنځه زامن درلودل : خواجه خضر خان ، مودودخان ، زعفرانخان ، کامرانخان ، بهادرخان (٢) لکه له‌پټی خزانې څخه چه ښکاره شوه ، کامرانخان عالم اومورخ اولیکوال واکمنؤ ، دسدوخان ترمرګک وروسته دده‌مشر زوی خضرخان پرقندهار واکمن‌شو ، اوترده وروسته‌ئې زوی چه خداداد سلطان نومېدی د اورنګ‌زیب له درباره هم دقندهار په حکمداری پېژندل شوی‌ؤ ، دخضر خان بل‌زوی شیرخان نومېدی ، چه‌اعلیحضرت لوی‌احمدشاه بابا دده له‌پشته دی .

کامرانخان دشاه‌جهان مغولی پاچا معاصرؤ (١٠٣٧-١٠٧٦هـ) او دهغه پاچا سره ئې دوستانه روابط درلودل ، په (١٠٤٧هـ) دی دشاه‌جهان له‌خوا رسما دقندهار په حکمداری پېژندل شوی‌ؤ ، اوپه (١٠٥٠هـ) دربیع‌الاول په دریمه کامران خان او دده ورور مودود (مغدود) خان ډهلی‌ته تللی‌ؤ (٣)

د کامرانخان دمرګک تاریخ ندی راته‌معلوم ، خودده ورور مودودخان د (١٠٥٣هـ) په‌شوال له‌هغه مېریځیی سره جنګ‌وکړ ، چه دشاه‌جهان له‌خوا دکابل‌حاکم‌ؤ ، اوپه‌دغه جنګک کښې ومړ (٤) د کامرانخان کلید کامرانی کتاب ماندی لیدلی ، اونه‌ئې په کومه کتبخانه کښې دراک لرم ، خو دمحمدهوتک دغه کتاب په‌لاس کښې‌ؤ ، اولکه د مخه چه‌هم وویل شوه دملتان دلودی کورنی تاریخ اوهم ددوی پښتو اشعارئې له‌دغه کتابه رانقل کړی دی ، چه دپښتو ژبی خورا پخوانی ادبی آثار ګڼل کېږی. داسی‌ښکاری چه کلید کامرانی هم دپښتنو سیاسی اودپښتو ژبی ادبی تاریخؤ ، او کامران خان په‌تاریخ‌پوه او عالم پښتون حکمدارؤ چه‌پخپل کتاب کښې له اخباراللودی څخه مهم مطالب نقل کړی‌وه .

---

(١) پټه خزانه ص ٣٠ (٢) حیات‌ص ١١٨ ـ خورشیدص ١٨١ تذکرة الملوك

(٣) پادشاه‌نامه ج٢ص٣٢-٣٦ ـ ١٥١ (٤) پادشاه نامه ج٢ ص٣٤٨

(۱۲) الله يــار د «تحفهٔ صالح» ليکوال

تحفهٔ صالح هم دمحمدهوتك لهمأخذوڅخه ده ، اودغه کتاب ملاالله يار الکوزي دخپل استاد اومرشد شيخ محمدصالح الکوزي په نامه کښلی ، اوپه هغه کښې دخپل شيخ اونورو پښتنو مشاهيرو احوال اواشعار راوړي وو . شيخ محمد صالح دخپل عصرعالم او زاهد سړی ؤ ، چه دقندهار په جلدك کښې عمر په تدريس اوارشاد تېراوه ، او دوی د شاه بيگ خان دقندهار د صوبدار معاصرين دی (۱) دتاريخ لهمطالعې داراته ښکارېږي ، چه شاه بيگ خان کابلی په (۱۰۰۳ه) دجلال الدين اکبر لهخوا دقندهار حکمران و ، اوتر (۱۰۱٤ه) پورې هم هورې و (۲) نو دالله يار دژوندانه اوقات هم د (۱۰۰۰ه) حدود تخمين کولای شو . محمد هوتك پخپل کتاب کښې لهتحفهٔ صالح څخه يو دشيخ محمدصالح احوال اواشعار اقتباس کوی ، اوبل ځای دعلی سرور لودی احوال اواشعار هم ځنې رااخلي (۳) لهدغه اقتباسه داسې ښکاري چه تحفهٔ صالح دپښتنو درجالو اوادبيانو پراحوال اواشعارو مشتمل وو ، اوالله يار دپښتو ژبې يو مؤرخ اوتذکره ليکونکی مؤلف دی .

(۱۳) محمدرسول هوتك د «بياض» ليکونکی

داسړی دپټې خزانې پهتصريح دقندهار د کلات هو تك وو ، چه دده يو بياض دمحمدهوتك څخه وو ، اوپه پټه خزانه کښې هم دړې ځايه ځينې مهم مطالب لهدغه بيا ضه رانقل کړی دی ، او دمحمدرسول ليکونه دپټې خزانې لهمهمو مأخذو څخه دی دسلطان بهلول اوخليل خان نيازی اشعار محمدهوتك لهدغه بياضه را اخيستی ، اوهمځې د رحمان بابا سوانح اومهم حالونه ، اوهم ئې دخوشحال خان اشعار اواحوال لهمحمدرسول څخه اقتباس کړی دی .

دپټې خزانې لهمقتبساتو ښکارېږي : چهمحمدرسول يوډېر مدقق ليکوال وو ، اوپخپل بياض کښې ئې ډېرمهم حوادث اواحوال او اشعار ليکلی وه ، ځکه چه درحمان بابا سوانح پهدغه ډول هيچاته نهوه معلوم ، خودپټې خزانې پهذريعه دمحمدرسول لهبياضه ډېرغنيمت موادلاسته راغلل .

محمدرسول درحمان بابا دوفات کال (۱۱۱۸ه) ليکلی دی ، اوداسې ښکاري ، چه دی دحاجی ميرويس خان معاصر وو ، نو د ژوندانه احوال ئې تراوسه ندی راته ښکاره . فقط پټې خزانې دغه پښتو ن ليکوال پهمونږ وپېژاند ، اودی دوطن پهمؤرخينو کښې گڼلای شو .

(۱٤) نعمت الله هروی د «مخزن افغانی» ليکوال

نعمت الله دخواجه حبيب الله زوی اودهرات لهپښتنو و ، چهدپټې خزانې پهقول اصلاً نورزی دی . داسړی د (۱۰۰۰ه) پهحدودو کښې ژوندی و ، اودجهانگير دمشهور وزيرخان جهان خان

(۱) پټه خزانه ص ٤٨ (۲) اکبر نامه ـ تزك جهانگيری ـ اقبال نامه ـ منتخب اللباب
(۳) پټه خزانه ص ٤٨ ـ ٥٠

اودی لهنو کرانو څخهو ، په (۱۰۱۸ هـ) چه خان جهان خان لودی د کن ته متررشو ، نعمت الله هم ور سره و ، او هیبت خان کاکړ هم دده ملګری او د خان جهان له سرو څخه و ، نعمت الله د پښتنو احوال او تاریخ د خان جهان په امر ، او د هیبت خان کاکړ په ملګری د ذیحجی په شلمه (۱۰۲۰ هـ) شروع کړه ، او خپل کتاب ئې (تاریخ خان جهانی) یا (مخزن الافغانی) وباله (۱)

مخزن افغانی په پارسو لیکل شوی ، او د پښتنو د تاریخ خورا مهم کتاب دی ، او ه بابه لری ، دلودیانو او سوریانو او نورو پښتنو پاچهانو احوال ئې مفصل کښلی ، او د پښتو احوال او علمی او روحانی رجال ډیر بیانوی ، د کتاب قلمی نسخې شته ، او پروفیسور دورن Dorn په (۱۸۳٦ ع) د دغه کتاب انګلیسی ترجمه له لندنه خپره کړه .

لکه د شیخ بستان بړیڅ په حال کښې چه مو ولوستل ، نعمت الله د هغه مورخ معاصر دی او لکه چه پخپله ئې کښلی دی ، کم وخت ئې په دریاب کښې سفر کړی ، او په (۱۰۰۲ هـ) کال د ګجرات په احمد آباد کښې و (۲) خلاصه : نعمت الله د پښتنو یو خو را لوی مؤرخ دی ، او د مخزن افغانی په لیکنه کښې ډیر تاریخی کتب کتلی دی ، چه دلته بوزه هریو بیل بیل دروښیم .

(۱۵) هیبت خان کاکړ د «مخزن افغانی» لیکمرستونکی ء

هیبت خان د سلیم خان زوی چه له پښتنو فضلاؤ څخه دی چه د نعمت الله سره یو ځای د خان جهان خان لودی په دربار کښې ؤ ، او ده د مخزن افغانی په لیکلو کښې هم مرسته هم تشو یق کړی دی نعمت الله د مخزن په مقدمه کښې دی «محبت اطوار او فضیلت شعار» بولی ، او وایی چه مخزن مې دده په سعی او کوښښ لیکلی دی .

د مخزن افغانی دیوې قلمی نسخې په پای کښې د هیبت خان یوه پارسو قصیده د خان جهان خان لودی په مدح کښې درج ده ، او دا سی ښکاری چه دی عالم او ادیب سړی و ، په دغه نسخه کښې ده د خپل خاندان احوال هم مفصل کښلی دی ، او دا زباد وی ، چه دی له پښتنو امیرزاده ګانو څخه و ، او پلرونه ئې په هند کښې دلو یو مرتبو خاوندان وه .

دی لیکی چه زما پنځم نیکه ملک فیروز د سلطان بهلول لودی په عصر کښې له پښتونخوا څخه راغی او د سلطان محمود شرقی په جګړو کښې میړانه ښکاره کړه ، او په هند کښې ډیر جاګیر وموند . ورو سته ملک ملهی د سوریانو په وخت د پنځو سو زرو منصب درلود ، او د کور د ولایت حکمران و ، او ملک لقمان هم د سلطان سکندر لودی په اوقاتو کښې لوړ مناصب درلودل . او دغه پښتانه په سامانه کښې میشته وه ، دا لقمان زوی ملک بستان او د بستان زوی ملک بنا دی خان و ، چه د هیبت خان نیکه او د سلیم خان پلار دی (۳) ، د غه کورنۍ له ابتداء څخه تر آخره د پښتنو په پاچهی کښې معتبره او مقتدره وه ، او دغه رجال ټول په جنګ او اداره کښې مشهور دی .

---

(۱) د قلمی مخزن افغانی مقدمه د پښتو ټولنې د کتب خانې (۲) مخزن افغانی ص ۲۵۰
(۳) د مخزن افغانی قلمی خاتمه ص ۳۷۷

(۱۶) شیخ عباس سروانی د «تاریخ شیرشاهی» لیکوال

تاریخ شیرشاهی داعلیحضرت شیرشاه سوری اود ده د کورنی په احوال کښې شیخ عباس خان سروانی لیکلی دی، سروانی د پښتنو یو قوم دی، داپښتون مورخ د سوری پاچهانو د کورنی احوال له ابتداء څخه داسلامشاه ترمرګه مفصلاً لیکی، تاریخ شیرشاهی دنعمت الله په مآخذو کښې هم دی، چه د مخزن افغانی په مقدمه کښې یادوی.

د دې کتاب قلمی نسخه له ما څخه شته، خو د ابراهیم پښتنی تکملې هم اری، د تاریخ شیرشاهی متن دوې برخې دی، لمړۍ برخه دپخپله شیرشاه اود وهمه برخه دده د زوی اسلامشاه مفصل احوال دی، ژبه ئې پاخه سوده، اوموږ ته تاریخ دی، چه عباس سروانی غالباً خپل مشاهدات کښلی، اود غودوو تنو پښتنو پاچهانو حال اود سلطنت حوادث ئې مفصل لیکلی دی. (۱)

شیخ عباس فاضل اوعالم اوستر که ورمؤرخ ښکاری، اودده کتاب هم د سوری کورنی د تاریخ دپاره ډیر غنیمت دی، موجوده نسخه په قندهار کښې دنورو کتابو سره یو ځای په (۱۱۱۳ هـ) لیکلی شوې ده، د مولف احوال ئې اوس ندی را معلوم، او د کتاب د نورو نسخو دراك هم نلرم. شیخ امام الدین په تاریخ افغانی کښې لیکی چه دغه کتاب هم زماماخذ دی (۲)

(۱۷) مولانا محمود د «تاریخ ابراهیم شاهی» لیکوال

محمود دابراهیم کالوانی زوی یومؤرخ دی چه د(۹۰۰ هـ) په شاوخوا کښې ژوندی ودهد سلطان ابراهیم لودی په نامه (تاریخ ابراهیم شاهی) لیکلی، اردغه پښتون پاچا اود لودی کورنی احوال ئې پکښې راوړی دی دا کتاب هم د نعمت الله په ماخذو کښې دی، اود مخزن افغانی په لیکنه کښې استفاده ځنې کوی (۳) اوشیخ امام الدین هم په تاریخ افغانی کښې دغه کتاب خپل ماخذ بولی دخواجه نظام الدین احمد د طبقات اکبری په ماخذو کښې هم شامل دی.

(۱۸) احمدخان د «مجمع التواریخ» لیکوال

دا تاریخ هم د مخزن له ماخذو څخه دی اود نعمت الله په لاس کښې و، اوداسې یې ستایی: «معدن اخبار احمدی که فصاحت شعار بلاغت دثار احمدخان بن بهلخان کنبوه درسنه یکهزار و بیست تصنیف نموده ومجمع التواریخ نام نهاده والحق که تواریخ باین خوبی بنظر در نیامده است..(٤)»

نعمت الله وایی: چه دغه تاریخ د پښتنو احوال لری اوما اقتباس ځنې کړی دی اما اوس د دغه کتاب کمه قلمی نسخه نده معلومه، خو د نعمت الله له قوله ئې پیژنو اوداسې معلومیږی چه «معدن اخبار احمدی» هم نومیده.

---

(۱) د تاریخ شیرشاهی قلمی نسخه (۲) د تاریخ افغانی قلمی مقدمه.
(۳) قلمی مخزن ص ۲-۲۷ (٤) د مخزن مقدمه په یوه قلمی نسخه کښې: احمدخان بن بهلخان کنبوه

(۱۹) ملامست زمند د «سلوك الغزاة» ليکوال

ملامست زمند د(۱۰۴۰ه) په حدودو د مشرقي خوا په قبايلو کښې اوسيد او يو روحاني او عالم سړی ؤ دی دا خوند چالاك نومي روحاني پيرؤ او پخپل عصر کښې ډير روحاني نفوذ ومونده آخوند چالاك په مشرقي اتو کښې د مغلو پر خلاف ډير ملي حرکات و کړل او ملامست هم په دغو جگړو کښې لاس در لود (۱)

ملامست د پښتو ژبې ليکوال دی او يو کتاب ئې د(سلوك الغزاة) په نامه کښلی دی چه قلمي منحصر بفرد نسخه ئې په پښتو ټولنه کښې شته په دی کتاب کښې ده د خپل عصر تاريخي احوال ليکلي، او مشاهير او د پښتنو مشران ئې ښوولي دی ، د ډيرو جگړو بيان ئې کړی او د خپل عصر هغه احوال ئې کښلی دی چه په نورو تار يخو کښې نشو موندلای .

ملا مست عالم ، اديب سړی دی په فقه ، تفسير ، عقايد، اخلاق کښې ښه معلومات لری او د پښتو ژبې له پخوانو ليکوالو څخه گڼل کيږی که څه هم دده کتاب يو ازی تاريخ ندی ، خو بيا هم ډير تاريخي مواد ځنې څرگند يږی او دی د مؤرخينو له ډلې څخه نشو ايستلای . د ملامست زمند قبر تر اوسه د سمت مشرقي د ښنواړو په غرو کښې مشهور دی او خلق ئې پيژنی د ملامست په کتاب کښې د سلطان محمود گډون پښتانه قايد په خصوص کښې هم ښه معلومات لاس ته راځی او دا خوند چالاك ملي جهادونه بيانوی .

له «سلوك الغزاة» څخه دا وسنی عصر پر ذوق او تاريخي تدقيق بر ابر لاندينی گټی اخستلای شو : (۱) د هغه عصر د پښتنو ځينی مشران او خوانين را ښيی. (۲) د هغه عصر د پښتنو اوضاع په مشرقي خوا او پېښور کښې ښکاره کوی. (۳) ابنيه او اماکن او د کليو او مشهورو ځايو نومونه را ښکاره کوی. (٤) هغه حوادث او وقايع چه د مست په عصر کښې تير شوی دی لنډ لنډ او څه څه بيانوی (٥) د هغه عصر عمومی د پښتنو روح او اخلاق او عواطف ځنی ښکاره کيږی .

په اصل کښې کتاب تر دينی احساس لاندی ليکل شوی اکثری برخی ئې هم دينی او اخلاقی او وعظی دی خو ځای ځای چه د قوم د تحضيض د پاره تبليغ کړی نو د غا زيانو نومونه اخلی ، وقايع هم ليکی ، مشران او قايدين هم يادوی ، د ځايو نومونه هم څرگندوی ، د عصر عمومی اخلاقی رجحان هم ځنی ښکاريږی ! موجوده نسخه ډيره ناقصه او بی پايه او له منځه هم پرې پرې او ډيره پريشانه ده ډير مطالب مبهم او ناڅرگنده پکښې پاتيږی او داسی ښکاری چه بله نسخه دی هم نه وی ددی ټولو نواقصو سره هم ډيره غنيمت او قيمتی ده او بيله تا ريخی بها ادبی پلو رهم لری ، چه پر هغه بحث کول دلته نه ښائی .

---

(۱) دسلوك الغزاة قلمي نسخه .

(۲۰) مولانا مشتاقی دهلوی د «واقعات مشتاقی» لیکوال

دا مؤرخ غالبا دهلی او سیدونکی دی ، او د ژوند انه عصر ئې تر (۱۰۰۰ ه) دمخه معلومیږی ، نعمت الله هروی په مخزن کښې دغه کتاب خپل مأخذ گڼی ، او په مقدمه کښې یادوی ، اودا سی وائي: چه مشتاقی دهند دپښتنو پاچا هانو احوال پخپل تاریخ کښې کښلی دی (۱) مگر نعمت الله ددې کتاب نوم نه ښئي!

تر نعمت الله هروی وروسته شیخ امام الدین متېزی هم دخپل کتاب تاریخ افغانی په مقدمه کښې دمشتاقی تاریخ خپل مأخذ گڼی ، مگر د کتاب د نامه تصریح نه کوی (۲) خو دونی ښکاریږی ، چه دغه مؤرخ وروستنیو پښتنو تاریخ لیکو نکو ته معلوم و ، خو اجه نظام الدین احمد بخشی دمحمد مقیم الهروی زوی ، چه خپل کتاب «طبقات اکبری» ئې په (۱۰۰۱ ه) کښلی دی ، پخپلو ماخذو کښې «واقعات مشتاقی» هم یادوی . (۳) او له دغه تاریخه دمشتاقی د کتاب نوم پیدا کولای شو دمؤرخینو له احوالو اواقوالو څخه داسی ښکاری ، چه مولانا مشتاقی به مؤرخ و ، چه مؤرخینو دده کتاب پخپلو ما خذو کښې راوړی او گڼلی دی ، مخصوصاً نظام الدین احمد هروی چه دا کبر پاچا ددربار سړی او هم غټ لیکوال او مؤرخ دی . تردې زیات اوس ماله د کتاب پر څنگوالی او د نسخو پرشتوالی کم معلومات نشته .

(۲۱) ابراهیم بټنی د «تاریخ شیرشاهی» بشپړوونکی

دمخه وویل شوه ، چه تاریخ شیرشاهی شیخ عباس سروانی کښلی دی ، تر (۱۰۲۰ ه) وروسته چه نعمت الله خپل مخزن و کښئ ابراهیم چه په خپله بټنی و را ولاړ شو ، او مخزن افغانی او تاریخ نظامی (هغه طبقات اکبری چه نظام الدین احمد هر وی کښلی و ،) اونور کتب ئې و کتل ، او غا لبا ئې ځنې حوادث پخپله هم ولیدل ، نو ئې دشیخ عباس سروانی تاریخ شیرشا هی تکمیل کړ .

لکه دمخه چه مې وویل: زما څخه دتاریخ شیر شاهی یوه قلمی نسخه شته ، چه په (۱۱۱۳ ه) په قندهار کښې کښلې شوې ده ، دا نسخه د ابرا هیم بټنی تکملې هم لری او دی پخپله د کتاب په پای کښې هسې کاږی :

«مصنف اصل این تاریخ شیرشاهی عباس خان سروانی است ، چون بعضی مقدمه چنانچه احوال بازبهادر ووقایع کرها نیان، ومذاکرهٔ نوحانیان وبعضی معرکه ها که داخل در این تاریخ نبوده ، بنابر ان نا قص می نمود . درا ینولا احقر العباد ابراهیم بټنی آنرا از تاریخ نظامی که اونیز احوال شیرشاهی و اسلامشاه نوشته است ، وبعضی مقدمه از کتاب مخزن افغانی که آن نیز از تصنیف نعمت الله ساما نی است، انتخاب نموده داخل این تاریخ کر ده باتمام رسانید....(۴)»

(۱) دمخزن افغا نی مقدمه (۲) دتاریخ افغانی مقدمه (۳) طبقات اکبری ج ا ص ٤

(٤) دتا ریخ شیر شا هی دقلمی تکملې خاتمه

په دې ډول ابراهيم پر تاريخ شير شاهي تکمله او اضافات ليکلي دي او هغه کتاب ئې بشپړ کړی دی داسې ښکاريږي چه د شير شاه او اسلام شاه احوال پخپله عباس کښلي و، ابراهيم پر هغه تاريخ دا لاندينۍ وقايع اضافه کړه:

(۱) د عدلي او باز بهادر د پاچهی احوال او د کررانيانو اونو خانيو د تسلط وقايع.
(۲) په مالوه کښې د باز بها در سلطنت چه د پاچا هم د سور له قبيلې څخه دی، او ابراهيم ئې شرح حال مفصل کښلي دی. (۳) د کررانيو احوال: په دې فصل کښې د تاج خان او عماد خان او نورو پښتنو امرا ؤ احوال د جهانګير تر عصره را غلي دي. د ابراهيم دغه تکملې د پښتنو د ګمنامو پاچهانو په احوال کښې زمونږ سره ډېر کومک کوی، او ډېر هغه رجال را ښئی، چه په هغو وختو کښې سلطنت کړی دی.

ځکه چه ابراهيم د خپل تاريخ په پای کښې جهانګير ستايي، او وايي چه په دغه عصر کښې دی په هند کښې ژوندی او اوسېدو نکی ؤ، نو مونږ دا و يلای شو چه ابراهيم د جهانګير معاصر دی، او دده د ژوندانه دوره هم تر (۱۰۰۰ هـ) وروسته شروع کېږي. د ابراهيم له ليکه ښکاري، چه دی ښه ليکوال او پاتو نکی مورخ دی، د تاريخ کتب ئې ډېر کتلي او استفاده ئې ځنې کړې ده.

(۲۲) غلام حسين سليم د «رياض السلاطين» ليکوال

په دې نامه سليم د بنګال د پاچهانو يو تاريخ کښلي دی، چه په هغه کښې د ډېرو پښتنو پاچهانو ذکر او احوال هم را غلي دي. دغه تاريخ هم لکه ابراهيم غوندی، د پښتنو د ځينو نومورکو رجالو او پاچهانو نومونه او احوال راښکاره کوی، چه دوی په بنګال کښې حکمراني کړې، او د هند په تاريخ کښې د نامه خاوندان او مشهور دی.

غلام حسين د هند د زيد پور و، او سليم دده تخلص دی، کتاب ئې په پارسي د مستر جارج باډلي په نامه په (۱۲۰۰هـ) کښلي دی، يوه مقدمه او څلور روضې لري، د بنګال جغرافيا او د ښار و بيان مفصل د کتاب په سر کښې ليکي، کتاب ئې له هره پلوه مفيد، او د پښتنو پاچهانو او نو مور کو حکمدارانو د احوال د پاره ډېر غنيمت دی. او ځنې داسې مباحث لري، چه هغه په نورو تاريخو کښې لږ ميندل کېږي.

دا کتاب په (۱۸۹۰ع) د بنګال د ايشيائي جرګې له خوا د (عبدالحق عابد) په تصحيح چاپ شوی هم دی، مګر له دې جهة دلته ذکر کړشو، چه زمونږ د هيواد خلقو ته دغه معلوم نه و، او نه په مونږ کښې شهرت لري.

(۲۳) شیخ ملی د «دفتر» لیکوال

دا سړی دپښتنو یو معروف قاید او لیکوال او مؤرخ دی، چه نوم ئې آدم بن ملی دی(۱) خوشهرت ئې په شیخ ملی سره کړی و، د مورخینو په قول دده دپلار نیکه نوم نه دادی ملی بن یوسف بن مندی بن خیبی بن کند بن خرښبون (۲) اخوند درویزه او افضل خان ختك او نور مؤرخین او هم ملی عنعنه دا وایی، چه دشیخ ملی نیکونه دقند هار په ارغسان کښی اوسیده، او له هغه ځایه دوی دننگرهار او پېښور لتوته راغلی دی (۳)، هغه پښتانه تر اوسه هم وایی: چه مونږ له غوړی مرغې څخه راغلی یو، «مرغه» خو هم اوی ځای و، چه اوس ئې یوه برخه په ارغسان او بله په کدنی اړه لری، گویا «مرغه» د کوزك د غره شا وخوا ته ترزو به رسیده.

دغه لښته مؤرخین د مرزا الغ بیگ په عصر کښې گڼی، (۸۱۲ - ۸۵۳ هـ) مگر دا سی ښکاری، چه له قدیمه د پښتنو دغه تگ راتگ شروع و، او بنا یی چه دغه هم ورو ستنی لښته اویون وی. ځکه محمد هوتك کښلی دی، چه د کند او زمند اولاد ولاد مخه په لښته پیل کړی و (٤) زما مقصد دلته داندی چه دشیخ ملی شرح حال مفصل ولیکم، ځکه د(۱۳۱۹ش) په کالنی کښې ښاغلی خادم (ص۳٤٤) او هم د (۱۳۲۰ش) په کالنی کښې ښاغلی رشتین (ص۲٦٤) تر یوه حده دې پښتانه قاید احوال کښلی دی، خو دلته دیوه مؤرخ په حیث دده پېژندنه مقصد ده: وایی چه شیخ دپښتنو احوال او دخپل عصر وقایع، او ددوی دراتگ حوادث او د ملکو وېش په یوه کتاب کښې وکښل، چه د دغه کتاب نوم د «شیخ ملی دفتر» و خوشحال خان دا کتاب داسی راښئی:

په سوات کښې دی دوه څیزه چه جلی دی که خفی
مخزن د درویزه دی، یا دفتر د شیخ ملی

معلومه ده چه د خوشحال خان ترعصره هم دغه کتاب په سوات کښې شهرت در اود، او د مخزن سره ئې په شهرت کښې سیالی کوله.

د ناروی مشهور مستشرق مارگن سترن وایی: چه راورتی (مشهور انگلیسی مستشرق) کښلی دی، چه شیخ ملی خپل دفتر په (۱٤۱۷ع=۸۲۰هـ) و کیښ، او دا کتاب ما مونږلی دی دپښتو ژبی یو خور اقدیم لیك دی (٥) راورتی په پښتو کښې یو مدقق سړی دی، دغه نقل هم له ده څخه بالواسطه رارسېدلی دی، محمد عبدالسلام هم د شیخ ملی د دفتر په خصوص کښې شرحه لیکی، او داسی ښکاری چه ده هم له راورتی څخه استفاده کړېده (٦)

(۱) تذکرة الابرار (۲) حیات افغانی او تاریخ مرصع (۳) تاریخ مرصع، تذکرة الابرار، حیات (٤) پټه خزانه ص ۲۱ قلمی (٥) دهند دزړو آثارو مجله ۱۹۳۹ع (٦) نسب افاغنه ص ۱۱۳

په هر صورت دشیخ ملي ددفتر نسخه اوس ما ته معلومه نده ، چه شته که نشته ؟ خود ونی ویلای شو ، چه تقریبا سل کاله دمخه دغه نسخه له راوړتی ښخه وه ، او په پښتو ژبه یو د پښتنو تاریخ و ، چه دیوسفزو دهجرت حال ئې پکښې کښلی ، او د دوی دمځکو یشونه ئې هم پکښې کړی وه ، اخوند درویزه وایی چه تر دغه وخته دشیخ ملي ویش معتبر دی او تر اوسه څوك څه نشی بکښې کولای (۱) اویوسفزی تراوسه هم ارثی جایداد ته د « شیخ دفتر » وایی .

خلاصه : شیخ ملي دپښتو مؤرخ ، لیکوال ، مشر ، اویو تاریخی سړی ؤ ، چه مدفن ئې په اشنغر کښې دی ، اود مرګ تاریخ ئې تر اوسه ما ته ندی معلوم ، خودژوندانه وخت ئې د (۸۰۰ ه) شاو خوا دی .

(۲٤) کجوخان رانیزی دپښتنو دتاریخ لیکوال

مارګن سترن مستشرق لیکی چه راوړتی دپښتو د ګشنری په مقدمه کښې کښلی دی چه له دغه خان کجو رانیزی یو پښتو تاریخ شته چه په هغه کښې دپښتنو تاریخی حوادث اووقایع لیکلی دی .

ددی تاریخی کتاب د لیکنی وخت راوړتی (۱٤۹٤ ع = ۹۰۰ ه) ښوولی دی (۲) خو داسی ښکاری چه خان کجو د شیخ ملي تر عصرو روسته دپښتنو مشرؤ تراوسه ددی کتاب په خصوص کښې نور څه معلومات لما څخه نشته خودونی ویلای شو چه په سوات اواطرافو کښې له یوسفزو څخه یو قوم تراوسه رانیزی پراته دی دحیاتخان په قول تراوسه له دغو یوسفزو څخه دریې کورنی مشهوری وی چه یوه له دغو درو څخه ازی خیل دی چه ازی دتلی زوی و او تلی بن رانی بن اکو بن یوسف دی . دازی خیلو دغه مشهوره کورنی (کاجو کور) بولی چه پخوا ددوی نفوذ او اقتدار خورا ارت و مګر اوس په پاسنی سوات کښې شپنزره کوره په دوی اړه لری چه د (۱۲۸۰ ه) په شاو خوا کښې ددغی کورنی مشر صحبت خان نو میدی بلځای حیاتخان وائی چه خان کجو دشیرشاه معاصرو (۳) چه دغه خبره هم صحیح ښکاریږی نو دغه مشهور کاجو یا کجوخان دپښتنو یوخورا نومیالی مشرو چه لکه شیخ ملي دعلم څښتن هم و اودده یو تاریخی کتاب راوړتی لیدلی او میندلی ؤ چه اوس متاسفانه ورك دی اوښائی چه دبرطانیا په موزیمو کښې پیداشی ځکه چه دراوړتی ټول کړی کتابونه ترده وروسته ندی ضایع شوی او ا کثرد لندن په موزه خانو کښې خوندی دی .

(۲۵) خوشحال خان ختك د « تاریخ افغان » لیکوال

مرحوم خوشحال خان ختك د پښتنو هغه نوموړی اوعلامه سردار اومشر شاعر دی چه ښائی داسی پښتون به نه وی چه دی نه پیژنی . دامرحوم دپښتو پلار او د پښتنو یګانه ملي ادیب اوهم

(۱) تذکرة الابرار (۲) دهند دزړو آثار ومجله ص٥٦٦ ج ۱۱

(۳) حیات افغانی ص ۱۷٤ ـ ۱۹۰

نوموړی لیکوال دی مګر دامشهور اومعروف مشر تراوسه دمورخ په دول لنږ پیژندل شوی دی .

خوشحال خان دپښتنو مؤرخ هم ګڼل کیږی ده خپل تاریخی مطالب اود پښتنود تاریخ مهم وقایع پخپل یوه کتاب کښې کښلي وه افضل خان ختك په تاریخ مرصع کښې ډېر مقاصد له دغه کتابه رانقل کړی او وایی چه خان عليين مکان پخپل « بیاض » کښې هسې کښلي دی . (۱)

راورتی مستشرق هم هسې لیکی چه خوشحال خان (تاریخ افغان) لیکلی دی چه او س ډېر نایاب دی (۲) نه پوهېږم چه راورتی هم هغه بیاض چه افضل خان ئې رانیئي یادوی که ئې مقصد یو بل مستقل کتاب دی ؟ په هر صورت خوشحال خان دپښتنو مورخ دی تاریخ افغان یا بیاض دده تاریخی کتاب و .

(۲٦) حافظ رحمت خان د « خلاصة الانساب » او « تواریخ رحمت خانی » لیکوال

نواب حافظ رحمت خان د شاه عالم خان زوی دمحمود خان لمسی دشهاب الدین کوتابابا کړوسی دی چه اصلاً دقندهار دښوراوك بړېځان دی شیخ شهاب الدین روحانی سړی او دپیښور دیوسفزو مرشد و ، چه تراوسه ئې مزار دسر حدی صوبی په هزاره کښې دی . تر ده ورسته ئې کورنی مشهوره شوه ، او په بد ایون اوبریلی کښې دپښتنو مشر توب کاوه ، اوداعلیحضرت احمد شاه بابا په عصر کښې ددې کورنی مشهور مشر حافظ رحمت خان و ، دی عالم ، فاضل ، لیکوال اوشاعر سړیؤ او په روهیل کهنډ کښې حکمرانی در اوده .

حافظ ر حمت خان د مشهور نواب علی محمد خان افغان ملګری و او دو اړه علمی اوادبی خلق وه ، چه [illegible] ئې ښه روزلی دګر علی محمد په دغه وخت په (۱۱٦۲ ه) وفات او حافظ رحمت خان ئې پرځای کښېنوست او بدایون اوروهیل کهنډاو نورځا یونه ئې ونیول هغه وخت چه اعلیحضرت احمدشاه بابا هندته ولاړ نو حافظ رحمت خان هروار له ده سره ښه ښه کومکونه وکړه او د احمدشاه بابا رشتین ملګری او مرستی و دبانی پت په جګړه کښې هم دی نو موړی پښتون دخپل ملګری احمدشاه بابا سره ټینګ ملګری وکړه او په (۱۱۸۸ ه) کال په یوه جنګ کښې شهید او په بریلی کښې ښخ شو (۳)

حافظ رحمت خان عالم اوادیب لیکوال متدین اوشاعر اومؤرخ سړی و ده یوه مفصله کتب خانه هم در لوده چه دکتور اسپرینګر مشهور مستشرق دهغو کتابو فهرست په (۱۸۵٤ ع) یو جلد نشر کړاودی وائی چه دا کتابونه خلوینښت صندوقه او اکثر هم پښتو وه لو یه برخه ئې په (۱۸۵۷ ع)

(۱) تاریخ مرصع (۲) دپښتو ګرامر مقدمه (۳) دحیات حافظ رحمت خان په نامه یو مفصل کتاب سید الطاف علی بریلی لیکلی او په هند کښې په ۱۹۳۳ ع چاپ شوی دی دا کتاب ډېر مفصل او مستند دی دغه مطالب ځنی اقتباس شول .

دلیکهنو په‌فساد کښې برباد شوه (۱) حافظ رحمت خان دپښتو او پارسو دشعر دیوان هم درلود دارمستتر وایی چه‌ددغه دیوان وجود ماته دهند پښتنو په تینګه وو‌ایه او جان استریچی لیکی چه‌ماته له‌هند‌ه‌څخه‌نی پارسوغزلی راورسیدی چه‌هغه دحافظ رحمت خان‌وی ، علاوه‌پردغه دارمستتر وایی‌چه‌ماته‌په رامپور کښې یوه پښتانه دپښتو اشعارو یوه‌مجموعه‌را کړه چه‌دحافظ رحمت خان اونوروپښتنو سردارانو اشعار پکښې‌وه اودغه مجموعه اوس‌د برتش‌موزیم په‌شرقی آثارو کښې ساتای ده‌یودحافظ رحمت خان شعر په دغه مجموعه کښې‌دمنولو غندنه‌وه(۲) حافظ رحمت خان دپښتنو‌په تاریخ کښې‌دوه کتابونه کښلی‌دی :

(۱) تواریخ رحمت خانی : په‌دی کتاب کښې‌دپښتنو تاریخی احوال‌او دیوسفزو راتګ‌ئ‌له قندهاره کابل اوبیاپېښورته مفصلاً لیکلی شوی دی‌دا کتاب‌په(۱۶۲۲ع = ۱۰۳۲ هـ) کم مؤلف په‌پښتو کښلی‌و خوحافظ الملك په (۱۷۷۰ع = ۱۱۸٤هـ) په‌آسانه‌او روانه پارسی ترجمه کړ. ددې نسخه‌اوس‌هم‌دلندن داندیا آفس په کتب خانه کښې شته اوپه‌هند کښې هم‌د پټنی‌دخدا بخش‌په کتب‌خانه اودآ ګری دسیدعشرت علی‌څخه‌شته (۳)

(۲) دحافظ‌الملك بل‌تاریخی کتاب خلاصة الانساب دی‌چه‌د لندن‌په برتش موزیم‌اوپه هندکښې نسخی‌شته (٤) ددغه کتاب یوه نسخه په‌پښتو ژوانه کښې هم‌شته اوتر امبر (۱۲۳٤) لاندی خوندی ده .

مؤلف ددې کتاب په‌لیکنه داخونددرویزه تذکرة‌الابرار، اومخزن‌افغانی خانجهانی، اوتاریخ شیرشاهی اونورو کتابوته حواله‌کوی ، داعلیحضرت احمدشاه بابا دری سفره هندته یادوی ، اوپه‌ښه نامه‌ئې ستایی. کله‌کله دخوشحال‌خان په‌بیتوهم استناد کوی . کتاب له‌لمړی مخه تر (۷) حمدونعت‌دی، وروسته دخپل‌نیکه شیخ کوټا بابا تګ هندته‌بیانوی، اودسړبنو بر‌بڅوانساب ښئی، له(۳٤)مخه دوهم‌فصل اودبیټنی داولاد بیان شروع کېږی ، په(۳۶) مخ کښې دریم‌فصل اودغرغښت بیان‌دی‌نور کتاب تر(۵۶)مخه اخلاقی‌مضامین‌اودتسنن‌په‌ملتیا کښې‌خبری اتری‌دی.

دی‌وایی : چه‌دغه کتاب‌ما له دې‌جهته ولیکلی، چه دهند پښتانه خپل اصلیت هېر نکړی، اودخپلو اجدادو په‌حال خبروی (۵) د کتاب ژبه پارسو ده ، په‌عربی جملو اوخبرو هم ډېر مشحون دی .

راورتی مستشرق د پښتو ګرامر په‌مقدمه کښې دغه کتاب‌نواب الله‌یارخان‌ته منسوبوی، چه دحافظ الملك‌زوی دی، مګر داخبره ددې‌مستشرق غلطی‌ده، اونه‌ښایی‌چه‌مونږ په‌خطاووزو .

---

(۱)درو هیلوجنګ دجان‌استریچی (۲)دجان استریچی دروهیلو جنګ .

(۳)حیات‌حافظ رحمت‌خان ص۲۹۹ (٤)حیات حافظ ص۲۹۸

(۵) له قلمی خلاصة‌الانساب لنډونه

(۲۷) نواب مستجاب خان بړیځ د «گلستان رحمت» لیکوال

دپښتنو بړیځو پاچهانو له علمی او نوموړی کورنی‌څخه ، دحافظ رحمت خان زوی دی ، چه دخپل پلار دشهادت پروخت د (۱۳) کالو و ، په‌دوشنبې (۲) دشوال (۱۲۴۸ه) په‌بریلی کښې وفات ، اوپه‌هغه باغ کښې ښخ‌دی ، چه دده په‌نامه یادېږی .

مستجاب‌خان دخپل پلار په‌دول ډېرعالم اومتقی مشرؤ ، په‌عربی ، پارسو ، پښتو کښې‌ماهر لیکوال اوهم دخپل‌عصر ښه‌مؤرخ‌دی . دده له‌تاریخی آثارو څخه «گلستان‌رحمت»دی، چه دخپل‌پلار دژوندانه احوال اودهند دپښتنو معاصر تاریخ‌دی. دا کتاب په‌پارسی ژبه په‌خورا صحت اوروانه‌ژبه اوښه‌انشاء کښل‌شوی، او مؤلف خپل‌مشاهدات اوډېرتاریخی وقایع په‌خورا دقت اوتحقیق پکښې لیکلی‌دی. اوقلمی نسخې‌ئې دهند په کتب‌خانو کښې شته .

مستجاب‌خان اوه زامن‌درلوده ، یولمسی ئې محمدعبدالرزاق خان هم‌دډېرو تالیفوخاوند دی، اودشعر دیوان هم لری (۱)

(۲۸) سعادت‌یار خان بړیځ د «گل رحمت» لیکوال

دی‌دحافظ محمدیارخان زوی او دحافظ رحمت‌خان لمسی، اوله‌هغې علمی کورنی څخه پورون ستوری‌دی، چه د (۱۲۴۹ه) په‌حدودو کښې یوکتاب«گل‌رحمت» په‌پارسی و کښل دده شعری تخلص «صاحب» دی ، اوپخپل کتاب کښې دبړیځو دکورنی‌احوال اوهم‌هغه حوادث کښلی‌دی، چه‌دده په‌عصر کښې په‌هند کښې پښتنوته ورپېښ شول .

دی دخپل‌عمر په‌پای کښې دبیت الله دزیارت دپاره ولاړ، پرلاری دهند په‌بروده کښې رفات اوهم‌هورې ښخ‌شو ، ددې علمی اوادبی کورنی مشهور رکن‌دی (۲)

(۲۹) نیازاحمدخان «هوش» دتاریخ «روهیل کهند» لیکوال

دنیازمحمد زوی اودحافظ یارمحمدخان لمسی اودحافظ رحمت‌خان کړوسی، اوله‌دغه‌علمی خاندانه څخه معروف مؤرخ او لیکوال دی ، چه «هوش» تخلص لری ، او دډېرومؤلفاتو خاوندډی مثلا کلیات هوش، ترانهٔ هوش حدیقهٔ نعت اونور . . . په‌اردوډېر اشعار لری اودروهیل کهنډ تاریخ ئی‌هم په اردو کښلی دی ، چه‌دغه کتاب هم دهند دپښتنوتاریخ گڼل کېږی ، د (۱۲۶۰ه) په حدودو کښې ژوندی و ، عمرئې په‌سیاحت تېراوه اودهند په‌علمی اوادبی جرگو کښې شریك و (۳)

---

(۱) حیات‌حافظ رحمت‌خان‌ص ۳۴۹ (۲) حیات حافظ ص ۳۲۱

(۳) حیات حافظ ص ۳۲۶

(۳۰) محمد سلیمان خان «اسد» د «تاریخ افغانستان» لیکوال

محمد سلیمان خان بن محمد موسی خان بن نواب محبت خان بن حافظ رحمت خان متخلص په «اسد» هم دد غی علمی کورنی یو ستوری دی ، چه هم شاعر هم ادیب هم لیکوال و ، ده دپښتنو تاریخ په اردو کښلی دی ، چه مشهور دی په «نقش سلیمانی» یا «تاریخ افغانستان» (۱)

(۳۱) نواب محبت خان د «ریاض المحبة» لیکوال

نواب محبت خان دحافظ رحمت خان زوی و چه دخپل پلار دشهادت پروخت (۲٤) کلن ، اوددې کورنی یو نوموړی پښتون سردار او امیر دی ، دی لکه خپل پلار دعلم خاوند او په عربی او پارسو اواردو او پښتو کښې شاعر او لیکوال و ، خومتأسفانه دده اشعار د (۱۸۵۷ م) په اړو دوړ کښې تلف شوه ، په سنسکریت کښې هم ډېر مهارت د رلود . دده ځنی اردو او پارسو او عربی اشعار تراوسه محفوظ دی دده یو پارسو مثنوی د «اسرار محبت» په نامه کښلې او یوه دپارسو ژبې قاعده اوصرف اونحو ئې لیکلې چه «آمدنامه» نومېږی ، محبت خان په ۱۳ دصفر (۱۲۲٤ ه) په لکهنو کښې وفات اودوزیر باغ سره کشور گنج ته نژدې ښخ سو ، دده له پارسو اشعار وخخه دغه دی چه استادی ئې ځنی ښکاری (۲)

گر کشش من اثری داشتی	یار بسویم گذری داشتی
آنکه جهان را به نگه زنده کرد	کاش به ماهم نظری داشتی
زیستمی بی تو ، اگر مثل تو :	ما در گیتی پسری داشتی
دانهٔ مهر اربدلش سرزدی	نخل امیدم ثمری داشتی
گر رخت ازپرده برون آمدی	شام «محبت» سحری داشتی

دابیت هم دده دی :

زسر گذشت «محبت» زهر که پرسیدم ‌‌‌‌‌‌ بعارض اشك بپایی چکیدو ، هیچ نگفت

محبت خان ډېر فنان او سلیم الطبع سړی و ، په موسیقی کښې هم ښه معلومات درلودل ، داسې ښکلی و ، چه خلق به ورته اریان وه ، غلام حسین مورخ چه د ده معاصر دی ، داسې لیکی چه «مابخپله دحافظ رحمت خان کورنی په لکهنو کښې ولیدله محبت خان په صورت او سیرت دسر داری وړ دی ، خو افسوس چه سفله پرور ی زمانې دوی اوس په بلا کښې ایستلې دی» (۳)

---

(۱) حیات حافظ ص ۳۱۹ ‌ (۲) حیات حافظ ص ۳۱۳

(۳) سیر المتأخرین

خلاصه : محبت خان ددې کورنۍ نوموړی سردار و ، چه د مغولي وروستني پاچاچېا ندار شاه له خوائې د «نواب مظفر الدوله شهباز جنګ» لقب دراود !

نواب محبت خان يو خورا مهم کتاب په پښتو کښلی دی، چه نوم ئې «ریاض المحبة» دی ، دا کتاب راورتی لیدلی او داسې ئې پېژنو ، چه «د سرجا رج بار او په خواهښت په (١٨٠٥-٦ع=١٢٢٠ هـ) ... لی شوی ، او (٧٠٠) پاڼې دی ، چه کوچنۍ صفحې لري، دپښتو مهم لغت دی، اود افغانو ګردا نونه لري ،(١) » دراورتي له د غه بیانه ښکاري ، چه رياض المحبت دپښتو يو لغوي اوګرا مري کتاب دی، مګر يو ځای پخپله را ورتي (٢) ځنې مهم تاريخي مطالب له دغه کتابه را نقل کوي ، اوداسې معلومېږي، چه په دغه کتاب کښې محبت خان دپښتنو تاريخ هم کښلی و ، ... برخه چه راورتي د دغه کتاب له پښتو مضمونه په انګرېزي ترجمه کړې ده ، دپښتنو احوال دی، د سلطان محمود اوغزنو يانو په دوره کښې، اوددې خبرې علل ئې بيان کړی دی، چه په هند کښې ولې پښتانه «روهيله» بولي ؟

دحيات حافظ رحمت خان ليکوال ، چه دې زماني يوه سړی دی، اوپخپل کتاب کښې ددغه خاندان ټول احوال مفصل کښلی دی ، فقط دونې وائي : چه محبت خان يو خورا مفصل قاموس هم کښلی و (٣) مګر نوم ئې نښايي چه نه و ورته معلوم (٤) .

(٣٢) .... د تذکرة الملوك ليکوال

د تذکرة الملوك په خصوص کښې فقط مستر راورتي څه معلومات کښلي دي، چه بل ځای څه نشته، دا کتاب لکه چه فقط يوه منحصر بفرد نسخه وه، اوهغه د راورتي لاس ته ورغلې وه، دپښتو ګرامر په مقدمه کښې لاندېني معلومات ليکي : «تذکرة الملوك دسدوزو تاريخ دی، اته ټوکه او (٦٤٠) مخه لري، دا کتاب ډېر کمياب دی، اوزما په خيال به ئې په افغانستان کښې کمه بله نسخه هم نه وي، د کتاب دوه ثلثه ... وقايع دی ، چه داحمد شاه ابدالي تر مرګ وروسته واقع شوي دي، دا کتاب په پښتو کښل شوی دی، اوليکو نکی ئې وايي چه دا کتاب فقط زه دسدوزو په تاريخ کښې ليکم ، او له دغو کتابو مې استفاده کړې ده :

---

(١) دپښتو ګرامر مقدمه. (٢) دپښتو ګرامر مقد مه ص ١٨ - ١٩

(٣) حيات حافظ ص ٣١٣ (٤) له دې کورنۍ څخه يو بل نومو ړی دپښتو مؤلف نواب الله يارخان دحافظ رحمت خان زوی دی، چه دعمر پر ٨١ کال د ١٢٤٨ هـ دشعبان په ٩ ورځ وفات شوی، اويو دپښتو لغت ئې کښلی دی چه عجايب اللغات نومېږي، راورتي دا کتاب دراود، او وايي چه په (١٨٠٨ع=١٢٢٢ هـ) په ٧٤٠ مخه کښې کښل شوی اوهرمخ ئې ١٧ ليکې دی ، دا کتاب ماندي ليدلی چه تاريخي مباحث لري او که يوازې لغت دی ؟ نو ځکه مې الله يارخان د مؤرخينو په ټولي کښې نه وشمېره .

تاریخ سلاطین سوریه ـ طبقات اکبری ـ آئین اکبری ـ مرآة الافغانیه ـ دصفوی شاهانو تاریخ ـ شاهجهان نامه ـ تاریخ عالمگیری ـ تاریخ فرخ سیری ـ تاریخ محمد شاهی ـ نادر نامه تاریخ احمد شاهی ـ رسالهٔ اکبر خد که ـ

دا کتاب یوه مقدمه او دوه اصله او یوه خاتمه لری، او د مضامینو فهرست ئی دادی :

مقدمه : دسد وزو دپلرو او نیکو بیان ـ

لمړی اصل : دهغو قبیلو بیان چه په افغانستان کښې اوسی

دا اصل دوې فرعی لری: لمړی ، دهغو کورنیو بیان دی ، چه پر نوروئی حکومت کړی دی .

دوهمه فرعه: دهغو قبیلو بیان چه پخپلو مینو کښې پرتې دی .

دوهم اصل : دهغو سدوزو بیان چه خپله مینهٔ ئي پرېښې او په ملتان کښې میشته شوی دی

دا اصل هم پنځه فرعی لری :

لمړی فرعه : خان مودود خېل . دوهمه فرعه: دبهادر خېلو تاریخ . دریمه فرعه : د کامران خېلو احوال ، څلورمه فرعه : دزعفران خېلو احوال . پنځمه فرعه : دخواجه خضر خېلو بیان چه دوی سلطان خد که خېل بلل کېږی .

خاتمه : دخواجه خضر خېلو او داحمدشاه درانی احوال او دده فتوحات په هند او پنجاب کښې (۱) راوړی چه تذکرة الملوك لیدلی وه ، له هغه کتابه ئي دغه لوړ معلومات کښلی ، او هم ئی ددغه کتاب مقدمه په انگریزی ترجمه کړېده داسی معلومېږی چه ددې کتاب دمؤلف نوم پخپله راوړی ته هم نه ؤ معلوم ، ځکه چه دکتاب ذکر مفصل کوی ، امادمؤلف نوم کوږتې نه اخلی .

دتذکرة الملوك ماخذ چه مؤلف ذکر کړی دی ، او هم هغه انگریزی ترجمه چه د کمتاب له مقدمې څخه دراورتی په مشکوره سعی پاته ده ، مونږ ته دمؤلف په خصوص کښې داسی فکر راکوی :

دتذکرة الملوك مؤلف یوه ، اوعالم او مورخ اودپښتو ژبی یو ښه لیکوونکی ادیب ؤ ، ښه مؤرخ و ، ځکه چه دخپل کتاب ماخذئي ثقه منوولی دی ، اودمقدمې مطالب هم غوره او مستند ښکاری (دهغه وخت له تاریخی معلوماتو سره سم) دتذکرة الملوك دمؤلف د ژوندانه عصر هم دتیمورشاه زمانه یعنی د (۱۲۰۰ ه) تاکلای شو ، ځکه چه راورتی وایی ، چه د کتاب یوه برخه هغه وقایع دی ، چه داحمدشاه بابا ترمړینی وروسته پېښ شوی دی .

دکتاب مقدمه چه راورتی په انگریزی ترجمه کړې ده ، عمده مطالب ئي دغه دی :

دپښتنو داصلیت په باب کښې هغه قصې اوروایات چه کلاسیکی مؤرخینو ذکر کول (او اوس مدار داعتبار نه دی) دپښتنو د نو مورو اومشاهیرو ذکر ، دغه بحثونه ئي تدقیقی رنگ لری

(۱) دپښتو گرامر مقدمه ص ۹ـ۱۰ـ۱۱ وغیره

اوداستفادې ورډي، دپښتنواحوال دکسې په غره کښې بيانوي، اوبيا دملك ابدال احوال ليکي ،
خو دملك سدو عصرته رارسيږي، دلته دسدوزو په خصوص کښې خورا ښه اوغنيمت مواد ليکي
ددې کورنۍ اقتدار اوروابط دهند له لوديانو اوسوريانوسره بيانوي، چه دغه تاريخي ځېرنې ئې
ډېرې ښې اوداستفادې وړدي .

خلاصه : دتذکرة الملوك دمؤلف نوم متأسفانه ندی رامعلوم ، اونه ئې او س کتاب ميندل
کېږي، هغه نسخه چه دراورتي څخه وه ، ندهراښکاره ، چه څه شوه ؟ خوتذکرة الملوك په پښتو ژبه
دپښتنو دتاريخ يومهم اوګرانبها کتاب و .

سلطان محمد قندهاري هم ليکي، چه ده په قندهار کښې دسردار محمدعلم خان بن سر دار
رحمدلخان څخه يوکتاب وموند، چه دسدوزو په باچهي کښې کښل شوی او ددغه عصرحوادث
مفصل پکښې راغلي دي (۱) ددې کتاب نوم سلطان محمد نه ليکی، خودخپل کتاب په مقدمه کښې
(مجموعهٔ ابدالی) بولی ځکه چه له دغه کتابه د سلطان محمد اقتباس د راورتي له ترجمې سره
نژد ې والی لري، نوويلای شوچه دغه کتاب به هم هغه تذکرة الملوك و .

(۳۳) خان جهان خان لودي د « مرآة الا فاغنه » ليکوال

راورتي دا کتاب دمرآة الا فغانيه په نامه دتذکرة الملو ك په ما خذو کښې ذکر کوی ،
اودمؤلف نوم ئې نه ښيي (۲) له نور وکتا بو څخه معلو مېږي ، چه د کتا ب صحيح نوم
مرآة الا فاغنه دی ، اومؤلف ئې خان جهان خان لودی وو ، (۳) دهند له مشهو رو پښتنو
څخه مونږ دوه تنه په دې نامه پېژنو : لمړی خو هغه خان جهان خا ن لودی دی، چه ذکر ئې
دمخزن افغاني په تفصيل کښې وشو، بل خان جها نخان هم دسلطان سکندر لودی (۸۹٤-۹۲۳ه)
له مشهورو امرا ووڅخه دی ، چه په دغه وخت کښې دلوی وزير حيثيت لري ، اود را پړ ی
جا ګير داردی (٤) دنعمت الله په قول خان جهان خان په (۹۰۱ه) وفات شوی ، او تر ده
وروسته ئې زوی احمدخان د« اعظم همايون » په خطاب سرلوړی شوی وو. (۵)

دا پښتون سردار لکه چه عالم او ليکوال اومورخ تېر شوی دی ، چه مرآة الافا غنه
دده تاريخي اثردی ، اوداسې ښکاري چه دپښتنو دباچهانو چه په هند کښې تېر شو ی دی ،
او مخصوصاً دسلطان سکندر لودی احوال ئې مفصل کښلي وو ځکه چه د کتا ب نسخه نده
ليدلې شوې ، اولوړرو ايات هم پوره کفايت نه کوی ، نو دمرآة الا فاغنه انتسا ب
هم دغه خان جهان خان ته زما په عقيده سل په سل کښې مثبت ندی .

(۱) تاريخ سلطاني ص ۵۲ (۲) دپښتوګرامرمقدمه ص ۸ (۳) تاريخ سلطا نی ص ۵۲-۵۷-
خورشيدجهان ص ۸۷-۸۹- (٤) خور شيد ص ۸۹ (۵) مخزن افغانی ص ۷٦

(۳٤) منشي عبدالکریم د «تاریخ احمد» لیکوال

ددې کتاب نسخه له قاري عبدالله خان څخه وه ، نه پوهېږم چه څه شوه ؟ دا کتاب د پښتنو دسلطنت مفصل تاریخ دی ، چه منشي عبدالکریم دشجاع الملك سدوزي په وخت کښې کښلی دی ژبه ئې پارسو ده .

منشي عبدالکریم مدقق او پوه مؤرخ دی ، دنادر افشار احوال او د اعلیحضرت احمد شاه بابا دسلطنت وقایع ئې خورا مفصل کښلي دي ، او داسې ښکاري چه ددې تاریخ په لیکنه کښې هم متصد د دغه عصر حوادث وه ، او د احمد شاه بابا په نامه ئې بللی دی . دا کتاب په اردو هم ترجمه شوی او د «واقعات درانی» په نامه نشر شوی دی ، فیض محمد ئې هم په خپلو ماخذو کښې ذکر کوی . د افغانستان په تاریخ کښې ډېر قیمتی معلومات لري اوله مهمو مراجعو څخه گڼل کېږي .

(۳۵) اکبر دیوي تاریخي رسالې لیکوال

دا رساله راورتي د تذکرة الملوك په ماخذو کښې راوړی ، او وایي چه د تذکرې خاوند له رسالهٔ اکبر خدکه څخه استفاده کړې ده ، داسې معلومېږي چه اکبر نومې پښتون یوه تاریخي رساله در لوده ، چه د تذکرة الملوك دښتن په لاس کښې وه (۱) خدکه راورتي په لاتیني حروفو داسې ضبطوي Khadkah او لکه چه دمخه د تذکرة الملوك په بیان کښې وویل شوه ، دسدو یوزوی خواجه خضر چه احمدشاه بابا هم دده له نسله دی اولادئې په «سلطان خدکه» مشهور دی ، ددې تسمیې وجه حیات خان او سلطان محمد او نور مؤرخین هسې کاږي ، چه دخضر خان زوی ، سلطان خداداد نومېدی او دغه سړی پخپل عصر کښې ډېر مقتدر مشرو ، پښتانه لکه چه هر نوم داعزاز دپاره تصغیر کوي ، دئې «سلطان خودکی یا خدکه» باله ، نو په سدوزو کښې هم دخواجه خضر اولاد چه سلطان خودکي ته منسوب دي ټوله خودکي بولي (۲)

په هر صورت اکبر ددغې طایفې څخه یو مورخ دی ، چه رساله ئې د تذکرة الملوك دخاوند په لاس کښې وه .

(۳٦) ..... د «نادرنامې» ناظم

ددې مورخ نوم ندی را ته معلوم ، خو دونې ویلای شم ، چه دی اصلاً دخراسان و ، او دده نیکه قاسمي شاعر دی ، چه دمشهور مستشرق پروفیسور براون انگلیس په قول ئې دفردوسي دشهنامې په دول اشعار ویلي ، اوقلمی نسخه ئې دانگلستان دکیمبرج په دارالفنون کښې شته (۳)

(۱) دپښتو گرامر مقدمه (۲) حیات او سلطاني (۳) دبراون د پارسو ادب تاریخ

جنرال پاټ ترهرلي دامريکې د متحده ممالکو
درئيس جمهور خصوصي نماينده په شرق وسطی
کښي چه په ۱۳۲۲ کال کابل ته راغلیو
او وروسته د همايوني اعليحضرت د حضور
دشرفيابۍ اوځو ورځي استوګنې څخه ئې بېر ته
مراجعت وکړ .

ښاغلی سراج الدينخان « سعيد »
دشخصيت د مقالي ليکونکی

ع ، رشيد خان « لطيفي » د پوهني
ننداري عمومي مدير چه سږ کال ئې په
کار پیل کړی دی

بناغلی فضل حق خان دقوای مرکز خیاط چه عمر ئی له پنځو سو کالو تیر دی او د سواد خوانی په کورس کښې ئې شهادتنامه اخستی ده

خدای پاک را شکر گذارم که مرا بعد از سن پنجاه

بنعمت بینائی دل که خواننده گی و نویسنده گی باشد

نوازش فرمود که امروز میتوانم کلام پاک ادرا[illegible]

خوانم و خیر و شر خود را بدانم و تا جائیکه از زحمت

[illegible] معاصر پوره باشد برای وطن خود هم خدمت نمایم

شکر الله که معلم ادارهٔ کاملی هر دم از فیض او حاصلی دارم

فضل حق خیاط ملازم فرقه اول قوای مرکز [illegible]

بناغلی احمد جان خان دحقوقو دفا کولتی خانه سامانچه له پنځوسو کالو اووښتی او د سواد خوانی په کورس کښې په اعلی درجه فارغ التحصیل شویدی

دبناغلی فضل حق خان خیاط دلیک نمونه

د نادر نامې ناظم دقاسمي شاعرلمسی او د احمدشاه بابا معاصر دی ، چه یو کتاب ئې د نادرنامې په نامه دخراساني نادرافشار پهشرح حال کښې په (۱۷) زره بیته د حسین خان فراهي په امر منظوم کړی دی، چهدغه حسین خان داحمدشاه بابا لهخوا د خراسان حاکم و ، دا کتاب داعلیحضرت احمدشاه بابا په نامه د (۱۱۷۲ هـ) دلمړی خور پهمیاشت پای ته رسیدلی دی . (۱)

د نادرنامې ناظم دهوتکو دسلطنت اوداحمدشاه بابا دنیکونو احوال مفصل لیکلی، اوبیا داحمدشاه بابا دحیات ډیروقایع ذکر کوی . ددې کتاب یود قلمی نسخه زماشخه شته، دبلې نسخې درک نلرم. پارسو شعرئې خوږ اوډفدر وړدی .

(۳۷) ..... د « سلطان اویس » د تاریخ لیکوال

ددغه کتاب وجود لهبله خایهڅرا نه معلوم دی ، اونه ئې مؤلف پیژنم ، خود ویرانه ښکاره ده ،چهد مرحوم حاجی میرویس خان هوتك په احوال کښې په اویرنامه یو کتاب په عربي ژبه لیکلی دی شیر محمدمؤرخ تصریح کوی، چهدغه کتاب کښې دحاجي میرویس خان اودده دوروروعبدالعزیز دعهدوقایع مفصلا راغلی دی(۲) او افسوس نهدی ددغه کتاب شرح لیکی ، اونه له بل خاخه ماددغه کتاب په باب کښې څه ارو یدلی اولیدلی دی ، نو پخپله د کتاب وجود هم محل دتامل دی ، ځکه چهپه دغه عصر کښې عربي کتاب لیکل بالکل له روا جه لو یدلی وه ، اوهم معاصر یئو لیکه محمد هوتك ددغه تاریخ ذکر نه دی کړی ځکه چه د شیر محمد قول خبر واحد دی ، نوپه سل کښې سل دویساوړ نهښکاری:

(۳۸) میا عمرچمکنی د پښتنو د « نسب نامې » ناظم

دا سړی په پښتو کښې ډیرمشهور اوپه روحانیت او علم وتلی دی ، د پېښور پهچمکنو کښې او سید ی ، او د احمد شاه بابا معاصر دی . اعلیحضرت احمد شاه بابا دده سره علمی اوروحاني روابط دراودل ، اوهر په پلاجهبه هندته تی ، دده سره بهئې ملاقاتونه کول او فیوض بهئې ځنی اخستل .

میا عمر ډیر تصانیف لری ، عالم او ادیب سړی دی ،دپښتنو اقوامو نسب نامه ئې په پښتو شعر منظومه کړیده(۳) ددې کتاب نسخهما تهنده معلومه چهشته که یه؟ خومحمد حیات خان دخپل تاریخ پهما خذو کښې پښتو نسب نامههم راوړی ، ښائی چهدغه کتاب وی.

میا عمردخپل عصر معروف عالم اوهم دیوه ادبی حرکت مؤیداو حامی دی ، پخپله هم دپښتو ادیب اودده مریدان همپښتانه شعرادی ، چهلهدغو څخه یو مسعودگل یاسینی دی چه دخپل مرشد

(۱) قلمی نادرنامه. (۲) خورشیدص ۱۳۲ (۳) صولت افغانی،

مناقب ئې په پښتو مثنوی کښې په خو راسلاست نظم کړی دی ، او یو نسخه ئې دبرطانیا په موزیم کښې شته (۱)

(۳۹) محمد د «پټې خزانې» لیکوال

ا لکه چه دهغه نامې واوستل ، پټه خزانه دپښتنو دادب او رجالو او هم دشاعرو یو مهم تاریخ دی ، چه داعلیحضرت شاه حسین هوتك په عصر کښې دشوال په (۲٤) هجری کال (۱۱٤۲ ه) ئې لیکل پای ته رسولی دی ، محمد هوتك دپښتنو مدقق مورخ اود پښتو ژبې نو موړی لیکوال اوشاعر دی ، چه نورل کتاب ئې دهغه معارف پالونکی پاچا په نامه کښلی دی .

خوشبختانه محمدهوتك د کتاب په پای کښې دخپلې کورنۍ احوال هم لیکی ، چه په دی ځای کښې زما دپاره دیر غنیمت دی ، او لنډه وم ئې :

محمد د داؤدخان زوی دقادرخان لمسی په قوم هوتك ، چه اصلاً په مرغه کښې اوسېدل ، اوقادرخان په هغه ځایه سوری ته راغلی ؤ ، له دغه ځایه ئې یون وکړ ، اودقندهار کوکران ته راغی ، په سن د (۷٦) کالو په (۱۰۵۸ ه) وفات او هلته ښخ شو ، امادداؤدخان دمؤلف پلار په (۱۰۲۹ ه) کال په کوکران کښې وزیږېدی ، اوپه صباوت کښې علوم ولوستل ، شاعراوعالم سړی شو . داؤد خان پزرب اود کسې په غره ، اوپیښور کښې سیاحتونه وکړل ، اودحاجی میرویس خان مرحوم سره دآزادی غوښتلو په جګړو کښې ملګری و ، په (۱۱۲٦ ه) داؤدخان دحاجی میرویس خان له خوا په فراه اوسیستان اوګلستان کښې دپښتنو دسپه سالار په ډول مقرر ؤ ، اوهلته ئې دمتجا وزو پردوو لیکرو سره جګړې کولې ! داؤدخان په (۱۱۳٦ ه) وفات او په کوکران کښې ښخ شو ، دده دادب اوعلم دنمونې په ډول دغه دوې رباعی وکوری ، چه دتجنیس په صنعت کښې ځوږنی قیمت لری :

په اوربل ئې لمبې ګډې حال ئې بل سی	چه دجا په زړه کښې اور دمینې بل سی
د اوربل مینه که تل د زړه په تل سی	اور دمینې کله مری د زړه له مېنې

څوك چه وینی ناله ځوانو یازړو ښخه	که ئې وینې وینی تل ځاځی له زړو ښخه
په کړو دغم لوېدلی ستا له کړو ښخه	د زړو له زړه که وینې و ینی ځاځی

امابیله محمد دپټې خزانې لیکوال : په (۱۳) درجب (۱۰۸٤ ه) په کوکران کښې وزیږېدی او تر اتلسم کاله ئې مروجه علوم لکه : فقه ، تفسیر ، اصول اودفصاحت علوم لکه قافیه ، عروض بیان ، معانی اونور ولوستل ، ځکه چه دپلار ئې که په مناسبات ئې دهوتکو دشاهی کورنۍ سره وه نو داعلیحضرت شاه حسین په امر قندهار ته راغی ، اوهر کله به ددغه زلمی پاچا په دربار کښې و ، اودحضور ادبی لیکوال و ، هغه ادبی اوعلمی مجلسو نه چه ددغه پوهنوال پاچا په دربار کښې به

---

(۱) اوی احمدشاه بابا ص ۱۵۳

هر کله کېده، یو رکن ئې محمد ؤ، دی په پټه خزانه کښې د دغو ادبی مجلسو او تو لنو حال به لیکی .

محمد بیله پتی خزانې یو بل کتاب «خلاصة الفصاحة» هم په پښتو کښلی چه د فصاحت علوم ئې پکښې راوړی دی، بل علمی پښه راثر ئې «خلاصة الطب» دی، چه په ۱۱۳۹ ه کال ئې دهغه زامن اعلیحضرت حضورته وړاندی کړ، او سل طلاوی ئې جایزه وموندله.

محمد د شعر دیوان هم لری، دغه شوبیتونه دده دی :

ساقی پاخه دسرو ملو ډك یو جام را	ستا لغمه نا آرامه یم آرام را
نه نشاط سته نه مستی سته نه رندی سته	چه سم رند هغه او به علی الدوام را
په او بو می سوه زندگی لنز خه راتود کړه (۱)	محمد ته داور ډك یو هسی جام را

(٤٠) ریدی خان مهمند د «محمود نامې» ناظم

ریدی خان د غیاث خان زوی او د مسعود خان لمسی دی، چه پلرونه ئې د قندهار د شرقی خوا د مهمندو په کلی کښې او سیدل، غیاث خان د مرحوم حاجی میر ویس خان ملګری وو، او بیا به ریدی خان د محمد هوتك معاصر دی، په (۱۱۳٦ ه) اصفهان ته ولاړ، او هلته د اعلیحضرت شاه محمود بریالی سره وو، له هغه ځایه چه را غی، دهغه اعلیحضرت د فتوحا تو په احوال کښې محمود نامه نظم کړه چه شاور زره بیته وه (۲)

داسی ښکاری، چه ریدی خان په دغه خپل کتاب کښې د مرحوم حاجی میرویس خان د ملی نهضته راونیولی، بیا د اصفهان ترفتح پوری، ټول وقایع په پښتو خوازه مثنوی نظم کړی دی. محمد هوتك په پټه خزانه کښې له دغه کتا به یو با برا نقل کوی، چه د حاجی میرویس خان د ملی مجاهدت اودګرګین دوژلو قصې ...

(٤١) زرداد خان د «صولت افغانی» لیکوال

دا کتاب ماند ې لیدلی، اونه ئې نسخه راته معلو مه ده، موج حسین خان مهمند هغې لیکی، چه په (۱۱۸۷ ه) زردادخان «صولت افغانی» و کیښ، او د پښتنو تاریخی احوال ئې پکښې شرکند کړ دی ددی مؤ لف ما خذ هم مخزن افغانی او تاریخ رحمت خانی او اخونددرویزه او نور دی (۳)

داسی معلو میږی، چه په صولت افغانی کښې تر اعلیحضرت احمد شاه بابا د مخه او دده د سلطنت احوال لیکل شوی وو، ځکه چه ماله دغه کتابه د میا عمر شوکښې د شرح حال حواله لیدلی ده، او میا عمر د دغه عصر له رو حانی مشاهیرو څخه وو.

(۱) پټه خزانه ص ۱۰۷-۱۰۸-۱۰۹-۱۱۰-۱۱۱ د قلمی نسخې.

(۲) پټه خزانه قلمی ص ۷۱ (۳) تحفة الپښتون -قلمی ص ٥

(٤٢) افضل خان خټک د «تاریخ مرصع» لیکوال

داموْرخ د خوشحال خان له مشهورو لمسیانو څخه دی، څکه چه ماتی په پښتانه شعراء لمړی جلد (ص ۲۲۸) کښی مفصل حال لیکلی دی، نو دلته ئی تکرار ضرورت نلري، افضل خان داعثم کوفی تاریخ، او کلیله او دمنه هم په پښتو ترجمه کړی دی.

تاریخ مرصع هم ده په پښتو لیکلی دی، چه متاسفانه اوس ئی نسخه، نسته خو هیوز انګلیس لیکی چه دغه یو عمومی تاریخ دی، دپښتنو او مخصوصاً د خټکو احوال هم پکښی ذکر کیږی، او اکثر مطالب ئی له مخزن افغانی او درویزه څخه اقتباس شوی دی، هیوز دا هم وائی، چه د تاریخ مرصع اصلی نسخه د افضل خان په لاس کښی ده، چه په جمال کړ کښی اوسی، دوی نوری نسخی ئی هم سته، چه یوه په ما انده لری (۱)

راورتی په ګلشن روه او هیوز په کلید افغانی کښی له تاریخ مرصع څخه یو یو باب چاپ کړی دی.

(٤٣) د سدوزو او محمدزو د عصر ګمنام مورخ

دپښتو ټولنی په کتب خانه کښی په لمبر (٦٤٤) یو کتاب سته، چه دا کتاب پر شنه پښتوانی کاغذ لیکل شوی، او تقطیع ئی (۱۱ $\frac{1}{2}$ × ٦) انچ دی، په هر مخ کښی (۱٤) لیکی او ټوله (٤٦٠) مخه دی، خط ئی دشکست او نستعلیق ترمنځ او بنه ندی، د موْلف او کتاب نوم ښکاره نه معلو میږی، پارسی انشا ئی هم تکلف ته مایله ده.

کتاب په حمد او نعت شروع کوی، وروسته وایی زه په زلمی توب په ښکار پور کښیوم، او بیامی دخراسان، هرات، قندهار، کابل، پېښور سفر وکړ، او دشاه شجاع د جګړو وقایع می په ستر ګو ولیدل، نو وروسته می داسی یو انګلیس په خوا هښت دا کتاب وکیښ (۲)

موْلف خپل تاریخ د نادر افشار له مرګه شروع کوی، بیا د احمدشاه بابا او تیمور شاه او شاه زمان او شاه محمود ذکر مختصر کړی، وروسته د شاه شجاع او د محمد زو د سلطنت ابتدائی وقایع مفصل شروع کوی، دوزیر فتح خان او دده دورونو نهضت بیا نوی، د کابل قندهار، پېښور او ټوله افغانستان دد غه عصر وقایع مفصل راوړی، دا نګلیسانو دلمړی وار راتګ ذکر هم څورا مفصل کوی.

داسی ښکاری چه موْلف خپله نسخه په (۲۰) دجمادی الثانی (۱۲۷۱ ه) تمامه کړی ده،

---

(۱) دهیوز د کلید افغانی مقدمه (۲) له قلمی نسخی څخه ص ۱ تر ۱۱

اودغه موجوده نسخه هم په (٦) دروژې (١٢٧١ هـ) ليکلې شوې ده . د کتاب دپای ليک داسې دی ، «بقلم حقير پر تقصير ميرزا محمد حسن خلف مولانا ميرزا عطا محمد »

له دې ليکه مونږ دمؤلف دنامه په خصوص کښې يو استنباط کولای شو ، چه دمؤلف نوم ميرزا عطا محمد وو ځکه چه د کتاب په پای کښې څو ځايه د «عطا» په نامه تلميح کوی ، مثلاً : « باتمام اين نسخهٔ موسومه تازه نوائی معارك پرداخته شد . . . اميد از آهنگ نوازان ساز ... اگر فقط به نقد تحسين و آفرين متاع هنرم را بخرند عين عطائی بر عطاست والا بزبان عيب جوئی ونخوت نام عطا بخطا نبرده معاف دارند .... هرگاه از راه لطف وعطائی بمطالعهٔ اين نسخه پردازند . . . . »

له دغه بيانه سړی داسې تخمين کولای شي چه ميرزا محمد حسن ددغې نسخې ليکونکی دمؤلف ميرزا عطا محمد زوی وو ، ځکه چه دتاليف د ختم او ددغې نسخې د ليکلو تر منځ فقط دوې مياشتې فاصله ده . متأسفانه ددغې نسخې يو څو پاڼې پرې شوې اوناقصې دی ، چه له دغو څخه يو څو پاڼې په بل خط بيا تکميل شوی دی ، او داسې ښکاری ، چه د کتاب بله نسخه هم موجوده وه .

(٤٤) حاجی محمد عارف قندهاری د « مطلع او مقطع » ليکوال

حاجی محمد عارف دقندهار دی ، اودیوه خورا مفصل تاريخ ليکونکی دی ، چه لمړی ټوك ئې « مطلع » نومېږی ، اوبل ئې « مقطع » محمد عارف په قندهار کښې دبيرم خان مير سامان و (١) اودغه سړی سره ئې ترمرګه ملګری دراوده ، هندته ورسره ولاړ ، چه بيرم خان ووژل شو ، نو عارف له ګجراته حجازته ولاړ ، له حج وروسته تر (٩٨٥ هـ) دمظفر خان سره و ، په (٩٨٦ هـ) دا کبرپاچا دربارته ولاړ ، او دپنجاب په ديوانی مقرر شو . مګر ژر ئې استعفا وکړه ، او د مظفر خان سره په ټانده کښې اوسېدۀ ، په (٩٨٨ هـ) په دغه ځای کښې دمظفر خان سره يو ځای ووژل شو .

محمد قاسم فرشته دده له کتابه ډېر مطالب رانقل کوی (٢) او داسې ښکاری چه نسخه ئې له ده څخه وه اما اوس دعارف قندهاری له دغه تاريخه فقط يوه نسخه شته ، چه دهند درامپور په کتب خانه کښې ده ، ددې نسخې لمړی او وروستنۍ پاڼې نشته ، خوخوشبختانه دغه ناقص پاڼې دانګلستان دکيمبرج په کتب خانه کښې خوندی دی .

په « مطلع » کښې دهمايون دعصر حوادث ضبط وه ، اما په مقطع کښې دسلطان محمود له عصره بيا تر (٩٨٦ هـ) پورې دهند دټولو پاچهانو اودپښتنو دسلطنت احوال کښلی دی .

(١) ماثر رحيمی ج ٢ ص ١-٨ (٢) فرشته مقالهٔ ٤-٧-٩

نوحاجی عارف قندهاری یو پښتون مورخ دی، چه په هند کښې خپل کتب لیکلی دی ، دی شاعر هم ؤ ، امین زاری ئې دغه دوه بیتونه ضبط کړی دی :

صد آرزو است در دل تنگم گره ز دوست دل نیست در برم گره آرزوی اوست

ای بسا توبه که چون توبهٔ دیرینهٔ من (۱) خوبرویا ن بشکستند بیك چشم ز د ن

دحاجی عارف د «مطلع» درك او سنشته ، او دغه کتاب ورك شکاری .

(٤٥) سلطان محمد «خالص» د «تاریخ سلطانی» لیکوال

سلطان محمد په نومور کو تاریخ لیکونکو کښې نه راځي، ځکه چه د ده کتاب چاپ شوی اومشهور دی ، مگر له دې جهته چه خوك دده په احوال ندی خبر ، نو ئې شهرت هم کم دی ، زه لاندینی معلومات ددې مؤرخ په خصوص کښې لرم :

«سلطان محمد خان دموسی خان زوی په قوم نصرت زی بارکزی دقندهار له پوهانو څخه ؤ چه په شعر کښې «خالص» تخلص کاوه ، ده خپل تحصیلات په قندهار کښې و کړل ، او په پارسو کښې ښه لیکوال اومنشی شو ، دامیر شیرعلیخان مرحوم په دوره کښې دقندهار له مشهورو خوانینو څخه و ، او ډیر عمر ئې په کلات کښې حکمرانی کړله ، هغه وخت چه غازی محمد ایوب خان په قندهار کښې پاچاشو ، دی ئې ملگری و ، اودمیوند په جهاد کښې هم برخه درلوده . د (۱۲۹۷ هـ) دروژی ترمیاشتی وروسته چه غازی مرحوم محمد ایوب خان له قندهاره ایران ته ولاړ ، نودده ملگری هم سره بیل شول ، او سلطان محمد خان مر حوم کراچی ته ولاړ ، او هورې اوسېد ده په قندهار کښې لا یو مفصل تاریخ کښلی و ، چه تاریخ سلطانی نومېد ، لمړی جلد ئې په (۱۲۹۸ هـ) په بمبئی کښې ښخیله طبع کړ ، داجلد تر (۱۲۷۹ هـ) پوری له ابتداء څخه د پښتنو احوال لری اوهم وقایع په خورا ښه صورت لیکی ، دسلطان محمد دتاریخ دوهم ټوك چه دده دعصر وقایع اوهم مشاهدات وه ده لیکلی اوهم چاپ شوی دی ، چه دهغه نسخې متأسفانه دامیر عبدالرحمن خان په وخت کښې ضایع کړل شوې، او اوس نه میندلی کېږی، مگر له پخوا خلقو څخه روایت دی، چه له هغه کتابه یو څو نسخې پاته شوې او ضایع شوی نه دی ، که دتاریخ سلطانی ددوهم جلد کمه نسخه اوس ومیندله شي، دوطن دتاریخ دپاره به ډیره غنیمت وی .

سلطان محمد په زیارت دبیت الله شریف هم مشرف شوی و ، او پسله (۱۳۰۰ هـ ق) غالباً له کراچی څخه تللی او دهغه عصر دتور کیی په عربی مملکتو لکه شام ، عراق اونور . . . گرز ېدلی اوهم هورې وفات شوی دی . خا لص یو دپارسو شعر دیو ان هم درلود، چه دده تر مرګ وروسته محمد ابراهیم دده زوی هغه اشعار سره ټول کړی وه ، له دغه کتابه فقط لمړنی درې پانې زما څخه شته ، ابراهیم لیکی: زما پلار چه بیت الله ته ولاړ بیائی احوال معلوم نشو، خو کاله وروسته

(۱) هفت اقلیم.

دسلطان‌محمدخان ورور حاجي‌جان‌محمد مرحوم قندهارته را غی ، اووي‌ويل ، چه‌سلطان‌محمد په‌تورکو کښې وفات‌شو ، ابراهيم وايي : چه‌ديلار ډېر اشعار اومنثور ليکونه زماڅخه وه ، هغه‌مي سره ټول کړل او د «ديوان‌خالص» په‌نامه مي‌وبلل (۱)

ما (حبيبي) دخپلې کورنۍ له لويانوڅخه (خدای‌دې‌وبخښي) اروېدلي‌وه ، چه‌سلطان محمد خان عالم اوخورا پوه‌ليکوال‌و ، په‌قندهار کښې بهر کله له‌پوهانو اوعلما ؤسره محشور و ، اودمشهور حبوا خندزاده له‌زوي‌مولوي عبدالرحيم اخندزاده‌څخه‌ئې استفاده اولوست کړی‌و اودهغه ملګری هم‌و ، چه له‌قندهاره فرارسو ، نوهم دمولوي عبدالرحيم اخندزاده دزوی مرحوم مولوي عبدالرؤف‌خان سره يوځای کاکرستان‌ته ولاړ .

دا دوه‌بيته دده له‌يوه مناجاته را اخيستل کېږي (۲)

اگر فضلت نگردد دستگير م	زشر نفس‌خود ، دردم بمير م
ز شر نفس و شيطان ده امانم	مگردان جز بذکر خود زبانم

(٤٦) قاسم‌علي‌خان د «محاربهٔ کابل» ناظم

داسړی دهند دی ، په (۱۲٦۰ ه) ئې د «محاربهٔ کابل» په نامه دفر دوسي دشهنامې په‌وزن يو کتاب تخميناً په‌نه‌زره‌بيته کښې نظم کړی‌دی ، دا کتاب دفيض‌محمد له ماخذ و څخه هم‌دی ، چه‌دسراج‌التواريخ په کښلو کښې استفاده ځنی کړېده ، قاسم‌علي د شه‌شجاع له عصره خپل‌تاريخ شروع کوي ، د افغانستان داړو دوړ او انقلاب حوادث او دېردو دحملو او جګړو وقايع په‌قندهار او کابل کښې څرګندوي . که‌څه‌هم دا کتاب دمتجاوزينو په طرفداری کښل شوی‌دی ، خوبياهم دوطن دتاريخ ددغې‌دورې دپاره بدندی اواستفاده ځنې کېدای شي . دکتاب‌ادبي‌جنبه اوشعرخوږ اوروان‌دی ، په (۱۲۷۲ه) دآګرې په‌سليماني مطبعه کښې چاپ شوی دی . مګر نسخې ئې اوس لکه قلمي کتابونه ډېرې نه ميندلې کېږي ، اودغه کتاب هم لږخلق پېژني . مؤلف دکتاب‌په‌سر کښې ليکي : چه زه دسند په‌سفر ولاړم ، چه را غلم خلقو دسفر معلومات‌راڅخه وغوښتل ، ماهم‌نظم کړل ، دنمونې په‌ډول‌دکتاب دپای څوبيتونه‌و لولی :

ستايش به‌يزدان که اين نامه‌ام	سرا پا برآراست از خامه ام
مگر جان فردوسی پاك زاد	ز فردوس در قالبم رو نهاد
که‌زان‌همت اين نامه‌را گفته‌ام	سخن همچو سلك گهر سفته ام
بدريای معنی شدم غوطه‌خور (۳)	بسه سال اندوختم اين گهر

(۱) دتاريخ سلطاني مقدمه اودديوان خالص لمړنی قلمي پاڼی . (۲) دديوان خالص قلمي پاڼي .

(۳) له‌محاربهٔ کابل‌څخه .

خرگندونه :

تردې ځایه ما دپښتنو دځینو نومورکو تاریخلیکونکو احوال اوددوی د کتابو په خصوص کښې ئې له لنډ معلومات سره راغونډ کړل ، دلته ما هغه کتب اومورخین ښودولي دي ، چه ددوی نومونه او کتب ورک او نایاب دي ، یائې خلق لږ پیژنی ، اوډېر معروف نه دی ، که نه وی دپښتنو او افغانستان تاریخونه او احوال نورو مؤلفینو هم کښلي دی ، خود هغو کتب چاپ شوی یا ډېر معروف دی .

لکه دا کتب : د احمدیادګار تاریخ سلاطین افغان ، دحیات خان حیات افغانی ، دشیر محمد ګنداپور خورشید جهان ، دفیض محمد سراج التواریخ ، دسیدجمال الدین افغان تتمة البیان فی التاریخ الافغان ، نسب افاغنه دمحمدعبدالسلام خان عمرخېل د ۱۹۱۴ع طبع ، تاریخ فرشته تاریخ فیروزشاهی ، تاریخ بیهقی ، اخبار الصنادید دنجم الغنی خان ، ارمغان اسرائیل دمنظور الدین اکبرنامه ، طبقات ناصری ، تاریخ ګزیده ، نیرنګ افاغنه ، تاریخ سرجان ملکم ، مرآة العالم طرزمعاشرت افاغنه ، ابن بطوطه ، تزک افغانی دمحمدعباس رفعت د۱۲۹۹ق لیك ، تحفة الپښتون د موج حسین خان مهمند ۱۳۱۷ق ، تاج التواریخ د امیرعبدالرحمن خان ، خصایل السعادت دسعادتخان ترین ، جهانکشای نادری ، روز نامچه د شه شجاع سدوزی ، تاریخ افغانستان دعلی قلی میرزا ، جام جم دفرهاد میرزا ، تاریخ مظفری د محمدعلی انصاری په ۱۲۰۲ق او نور . . . او نور . . .

شخصیت

روزنه او پالنه :

ښاغلی سراج الدینخان «سعید»

د شخصیت پېژندنه ـ د شخصیت ناروغی ـ د ناروغه شخصیت علاج

دشخصیت په باره کښې زمونږ لیکوالو لنډ او ډېر څه لیکلی دی ـ هر کله چه دوو ډکو دروز نې نه په هغو کښې یو صحیح شخصیت پیدا کول مقصد وی زما په خیال دا موضوع د ډېرې څېړنې وړ ده او زمونږ لیکوالو ته ښائی چه په دې باره کښې ډېر څه وا یکی . که څه هم دشخصیت په خصوص کښې خبرې ډېرې شوی دی بیا هم عام وګړی او و یو نکی دې لغت سره ښه آشنا نه دی کله کله دځینو نه دا اروو چه : دپلانکی په شخصیت کښې څه بحث نشته ، دهغه سړی شخصیت منو احمد دشخصیت خاوند دی که څه هم دهغو ی له دی خبرونه د شخصیت اصلی معنی نه فهمېږی سره ددې دومره معلومېږی چه دهغو دشخصیت ویلو نه څه قدرته دی مطلب ته اشاره شته او لنډ ډېر داعالی مفهوم ځنې څر ګند ېږی .

شخصیت څه ته وایه شی ؟ که وغواړ ودشخصیت د کلمې دمفهوم په شاوخوا کښې پوره څېړنه وکړو نو مونږ ته په کاردی چه ډېر مثالونه راوړو او دځو کر ښو په ځای څو پاڼې تورې کړو هر کله چه زمونږ مطلب یوازې دشخصیت دناروغیو تشخیص اودهغه علاج دی دا اوږد د ه تعریفات اومثالونه اورمرو دطوالت سبب ګرزی او اصل مطلب راڅخه پاته کېږی لهبلې خوا دصحافت ځانګی په شمار څوپاڼې دې موضوع ته پرې ایښی دی نو ښائی یو داسی مثال دلته راوړو چه هم بشپړ او هم لنډ وی زمونږ پښتانه داسی یو سړی چه ډېر و صفاتو خاوند وی په دې ډول ستائی : ـ پلا نکی دسلومنو ګوډی نه تکېدلی خوزه چکی ده که مونږ دم دپښتنی تعبیر سره دانسان غوره اوممتاز صفتونه ، قابلیتو نه (عقلی وی ، که بدنی) ښه خو یونه راغنډ کړو او وئی تکوو اود ګړی په شان خوزه چکی ځنی جوړه کړو هغه چکی به شخصیت وی .

څرنګه چه شخصیت د ګوښیو ګوښیو صفاتو د ترکیب څخه جوړ ېږی دار نګه دشخصیت خاوندان هم جلا جلا صفات اری ـ میرویس نیکه ، لوی احمد شاه بابا ، اعلیحضرت نادر شاه ددې خاوری هغه غوره او نومیالی شخصیتو نه دی چه مېنه مو پرې سر لوړې ده مګر دغه لوړ شخصیتو نه په صفاتو کښې یوځی سره جلا دی . دادری واړه زمونږ دهوا دنو ابغ دری واړه دتورې د سیاست اودعقل اود کیاست خاوندان دی . درې واړو په تدبیر او په مړانې زمونږ دهواد خپلوا کی

راکښلی ده سره ددې ټولو بیاهم هر یو ځانته ځانته صفات او مزیتونه لري، خصوصیتو نه اوقابلیتونه ئې کوښی دی .

شخصیت څرنګه جوړ یږي ؟

دشخصیت په جوړیدلو کښې ډیر عوامل کار کوي یوله هغو مؤثر و عواملو څخه چه شخصیت ئې جوړیږي وراثت دی داعامل تر ټولو نو روعو املو غښتلی اواغیزه من دی داخو مونږ تل وینو چه دروغ سورتو پلرو نومیندووډ کی په ځان جوړ او تکړه اودنا روغو زیاتره ناروغه اوخوار نجی وی او ځکه چه بدنی حالات دعقلانی صفاتو سره ټینګه رابطه لري داعامل ترټولو مهم اودزیاتی توجه وړدی دوهم عامل چه دشخصیت په جوړیدلو کښې خورا موثراو خورا قوی دی اجتماعی اوثقافی محیط دی ثقافی محیطونه هغه پیاوړی محیطونه دی چه دوګړو په منځ کښې کلکه رابطه اویووالی موجود ، قوانین، عادات، ملی عنعنې پکښې منلی اوپه زړه پوری وی ، وګړی ئې دیوه بشپړ او پوره نظام تراثر لا ندی خپلواکی او آزادی واری یوائځی په داسی محیطونو کښې شخصیت جوړیږی اووده کوی .

کله چه هم نظام او دیسپلین عمل اوتدریب پوره قیود بلل کیږی اوسړی لاس خلاصی هو او هوس ته نه پریږدی خو په حقیقت کښې دغه قیود، دغه نظام اود یسپلین دسړیو شخصیت بشپړ کوی ، ترکاڼ دی که پښی، میرزادی که معلم، داسی هر سړی چه په یوه ټاکلی وظیفه په یوه مخصوص عمل بخت وی دغه کار اومشغولتیا دهغوی غړی ماغزه او پلی کلکوی ، ذهن اوفکر ئې روزی او هغوی ورځ تر ورځه په خپلو عملونو وظایفو اوفنونو کښې تکړه کیږی .

دا رنګه دودونو خاوندان ترېی کوره کهی خلقو په خوراز حمت اوربړ دی مګر دا رېړ او زحمت دهغوی همت اوړوی دهغوی اراده اوشخصیت تربیه کوی .

بل غښتلی اوقوی عامل چه دشخصیت په جوړولو کښې څرګنده اغیزه لري دافکار واو آراؤ بشپړوالی اوبشپړه آزادی ده که مونږ په خپلو کارونو، په خپلو افکارو او په خپلو وینا و کښې وا کمن نه یو هغه وخت به نه اوبد کته او تاوان زمونږ په نظر کښې یووی او په کارونو کښې به زمونږ شخصی ذوق او استعداد څه دخل ونه لری هلته به زمونږ اودیوه بیرو حه ماشین په منځ کښې څه توپیر نه وی چه دبل سړی په اختیار اواراده چورلی څرنګه چه وراثت ، اجتماعی محیط ، تعلیم، تدریب، کسب او کار د شخصیت په جوړیدو کښې موثر شمیره شی دا رنګه لوستځی، ښوونکی، ملګری ، هوا ، هواد، خوراك ، هم پوره تاثیر لری .

دشخصیت ناروغی :

لکه چه انسان، څاروی، وني، بوټی هریو ګوشی ناروغی لری چه دځینو مخصوصو حوادثو په سبب پری اخته کیږی، دانسان شخصیت هم ځانله، ناروغی، ګوښی مرضلری که څوك تل په ځان پام ولری

او خپل ژوند په یوه خاص پروګرام روان کړای نه شي نو ممکنه ده چه له هری بدنی ناروغۍ څخه په امن پاته شي او که په خپل ځان ئې پام نه دراود او بې احتیاطۍ ئې کوله یا په هغه ځایو کښې چه ناروغی یکښې عامه ده استوګنه وکړی نو ممکنه ده چه په یوه رنځ او زیاتو رنځونو اخته کېږي یا به ئې والکی وی یا به ئې تبه یا به په نورو محیطی او اقلیمی ناروغیو اخته کېږی. دغسې ناوړه او فاسد محیطونه، ناوړه ښوونکی او ملګری، بې کاری او لټی او بې واکی د شخصیت د ناروغۍ جرثومې دی چه شخصیتونه ناروغه کېږي او د سړی همت، جرئت، استقلال او متانت وژنی. دا جرثومې زیاتره پر هغو کوچنیو بیا پر مراهقو ځوانانو یرغل ورووړی، د مراهق توب دوره په اصل ذات کښې د بحران دوره ده، هر سړی ته (پلار دی که ښوونکی) دا ښایی چه پر مراهقو، هغو کوچنیانو دېره توجه او زیاته پاملرنه واری که د بده مرغه داسې یو هلک چه په دی رنځ اخته شو نو بیائی رغېدل څه آسانه کار نه دی .

د شخصیت ناروغتیا وی لکه داء العظمه، داء الضعه، داء الجنسی بیل بیل مرضونه دی او د کوچنیو ګوښیو عواملو په سبب پیدا کېږی په دې ناروغتیاو کښې داء الضعه تر ټولو شدیداو دېری توجه او پاملرنی وړ دی، که څوک یوه پلا په دی ناروغۍ اخته شو نو علاج ئې هم دېر ګران دی نو دا دی چه خپل بحث او خبرنه په دې ناروغۍ منحصروو او د دې مرض په هو ترا تو او علاج کښې خبری اتری کوو .

د ناروغه شخصیت علاج:

د دې ناروغۍ په باره کښې تر ټولو زیات ادلر (۱) خبری کړی، څر نګه چه هغه معتقد و یلی شعور با لضعه یا د عدم کفایت احساس هله په سړی کښې پیدا کېږی چه د هغه د حسب السیادت جذبه کمزوری شی په لمړی ځل د هغه دا عقیده وه چه بدنی یا خلقی عیب که هر څو و همی او بې حقیقته وی دار وحی مرض ځنی پیدا کېږی که د یوه هلک زړه ته داور غله چه دی په غوږ و ښه نه اروی یا جسما کمزوری یادونی ټیټه دی یا په کړه وړه او نورو او سما فو کښې تر هغو ولو ښیرته دی له دې وهم نه یو مرضی حالت پیدا کېږی او پر هغه دو مره ژور اثر اچوی چه هغو د رغیدنې امکان ئې نه وی دېر وړ کی شته دی او ښخوا تر دی هم ووا ولاوی به چه د همزولو لوړواله په ځینې او صافو او قا بلیتو نو کښې د هغوی د منا فسې جذ به راوښه کړ بده او هغوی ئې په کار راوستی دی دا جذ به هغه عالی او هغه فطری قا بلیت دی چه د بشر کاروان ئې د ترقۍ په لاره بېولی نو هغه وړ کی چه وچه په وچه دا وهم ور ولېږی او ځان تر هر چا و رو سته بولی او په ځای د دې چه په صحیحو موارد و کښې د هغو دا فطری غر یزه را وښه کړا نه دی . . . خپل ځان ناقص او بې کفایت وګڼی او اعتبار ئې له ځانه څخه ورک شی

(۱) ادلر د فروید د اتباعو څخه دی او لنز څه پخوا تر فروید مړ شوی دی.

هغه ناروغه دی اوعلاج ئې په کاردی چه باید وشی لکه‌چه دروحی طب پوهانو اتکلولی ده اکثره وکړی په‌ځینی وختو کښې په دې‌رنځ اخته کېږی دامرضی زما نه سم دحواد ثو او مقتضیاتو سره دهرچا په نسبت په اوزد واله‌او لنډ واله کښې فرق لری داعارضه په چا کښې لکه یوسپك والگی دلنډې مودی دپاره‌ښکاره شی او بیاپسی زررفعه شی په ځینو کښې‌خه زیاته موده وی خو بیا پخپله ښه شی ځینی نور دیوه بد نی نقص او عیب یادیوی نا قصی روزنی له امله په دې رنځ اخته شی‌اولکه مړه تبه په کلونو کلونو پرې‌اخته وی‌اور غید ن‌ئې نه‌وی .

دا رنځ په‌لمړی‌ځل‌ډېر سپك‌وی اوسړی پرې دومره نه‌ستوما نېږی خوچه وخت‌تېرېږی اوزمانه اوږدیږی هغومره پسی زیاتېږی‌اونیلی ښخوی . دا رنځ سړی گوښه‌گیری‌ته‌مایلوی یاپکښې دزیات اختلاط اوامتزاج غو ښتنه پیدا کوی‌دادوهم ر از ناروغان ډېر زر دخلقو سره اشنا کېږی دهرسړی سره ناسته ولاړه په هر کار کښې مداخله کوی دده دا هلې ځلې تولی‌ددې دپاره وی‌چه خپل عیب پکښې خوندی کړی اوخپلی کمزوری د خلقو دستر گو څخه پټی‌وساتی داډول خلق اکثره په لاس لاندی خلقو زور زیاتی کوی اوخو شی په خوشی ئې ځوروی که‌داسی‌خلق دبده‌مرغه د کمی علمی‌شعبې واکداروی اوډېده شامته معلو مات ئې‌هم لنډاوناقص وی‌نوددی د پاره چه‌لاس لاندی خلق ئې په نا پوهی پوه نشی یاپه‌کمی علمی مسئله کښې‌دهغه سره بحث اومباحثه ونشی تل‌خپل‌زیر دستان سپکوی اوبی سپور وستغو بل خه ورته نه‌وائی همیشه بړوس وی‌وچولی‌ئې تریوتیولی وی چاسره سمی خبرې نه کوی .

دا ناروغان په‌عمومی‌توگه‌په‌لاندی‌ډول‌دی :

۱ ـ ددی رنځو رانو ځینی کسان داسی کمزوری اوبی سیکه وی چه‌سمی خبری هم نه‌شی کولی اوڅه‌چه وائی‌پخپله‌پری پوهیږی نه‌چه‌څه‌ئې وویل چه پرلاره‌روان وی خوشی په‌خوشی تکرونه خوری او په سمه لارښوئېږی یاد ملگری پښه چیتوی یاد ومره ترور او بوله وی چه په تلوار تلو کښې پرلوښو پښه زدی‌اوماتوی ئې که‌دبده شامته چرته‌پردې نااشنا سړی سره مخامخ شه‌خبری ترې چورې هېرې شی اونه پوهیږی چه‌څه ووائی خوچه‌څه وائی هغه داسی په‌سوی سابیانوی‌لکه‌چه نیغ‌په‌لوړه غره‌ختلی‌وی ساه‌ئی لنډه‌لنډه کېږی په خبرو کښې‌ډېری غلطی ځنی‌خر گندیږی اوچه ځانله‌خیر مه‌شو هلته‌د اتول وضعیتونه تولی خبری‌غلطی گانی دده سترگوته ردیږی‌ور ځنی هغه مال‌پر غلطولاڅه چه‌په‌سمو خبرو هم پښیما نه‌دی اودائی خیال‌ته راځی چه‌دی‌خبرونه په‌اوریدونکو نورڅه فهمولی وی هر کله ئې‌چه داخبرې داغلطی‌گانی وریادی‌شی لکه‌غشی دده‌په‌زړه ننېلی‌او که‌یوائی‌ناست‌وی چغی‌اوساړه اوسېلی‌ئې‌په‌جگ‌آواز له‌خولی څخه اوزی .

دار نځوران که‌چیری‌کې مجلس تـه وبـلـل شی‌چه هلته‌هرراز دمدعا‌خبری کېږی

په سلو کښې پنځه کلمې دهغو په یادنه وی داځکه‌چه‌دی مجلس کښې دوی ټول خپل ځان ته متوجه وی خپله وضعه، خپله جامه، خپلې خبرې دنورو سره پرتله کوی او ځان د پاره دګوتی دنیولو ځای پیدا کوی‌چه له‌مجلسه ښخه ووتل په ځای ددی چه دخبرو اتر و تقریرونو ښخه ئې ګټه اخیستی وی اوی لوی غمو نه خپل کوروته وړی نو ددی له‌امله چه بله پلا په‌دا سی غمونو اوانديښنو وانوړی تل له‌داسی ځایو ښخه په‌ځنګ ګرځی او‌ډډه‌ځنی کوی .

۲ ـ دځینو ناروغانو دازړه ته‌ولیدلی وی چه‌دی شامتی دی زمانه له ده سره ورانه ده اوښېګنې ئې په‌برخه نشته داراز رنځوران په‌هر وخت اوهرځای کښې له‌خپل بخته شکایت کوی اودبده مرغه دائې هم زړه ته ولیدلی وی چه‌دی څه کار کولی نشی . داوهم کچنیانو ته په‌تېره بیا نجونو ته ـ پېښېږی ناروغه‌نجونی تش په همدی‌خبره‌چه دوی هلکان‌نه‌دی‌د خپلو بر خونه مروری وی تل ئې داغوښتنه ئی وی چه کشکی دوی هلکان وای یا کشکی هلك کیدای شوای .

۳ ـ ځینې په‌اجتماعی مناسباتو کښې ناقابله اوکمزوری وی دخلقو سره راشه درشه نشی کولی دخلقو نه‌شرمه ګرځی او که چېرې ګڼ مجلس ته‌ور پېښ شی‌په کم ګوټ کښې په‌سوټ بوټ ناست وی سربه ئې کښته نیولی وی که دکم کار د پاره له خپله ځایه ولاړشی یادخونی دیوه ګوټ نه بل ګوټ ته‌ورځی ده ته داسی سخته ښکاری لکه چه‌درund غرئې په‌شا اخستی وی که هسی چاورته وکتل لوری ورځنی ورك شی اوپه‌سمه لار غزار پېنړی .

٤ ـ څه‌نور داسی دی چه‌دهر نوی کار ښخه تښتی ځکه دوی پر خپل ځان باور نه لری اودکړ وجرئت یکښې نه‌وی په‌هر جزئی کار اوپه‌وړه‌خبره کښې متردد وی له‌ډېره احتیاطه یاله زیاتی وسوسی او ډاره پر پله نشی تېر یدی ځکه د هغه په زړه کښې دپله دړنګېد وېره وی اینا رنر مال‌اوځان تېریدل ئې په‌نظر کښې لېونتوب ښکاری .

٥ ـ یوراز نار وغان په‌دی ډول ناروغانو کښې لېدل کېږی چه داتقان عمل لیواله وی دعلم النفس پوهان‌دافراط پسندی‌جنون کمال بولی دهغوی داغوښتنه وی چه‌خپل عمل تریوه نهائې حده چه‌سر حدئی معلوم نه دی ور سوی اتقان دعمل او دفن ترقی د بشر د ترقی اوودانۍ تګ رازدی خوداپه‌دی‌صورت‌ممکنه ده‌چه‌هرشی‌ته ورخ ترورځی‌ترقی‌ورکانۍ چه دمخنی عمل ښخه شه وی ، خوهغه خلق‌چه سم دم‌یو موهوم حدئې ترنظرلاندی ساتلی او غواړی‌چه که هغه‌حد ته‌ئی عمل‌ترقی‌نه‌ئی کړی نوښکاره کوی‌دی‌نه داغوښتنه‌مرضی غوښتنه‌ده مونږ تاسو داسی خلق ډېرلید لی او وینو ئې چه‌هغوی‌په دې موهومی غوښتنه کښې تل پېرته پاته وی که‌یو د هغوی لیکڼ وال‌وی‌یوعادی لیکڼ ترسلو پېرو زیات اړوی‌را اړوی

کله ئي عبارت بدلوی کله ئي په مطلب کښې گوتې وهی آخر په ډېر و اړدولو رااړ ولو دومره ستو مانه شی چه تکی نور لیکلی نه شی او کار ځنی پاته شی .

٦ - دی ناروغیو کښې یو بل راز ناروغی هم ده چه پېژندنه ئی خو را گرانه ده ډېر ته له ډېر ودقیقو خلقو عام وگړي پرې پوهېږي نه دا راز خلق پرلاره تر هرچا دمخه ځی خبری جگی او په زوره کوی چه دبل چاخبری وانه اروی که څوك پرې تنقید و کوی هغه د ده غوږ وته ونه رسی ددې رنځورانو خبری کلکی اوږ دی وی په وضعه کښې متشامخ په جامو غوړ (شیکك) وی دا تظاهرات مازې یو مطلب لری هغه دا چه خپل نقص ئی پکښې خوندی شی که د مکتب زده کړی په دې رنځ اخته وی هغه به خو شې په خو شی ښو و نکو سره د صنف ملگر و سره په بحث مباحثه لگیاوی .

٧ - ځینی ناروغان خو را حساس، خو را سریع التاثر وی دینوی جزئی خبری دیوه ساده تکی نه له حده زیات متأثر کېږی که یو سړی دبل چا سره تو که و کوله یائې داسی خبره وویله چه هغه ئې له حقیقت نه خبر نه ویائې اساسی تکی ته پام نه وی کړی رازراز تاویلونه به ځنی کوی او خیال ته به ئې دا راځی چه دا تولی دده دسپکاوی دپاره وی کله دیوی جزئی خبری نه دومره متاثر شی چه دډېره خپگانه ئې اوښکی په مخ را وبهېږی، کله دډېره تاوه بدی ناخوالی وائې او ښکنځل کوی دا بدگمانی تولې ددې دپاره دی چه خپل ځان ورته ناقص ویا ړجن ښکاری . هغه دمکتب زده کړی چه نوی په لوست پیل کوی او دصنف ملگری ئې تردوی لږ څه دمخه وی زیاتره پدی حساسیتو نواخته کېږی او دهر یوه له پلوه بدگمانه دی . دښوونکو او پالونکو دا وظیفه ده چه د زده کړیو دا حالات تل دنظر لاندی وساتی .

٨ - رخه: که څه هم رخه پخپله اخلاقی مرض دی او دا رنځ لږ ډېر مونږ تا سو هر یوه کښې شته دی خو که داشی له خپلې اندازې څخه بهر شو او سړی ده رشی اود هرچا په نسبت رخه درلوده نو ځانته مرض او ځانته رنځ بللی شی .

ځینی داسی خلق هم پیدا کېږی چه دلټانو او دعاطلو خلقو سره رخه کوی او غواړی لکه هغوی دنورو داوزوېتی وی دا رنځوران تر هرچا زیات دعلاج وړدی، دا خلق چه داجتماعی مسئولیتو څخه ځان ژغوری او تولنه پری گټه نه ښکاري دشخصیت په شدیده نا روغی اخته دی .

٩ - ځینی وگړی په ځینې اعمالو کښې لکه لوبی، ورزشونه، رسم کښل، شعر جوړول، سازغږول او داسی نور شیان تر حده زیات جدیت څرگندوی که د هغوی مطلب پدې کښش او کوښښ کښې او لړ واله او مهارت پیدا کول وی نو د هغې نتیجه به هرو مرو ښه وی او که داجدیت مازی تصنعی شی وی او غواړی په دې سره خپل عیب پټ کاندی دا ناروغی اودشخصیت کمزوری ده .

١٠ - ځینې خلق چه په ځان کښې کم عیب یا نقصان احکلوی مازی دی، دپاره چه عیب ئې چاته

څرګندېږي د خلقو د مخه ځګیروي کوي او د ځینو عوارضو څخه شاکي وي که څه هم دوی دې تصنعي وضعې ته ملتفت وي خو هر کله چه دا تصنع دوام وکوي ورو ورو د هغو زړه ته د حقیقي ناروغۍ وهم ورولېږي په پای کښې فکراً مریض او د شخصیت په کمزوري اخته شي که څېل روحي حوادث او باطني کیفیات تو ته ځیرشو ، دا به راڅرګنده شي چه مونږ ډېر ځله د دې تو هم په لومه کښې نښتي یو او نښلو دا نښتنه څه او زده عوامل نه غواړي ډېر ځله داسې شوي چه څېلو شته بووونه کوټه په ساخته ګۍ ډول وچولي تریو کړو زمونږ خیال داوی چه په دې چم څېل ووړ کي ویږوو خو څه شیبه تېر ه نه وي چه دا ساخته ګي قار دیوي حقیقي غصې ځای ونیسي هر څه مو هېر شي او اکثرا کي څېل معصوم واړه و ډېر و دغه شانله که څوك په هر وخت او هر حال کښې ځان نوروته ناروغه ښيي او تل په ساخته ګي تو ګه به ځګېروو لګیاوي آخر د هغه په څېل ځان باندې د ناروغه ګمان راشي که بدناً ناروغه نه وي خو فکراً او روحاً ناجوړه شي. هغه کچنیان چه مور او پلار ئې ملنډې پرې وهي او لټ بې سده او ناپوه ئې بولي یا دووړ کو محیط معقوله محیط نه وي او یو دبل سپکي وائي هر ومرو د شخصیت په ناروغیو اخته کېږي دارنګه د کچني څېل حساسیت هم د دې ناروغیو مبنی ګرځي کله یو ووړ کي وینې چه هغه بل په جامو یا رضعه تر ده بهتر دی یا خبري ئې ښې او د ښې پوهې خاوند دی یا تر دې غښتلی په رنګ ښکلی دی یا نور څه صفات لري چه په دې کښې نشته که دا احساس موقتي وي خو ښه او که دې په هره موقعه کښې هر څوك تر ځان لوړ بولي یا ځان ورته ترهر سړي ټیټ ښکاري دا په هغه کښې د دې روحي ناروغۍ علامه ده او علاج ئې بایدو کړی شي .

دا مونږ تاسو ته ښه جوته د چه دووړ کو ژوند ټول منډې رامنډې ځغاسته لوبې د نګل پړونو او پړلوړ و ختل دي که کم ووړ کي د ځینو بدني یا نفسي عوارضو په سبب له دې طفلانه چار و څخه بې برخې پاتې شي (عاجز) وي یا هسې څېل ځان ورته بې سپکه او بې وسه ښکاره شي په ځان ئې څېل باور کمېږي .

ځینې ووړ کي هم شته دي چه د تقلید د غریزي په سایقې د لویانو پېښې کوي نو که د هغو ووړ کو بدن کمزوری وي یاد بې تجربه ګۍ له امله هغه کار چه لویان ئې کوي و نه شي کړی هر و مرو هغو ته د کمزورۍ وهم ورو لېږي او په نتیجه کښې ئې روح کمزوري شي دارنګه هغه هلکان چه د متو سطي ذکاء خاوندان دي او د ذهینو ووړ کو په منځ کښې استېږي ترڅېله وسه پوري سعي کوي چه لکه هغوی په هر څه کښې پوه او د مهارت خاوندان شي خو هر کله چه د هغو د فهم او مهارت درجې ته و نه رسیدل خاماخا ئې په ځان باور کمېږي او دا ئې زړه ته ورولېږي چه که هر څو زیار و کاږي د هغو درجو ته رسیدې نشي د غه احساس د هغوی د شعور بالنقص مقدمه ده چه ورو ورو ئې اعتماد له ځانه څخه سلب شي او ځان په هر شي او هر کار کښې ناقابله بولي ځینې خلق دي چه د لتې یادسو ګنۍ د امله په څېلو جامو او نورځان پام نه کوي خیرن خیچن ګرځي کالي ئې شلیدلي نوکان ئې رسېدلي وي او د خلقو

ورځنۍ بدراڅی یاملنډوی پری وهی په آخر کښې داوضعیتونه دده پخوا وخاطر کښې ژور تاثیر
اچوی او سره د هر احتیاط او پاکوالی او توجه پر ځان او پر کالو بیا هم د خلقو په مخ کښې شرمیږی
ځان ورته ویارجن ښکاری. دغه راز هغه مور او پلار چه د خپلو وړو کوچنیانو په باره کښې تر حده زیات
زړه سواندی وی او په هر واړه او غټ کار کښې د هغو سره مرسته کوی د هغو فطری قواوی عاطلی
او معطلی کاندی باور ئې له ځان څخه ورک شی او هیڅ کار ته په یواځینی ځان غاړه نه ږدی .

ځینی وګړی د کچنیانو څخه دلو یانو کار او د پر بنتو اخلاق او معصومیت غواړی او په هر واړه
کار چه د هغو د طبعی نه مخالف وی هغوی ښکنځی او رټی ئې. په پای کښې هغوی خیال کوی چه هغوی
په څه کار قادر نه دی او هیڅ ئې له لاسه نه راځی د شخصیت ناروغی هغه ناروغتیا او کمزور تیاوی دی چه
تکره ځوانان او غښتلی خلق پرې نیمګړی کیږی که د بده مرغه یوه پلاخوك پری اخته شو نو د رغیدن
امکان ئې نه وی. دی خلقو ته د ژوندو رځی دومره سختی دومره ګرانی شی چه مرګ ور ته اسانه ښکاری.

مونږ ته ښائی په دی ښه وپوهیږو، چه واړه (اطفال) د ټولنی امانتونه دی چه مونږ ته راسپارل شوی
که پر هغو ښه پام ونکړو ښه ئې ونه روزو خپله تو لنه پری خرابوو که څه هم ددی ناروغیو علاج
ګران او له امکانه څخه وتی دی سره ددی ځینی علاجونه شته دی چه که ناروغه پرې بشپړ روغ نشی
دومره خو کیدی شی چه رنځ ئې پریوه عادی حال پاته شی او رنځوریږی له پښو او لاسوونه غورزوی .

دعلاج په وخت کښې معالج ته دالازمه ده چه د ناروغی حقیقی سبب وپیژنی یعنی دا چه رنځ ئې
له کمه حقیقی سببه څخه پیدا شوی یا محض هغه ته د نقص وهم ورولیدلی که د ناورغه دا احساس
پر کم خاص سبب بناوی یعنی که یا شل یا ګروپ وی او له دې جهته د نورو وړو کو سره سم
نشی ځغاستی او بی منډې رامنډوی نشی کولی پالونکی دی هغه ته داسی یوه لوبه برابره کړی
چه هم ئې له لاسه پوره وی او هم خپل جسمی عیب هیر کاندی .

که وړو کی تش د نابلدی یا د حیاد سببه نورو ملګرو سره لوبی منډی رامنډوی نشی وهلی
نو ښه داده چه تر هغه چه هغوی بلد شی او کمزوری غړی ئې په کار ولویږی د هغو سره مرسته وکړی
له بلی خوا دی هغوی له داسی اعمالو څخه چه دوا که ئې پوره نه وی یا د هغوی منافساتی
غریزه ویښوی بالکلیه لیری وساتی معیوبو وړو کو د پاره تش دا کافی نه ده چه د منافساتی
اعمالو څخه ګوښه وساتل شی بلکه هغوی ته دی ځینې نوری مشغولتیا وی برابری کړی
چه هغوی پکښې ښه ماهر شی او نور ئې له اجرا څخه عاجز او بی سیکه وی .

که موغوښته چه د وهمی ناروغانو علاج وکړو تر ټولو پخوا بایده دی د هغوی اعتماد د ځان
په نسبت حاصل کړو او دا هله ممکنه ده چه د ناروغه پر ټولو خبرو چه دده پر ناروغی پوری اړه لری
باور ولرو او هر څه چه وائی بی له تردید څخه ئې و منو دا کار سر بیره پر دې چه دوی
له مونږ څخه خوشحالوی زمونږ خبرې هم د هغو په غوږ وښی لګی او هر څه چه وو وایو ضرور ئې منی.

که ناروغه دا وویل چه زما لاس دلیکلو په وخت کښې رېږدي (حال داچه دا خبره محض وهم وي) بایده دي په ځواب کښې ئې وویل شي : هو زه وینم چه لاس دي رېږدي خو شاید دارېږدیده عارضي وي او ځپله ښه شي. بله ورځ ورته وویل شي : چه دادي لاس دي تر پخوا ښه دي دو نه رېږدي نه بله ورځ ورته وو ایو وینی نن دي لاس بالکل ښه دی او هیڅ نه رېږدي .

یو طبیب که هرڅو بوه او د مهارت خاوند وي ترڅو چه زموږ زړه نه دي منلی یعنی باور مو پرې نه دی راغلی تر هغه پورې ئې داروڅه فایده نه بخښي دا رنګه یو روحي ناروغه تر هغه چه پر تا سو ئې څه باور نه وي ستاسو تلقیات پر هغه څه تاثیر نه کوي ځکه او ستاسي خبرې ورته خوشې اپلتي ښکاري .

یو له هغو وسیلو ځني چه په هغه سره د ووړو کو ویسا حا صلید ی شي دوو ړ کو د کار ونو ستاینه ده که څه هم هغه کار عادي او بې ارزښته وي که ځوک وغواړي چه یو ضعیف النفس هلك په کار راولي لمړی دی داسي کارده ته وسپاري چه هم اسانه او هم دده شوق ورسره وي که هغه دا کار و کړی شو خاما خا د هغه زړه پرې ښه کېږي او پر ځان ئې باور راځي او نورو کاروته ئې شوق پیدا شي .

هغه بدني عیبونه لکه ګډه توپ یا ګړو پتیا او داسي نور چه رښتیا ئې نه وي ضرور په ووړ کي کښې شعور بالنقص پیدا کوي خو که پالونکي هوښیار او په خبره پوه وي کولی شي چه سره ددی عیبو بو هغه ددې روحي رنځ څخه وساتي . دبده مرغه داسي ډېر خلق شته دي چه ډېر معیوب ووړ کي په سپك نظر ګوري او هغوی په دې نامه چه آګاه او آیکه آخه آخه یادوي ځیني د نورو بېځایه خواخوږي په سبب ځني نا قص ووړ کي چه ډېر ښو هم تلی شي په شاوړی په غېږ کښې ئې ګرځوي او که ئې کم کار ته خو ښه وي چه وئی کا ندی هغو ته وائې : دا کار ستا د لاسه نه راځي په دی شان د هغو ی روحي جرئت ستوی دا راز ووړ کی که هر څو د مرستی د خوا خوږی وړوی بیا هم دا بهتره ګڼلی شي چه هغوی پر خپل حال پرېښودل شي او هغو ته په خپلو کړو کښې پوره واك ور کا ندی که څېری کم معیوب ووړ کی په خپله په خپل کار کښې سېکون (قا در) نه و ، دو مره بد اثر پرې نه غور ځي لکه چه نو رئی جرئت او روحي قدرت و ژني .

داسي ووړ کي چه د کار په کولو کښې بې سېکه وي هغو ته نبائې تش دومره وویل شي چه ته هم لکه نور ووړ کي دا کار کولی شي خو هغوی تر تالنږ څه بلد دی او تجربه یکښې لري نو که ته هم دې کار کښې مشق و کړا و تجربه دی حاصله کړه هله تر هرچا دا کار ښه کولی شي

په دې ضمن کښې مناسبه ده چه داسې ووايو چه لکه روغ رمې کچنيان پر ونو ديوالونو ورختي نه شي ياپر بايسکل نه شي سپريدې هغوته آسانه لوبې آسانه مشغولاوي وتاکې اوله داسې ځايو څخه دې چه هغوى په تقليد ى کاروکښې ناکامه کيږي او مايوسي ورته پيدا کيږي بيخي ابري ولري. داسې ډير ګواوشا توټي هلکان ماليدلي چه د مشق او د مهارت په وجه داسې کارونه کوى چه روغ خلق ئې نه شي کولى . اوس يوشاتوټي هلك زه پيژنم چه ملائې چوره کړوپه ده په لاره کښې په سختۍ ځي خود بائسکل په سپريدو کښې دومره ماهردى چه تيند رسته هلکان په داسې جرئت نه شي سپر يداى داخوار په زين نه شي سپر يدى مګرد بايسکل په کنده داسې تيغ سوروى اوداسې ئې ځغلوى چه سړى ورته حيرانيږي ددې هلك داجرئت او مهارت په سلو کښې نوى دښې پالنې او دښو تلقيناتو نتيجه ده دانسان ماغزه ډيرو خارق العاده کارونو قدرت او استعداد لرى داقدرت هله بشپړ په کار ولېږي چه د انسان ماغزه په صحيح توګه وروزل شي .

وظیفه

دا ډرامه چه ښاغلی پژواك په شپږو پردو کښې لیکلې ده، پریوه ملی قصه بناده او فقط د تخیل نتیجه نده، دغه ښځه چه دډرامې هیرو ګڼله کیږی (عینو) نومیده، او د احمدشاه بابا په عصر کښې مشهوره وه. د وظیفه شناسی او ملی احساس په تقدیر هغه اعلیحضرت دې ښځې ته یو کاریز ورو باخښه، چه د قندهار شرقی خواته تر اوسه هم ددې په نامه مشهوردی.

ښاغلی پژواك دا ملی قصه په ډېر اقتدار او براعت لیکلی ده، چه د کلنی ویونکو ته وړاندی کیږی. (د صحافت څانګه)

پردهٔ اول صحنهٔ اول: لیکونکی ښاغلی «پژواك»

صحنهٔ اول: شب در برج

حلمی: (تنها) حتی دیشب درین دقایق عقیده داشتم که امشب ستارگان نوی در آسمان خواهند درخشید و مهتاب دیگری طلوع خواهد کرد، ولی اینهمه خیالی بیش نبود و می نگرم که مانند شب‌های دیگر ظلمت وسکوت آرزوهای مرا احاطه کرده است. ولی باز هم میل دارم سپیدهٔ صبحی را که در پایان امشب منتظر آن بودم. ببینم چه جلوهٔ خواهد داشت. آرزو داشتم روزیکه می آید عراده های موکب آن طلائی باشد ولی باز هم میخواهم ورود آنرا استقبال کنم و آرزو های خود را برای روز دیگری، روزی که مجهول است ولی شاید خود را بشکوه و زیبائی بیشتری بمن نشان بدهد نگا هد ارم. آه امشب بایست ماه خویشتن را بجلوهٔ دیگری برای من می آر است و فردا خورشید دنیا را بدر خشند گی زیبا تری بر ای من، قلب من و آرزوهای من تجلیل و تزئین مینمود.

ښاغلی «پژواك»

آیا این آرزوی من بود که باین کاینات بزرگ حیات می بخشید؟ اگر چنان نیست پس چرا امشب فروغی درماه وستارگان نمی بینم وشب چون قبرتاریکی پیکر سرد جهان را در آغوش کشیده است؟ آیا حقیقتاً آفتاب فردا برای من گرمی وفروغی نخواهدداشت ؟ خداوندا امشب چرا اضطرابات واندیشه های مرا افزون ساختهٔ ؟ میخواهی مرا آزمون کنی؟ اگر چنین باشد من به قسمت خود راضی هستم وعقیده دارم که خیرمن درهمان است که تومیخواهی . . . . سعادتی که تو آن را بمن نمیدهی مرا مضطرب نمیسازد. آنچه را نمیتوانم داشته باشم به صبر وقناعت جواب خواهم داد . . . . . ولی آیا هماره باید جز زرهٔ آغوش محبوب دیگری برای من بازنشود ؟ ! بلی من سربازهستم باید هرزحمت ومصیبتی را بخون سردی برخود هموار نمایم . نمیدانم این تپش وشور چه قوهٔ قاهریست که قلب مرا مغلوب ساخته وصدای مرا بلرزه می آورد؟ نمیدانم باین سحر وجادوئی که هرآن روح مرا مسخرمیسازد، باین جذبه وشوقیکه مرا با خود می برد ونمی توانم خودرا درمقابل آن بازدارم اعتماد کنم یااینکه بدان چون وهم شومی پیش بیایم. آیامیتوان عشق وعواطف را دشمن پنداشت وآرزوهای شیرین جوانی را، آمال پاك وبی آلایشی را که محبت وعشق به قلب ما اهدامیکند نابود ساخت ؟ ! ؟ . . . ؟ ! ؟ این نورماه آهسته آهسته خیره میشود .

ظلمت شب بصورت غیرمحسوسی بسپیدی می گراید ولی این آتش سوزندهٔ را که درقلب من افروخته اند فروزان تر میسازند واندیشه های من تاریك تر میشوند. آیااینهمه اضطرابات برای آنست که فلق پرتونخستین همان روز را به من نشان میدهد که من . . . . آیا اکنون همان روشنی که شبها وروزها دربین ظلمت ونور زندگی چشم براه آن بودم وورود آن را زود تر آرزو داشتم بروی من خواهدتابید . . . . . . ایکاش آرزوهای من عجله نمیکردند وروزدیگری را برای پذیرائی [illegible] عشق وجمال وگرفتن ریسمان شتری که باگامهای وسیع خویش ، باچشمان صبور ومتحمل خویش بارگرانیهای سعادت مرا درجلو درب قلعهٔ من فرود می آورد انتظار میکشیدم. فردا خورشید بر یراقهای نقرئین اسپی خواهدتابید. که مرا ، آرزو های شدید مرا بجای آنکه [illegible]وش محبوبم برساند برای مرگ ودشمنان می برد . آه اگر به اینهمه شور وتپش درآنجا خاتمه بدهند ونگذارند باری قلبم درآغوش تو بزند وجذبهٔ شور بیحدمن ، نگاه های پرازعشق وصمیمیت من ترا پخش نسازد . . . . . .

آه چرا نمیتوانم آن نیم دیگری را ازقلب خویش که بایست دراینجا ترك کنم بمیدان جنگ ببرم تاقوت ونیروی من دوچند ان باشد ؟ ؟ ! . . .

مابرای فتح وپیروزی میان می بندیم ولی آیا فتح مادر خون مانیست؟ آیاجز به مرگ بچیز دیگری میتوانیم دیدهٔ آرزوی پیروزی را بدوزیم؟اگر نمیخواستند من وتوبرای ابد ازهمدگر جداشویم بجای آنکه سعادت مارا بتعویق اندازند می توانستند دوروزی بعدشیپور قشون کشی را

بصدا درآورند . . . . آیا بایدهمیشه پنجه‌های جوانان نخست‌بخون دشمن وبعداز آن به‌حنای سعادت رنگ شود ؟ . . . ما باید همارهٔبیرق فتح‌را درمقابل مردان بلند کنیم تا بتوانیم خویشتن‌را لحظهٔ مغلوب عشق دو شیزگان ببینیم . . . . . نمیدانم نیاکان‌ما بخون سرد پیری این کاررا کردند ویااینکه حجت سعادت‌شان‌را باخون گرم‌جوانی مهرنمودند وآن‌را برای فرزندان‌خود به‌میراث گذاشتند ؟ آه ای‌افکارشوم‌دورشوید . . . . خداوندا گستاخی‌های مرا بیامرزومراعفوکن! . . . . . قلوب آنها پاك‌تر واندیشه‌های شان روشنتر ازمابود، آنها درپنجهٔ احساسات وعواطف‌خویش چون‌ما خوار وزبون‌نبودند . تحفه‌های ایشان‌برای محبوبهٔ شان‌گرامی‌تر ازمابود . آنها بجای‌لباس‌های رنگین بیرقهای افراشتهٔ فتح‌را به‌محبوبه‌های شان می‌بردند . . . . اگر گناهان جوانی‌مارا نمی‌بخشیدند این‌خون گرم‌را بما نمیدادند .

ای‌قلب آرام‌شو تو‌باید باشکوه وجلال بیشتری خودرا باوتقدیم کنی اینك روشنی صبح آفاق‌را فراگرفته‌است. ظلمت‌شب فناشده‌است . ستارگان ناپدیدگردیده‌اند . ماه افول نموده است. این‌چیزهای کوچك جای‌خودرا برای‌چیز بزرگتری گذاشته‌اند. تونیز ای‌دل من ! بگذار اندیشه‌های تاریك‌نابود شوند ، آرزوهای کوچك ازبین‌بروند. ستارگان رخشنده‌تر ماهی‌تابنده‌تر وخورشید‌بزرگتر درآسمان‌تو طلوع کنند. بگذارخودرا مسلح بسازم وهمینکه فریادشیپور بلندشود سپاهیان دیگر درپهلوی من قرارگیرند من‌باید آنجا باشم و دیگران به‌پهلوی‌من بایستند .

بلی‌وقتی ازیك امید بریدیم باید آن‌را بکلی فراموش و خود را به آرزوی دیگری پیوندکرد . ولی‌قلبی که‌بازیچهٔ آرزوهاست همارهٔ آنچه‌را بیشتر به او شادی می‌آورد بیشتر نمی‌پسندد ؟ یك‌لحظه مردفاتحی هستم که‌همه دیده ها بمن‌نگران‌اند وهمه سپاهیان به‌خوشبختی من رشك میبرند . برارواح باشهامت وسلحشور حکومت‌میکنم. نگاه مرا ازهرسو تحسین ها و آفرین ها ، تابعیت وتسلیم جلب می‌کند و مسرور میسازد . آواز دهل وشیپور برای من پیام شادی ونیرو ست . آوازی‌نیست که‌به‌دشمنان مغلوب من‌یاس‌وحزن ، ناتوانی وافسردگی می‌آورد . شیههٔ اسپ من در میان اسپانیکه سوار ان شان مغلوب شده اند بلند است و گوشها برای شنیدن آن باز هستند . لمحهٔ دیگری خود را جوانی می‌یابم که هر لحظه ساغرقلبم ازاحساسات‌وعواطف‌لبریز است. جمال وجلال دنیادرحیطهٔ نگاه من‌جمع میشود . عظمت روح‌من کوه ها ووادی‌ها را پرمیکند تخیل سعادتی که بتانی بطرف‌من می آید قلب‌مرا به‌تکان‌های ناگهانی‌عرضه‌میدارد . هرقدرنیازمندمیشوم خویشتن‌را بزرگترمی‌بینم . الوهیت وتقدس‌روح مرادربر گرفته‌بهر تاریکی که رو برومی‌شوم آن‌راروشن می‌سازم‌بااینکه مغلوب واسیرهستم بیشتر از فتح‌وپیروزی تمتع میکنم آنوقت‌سپاهی‌فاتح‌و نیرومندی بودم‌وا ینوقت عاشق‌دلباختهٔ‌هستم، آنوقت توان‌ونیروی جسمانی‌من مردم‌را بدورمن جمع میکرد واکنو ن نیاز

روح من قلبی را برای من مسخر میکند نمیدانم آنهمه کشور کشائی مراشاد میسازد یا اینکه می بینم دریچه قلبی بروی‌ام کشوده شده است مایه سرور و نشاط است. آه که انسان را بچه قوه های مخالفی سپرده‌اند که باو بازی کنند!؟!؟!؟ قلب همه چیز را برای خود می خواهد و ساغرش را بمن تقدیم میکند که آنرا از عشق و مستی از عواطف و آرزوها پر کنم و جامی بسلامتی خود سر کشم و دیوانه وار در وادی پر امن و آرامش سعادت رقصی کنم و گوشم را به آواز پر از جمال نی پرتاثیری وقف نمایم و ببینم در آغوش زهرهٔ تابنده و روشن و ماه زیبا همه چیز را جز آرزوی خود فراموش کرده‌ام. از آبهای زمینی، سبزه ها، اشجار، وادی ها، کوه ها، دشت و دمن هائی که به من زندگی خوش و حیات بخشوده اند قبرها و آبداتی که تماشای آن هامرا به خاطرات حزن می سپارد و در آن پدران و مادران، خواهران و برادران من خفته و ازدل خاك چشم شان برای دیدن خوشبختی و بد بختی بزرگی و کوچکی، شکست و فتح من بازاست چشم پوشیده‌ام. آن قوهٔ مقدس دیگری که بنام دانائی و تعقل نظام اینهمه کائنات را استوار داشته است میگوید توساغرت را بمن تقدیم کن تا آن را برای تو لبریز بسازم و آن رابسلامتی دیگران بنوش و خویشتن را از فداکاری و جانبازی سرشار بساز، مردانه وار در راه پرخطر خوشبختی گام زن و گوشت را به صدای پر از جلال وابهت دهل و شیپور بسپار و خویشتن برخورشید حاکم ببین. خون و جان خودت را فراموش کن و شاد باش برای آنکه نگذاشتهٔ آن آب ها و سبزه ها خشك شوند آن وادی ها و کوه ها، دشت هاو دمن ها را خطر تهدید کند آن قلب هائی را که درخاك خفته‌اند شاد بساز .... خداوندا نمیدانم وظیفهٔ من چیست؟!!! تو مرا رهنمونی کن.... آیا بزرگترین ضعف بشر همین نیست که نمیتواند خوشبختیهای حقیقی و جاویدرا ازسعادت های غیرحقیقی و آنی جدا کند؟ توچرا اینقدر آنها را بهم شبیه آفریدهٔ یا آنکه بشر چرا همیشه اشتباه میکند؟ آیا مامعذور نیستیم؟ تو نکوتر میدانی که اگر بتوانیم بفهمیم و اگر چشم ما کور نباشد اگر مارا بازیچهٔ فریب نسازند هیچ کدامی آنقدر احمق نخواهیم بود که حقیقت خالدرا قربان کنیم ......قلب بشر گواهی قوی تر از ندامت ها و حسرت های خود ندارد که بتو تقدیم کند و بدین وسیله از تو عفو و پوزش بخواهد .... اینك مسلح شدم.... خداوندا تو بمن مدد کن ... ای شتر مست با آنهمه تزئینات خویش از جلو من ردشو برو در سایهٔ درختی که اشك های من آن را آب یاری کرده بیاسای تامن باز گردم جلوه های زیبای خود را برای فریب قلب ناتوان من مفرست روزی خواهد رسید که آواز مسرت بخش جرس تو قلب و روح مرا برقص آورد. ای اسپ توانا و دلیر من بیا و مرا بردار و بجائی ببر که می توانم از آنجا شکوه و پیروزی بیاورم ...... خداوندامرا یاری کن تا بافتح درمیدان جنگ، جمال عشق را درفتح آرزوهای قلبی خویش تجلیل کنم و شکوه بخشم...... هنوز یك ساعت دیگر دارم .... بلی یکبار بائست رفت، آن پیره مرد مرا چون پدر دوست میدارد و مانند فرزند خودش فاتح و نیرومند می خواهد .... آه قلب پیر اوتنها به جوانی

دختر زیبا یش زنده‌است .... وقتی‌اورا ازمن دریغ نکرد یقین‌دارم دعای اودر حق‌من‌قبول خواهدشدبایست باووداع کنم....درجنگ گذشته‌فرزندجوانش‌دست‌اورا بوسید ولی‌نتوانست دیگر خود راباو نشان بدهدومردانه جان‌سپرد درین جنگ کسی ندارد که‌اورا بوداع پر افتخاری شاد کند آیا‌این وظیفهٔ‌من نیست ؟- (خارج میشود) پرده‌می‌افتد .

صحنهٔ دوم

صحنه : درب یکی‌از قلعه های باشکوه افغانی

پیره‌مرد : (در جلودرب) هنوز حرکت نکرده اید ؟ ! توقع نداشتم ترا ببینم گفتند قشون در تاریکی حرکت میکند . آرزو مند بودم رویت‌را ببوسم .

حلمی : نه‌خیر ولی وقت‌حرکت نزدیك‌است . چگونه‌می توانستم بدون دیدن شما بروم . آمدم تادست های شمارا برای وداع ببوسم . . . .

پیره مرد : (باخندهٔ معنی‌داری) بلی برای بوسهٔ‌وداع آمدی . . . .

حلمی : (سرش را پائین می افگند) نتوانستم بی آمدن بروم . آمدم تا دعای شما را بگیرم . . . و . . . .

پیره مرد : دعای من .. من‌دعا میکنم که‌خدا شمارا فتح ارزانی کند ولی آه جزاین‌نمیتوانم دعای دیگری‌بکنم . . این‌دعای من هماره مستجاب می‌شود .

بارهاودرجنگ گذشته نیز درهمین‌جا،درجلودرب‌همین‌قلعه‌دعا کرده‌ام‌وجوانان‌فتح کرده‌اند ولی نمیدانم من‌فراموش کردم یا آنکه خدانخواست فرزند جوان من بازگردد . . . . اوخود میداند که من‌شکایتی‌ازمرگ‌اوندارم وبدان‌جنگ‌وفتح‌شاد بودم،هرچند آخرین میوهٔ زندگی‌مرا تند بادآن حادثه فرو ریخت.مرگ او دیگرامید فرزند رادر قلب من کشت ولی‌آرزوی فتح در روح من چه قوتی‌دارد که هماره زنده مانده است . . . . بازهم شکرمیکنم،من درچشم هرجوانی سیمای اورازنده می بینم . اینك تودر مقابل من ایستاده هستی ، چنددقیقه پیشتر دوسه جوان‌دیگر نیز از ین راه‌گذشتند خیال میکردم که فرزند من باایشان یکجا ازجلومن‌گذشت اکنون اورا درپهلوی تو ایستاده می بینم عزیزمن گمان مکن که‌این وهمی‌است که ازدماغ پیرمن برون می آید من معتقد هستم که‌آنها ئیکه خود رافدا کرده اند نه‌مرده اند وروح آنهاهمیشه باآنها ئیکه بعقیدهٔ که ایشان داشتند وراهی که‌ایشان‌تعقیب می کردند معتقد وهمراه است یاری‌میکند وازایشان دور نه میشود . همین حالا که از خانه برون می شدم عینو نماز ش را تمام کرده مشغول دعا بوددیدم تبسم حزینی درلب های اونمودارگشت پرسیدم چرا میخندد گفت «برادر جوانمرگم رادیدم که برفراز قلعه گذشت . بالهای نورانی‌اوچون آفتاب‌میدرخشید

بمن گفت که نیازهای مرا بجا ئی که میخواهم رهنمونی خواهد کرد و "هم حلمی رادر میدان معرکه همراهی خواهد نمود واو را تنها نخواهد گذاشت درگرمی و جوش جنگ بروی اونسیم سرد و بروی دشمنانش شعله های سوزنده حواله خواهد کرد پدرجان آما خود را بتو نشان نداد؟»

حلمی : راستی شماهم اورادیدید ؟

پیره مرد : یك لحظه ازچشمان من دور نیست ولی دیگر بامن حرف نه می زند .
اومیداند که قلب پدر پیرش محتاج تسلی او نیست وخود عقیده دارد که فرزندش در آغوش مرگ آسوده تراست وجوار رحمت خداوندی از لطف پدر ایمن تر ، گرامی تر وگواراتر می باشد .

حلمی : عینو نام مراگرفت ؟ آیابرای من دعا میکرد ؟

پیره مرد : بلی حتی دیشب تمام شب مشغول رازو نیاز بود . هرچند میخواست . . . . .
احساساتش رادرحجاب حیاازمن نهان کندولی من پدر اوهستم اورا دردامن خویش بار آورده ام من میدانم که او وقتی خدارا پرستش می کند ترافراموش نمیکند .

حلمی : برای من شنیدن این خبرقوت وامید است . خوب شد توا نستم . . . . .
خودرابرای وداع برسانم . من یقین دارم که دعای شما ونیاز عینو برای من فتح وپیروزی می آورد .

پیره مرد : بلی فرزند خدا تنها نیازهای صمیمی وپاك بندگان خودرا می پذیرد .
اوچیزی راقبول میکند که سزاوار آستان کبریای اوباشد . من خیلی آرزومند بودم جبین ترا ، جبینی را که آیت فتح ونصرت ازان خوانده میشود ببوسم ولی بتو میگویم که هر جوان فتح میکند ولی اگر خودش خطوط در خشندهٔ جبههٔ پاك خود را نزداید . برای تو قلب قوی و روشن نیاز میکنم و یقین دارم تاوقتیکه قلب تو برای اطاعت ازقوانین مقدس دین ونظام بازاست همینکه دستت راازقبضهٔ شمشیرجدا کنی عرق مجاهدات وپیروزی راازجبین خویش باآن پاك خواهی کرد . ولی(تبسم معنی داری میکند) تکرار این کلمات و"داع کلماتیست که از قلب جوانان بیرون می آیدولی تدبیر پیران باآن موافق نیست .

حلمی : ـ(محجوبانه) ولی چطورمیتوانستم خویشتن راازاظهار مطلب پاکی باز داشت ؟ البته شمامرا عفو می کنید .

پیره مرد: بلی فرزندمن ، من ترا عفو می کنم ولی خبر داری که وداع سفر راتلخ می سازد این را کسی می تواند خوب تربفهمد که بیشتر سفر کرده و بیشتر به وداع مجبور شده است ، آنهم کسیکه درجوانی پیره مرد دلسوزی نداشته است که دردرب قلعهٔ محبوبش

باو نصیحت کند . وداع.....وداع جز خاطرهٔ غم‌انگیزی نیست که حساس ترین گوشهٔ قلب‌را برای خود انتخاب می کند .

حلمی: (محجوبانه) اما......

پیره‌مرد: آیا چه؟ آخر اورا خواهید دید. چقدر خوبست بجای آنکه یکدگر را در اشك واندوه ترك کنید در خنده وسرور باهم یکجا شوید .

حلمی: من نمی توانم آرزوداشته باشم که باری اورا دیده خواهم توانست . چگونه میتوانم بمید ان جنگ برو م و امید باز گشتن را در دل بپرورانم؟!

پیره‌مرد: تو بفتح خود یقین نداری؟

حلمی: یقین دارم که قشون ما فتح خواهد کرد ولی اگر امثال ما زنده میمانیم این لذت وافتخار مشکوك است .

پیره‌مرد: کی‌میداند که کی می‌میرد، من امیدوارم و دعامیکنم که فاتح بازگردی توجوان هستی وباید بدانی که جوان جز بیاس نمیمیرد . جوان خود آرزو وامیداست وزندگی او زندگی امید وآرزوی اوست.

حلمی: من به هیچ وجه مایوس نمی شوم ولی آرزوی من بامن نخواهد مرد آیا روح فرزند جوان شما امروز صبح بابالهای زنده ورخشنده ازفراز این قلعه عبور نکردو به عینو تسلی پر از محبت خود را اهدا ننمود؟ ولی مصمم هستم که زنده بازنگردم .

پیره مرد : بهتر است بگوئی مصمم هستی که مغلوب باز نگردی . زندگی در فتح ومرگ در مغلوبیت است .

حلمی: آری اگر فاتح بازمیگردم..... آنگاه (سرش را بغرور می بردارد)

پیره مرد: بلی فرزند من آنگاه باگردن افراشته و چشم بلند او را خواهی دید که برق شمشیر فاتح تو در لبهای او بجلوهٔ تبسم سرور وافتخار مبدر خشد . ولی در ینوقت مصلحت نه‌می‌بینم اورا ببینی.

حلمی: پدرعزیزمن !قبول میکنم . من همواره به بزرگان خود مطیع خواهم بود تمام جوانان و پهلوانان قوم ما به بزرگان خود اطاعت دارند .

پیره مرد: (جبین اورا می بوسد) برو فرزند !من برای تو دعا میکنم که هنگام بازگشتن وقتی برقبر من بایستی ودعا کنی دعای تو نیاز یك سپاهی مغلوب نباشد . خداشکایت را نه‌می‌پذیرد دعای یك سپاهی مغلوب جز شکایت رنگ دیگری ندارد . خداوند شکر و سپاس را دوست دارد واین همیشه ازکسانیکه فاتح وپیروز ند ساخته است .

حلمی: من هم آرزودارم و بیقین میگویم که وقتی دست شمارا ببوسم لب من لبی نباشد که خندهٔ فتح وپیروزی در آن دیده نه شود .

پیره‌مرد: شاید وقت حرکت نزدیك باشد ؟ (صدای دهل وشیپور بلندمیشود)
حلمی: (بدیو ار قلعه می نگرد) صدای دهل حرکت است . همین حالا باید حرکت کنیم.
پیره‌مرد: بروفرزندمن! خداحافظ توباد!!..... شاید دیگر ترا نبینم زیرا عمر من به آخر رسیده‌است. من ازهمین‌حالا جگر گوشهٔ خود را به‌شرافت‌ومردی‌تو می‌سپارم، اواز تست . من‌مرده یازنده‌با شم اگرزنده وفاتح بازگشتی سرراست دربااین قلعه بروی‌تو کشوده خواهد شد . در آنوقت من‌زنده نخواهم‌بودتاباتووعروست همراهی کنم . شترمحبوب‌من ازمن‌وکالت خواهدکرد ومحمل سعادت شمارا خواهد بر داشت . ترا بخدا می‌سپارم.
حلمی: (دست ها ی پیره مرد را می بو سد) خدا حا فظ ..... شما بقو ل شرافت ومردی اعتماد کنیدو مطمئن باشید......(روان میشود)
حلمی: (باخود) خداحافظ.....اوازتست اگرزنده وفاتح بازگشتی دربااین قلعه‌سر راست‌بروی توکشوده خواهدشد.......اوازتست....اگرزنده‌وفاتح.....بازگشتی...... صرف اگر بازگشتم سعادت مندخواهم‌شد.....خداوندا‌تو اورا حفظ کن !!! ..
(آوازدهل بلندتر میشود . صدای شیپورو غریوترانهٔ سپاهیان بگوش میرسد .)
(پر ده می افتد)

صحنهٔ سوم !

درب همان قلعه . . . .

پیره‌مرد : (تنها) . . . . آه فرزند عزیزمن دیگر تو بجنگ‌نه‌می‌روی و برای پدر بدبخت وناتوانت افتخار نه می‌آوری . . . . خاك قوت وجوانی ترا برای‌ابد پوشیده است... بازهم مرگ نمی‌تواند سیمای‌ترا ازمن‌نهان کند ؟ من‌تراصدامیزنم ولی تو برای همیشه ساکت‌شدهٔ . . . نگاه‌من ازینجا درقبرتو نفوذمیکند نیك‌می‌بینم که به‌حیرت به‌من نگاه میکنی وباتبسم‌ساکتانه بمن‌میگوئی که‌مرگ آرزوهایت‌را ازتوربوده وارمانی‌برای تو نگذاشته‌است بمن گفتند تیرمرگ سینهٔ‌تراشگافت ودرقلب‌تو فرورفت . . . . آری من‌نیز درد آن ضربت را درقلب‌خود حس میکنم. . . . خداوندا چرا مرا بیچاره و ناتوان ساختی ! ؟ . . . بلی‌قشون حرکت کرد. . . . امروزباروز یکه روی‌ترا بوسیدم هیچ‌فرقی ندارد . . . هنوز آن‌دهل و شیپور کهنه نشده‌اند که توقدم هایت را با آهنگ آنها درست‌میکردی . گوئی‌من ازهمان‌روز تااین‌دقایق ازجای‌خودحرکت‌نکرده‌ام و همان صداهابگو شم میرسد. . . . . پروردگارا چه‌وقت دردهای مرا خاتمه خواهی داد. . . این‌راه زندگی‌چقدردوراست . . . . برای پیری که‌عصای او شکسته، پایش‌ناتوان وقلبش رنجور است دورتراست . برای کسیکه همراهش او را ترك کردهٔاست سخت خسته

کننده است . . . . آنجا قبرستانیکه نیاکان من در آن خفته‌اند روی پشته معلوم میشود حتی قدمهای ناتوان من میتواند درچنددقیقه به آن جا برسد . . . . . . من نیز جز به آنجا بجای دیگری نمیروم. راه زندگی انجامش همانجاست ولی باز هم نمیتوانم در پایان شصت سال خودرا در آنجا بیابم . . . . . میگویند عمر زودگذر و کوتاه است این را کسی میتواند بگوید که یك لمحهٔ بدبختی واندوه او را یك عمر دراز خسته نساخته واذیت نکرده است خداوندا مرا عفو کن این تو هستی که در پدر عاطفهٔ شدید خلق کردهٔ و بشررا طوری ساختهٔ که باری به شکایت حس سپاس وشکررا درخود بکشد وخودرا بدبخت تر بسازد . آیا حلمی فرزند من نیست؟ آیا اوعوضی نیست که بمن دادهٔ ؟ راستی تو عصا وهمراه دیگری بمن بخشودهٔ اورا حفظ کن ومرا ببخش این بندهٔ ناسپاس را تو قابل شکر بساز وسرش را به آستان خویش برای عبودیت بپذیر ! بلی باید بروم نمیدانم این دختر چه حال دارد . در چشمان او عشق وصمیمیت می بینم آیا نگاه آنها در دیوارهای این قلعه نفوذ نکرده وآنها همدیگرشان را ندیده‌اند . چرا نگذاشتم باهم وداع کنند . . . . . اگر باز نگردد ونتوانند یکدیگر شانرا ببینند آیا بد بختی دو قلب پاك ، دو دل عاشق . . . . مرگ دو آرزوی شدید جوانی روح مرا ناقرار نه می سازد ؟ . . . . ولی حالا رفته است. تنها من می توانم حس کنم که نگاه آخرین او چه قوت مغلوب کنندهٔ درخود داشت . خیال کردم دیوارهای قلعه را ویران خواهد کرد ولی در قلب سرد وپیر من اثری نکرد . . . . آه انسانها چقدر ازهم دور وتا چه اندازه بهم شبیه هستند ؟ ! . . اگر مادر عینو به دخترش افسانه خود و من را گفته باشد او را از من نارضا ساخته خواهد بود . آه آنروز چقدر قشنگ بود . جوانی چه قدرت بزرگیست ! کی میتوانست مرا ازوداع مانع شود آیا من برای جنگ میان نه بسته بودم . . . . ؟ هنوز گرمی آن بوسهٔ وداع را درلبهای سردخویش حس میکنم . . . . من که خود سر گذشت شوریدهٔ دارم چرا حلمی را ازین لحظهٔ شیرین محروم ساخته . . . . آری وداع خیلی شیرین ولی سخت حسرت انگیز است . آیا آن قدرتی را که من ازان دقیقه گرفتم سپاهی دیگری درمیدان جنگ داشت ؟ ؟ ! خاطرهٔ آنروز درقلب من جاویداست . . روزگار نمیتواند معبد باشکوهی را چون قلب عاشق که صورت آسمانی محبوبش آن را تزئین می کند ونیازهای پاك وآرزوهای ارجمند او آن را عظیم و مجلل می‌سازد ویران کند . اینك موهای من سپید هستند ولی رنگ آن خاطرهٔ پر از جوانی را حفظ کرده‌ام . از همان روز حس میکردم که هر لحظه که از عمر آن میگذرد مرا بزرگتر می سازد امروز می بینم که مانند کوه عظیم الشانی سرم را برف‌های سرد پیری پوشیده است ولی دامن من از آن گلهای آتشینی که گرمی خودرا از عشق و جوانی گرفته‌اند پراست . . . . . وبروادیهای زیبای حیات وادی هائیکه خزان نمیتواند خاطرات بهار را از قلب آن برون کند

حکومت میکنم .... اینهمه عظمت وجلالی که‌امروز درقلب خود حس‌میکنم همه‌مر هون نیازهای همان یک‌روزاست روزیکه‌دیگرنتوانستم به‌آفتاب آن چشم بکشایم وتنها امروز می‌توانستم نظیر آن‌را ببینم ولی برای من مقدرنبود ونگذاشتم حلمی و عینو باهم وداع کنند..... آه‌تنهاهمان‌شادی جوانیست که‌میتواند یاس‌واندوه پیری‌را تخفیف کند..... پیره‌مردانیکه به‌حسرت ازیاد آن روزگاران اشک‌میریزند طفل اند.... حتی مرگ فرزندجوانم نتوانست بکلی‌مرا ازین خاطرات محروم بسازد.... راستی بدبختی‌من خیلی بزرگ‌است...... دیگرهمه صداها خاموش‌شده‌اند وقشون رفته‌است..... آنجا درمیدان‌جنگ مرگ وافتخار منتظرآنهاست وکشش این‌دوقوهٔ بزرگ گامهای شانرا تیزتر می‌سازد.... چه وقت میتوانم بیقین بدانم که کدام یک قوی تر است خوف یا رجا.... آه حلمی...... خدا...... (دروازهٔ‌قلعه ازداخل بازمیشود)
(عینو روی صحنه‌می آید)

عینو: پدرجان‌شاید نخواست برای‌وداع بیاید تاچه‌وقت انتظارمیکشی من‌ازبرج‌قلعه‌دیدم قشون حرکت کرده‌است همه‌رفته‌اند.

پیره‌مرد: فرزند من.... آمده‌بودبااووداع کردم.....آیا.....

عینو: آمده‌بود؟!؟ آیا بازمی‌آید ومنتظر اوهستی؟

پیره‌مرد: نی‌فرزندم بااووداع کرده‌ام. باقشون‌حرکت کرده‌است. البته باز میگردد ولی وقتی جنگ‌تمام‌شود وقشون بازگردد.... آیامرا....

عینو: آه پدرجان مراعفوکن آرزومند بودم یکمرتبه اورا‌ببینم......

پیره‌مرد: فرزندم مراعفوکن.... اوخیلی‌آرزو داشت تراببیند ولی‌من نگذاشتم (به قلعه داخل میشود)

عینو:-(آهسته باخود)بلی میدانم‌تواورا نگذاشتهٔ ....اوخیلی آرزوداشت‌نی‌خدا نخواست... خداوندا آیاتوخواهی خواست ؟!.....؟

پیره‌مرد:بیافرزند... میخواهم‌وضو کنم.....

عینو:(درب‌قلعه‌رامی‌بندد)می آیم...

(پرده‌می افتد)

صحنهٔ چهارم :- پس از نه ماه

پیره مرد:(در بستر):فرزندمن اندکی آب در حلقم فروریز!

عینو:(آب را باومیدهد)پدرجان امروز خیلی تشنه میشوی .

پیره مرد:فرزند من اینجا پیش روی من نزدیك بنشین..... آری خیلی تشنه میشوم انسان تا وقتیکه
زنده است خیال میکنند زندگی بجز تشنگی نیست . اکنون می بینم که مرگ هم برای ما
جز تشنگی چیزی ندارد. خدامیداند این عطش شدید بشر در کجا و بچه چیز ختم میشود ؟چه
وقت ودر کجا حلق ما تر خواهد شد؟؟

عینو:پدرجان چرا ازمرگ صحبت میکنی این صحبت تومرا تنها می سازد....

پیره مرد: فرزند من چرا کوشش کنم که ترا فریب بدهم راهی درجلو نگاه من باز شده است
که باید آن را بپیمایم و ترا ترك کنم ..... حس میکنم که میمیرم ....
یك کمی آب به حلقم فرو ریز ....

عینو:خداوندا بمن واو رحم کن....مرادرین دنیای بزرگ تنها میگذاری؟من نمیتوانم حتی
درین قلعه.... حتی در اطاق خودتنها بمانم ....

پیره مرد:فرزند من آب خواستم.

عینو: (آب را در حلق او میریزد) پدر جان که می تواند تنهائی فرزند ترا به نگاه
رحم و شفقت پر کند...چطور میتوانی بمن بگوئی که مرا ترك میکنی؟.....

پیره مرد:خدا...راستی جزخدا کسی نیست که من ترا باو بسپارم.. اوست که مرا از توجدا
میکند وهم اوخواهد بود که بر تو بدیدهٔ رحم وشفقت بنگرد ... آیا او به بندگان خود
مهربان تر از پدر نیست فرزند من گریه مکن ...

عینو:آری خدا بزرگ ومهربان است او تراصحت خواهد داد او بهتر میداند که سعادت من در
زنده ماندن تست اوبه من رحم خواهد کرد ...

پیره مرد:عینو! خداهماره مهربان است . گاهی بما مصیبت میفرستد وسختی می آورد ولی اینهم
از مراحم اوست .....ماخیال میکنیم که مارا زحمت میدهد . بشر نمیتواند خوشبختی و
بدبختی خود را بداند...تمام عمر درپی سعادت خودسرگردان است درحالیکه سعادت
وخوشبختی او از او دور نیست او نمیتواند آن را بشناسد. ماخیلی ضعیف ونادان خلق شده ایم...
اگر صرف بتوانیم سعادت خود را تمیز بدهیم ... راه وچارهٔ دیگری برای این کار
درنزد ما موجود نیست جز اینکه ایمان داشته باشیم که آنچه خدا میکند همان برای ما نیکوست
و سعادت ما در رضای اوست .

عینو: من چگونه می توانم باغمهای خود تنها مقاومت کنم . پدرجان...

پیره مرد : فرزند من شکایت مکن . . . . . اگر میتوانی اشك مریز . . . . . . به من گوش بده..... آه نه ماه گذشت قشون ماهنوز بازنگشته است . کاش میتوانستم یکبار خلمی را ببینم ... فرزندمن وقتی با او وداع میکردم باو گفته بودم که تو ازان اولی و اگر باز گشت درب این قلعه بروی او گشوده خواهد بود . وشترمن محمل شمارا خواهد بر داشت تو باید این را بیاد داشته باشی... بتو توصیه میکنم که در تمام دقایق زندگی باو اطاعت و محبت داشته باشی... تو در زندگی تنها هستی . کسی دیگر نداری که یك گوشهٔ قلبت را ازو بسازی دلت را سرا پا وقف محبت او کن و یقین داشته باش که یك زن سعادت و خوشبختی بزرگ ترازان برایش متصور نیست که قلبش پر از عشق و محبت شوهرش باشد . یگانه دارائی من تو هستی که آن را ترك میکنم و بخدا میسپارم . همه چیزها را مانند خودت به خودت می سپارم . عقیده داشته باش که سعادت هر کس بدست خود اوست . خداوند به همه بندگان خود نظر لطف و مرحمت دارد وتمام کسانیرا که اورامی پرستند دوست دارد . آنهائیکه بدبخت می شوند بدبختی شان محصول اعمال و نیات خود شان است خداوند آنها را عقوبت می کند برای آنکه آنها بخود ضرر رسانیده اند . نیك بختان را نعمت و ناز می بخشد برای آنکه آنها خود را سزاوار آن ساخته اند و در نه بدی بندگان نمیتواند بخدا ضرری برساند و نیکی ایشان جز برای خود شان مفید نیست .... من با قلب و روح خود شهادت میدهم که خدا یکی است . مهربان و بخشنده است...دعا کن که گناهان مرا عفو کند...فرزند من خدا حافظ...خداوندا مرا دریاب...(جان میدهد)

عینو: (فریاد میکشد) آه پدر جان ترا چه میشود...چرا اینهمه گفتار نیکو را زود خاتمه بخشیدی چرا ساکت شدی....پدرجان حرف بزن... بمن نیکی و صلاح بیاموز... آه ترا چه میشود ؟ .... خداوندا اورابیامرز. . . . . قلبی که شصت سال به عاطفه وعشق گرم بود، از کوچکترین اشتباهی در آتش ندامت می سرخت جز آرزو های نیك امیدی در آن نبود . . . . سرد شده است .... چشمیکه نیاز آز را اشك آلود می ساخت بروی دنیا و زندگی پوشیده شد. پیکری که شصت سال تمام حرکت کرد .... دریك لمحه ساکن و آرام شد...... دیگر مرا تسلی نمیدهد.... تنهائی مرا نمیتواند ببیند .... برای سعادت من نمیتواند دعا کند او در آخرین نگاه خویش همه چیز را انجام داد. لحظهٔ که مرگ می آورد نگاهی مختصری که برروی مرگ دوخته میشود دریك آن کار های چندین ساله زندگی را می تواند انجام دهد ....آه . .. آه.... پدرجان چرا مرا بیکس گذاشتی (ضعف براو مستولی میشود)

پرده می افتد

صحنهٔ پنجم: پس از ۳ ماه .

(درقرارگاه اردو. حلمی در خیمهٔ خود ....)

حلمی : نمیدانم بابای بزرگ چرا امرداد اینجافرود آئیم .. بیش از سه میل به شهر نمانده است.

یاور : احمدشاه کبیر بهتر از ما میداند ..... هنوز تازه شام شده است قشون می توانست تا خفتن بشهر برسد .

حلمی: شاید نمیخواهد فتح درخشان خودرا درظلمت شب به شهر ببرد .

یاور: بلی جز این شده نمیتواند ...

حلمی :ولی کسانیکه وظیفهٔ خودرا انجام داده اند وبعد ازیك سال فاتحانه به شهر خودوارد میشوند چه دلها که منتظر آنهاست . امشب درخانهٔ سپاهیان انتظاروشوق حکومت میکند .

یاور: آری ولی چه میشود ؟ بهترست آنها را مشتاق تر بیابیم .

حلمی: شهر خبردارد که قشون بازگشته است ولی ماهیچ نمیدانیم درشهرچه خبر است .

یاور : همه کس شاد وخرم است .

حلمی: دلهای حزین نیز بی شماراست آنهائیکه منتظر فرزندان ، شوهران و برادران شان نیستند .....

یاور: ولی تاکنون کسی از کشتگان بصورت صحیح اطلاع ندارد .....

حلمی : پس شب سختی برشهر حکمفرماست همه کس حزین است زیرا هرپدر ومادراز فرزند خود متوقع جانبازیست واورامرده می شمرد ....

یاور : آری ...

حلمی : امشب خوف ورجا بادلها بازی میکند. بهرصورت می توانی بروی. .... یکبار خیمه هارا ببین وامر بابای بزرگ رابه پهره داران برسان که هیچ فردی حق ندارد پیش ازقشون بشهر برود .

یاور : اطاعت . (خارج میشود)

حلمی : (تنها) . . . . یکسال تمام . . . . . . .انتظار مرگ . مسافرت . . . . . . سفر یکه ازتسلی وداع عاری باشد .... . آه چقدر سخت میگذرد رد گوئی پیش از وداع ازدیدار اومحروم شده باشم . گذشت . اکنون بیش ازسه میل ازهم فاصله نداریم . دوماه پیش ازین هزاران میل ازودور بودم . چندین کوه درمیان بود. ولی امروز عصر هنگامیکه برتپه برآمدم قلعهٔ که سعادت مرادرآن محصور ساخته اند معلوم می شد . آیا من نمیتوانستم ببینم یاحقیقتا در اطراف آن هیچ کسی دیده نمیشد . ولی من میتوانم این سه میل راه را قطع کنم وخویشتن را به او برسانم . چه لازم بود درینجا فرود آئیم . اگرامروز میرفتیم وحالا به خوشبختی های خود میرسیدیم از عظمت قشون کم می شد ؟

آیاهمه سپاهیان باین خوش نبودند . یك امر قوما ندان بزرگ هزاران هزار آرزوی شدید را متوقف ساخت . آیا خودش مائل نبود امشب رابجای آنکه در یك خیمهٔ نظامی سحر کند درقصر شهنشا هی بگذر اند ؟ شاید برای اوهمین ترتیب خوش آیند است ولی من چه مجبوریت دارم ؟! قانون ، امر ، اطاعت ، وظیفه . . بلی اینها همه قابل احترام است ولی آیامن بحیث یك سپاهی وظیفهٔ خودرا انجام نداده ام ؟ وظیفهٔ من جنگ وفتح ، اطاعت بهقبول واستقبال مرگ بود . . . آیا امتحان خودرا ندادم ؟

آیامن اول کسی نبودم که اسپ خود را بدریا افگند ؟ آیا دربسه قلعه را من نکشودم ؟ آیادوبار برقلب عسکردشمن جزمن دیگری حمله کرد ؟ آیا بابای بزرگ ، قوماندان اعظم سه بارجبین مرا نبو سید . . . . . حالا دوپاس ازشب گذشته است ولی هنوز دراینجا هستم تانظام عسکر برهم نخورد دیگرهیچ خطری نیست آخر ین وظیفهٔ خودراهم انجام داده ام اگر یك پاس پیشتر ازدیگران میروم چه میشود ؟ میتوانم تاوقت حرکت قشون بازگردم . . . ولی یکبار بایست خودرا رسانید . . . . .

آه آن پیره مرد ، اگرزنده باشد چه اند ازه مسرور خواهد شد !!؟ من فاتح وزنده بازگشته ام عینودرب قلعه راسرراست بروی من خواهدکشود اورا درآغوش میکشم . .

آه این چه صدا ئیست که به من میگو ید قانون را احتر ام کن . . . . امر و . . . .

توحق نداری پیش از دیگر ان بروی ... این صدای قانون است ... نی محض خیال میکنم ... من باید بروم هیچ دلیلی نمیتواند مرابازدارد . اینجا جزیك انتظار کشنده وظیفهٔ دیگری متوجه من نیست . میخواهم درعوض آنکه بخوابم واستراحت کنم خود را بهمحبو بی برسانم که یکسال تمام بدون وداع اورا ترك کرده ام . بایست حرکت کرد ... بلی بایدوقت را از دست نداد ... آه چهرهٔ متبسم تومرا بسوی خود میکشاند تو آغوشت رابرای من باز کردهٔ ... آه این دست تست که روی زنجیردرب قلعه گذاشته شده است ؟ آیا آن را بروی من می کشائی ... بلی عینو آن را بکشای اینك من آمده ام ز نده وفاتح باز گشته ام . نخست بگذار ترا در آغوش کشم آنگاه آن پیره مردرا بیدار کن ...

آه این توهستی ... تو مرانگذ اشتی وداع کنم . د ست ها ی مر تعش تو بچه قو تی زنجیر را برای من میکشاید ... !! بگذار زود دست ترا ببو سم ... من افسا نهٔ جنگ را وقت د یگر ی بتو خوا هم گفت . . . اول بگذار عینو را در آ غوش کشم . . . .

راستی چه در ست گفته بودی ، بهتر است بجای آ نکه یکدگررا در حسرت واند وه ترك کنید بشا د ی وخند ه ا ستقبا ل نما ئید . . . . . . ا ینك من هستم . . . . . بسوی تو می آیم .... (ازخیمه خارج میشود)

پرده می افتد

صحنهٔ ششم:

حلمی: (دروازهٔ قلعه رامی کوبد) چرا بازنمیکنند ؟ آیا داخل این قلعه کسی نیست ؟
(مجدداً بشدت درب رامی کوبد) آیا خواب پیر مردان هم اینقدر سنگین می‌شود ...
باید اندکی مکث کنم... آیا او نگفته بود که اگر زنده و فاتح باز گردم درب قلعه سر راست
بروی من گشوده خواهد شد. ...... ؟!! آیا من زنده و فاتح نیامده ام ؟ آیا این همان
قلعهٔ سعادت من نیست ...... ؟! چرا باز نمیکنند. ؟!
(بدرون قلعه سنگ می افکند) حالا هم صدائی شنیده نمی شود ... آیا بجائی رفته اند؟
(مجدداً سنگ می‌اندازد) صدای پای است ... نزدیك می‌شود ... قدمهای جوانی
بطرف من می آید .... آن پیره مرد نمیتواند با این قدم‌های تند بیاید. آه چرا نمیتوانم
بدانم کیست ... بلی بیدار شدند ... آیا درین لحظه متوقع ورود من نیست ؟ عینو اگر
تو باشی برای من چه سعادت بزرگیست من یقین دارم که تو نیز مرا مانند سعادت خویش
استقبال میکنی ... فردا افسانه های دلیری من تراشاد خواهد ساخت ... خداوندا درب
سه قلعه را به نیروی جوانی وقدرت شهامت گشودم درب این قلعه را بروی نیاز های
من باز کن ! ... اینجا آغوش سعادت بروی من بازمیشود .... آغوش پیره مردی
که چون فرزندش مرادوست دارد ... آغوش محبوبی که او را ازجان دوست دارم.....
آه بین الطلوعین تاریکی وروشنی را بهم آمیخته است ... آیا خواهم توانست پیش
از طلوع خودرا به اردو برسانم..... (ازپشت دروازه صدای زنی جوان شنیده می‌شود):
کیست و کرا میخواهد ؟

حلمی: این من هستم. کسی که بصدای تو آشناست ....

عینو. من نمیدانم تو که هستی و کرا میخواهی .....

حلمی: دروازه را باز کن ..... این من هستم. آیا صدای مرا نمیشناسی .. کاکا کجاست

عینو: کاکا سه ماه پیش مرده است تو که از مرگ او خبر نداری چطور میتوانی دعوی
آشنائی کنی ؟!

حلمی: مرده است ..... آه ... . دروازه را باز کن تا باهم گریه کنیم این من هستم ....
حلمی ......

عینو: حلمی با عساکر فاتح می آید .... او با صدای دهل وشیپور فاتحین می آید.
او باجوانان وسپاهیان می آید ..... باز گرد من ترا نمی شناسم ....

حلمی: من کسی دیگر نیستم .... عینو من حلمی هستم آیا اینقدر زود فراموش
شده ام .... ؟!

عینو : آیا فو جیکه آو از فتح آن آفاق راپر کر ده ا ست چنین خمو شا نه بشهر وا ر د شده ا ست ..... بی دهل وشیپور می آید..... آیا حلمی ازفاتحین نیست ؟

حلمی : من حلمی هستم . . . . زنده وفاتح بازگشته ام . چرا درب قلعه‌را سر راست بر وی من نمیکشائی .....چرا مرانه‌می شناسی .... وقت میگذ ر د ...... شتاب کن ومرا دریاب .....

عینو: تراچه‌شده است...تنها ستی؟

حلمی: چیزی نیست ...دروازه راباز کن ...آری‌تنها ستم.

عینو: چرا تنها آمدی...

حلمی: برای آنکه دیگرتوان نداشتم مهجوربا شم‌وتتو انم ترا ببینم . پیشتراز دیگران آمدم تابانگاه‌مختصری برتو،فردا خودرا حقیقتاً بزرگ وفاتح ببینم . من‌بایدزودبازگردم ...

عینو: چرازود بازمیگردی...

حلمی:برای آنکه بایدباعسا کر یکجابشهر وار دشوم . پیش از آنکه روز شود باید در ار دو باشم...سه‌میل راه درپیش‌دارم .

عینو: در ب این قلعه بر وی کسی با ز نمیشو د که بر ا ی خا طر یك زن قا نو ن‌رابشکند وو ظیفه را فرا مو ش کند....

حلمی: عینو این صدا ی تست که قلب مر امی شکند؟؟

عینو: بلی باز گرد من نمی توا نم ترا ببینم ...

حلمی: مراعفو کن... اگر پدرت‌زنده‌می‌بود چنین نمیکرد...

عینو: به‌مرد گان تهمت مکن...باز گرد ...بر و تا قا نو ن ترا عفو کنند ...
(گر یه گلو ی او را می گیرد)

حلمی: (ما یو سا نه باز میگر دد)بلی تا قا نو ن...

پر ده می افتد
پایان

پښتو د شاهانو په دربارکې

ښاغلی بېنوا :

دپخوانو پښتنو دعامی طبقې اوغريبانوخوهم دونی دلاسه وشوه چه پښتوئې دزمانې دهر راز طوفانی هرج ومرج څخه په خپلو سينو کښې وساتله اوتردې وختهئې راورسوله ، په سوو سوو اور ژبی شاعران پکښې پيدا شوه او د خپلې ژبې ادبئې تر خپله وسه پورې ، د نو رو په زرو کالو روزل شو وژبو له ادبه سره تقريباً ځنګک پر ځنګک ودراوه که څه هم دوی شاهان نهوه ، مګر بيانې هم خپل دغريبی پکور کښې د ملی ژبې دپانګې زياتولو دپاره راز راز «پټې خزانې» راغونډې کړې دي ، چه اوسئې د پښتو فضلا کله دسليمان ماکوله کنز دي څخه نيمه چپاوشوې خزانه راباسی او کله دمحمدهوتک پر « پټه خزانه » چه دپښتوله هر راز مرغلرو ډکه ده پېښېږي . کله دهيلمند پر غاړو دبست په کنډ واو کښې د «سالووږمه» لټوي او کله دشيخ متی کره «د خدای دمينی » شرك پلاس ورځی . ځکه نو اوس غواړی چه سر بېره دغريبانو پر کورودپخو انيو شاهانو په دربارو کښې هم پښتو ولټوی اومقامئې ځانته څر ګند کړی .

ښاغلی « بېنوا »

ډېرښه! مګر تاسی ته خو ښه تره معلومه ده چه انسان په ژوند کښې چه هرڅونی اوډېرې هڅونې ئې دژوندمشکلات اواړی هم ډېرېږي ، په افکارو کښې هم دغه انسان افکار چه ساده او بسيط ژوندلری دغه انسان له افکارو سره چه مقيداولړ ژوند کوی ډېر توپيرلري ، دساده ژوند افکار ساده اومحدودوی ، دلوړ ژوندافکار که څه هم لوړ بهوی ، مګر په هم هغه اندازه پريشانه او ياشلی هم وی ، ډېر خلك چه دخپلو افکارو پر اداره کولو واك نلری ليدل شوی دي چه ډېر ديو افکارو تراغېزې لاندې ئې خپل موجوديت بايللی دی ، کله وی چه يوه جزوی مسئله ئې افکار جلب کړی اوهغې مسئلې ته تر لزوم ډېر زيات اهميت ور کوی او کله بياوی چه ډېره مهمه موضوع ئې (چه فرضا ديوملت ژوندپوری تړلې وی) له نظره ولوېږي او هيڅ اهميت نه ور کوی .

ه

اوس نو راشيء خپل شاهان وګورو (۱) چه تردي تأثيرلاندي راغلي دي که نه ؟ او په هغه بحراني وضعيت کښي چه يو عجمي وزير به ويل :« زه په هنداره کښي نه ګورم چه ديو عجمي مخ و نه وينم » پښتنو شاهانو چه هم داسلام او هم دمليت ميناں وه څه حال درلود ؟ ددي پوښتنو ځواب خو به پخپله په لاندي کرښو کښي وو ايه شي.

او په مختصرډول به دهغو شاهانو نو مونه چه پښتو ئي پخپلو در بارو کښي رو زلي ده په ترتيب سره راوړو او دهغو دخدمتو چه خپلي ژبي ته ئي کړي دي تر هغه ځايه چه موږ سوي يادونه وکو :

۱ : ـ دامير کروړ پښتو پالنه (۱۰۰ هـ)

امير کروړ دامير پولاد سوري زوی و ، او دغور له سوري پښتنو شاهانو څخه و ، چه په ۱۳۹ هـ کال دغور په «مندیش» کښي پاچاشو ، او جهان پهلوان ئي باله ، دغور کوتونه او د بالښتان او خيسار او تمران ماڼۍ اوبرکوشك ئي تول ترحکمراني لاندي وه (۲) وايي چه ډېر غښتلی پهلوان و ، په يوه تن له سلو جنګاوراو نو سره جنګېده ځکه ئي نو « کروړ » باله (۳) چه په پښتو کښي هم دالغت تراوسه دکلك او سخت په معنی مستعمل دی نصر لودي وائي :ـ

ګروه مي هغه لرغو نی دی اوس هم کروړ په لرغونه یم

په زميندا ور کښي ئي هم دمنديش په ښهرماڼی درلوده او دپټي خزاني مؤلف دتاريخ سوري په حواله ليکي چه دي کورنۍ په قرنو قرنو په غور بالشتان او بست کښي حکمراني کوله او د« سهاك » له پښته و (٤) منهاج السراج دده دپلار په حق کښي داسي ليکي :ـ« ... اميرفولاد غوري يکی ازفرزندان ملك شنسب بن خرنك بود واطراف جبال غور در تصرف او بودند ونام پدران خودرا احيا کرد.. (٥) » داپاچاپوازي داافتخار نلري چه دنورو په شان ئي خپله ملي ژبه له لاسه نده ايستلي بلکه تر تولو ئي دالوي افتخار دی چه پخپله دپښتو ژبي زبردست شاعردی اولکه دجنګ په ميدان کښي چه کروړ پهلوان و دخپل ژبي دادب په ميدان کښي هم هغه ګړندي پهلوان دی چه دپښتو دادب تاريخ ئي پخپلو لوړو اشعارو دوولس سوه کاله دمخه کړاو په ۱۰۰ هـ کښي ئي پښتو ژبه يوه پخواني او باعظمته ژبه معرفي کړه ، تاسي دده دوياړني داځو بيتونه ووايا ست :

دامير کروړ جهان پهلوان و يارنه

زه يم زمری پردي نړي له ما اتل (٦) نسته

په هند و سند و پر تخار او پر کابل نسته

بل په زابل نسته له ما اتل نسته

---

(۱) تر اسلام وروسته شاهان مقصد دی. (۲) پټه خزانه ـ قلمي ١٤ مخ

(۳) پټه خزانه ـ قلمي ١٥ مخ (٤) سهاك هغه تاريخي ساکا يا ضحاك دی.

(٥) طبقات ناصري (٦) اتل = نابغه

غشی دمن می څی ، بر یښنا پر مېر خمنو بـا ندی
په ژوبله یونم (۱) یرغـالم (۲) پر تېښتید نو بـا ندی
پهما تیدونوباندی لهمااتل نسته

❀ ❀ ❀ ❀

زمادبریوپرخول‌تا ویښ‌ی‌هسك(۳)په‌نمنځ وپه‌ویاړ (٤)
د آس‌لـه سوومی مځکه‌ریښ‌دی غرونه کـا ندم لتـاړ
کړ م ایوادونه اوجاړ له مـا اتـل نسته

❀ ❀ ❀ ❀

زمـا دتو ری تر شپو ل لاندی‌دی‌هرات و جر وم
غرج وبـامیـان وتخـا ر بولی نوم زمـاپه‌اودوم (٥)
زه‌پیژ ند ویم په روم له مـا ا تل‌نسته

❀ ❀ ❀ ❀

پر مرو ز مـا غشی لونی‌دا ری د ښن (٦) را خځه
دهر یو الر ود پر خنډ وځم تېښتی پلن (۷) را خځه
رېی زډن راخځه له مـا ا تل نسته

❀ ❀ ❀ ❀

دز رنج سو به می‌د تو ر ی په مخسو ر و کړه .
په بـا دا ری‌ـ می لوړ اوی د کول د سوړ وکړه
سترمی‌تربورو کړه له مـا اتل نسته

❀ ❀ ❀ ❀

خپلو وکړو و اره لور (۸) پېر زو ینه کـو م
د و ی پهډ اد ینه ښه بـا مم ښه ګې رو ز نه کـوم
تل ئې‌ودنه‌کوم لهمـا اتل نسته

❀ ❀ ❀ ❀

پر لو یو غرومی وینـا در ومی‌نه په څنډو په تـال
نړی‌ـ زمـا ده‌نوم‌می‌بولی پر دریځ(۹) ستا یوال (۱۰)
په‌ورځو ،شپو ،میاشتو ، کـال له مـا اتل نسته

❀ ❀ ❀ ❀

ښه نواوس چه‌مو داو یاړنه ولوستله باید دقیق شو چه آیایوه ژبه باید څوزره کـاله وروزله شی‌چه‌پس له هغه داسی پاخه اوله‌فصاحته ډك خوند ور اشعار پکښې پیدا شی ؟

---

(۱)یونم=سفر کوم (۲)یر غالم= یرغل‌کوم (۳) هسك = آسمان (٤)ویاړ = افتخار
(٥) اودوم=چاره‌اوعلاج درو حانیت له‌خوا .(٦) دښن= غلیم (۷) پلن = پلی‌او پیاده
(۸) لور=پېرزوینه (۹)دریځ=منبر (۱۰) ستایوال = خطیب .

ددې پښتون پهلوان دپاره هم دومره خدمت کافی دی چه دپښتو دپاره ئې کړی دی
اوپردې سربېره دا پهلوان شاعر پخپلو اشعارو کښې دپښتو د ۱۲ سوه کالو پخوا سبك
او ښکلی هم راښیي، دده په ټوله ویاړنه کښې یو اجنبی اوپر دی لغت هم نشته، ټول لغات پښتو دی.
وزن او بحر ئې خپل دی تشبیهات ئې ساده او طبیعی دی، پردی اغېزه هیڅ نه پکښې لیدله کېږی،
مونږ دپلرو دملی ویاړنی اولوړ عزم سره اشنا کوی، تاسی وګوری، په دې بیتو کښې
یو عالم ملی ویاړنه او لوړ همت ځلېږی چه وایی:

زما د برېو پر خول تاوېږی هسك په نمنځ و په ویاړ — د آس له سوومی مځکه رېږدی غرونه کاندم لتاړ
کړم ایوادونه اوجاړ — له ما اتل نسته

البته دغسی اشعارو ته پاك سپېڅلی ملی اشعار ویلای شو، ځکه چه ملی لوړ احساسات
په داسی توګه پکښې ځای شوی دی چه د یوه پښتون زلمی پهلوان څخه هم داشان هیله کېږی
او یو پښتو پهلوان باید همداسی خپل دملی انی احساسات ښرګند کړی. خصوصاً «د برېو پرخول
دهسك تاوېدل، د آس له سوو مځکه رېږدېدل، دتوری شپول، نوم په اودوم یادېدل، دتوری
مغسور، پرلویو غرو وینا دروړل ...» څه له نزاکته ډکی جملې دی چه د پښتنوالی په مدرسه
کښې دملی لوستو مهم عنوانونه تشکیلوی.

ددې زلمی پښتون پهلوان شعر پرمونږ زیری کوی چه سوری کورنۍ اود دوی شاهان
له سره تر پایه ټول پښتانه اوداسی پښتانه وه چه پښتونې ژبه وه او پښتوئي روزله. یو ملی قائد
چه د خپلی ملی ژبی سره دومره علاقه وارې چه دژبی شاعر وی نو د نورو افرادو مینه هم
تاسی له دې څخه ښه اټکلولای شئ.

لکه شیخ کته چه له تاریخ سوری څخه نقل کوی دې پهلوان هر کله شعر ونه ویل
او په ۱۵٤ هجری کال د یوشنبې په جنګو کښې مړ شو اوترده وروسته ئې زوی امیر ناصر
ایوادونه ضبط کړل اوډغور اوسور او بست اوزمین داور پر مځکو خاوند شو (۱)

دسوری شاهانو دپښتو پالنی اثر:

۱- هم دادسوری شاهانو دمینی اوپښتو پالنی انګروزه وه چه زبدة الفصحا ابو محمد هاشم
ابن زید السروانی البستی مجبور شو چه د هیلمند درود پر غاړه «دسا لوو ږمه» ولیکی
ځکه چه د پښتو دانو موږ دی شاعر دسوری شاهانو معاصر او په ۲۲۳ هجری کال
دهلمند په سروان» (۲) کښې زیږېدلی دی او په بست کښې ئې خپل تعلیمات اولوستلی له علما او فصحاو څخه
پای ته ورسول ئې اووروسته ولاړ په عراق کښې ئې دېر کلونه دلویو ائمه وڅخه سمع وکړه

(۱) پټه خزانه ـ قلمی ۱۷ مخ (۲) او س ئې سروان کلا بولی.

اوداین خلاد سره ئې (چه په ابی العیناء مشهو رو) په بغداد کښې عمر ونه تیر کړل او له هغه ئې دعربی بلاغت او اشعار ولوستل او په ۲۹٤ ه له عراقه بیرته راغی، دری کاله وروسته په بست کښې وفات شو (۱) . ده په عربی ، پارسی او پښتو شعرونه ویل او هغه وخت چه دده استاد ابن خلاد په ستر گو ړوند شو نو ده به ئې خدمت کاوه اوله هغه څخه به ئې خو اږه خواږه شعر و نه اوریدل او د خپل استاد ډیر شعرونه ئې په پښتو را اړولی دی . ابن خلاد چه یو ظریف ادیب و ، په یوه شعر کښې ئې « درهم » وستایه ، دده پښتون شا گرد د ستی پخپله خوږه ژبه دا سی راوا ړاوه چه مونږ د استاد او شاگرد شعرونه دواړه دلته را اوړو :

د استاد اشعار :

من یملك در همین تعلمت
شفتاه انواع الکلام فقالا
وتقدم الفصحاء فاستمعو اله
ورأیته بین الوری مختالا
لولا دراهمه التی فی کیسه
لرأیته شر البریته حالا
ان الغنی اذا تکلم کاذباً
قالوا صدقت ومانطقت محالا
واذا الفقیر اصاب قالوالم تصب
وکذبت یا هذا وقلت ضلالا
ان الدراهم فی المواطن کلها
تکسوا الرجال مهابته وجلالا
فهی اللسان لمن اراد فصاحته
وهی السلاح لمن اراد قتالا (۲)

د شا گرد ترجمه :

ژبه هم ښه ویناکاندی چه ئې وینه
دخاوند په لاس کې زراو در همو نه
ژبورور لهٔ و رځی و ینا ئې اروی
د درهم خاوندان تل وی په و یاړونه
که درهم ئې ځینی ورك سو، سی نتلی
پر نړی ئې وی په خړ و پیژ ند و نه
که بډا ی سو نهی وبولی خلق وا یی :
دا وینا ده رشتیا ینه له ر شتو نه
که یې وز لی ووا یی ر شتیا خبر ه ـــ
نور ووا یی دا خوسو نهی دی تیرونه
هو ، درهم ښندی هرچا اهلو یه برخه
در درهم دخاوند هر ځای پر تمونه
درهم هم ژبه ده که څوك ژبور کیږي
دهوسله که څوك په کاندی قتالونه (۳)

ددې پښتون شاعر شعری استعداد او قوت هم دلته څرگند دی چه د خپل استاد اوه بیتونه ئې په اوه بیتو کښې ډیر خوازه اوروان ترجمه کړ ی دی .

۲ :- بل کم پښتون ادیب چه دسوری شاهانو په دربار کښې پالل شوی دی شیخ اسعد سو ری دی دا پښتون فاضل شاعر دامیر محمد سوری چه دسوری کو رنۍ ورو ستنی پاچا دی معاصرو اوداد پښتو لمړی شاعر دی چه په پښتو کښې ئې قصیده داخله کړی ده .

(۱) پټه خزانه - ص ۲٤ (۲) د حبیبی تعلیقات پر پټه خزانه (۳) پټه خزانه - ص ۲۵

دپټې خزانې لیکوال کې د « لرغوني پښتانه » په حواله چه هغه بیا له « تاریخ سوري » څخه نقل کوي دده په حق کښې داسې لیکي: «....اسعدسوري په غور کښې اوسېده او هلته دسوري خاندان په پادشاهی کښې دېر عزتمند و، شیخ اسعد دمحمد زوی و ، چه په کال سنه(٤٢٥ ه) په بغنین (۱) کښې وفات شو . شیخ اسعد علیه الرحمه ډېر ښه اشعار ویل . . . (۲) »

دده دوستي اوقرب دامیرمحمدسوري سره داسې څرګندوي :

« نقل کا : چه سلطان محمود غازي ، پرغور یاندې دامیرمحمدسوري رحمته الله علیه سره جګړه وکړه او په آهنګرانو (۳) کښې ئې محصور کا . په دې وقت شیخ اسعدهم د آهنګران په کوټ کښې و، هغه وقت چه سلطان محمود امیرمحمدسوري و نیو او بندي ئې بوت غزني ته ، نو امیرمحمد سوري چه خورا زړه ور او عادل او ضابط امیرو، له غیرته دبند مړ سو. او شیخ اسعد چه دوست و ، دامیرمحمدسور، پرمرګ ئې ساندي رویلې په یوه بولـله کښې چه قصیده په عربي ده . . . (٤) »

دمحمد هوتك له لیکنې څخه معلومېږي چه دپښتو دې نوموړي شاعر او ادیب دامیرمحمد سوري په دربار کښې ښه ځای درلود او یقیناً امیر پښتو ژبه روزله چه ده په شاهانه دربار کښې دپښتو شعرویلو جرات کولای شو او پس له مرګه ئې هم په پښتو ساندې پسې ویلې. ددې دپاره چه دامیر کروړ تر شعرو روسته دهغه وخت دادب لوړه نمونه راڅرګنده شي دشیخ اسعد دا قصیده چه دامیر محمد په مرګ ئې ویلې ده را وړو :

د فلك له چاروځه و کړم کوکار	زموړاوی هر ګل چه خاندي په بهار
هر غټول چه په بیدیا غوړېده و کا	رژوي ئې ، پاڼې کاندي تارپه تار (۵)
د پر مخو نه د فلك شیړه شنه کا	ډېر سرونه کاتر خاورو لاندي زار
دوا کمن له سره خول پرې باسې مړسي	دبې وزلو ، وینې توی کاندي خونخوار
چه له برمه ئې زمري ربې (٦) زنګلو کښې	له او کوبه ئې ډاري (۷) تړوجبار
هم ئې غشي سکڼي دال دژوبلورو (۸)	رستمان لښې [illegible] کاندي په ډاډ
چه ئې ملا وي نه کږ یږي په غښتلو	دا فلك پرو کاشه کاري ګزار ؟
په یوه ګردښت ئې پرېباسې له برمه	نه ئې غشي ، نه لیندۍ وی نه ئې سپار

څه تېري څه ظلم کاندي اي فلکه !	ستاله لاسه ندي هیڅ ګـل بېله خار

---

(۱) بغنی دزمینداور او غور په منځ کښې یوه ناوه ده چه اوس هم په دغه نامه یادېږي .
(۲) پټه خزانه ـ ص ۱۷ (۳) آهنګران ، په غور کښې یوه ټینګه کلاوه . (٤) پټه خزانه ص ۱۷
(۵) احتمال لري چه « تارپه تار » وي . (٦) ربې = په اوسني املا « رېږي » (۷) ډاري = دارېږي .
(۸) ژوبلور = جنګاور = عسکر جنګی

په‌ویر ژلولور (۱) نکړې په‌زړه کړا ‌ډېی　　پر تتلیو اور وې د غم نا تا ر
هیڅ‌روغی می په زړه نسته ستا له ځوره　　ېلو ي په ژړ ا ژړ مین له یار
له‌تېر یو دی اوښی خاشی له او ر یځیو　　چینې ژاړی په‌و رتېورتېستا له شنار
نه‌به لاس وا خلې له ځو ره نه به اورې　　نه‌به‌ملا (۲) کړی له‌ېی وزلو له ترار
نه به زړه وسو ځوي په هیڅا با ندی　　نه‌به پر ېو زی له ګر د ښته له مدار
نه به و صل کړ ې مین له بل مینه　　نه به در ملی (۳) تېږ نه دا فګار
ستا له‌لاسه دی‌پرا ته ژوبل زګېروی کا　　هر پلو ته تېی ز ړ ونه په ځار ځا ر
کله غوڅی کاندی مرا ندی‌د زړ ګیو　　کله تیر با سی و ګړی هو ښیا ر
کله تکی و ا چو ی پر نا ز ولیو　　کړه‌خیری کړی کړ ېوان د نمنځی‌چار (٤)
کله غور ځو ی وا کمن له پلازو نو　　کله کښېنوې په‌خاور وکی بادار

❀ ❀ ❀ ❀

زموږ پر زړونو دی‌نن بیا یو غشی ووېشت　　ود ی ژوبلله په د ی غشی هـزا ر
پر سوریو باندی ویرپر یو وت له پاسه　　محمد واکمن چه ولاړی په بل‌دار
یو وا ر سو اسیر پلاس د میر خمنو -　　انتقال ئی‌و کړه قبر لـه بل وا ر
په سماو (٥) ئی و دا ن آ هنګرا ن و　　په‌تیکنه (٦) و پردرست جهان اوځار
د محمود دژ وبلو رو پلا س کښېو ت　　چه غزنه ته ئی بـا تلی په تلو ا ر
ننګیا لیو لر ه قید مر ینه د ه ځکه ؛　　سه(۷) ئی‌و الو تله هساك ته پردې لار
ترنری- ئې غوره خا وری هډیره کـا　　د ز مر بو په ېېړیو (۸) کله وی خوار
په دې و یرد غورو ګری تور نمری سو ل　　په د ې و یر ؛ رنها‌تیا ره سو له د ښار
کوره خاشی رنمی او ښی له د ې غر و نو　　دا‌کړونګی(۹) سا ندی لی په‌شور هار
نه هغه زرغا (۱۰) د غر ونو د بید یا ده　　نه د ز ر ګیو په مسا د ی کتهار
نه غتول بیا زر غونېږ ی په لا ښو نو　　نه‌بامی (۱۱) بیامسیده کا په کهسار

(۱) اور=پېرزوینه متقی‌وپرهیزګار　　(۲) ملا=ملګری　　(۳) درمل=دوا　　(٤) نمنځی چار=
(٥) سماو=انصاف اصلاح　　(٦) تیکنه=عدل　　(۷) سه مخفف ساه
(۸) ېېړی-=زولانه　　(۹) کړونګی=آبشار　　(۱۰) زرغا = سرسبزی
(۱۱) بامی یو ګل دی

نه له غرجه (۱) بیا راځی کاروان دمینکو — نه را درومی غورته بیا جو پې دشار (۲)
دپښتو لی او ره تو دي او ښی تویته — مرغلری به نیسان نکړی تار
دا په څه چه «محمد» ولاړ له نړیه — په ویرنه ئې سو غور ټول سوګوار
نه ښکار ښېږی هغه سور دسور په لتو — نه ځلیږي هغه لمر پر دې دیار
چه به نجلیو په نڅا یکې خندله ، — چه به پیغلو کا اتڼ قطار قطار
هغه غور په ویر ناتار دوا کمن کښېنوست — هغه غورسو دجاندم غوندی سور آر
لاس دی ماتسه ای فلکه! چه دی وکا — محمد غوندی زمری د مړینی ښکار
شین زړګی فلکه ! ولی لا ولاړ یی ؟ — ای دغور غرونو په څه نسوی غبار ؟
مځکی ! ولی په اېږدلونه پر ېوزې ! — لاندی باندی سه ! چه ورك سی داشمار
چه زمری غوندی واکمن ځی له جهانه — چه خوك نکړی په نړی باندی قرار
سخ په تا اې محمده! دغور لمروې ! — په نړی به نوی ستا دعدل سار
ته پرننګه وي ولاړ په ننګ کې مړسوې — هم پر ننګه دی په ننګه کاځان جار
که سوری دی په ټټروېر کاندی ویرمن سول — هم به ویادی ستا په نوم ستا په تبار
په جنت کی دی وه تون (۳) زموږ واکمنه — هم په تا دی وی ډېر لور دغفار (۴)

۲ :- دسلطان شهاب الدین غوری پښتو پالنه (۵۶۹-۶۰۲ ه)

له تاریخی قیاس او معلوماتو ښکارېږی چه دې غوری شهنشاه دپښتو سره مینه درلوده او پښتنو شعراوته ئې په دربار کښې ځای ور کړی و ، او ډېر مخوروه . هلته به ئې پښتو سندری بوللی او هروخت به دشاه په جنګو کښې هم حاضروه ، مثلاً دپښتو پخوانی شاعر او ادیب «ښکارندوی» په دې دربار کښې پالل شوی دی او دمحمد هوتك له لیکنی څخه ښکارېږی چه (ښکارندوی) دسلطان شهاب الدین غوری ادبی مشاورو ، او پرشاه ئې ډېر قدر درلود ، دی داسی لیکی :- «ښکارندوی میشته دغورو ، او کله کله به په غزنه اوبست کی هم اوسېده . پلارئې احمد نومېده

(۱) غرج غرجستان یاغرشستان یاغرستان زمونږ د وطن تاریخی ځای دی یاقوت په معجم البلدان کښې وائی چه ددې کلمې اصل «غر» دی او حدودئی داسی ټاکی: لمرلویده هرات ، لمرخاته غور ، شمالاً مروالرود جنوباً غزنه .

(۲) دشار په شاوخوا کښې حدود العالم داسی لیکی :- «که قصبه او بشین است ومهتر این ناحیت را شار خوانند جائی بسیار غله و کشت وبرزو آبادانست وهمه کوهست» (ص ۵۸ حدود العالم) له دې ښکارېږی چه دغرجستان مشرئې «شار» باله .

(۳) تون=جای ، دظرف توری دی . (۴) پټه خزانه ص ۱۹-۲۰

او دغور دفیروز کوه (۱) کوټوال و، ښکار ندوی ، سلطان شهاب الدین والدنیا محمد سام شنسبانی په پادشاهی کښې مخور او ددرناوی خاوند و ، او هغه وخت چه هغه سلطان پرهند یرغل کاوه ، ښکار ندوی چه شاعر او عالم سړی و . هم د هغه سلطان په لښکرو کښې و او هسې وائي : چه ښکار ندوی په مدح کښې د سلطان محمد سام او سلطان غیاث الدین غوري دستاینې قصیدې لرې چه بوللی دي (۲) »

له پورته لیکنې معلومیږي چه دې سلطان پښتو ته په درنه سترګه کتل او داپوره ثابتوي چه د ټولو غوري شاهانو ژبه پښتو ده او پښتو ئې پوه په سره ویله ؛ ځکه چه د هر دربار شاعر مجبور دی چه د پادشاه په ژبه د پادشاه مدح او ستاینه وکړي . دلته نو د ځینو مؤرخینو هغه اشتباه چه غوریان ئې د پښتو پنامه ندي بللي بالکل رفع کیږي . بیهقی وائي کم وخت چه امیر مسعود (۴۱۱ ه) دورمیش بت دحصار دنیولو دپاره غور ته ولاړ . نو ئې دحصار خاوندانو ته دوه پوهان بوالحسن خلف او شیروان وروليږل چه ددوي په مینځ کښې ترجماني وکړي (۳) بارتولد مستشرق هم لیکي چه دغوریانو ژبه دومره جلاوه چه امیر مسعود دمترجم پواسطه دهغو سره خبرې کولې (٤) هولدچ د غور ژبه داسې لیکي : « اهالی آن بالسان مخصوص تکلم میکنند که مشابه به لسان اهالی خراسان نمیباشد » (۵)

له دې ټولو څخه څرګندیږي چه دغوریانو ژبه فارسي نه وه او دپټې خزانې په دلیل ضرور پښتو وه . دښکارندوی د آثارو په باره کښې پټه خزانه د محمد ابن علی البستي له خولې وائي : « چه په بست کې ما دده دبوللو غټ کتاب ولیده او له هغه څخه مې دغه بوللله چه د محمد سام علیه الرحمه ستاینه ده وکښله . (٦) » دده دا قصیده ډېره خوږه اود پښتو دادب لوړه نمونه ده :

د سلطان ستاینه

دپسرلی ښکلو نکی بیا کړه سنګار ونه — بیائي ولونل په غرونو کښې لالونه

مځکه شنه ، لاښونه شنه ، لمنې شنې سوې — طیلسان زمردی واغوستنه غرونه

د نیسان مشاطې لاس د مچېد ودی — مرغلرو بانندې وښکلل بڼونه

دغټو لوجنډي (۷) خاندې وریدي ته — زرغونو بڼوکې ناڅې زلمی جونه

(۱) فیروز کوه دغوري شاهانو پایتخت و (۲) پټه خزانه ص ۲۰ - ۲۱ (۳) تاریخ بیهقی ص ۱۲۵ عبارت داسې دی :- « تا امیر حرکت کرد بر آن جانب دانشمندی را برسولی آنجا فرستاد ومرد غوری را ، از آن بوالحسن وشیروان تا ترجمانی کنند و پیغامهای قوی داد وبیم وامید .... »
(٤) جغرافیای تاریخی ایران بارتولد ص ۱۰۴ (۵) صفحهٔ ۲۱۱ دروازه های هند Cates of india ص ۱٦۲ کابل کالنی ۱۳۲۱ (٦) پټه خزانه ص ۲۰ - ۲۱

(۷) جنډي — ګل ، دا کلمه دقدماو په اشعارو کښې ډېره راغلې او د ګل په معنا ده . که څه هم اوس له محاورې لوېدلې ده مګر څرګنديږي چه پخوا ئې ګل ته جنډي وایه ، « لم جنډي » دمغوزك تراوسه په پښتو کښې مستعمل دی او هم تراوسه « جنډي خان » یعنی ګل خان نومونه په پښتنو کښې ډېر دي .

لکه ناوې چه سور ټيك په تندی وکا
هسې وګانډل (۱) غټولو سره پسولو نه

مرغلرې چه اورو وخونو ليه (۲)
په ځلا ئې سو رانه خپاره د ښتو نه

زرغونو مځکوکی ځل (۳) کا لکه ستوری
چه پرهسك باندی ځلېږی، سپين ګلونه (٤)

سپينې واوری ويلېده کاندی بهېږی
لکه اوښی د مين په کړ ېوانو نه

هر پلورنې والی بها ندی خاندی
له خوښيه سر وهی له سينګړو نه

هر پلو دګلو وږم دی لونلیء
ته وارا غله له ختنه کا روانو نه

دمسيح په پو به مړو ژوندون بيا موند
پسرلی مګر مسيح سو په پوکړو نه ؟

له مړو خاوروڼې آغلی (٥) ګل راويوست
وچ بېديا او غر ئې کړ له جنتو نه

سړی جاجی (٦) چه رامشت کړ رامشتګرو
ګهيځ چونی (۷) چه په بڼ وکا زغو نه

په بربڼ چه زغ دچونيونغو زېد ه سی
ته وا چندی (۸) سره پېودی اشلکو نه (۹)

دزلما (۱۰) تا پی را غلی دی پرجنډ يو
لکه پيغله غوټی کاندی مکېزو نه

د يو پلو مخ سور کړ ئی پسرلی دی
يو دبل په غاړه اچوی لاسو نه

دهندارو په څېر غرونه سپين ورنګن دی
چه پروا ورو باندی ځل وکا لمرو نه

په غور ځنګ غور ځنګ له خولې ځګونه باسی
لکه شڼ (۱۱) هاتی شنا کاندی سيندونه

نه به چونی په ستا يه دجنډ يو موډسی
نه به موډ سم د سلطان په صفتو نه

د شنسب د کها له ختلی لمر دی ـ
د پسرلی په دود ودان له ده رغو نه

الخ ....

---

(۱) وګانډل = دګېنې يا ګانې، ماضی صيغه ده، که څه هم اوس داسی فعل مستعمل نه دی مګر معلومېږی چه پخوا داسی افعال هم په ژبه کښې وه. چه نور مثالونه ئی هم په پخوانې ادب کښې شته لکه يونل، يرغالل، خونول يا نور... (۲) خونول، خونی = نثار، خونول = نثارول چه دا مصدر او فعل هم اوس استعمال نلری، فقط «خونی» شته.

(۳) ځل = ځلېدل، ځلښت. (٤) ددی بيت کلمات دشعری ضرورت له حيثه سره اوښتی دی، دبيت مقصد داسی دی:- «زرغونو مځکو کښې سپين ګلونه هسی ځل کا، لکه ستوری چه پرهسك باندی ځلېږی» (٥) آغلی = ښکلی، ښائسته، دا لغت دپښتو په وروستيو ادبياتو کښې هم ډير راغلی مثلاً عبدالقادر وايی: په لاری تللم په مخه راغله په مخ تر ګله ښائسته آغله
پير محمد کاکړ وايی: حصار دمينی په لوی ګړنګ شوم اوس رارسېږئی خپلو آغليو

(٦) جاجی = فعل دی، يعنی فکر کوی. اوس د الغت که څه هم ډېر مستعمل نه دی مګر دځينو ښتنو په منځ کښې لا شته. (۷) چونی = بلبل، کاکړان ئی «خاچونی» بولی
(۸) چندی يعنی شاعر، چه دا کلمه ډېره پخوانی آريائی کلمه ده او تر هغه وخته پښتو ژوندی ساتلې وه.
(۹) اشلك يعنی شعر چه دا هم پخوانی پښتو کلمه ده (۱۰) زلما = زلميتوب (۱۱) شڼ = مست

اوهم دارنګه ملکیار د پښتو پیاوړی شاعر په دې دربار کښې روزل شوی دی چه د ملکیار مفصل ذکر د پښتانه شعرا لمړی ټوک په ٥٤-٥٥ مخو کښې راغلی دی .

۳ :- سلطان غیاث الدین غوری (د ٥٦٠ هـ ، حدود)

ددې سلطان په دربار کښې هم پښتو قصاید لوستل کیدل او زمونږ پخوانی شاعر « تایمنی » ددې دربار شاعر و، ددی شاعر پنامه په غور کښې یو قوم شته چه دنیکه نوم ئې تیمن و، خنګه چه تاریخ څرګنده کړې ده تیمن د کاکړ زوی دی (۱) چه د کاک نیکه مزار د هرات د مسجد جامع په ووره کښې دی او ما لیدلی دی . نو دا څرګندیږی چه د تیمنو ژبه هم د سلطان غیاث الدین په وخت کښې پښتو وه - دده څو بیته چه د سلطان په مدح کښې ئې ویلی دادی :

نن زه غږیږم په صفت د سلطان
چه دی با دار غازی ملک د جهان

د فیروز کوه او غور ربنـاله ده ده
هم د تیرو تورو بر بنساله ده ده

چه توره و کازی چړتون کی خالی
غلیم ئې کله کړی په تو ره سیالی

غیاث الدین د غور زمری عالیشان
د اسلام دین دده په توره روښان

❀ ❀ ❀

غیاث الدین د جهان لمر دی نـا
عالم له ده د بربهره ور دی نـا

هند ئې روښانه په اسلام کی نـا
له ځانې خو ښ خیر الانام کی نـا

چه ئې په غور کی نیلی زین کی نا
پر کافرانو ئې نا ورین کی نا

تل دی بری وی دغازی پر میدان
زه « تایمنی » ستاینه کړم د سلطان (۲)

٤ :- د سلطان حمید لودی پښتو پالنه (۳٥١-۳۹٠ هـ)

ځینې غولیدلی دی وایی دلودیانو کورنی پښتانه نه وه ، مګر دا سهوه ده ځکه چه د لودی شاهانو کورنی علاوه پردې چه پښتانه وه ، د پښتو ژبی مینان او شاعران هم وه او په پښتو کښې ئې خو ازه خوازه شعرونه ویلی دی او پخپلو منځو کښې ئې شعری مناظرې سره کولې ، مثلاً کوم وخت چه شیخ حمید د ملتان پاچاشو ، نو ئې خپل وراره شیخ رضی پښتونخوا ته ولیږه چه دغو غرو خلق د اسلام دین ته را وبولی ، شیخ رضی راغی دوه کاله د کسې په غرو کښې ګرزیده او هلته ئې ډېر مخلوق مسلمان کړل (۳) په دې وخت کښې د شیخ حمید زوی نصر په ملتان کښې د ملاحده له لاستاځو سره کښیناست اوله دوی څخه ئې دالحاد اواسما عیلی فرقې عقاید زده کړل او د دوی په اعتقاد وګرو هیده چه شیخ حمید وفات شو نو ئې پر ځای نصر کښیناست او دالحاد ترو یج ئې غو ده کړ

(۱) خورشید جهان . (۲) پښتانه شعرا ۵۷-۵۸ مخ لمړی ټوک . (۳) پټه خزانه - ص ۲۹

اوقر امطه یې را و ستل، شیخ رضی چه سو چه مسلمان و ، خپل و را ره « نصر » ته ئې دا سې یاد کې و کښل اووائې ستول(۱):

دالحا د په لور د ی تر پلل	گروه(۲)دی زموږ و کوراوه(۳)
موږرو نولی په ز یا ر نه ـ	تا پـه تـو ر و تـو را و ه ـ
ارغون(٤)ولی گرو هید لې ـ	چه دی گوښې (٥) اډ ا و ه
هغه گروه دی اوس آډه(٦) کړ	چه پلـر و د ی ر نـا و ه
لو دی ستا یه نا مه سپك سو	کـه هـر خـو مـو د ر نا و ه
نصر ه ! نه مو یې له کها له	لـو د ی نه ئې پـه کـا و ه (۷)

زموږ ر غا (۸) ده ستا له گر و هه

د و ر ځلو ی (۹) په ر غـا و ه

نصر لودی ته چه داعتاب ورسیده نو ده ئې دا سې غبرگون و کا

دا لحاد په تور ، تورن سوم	زه ار غو ن خو ملحدنه یم
زمادښنه هسی تورا(۱۰) کړی	کـه ملحدیم د د ښـنـه یم
له ا سلا مه نه تـر پلمه ـ	تـورا نو څخه په تـر پله یم
گروه مې هغه ار غو نې دی	اوس هم کروږ په ارغونه یم
داسلام پر هسك په ځلم(۱۱)	و تو را نو ته تیا ر ه یم
دلو د ی ز و ی سنتی یم	د حمید له لو ډکـها له یم
تو را نی دښن چه و ا یی:	ز ه له گر و هه په آ ډه یم
دائې تور تاسی در و هوی	زه مومن ستـا سی په تله یم
دد ښنو وینا وی مغنږه(۱۲)	زه لودی یمه خوزه یم(۱۳)

---

(۱)پټه خزانه ص۳۲ (۲) گروه=دین ، گرو هید ل عقیده در لودل، خوشحال خان وایی :

نه ئې زډه په مانر مینږی نه گرو هیږی خدایه څه می سرو کـار شوله کـافره ؟

(۳) کورول = کوره کول ، ویرا نول ، په محا وره کښې وایی «زما خط دی کوره کړ! »

(٤)ار غو ن = پخوا (٥)گوښې :په دې اشعا رو کښې د«وروسته» په معنی ر اغلی ، مگر اوس د« تنها »معنا ښندی (٦) آ ډ ه، دا ډول څخه جو ډشوی ، چه او س دا لغت له منځه تلـلی

(۷)کـا وه ، که څه هم دا لغت دلته د کو ل له مصد ره ښکا ری ، چه د « کړه» او فعل معنا ور کوی ، مگر زما په عقیده دا لغت ، د آر یائې لغتو« کاوه ، کیانی ، کی »سر ه اړه لر ی

(۸)رغا= رغول ، چه اوس هم دا لغت د مناسباتو پر قطع د لالت کوی ،وایی« له ماخخه ئې ورغوله» یعنی منا سبات ئې را سره پرېکړه. (۹)ورځلوی=قیامت:یعنی لو یه ورځ (۱۰) تورا= افترا،تهمت (۱۱) ځلم = ځلېږم .(۱۲) مغنږه = مه غوږ باسه ، مه نغوزه . (۱۳)پټه خزانه ص ۲۹ ، ۳۰

ښه نو ، اوس ایا سره لەدې پورته اثباته ویلای شو ، چەلودی کورنۍ پښتانه نەوه ؟

یه ، پەدې دربار کښې هم دپښتنو شاهانو دنورو دربارو په شان پښتو ژبه ژوندۍ وه اوروزله کېدله .

بلکه دا جمله دد وی د پښتنې احساساتو ښه نمایندگی کوی چه وایی : -

«زه لودی یمه خو زه یم ! »

٥ : - دسلطان فیروزشاه پښتوپالنه (٧٥٢ ﻫ)

پښتون سلطان فیروزشاه دسالار رجب زوی اودغازی ملك خان مشهور په « سلطان تغلق شاه » ور اره و ، چه دخپل اکا زوی سلطان محمدشاه تر مرگ وروسته دمحرمی په ٢٤ (٧٥٢ ﻫ) کال په هندوستان کښې شنهشاه شو(١) سلطان فیروز شاه دهند دمد نیت دپاره ښه خدمتونه وکړه ، ښا رونه ئې جوړ کړه له ډهلی څخه ترا گرې پوری ئې سړك بوت ، چه وروسته د«شیرشاه» په نامه مشهور شو ، دەپخپلەدرملتونه ، ١٠٠ حمامه ، ١٠٠ هدیرې ، ١٥٠ ځانان ، ١٠٠ پلونه جوړ کړی دی (٢) .

سلطان فیروز شاه ښه علم دوستەباچا هم و ، دده په امر «دلائل فیروز شاهی» پەحکمت طبیعی کښې «تاریخ فیروز شاهی» پەتاریخ کښې دوه کتابه ولیکل شوه ، بلکه ده پخپله هم د«فتوحات فیروزشاهی» پەنامەیو کتاب لیکلی دی (٣) اودفیروزیه پەجامع کښې ئې په ډبره کښې کېښلی دی (٤) پردې توګه سربېره سلطان فیروز شاه دپښتو ژبی مین هم دی او پخپل دربار کښې ئی ځای ورکړی و ، حتی دده پەدربار کښې عزت اولوړ تابه پەپښتو ژبه پوری تړلی وه که دچا پښتو ژبه زده وای هغه ډېر معز زو ، اوا متیا زئې در او د شیر محمد خان په خورشیدجهان کښې لیکی :-

« . . . جز وسیلهٔ پښتوویښتو گوئی دردربار فیروز شاهی احدی‌را پیش‌قدمی مقدور نبود ، وطائفهٔ افاغنه رافیروزشاه ازتمام شرفا عزیز تر می‌داشت وچندمو اضع ومساکن واماکن که افاغنه درهندوستان بناکردند، درعهد آن پادشاه عالم پناه بود (٥) »

داپښتو او پښتنوالی پالونکی شهنشاه تر ٣٨ کالو پاچهی وروسته دروژې په ١٨ په ٧٩٠ ﻫ کال وفات شو (٦) .

---

(١) د ١٣١٥ د طلوع افغان کالنۍ ٧١ مخ ، تاریخ سندسید معصوم.

(٢)فرشته ، تاریخ هند (٣) فرشته ص ٢٧١

(٤) تاریخ فیروز شاهی ، تاریخ هند .

(٥) خور شید جهان ص٧٢ (٦) تاریخ سند، تاریخ هند، دمستر نکولاس .

٦ : ـ دسلطان بهلول لودی پښتو پالنه (٨٦٠ ﻫ)

داپیاوړی باچاهم دلودیانو له کورنۍ څخه دی چه پرهندوستان ئې حکمرانی کوله ، داسلامخان تروفات وروسته ده استقلال وموند اوتر ډېروجنګو وروسته ئې په ډهلی کښې پرځان خطبه وویله او سکه ئې ووهله ، پانی پت اولاهور اوهانسی اوحصار اوناګور ئې دملتان ترڅنډه پورې و نیول ، اود هند وانو دراجګانو سره ئې سخت جنګو نه وکړل ، پواته دېرش کاله ئې پرهندوستان سلطنت وکړ ، ډېرعادل اوعالم باچاو ، په ٨٩٤ ﻫ کال وفات شو (١)

دې شهنشاه دپښتو ژبې سره ډېره مینه درلوده اوپخپله هم فی البدیهه ویونکی اوشاعرو ، وایی چه خلیل خان نیازی دهندوستان دبرسات په موسم کښې دا لاندې رباعی د سلطان په مدح کښې انشا کړه اود ده په مخ کښې ئې وویله :

خړی اوریځې ژاړی له پاسه   کویله (٢) زغ کا بېلتون له لاسه
په ، هغه لونی ګوهر په خول ستا   دا مرحبا کا ستا زموزموا سه

سلطان سمد ستی دار باعی و ویله :

ملك به زرغون کړم په ور کړه راسه   ګوره او ریځې ددا د له پا سه
خول می دعدل په درو رون دی   جهان به زیب مومی زماله لاسه (٣)

٧ : ـ دملی قائد میرویس خان پښتو پالنه (١١١٩ ﻫ)

دې ملی قائد که څه هم پرځان دشاه نوم نه دی ایښی ، مګر ټولو پښتنو په مشرتوب منلی و ، دې قائد لکه دپښتنو دویښ والی سره چه ئې مینه درلوده پښتو هم با ندی ګرانه وه ، او دپښتنو شاعرانو قدر ئې کاوه . دپښتنودا لمړی مشردی چه پخپل مهم اقدام کښې ئې د رحمان بابا له روحانیته مرسته وغوښتله اولکه ټول پښتانه چه رحمان بابا ته عقیده لری ده هم په مشکلو ملی مسائلو کښې رحمان بابا پوښتیده اودپټی خزانی لیکونکی دخپل پلار له خولې داقصه داسی لیکلی ده ، چه یو ورځ ئې پخپلو ملی مقاصدو کښې درحمان بابا دیوان خلاص کا هسی شعرونه وو :

زه مکتوب غوندی په پټه خوله ګویا یم   خاموشی څما تیری کا تر غوغا څما
کښت دعشق په تودوه زمکه امان چیری ؟   سمندر بویه چه زیست کا په صحرا څما

بله ورځ چه دقندهار په مانجه کښې ملی جرګه وه ، هغه وقت بیا حاجی میرخان مغفور ، له رحمان بابا څخه دا بیتو نه ولو ستل !

چه آسمان ئې مخ پټ کړی په سحاب و   خدای وما وته ښکاره کړ هغه نمر بیا
چه رقیب راته ترلیء په زنځیرو   خپل حبیب راباندی پرانیت هغه ور بیا

---

(١) پټه خزانه ص ٣٢   (٢) کویله : په هند کښې یوخوش آوازمرغه دی . (٣) پټه خزانه .

په و صال ئې منت بار او سه ر حما نه! (۱) په صدف کښې دخل نشته د گوهر بیا
زمونږ د ملي قائد میرویس خان کو رنی یوا زې د پښتو سره مینه در لوده ، بلکه د پښتو
ادب ته ئې ښه‌ښه خدمتو نه هم کړي دي ، علاوه پر دې چه ددې کورنی نرو پښتو ته په‌ښه ستر گه
کتل ښځو ئې هم خپله ژ به له نظره نه ده ایستلې، ملا میرمن نازو دمیر ویس خان مور دپښتو یوه
زبردسته شاعره وه اود پښتو دادب سره ئې دزړه مینه درلوده او دپښتو دادیبانو په لمړی تولی
کښې دریږي ، وگوره‌ئی ، دې‌میر منې په دې‌لاندې رباعی کښې د ژوندون د بدبینی اوخوش
بینی دوا ړی فلسفې خنگه ښې ځای کړی دی چه وائې:

سحر که وه ، د نر گس لیمه لانده | څا څکې څا څکې ئې له‌ستر گو څڅیده
ما ویل: څه دی ، کښلی گله اولې ژاړي؟ | ده‌و یل: ژوندمې دی یوه خوله خندیده (۲)

نو د ملي قائد میر ویس خان کورنی د علم او ادب کورنی وه ،او خپله ژ به ئې
تر یو ې او زد ی دور ې ورو سته ؟بیا راپا څوله اوددر بارژ به ئې کړه.

دده په مشرتوب کښې پښتانه شاعران:

۱ـ پښتون سپه‌سالار سیدال‌خان ناصر چه د ابدال‌خان زوی او با بړ ی زی ناصرو . پلار ئې په‌دیله
کښې اوسیده چه د «وازی‌خوا» په‌سر یو ځای دی(۳) سیدال‌خان ناصر دتوری سره علم هم
درلود اودخپلې ژ بې ښه شاعرو ، داخو بیتو نه دده دبدلې دي :

یـار مـا لـه هسې گـر ان شـو | را تیر تر تو ل جهـا ن شـو
نـو ر نـه و ینـم پـه ستـر گـو | جهـان تول راته جـانـان شـو

۞ ۞ ۞

دو ې زلفې دې اوزدې کړې | پر مخ دې را خپرې کړې
سرې اشر ېی دې په‌تندې باندې سپرې کړې | گرزې په باغ کښې په‌گلو نو کښې نخرې کړې
په اور دې وسوم یا ر نه | را ته اورتازه بوستان شو

۞ ۞ ۞

شبنم پر گـلو ښکا ر ی | زما او ښکې داری‌داری
خوناب ځی ستا له‌غمه‌زما په مخکې‌لاری‌لاری | تما مه شپه کم تېره‌په ژړا په ناری ناری
ښکاره سوچه‌مجنون یم | لېونتوب‌می‌اوس‌عیان شو

۞ ۞ ۞

۲ :ـ ملا پیر محمد میاجی‌دملا سرور اخندزوی و،چه‌ملا سرور له‌میا فقیرالله صاحب څخه‌استفاضه
کړې‌وه اوملا پیر محمد‌له‌خپله پلاره‌فیض وموند ، ملا پیر محمد دحاجی میرخان سره‌ملگر ی و،او

(۱) پټه خزانه ـ قلمی ص ٤٦ ـ ٤٧ (۲) پټه‌خزانه
(۳) پټه‌خزانه‌ص ۹۱ ـ ۹۳

بادشاه محمود سره اصفهان ته ولاړ، او د روم علماو ده ته د «پیر افغان» لقب ورکړ (۱) ده یو کتاب په اخلاقو کښې لیکلی چه نوم ئې «افضل الطرایق» باندی ایښی او بل ئې «القرا یض فی ردالر وافض» کتاب تالیف کړی دی، دا کتابونه په پښتو او نظم دی. ملاصاحب د پښتو ښه شاعرؤ چه اشعار ئې په پټه خزانه کښې راغلی دی.

۳:- بابو جان بابی چه د کرم خان زوی و، په اتغر کښې اوسیده، دی هم د حاجی میرخان ملګری او د هغه له خوا په کلات کښې حاکم و (۲) په ۱۱۲۹ ه کال ئې د «شها او ګلان» قصه په پښتو نظم کړه او نوم ئې قصص العاشقین باندی کښېښود. دده دا بیتونه له پټې خزانې څخه رانقلوو:

عشق

عشق یو هسی تو ر یالی دی	چه پر هر ځای ئې بر ی دی
دعشق اور هسی سو زا ن دی	چه سو ځلی ئې جهان د ی
زړ ه بی عشقه کله زړ ه دی	چه بی عشقه ز ړه دمړ ه دی
نه دی عشق په یو ه ر نګ	کله صلح، ګهی جنګ
پښتا نه کا ند ی متل	چه دی خوږ تر شا ت عسل:
«چه بی عشقه سر کدو دی!»	تش بی مغز ه یولا دو دی
زړه بی عشقه په کا ر نه دی	هم هر زړه سزاو ار نه دی

دپا کانو عشق سز ادی
اما نت دا دمو لاد ی

٤:- داؤد هوتك چه محمد هوتك د پټې خزانې دلیکونکی پلار دی د اپښتون د حاجی میرویس خان سره ملګری او د هغه ملی مشر سپه سالارؤ.

داؤد هوتك د پښتو ښه شاعرؤ دار باعی دده ده:

چه دچا په زړ ه کی اور د مینی بل سی	په اور بل ئې لمبی ګهی حال ئې بل سی
اور د مینی کله مری د زړ ه له مینی	دا اور بل مینه که تل د زړه په تل سی (۳)

دی په ۱۱۳٦ هجری وفات او په کوکران کښې ښخ شو.

۵:- ملانور محمد غلجی د ملا یار محمد زویؤ او پر ملی قایدئې ډیر قدر در لود، هغه وخت چه ملانور محمد اتیا [illegible] ؤ د ملی قاید میرویس خان په کاله کښې د ښځو او کچنیو نجنو معلم و تا کل شو او هغوی ته به ئې لوست کاوه ځکه نو پر میرویس خان ډیر ګرانؤ، د ملی قاید تر مرګ وروسته ئې یو کتاب [illegible] نافع المسلمین » د شاه حسین په نامه و لیکه، چه ددې کتاب یوه نسخه ما پرو سږ کال پښتو ټولنې ته

---

(۱) (۲) پټه خزانه، قلمی. (۳) په دې رباعی کښې د تجنیس صنعت ښه ځلیږی.

وړاندې کړه اواوس هلته‌ سته، داعالم په احادیثو کښې ډېرتکړه ؤ اودشاه‌حسین په عصر کښې ئې په پنجوائي کښې دشرعي علوموتدریس کاوه په‌پښتوئې‌شعرهم‌وایه شعرئې صوفیانه رنګ لري دا مخمس دده دی :

تهٔ دخدای له‌حکمه مه‌غړ وه‌غاړه نیک‌اخلاق کړه‌ته‌طلب‌اوښه‌خوی‌وایه

تضرع کړه‌خپل‌صورت کړه‌وچه ناړه ته‌له ختو یې جوړ سوی تن‌و یجاړه

بیداري کړه‌په سهارکې زمادلداره (۱)

۸-دزلمی‌تولواک شاه‌حسین پښتو پالنه(۱۱۳۵ هـ)

زلمی‌شاه حسین‌د ملي‌قاید میرویس‌خان زوی دی‌چه دربیع‌الاول په۲۳په (۱۱۱٤ هـ) کال دکلات‌په سیوری کښې‌پید اشو. دذیحجة الحرام‌په۲۸ (۱۱۲۷ هـ) چه‌میر یس‌خان‌و فات شو، دی‌خورلس کلن‌ؤاودخپل مشرورورشاه‌محمودسره اوسیده په۱۱۲۹ هـ،چه‌عبد العزیزدشاه‌محمود اکا‌مړشو نوشاه‌محمود په‌قندهار کښې‌پاچاشو ، په۱۱۳۵ هـ ئې خپل‌زلمی‌ورور شاه‌حسین پاچا کړ چه‌له‌قندهار تر فراه‌بیاتر غزنی‌پورې ئې‌حکمرا نی کوله(۲) او تر ۱۱۵۱ هـ پورې ئې پاچهي وکړله (۳) دازلمی پاچا د پښتو خوږ ژبی شاعرو، د پښتو په خد مت کښې‌ئې تر هرپښتون پاچاډېر زیاروکیښی اوخپله‌مینه‌ئې ورسره ښه څرګنده کړه .

دې زلمی‌پښتون له‌هغه وخته چه‌دمشرتوب واګې‌ئې پخپل لاس کښې ونیولې، پښتانه ادبا اوشعرائې پرځان راغونډ کړه اوهرکله به‌ئې ددوې سره ادبی‌جرګې اوپښتني مجلسونه کول، پخپله به‌ئې‌اشعارویل، دنورو اشعاربه‌ئې‌اورول. دپښتولیکونکي اوشاعران به‌ئې‌نازول .

دزلمی‌شاه‌حسین‌دوره هغه‌لمړی دوره ده چه‌پښتوته اساساً‌توجه‌شوې‌ده اوپه‌پښتو کښې ښه‌ښه لیکونکي اوشاعران میدان‌ته راوتلي‌دي، یاپه‌بل عبارت لکه پارسو ژبه‌چه په غزنوي دوره فخرکوي همداشان بایدپښتو په‌دې‌دوره ووياړي اومونږهم‌باید دا دوره دپښتو د‌اساسي‌ژوند دوره وبولو . هو ، داديوه‌پښتون پاچالمړی دربار دی چه محمدهوتك دپښتو پیاوړی ادیب‌ته امرورکړشو چه‌دپخوا اومعاصرو پښتنو شاعرانو تذکره ولیکي اودهمدې در بار برکت دی چه‌دپښتوادب ۱۳ سوه کاله عمرومونږ اودهغه‌وخت دادب ښکلي نمونې‌ئې په‌پټه‌خزانه کښې راته وساتلې، دپښتوپیاوړی ادیب‌هوتك ددې‌تذکرې باعث‌داسی لیکي:- «... زه‌چه محمدهوتك يم اوپه‌اصل پښتون په‌قندهار کې اوسم ، له‌ډېره ده ، چه‌په‌ویلو دداسې‌ویناو ، بخت‌یم اودشپې او ورځې مې هم‌دغه کاردی اوداډېر وقتونه تېر شول، چه‌ماغوښته‌چه زه‌دپښتنو شاعرانو تذکره وکاږم اوددوی احوال‌سره راټول کاندم ، مګر زمانې‌ماته فراغ نه راکا ، او دا هیله‌مې

(۱) پټه خزانه - ص ۸۷ (۲) پټه خزانه ص ۵۳ - ٥٤ (۳) پښتانه‌شعرا س ۲۱۸

په زړه کښې وچه سوه . . . . . .

نو زمازړه فارغ سو له اندوهه او قلم می راوا خیست، هغه وقت چه زما په اراده کې خبر سو زمونږ د پښتو نخوا دستر گو تور امام المسلمین...... شاه حسین الطاف ئې ښکاره کا چه داخپله اراده پوره کاندم او د پښتنو شاعرانو حال سره را ټول کاندم ، ځکه چه زموږ پادشاه او دنیا لم خپلو دزړه سر شاه حسین خلدالله ملکه وسلطنته پخپله هم دښی وینا خاوند او د پښتنو د شعر شوقمن دی، نوما وغوښته چه ژر ژر دا کتاب و کښلی سی او د پښتنو د شاعرانو احوال ټول کړ سی . . . . (۱) »

نو معلومه شوه چه پټه خزانه هم ددې زلمی باچا په امر او تشویق لیکلې شوې ده . علاوه پر دې دده په دربار کښې پښتو اشعار و ته هم هغسې جائزې ور کولې کېدلې لکه چه پخوا پارسی اشعار و ته ور کړې شوی وې .

د پټې خزانې مؤلف وایي: چه یوه ورځ دباچا په قصر کښې مجلس و، فضلا او علما سره را ټول وه ناځاپه احوال و شو چه قاصد راغلی دی او پیغام ئې له لیری ځایه راوړی. ملا زعفران چه ددې دربار ښه شاعر و، دبانډی ووت ، یو گړی پس بیر ته مجلس ته راغی، او دیوې فتح زیری ئې و کا ، او خو بیتونه ئې عرض کړل :-

زلمی باچا دفتح په زیری کښې ژر زعفرانی شال ملا زعفران ته ور کا ، او ددغه مجلس ټولو حاضرینو ته ئې شالونه وښندل(۲) او یامثلاً ریدی خان مهمند چه خلور زره بیته یو کتاب لیکلی و او نوم ئې «محمود نامه» وه شاه حسین زرطلاوی صله ور کړه .

علاوه پر دې بهٔ دې زلمی پښتون په هفته کښې یوه ورځ دقندهار علما او فضلا راغونډول، علمی او ادبی مجلسونه به ئې کول، چه محمد هوتك داحال داسی لیکی:-

« . . . پادشاه عالمپناه په ارگ کی دقندهار ، هغه قصر چه نارنج باله سی هلته په هفته یوه ورځ دربار کا ، په کتبخانه کی، او په مجلس کی علما جمع کېږی او شعرا او فضلا ټولوی زه محمد هوتك کاتب ددې کتاب هم په دې مجلس کی یم او د پادشاه ظلّ الله اشعار او ابیات په قلم کاږم او کتاب د دیوان ئې مرتب سوی دی، کله په پښتو اشعار وایی او کله فارسی ژبی ته هم میل کا او استاد العلماء ملا یار محمد ته ئې قرائت کا . چه سهو وسقم ځنی زایل کا ، او د پادشاه په اشعار و کی لږ سهو لیده شی او علمائې ټول په بلاغت او فصاحت قایل دی او سماع ته مایل...»(۳)

همداوه ددې دربار پښتو پالنه . دلته باید داهم هېره نشی چه ددې زلمی پاچا سره دوه منوره پښتنه خور هم د پښتو په پالنه کښې ټینگه ملگرې وه ، او پخپله ئې هم ښه خوا زه خوا زه

(۱) پټه خزانه - د کتاب مقدمه

(۲) پټه خزانه ص۵٦ (۳) پټه خزانه ص۵۵

پښتو شعرونه ویل او هر کله به ئې ورور ته په مهمو کارو کښې مشوره ور کوله ، محمد هوتك وايي : -

« بي بي زینبه ، ډېره هوښیاره اوپه مهماتو دامورو عالمه ښځه ده ، او دپادشاه جمجاه شاه حسین په امورو کی تدبیر کا ، اوهر کله پهرای صایب مشکلات د امورو حل کا ، اوپادشاه دزمان ئې پهخبرو عمل کا ، اونصایح ئې اوری . دا در شهوار دصدف عصمت ښه ښه شعرونه هموایی اودموزونانو اوشاعرانو قدر کا ، دواوین دشعرا هر کله لولی او له مضامین شیرین ئې کام شیرین کا ، عمر په عبادت د خدای اوتلاوت دقران شریف تیروی ، اومخدراتو دحرم دپادشاه ته درس او کښل اولوستل ورښئی ... (۱) » دې میرمنی دخپل ورور شاه محمود پهمرگ یوه ډېره سوځوونکې اوله پښتنی احساساتو ډکه مرثیه ویلې ده چهمتأسفانه دځای دتنگوالی له کبله مودلته عرض نهکړای شوه . (۲)

اوس بهپخپله ددې زلمی پښتون پاچا یوهبدله دنمونې دپاره لهپټې خزانې څخهرانقل کړو:

بیلتانه دی دغمو په چپاو چور کړم — پهتیارو کیدهجران ئیله تا دور کړم
بیلتانهدی هسیاوښکی راخپری کړي — ستادفکر پهگرداب کیتل عبور کړم
دفراق پری می کښېوت و مری ته — پهجهان کی ئې رسوا لکهمنصور کړم
په وصال دی هم نا ښا دیمه دلبری ! — دبیلتونفکر پهزړه کی ناصبور کړم
دبانو غشی می و خوړ پهځگر کی — غمازانو په غمز و غمز و مهجور کړم

خلق یاد زما ، د عشق په لیونو کا
زه « حسین » محبت هسی مشهور کړم

اعلیحضرت شاه حسین دپښتو سرهداسی مینه درلوده ، چه دپټې خزانې دمؤلف په قول ده کاتبان پیښور ته واستول چه له هغه ځایه درحمان بابا ددیوان نقلو نهراوړی ، چهلهدغه څخه دده دپښتو مینه اوادبیذوق ښه ښکاری .

ددې دربار پښتانه فضلا او علما:

۱:- دشاهحسین استاد افضل العلما ملایارمحمد هوتك چه لوی عالم و ، اوپه فقه کښې ئې د« مسائل ارکان خمسه» پنامه یو کتاب لیکلی دی اودپښتو ښه ادیب و .

۲:- دهغه وخت دقندهار دجامع امام ملامحمد یونس توخي و ، چه دملا محمد اکبر زوی اوددېرو علومو تدریس ئې کاوه ، اوپه پښتو کښې ئې د« جامع فرایض» په نامه یو کتاب تألیف کړی دی .

---

(۱) پټه خزانه ص ۱۰۰ - ۱۰۱

(۲) که ئې څوك ویلو ته شوقمن وی دآریانا دمجلې په ۷ گڼه کښېنشر شوې ده .

۳:- محمد دداؤد هوتک‌زوی اود قادرخان لمسی دی ، چه په اصل د مرغې اونیکه ئې سیوری ته راغیء او بیا د قندهار د کو کران په کلی کښې ئې هستوګنه کوله. دا محمدهوتک دپټې‌خزانې لیکونکی دی ،څنګه چه دې ادیب دپښتو دپاره ښېځی لوی خدمت کړی دی ځکه‌نودی ترکمه‌ځایه چه‌راته معلوم وی پوره معرفی کوو . دی دخزانې په پای کښې‌خپل ځان داسی ښیی :-

«... اوس چه‌می لنډحال دپلار اونیکه وکښم ، نوخپل حال هم کاږم او دخزانې لیدونکی په‌خبرم : زماراتګ دې نابودی دنیاته یعنی تولد می واقع سوی‌و ، په ۱۳ د رجب المرجب سنه ۱۰۸٤ هجری په کوکران کی ، او سن ته دتمیز ور سېدم ، نومی پلار درس راته شروع کا ، او تراتلسمه کاله دعمرمی ولوستل احکام ددین اوفقه اواصول او تفسیر اودفصاحت علوم لکه قافیه اوعروض اوبیان اومعانی او نورچه‌زماپلارمرحوم و فات شو، اوزه په‌تقاضا دپادشاه ظل‌الله شاه‌حسین‌راغلم دقندهار ښارته تر اوسه په نظر کیمیا اثر دپادشاه اسلام ښادیم‌اوهر کله په‌احسان‌اومرحمت‌ددې خاندان عالیشان‌سر بلندیم . عمرمی‌تیرېږی په لوستلو او کښلو د کتابو ، له نعمتو دجهان بله بهره نلرم ، اوزړه می هم‌خوښی نکاپله‌دې اشغالو ، په‌بل څه . په‌دې او قاتو دعمر چه‌می تېر کړل، یو څو کتابونه می‌و کښل چه‌یواه‌دغو شخه‌دغه‌خزانه‌ده،اونوردادی:یو کتاب می کښلی‌دی‌په‌بیان‌دعلوم دفصاحت‌چه «خلاصة الفصاحت» باله شی ، اوپه‌دغه کتاب‌می‌تول‌علوم‌دفصاحت‌په‌پښتو د خپلو پښتنوطالبانودپاره خلاصه کړل، بل کتاب می کښلی دی په‌بیان دطبابت او علاج چه « خلاصة‌الطب » ئې نوم‌دی . په سنه ۱۱۳۹ هجری چه‌می‌دغه کتاب دپادشاه عالم پناه مد ظله مخ‌ته‌پیش کا ، سل طلاوی‌ئې‌ماته صله کا ، اوهر کله داسی مراحم دپادشاه ددې فقیر غریب په حق ډېر دی ......

ماله یودیوان داشعارو هم‌سته چه‌په‌دې وقت کی مردف او مدون سوی دی او غزلونه اوقصائد اورباعی‌لری ، کله چه‌طبع قاصر میل‌دشعر اووینا کا ، شعرونه کاږم اوموزونان دروزګار ئې خوښوی، ځکه چه‌دځان ستاینه ښه‌نده‌اوپوهان‌له‌دې کاره عار کا ، نوپه‌خزانه کی می خپل احوال وکښل چه‌ددې کتاب ویونکی ماته دعاوکا ،اوهر وقت می په دعا یادکا . خیله یوه غزل هم‌دلته دنمونې په‌طور کاږم ، چه‌پر صفحه دروزګار یادګاروی، نور اشعارمی په‌دیوان کی یو ځای‌دی شایقان دعلم اوشعر ئې له‌دیوانه لولی :

ساقی‌پاڅه ، د سرو ملو ډک‌یو جام را	ستاله غمه نا آ را مه یم آرام را
بېله میو د بهار ننداره څه کړم ؟	پسرلی سو د خوښی یوښه پیغام را
دنیا پاته ده ښا دی مو یو کړی ده	یوکړی‌می‌خوښ که،می‌کړی انعام را
دبیلتون په‌تاریکو کی می زړه شین سو	رڼا لمر د جام د میو په ظلام را
نا کا میو ددنیامی کام را تریخ کا	چه‌می‌خوږ کاکام، ترخه‌ومانا کام را

نه نشاط سته، نه مستي سته، نه رندي سته   چه سم رندهغه او به على الد وام را
په او بو مي سوه زندگي، لنژخه راتود که
محمد ته دا ورد ك يو هسې جام را

٤:- بل ښه عالم او مرتجل شاعر ملا زغفران تره کي و، چه د پټې خزانې مؤلف دمدار المهام او صدر الا فاضل په نامه ياد کړى دى او وايي چه: «د پادشاه ظل الله کښې لاس دى». دا ملا زعفران د باچا دزوى «محمد» نامى استاد هم و، په حکمت رياضى او طب کښې ئې ښه لاس درلود، او يو کتاب «گلدستهٔ زعفرانى» ئې په حکمت او طب کښې ليکلى دى، دا کتاب د پټې خزانې مؤلف ليدلى او مطالعه کړى دى.

٥:- پښتون سالار بهادر خان، د شاه حسين په پاچهى کښې ډير مشهور سالار او زړه ور پښتون و، محمد هوتك وايي چه:- «د پاد شاه ظل بازو دى» شاه حسين په «ورور» خطاب ورته کاوه او عوامو «امير الامرا» باله. دا پښتون علاوه پر مړانه او سخاوت د ښه علم خاوند هم و، او ښه خوند ور شعر و نه ئې ويل، هر وخت چه به له جنگه فاتح راغىء نو علما او شاعران به ئې ميلمانه کول او ادبى مجلسو نه به ئې ورسره کړل(١) دده ديوې بدلې څو بنده دادى:

پيلتو ن دى زور دى ترليمو مى سهار نم څاڅى   لکه شبنم څاڅى
دا سره يا قوت مى به لمن کې ستا په غم څاڅى   په غم الم څاڅى
گو ره ليلى باران د اوښو ستا پر چم څاڅى   څنگه پرچم څاڅى

۞ ۞ ۞

راغله ليلى په شينکى خال نڅا په گلو کوى   په سرو منگلو کوى
سهار چه وزى سيل کا، زغ په بلبلو کوى   گل په اوربلو کوى
ملا لى ستر گى ئې کا ته په ور ژلو کوى   زيب په کجلو کوى
دژ وبل زړه و يني په هر گړى هر دم څاڅى   لکه شبنم څاڅى

۞ ۞ ۞

ښکلې نجلى! د باغ په لو رمه ځه نڅا مکوه   عاشق رسوا مکوه
وريت سوى زړه مى دى مين پورې خندا مکوه   را شه جفا مکوه
زه يم پتنگ ته يې د يوه ما جلبلا مکوه   نور ظلم بيا مکوه
يم ستا له عشقه ليو نى پرما، ما تم څاڅى   غم او الم څاڅى(٢)

٦:- فصيح دوران ريدى خان مهمند چه دغياث خان زوى او د مسعود خان لمسى و، او د قندهار د مهمندو کلى دده دنيکه په نامه يادېږى. ريدى خان په ١١٣٦ ﻫ اصفهان ته ولاړ او هلته لې دشاه محمود سره صحبتونه وکړه او بيا قندهار ته راغى، «محمود نامه» ئې وليکله چه شاه حسين زر طلاوى صله ور کړه.

---

(١)(٢) پټه خزانه ص ٦٣ - ٦٤

محمود نامه د پښتو ژبې یو غوره ادبي اثر ښکاري ، او محمد هوتك ئې په پټه خزانه کښې یو بابرا نقل کړی دی .

دا کتاب یو خوږ مثنوی دی ، چه د ریدی خان ادبي اقتدار ښه ځني معلومیږي .

۷ :- نصرالدین خان اندړ د محمد زمانخان زوی او ډیر زړور پښتون و ، چه په اصل دغزني او د شاه حسین په وخت کښې قندهار ته راغی او دخپلې مړانې په اثر د پاچا په حضور کښې د ډیر عزت خاوند شو . علاوه پر نورو ښیګنو د پښتو ښه شاعر هم و ، او « نصر » ئې تخلص کاوه ، د اشعارو ښه دیوان لری ، نمونه ئې په پټه خزانه کښې ذکر شوې ده .

۹ :- دا علیحضرت احمدشاه بابا پښتو پالنه (۱۱۶۱ ه)

د شاه حسین تر دربار وروسته دا علیحضرت احمدشاه بابا په دربار کښې هم پښتو ژبې لاره وموندله او د پښتون پاچا توجه ئې ځانته ورواړوله ، د احمدشاه بابا په دربار کښې د پښتو سره مینه خه ابتدائي مینه نه وه ، بلکه ددې پښتون بابا نیکه ګانو هم دخپلې ژبې سره د زړه مینه درلوده او پښتو ته ئې چو پرواهه ، مثلاً کامران خان چه د احمدشاه بابا د نیکه ګانو د سلسلې څخه دی او په (۱۰۳۸ ه) کښې ژوندی و ، د « کلید کامرانی » په نامه ئې په پښتو یو کتاب لیکلی چه د پښتو په تاریخ کښې مهم کتاب دی او د پټې خزانې مؤلف مونږ په خبروی .

پخپله پښتون بابا سره ددې چه د پښتنو د حکومت تأسیس او تشکیلاتو دده اکثره وخت نیوی ، بیاهم دده د پښتو مینې مجبور کاوه چه خپلې ژبې ته هم خدمت وکړي ، خو پخپله ژبه ئې خوږ دیوان ولیکی او دخپلې ژبې پیاوړی شاعر شو ، دده دیوان په (۱۳۱۹ ه) کال د پښتو ټولنې له خوا سره له یوې مفصلې مقدمې په ٤٠٤ مخو کښې طبع او خپور شوی دی ، ده به دېرې پر میدانو توری وهلې مګر دخپل وطن هسك غرونه ئې هم نه هېرول او په پښتو اشعارو کښې به ئې سلامونه ورته رالیږل ،

د ډهلی تخت هېرومه چه را یاد کړم

زما دښکلی پښتو نخوا د غرو سرونه

د پښتو ژبې په تاریخ کښې دا احمد شاه بابا دربار امری دربار دی چه د پښتو ژبې ګرامر او صرف ونحو پکښې لیکلې شوی او مثلې شوې ده . هو ، احمدشاه بابا خپل زامن هم د پښتنوالی په روح پالل ځکه ئې نو د پښتو خوږ ژبی شاعر پیرمحمد کاکړ دوی ته معلم مقرر کړی و ، او پیرمحمد کاکړ د شاه په امر د شهزاده سلیمان دپاره « معرفة الافغانی » د پښتو ګرامر ولیکه او دهغه له رویه به ئې درس ور کاوه ، نو دا کتاب په افغانستان کې د پښتو لمړی ګرامر دی چه تراوسه پوری زمونږ لاس ته راغلی دی او افتخار ئې همدې دربار ته راجع دی . دا څو جملې د « معرفة الافغانی » دی :

« په ښکار پسی عبث عمر ضایع کیږی - ښکار که وکړی باك نسته - ښکار مباح دی - ښکار ښه دی کله کله - غم به دی لیری کړی له دله - بازار لره ولاړ سه ، چه پیسه نه لری هغه دی نه ځی - کښت

خواری غواړی - د کښت اوس وخت نه دی - د کښت وخت لا پسې دی - کښت د برمه کوه وال به دی په ونه رسېږی، او به بهر وچی شی، حاصل به دی له لاسه ووزی. خواری به دی ابته شی سنز کال پر یوانی ده - کاختی دی رب نه راولی . . . . » (۱)

علاوه پر دې د احمدشاه بابا زوی اعلیحضرت تیمورشاه (۱۱۸٦ ه) چه تر ده وروسته پاچاشو دخپل پلار دشعر او ادب ترسیوری لاندی ئې پښتو شعرونه ویل، ځکه چه داحمدشاه بابا دیوان طبع شوی دی، نو دلته دده داشعارونمونه راوړل تکرار دی ، فقط داعلیحضرت تیمورشاه له دیوانه دهغه یوه پښتو بدله رانقل کېږی .

داعلیحضرت تیمورشاه له قلمی دیوانه :

نن می بیا له توروستر گو سره جنگ دی پر لبانو ئې دزړه دو ینو رنگ دی
که پریې کړی سر پلاس ورلره راسم لا په دا ئې باورنسی زړه ئې سنگ دی
ستا د حسن لښکر راغی ځان ئې بایلو دعاشق دزړه میدان هر گوره تنگ دی
عشق دی مشك پټول نسی « تیمورشاهه »
چه پخپله ځان رسوا کا هغه رنگ دی (۲)

داعلیحضرت شاه زمان پښتو پالنه

داحمد شاه بابا په کورنۍ کښې دغه ادبی پښتنی ذوق تر پایه موجودو ، اعلیحضرت شاه زمان هم خپلی ملی ژبې ته توجه درلوده ، او هر کله ئې روزله ، پخپله احمد شاه بابا او تیمور شاه خو په پښتو خوازه اشعارهم لری، مگر دشاه زمان اشعار ندی لیدل شوی .

خودده په عصر کښې هغه ادبی تحریك چه دمخه وژوندی پاته سو، او ډېر شاعران او ادباء موجود وه ، چه دد غه پښتو پالونکی پاچا په نامه ئې کتابونه په پښتو ولیکل ، مثلاً رحمت داوی چه د قندهار و ، په پښتوئې دلیلی اومجنون قصه نظم کړه ، او دا کتاب ئې په (۱۲۱۰ ه) تمام کړ ، د کتاب په مقدمه کښې دپښتانه نائب الحکومه سردار عبد الله خان چه په کشمیر کښې و، ستاینه کوی، او خپل پاچاهم داسی ستایی :

سلطنت د شاه زمان دی دی خاقان ابن الخاقان دی
پلار نیکه ئې پاد شاهان و دو یه تاج د هر افغان و
شکر شکر شاه زمان غنیمت دی دا زمان

بل شاعر چه دده معاصرو ، میانعیم متی زی دی، اوبل هم گل محمد ابدالی، چه د دوی له اشعار وڅخه ددغه عصر د پښتو ادبی حرکت ښه معلو مېږی، دتفصیل دپاره ئې پښتانه شعراء لمړی او دوهم جلد کتلای شی .

---

(۱) د کابل کالنی ۱۳۲۰ ه ۲۷٦ مخ (۲) پښتانه شعراء - لمړی ټوك ۳۳۹ مخ

داحمدشاه بابا د پښتو پالنې اغیزه په هند کښې :

اعلیحضرت احمدشاه بابا په هند کښې یو رښتین ملګری و موند، چه دده سره ئې ښې ښې مرستې و کړې . دا ملګری حافظ رحمت خان و، چه هر کله به د احمد شاه بابا ملګری او ملاتړ و، د حافظ رحمت خان کورنې په هند کښې لا هره حیثه مشهوره کورنې وه، (ددې کورنې مفصل بحث په همدې کالنې کښې د ښاغلی حبیبی په مقاله کښې ولو لئ) حافظ رحمت خان لکه په نورو کار و کې چه ئې د احمدشاه بابا ملګری کوله د ژبې په خدمت کښې هم دده پیرو و، او په پښتو ئې خوازه خوازه اشعار ویل، دوکتور اسپرینګر مشهور مستشرق چه دده د کتابخانې فهرست په (۱۸۵٤ع) کښې نشر کړی دی وایی چه دا کتابونه تر ځلو پښت صند وقه ډېر او اکثره پښتو وه دار مستتر لیکی چه ماته په رامپور کښې یوه پښتانه د پښتو د اشعار و یوه مجموعه را کړه چه د حافظ رحمت خان او نورو پښتنو سردارانو اشعار پکښې وه ، او دغه مجموعه اوس د بر تش موز یم په شرقی آثارو کښې ساتلې ده، یود حافظ رحمت خان شعر په دغه مجموعه کښې د منځوا غند نه وه . نو حافظ رحمت خان زمونږ د ژبې ښه شاعر او لیکونکی و، علاوه پر حافظ رحمت خان دده ټولې کورنې د پښتو ژبې سره علاقه درلوده مثلاً نواب «مستجاب خان» د حافظ رحمت خان زوی چه «ګلستان رحمت» ئې لیکلی دی د پښتو ژبې ښه لیکوال و، په عربی او پارسو کښې ئې هم ښه قلم درلود همدارنګه نواب «محبت خان» د حافظ رحمت خان بل زوی چه «ریاض المحبة» ئې پخپله خوږه ژبه پښتو لیکلی دی اودا کتاب راورټی لیدلی دی او داسې ئې معرفی کوی چه :- د «سرجارج بارلو» په خواهښت په (۱۸۰۵-٦ع = ۱۲۲۰ه) کښلې شوی او (۷۰۰) پاڼې دی چه کوچنې صفحې لرې د پښتو مهم لغت دی اودا فعالو ګردانونه لرې معلومیږې چه دا کتاب د پښتو لغوی او ګرامری کتاب دی نواب محبت خان د پښتو ژبې خوږ شاعر هم و، چه له بده مرغه دده اشعار (۱۸۵۷ه) په ادودوډ کښې تلف شوی دی . (۱)

۱۰ :- دامیر دوست محمدخان په وخت کښې (۱۲۵٤ه)

داعلیحضرت امیر دوست محمدخان په وخت کښې پښتو ژبې د شاهی کورنۍ په زړه کښې ځای نیولی و ، او د همدې مینې په اثر دامیر دوست محمدخان دوه ورونه سردار مهر دل خان «مشرقی» او سردار پردل خان د پښتو ښه شاعران وه ، او پښتو ته ئې په خورا درنه سترګه کتل، بلکه سردار مهر دل خان علاوه پر شاعرۍ کم وخت چه په قندهار کښې اوسېدې دده ځای د ښو ښو فضلاو او ادباو د روزنې او پالنې ځای و ، او هر لرمل (مازیګر) به د قندهار نامتو ادبا لکه میرزا حنان حاجی عبدالله، صدیق اخندزاده او نور شاعران دده په ځای کښې سره راغونډېدل او هلته به ئې د پښتو

(۱) د حبیبی له مقالې څخه چه په دغه کالنی کښې نشر شوې ده .

ژبې علمي او ادبي بحثونه اوخبرې نې کولې، چه دهمدې صحبت په اغېزه دده ترمرګ وروسته میرزا حنان یوه مرثیه دده په یاد وویله چه څو بیتونه ئې دادي: (۱)

وجوارته دمولا سردار قرین ولاړ — چه مرغوب د کل عالمو، په تحسین ولاړ
د هنر او علم کان د حیا بحر — په خلعت د نیکنامې، خه ښه رنګین ولاړ
په جیفه ئې ددنیا ځان ککړ نکړ — دعمل په صابون پاکه جامه سپین ولاړ
وسخا ته ئې حیران حاتم طی و، — تکیه ګاه د هرفقیر او دمسکین ولاړ
فیض رسانه لکه لمرو کل جهان ته — مستقیم پرشریعت حامی ددین ولاړ

اعتماد باندې د کړو نه دی «حنانه»!
چه «سردار مهردل» له دې دنیا یقین ولاړ

همدارنګه ئې بل ورور سردار پردل خان دخپلې ژبې پښتو ښه شاعرو، او اشعار ئې پرملي وزن ویل. نوله دې کبله مونږ ویلای شو چه تولی شاهي کورنی له پښتو سره دزړه مینه درلوده او داژ به ئې روزله.

اوس به ددې دواړو سردارانو دشعردوې لنډی لنډی نمونې راوړو:

دسردار مهردل خان شعر:

پلو واخله له سپو زمې مخه مهرمنې! — ستا بې مخه راته شپې دی ورځې سپینی (۲)
ستا له وره څخه تللای نسم هوری دوری — درته ناست یم په دربار پرې مې دی سپینی
درست بدن مې دپښتون په اور کې وریت شو — په کوکل کې مې ویلې ی توری سپینی
راته وګوره رقیب سپک په څه شان کړم — خدای دی سپک کړی ستا په مخ ودی وزی سپینی
زه پښتون یم نه وېرېږم له رقیبه! — ورته و به کړمه بیا ښې سپینی سپینی

«مشرقي» دی په تیاره دپښتون ژاړی
ورته لمر دمخ ښکاره کړه، په مخ سپینی (۳)

دسردار پردل خان شعر:

پرملی وزن

وې ګورې د ګل په شان مې ژړ رخسار دیاردی — عالم ئې تمه دار دی

❀ ❀ ❀ ❀

یو دې بوی د ګلاب راغی — زړه مې په تاب راغی
پروت په بېغمۍ وم یو بشرمې په خواب راغی — پر مخ مې سیلاب راغی

(۱) پښتانه شعراء – دوهم توک ٤٤٦ مخ (۲) په دې غزل کښې دتجنیس تام صنعت په ښه توګه ځای شوی دی. د «سپینی» لغت په هر بیت کښې جلاجلا معنی لری. (۳) پښتانه شعرا – دوهم توک – ٤٤٧ مخ

وینئ کړم لهخو بهبیاپېری که انسان راغیء — او پر مخ-مخمی باران راغیء
پرې خو بهئې نېږدمچه پهمینه کی می یار دی — عالم ئې تمه دار دی

۞ ۞ ۞ ۞

ښه صفت دی رنګا رنګ کوم — هوا دی د پلنګ کوم
ستا پرتورو زلفو درقیبه سره جنګ کوم — منګولی به په رنګ کوم
اودامی پېغور نهدی کهشړی-درپسی لنګ کمه — اوترشا-ترشا بهنام وننګ کمه
نې لرم پروا «پردل» دعشق پهتهمت باردی — عالم ئې تمه دار دی (۱)

۱۱ :-داعلیحضرت امیرشیرعلی خان پښتو پالنه ۱۲۸۵-۱۲۹۶ ه ، ق

دهوتکو ددورې راودې خواته دپښتودپاره مهم خدمتونه مرحوم اعلیحضرت امیر شیر علیخان کړی دی اوده چهدخپلی پاچهی پهدوره کښې هرخومره مهم کارونه اووظایف د خپل پښتانه قوم اودې وطن دپاره کړی دی دتولو پهسر کښې دملی ژبی خدمت دی. دې پښتون امیر خپلی ملی ژبی ته مخصوصه توجهو کړه ، تول عسکری القاب اوعناوین ئې پهپښتو کړه ، تولی عسکری قوماندې اوبولی ئې پهپښتو تبدیل اورواج کړې چهتر اوسههم هغهعناوین اوالقاب اوداقوماندې اوبولی دافغانستان دعسکر وپهمنځ کښې ویل کېږی (۲) چهلهسپهسالار څخهنیولې ترحوالهداره پوری تول القاب اوعناوین پهپښتو تبدیل شوه .

دلته ئې دنمونی پهتوګهځو القاب راوړو (۳):

رتبه :	پښتو لقب:
سپهسالار	تول مشر
نایب سالار	سرغټ مشر
جرنیل	غټ مشر
برګډ	پنځرمشر (پنځه زرمشر)
کرنیل	زرمشر
کمیدان	ناب
کپطان	سل مشر
صوبهدار	بولك مشر
حوالهدار	لس مشر

(۱) پښتانهشعراء ، دوهم ټوك ٤٤٤-٤٤٥مخ (۲) البته څهتغیر به ئې موندلی اویابه نور هم پسی ترشوی وی مګر اساس ئې پههغه وخت کښې ایښوول شوی دی .

(۳) دآریانا دمجلی یوولسمه شماره، دښاغلی حافظنور محمدخان مقاله .

داسې د پر القاب هغه وخت په پښتو شوی وه، علاوه پردې د کابینې تر پوره او صحیح تشکیل وروسته د کابینې داعضاو لقبونه هم په پښتو الیش او رسمي شوه په دې ډول (۱):

صدر اعظم	=	لوی مختار
مستوفی	=	لوی ملك
خارجه وزیر	=	لوی مېن د باندی
حشمت الملك یا داخله وزیر	=	لوی مېن دغرو
دبیر الملك	=	لوی کښل
سپه سالار	=	ټول مشر

دالقبونه دشمس النهار په یوه شماره کښې داسې نظم شوی دی:

صدر اعظم که بزرگان جهانش خوانند — «ټول مختار» فلك قدر فلاطون تدبیر
بعد مستوفی نام آور عالی همت — که بتائید قلم کرده ممالك تسخیر
نام نامیش حبیب الله و محبوب قلوب — «لوی ملکش» لقب از پادشه عالم گیر
پس وزیر دول خارجه کز مصلحتش — کار دولت شده بیچون وچرا نظم پذیر
«لوی مېن د باند» پسندیده شدار سله خان — کز هر اقلیم بود جانب او روی سفیر
حشمت الملك که «لوی مېن غرو» آمد لقبش — وانکه در مملکت از حسن خرد گشته مشیر
اختر پنجم از آن هفت سپه سالا راست — کز نهیبش ببدن آب شود زهرهٔ شیر
«ټولمشر» آنکه بود نام گرامیش حسین — وانکه در نام خوشش هست بغایت تاثیر

همدارنگه ئې عسکری بولی په پښتو کړی چه تراوسه هم «تیارسی»، ولاړسی»، درېنږ، خپور پروت» اونوری قوماندی دپښتنو عسکرو منځ کښې سته چه مثال راوړ لوته ضرورت نلری تردې اقداماتو وروسته ئې دنا ئب الحکومه گانو او مستوفیانو القاب او عناوین هم په پښتو کړه (۲) او پښتو ژبې ته ئې هم عسکری هم ملکی اوړ مو قعیت ورکړ اوددې پښتو روزونکی باچا په وخت کښې ځینې کتابونه هم ترجمه او ولیکل شو مثلا دوست محمدخټك چه دحاجی محمد اکرم خان لمسی او دمحمد زمانخان کړوسی او دملی شاعر خوشحال خان له کورنۍ څخه و، یو کتاب د «بحر العلوم» پنامه دده په وخت کښې نظم کړ او په (۱۲۹۰) هجری کال ئې له نظمه فارغ شو، دا کتاب ۱۱۵٤ مخه او تقریباً شل زره اوتیا بیتونه دی (۳) او کتاب ئې هم دده پنامه داسې ختم کړی دی چه وایی:

دامیر دشاهی زور دی — عالم ده وته نسکور دی
په کابل کی جانشین دی — حکمرانه ئې نگین دی

(۱) د آریانا د مجلې لسمه شماره، دښاغلی حافظ نور محمدخان مقاله
(۲) د آریانا مجله لسمه شماره - ۲۸ مخ دښاغلی حافظ نور محمد خان مقاله وگوری.
(۳) پښتانه شعراء - دوهم ټوك ٤۹۳ مخ

قندهار او هرات دینه	چه دده حکمونه وړ ینه
پسې بلخ دی برا دره !	تر خیبره بهره ور ه
له امیر دوست محمد خانه	دی خلف دی قدر دانه
ور پسې د پلار دعاده	ځکه توري په هرچاده (۱)

همدا شان ئې په ۱۲۹۲ ه کال «اخلاق احمدی» د عربی «طریقهٔ محمدیه» په پښتو په یوولس زره بیتو کښې ترجمه کړ او یا نور داسې آثار ....

علاوه پردې امیر شیرعلیخان د پښتو له ادبه سره هم دزړه مینه درلوده او هر کله به ئې اشعار اوستل، بلکه پخپله ئې هم کله کله په پښتو اشعار پرملی وزن ویل چه مونږ ته ئې دالاندې څولنډۍ په لاس راغلی دی اودا لنډۍ ئې هغه وخت ویلی دی چه له کابله مزار ته تی او د بدبختیو ورته مخ و. په دې لنډیو کښې خطاب وطن ته دی :

ماویل په تابه زندګی بنا کړم — اوس له تاوړم دارمانجن زندګی داغونه

❀ ❀ ❀ ❀

د غم لښکری را پسې دی — دپاچهی تاج مې پر سر له ملکه ځمه

❀ ❀ ❀ ❀

نه له تا ځم نه مې هېر پېږې — یا به زه مرم یا به دې و ساتم وطنه !

❀ ❀ ❀ ❀

دیاری لاس مې تا ته درکړ — پر تا بایلمه سرو مال هم اولادونه (۲)

❀ ❀ ❀ ❀

دده د پښتو پالنې تاثیر داعلیحضرت امیر عبدالرحمن خان ترعصره پورې هم و ؛ او ځینې نور کتابونه لکه «نصیحت نامه» وغیره په پښتو کښې ولیکل شوه .

۱۲ : - دشهیدامیر حبیب الله خان پښتو پالنه تر (۱۳۲۳ ه ق) وروسته

داعلیحضرت امیر حبیب الله خان په عصر کښې پښتو یو بل غټ گام واخیست، چه خوراد ستاېلو وړدی ، او هغه دا و، چه پښتو په مکتب کښې پرېښودله شوه او دمعارف په نصاب تعلیم کښې ئې ځای ونیو. چه په وروسته عصر کښې هم دارو یه پسې ښه تعقیب شوه او د امیرشهید تر مرگ وروسته بیا یو مجلس د «پښتو مرکه» په نامه چه دوطن دوړو پښتنو ادباو فضلاو څخه مرکب و، او د پښتنو دهرې قبیلې یو یو نماینده په کښې و، د کابل په مرکز کښې تشکیل شو ، دې مرکې د پښتو قواعد ولیکل، لغات او اصطلاحات ئې راغونډ کړل ، نوی نوی مونه او اصطلاحات ئې جوړ کړل، ځینې ابتدائې

(۱) پښتانه شعرا - دوهم توک ۴۹۵ مخ (۲) د ښاغلی «حبیبی» له یادداښتو څخه

کتابو نه ئې دمکتبو دپاره ترتیب کړه، یو کتاب د(دیوازینی پښتو) پنامه او بل د « پښتو پښتو یه » پنامه طبع اوخپاره شول، په(۱۳۰۱ ه) کال چه دطلوع افغان جریده تأسیس شوه او په پارسی ژبه خبر بدله دپښتو په مضامینو ئې هم پیل وکړ چه ورو تو له پښتو شوه دپښتو مرکې دپښتو ژبی یو جامع قاموس هم ولیکه، مګر متأسفانه چه طبع اونشر نه شو بلکه اوس ئې درک لا هم ورک دی دامیر شهید د عصر سراج الاخبار په جریده کښې هم پښتو جاری شوه او دپښتو په شاو خوا کښې به خبرې نی اومبا حثې کېدلې ، اوډېرو شاعرانو په پښتو اشعار وویل. دښاغلی مولوی صالح محمد خان پښتو درسی کتب طبع شو ل .

په دې عصر کښې دمرحوم مستغنی او سردار عبدالرسول خان اومرحوم غلام محی الدینخان اونورو شاعرانو ادبې خدمات دیادولو وړ دی .

اوسنی عصر

دپښتون اعلیحضرت شهید (رح) پښتو پالنه اودده په توجه دپښتو ژبی حقیقی ژوند اوبیا دزلمی تولواك تېنګ اولوړ عزم چه دپښتو ژبی دلوړوالی دپاره ئې کړی او هغه ملی خدمتو نه چه خصوصاً دپښتو درسمی کېدلو اودد نیا دژوندیو لوړو ژبو په ډله کښې در ډلو دپاره دده په امر شوی دی، هرچاته ښر ګند اود کالنی ښاغلی ویونکی ئې اوس پخپلو سترګو وینی سر ډېره پردې دهواد په ټولو جرایدو اومجلو اواخبارو اوپه تېرو کالنیو کښې د پښتو دلوړتابه او پرمخ تګ خبری نشر شوی دی او اوس هم ورځ په ورځ نشر ېږی نو که څوك دپښتو ارتقا په دې عصر کښې لیکی البته په یو دوو مقالو کښې نه ځائېږی ، بلکه یو بشپړ کتاب ځنی جوړېږی ، ځکه نوزه خپله مقاله پردې ځای ختموم او دزلمی تولواك دپښتو پالنی خبری هغه وخت ته پرېږدم چه فرصت لاس ته راکړی او دخدای په مرسته لکه چه ښائی دپښتو داژوندی دوره په کامل صورت و لیکم ، اوبل داچه پښتو لا تر اوسه پرمخ روانه ده اودټول پښتون ملت دامید سترګی دی چه پښتو ژبه به ددې زلمی تولواك په توجه د ژوند لوړو مانیوته وخیژی، ځکه نو نه غواړم چه ددې شاهی کورنی داملی خدمت په پرخو پانو یا یوه مقاله کښې ولیکل شی، بلکه باید دپښتو داحیاء په تاریخ اودوطن د سعادت اولوړتیا په تذکار کښې یوغټه کتاب پرولیکل شی .

دغه دې چه زه اوس په دغه لنډه یادونه خپل مضمون پای ته رسوم ، او له خدایه غواړم ، چه هرکله دپښتو ملی ژبی مخ پرلوړتیا اوخپور تیا وی .

یادونه : په دې مقاله کښې ځینې مطالب دپټې خزانې له قلمی نسخې اوقلمی تعلیقاتو څخه را اخیستل شوی دی ، چه ښاغلی حبیبی ماته داستفادې لپاره را کړی وه ، ځکه چه هغه کتاب تر اوسه ندی نشر شوی، نو ما دغه یادونه لازمه وګڼله . (بینوا)

زموږ ادبي نهضت

یـــا

اوسني ادب

گل پاچا «الفت»

کله چه د آسمان په لمن کښې د سعادت او نیکمرغۍ ستوری زموږ په فال را وخوت، او دا زړه ځرخه د پښتون په مصلحت او مرام و گرځیده، کله چه دلمر اوسپوږمۍ په دور انکښې دد ې هواد بختوری ورځې راغلې اود زماني په طبیعت کښې بدلون و لیدل شو، کله چه دلحان پیژند لو ډیوه زموږ په وطن کښې بله شوه او ملي شعور سترگې وغړولې، کله چه د احساس او تمیز غوږ ونه خلاص شوه اوله هر لوری زموږ د خپلو ښیېلیو خوازه اوازونه را غله او نوی سندری شروع شوې، کله چه زموږ د ښاغلو نیکو نوار وا گانو په خوب کښې موږ ته خه وویل او راویښ ئې کړو د وطن د غرو په څو کو یوه رڼا و ځلیده چه د پښتو او پښتو نولۍ ښکلی څیره پکښې ښکاره شوه او زموږ د زاړه مجد او عظمت تصویر ئې هم په ځنگ کښې نیو لی و.

ښاغلی گل پاچا خان «الفت»

زموږ د ادبي نهضت دغه رڼا چه د پښتو دغه فاني ژوند اساس یا آغاز ورته ویلی شو ځوک چه ورته په اجتماعي نظر گوري را زرا زملي او اجتماعي ښېگڼې پکښې ویني او یقین کوي چه دا نهضت او حرکت ډېر عام منافع او عمومي فوائد لري.

له کوم وخته چه موږ د دغه روستي نهضت په دوره کښې خپل اصلي او اساسي ادب ته

مخه کړ یده اوله مستعار ادب څخه را گر زېدلی یو که څه هم ډېرلنږ وخت تېرشو یدی اوله اته نهو کـا لو څخه تجا وزنه کوی مگرزمونږ پښتنی ادب د کم و کیف په لحاظ ښکـا ر ه پیشرفت او زیات پر مخ تـگ کړیدی ، په همدغه لنږوخت کښې چه ددنیا جگړو زمونږ مطبوعاتی فعا لیت ته هر گو ر ه صدمه ر سو لې ده ، بیا هم ز مو نږ د ا د بی نهضت مظا هر مو نږ خو شحا لوی اوز مو نږ دافتخار وړ کېدلی شی .

دپښتو کوم لیـکو نکی او شاعران چه مونږ په همدغه لنږه زمانه کښې پیدا کړی هغه مو نږ ته یقین را کوی چه ډېرژر به ډېرپیا وړی لیکوال پیدا کړو اوزمونږ شعرو ادب به هر گوره یوه لوړ اوعالی معیار ته ورسیږی ، کوم مطبوع اوغیرمطبوع اثاراوتا لیفات چه مونږ په دغه محدو ده زمانه کښې پخپله ژبه کښې پیدا کړیدی هغه شهادت ور کوی چه مو نږ به ډېر ښه ښه مؤ لفین او مصنفین پیدا کړې شواوزمو نږ مطبو عات به د یوه ښه علمی او ادبی وقارما لك شی .

دانوی ادبی نهضت چه په پښتو او پښتنو کښې شروع شویدی مو نږ ته لکه یو رشتین استازی دیوه عر فا نی مستقبل مو ثو ق زیر ی را کو ی او دا خبره ثا بتوی چه دپښتنو ادبی استعد ادیو اوی ظرفیت لری چه هرراز هیله او توقع ورځنی کیږی .

که مو نږ ددغه نهضت له شروع څخه هغه خوااودا خوا وختونه د مقایسې په تو گه و گورواو خپل علمی سیر په دغو دواړو دورو کښې له نظر لاندی ونیسود او ړځی او هغه ورځی په هیڅ تله نه برابرېږی اولکه چه دهقانان والی په نهو میاشتو کښې نه رسیږی او په نهو ورځو کښې پخیږی دانه لس کاله له هماغسی ور ځو څخه دی چه یوه ورځ ئی له میا شتی سره برا بره ده

له دغه نهضت څخه وړاندې زمونږ دلیك او تحریر ژبه یوه داسی ژبه وه چه نه ئی مو نږ گرامری اصول تا کلی و ، نه موور ته دلغاتو کوم قاموس جوړ کړی و ، نه مود کوم لوړ او عالی ادب څه کتابونه اورسایل لیکلی و چه یوه لیکو نکی ورته داستفادی په وخت کښې رجوع کړی وای ، نه دا ژبه زمونږ هغه رازمورنی ژبه وه چه په صحت کښې یې چا ته یا څه شی ته محتاج نه وای ، نو ځکه مو په شعرو ادب کښې یوه سمه او صحیح لاره نه مونده چه یوه ځای ته رسیدلی وای او شعرو ادب عمومیت پیدا کړی وای .

له کوم و خته چه د دی نوی نهضت بها ر شر وع شو او شعرو اد ب ته تو جه و شوه په همدغو لنږو ورځو کښې ډېر لیکو نکی او شا عران بلکه مؤلفین اومصنفین پیدا شوه چه په دغو مره وخت اودغسی حالت کښې ئې ډېر علمی اوعرفانی خدمتونه و کړه

په همدغه لنږه مده کښې مو نږ موفق شوو چه په پښتو کښې دشاعرانو تذکرې ، دلغاتو قاموسونه دژبې گرامرونه ، کـلی گانې ، قرائتی او ادبی کتابونه دپښتو اصطلاحات اومحاورات دپښتو متلونه ، لغوی څېړنې یا ځنی شعری رسایل ولیکو اوخپل تاریخی مشران او مشاهیر لکه لوی احمدشاه بابا ددغه ادبی نهضت په روښانه هنداره کښې هرچاته وښیو ، که چېری دمطبوعاتی

و سایلو قلت مانع نه وای ښائی چه زمونږ نورو هغو آثارو چه تر اوسه لا نه دی طبع شوی او په الماریو کښې دی زمونږ دادبی نهضت دسریع پیشرفت ښه نمایندگی کړی وای او زمونږ موفقیت او بریالیتوب ئې ښه ښودلی وای .

که مونږ دخپل دغه نهضت معنوی ښیگڼی او تاثیرات په نظر کښې ونیسو ، پدی خوا کښې هم مونږ ډېری مهمې گټې کړیدی چه زمونږ په اجتماعی حیات اوژوندون کښې زښت ډېر قیمت لری همدغه نهضت زمونږ په هرفرد کښې دملیت احساسات اودوطنیت اوپښتونولی جذبات ډېر قوی کړه اودخان پېژندلو او اتکاء نفس غریزه ئې هم ښه ټینگه کړه - زمونږ په دغه اوسنی ادب کښې شاعرانه خیالات له اجتماعی احساساتو اوملی عشق سره داسی گډ او مزوج دی چه دیو مفید معجون مثال لری اودهر ستر گور په نظر کښې دراز رازمادی اومعنوی ترقیاتو تمهید او مقدمه معلومېږی همدغه ادب دی چه دپښتنو ذوقی شعور ورځ په ورځ روزی اوویښوی ئې ، او دعلم وعرفان په خپرولو کښې ډېر خدمت کوی .

هو ! ! دهرملت خپل اصلی اوملی ادب دی چه دهغه ملت دزړه کړکۍ دعلم وعرفان لورته پرانیزی اودیوه معنوی اوذوقی بهار لهوږمو سره ئې اشنا کوی ، نودیوه ملت خپله ملی ژبه دهرراز مفیدو تعلیماتو اوافهام وتفهیم صحیح او اصلی آله ده چه په حقیقت کښې ئې یو فصیح او بلیغ مبلغ بللی شو ، دهمدی لامله هرقوم ته ددوی پخپله ژبه خدائی تبلیغونه شوی اواسمانی معلمین هم ددوی په ژبه استول شویدی .

دایوه منلی شوی اوربښتیانی خبره ده چه په یوه پردۍ ژبه کښې ادیب کېدل دومره گران کاردی چه نږدی نږدی له غیرممکن سره ادخ لگوی اوډېر کم پېښېږی چه سړی په بله ژبه کښې داسی شاعر یا ادیب شی چه دهغی ژبی اصلی خاوندان پری کوم ادبی اعتراض ونکړی شی ،

که فرضاً کوم سړی دخپل ادبی استعداد او شاعرانه قریحی په زور په بله ژبه کښې شاعر یا ادیب هم شی نو معلومه خبره ده چه په هغه ژبه کښې خودخپل کام اوملت ادبی ذوق ته څه مهم خدمت نشی کولی ځکه چه یو کام دبل کام په ژبه داسی نشی پوهیدلی چه په ادبی لطایفو اودقیقو تعبیراتو باندې ئې له زړه وپوهېږی اوهغه راز استفاده ورځنی وکړی لکه چه له خپلی ژبی څخه ئې کوی نوچه دغه تولی غتې اوډېرې خبری سړی په نظر کښې ونیسی ویلی شی چه دیوه ملت هغه ادبی نهضت چه ددوی پخپله ژبه کښې وی دهر رازذهنی اوفکری ارتقا اساس کېدی شی اودیوه ښه رونبانه سبا مطلع یا لکه دسهار ستوری درنیاور ځی پیغام بلل کېږی .

که مونږ دغه نهضت ته هرڅو مره خوشحالتیا وکړو اود هرڅو مره امیدوار اوسو وقبله ئې وبولو ورسره ښائی دهمدې لامله مونږ په ډېره اعتنا دخپل ادبی بهار استقبال کوو او په غور ولوستر گو خپل ادبی پیشرفت ته گورو چه له پخوا وختو څخه ئې څه تغیر اوڅه تحول کړیدی ؟ یعنی دپښتو

اوسنی ادب څنګه دی اوپخوانی ئې څنګه و ؟ څه ښېګڼې پکښې زیاتې شویدی اوڅه صفات ئې بایللی دی ؟

زمونږ د شعر وادب تاریخ که څه هم د ځینی تاریخی اسنا دو په شهادت چه په پټه خزانه کښې ئې مو موله زرو کالو څخه اوږدی اود بعضې صحیح قیاساتو په استناد ثابتېږی چه پښتنی ادب له زرو کالو څخه هغه خوا هم دېری دورې لیدلی دی اوډېر عمرلری مګر دغه روستی نهضت هم یوه نوې دوره حسابېږی اونوی رنګ لری چه دلته وربا ندی څه نه څه بحث کیږی .

زمونږ په اوسنی ادب کښې شعر اوشاعری لږ څه خپله مجرا بدله کړېده اوهر راز مضامین دشعر په قالب کښې راوړل کیږی ، یعنې او سنی شعر یوازی ذوقی اواحساسی شی نه دی بلکه تعلیمی اوتبلیغی حیث هم پکښې زیات ښکاری اوله پخوانه پکښې داجنبه زیاته شوېده ځکه چه ددی عصر تقاضا هم دا ایجاب کوی چه شعر باید یوازی جمال سندرې ونه وائې بلکه دفن او کمال منا دی هم شی دهمدی لامله دپخو اوخت اشعارو غزلی آغازوانجام درلود اودمضمون دتسلسل مراعات به چانه کاوه ، هر بیت به ځانته مضمون و، چه له بل بیت سره به ئې څه قریب ارتباط نه درلود یعنی په یوه غزل کښې به یوه بیت عشقی کیف درلوداوپه بل بیت کښې به اخلاقی یاعرفانی تعلیم و مګر په عمومی ډول به د غزل رجع دجمال ستاینې اودمینې کیف ته معلو میده اویوه نیم اجتماعی یا تعلیمی او انتباهی بیت به پکښې ضمنې حیث درلود مګر اوس دا کثرو اشعارود پاره دموضوع او مضمون په لحاظ یو عنوان ټاکل کیږی چه شاعر تر آخره پوری دهماغه مضمون مراعات کوی اومضمو نی حیثیت پکښې ساتی نوکه له دا سی هم وشی چه دغه راز اشعارڅه شعر ی قیمت ونلری او تش نظم ورته و یل کیږ ی یعنی د یو ی منظو می مقا لی په جم کښې تیر یږ ی چه با ید خطبه یاموعظه ور ته وو ایو مګر پاخه او مقتدر شا عران که څه هم پخپل شعر کښې دیوه مضمون تسلسل او ار تبا ط نه پرېږ دی اوهمدغه هدف لری چه خپل مقصد اومطلب لکه یوتر لیکو نکی په ښه شان افاده کړی خو شعری ناموس هم ساتی اوشعریت په مضمون باندی نه قربانوی لکه زمونږ یو پخوانی پیاوړی شاعر کاظم خان شیدا چه یو ځای له خپل اسارت څخه شکایت کوی او دا اجتماعی مضمون په یوه داسی ادبی پیرایه کښې ادا کوی چه هېڅوك ئې له شعریت څخه انکار نشی کولی؛

هېڅ خبر په سلیقه د پر وا ز نشو م   لکه ګل په اشیانه کښې ریخته پر یم

وګوریء ! پدی بیت کښې څومره رنګینی او شعریت لیدل کېږی ، یو رښتیانی شاعر که دغه راز مضمون ادا کوی نودغسی پیرایه هم ورته لټوی- په بل ځای کښې همدغه نوموړی اومقتدر شاعر ددنیا له ملوثاتو اوناپا کیو څخه پدې ډول شکایت کوی :

طهارت به په کوم آ ب شیدار واشی   دافتاب چشمه روز ګار کړه مستعمله

زما په گمان چه دغه مضمون که په همدغسې شعری پیرایه کښې ونه ویل شی دومره بېخونده به وی چه څوك به ورته هیڅ اعتنا ونکړی مگر دلته چه شعر ورځنی جوړ شویدی نو څوك چه د دنیا په پلیتیو شپه او ورځ لکه مچ بنبنږی هغه به هم ددې بیت په اوریدلو متحسس شی او ځان به و ځندی نو دغه راز اشعار چه د مضمون او موضوع په لحاظ پکښې یو مهم مطلب ، ځای شوی وی او د پیرایی په لحاظ شعری سحر او اثر لری هغه داسې شعروی چه یو خطیب ئی په منبر او یو سازنده ئی د بزم په مجلس کښې ، یو نطاق ئی په کنفې انسو نو کښې او یو زاهد ئی په خلوت کښې له ځانه سره وائی زمونږ ددې نوی نهضت د پښتو شاعرانو ځینی اشعار هم همدغسې اشعار دی چه په غزلی آهنگ کښې لوړلوړ اجتماعی مطالب اداکوی او د بلبلو په نغمه کښې ښه ښه تعلیمونه او تلقینونه ځایوی د مثال په ډول دالاندینی شعرونه وگوریء !

زه

(۱)

په مذهب نه د بلبل نه د پتنگ یم — نه غوټۍ په شان دزړه په پښور نگ یم
نه اغزی یم چه انگړ شمه د گلو — نه دچاد ږدی لاندی پوست پالنگ یم
نه آئینه یم چه منظور شمه د ښکلو — چه می کېږدی په منگلو نه اتر نگ یم
غوټی نه یم چه می جونی سر کښې کېږدی — چه خوبان می کړی ږرغاړه نه لونگ یم
نه ژړ ایم نه خندا نه زیر و بم یم — نه یو هېنزم چه زه څه اوڅه آهنگ یم
چه قلنگ را باندې نه وی ملنگ نه یم — نه صاحب د باج خراج اوداور نگ یم
نه د کونه ور نه ومر ستهرانه کېږی — نه دچا په شان د بل په ځان پلنگ یم
نه اوزگار یم نه می کار لکه ماشوم شته — یو ساعت خفه خوشحاله په بل در نگ یم
نه می روح دشرقیت ډېره ژوندۍ ده — نه د نیا ځنی خبر لکه فر نگ یم
د دې هسی بېمعنی ژوند و ن د پاره — دا ضدادو سره همیش ولی په جنگ یم
چه نه در د لرم نه در د لره دوا یم — زه له دی بی سوز وسازه ژونده تنگ یم
خدایږودی ژوندون نور ستړی کړم ستومانه — چه دژوندا ود ژوند و دپاره ننگ یم
خاوری یمه خود با ده سره مل یم — د هر کس او دنا کس د پښو نه څنگ یم

تیټ مې مه بوله غور ځنگ را باندی مکړه
زه پدې افتا دگی کښې لوی گړ نگ یم (مجروح)

غزل

(۲)

نه زړه به دمین شی په وصال داشنا ښاد — نه ډکه به تر خولې شی پیما نه دچا په یاد
رسېږی دازل کړه په قسمت نه په خواری — شیرینه دخسروشوه غرونه و کیندل فرهاد

یو ازی ژوندخوښ کړیدی هرچا په زمانه — که یودخواری مرشی بل اڼي نه رسی په داد
کـلو نه عمر تېر شولا می وانخیست عبرت — هېر جن یم چه خوب وویننم بیانه راځی په یاد

په بنه چه سره ور نشو مخلص خوښ یم په دا
چه وخېژی له بېخه ددې هسی ژوند بنیاد

(مرحوم مخلص)

ژړه پانه

(۳)

چه دمنی سیلی راغله — تګ مې شو په سیل باغله — د خندو نی ګل سراغ له
نه شین باغ نه ښکلی بڼ و — نه د ګل پکښې مسکن و

بڼ و ژړ بڼه الوتې — نه غاټو ل ونه پیر وتې — نه بلبلی پر جار وتې
ګل و مړ سړه سناوه — غوټی پېغله نیمه خواوه

ابشار هم ویلی ساندې — د بلبل دز ړګی مراندې — وی شلیدلی لاندی باندې
نی خوښی نی مسرت و — وير ژړلی په زحمت و

زر غو نه پانه وه ژړه — د ظالم خزان له کړه — په ګرزو نو خره پره
نه ورپا ته اب و تاب و — نی زرغاوه نه شباب و

ماول ښکلی پانی خه کړی — ولی هسی رژ بد ه کړی — له دې بڼ خخه واته کړی
مه خه ښکلی ګلالی یی — په ښایست دلمر مخی یی

دی ول خمه وخت دیون دی — یوخوور خی مو بیلتون دی — سبا بېرته بڼ زرغون دی
چه بها ررا شی دی باغ له — زه به راشم ستا سراغ له

پس له هر منی سمسور شته — پس له هر ویره سرو ر شته — چه غم وی دخوښی لور شته
پس له هر منی بها ردی — داقانون د کردګار دی

چه لید لی چا خزان وی — د بها ر به قدر دان وی — په لوړ تیا کښی به دځان وی
خو احساس د ذلت نه وی — هلته زیار د رفعت نه وی

خپل خزان ګوره بهار کړه — باغ د ګلو دی سینګار کړه — زده دژوندو نه ودونه لار کړه
دغه سرد ژوندانه دی — دلته پټ رمز ددې دی

(حبیبی)

خوشې خوشې

(٤)

لاله وغږ وی ستړگی لهعبر ته پهز ړه داغ شی
ردی ستړگی سوسن گوری سا عتونه خوشې خوشې
جو ړشی لعل لههغو او ښکو چهتو ئېږی و کو گل ته
چپ شه ای ابشاره مکړهد اشورونه خو شې خو شې
چهژوندون لری مړ کېږی ښهغهچه باشر ف مری
کهسبی زر کا لهږ پائی وی کالونهخو شې خوشې
اوږهت پهدام د طمع کښې خو ك کـله شی نیولی
دهمای دیا ره مهزده داداو نه خو شې خوشې
دمرض علاج په کا ردی خهلا مخکښې لهشدته
پس له مرکه خهپه کاردی ماتمونهخو شې خوشې
ز هد عشق په پیاله مست یم محتاج نه یم د شرابو
سا قی مه د کوه مالهداجا مونهخو شې خو شې
چاحا صله خپل مرا م کړ په قو ت د خپلو متو
خوك دی ناست کوی پهزړه کښې ارمانونهخوشې خوشې
په شهباز سر هد شعر به تازه د ژ وند نغمه کړو
د ارباب دزړه غنز یږی د پرعمرونه خوشې خوشې
دفرها دتیشه په لاس کړه که شیرینه معنی غو اړی
پرا ته کلهوی ایرو کښې سره لعلو نهخو شې خوشې
چهروان تر اوبه نه وی اوږ ور هم لهد ریا به
نه یو هېنږ مخلهو ائې دا شعر ونه خوشې خو شې
دا نقصان دشعرنهدی لهخپل ذوقه سرا غو کړه
پهخادم باندی مهوایه تهمتونه خوشې خو شې

(خادم)

صحرایی گل

(٥)

هیو هېنږم یکتیا یانګر هار کښې	ارغنداویادهری رودیه کنار کښې
پهبخدی کښې نیسایایا زرنګا کښې	کاپیسا کښې پهواخان یالمپا کا کښې

اریانا کښې د سوما ترخنګ یو ګل و   چه اشنانه د بورانه د بلبل و
پسرلی ته ئې خوله وازه په خند اکړه   چه دازه یم چه ښایسته مې دا دنیا کړه
پښتو ن کام ته دازما یو خبر یوسه   چه لهر ازدژوند انه نه خبر او سه
چه ګل نه وی پسرلی کښې ژوندون نشته   هما غسی چه نن نه وی پرون نشته
که ژوندی وی تل بهار دی دا جهان   دژوندی دپاره نشته دی خزان

۞ ۞ ۞

لنږ ژوندی شه سرد کانونه بهر کړه   ددنیا په غوږ یدلی باغ نظر کړه
پسرلی کښې هغه ګل چه بید ار نه دی   پسرلی کښې هم خزان دی بهار نه دی
کوم یو ګل چه ګلخانه کښې پر یو تلی   په هر فصل کښې تازه دی غوړ یدلی

له دنیا نه ګلخانه جوړه کړه ځانته
نظر مکوه بها رته اوخزا ن ته

(پژواك)

ملی مشرحاجی میرویس ته

خطاب
(٦)

ته پر مځکه او سید لې   خو نظر دی په آسما نو
ستا په خیال کښې یو رفعت و   ستا نظر کښې کهکشا نو
ډو ب په مینه د وطن وې   په نظر کښې دی افغا نو

قا فله د ملیت مواو اره په ور کېد ووه
یو ته و یښ وی که ته نه وای بس قصه په ختمیدووه

د غزنی نغمه د لسوزه   تادروه په لو یو غرو کښې
غزنو له په ښه ډول   پښتونخوا په ښودرو کښې
پښتنو به نشاط بیا موند   ستا په غزاو په نمو کښې

مقبره کښې بیاد مړو دژوندو اذان دی ووی
دلود ی دد ورقصه وه څه د سوز په شان دې ووی

دګنجکو په قیمت شی   که ځلمی وی سره لعلونه
خدای دی هیڅ ری څوك نه کا   دبل قوم په لاس مریونه
په آزاد وغرو دپښتو کښې   زرغونیږی زمونږ ګلونه »

تا د دی غر و په لمنو غزولی دا غز لی
ارغنداب درو دپه غاړه د وطن د غم بدلې

(د طلوع افغان کالنی ګڼه)

سپین غر

مختصر شویدی (۷)

مارغه د خیال مې په سپین غره باندې سرشاره گرزي
هوا مې سر کښې ن تازه له دې کهساره گرزي
وینم هر لورته د بلبلو شور ماشور دې پکښې
په شنو نښترو شنه طوطیان مست له چناره گرزي
زلفې د چا به کړي خوري په پستو گوتو سره
زیبا نسیم ته ئې زړه نه طمعداره گرزي
ستا په هوا کښې د ختن نافې سپړلی دي چا
چه شنو وښو کښې دې شپو نکي مست له عطاره گرزي
زړه ور بازان چه دهمت وزر خواره کړي کله
ستا په اوچتو څوکو پاس له افتخاره گرزي
سپین او سپېڅلی غر یادېږې په دنیا او جهان
څکه چاپېره شنه زمریان ستا له درباره گرزي
د اوستا نغمې خوږې شوې ستا له خوږه نرمه
د سوما بوټي خندنگ په خندنگ ستا له کناره گرزي
نکړ پیدا چه سکندر په بل یو ځای کښې چرې
دلې په تا کښې هغه خېز پسې څېر واره گرزي
محمود، شهاب درته کتل نظر د مینې سره
د مینې سترگې ستا ولورته بې اختیاره گرزي
احمد چه ته په دغه لاره ستا نظرو په ده
ستا له نظره په دنیا څکه نامداره گرزي
چه ئې تاثیر د بیخودۍ خوږو نغمو کښې وه ډېر
هغه ارواح ستا په هوا کښې ننگرهاره گرزي
وایه مطرب ته سرود نوی نغمه نوی بنائي
زړې نغمې دي چه پتنگ له سره انکاره گرزي
له نوي رنگه ئې خبر کړه د نغمو صاحبه
دوی به ترکومه ناخبره له روزگاره گرزي

زړونه قوی ارو بیحده ستا د تیږو په شان
بدخواه ته وایو چه دی اری له ګلزاره ګرزی

پښتون بهاری ستا له خندګه په هیڅ شانی نشی
ګله مین پخپل ژوندون کښې لهدلداره ګرزی

تکړه ځوانان به کړی سرونه خپل له تا نه قربان
«رشتین» مین په تورو ګله لهخپل یاره ګرزی (رشتین)

دا یوڅو نمونې چهدلته وښودل شوی ښائی چهزمونږ دتېروخبرو تصدیق وکړی او اوسټونکی دا ومنی چه اوسنی ادب دمطالبو او مضامینو پهلحاظ زیاته تنوع پیدا کړیده او ډېر ښهښه افکار او معانی پکښې ځلېږی مګر داهم بایدووایو چه دانمونی مونږ داختصار اولنه والی پهسبب راوړیدی کنه زمونږ ددی وخت پهاشعار و کښیډېری برجسته نمونیشته چهدپښوا وختو لهاشعار و څخه دتصویر او تخیل پهلحاظ، دمضمون او مطلب پهاعتبار بیخیځان بیلوی چهددی وخت ادبی شاهکارونه ورته ویلی شو مګر دطو الت او او ږدوالی پهسبب ئی نشو لیکلی لکه دښاغلی سید رسول (رسا) پهدنیا ـ دخیبر لهخو اماښام ـ دبېلتانهسندره ـ دښاغلی سمندر بدرشوی ، دا یلم څو که دځلمیتوب ارمانه ـ دښاغلی سیدشمس الدینخان (مجروح) لهفلکسره ـ زهاو سپوږمی ـ پریشانه خوب ـ دښاغلی (حبیبی) (ملیپسرلی) دښاغلی بېنوا (بیوزلیشرق) دښاغلی خادم دتوری برېښ دښاغلی جلالی (دمشرق سیر) او دارازنور شعری آثار چهمختلفو شاعرانو پهمختلفو موضوعاتو کښې لیکلی دی لکه دښاغلی زمریالی (زهاو دګلیخان) او دنورو.... (زخمی زړه) د (پسرلی نغمه) یاداسی نور .. داپورتنی اشعار چههریوئی یوژوندی شعراو مستقل اثر بللی شو څو ر ازهشعری او ادبی ښېګڼیاری چهدغه واړه محاسن دپښوا وختو په اشعار و کښې یوځای نشو موندلی پهدی اشعارو کښې ملی مینه، وطنی شعور ، معنوی رفعت ، شاعرانه احساسات حیاتی تعلیم پیداسیدول ځای شویدی چه بداعت او ابتکار ، رومانتیکی رنګ او شعری خوندپهډېرمهارت سره پکښې ګډ شویدی چهسړی پخپل سحری کیف لوړو مطالبو او بل عالم ته بیائی ، پهپهدنیا کښې دپښتو نولی دنیاداسی تصویر شویده چهدجنت دباغ دبلبلو هوسهم ورتهپیدا کېږی ، دخیبر لهخو اماښام سړی تهله شاعرانهمناظر وسره یوځای دپښتنو زوړ عظمت او هغه جاه وجلال ښیئی چه ځمکه او آسمان سړی ته بل راز ایسی همدا رنګه دا یلم څو که ددومره لوړ او عالی تخیل نماینده ګی کوی چهزما په ګمان هلته به بلندپروازه طیاری هم نشی رسیدلی دمجروح صاحب لهفلک او سپوږمی سره شاعرانه راز ونیاز هم سړی دشعر او بصیرت پهنړۍ کښې ګرزوی او ډېرلوړئی بیائی ، په پریشانهخوب کښې هم یو بل عالم او بله نړۍ سړی تهورښیئی او ډېر وحقایقو له مخې حجابونه پورته کوی .

کهسړی دمشرق سیر او بیوزلی شرق وګوری یقین دی چهدښاغلی جلالی او ښاغلی بېنوا

شاعرانه خیالات به دهرراز ستایلو او نمانځلو وړو بولی او دا به ومنی چه دشاعرانو نظرله غرو او رغو هغه خوادتورو شپو دپردو ترشا هم هرڅه وینی او کوم ته ئی په ښه شان و رښئی - دښاغلی حبیبی ملی پسرلی او دښاغلی خادم د توری برېښ هم داسی اشعار دی چه د پښتنو ملی او حماسی روح ورته زیات احتیاج لری او دپښتو نولی مسیحائی بللی شو .

نوبی له کوم تردد څخه ویلی شو چه زمونږ اوسنی ادب په یوه ډېر ښه اساس روان دی او ددی عصر دهرراز مفیدو افکارو او خیالاتو ښی ښی جلوی پکښې وینو ځکه چه زمونږ پیاوړی شاعران یوازې دنظربازی په دام کښې نه دی نښتی او نه د کورو کلی او خپل ځېر له حاله فارغ ناست دی بلکه په رازراز نغمو او ډول ډول پیرایو کښې کله پاخه پاخه تنقیدونه کوی او کله دامیدواری سندری وائی ، کله د سوزمی په مشاعره کښې او کله دلیو نتو ب په جامه کښې لوړ لوړ مطالب بیا نوی یا دسپین غره له سپینو بازانو سره لوړ لوړ پرو ازونه کوی او ر از راز الهامات له خپلو لوړو غرو څخه اخلی مگر سره له دی ټولو ښېگڼو چه ددی وخت په شعر او اوسنی ادب کښې ئې کورو ځینی ادبی خسارې هم پکښې لیدلی شو چه باید دلته ورته یوه اشاره و کړو .

زمونږ په زاړه ادب کښې ځینی شاعرانه تشبیهات او ادبی اصطلاحات یا القاب او تعبیر ات شته چه په اوسنی ادب او دنن ورځی په شاعرۍ کښې ئې نه مومو لکه (دزړو گلو باغ) (دبنگو پیاله)(دگلو لښته) چه په زاړه ادب کښې دمعشوقې د پاره ډېر ځایو نه ویل شویدی یا دزلفو تشبیه دچندړوله لښتو سره او د سترگو تشبیه له گولیو ، د کو تما نچو یا ډیو و سره ډېر ځله شویده یا ورته ملالی او خماری ویل شویدی چه ددی وخت په اشعارو کښې ئې یا بیخی نه وینو یا ډېر لږ په نظر راځی .

همدارنگه ځینی نور کلمات لکه لالی. ملاله ، ملوکه ، شهۍ ، ښارو ، نیمزالی ، چته ، سالو واله ، بی نیازه ، کبرجنه چه دپخوا وختو په اشعارو کښې ئې یو ښه کیف او اثر اینښی دی اوس دغه راز ادبی او عاشقانه کلمات نه لیدل کېږی .

په زاړه ادب کښې دعشق او مینې دحالاتو دتر جمانۍ دپاره هم ځینی مخصوص تعبیرونه شته چه شاعر دعشقی اغېزو بیان پری کړیدی لکه اور لگول ، داورجامې ، په زړه ویشتل ، چه اوس ورځنی څوك دومره ډېر کارنه اخلی . .

ددی وخت په شعر وادب کښې زمونږ ملی عروض هم خسا ره لیدلی ده او ډېره لږه اعتنا ورته کېږی یعنی دپښتو په مخصوصو بحورو او او زانو کښې څوك شعر نه والی او عربی عروض ته زیات تما یل لیدل کېږی ، نو هر کله چه زمونږ عامه طبقه له خپل ملی عر وض او ملی موسیقی سره اشناده او دنورو له عر وض څخه څه خو ند نشی اخستلی نو اوسنی ادب هم ددوی په مذاق دومره زیاته اوقوی اغېزه نه کوی او بر سېره پر دی چه مضا مین و ر ته تر یوه حده نامانوس دی آهنگ ئې هم نه جلبوی .

په اوسنی ادب کښې یو بل چل هم شویدی چه دشعر دظرافت خوانیمگړی پاته ده او دجذخوا

عمومیت پیدا کړی، داخساره ښائی چه ځینی کسان خساره ونه بولی بلکه وئی ستائی او ددی عصر تاثیر ئې وبولی مگر کهسړی لږ څه د حیات ټولی خواوې او درست لوازم په نظر کښې ونیسی هغه به هیڅکله په دی راضی نشی چه دیوه ملت ادب بشپړ جدی صورت پیدا کړی او د ظرافت ما لگه پکښې هیڅ نه وی .

نو مونږ باید علاوه پر دې چه د خپل ادب پخوانی ښیگڼی وساتو او د ملی ادب خوازه مصطلحات او عروضی آهنگ له لاسه ور نکړو د اوس وخت ښې اغیزی هم پکښې خوندی کړو یعنی د خپل شعر وادب ښیگڼی زیاتې کړو او تبدیل ئې نکړو .

هو ! مونږ په ددنیا داوسنی ادب رنگ قبلو ومگر دخپل شعر اساسی تشکیل به نه بدلوو، دمثال په ډول وایم چه د پخوا وخت یو شعر له ماسره شته چه په هغه شعر کښې یوه شاعر دیوه مړی له ککری سره خبری کړی او د هغه د حال پوښتنه ئی کړېده، ککری هم ور سره هغه شان خبری کړی چه د هغه وخت خلقو غوښتلی او ښی ور ته ښکا رېدی، سعدی هم پخپل بوستان کښې یو شعر لری چه دیوه مړی د ککری څخه حکایت او ترجمانی کوی مگر ددی وخت یوه شاعر چه د مصر مومیائی شوی مړی ئې لیدلی دی یائې دهغوی حال ځانته معلوم کړیدی هغه یو ولاړ او دریدلی مړی مخاطب کړی او هغسی خبری اتری ئې ورسره کړیدی چه پدی اوسنی عصر کښې ئې خلق خوښوی او ښې ئې بولی، دشاعرانه تخیل په لحاظ هم دا اوسنی شعر سره دموضوع دیووالی ډیر فرقلری ځکه چه یوه په خاورو کښې پرته ککری او یو ولاړ مړی ا رو مرو د شاعر په نظر کښې فرق پیدا کوی او دشعر رنگ بدلوی، نو مونږ به دغسی معنوی تغیرات پخپل اوسنی ادب کښې قبلو ومگر د پخوانی ادب خوازه تعبیرات او تشبیهات به نه پرېږدو او نه به خپل عروضی بحرونه ترکوو .

همدا رنگه په ددنیا داوسنی ادب څخه ځینی شیان اخلو او خپل ادب به پری بډای کوو مگر د نورو په تقلید کښې به ئې نه ور کوو، یعنی جامې به ئې بدلوو، په موټرو او طیارو کښې به ئې گرزوو، دسینما او تیاترونو سیل به پری کوو خو د پښتو نولی خوی و بوی، څېره او بڼه به پکښې ساتو - مونږ باید له غربی ادب څخه ډرامې او قصې لیکل زده کړو او داروح د پښتو په ادب کښې بیا پیدا کړو مگر دې قصوته داسی رنګ ور کړو چه هر څوک ئې د پښتو نخوا قصه وبولی او دا گمان ونکړی چه مونږ د نورو خلقو افسانی وا یو یعنی پخپلو قصو کښې به خپل حیاتی رنگ ښیو او خپلو نقایصو ته به گوته نیسو . زمونږ په پخوانی ادب کښې هم قصصی روح ډېر ښه ر وزل شویدی او ښې ښې نمو نې ئی پیدا کولی شو خو په اوسنی ادب کښې دا ښیگڼه له لاسه وتلې غوندی ده او په نظم و نثر کښې ئې چندان نه وینو، زمونږ په زاړه ادب کښې ډېری منظومې شته چه د قصې او ډرامې رنگ لری لکه دادمخان اودرخو یا د میمونې قصه چه ډېر خلق ئې خوښوی او زمونږ دملی ادب شاهکارونه بلل کېږی - پدی راز قصو کښې کومه ادبی پانگه چه د زیاتو ستایلو وړده همدغه شی دی چه له پښتنی تعبیراتو او اصطلاحاتو پکښې زیات کار اخستل شویدی لکه دمیمونې دقصی پدی بند کښې :

تهوی دگلو لښته - راپرېوتې د تخته - ښایست درپوری اورشو ځنگه لاړې په ځوانی
ارمانده میمونی

ملی لوبی

لیکونکی ښاغلی محمد گل خان «نوری»:

ددې مقالې څخه زما مطلب خاص زمونږ ملی لوبی دی، مګر دیوې لنډې مقدمې پر ډول دمقالې لمړی برخه په لاندې عنوانو کښې راځي:-

دلوبو اهمیت- لوبی او صحت- لوبی او تربیت.

دوهمه برخه ئې اصل مطلب او مقصد دی چه په لاندې عنوانو کښې راوړل شوی دی:-

زمونږ ملی لوبی- زمونږ دملی لوبو اقسام او ډول:

۱- کلا- ۲: اتڼ- الف: دنر واتڼ ب: دښځو اتڼ ج: برگ اتڼ- ۳: دګېند (توپ) لوبی او اقسام ئې الف: توپ ډنډه: ب: دګېندا وزده- بازی- ۴: کبډی- ۵: خوسی- ۶: مرغومکی. ۷: خاتمه او دلوبو دنومو او اقسامو فهرست.

ښاغلی محمد گل خان «نوری»

دلوبو اهمیت:

په دې کښې شک نشته چه نن ورځ سپورټ یادېښتو په عبارت سره لوبو دونه اهمیت موندلی دی چه اوس دژوندون له مهموعوا ملو او اسبابو څخه گڼلی کیږي- دسپورټ اولوبو پر اهمیت باندی نن ورځ لوی لوی متمدن دولتو نه قائل دی، او تل سعی کوی چه خپل هلکان او زلمیان لوبو او ورزش ته تشویق کړي، غواړی چه دېڅوا زړو او معیوبو کسانو پر ځای باندې قوی او غښتلي او غلیچ زلمیان او ځوانان تهیه کړي، چه ددوی په ذریعه سره خپل وطن له غلیمانو وساتي او اباد ئې کړي. هندنبرګ ویلی دی:

په کوم ملت کښې چه سپورټ او ورزش وی نو د ضرورت په وخت کښې تول عسکر کېدلای شي او خپل وطن ساتلای شي.

اعلیحضرت شهید محمد نادرشاه رحمة الله علیه هم چه دورزش په اهمیت ښه پوهېدلی و، ویلی یې دی؛

« چه دلوبو او سپورټ وخت په ځوانی کښې دی ، دیوه ورزش کار دپاره لازم دی چه خپله ټوله قوه وساتی چه ددې قوې په ذریعه سره دورزش وانتها درجې ته ورسیږی ـ نو هر کله چه دی دخپلو قواو په ساتلو سره مکلف سو نو لازمه ده چه د هر ډول افراط او اصراف څخه چه د اخلاقو دفساد سبب گرزی پرهیز و کړی ـ هر کله چه ځوان په ځوانی کښې خپل ځان په ښه ډول سره وساتی ، نو دی به هم د صحت له لامله او هم د اخلاقو له حیثه په آینده ژوند کښې خوشاله وی »

په اتلسم قرن کښې د اروپا په هواد و کښې دوطن دلوړتیا او ساتنی دپاره دوې عقیدې څرگندې شولی :ـ یوه د (فوشه) عقیده وه چه ده ویل : باید دافرادو ذهنی قوا او مدارك او مشاعر پر کار ولویږی ، او ددې د نتیجې څخه دوطن د ترقۍ او دفاع وسایل لاس ته راوړل شی.

بله د (یان) عقیده وه ، ده داویل چه تر ټولو اول باید دملت بدنی قوا او اجتماعی بنیه تقویه شی ، بیا دی نو مدارك او مشاعر دعلمی مطلبو دپاره مکلف شی .

همدارنگه لوروك ژان چه له پیاوړو وگروڅخه دی او ده دسپورټ او لوبو په رواجولو کښې ډیر زیار کښلی دی وایی : یوه قوم او ټبر که څه هم هرڅونه د ترقی او تمدن مدارج طی کړی وی یوه داسی ورځ به پر راشی چه دعلم دعروج او دتمدن داعتلا په اثر دماغی کارونه ډیرشی ، او په همدی سبب به ددوی دماغ او روح ستړی او ضعیف شی. اودوی به د ترقۍ د لاری څخه پاته او دپستۍ پر لاری به ولاړ شی ـ نو هغه شی چه دغه ټبر ددې ستړیا او ضعف څخه ساتی خاص سپورټ او لوبی دی .

لوبی په لمړی سر کښې څوپیړی ترمیلاد دمخه په یونان کښې رواج وې ، چه دالمپیك لوبی یې ورته ویلې ، قدیمو یونانیانو دتسوس دزب النوع په معبد کښې و آتن ته نژدې د آلمپ دغره په لمن کښې دخپل رب النوع په نامه جشن جوړ اوه ، په دی جشن کښې به دوی خالصی لوبې او پهلوانی او خوشحالۍ کولې ـ دا جشن به څلرم څلرم کال وروسته په دغه ځای کښې د المپیاد جشن په نامه جوړیده ، ودی جشن ته به دیونان دټولو ولایتو څخه ځوانان او پهلوانان راتلل ـ دا جشن دوی یو مقدس جشن باله او دخپل اتفاق او اتحاد سبب ئې گاڼه ددغه جشن په ورځو کښې به دیونان په ټول مملکت کښې عمومی صلح جاری وه هیڅ به خفقان او خوابدی او جنگ نه سره کاوه .

علاوه پردې چه دې بازیو او لوبو د یونان په ځوانانو کښې یو متحد قوی روح پیدا کړی و ، ددوی ځوانان به دبد و عملو څخه ددی بازیو په سبب را گرزیدل ځکه چه دوی به دیوې بازی په سر کښې تر بلی بازی پوری پخپلو رب النوعو قسم خوړ چه دوی به خپل روح پاك ساتی داسی بد عمل به نه کوی چه ددوی دلوبو او پهلوانی سره منافی وی .

لنډه دا چه دا بازی او لوبی په یونان کښې ودې حد ته رسیدلی وی چه دهغه وخت دمتمدنو ښارو وگروته به ئې دعوت ور کاوه چه د نماینده یا د نندارچیانو په حیث په دې لوبو کښې شریك شی ،

او هم په دغه وخت د متمدنو مملکتو ننداره چیان او سیلانیان د المپیا د لوبو ننداری ته د پاره و یونان او اوړتې ته تلل .

د المپیا په لوبو کښې چه به هر څلمی په یونان کښې بریالی شو اول امیر به شو نو هغه ته به ئې یو د سرو زرو امیل د آفرین په دول ور کاوه په ځایه کښې به ئې وراچاوه، که به دغه سړی مړ شو هغه امیل به ئې د ننه د ده په قبر کښې ور سره پټاوه .

د اجشن د تواریخ په دول د یونان په اخلافو کښې یو له بله پاتې دی څو چه د سکندر مقدونی په وخت کښې په شرق کښې لا هم په یونانی سردارانو او عسکرو کښې معمول و، تر دې حده چه د سکندر د مفتوحه مملکتو په بومی نظام او سر دارانو کښې لا د المپیک جشن رواج شو .

د المپیا لوبی په یونان کښې د سنې او تاریخ په دول استعمالېدلې مثلاً ویل به ئې چه پلانی واقعه وروسته تر پلانی لوبې پېښه شوله او پلانکی د پلانی لوبی د مخه پیدا شوی دی یونانیانو به خاصې سړی په دې لوبی کښې نه شریکاوه او نه به ئې په دغه منطقه کښې پرېښو .

دې لوبو تر هغه وخته په یونان کښې اهمیت درلود چه دوی په ترقی کښې وه، هر کله چه دوی په انحطاط کښېوتل د الوبی هم ورو ورو پاتې دلی څو چه د رومیانو د سلطې په دوره کښې په یونان باندې د المپیا لوبی بالکل هېری شولې او د رومیانو د لوبو نوی طرز چه په دوی کښې رواج و د المپیا د لوبو ځای ونیو - د رومیانو د لوبو اساس په مادی غټو جوائزو و د رومیانو لوبی څو عمر ښې په ترقی کښې وې او دوی به د لوبو د قهرمانانو مجسمې د ډبرو څخه په حجارانو جوړ ولې - بیا په دې سبب چه و هر چا ته به د اجائزی نه رسېدلې بیله څو کسو مخصوصو پهلوانانو چه خپله پهلوانی او لوبی ئې د خپل معیشت او رزق سبب گرزولی وې د دوی لوبو انحطاط و موند او هغه په زړو زړو یونانی پهلوانانو له مینځه و وتل د لوبو شوق کم شو بیا په منځنیو قرنو کښې بېرته د ځینو اشرافو او رئیسانو په واسطه لوبو څه رونق و موند او دوی به کله کله غشی او نېزانو نه ویشتل یا به ئې آسان ځغلول .

د نونسمې پېړۍ په آخر کښې د دنیا اکثرو مملکتو و ورزش او لوبو ته فکر شو او د ایې یقین شو چه بیله بدنی لوبو او ورزش څخه کار نه کېږی او دا تو لو حس کړه چه لوبی او ورزش د ژوندون له مهمو عوامل و څخه دی ټولو ملتو د المپیا لوبو ته مخ ور و گرزاوه او څه نواقص چه ئې درلوده لکه د قدیمو یونانیانو ځینو د المپیا لو بو چه د هلاکت او مرگ خطر به پکښې وو ورو ورو ئې اصلاح کړه او بېل بېل مکتبونه ور ته جوړ شول او د بدنی تربیې معلمان و هلکانو ته مقرر شول تر دې حده د لوبو اهمیت په دنیا کښې څرگند شو چه نن ورځ د ټولی دنیا په مملکتو کښې د المپیک جشن نیول کېږی په زیاته بیا په غربی مملکتو کښې و دې جشن ته زیات اهمیت ورکوی .

لنډه دا چه په اوسنی عصر کښې لوبو او سپورت دونه اهمیت موندلی دی چه څلرم کال وروسته د دنیاد مملکتو په یوه پایتخت کښې بین المللی المپیا جوړېږی - لمړی پلا په ۱۹۳۲ ع کښې

په امریکا یعنې په «لوس انژلوس» کښې جوړه شوه بیا څلرم کال ورو سته په ۱۹۳۶ ع کښې په برلن کښې جوړه شوله ـ دالمان دالمپیك په لوبو کښې دو پنځوسو (۵۲) دولتو شرکت کړی او د شرق دمملکتو څخه ترکیه، هندوستان، مصر، افغانستان او ایران هم پکښې شریک و.

په افغانستان کښې هم د۱۳۱۳ دسرطان د۲۵ څخه دالمپیك ملي انجمن جوړ او رسماً و پیژندل شو، نن ورځ په زروزرو هلکان او زلمیان زمونږ د گران حکومت په توجه سره په بدني تربیه سره تربیه کیږي!

لوبې او صحت:

که څه هم لوبې پر ته له صحته او بدن د روغتیا څخه اجتماعي او مدني گټې نوري هم دېري لري، منګر دلو بو مهمه نتیجه او گټه اول د بدن تر بیه او د بدن روغتیا او صحت دی.

وګوری! دنفسیاتو پوهان داعقیده لري چه لوبې دانسان دژوندون د طبیعي کارو څخه ګڼلې کیږي، او لوبې د بدن او روح په توازن او تقویه کښې ډېر کومك کوي، دلوبو څخه عزم او اقدام، سعي او غیرت، ثبات او استقامت، دمزاج استقلال، دفکر او عقل رسایي او سلامتي، د اعصابو فعالیت، دوینو جریان او دستړیا څخه هوسایي او نور پیدا کیږي.

د «فیزیالوجي دپوهانو» په عقیده سره لوبې دعضلاتو د تقویې او نمو، دبندو دمحکمې، دوینو دزیاتوب او تصفیې سبب ګرزي، هغه شوك چه لوبې کوي په زړه کښې ئې دوینو فشار په معتدل ډول سره وي، د استراحت او کار انتظام ئې برابروي، خوراك او څښنګ ئې یو ډول او پر یو خیال وي، او اندامونه ئې په یوه تناسب او سره ودوي، او یوه ښکلې منظره ئې تشکیل کړې وي.

اجتماعیون وایي: چه دلوبو څخه اجتماعي بنیه قوي کیږي او لوبې دژوندون بقا او مدني او ملي شرف ساتي.

ودې پورته عقیدو او دلوبو ګټوته که سړی ځیر شي، ددې ټولو مبدا پر ته له صحته بل شی نه دی، یعنې ددې ټولو اساس پر صحت دی او په صحت پوري اړه لري او ټول له پوره صحته څخه سړي ته حاصلیږي ګواکې دلوبو ګټه پوره صحت دی او لوبې د صحت له انتظامه څخه یوه پایه او مهم غړی دی، هر کله چه پوره صحت او روغ صورت سړي ته حاصل شو، بیا نو په دغه نورو شیانو سره هم کامیابید لای شي.

افلاطون وایي: هغه شوك چه مستعد او تکړه روح او بدن ولري، هغه د هر ډول جمال او کمال څښتن کېدلای شي.

بل ځای یوه عالم ویلي دي چه سالم عقل په سالم او روغ صورت کښې دی؟ «ژان لوك» دا پورته مقوله د بدني تربیت شعار ګڼي؟ ژان لوك د بدني تربیت په نظام کښې لمړی مهم جز لوبې او سپورت بولي.

فیسیو لوژی نامرس وایی چه : ـ کار غړی پیدا کوی .

دفرانس دجرید ویوه رئیس په فرانسه کښي داسوال طرح کړچه :- « سړی باید څنګه په عافیت او صحت کښي دهر عمر ژوندون وکړی ؟ » ډاکتر « روجه » چه په پاریس کښي داعلی صحی مجلس او دطبی اکاډیمی عضوو ، ددې جملې او سوال په جواب کښي ئې وویل :

چه دمعیشت نظام باید درست شی ! دده دمعیشت دنظام لمړی شی سپورت او لوبی دی .

ډاکتر « هلوبو » هم په خپل نظام کښي سپورت او لوبی یادی کړلي ډاکتر « بتی بارد » خپل دمعیشت دنظام په جمله کښي سهارنی سپک ورزش یاد کړ .

دا هر عالم چه دا جواب وایه دا ویا ، پنځه اویا ، اتیاو کالو .

څرنګه چه دظاهری بدن پاکی لازمه ده ، همدغه رنګه دداخلی بدن پاکی هم لازمه ده د داخلی بدن پاکی خاص په لوبو او ریاضت سره کیږی ، لوبی او عضلاتی تمرین دموی انسجه مینځی او پاکوی ئې او دوینو دوره او ګرزېده قوی او چابکه کوی ، سینه او زړې او نور اندامونه کلک او قوی ګرزوی سړی د ګړوپ توب او دهضم دفساد او د اشتهاد ورکېدو ، او تنفس داضطراب څخه ساتی ، د چاغښت او دنقرس مرض قطعاً په لوبو ورک کیږی .

لوبی او بدنی تمرینات دعضلاتو نشوا و نما او قوه زیاتوی ، بدن ته نشاط ورکوی ، دلوبو او سپورت په سبب سړی کلک امخته کیږی ، که کله کله سخته او ربړ پرراشی وهر ډول سختی ته ځان نیولای شی ، کوچنی چه تی روی او لاسونه او پښې غورځوی پورته کښته کوی ئې ، داد شوق دپاره نه دی ، بلکه په حقیقت کښي هم هغه مشق او تمرین دی چه دده دصحت او لوی ښت سبب ګرزی .

لهذه دا چه لوبی او ریاضت دهجین (علم الصحت) یو لوی باب تشکیلوی ، دطب او دبدن دروغتیا کتابونه که نن ورځ و کتل شی ځامځا به یو مهم باب او فصل دلوبو او سپورت لری .

لوبی او تربیت :

لوبی د کوچنیانو دبیخی وړو کوالی څخه لا طبیعی خوی دی ، ترڅو چه لویږی دا طبیعی خوی ور سره وی ، هر کله چه لوی شی دځینو وخت ، او دځینو لږ او عوامل او نورو حوایجو په سبب چه دی به ئې ځامځا ترعهده وزی دا خوی و نه ځنی پاته شی ؟ او کله کله چه لوی شی لا هم د اخوی دځینو سره وی .

وګوری ! ځینی هلکان چه لوبی نه کوی ، او لکه مړژواندی دخونی په کونج کښي پالیږی ګوښه د هلکانو څخه ناست وی ، او مور وپلار ئې وایی چه دغه زمونږ زوی حیا ناکه دی لوبی نه کوی ، په دې وضعیت ئې خوشاله وی ، منګر په دې نه دی خبر چه دا هلك ناجوړه دی ، دلاسه ئې څه نه کیږی ، که نه وای ناجوړه ولی به لکه تږی مرغه داسی مړژواندی ګوښه ناست و ، او دخپل طبیعی نعمت څخه چه د ده د صحت علامه او د ده دلو یښت او و دی سبب دی محروم وو

دشيللر په‌نظر کښې لوبې دژوندون د حوادثو څخه يو وړوکی تصوير دی .
مراد له لوبو څخه هغه لوبې دي چه‌پر منظم‌ډول په‌ډله‌ډله دکوچنيانو په‌مينځ کښې کيږي .
سپنسردا وايي : چه‌لوبې دکوچني دروحي هيجان څرگندوونکې دی ، نو ځکه سالم اوقوي کوچني ترنورو وبازيو ته‌ډېره مينه لري .
هلك چه بازي کوي ، دده دبازيو اولوبو څخه دده ذاتي لياقت اواستعداد ښه‌معلوميږي .
« ژان لوك » عالم په‌تل‌چه‌دخپلو خپلوانواودوستانواواشنايانو کره‌وړغې ددوی کوچنيانو ته‌به‌ئې کتل ، اوددوی دکوچنيانو سره به‌ئې اختلاط کا وه ، اوددغو کوچنيانو دبازيو اولوبو څخه‌به‌ئې ددوی روحيه آثاراوددوی تربيه‌ترمطالعې لاندې نيول؛ژان‌لوك‌وايي:وکوچنيانو ته‌په عين خوز ولوبو کښې ممکن‌دی چه ليك او لوست وښوول‌شي اوپه دوی دی زده شي .
لکه دمخه چه‌مو وويل : اسپارتيانو اوقديمو يونانيانو خپل اولادونه دکوچني والي څخه دلوبو دلاري څخه تربيه کول ، اوددوی څخه ئې قوي اوغښتلي اوجنگيالي وگړي جوړول ، اودلوبو دلا ري څخه ئې په‌دوی دآمر اطاعت او عسکريت پيژ اند ، تردې حده پوري چه کم هلك به‌معيوب اودتربيې اودلوبو قابل اووړ نه و ، هغه به‌ئې واژه .
همدغسې رومانيانو هم‌خپل زامن او ځلميان په لوبو امخته کول او ددې لاري څخه ئې تربيه شوي وگړي اوځوانان تهيه کول .
لنډه داچه نن‌روځ‌ټوله دنيا په‌دې اخته‌ده چه‌دلوبو دلاري‌څخه قوي‌ځوانان تهيه‌اوتربيه کړي اوخپل وطن له غليمانو څخه په‌دوی سره وساتي .

زمونږ ملي لوبې :

څرنگه چه‌له پورته بيان څخه ثابته شوه چه لوبې دصحت اوبدني تربيت دعنا صرو څخه يو مهم عنصردی ، نومونږ پر دې اوس لنډ څه خبره نه کوو ، دملي روزنې اهميت څونې دی ؟
په‌دې باره کښې مونږ ته اول دخپل ښاغلي همايوني‌زلمي اعليحضرت محمد ظاهر شاه حکيمانه‌مقوله‌اوويل بس‌دی چه د۱۳۱۸ کال دکوچني اختر په‌ورځ ئې خپل گران‌ملت‌ته وويل :-

(هرڅونه چه‌په‌ملي تربيه او اخلاقو کښې کوښښ وکو ، هغونه به‌په‌شرافت سره ژوندون وکو !)

داپورته‌دحکمته‌ډکه مبارکه مقوله بايد دآينده تاريخ‌په پاڼه کښې په‌زرو ليکله‌شي !!!
تربيه په‌حقيقت کښې داده چه په کوچنيانو سره دجامعې دحرکت او فکر ډول و پيژني اوپه‌عادي اوپه‌وئې مني ، هلکان بايد په دې سره امر شي چه هغه افکار چه نن ورځ دده دمحيط جامعې وهغوته تکيه کړې‌وی اوپه‌مغزو کښې ئې‌ناست وی قبول کړي اوپه‌وئې مني -

معارف او د تعلیم او تربیې صلاحیت داره وګړی باید د تعلیم او تربیې داسی اصول کښېږدی
چه د دغو اصولو څخه داسی تربیه شوی وګړی راووزی چه د ملی ښو افکارو او عاداتو
او عنعناتو سره سم د مملکت حوائج رفعه کړی .

داجتماعی علماو داعقیده ده چه تربیه په حقیقت کښې دې ته وایی چه یو شخص چه مر دا لځنی هلك دی
ملی سړی وګرزی ، یعنی دی هم د هغه ملت یو صحیح فردو ګڼل شی ، او ددوی سره په افکارو
او عاداتو او عنعناتو کښې شریك شی که ملت وغواړی چه په دې او س وخت کښې ښه ژوندن وکړی
باید د هغه ملت ټوله افراد په یو فکر او په یوه عقیده وی او یو قوی روح ولری ، او که د ملت
په افرادو کښې د افکارو او احساساتو او معتقداتو پوره وحدت نه وی د هغه ملت به هم
مزه خړه وی .

وګوری :- اسپارتیانو له خپلو او صافو او سجایا او احتیاجاتو سره سم خپل اولادونه
تربیه کول او ددوی به ئې جنګیالی او سخت سره او د زمریانو په لوبو امخته کول .
رومانیانو هم سم له خپلو عنعناتو او قوانینو سره سم خپل غوره زلمیان په جنګ او توره
سره امخته کول .

جاپانیانو تر او سه لا دپخوا ددوزرو کالو د مخه عادات او عنعنات نه دی هېر کړی او مراعات
ئې کوی ، اروپایان سربېره پردې چه نوی تمدن ئې لاس ته راوستلی دی مګر سره له دې ئې د
خپلو زړو افسانو او زړو عنعناتو او پخوانیو زړو ملی لوبو څخه لاس نه دی اخیستی .
او د زړو کلو ځینی عادات ئې ساتلی دی .

څرنګه چه زمونږ پښتون ملت هم ځانته اوصاف او خصوصیات او ښکلی عنعنات لری چه د دنیا
نورملتو نه ئې په دغو اوصافو او عنعناتو سره پیژنی ، باید هر فرد د خپل ملت ، ملیت ، ژبه ، عادات
او ملی او قومی ښه عنعنات وپیژنی ، او په دې ټولو شیانو سره ځان خبر او تربیه کړی .

یوله دغو عنعناتو او عاداتو څخه زمونږ پښتنی او ملی لوبی دی چه په پښتنو کښې خورا د
پخوانی زمانې څخه په دوی کښې په عنعنه سره رواج دی ، مثلاً لکه ملی اتڼ ، خوسی ، توپ
ډنډه او نوری نوری لوبی چه وروسته به ئې بیان راشی - زمونږ باید د اخپلی وطنی ملی دپلار او
نیکه د وختو لوبی چه راپاته شوی دی هیری نه کړو ! او په همدغو خپلو معنعنو لوبو
خپل زامن او ننګیالی زلمیان او ځانونه امخته او تربیه کړو .

په لوبو او سپورټ کښې یوازی دغه مشهوری د فوټبال ، او هاکی او تینس لوبی او سپورټ
مطلب نه دی بلکه د هر ملت لوبی او سپورټ ددوی ملی او اصلی لوبی او سپورټ ګڼل کیږی .
د المپیا لوبی هم داسی مخصوصی لوبی نه دی چه ټوله دنیا همدغه لوبی کوی وبس ، بلکه د
المپیا یا المپیك نوم پردغو بین المللی لوبو د هوغه یونان له وخته د تاریخ د نقطه نظر څخه بانه ی

ایښوښو ی دی ؛ دا لا هم ده چه د بین المللی المپیا په مجلس کښي کال په کال یا څلرم څلرم کال وروسته نوی نوی بازی او لوبی طرحه کیږی ، او د هغو زړو لوبو قوانینو او اصولو ته تغیرور کوی .

زما مطلب او مقصد دا نه دی چه فوټبال او هاکی او ټینس او نوری بیگانه لوبی او عصری سپورټ دی نه وی یادی نه کیږی ، بلکه مطلب می دادی چه اول خپلو ملی لوبو ته توجه وکړو ، هیری ئې نه کړو ، ځکه چه دا عیناً داسی مثال لری لکه د سړی چه خپله ملی ژبه نه وی زده او هیره کړی ئې وی هغه نه زده کوی او په پردی ژبی پسی ، هڅه کوی .

نو اول باید خپله ژبه زده کړی ، بیا د نورو ژبو زده کړه هم کمال دی ! لوبی هم لمړی باید خپلی ملی لوبی زده او عملی شی بیا نو د پردیو لوبو زده کړه او کول هم کمال دی !

زمونږ په ملی لوبو کښي هر ډول لوبی شته ؛ داسی ډیری لوبی شته چه تر دغه عصری لوبو ئې فائده ډیره ده ، ځني لوبی دی لکه اتڼ او توپ ډنډه او نوری . چه د بدن ټول غړی او غړو ټول عضلات په حرکت راولی ، او ددې لوبو څخه فائده اخلی ، زمونږ د ملی لوبو یو لوی مزیت دادی چه ددوو او څلورو کسو څخه نیولې تر سلو لا زیات بلکه هر څونه کسان چه وغواړی پکښي شاملید لای شی ، په اکثرو لوبو کښي د بدنی تاوان او هلاکت خطر هم نشته او لږ اصلاح او تنظیم ته حاجت لری .

د لته زه نوری خبری نه شم کولای او نه ئې لیکلای شم ، ځکه چه یو خو مقاله محدوده ده ، او بل می اصلی مطلب پاتیږی ، اصلی مطلب او مقصد می ددې مقالې څخه لکه د عنوان څخه چه معلومیږی خپلی ملی لوبی او د خپلو ځینو ملی لوبو اقسام او د لوبو طرز دی چه و ئې ښیم و بس .

زمونږ د ملی لوبو اقسام او ډول:

زمونږ ملی لوبی د نارینه و د اپیلی او د ښځو د اپیلی ، د نجونو دا جلا او د هلکانو لوبی جلا دی ځینی لوبی د نارینه او ښځو سره شریکی دی ، یعنی هغه لوبی چه نارینه ئې کوی ښځی ئې هم کوی ، لکه ملی اتڼ ، ځینی لوبی شته چه نارینه او ښځی سره گډ وی کوی لکه برگ اتڼ او نور .

پښتانه اکثره لوبی پس له درو نیمو یا څلور نیمو بجو د ماپښین ، چه د کاره خلاص او فارغ شی کوی ئې - په نوره ورځ کښي په خپلو شخصی کارو هر یو بخت وی . ځینی لوبی شته چه هغه قطعاً دورځی نه کوی د شپې ئې کوی ، لکه مرغومکۍ او الاداد او نوری . . .

ځینی لوبی دی چه هر کله کیږی ، په ښادی او معینه ورځ پوری اړه نه لری - او ځینی لوبی دی چه په ښادی او میله او بانداړ پوری اړه لری که دا نه وی نو دغه لوبی هم نه کوی .

زمونږ اکثره ملی لوبی منظمی او پر قانون سمی دی هیڅ خطر او نقص هم نه پکښي ایده کیږی که وی هم په لږه توجه سره اصلاح کیدلای شی ، اکثره لوبی د تعرض او مدافعې پر اساس بنادی

دهمداسی‌لو بولو بچیان‌دوي ډلی‌وی، اوهره‌ډله ځانته‌مشر او آمرلری‌چه‌دسرخان‌یامیرالمي‌بولی هره‌ډله دسرخان اوآمرته تابع وی اودده په‌امر اواراده سره په تعرض یا مدافعه پیل کوی اوځان دلوبو په‌ډلو اوګټلو کښې بریالی کوی.

دپښتنو دټولو ملی‌لوبو تفصیل خودلته نه‌ځائیږی ځکه چه دافغانستان د هر کنج پښتانه په‌البته ځانته‌مخصوصی لوبی‌لری، یوازی دقندهار دپښتنو دلوبو اقسام چه‌هلته‌ئي کوی، چه‌زما زده‌دی یاماالیدلی‌دی شلوبښت اوپنځه‌شلوبښت ډوله لوبی‌دی، دنوروځایو دپښتنو په لوبو خوزه نه‌یم‌خبر چه‌هغه‌به څوډوله نوری‌نبی‌لوبی ممکن‌دی ولری.

او س‌مونږ دلته دهغو لوبو تفصیل‌چه عمومی اوقریباً په‌ټولو پښتنو اوپه‌ټول افغانستان کښې ممکن‌دی چه‌رواج‌وی یوه‌یوه نمونه څوچه په‌دې‌مقاله کښې ځائیږی ښیو :

۱ - کلا :

کلا یوه‌لوبه‌ده چه‌په‌طرز اوشکل کښې‌عیناً دجمناستیك‌یوه‌لوبه ګڼله کیږی - دالوبه‌پخوا طالبانو په‌بانډارو کښې کوله، دالوبه په‌دوو ډلو کیږی اوهره ډله تر۸ کسو کمه‌نه‌وی چه دواړی ډلی شپاړس کسه شی، دادوې‌ډلی دسرخانان هم‌لری، چه میراهم ورته وایی، لمړی دسرخانان دغه کسان چه کلا کوی ښه‌ترله‌و کاږی غښتلي‌او کمزوری سره معلوم کړی‌نوپر‌مخکه دوه‌خطونه چه شلوبښت یاپنځوس ګامه سره‌لیری‌وی کش کړی، نوهر د سرخان خپل‌ملګری دوه‌ځایه کړی پرهغه خطوئي‌ودروی، یعنی که‌ډله ۸ کسه‌وی نوهریو خپله‌ډله ٤ کسه پر یوه خط اوخلور کسه‌پربل‌خط ودروی وروسته‌نودلوبی‌ودل‌په‌پچه‌سره معلوم کړی‌هریوه‌چه‌یووړه‌نو دهغه بل‌مغلوب ملګری څلورڅلور کسه پرهغو خطوودریږی لاسونه یودبل‌پراوږو سره واچوی چه قوت اوزورئي سره‌یوشی، دغالب ملګری دوه دوه کسه دهغو څلورو کسو پر اوږو مخامخ ودریږی لاسونه‌سره ونیسی، هر کله‌چه‌ئي پراوږو ودرېدل نویودسرخان دیوې‌ډ له سره وی اوبل‌دبلی‌ډلی سره وی دتګ‌حکم ور کړی، دا ډله‌ترهغه‌خطه اوهغه‌بله ډله تردې‌خطه ورو ورو ځي- دوی‌ئي‌پراوږو کلك‌ولاړوی، په‌عین‌تګ کښې داغالب کسان ددې‌خوا اودهغې بلی خوا پخپلوارسره ځینی دخندا فکاهیات په‌مخصوصونارو کښې سره‌وایی، اوجهرهم ورسره کوی مثلاً ددې‌خط کسان چه‌پراوږو ولاړدی دهغه‌بل‌خط خپلو ملګروته ورنار کړی

آهاهاو ! هغه نور په جواب کښې، هاو ! یعنی بلی ! ددې بوتی په هاخوا، د هغه بل‌بوتی په‌ها یوه نجلی ولاړه ده ....

وروسته متصل دواړه خواوی جهر وکی نو په ګډه دا وایی : دوړر ناری که مرجانه مرجانه لېونیه - دا مکرر مکرر ووایی.

بیاهغه بله‌ډله چه‌پراوږو ولاړدی ورته را ناری کړی : آهاهاو !

(لمړي ډله په جواب کښې) هاو!

هانور: که کړا کي کړا کي په‌مانده کي زر که کړا کي اگي ئې نوروړي دي داماوته کړا کي بياجهر و کړي په گهه‌ناري کړې؛ دوپرناري کهمرجانه مرجانه لړونيه.

هر کله‌چه‌دا ډله تر هغه‌خطه‌او هغه‌ډله تردي‌خطه راورسيدله هغه‌سپاره‌څلور کسه‌داوزوځخه کښته‌شي اوهغه‌نور څلورملگري بيادوه دوه کسه پراوزو و دربيږي بيادتـګ‌حکم ور کړي‌څه سردي گرزوم‌همداسي‌وي خويوله سپروځخه‌غوزاريږي ـ هر کله که‌يوغوزارسوراولويده بازي ئې بايلو وله‌بيا نوددوي‌واردي دهغو غالبو کسانو پراوزو به‌همدغسي په‌دوه‌تقسيمه جګ دريږي اوهغه لاندي کسان به‌تر خطوپوري څي‌وراځي ـ که‌ددغولاندي کسانوځخه يوغوزا رشي هم هغسي مغلوب گڼل کيږي دسره‌ځخه به کلاشروع کوي همدغسي‌دا لوبه کوي څوسترې کيږي هر کله‌چه سترې‌شول بس‌ئې کي ،دابازي‌ما په کوچنيوالي دطالبانو ځخه‌ليدلي‌وه‌نوردولو نه‌دي لوبې‌هم درلوده منگر اوس مي‌هيردي ،دهغه‌راهيسي مي بل‌وخت بيانه‌ده ليدلي.

۲ - اتڼ :-

داتڼ‌تعبير څيني‌څيني په‌نڅااو رقص سره کوي وايي‌چه‌دا د پښتنوملي نڅا يارقص دی‌منگردا نه‌نڅاده نه‌رقص‌دی بلکه‌داد پښتنويوه مهمه‌لوبه اوورزش‌دی چه‌دبدن ټول‌غړي‌اوهر عضله بيله‌بيله په‌حرکت اوپر کارا چوي چنانچه‌داتڼ دتفصيل څخه‌به‌تاسي ته‌معلوم‌شي.

دالوبه اوورزش‌دخوراپخوانيوزمانوڅخه دپلاراونيکه څخه‌وپښتنو ته‌په‌عنعنه سره‌پاته شوي ده‌چه‌دوي ئې‌په‌بنياديو اوودواوملو اونورو کاميابيو په‌وخت کښي دنو رولوبو په‌جمله کښې لکه‌داسا نوځغلول، نيزه‌بازي، نښه‌ويشتل اونوروکښې کوي‌داځو لوبې‌لکه‌نيزه‌وهل نښه ويشتل داسانو اواوښانو ځغلول اوملي‌اتڼ دالمپيك‌دلوبو پرمنزله گڼل کيږي چه‌پښتانه ئې‌طبيعي‌په دغه‌پورته وختواو مواقعو کښې کوي ،دالمپيالوبې هم‌قريبا همدغه‌لوبې وې.

رقص‌خوبه‌بيل‌ډول دي‌چه‌هغه‌ته‌پښتانه نڅايا ايشله‌وايي چه‌ځانته‌ناز اوغنج او عشقي معاملات پکښي اجرا کيږي ،په‌ملي‌اتڼ کښې‌به هيڅ کله څوك‌د اعلامي ونه‌ويني ـملي‌اتڼ پرخورا منظم‌ډول اوپريوه ټاکلي قانون کيږي هرڅوك‌دا اتڼ نه‌شي کولای څوچه‌زده‌ئې نه‌وي‌او دپرمشق‌ئې نه‌وي پکښي کړی.

ملي اتڼ‌يوه لوبه‌ده چه‌هم‌ئې‌نارينه کوي‌او هم‌ئې‌ښځي کوي‌مگر دنارينه وا تڼ بيل‌اود ښځودابيل دی‌څرنګه چه‌په‌اتڼ کښې‌دوې جنبې‌ليدلي کيږي يوه‌جنبه ئې‌خو شحالي‌او ساعت تيري‌ده اوبل‌خوائې سپورټ‌اوو رزش‌اوبدني تربيت‌ده نوځکه‌په دغه‌اتڼ کښې که دنروي که‌دښځو داتڼ هغه خپل مخصوص‌اشعار وايي‌او خپل‌پخواني غازيان اوننگياليان ښځې‌پکښې ستائي‌اوهم عشقي‌او اجتماعي اشعارپکښې وايي‌چه وهغوته‌دپښتو په‌اصطلاح داتڼ‌ناري‌وايي

د اتڼ ناري ټوله یو بحر او یوه قافیه لري مګر په بېل بېل وزن لګه‌لنډۍ ویلی کېږي د اتڼ ناري نارینه په بېلو بېلو وزنو او ښځې ئې په بېل وزن وایي په اتڼ کښې پرته د اتڼ د مخصوصو ناروڅخه ټکي او کسر ارونکي لنډۍ هم وایي که نروي که ښځې (۱)

په اتڼ کښې که د نارینه وي که د ښځو د نفر یو د تعداد قید هم نشته بلکه په سو و نفري پکښې شاملیدلای شي مګر په عین حال کښې هر څه نفري چه وي بیله معلومولو څنه دوه طرفه کښل کیږي یعنی د اتڼ نیمه قوسی دائره یوه خوا او نیمه قوسی دائره بله خوا کښل کیږي .

الف - د نارینه و اتڼ اوا قسام یې :-

۱:- ورو اتڼ ۲:- یو بغله اتڼ ۳:- درست اتڼ یا دو بغله اتڼ ۴:- دا یشلي اتڼ - ۵:- د نا ستي اتڼ ۶:- د پروتي یو بغله اتڼ ۷:- د پروتي دوه بغله اتڼ ۸:- د پرمخي اتڼ ۹:- چپه و راسته اتڼ ۱۰:- پټ اتڼ . دا لس ډوله اتڼونه په عین حال کښې په یو وخت او یوه مکمل اتڼ په ضمن کښې په منظم ډول او ترتیب سره په وار وادیا ملهیا بله بنادی کښې اجرا کیږي دا لس ډوله حرکات چه پکښې راشي دا نو پوره او مکمل اتڼ بولي ، او س ئې مونږ دلته لاندی تفصیل لیکو :-

په واده یا مېله کښې چه اتڼ کوي نو د غه ښه اتڼي ځوانان او زلمیان هر څو چه وي سره را ټول شي څوک ملاوي و تړي څوک ئې نه تړي مګر هغه زیاتي جامې لکه بالا پوښ او پټو او نوري وغورځوي (۲) وروسته نو د اتڼ یوه او یوه قوسی دائره تشکیل کړي ، لکه د مخه چه مو وویل په عین حال کښې نیمه قوسي دائره یوه خوا او نیمه قوسي دائره بله خواوي ، که ډول وی ډولچی په منځ کښې و دروي یا په دائره کښې ورسره ګډوي ډول وهي ، دا ځوانان لمړی (ورو اتڼ) یعنی ارام او منظم اتڼ شروع کړي ، د اتڼ د دائرې و ښي خوا ته ټول په یوه سلا ارام حرکت کوي ، او په عین حرکت کښې یو وار ټول دري قدمه پرمخ ځي بیا دري دري قدمه بیر ته پر شا ځي ، د اتڼ دائره هره خوا په خپلو ار سره دوروا تڼ ناري سره کوي ، وروسته تر ناري ناره وال جهر (۳) سره کوي څو دقیقې وروسته ناره وال دوي دیوه بغله اتڼ پر ډول ، نو (یو بغله اتڼ)شروع کړي ، یعنی په عین ګرزېدو کښې ټول په یوه سلا یو بغل دد ائرې و منځ ته ګرزوي او بیر ته سمېږي راسته پښه د مځکې وهي ، او د پښو و هلو سره سم لاسونه هم سره ټکوي ، څو دقیقې همداسي وي ، بیا ناره د درست یا دو بغله اتڼ پر ډول وا لدوي (درست یا دوه بغله اتڼ) شروع کړي - یعنی ټول په یوه وار ، یو وار یو بغل دا ئرې ته ګرزوي بیا بل بغل ور ګرزوي بیا سمېږي ګرزي .

بیا ناره وا لدوي (دا یشلي اتڼ) شروع کړي - یعنی چابک چابک بغلونه و دائرې ته ګرزوي

(۱) تفصیل او اهنګ ئې د لنډۍ یو په کتاب کښې و ګوري (۲) پاسنی پښتانه ټول خولی او بګړی غور ځوي

(۳) جهر اکثره طالبان کوي ، جهر یو مخصوص غومبر اواوازدی او غوره چه ستونی و پر سوی کوی ئې .

پرمخ ځی پرشاا ځی وښی ادخ ته گرزی حرکت کوی ،لنډ گړی وروسته بیاناره واهو (ناستی اتڼ) شروع کړی، دناری په آخر کښې «دای هم»

لفظ زیاتوی ،په عین گرزېدو کښې ټول په یوه‌وار کښېنې ټول پېر ته ولاډ یېږی بیا ناره

واهوی (یو بغله دپروتی اتڼ) شروع کړی، یعنی ټول په یوه‌وار دولاړی شخه پریوه بغل پریوزی او په بیره بیرته ولاړیږی گرزی - بیا (دو بغله دپروتی اتڼ) شروع کړی - یعنی ټول دو لاړی شخه یووار پرښی بغل بیا پر کیڼ بغل پریوزی اوپه منظم‌ډول بیرته ولاډیږی بیاد (پرمخی اتڼ) شروع کړی - یعنی ټول دولاړی شخه پریوه بغل اوپربل بغل بیا پرمخ‌ی شی بیاچټک‌و لاډ یږی - په آخر کښې سره گډیږی (چپه وراسته یا گډاتڼ) شروع کړی - یعنی دائره نه سره پرې کوی منگر دائره دوه پوره کړی ،یوه دائره کښې خواته ځی ،بله ښی خواته ځی ،په نهایتی چا بکی په مخصوص ډول گرځی شو ستړی کیږی ، هر کله چه یوه خوا یا ټول ستړی شوه نو اتڼ ورو وروبس کوی په یوه پلاتی نه بس کوی بلکه هریو چه ستړی کیږی هغه ځینی راوزی ، کله کله داسی پیښه شی چه دسلو کسو شخه لس کسه سره غورځی اتڼ کوی ها ها شو ټول ئې بس کوی .

پښاتڼ : - داتڼ دښې کیږی منگر په دائره کښې ټول لاسونه سره نیسی لا سونه یو دبله نه سره ایله کوی ،اونه پښې ټکوی چه چپایی وی ،داتڼ په مینځ کښې اوربلوی .

ب - دښځو اتڼ :

دښځو اتڼ او دنارینه و اتڼ په لمړی سر کښې چندانی توپیر نه سره لری منگر دښځو اتڼ فقط دغه دوه ډوله دی ، ورو اتڼ ، گډاتڼ - ښځی په اتڼ کښې هره یوه هم داتڼ دریه وهی اوهم داتڼ ناره کولای شی ،منگر اکثره داتڼ ناره یوه پخه اوپرمخ گرزېدلې ښځه اول اخلی او بیانوری ښځی په یوه سلا اوازونه ورسره پورته کوی مسری ورسره تماموی - ښځی دنارینه وداتڼ دنارو شخه پرخلاف داتڼ په ناره کښې لنډی اویو مخصوص کسرورسره وایی ،اوپه کسر کښې اکثره دخپلو توریالیو نوموړو پښتنو یاد اوستاینه کوی مثلاً وائی مسته صاحبجانه غازی ، - مرمه شې رووخانه ! تازه اوسې ! اونور . . .

ښځی ځانته علاوه دنارینه وداتڼ پر ناروخپلی نوری مخصوصې نارې هم لری - ښځی لمړی وار ورواتڼ شروع کړی بیاوروسته پرجوش راشی ناره واهوی گډاتڼ شروع کړی. ښځی په واده اوښادی کښې اکثره مازیگر یانیمه شپه یالوی سهار اتڼ اچوی ، دلوی سهار اتڼ ئې اور لگوی یوبل راز کیف لری - بېله دریووهلو شخه ښځی اتڼ نه کوی .

ج- برګ اتڼ:

په ځینو قامو کښې داسې لوبې شته چه دوی ئې برګ اتڼ بولي برګ اتڼ خپلوان سره کوي په دې ډول چه داتڼ په دائره کښې یو نریوه ښځه سر ه و دریږي ، کله کله لاسونه سره ونیسي ، کله ئې نه نیسي اتڼ کوي .

۳- ګیند (توپ) لوبې:

د ګیندلوبې ډول ډول اوجلاجلا نوم لري مثلاً :- اوزده بازي - توپ ډنډه - چه پاڼسو ورته میر بده کان وایي - خانې خانې - شنبې شنبې - لا س کلپ و کلی . ددې ټولو تفصیل دلته نه ځائیږي ، مګر داو زدې بازۍ او توپ ډنډې لنډ بیان به و کو :

الف- توپ ډنډه:

توپ ډنډه یوه ښه ملي لوبه ده چه قریباً نن و ر ځ تر د غه عصري لو بو د تر تیب ا و اوتنظیم له حیثه کمه نه ده - دالوبه په ټوله افغانستان کښې دپخوا وختو څخه رواج ده .

دالوبه لکه د نامه څخه چه ئې معلو میږي نور مصر ف نه لري پرته له یوه کو چنی ګیند (توپ) اویوې ډنډې څخه ، همدغه یوه ډنډه د ټولو هلکانو بس ده چه توپ په و هي .

ددې لوبې مزیت دادی چه هرڅو هلکان یکښې شریکېد لای شي - لمړی دغه هلکا ن دوه کسه دسرخانان چه په پاڼسو کښې (میر)ورته وایي سره وټاکي - دادسر خانان به ښه غښتلي اوچابك اوراستکار او پرخپلو ملګرو بهوسیله لري - هر کله چه ئې دسر خانان وټا کل نو دغه دوه دسرخانان دا هلکان داسې دوه دوه سره جوړه کوي چه په قداوزور کښې سره برابروي - دادسرخانان یو ځای سره کښېني ، هره جوړه ځې پټ پرځانو با ند ې بېل بېل نوم ایږ دی مثلاً سره ووایي ته ئې توره ، زه ئې توپك بیانو هرجوړه راشي دسرخانانو ته و در یږي ، یوه ته وایي : خانه خانه ایری ایری ؟

خان: دواړه مې ورونه ا- بیا بل دسر خان ته وایي :- ته تو ره غوا ړې که توپك ؟

خان: توپك یا توره - هر یو چه ئې واخیست هغه سړی دهغه دی (دې قانون ته لپړل وایي ، په اکثرو لوبو کښې چه تقسیم د سړو کوی همدغسی لپړی)

هر کله چه ټول سره ولپړل اود هرخان ملګري سره معلوم شول ورو سته نو دلوبې اود توپ و هلو وار په پله سره معلوم کي ، یعني دسرخانان پرشا سره ولاړ شي دیوه غیر معین حد څخه دوا ړه یو یو پل پرمخ ر ا اخلي . هر کله چه د هریوه پل دهغه بل پر پله سر برسو ، نو هغه با زي یووړه - بیا شپیته ګزه یا زیات او کم سره لیرې با لمقابل اوږده خطو نه دسرحد پر ډول کش کړي چه و دی ته (سر)

وايي دغه ډله چه لوبه ئې ګټلې ده پر خپل سرحد يو ځای ودريږي مېرانې دمخه ودريږي او هغه بله ډله پر خپل سرحد تول خپور و کانړي ، مېرانې دمخه ودريږي ، د سرخان يعنې مېرادري وارد په اخر کښې د توپ وهلو حق لري ، او دا نور سړي دوه واره د توپ وهلو حق لري .

دا سړي چه بازۍ ئې وړی ده يو يو پخپلو ارسره بالمقابل دهغې بلې ډلې په توپ وهلو شروع وکړي هغه نور بالمقابل سړي چه توپ ورور سيده را اخلي ئې خپل د سرخان ته ئې ور کوي هغه ئې بيرته ودې بل خان ته راغور ځوي هغه ئې خپلو ملګروته ور کوي چه بيا بيا هر يو په خپل وار سره توپونه ور ووهي هر سړي چه دوه توپه ووهي هغه مړی چه د تولو واري تمام شو نو د سرخان خپل دړې تو په ووهي . لمړی توپ چه ئې وواهه خپلو کسانو ته حکم ور کړي چه ځی ! دهغو سرحدي خط ته دوي تول په بيړه ځغلي ځانونه تر سرحده رسوي . بيا چه دوهم توپ ووهي هم حکم ور کړي چه بيرته خپل خط ته ور ځی د کلابندۍ څخه ئې خلاصوي څو توپ ور ورسيږي دوي بيرته په بيړه را ځغلي خپل سرحدته ځانونه را رسوي ، چه را ورسيدل تول پاخه شول دريم وار چه مېراتوپ ووهي پخپله به تر هغه خپل خطه ځی ور ځی چه را ورسيده نو تول پاخه او ژوندي شول بازي بيا د سره شروع کوي او بازي بيرته ددوی ده .

که مېرادريم وار توپ ور وواهه او دهغو تر سرحده دي ورسيده او هغو ته توپ په لاس ورغی نو ولی ئې مېرانه ځغلي کلا بند شو ددې خوا به ئې ملګری توپ ور وهی دی بهرا ځغلي د کلا بندۍ څخه به ځان خلاصوي .

دغه سړي چه د توپ وواري ئې تېر او مړه شوي دي بيا د توپ وهلو حق نه لري منګر بيرته ځانونه ژوندي کړي ، په دې سره ژوندي کيږي چه دده ملګری توپ ووهي توپ ليري ولاړ شي نو دی په دغه حين کښې الا کی دهغو تر سرحده ځان ورسوي بيرته خپل سرحدته ور سيږي او هغه ئې په توپ ونه ولي نو يوځاو ژوندي شو . يعنې بيا د توپ وهلو حق لري . که هغو کسانو په دغه ترځ کښې چه کم سړی ځان ژوندي کوي يا د مېرا د توپ وهلو په ضمن کښې کم سړی يا پخپله مېرا ددغو د وو خطو په منځ کښې په توپ وويشت نو بازي ئې وګټله نارو کوي چه را ځغلي بازي مو يووړه نو هغو ئې تول ددوي سرحد ته په بيړه را ځغلي او دا نور دهغو سرحد ته ځی که د هغو دخوا ځينې کسان هوري پاته شول - کلابند بلل کيږي بيا چه ئې ملګری ددې خوا توپ ور ووهی هغه فرصت ګوري چه کېنه ليرې ولاړ شي دوی را ځغلي ځان را رسوي .

د توپ په ويشتو کښې بر سر او لاس ويشتل نه دي حساب هم دا بازي کوي او خپل د بر يالي توپ وارونه هره ډله حسابي چه کم خوا ډېر کاميابا و بريالي کيږي .

ب- د گیندا وزده بازی:

دا بازی لیرل‌نه غواړی نه‌دسرخان لری ، هرڅه هلکان چه‌وی سره راټول شی یوځای ودریږی
یو هلك توپ په‌هوا او غورځوی وایی (نېزه‌ولاړه !) هلکان چه‌دا واروی ځو توپ ترمځکی راځی
ټول په‌بیړه لیری ځغلی تیت‌شی دا هلك چه گیندئې دهوا یا دمځکی واخیست ز ړه‌ئې دی چه‌هریو
په‌وای هغه په‌ولی- هغه‌بل‌ئی په‌لاس‌او سرسره مدافعه کوی ځکه‌چه‌پر سراو لاسو و یشتل حساب
نه‌دی- که‌ئې پرته له‌سره اولاسو پربل‌ځای وویشت نودا ویشتلی به‌چوخ کیږی اودغه ویشتو نکی
به‌پر سپر یږی دانور هلکان به‌ټول ورته راځی و رته‌در یږی، به دی به گیند دمځکی و هی گیند
چه‌دمځکی‌په هواشی دانورئې په‌هوا نیسی بیرته‌ئې ور کوی دی ئې بیا بیا و هی هغه ئې بیا بیا نیسی هر
کله که د دغو هلکانو څخه گیندولیږدنو هغه‌سپور اونورټول هلکان سره ځغلی دغه چوخ هلك
توپ اخلی بیا ئې په‌دېره بیړه په‌یوه پسی وغورځوی په‌ولی ئې که ئې وویشت بیا ئې همدغسی چوخ کی او دی
باندی سپور گیندوهی هغه‌نور ئې نیسی- او که‌خطا شو نوهغه‌هلك په‌بیړه توپ اخلی بیا کم یو په‌ولی
بیا ئې هغه اخلی په‌بل پسی ئې غورځوی- همدا سلسله جاری وی ځوبازی بس کوی .

٤ - کبډی :

د کبډی لوبه خوراښه لوبه ده په‌دې لوبه کښې خوراغښتلی او چټك زلمیان په کار دی بې ځانه او کمزوری
کسان ئې نه‌شی کولای په‌دې لوبه کښې دسرخانان معلوموی سره لیرې-هر کله‌چه هلکانوسره
ولیرل- نو یو اوږد خط په‌مینځ کښې کش کی یوه ډله دخط یوه‌خوا ته یوه‌ډله‌بلی خواته‌و دریږی
وروسته دتعرض اعلان وکړی لمړی حمله دسر دخان ده هریو دسرخان چه‌زړه‌ور او چالاک ځان بولی
ناره‌پرو کړی وایی:(کت کبډی) ورالا کی ترخطو رواوړی متقابل کسان خپو رو کا ږی
ځا ن ځینی ساتی ، ځکه که ده په‌چپلاخه هریووا هه هغه مړ شو، لوبه‌به‌پریږ دی
هلته‌به گوشه کښېنی او هم دامتقابل کسان په‌عین حال کښې چه دد ښمنه ځان ساتی او ځان
دده دچپلاخی څخه‌ژغوری که‌ئې پرده‌وار پیدا شو ټول حمله‌پر کوی که ئې د ی په‌خپل
سرحد اوخپله خوا کښې دننه‌ونیو ټینگ ئې کړ ترخط ځنی راوانه وښت نو دې ئې گواکی مړ کی
دنورو مړو په‌ جمع کښې به کښېنی او که‌ئې ځوك په‌چپلاخه ووهل مړه‌ئې کړل بیرته‌متصل ترخطرا
واوښت یائې ځوك ونه‌وهل اونه‌دی ونیو شو اوبیرته ترخطراواو ښت دهغی خوا دسنی متصل بل
سړی پسی را اوړی که‌ئې پرده‌چمبه جوړه‌شوه مړئې کړی هم‌او که‌ئې دده‌پر ملگرو چمبه‌جوړه
شوه‌مړه‌ئې کړه‌هم ، اوکه ونیو شوهم اوکه بیرته ترخط ځینی وا و ښت ، متصل بیا ددې
خوایو بل غښتلی پسی وراوړی جنگ کوی - همدا بازی تر هغووی چه‌یادیوې خوا ټول
نفری مړی یادبلی خوانفری مړی ، اویا دد واړو خواوونفری مړی .

هر کله چه ټول مړه شول . یا یوه خوا ټوله مړه‌سو له لوبازی تما مه شوه - د نفر ژوندی کېده په تبادله سره دمړه هم کېږی ؛ بریالی هغه کسان دی چه ټول ژوندی یا په ژوندو کښې تر هغو ډېر او په مړو کښې لږ وی .

۵ - خوسی :

دالوبه دورځی لوبه‌ده ، دما پښین څخه بیاتر ماز یګره وخت لری . دا لو به هم داسی کسان کوی که لویان وی که کوچنیان چه غښتلی او چټك وی او په‌دې لوبه بلد اومشق ئې پکښې کړی وی .

دالوبه په‌ټولو پښتنو کښې داسی رواج دلکه غېږ ، پښتانه دالوبه‌خوراډېره په کلو کښې کوی اوخوښه ئې‌ده - دالوبه ښه‌ارت اوفراخ پاك اوصاف میدان غواړی، په‌دې لوبه کښې هم‌په‌سوو نفری شرکت کولای شی په‌دې لوبه کښې‌هم دسر خانان سره ټاکل کېږی؛ او جوړه جوړه هلکان سره لېږی چه‌ددوی زوراو سن اوغښتلتوب په پوره‌معیار سره‌تقسیم شی.

هر کله چه‌دسرخانان معلوم او ټولوسره ولېږل دوې ډلی شول - نوهره ډله لمړی وار پرمیدان داسی مقابل سره‌و دریږی چه څوګزه فاصله ئې په منځ کښې‌وی‌اوس نو دلته خپل زوراوفتح اوشکست سره‌معلوموی، یوه‌ډله‌و خپلی‌خواته‌یوه کوچنی‌دخاورو کوټنی‌جوړه کړی چه دا کوټه کلاهم‌بولی - وروسته‌نو د کوټی مقابله‌ډله پخپل‌مینځ کښې‌یو چابك سړی وټاکی چه‌مونږ به‌جنګ کوو اوستاڅخه به‌دفاع هم کووته به‌ځی کوټه به وهې کلابه نیسې، دا سړی چه کوټه وهی‌د کوټی دخوا وهلکا نوته‌هم معارفی اووروئې ښیئی‌چه دغه‌سړی کوټه و هی! هغه‌ډله‌هم خپلی خواته د کلاو کوټی‌دحفاظت اوساتنی دپاره یو کلك سړی‌و کوټی ته‌نژدې ودروی چه‌مونږ جنګ کووته دالته ولاړ اوسه کوټه‌کوره که‌ز مونږ تروس تېره شوله اوهغه سړی راغی کوټه ئې‌وهله ته‌به‌جنګ ورسره کوی کوټه به ساتې، د ی به یو چوی .

پس له هغه دواړی ډلی‌هریو خپله دښی پښې بټه‌ګوته دشاو خوا په په کېن لاس ټینګه ونیسی‌نو بریوه پښه‌په‌یوه لاس‌جنګ شروع کړی ،د کوټی‌دخوا کسان دبالمقابل‌نفریو سره جنګ کوی اوپه عین‌حال کښې‌وس کوی چه‌هغه ټاکلی سړی ته ځانو نه وررسوی اوهغه بوچ کی . ځکه چه که‌دغه سړی‌بوچ کی ګوا کی ټول‌ئې بوچ کړه .

ددې‌خوا کسان جنګ کوی اووس کوی‌چه خپل‌مقابل کسان په‌جنګ اخته کړی اوخپل ټاکلی سړی‌ته فرصت په‌لاس ور کی‌چه ولاړشی‌کوټه ووهی .

هرسړی که په‌دغه جنګ کښې‌پښه‌ایله کړه‌پر دواړو پښوسو هغه بوچ یعنی‌مړدی، داو بو څخه به وزی‌ګوښه به کښېنی‌څونوې بازی‌شروع کیږ ی، که د کوټی دخوا کسانو ځان

دمتعرضینو تر هغه تاکلی سړیو ور ساوه او هغه ئې پوچ کې ګوا کې ټول ئې پوچ کړه مشروطه بازی ئې یووړه ، بازی به بیادسره شروع کوی داخوا به بیا بل سړی د کوټې وهلو دپاره تاکی بیا به لکه پورته ټول جنګ شروع کوی ، لنډه دا که ئې ټول نفری چه دوی ئې د کوټې وهلو دپاره تاکی پوچ کړه نو بازی ئې مکمله په اعلی درجه سره یووړه .

او د کوټې دخوا مقابل کسان چه یو تاکلی سړی ئې دړې واره پرله پسې په درو بازیو کښې کوټه ووهی نو دوی پوره بازی یووړه ، هغه مغلوب شوه ، که ئې لو به بس کوله خوښه ، او که ئې نه بس کوله نو لو به دسره شروع کوی ، دا پلا نو کوټه د متعرضینو یعنی ددې بلی خوا کسانو وی ، خپله کوټه ساتی ، او هغه نور کسان چه د مخه کو ټه د دوی وه کوټه وهی او کلا نیسی .

٦ - ډرغو مکی :

دا لو به هم دشپې کیږی ، په مرغومکی کښې دسرخان معلوم ول او د هلکانو لپاره غوا ډی هر کله چه دسرخانان معلوم او هلکانو سره ولپاره دوې ډلې شوې ، نو دغه دسرخانان پچه سره واچوی یا پل سره وکړی ، هر یو چه لاندې شو ، بازی دهغه نورو شوله .

هری ډلی چه بازې بایللو وله هغه دخپل میرا په حکم دمیرا سره ټوله لیری یو ځای پټ شی دا نو رچه بازی ئې وړې ده میرا یو غښتلی هلک انتخاب کړی پر مخی ئې سنګوټ پر یباسی ، یو پټو پاکوسی پرواچوی چه څوک ئې ونه پیژنی ، ورو سته نو دغه نورو ملګرو ته حکم ور کړی چه درې وغږي ځی ټول یو کوښه ځای پټ شی چه څوک ئې موونه وینی ، هغه ټوله پټ شی نو دغه میرا دغه پټ هلک ددوو پښو په مینځ کښې ونیسی نو مقابل کسانو ته چه بازی ئې بایللې ده ناری کړی چه راځی ! هغه ټول سره دمیرا ئې راشی ، هر یو تر پټو لاندی پښه ور ننباسی هغه پټ هلک ئې پښه په لاسو ټینګه نیسی - نو هر یو چه په قوه لامسه کښې ځیر ک وی هغه پښه نه ځینی را ایسته کوی په اتکل سره و وایی چه پلانکی دی ! - که ئې ورو ښو نو بازی ئې یووړه - بیا به ددوی دخوا سړی ور ته پټوی - او که ئې ورو نه ښو په خپل فکر کښې خطاووت نو دغه د پټ هلک میر اخپلو پټ ملګرو ته ناری کړی چه هلی را ځغلی و هی یاستې ! - هغه ټول راشی نو د مقابل ملګری په درو مضبوطه وهی - دغه هلکان دا وهل په ډیر زړور توب سره پر ځانو وړی وس کوی چه هغه خپل ملګری دهغه پټ هلک د لاسو څخه خلاس کړی تر هغو دا هلکان وهل کوی څو ددغه هلکه څخه د هغه بل پښه ایله کیږی - هر کله چه ئې پښه په زوره ځنی ایله کړه ، دوهلو څخه خلاص شول ، منګر بازی ئې نه ده ګټلې بیا به هغه مخنی کسان بل هلک ور ته پټوی ، همداسی بازی جاری وی څو بس کوی ئې . په دی بازی سره خلق ځانونه سخت سر او هر راز حمله ته مهیا کوی .

۷ - خاتمه : - ښاغلی محتر مولو ستو نکو ! د پښتنو ملی لوبی خو ډیری دی ، دلته د ټولو لوبو

تفصيل نه تحا ئېنزي اوس مونږ دلته فقط دهغو لوبو نومونه او فهرست ومحترم مولو ستونکو ته وړاندې کوو چه مونږ په موفق اولاس ته راغلې او ليکلي مودي نو وروسته مضمون بس کوو:

۱ :- ملي اتڼ او دملي اتڼ اقسام - ۲ :- الا داد - ۳ :- تنداه - ٤ :- مرغومکي ۵ :- کلاشر تکڼ - ٦ :- گيلۍ - ۷ :- ړوند چرگک - ۸ :- په انگور وکي - ۹ :- توروخکه ۱۰ :- دريڼه خط - ۱۱ :- دولاړې دريڼه خط - ۱۲ :- ورت - ۱۳ :- خوسي - ۱٤ :- توپ ډنډه ۱۵ :- دگېنداوزده بازي - ۱٦ :- خانې خانې - ۱۷ :- شنبې شنبې - ۱۸ :- کبلوی - ۱۹ :- غيچ ۲۰ :- په بوسه کې - ۲۱ :- غور ځپډنگ (توپ) - ۲۲ :- گوټۍ - ۲۳ :- چغال غار - ۲٤ :- زډه گرگه ۲۵ :- سور مېخ - ۲٦ :- ارغونچکي - ۲۷ :- دور ينه شمال - ۲۸ :- انډوغويې (په لا مبو کي) ۲۹ :- خر په خر گردانه - ۳۰ :- دولا ډنگه - ۳۱ :- اوزده مېنز يانه - ۳۲ :- کانۍ کرپ - ۳۳ :- مېنزي ۳٤ :- اناگۍ او نور اقسام ئې - ۳۵ :- کش با کش - ۳٦ :- هر کاره او چاړه - ۳۷ :- شاکو کۍ - ۳۸ :- جنت اودوزخ - ۳۹ :- زماد خور کوځی - ٤۰ :- ترغچي - ٤۱ :- باچاو زيرک - ٤۲ :- بربر کرک ٤۳ :- خسنکی - ٤٤ :- غېنز - ٤۵ :- لامبو - ٤٦ :- يخمالك - ٤۷ :- نيزه وهل - ٤۸ :- داسانو او اوښانو ځغلول ٤۹ :- دتيزي غورځول او پورته کول - ۵۰ :- لټپېر - ۵۱ :- بانداسکي. ځينې نوري وړې وړې لوبې.

«پای»

نوټ: ددې مقالې ماخذ:

۱ :- د کابل کلنۍ ۱۳۱۳ - او ۱۳۱۷

۲ :- د کابل مجله ۱۱۳ - او ۱۷

۳ :- د تعليم و تربيت مجله - ٦ و ۸ و ۹ - ۱۳۱۵

٤ :- کيف تعيش مائة سنة تاليف نجيب مندراوی مصری طبع مصر.

۵ :- کيف تحافظ على صحتك. تاليف داکتر - سي - بورنونوفسکي روسي - تعريب سليم فيعين مصری.

٦ :- زما خپل يادداشتونه.

۷ :- دمحمد نسيم خان نوری دقندهار مامور آژانس څخه د ېر تشکر کوم چه زما سره ئې په دې مقاله کښې د ملي لوبو په برخه کښې ډېر کومک کړی دی.

(نوری)

دپښتو ادب دری مشهوری کورنۍ

ښاغلی صدیق الله « رښتین »

هغه وخت چه دسږ کال دسالنامې دمضمونو دپاره دلیکوالو یومجلس جوړشو اوهرچاته یکښې یویو مضمون سپارل کېده ، نوماته دغه فکر دزغلولو راز غلو لوڅخه وروسته دا پورته موضوع غوره وبرېښېده اودمجلس په خوښه مې ددغې موضوع لیکنه په غاړه واخسته . که څه هم دا موضوع څه قدر دغوږونو سره اشناده اوشاید ځینې کسان به ئې دیوې زړې موضوع په نامه ستایي ، خو سره ددې هم امیددی چه دنوی لذت اوخوند ، او نوی رنګ څخه به خالی نه وی کېدی شی چه ځینې خبری به تکرار هم راغلې وی لیکن دیو جسم او کالبوت ، په بل عبارت و وایم دیو کل په جوړ ولو کښې دا جزاو تکرار دهغه دتکمیل دپاره یو ضروری شی دی اوشاید دا کوم نقص نه وی . مونږ لاتراوسه پوری دپښتو ژبې دیو مکمل تاریخ دلیکلو په لاره کښې روان یو او په دې لاره کښې لا ډېرو قدمونو اخستلو ته ضرورت دی هر کله چه دهر دوهم قدم په اخستلو سړی دمقصد پر اوته نژدې کیږی نوپه دې اعتبار و یلی شو چه هرقدم ځانته موجودیت لری اوهغه داول تکرار نه دی ، بلکه دهغه متمم او پوره کوونکی ګڼل کیږی .

ښاغلی صدیق الله « رښتین »

زمونږ ددې قدم اخستلو اوددې لیکنې مطلب دپښتو ادب ددریو مشهورو کورنیو بیان دی دادری کورنۍ دروښان ، درویزه ، او خوشحال کورنۍ دی . ددې دریو تنو عالمګیر شهرت دهرپښتون اوپه تېره دهرادیب دغوږ پردې خوځولی دی ، هرڅوک ئې پېژنی ، اوپه هرځا ددوی دممتازو نومونو اثر بروت دی . ددوی په کورنیو کښې ډېر تکړه ، غښتلی اود نوم خاوندان خلق تېرشوی دی ، دارنګ ددوی په ادبی مکتبونو کښې پرته له ځیل تېره نور ډېر کسان هم دپیروانو او شاګردانو په نامه لیدل کیږی . زه غواړم چه په دې مقاله کښې ددغو کورنیو ادبی خدمتونه ، او دپښتو ژبې په لار کښې ددوی کوششونه څومره چه معلومات مرسته کوی

بیان کړم ،او ورسره ورسره به په لنډه صورت د دوی څه نه څه حالات هم وښیم ، هو ! دومره خبره ده چه زما د بحث مخه به زیاته ادبي خواته وي . خو لمړی پکار دی چه دغو کورنیو اودغه زمانې ته یوه عمومي کتنه وشي .

عمومي کتنه: تر ډېری اندازې ثابته ده چه پښتو یوه پخوانۍ ، زړه او قدیمه ژبه ده ، دیورپ د ډېرو پوهانو په نظر یه پښتو د آریائی ژبو په قطار کښې د سانسکریت او اوستا سره اړخ په اړخ دودرېږ وحق لري . د پښتو ژبې د دولسو سوو کالو ادبي شواهد دا خبره ښه ز باتوی چه پښتو دومره زمانه پخوالا دیو مکمل ، متین اوپوخ ادب خاونده وه . هو! دومره خبره وه چه څه وخت ئې دغه او وقفې عمر هم تېر کړی دی ، او ددنیا انقلاباتو او د زمانې تودو سړو ئې په طبیعي حرکت کښې څه قدر سستي راوستې وه - بنایي چه دا رنګ کله غلې شوې وی خو سره ددې هم بالکل نه ده مړه شوې ، او دا پاکه ډېوه دفطرت په فانوس ، او د قدرت په فولادی غېږ کښې دخپل سپېڅلي قوم دستر ګو رڼا کولو دپاره تراوسه پوری بله پاته شوې ده .

دامیر کروړ فولادی عزم ، دغوریانو قوی متونه ، دغور دفیروزی غرونه ، دبیټ باباستا جاتونه ، دملکیار درجز سندری ، داتول داسی شیان وو چه هېڅکله ئې دارنا مړه کېدو ته نه ده پرېښودی . له کومه وخته چه دسپوږمۍ ښېرې اودنمر کښتۍ د آسمان په شنه دریاب کښې په لامبو هلولاس پوری کړی دی ؛ له هغه وخته ور سره دټولو کاینا تو : اوبو ، دریابونو ، قومونو ، ملتو نو اوژبو مدوجزر تړلی ، او یو ځای راغلی دی ، په هرشی کښې مدوجزر دفطرت مقتضا ده ، ژبې هم ددغه فطری قانون تر حکم لاندې دی ، پښتو ژبې هم شاید دغسې ډېر مد و جز راوتېر و پاس ایدلی وی

او دا کښتی به ډېر ځله دژوندون په دریاب کښې دزمانې چپو کښته پورته کړې وی ، مګر مونږ چه اوس په کوم پورته والي کښې خبری کول غواړو ، هغه هاغه دی چه دیوزر هجری پاڅه دمخه څخه راپدې خوا شروع شوی دی ، چه دا وخت دپښتو د تاریخی ژوند په لحاظ وروستی زمانه اووروستی وخت دی . ددغه وخت نه څلورسوه کاله پخوا یعنی دشپږمې پېړۍ په اول کښې دمغلو سیلاب رااووت ډېره زمانه پښتو په یو غیر طبیعي حالت کښې پرته وه . هاغه وچه پس له ډېره وخته فطرت په غور ځنګ راغی ، دزمانې دسیلابونو سره ئې ډغرووهلو ته ځان جوړ کړ - سیلاب لا هم دغسې په چپو کښې و څه وشو ؟ ؟ روښان پیدا شو - دپښتو دژوندون دوره شروع شوه اوفطرت دخپل کار په تکمیل لګیا شو پردو مظالمو او ناکړد واحساسات وښورول ، ژبه او توره دواړه په حرکت راغلل ، ژبې

خپل او توری خپل کار شروع کړ ، په دې شان دپښتو او پښتنولۍ خیمې بیا په عظمت او وقار دسلیمان په غرو اوسپینو غرو ودرېدی ، اوادب اوشاعری جنډې وربېدې . هم په دغه وخت کښې د ادب یوه بله دروازه خلاصه شوه - څه وشو ؟ ؟ درویزه ښکاره شو - ده هم قلم واخست ، ژبه ئې پرانسته

په ویلو او لیکلو سر شو - مګر یوائې ژبه او قلم ئې په کار واچول ، او دغه سبب و چه د ادب او شعر او شاعرۍ په خوا کښې پوره کار و شو خو د مشرۍ او واکمنۍ خوا څه قدر نیمګړې پاته شوه . د (۹۵۰ ه) څخه را په دې خوا دادوره شروع شوه او تقریباً سل کاله هغه جنډه چه روښان اوچته کړې وه نه بیا کښېښودل شوه او نه ځمکې له ولاړه ، او هغه قلم چه روښان او درویزه په لاس اخستې و تر ۱۱۰۰ ه پورې په پوره کامیابۍ وچلېد. دې دور ته مونږ په یقین د پښتو د نوې نهضت او رنسانس دور وایو . په دې وخت کښې پښتو د علم او وسعت میدان ته راووته، علمي ذخیره ډېره شوه ، مذهبي او دیني افکار په زیاته اندازه پښتو ادب ته راننوتل - د تصوف او سلوك څخه د پښتو شعر زیاته برخه و مونده، او په دې لحاظ د ادب پوروښان عصر معرفي شو. روښان او درویزه دواړه د پښتو د عملي کولو، پراخولو او سرمایه دار کولو لوی پهلوانان دي، او دامانې په دې دوو محکمو ستنو ولاړه ده .

د مغلو او پښتنو مقابلو ، مذهبي او دیني بحثونو پښتو د لیك او تحریر د ګرته راوښکله ، په تېره مذهب په دې لاره کښې لوی غونډونه ورغړول . په دې وخت کښې د روښان او درویزه په نامه د دوو مشهورو ادبي مکتبونو زنګونه وغږېدل . ډېر خلق د پښتو د ادب د کاروان سره ملګري شول دلیك او تحریر شعر او شاعرۍ عمومي شوق پیدا شو، هر طرف ته د پښتو ناري پورته شوې، هرچا قلم په لاس واخست او فطرت دخپل کار په چلولو کامیاب شو . د (۱۰۵۰ ه) په خوا وشا کښې یو بل لوی سړی په دې میدان کښې ښکاره شو، نوم ئې «خوشحال» و - نه پوهېږم چا - ؟ عبدالقادر او که د تیر، ازمرو، بازانو ، کوترو بلبلو ورته د روښان پیغام په غوږ کښې ووې، خوشحاله شو توره او قلم ئې دواړه په لاس واخستل، بهیر ئې راووهلې ، د عمل میدان ته راووت ، د پښتنو ارمانونه ئې ورژول ، د پښتنخوا په غرونو ئې د پښتو او پښتنوالي بیرغ ورپاوه ، د پښتو دادب یو نوی مکتب ئې جوړ کړ، ډېر نومیالي او مشهور ادیبان ئې وپالل ، ټوله کورنۍ ئې د شعر او ادب په رنګ رنګ کړه ، په دې وخت کښې دادب او په تېره د شعر زمزمې او انګازې پورته شوې او د پښتو دادب یو نوی دور وغږېد. د (۱۱۰۰ ه) څخه را ایسته په ټوله معنی د شعر او نثر یو نوی ادبي مکتب روان شو، او د خوشحال اولاد او کورنۍ پکښې هسې طوفانونه وکړل. دا دریځ واړه کورنۍ تقریباً دوه سوه کاله د الې ګولې په میدان کښې په پوره مړانه وچلېدې - پردو ظلمونو او بیګانه لاسونو هیڅکله د دوی د جوش او رونه مړه نه کړې شول - کلونه کلونه د پردو په مقابل کښې د پښتنوالي بیرغ جګ ولاړو ، ټول شاعران د یوه درد په اثر په یوه آواز لګیا شول حماسي اشعار له پخوانه زیات پښتو ته راننوتل، د پښتو د شعر لمن د تصوفي ، اخلاقي ، اجتماعي او دیني اشعارو څخه ډکه شوه ، شعر او شاعري خپل لوړ مقام ته ورسېده ، نثر هم وسعت بیامونده او نثر او شعر دواړه اوږه په اوږه یوشان پرمخ ولاړل. په دې دوه سوه زیات و کم کاله کښې پښتو ادب سره د ډېرو مقابلو او جګړو د یوز بردست موجودیت خاوند شو او په آخره کښې چه توره او قلم یو ځای

په کارولو بدل دواکمنۍ کامیابۍ ئې هم په نصیب شوه چه آخر بېرته دې لاسونه ووتل او د کار واکې
د احمدشاه بابا په لاس ورغلې که فارسي په بادشاهۍ دلبارونو کښې له یوې خوا صفویانو او له
بلې خوا ګورګانیانو روزله، پښتو په غرونو او د فطرت په غېږ کښې د پښتنو همت او د قدرت
لاسونو پالله او ساتله. خو رنګه چه د هر ځای او هرې زمانې ادب د طبیعي او معنوي محیط د تأثیر
څخه نشي خلاصېدلی، پښتو هم تر دې اثر لاندې راغله، دیني افکار، اصطلاحات، الفاظ، کلمات
پکښې داخل شول ـ عربي او فارسي الفاظو او مذهبي اصطلاحاتو رواج وموند، عربي اوزان
چه د مخه فارسي اخستي وو، پښتو ته هم راننوتل او په دې صورت پښتو په بل رنګ کښې راګېره شوه
دادی پس له دې عمومي نظر څخه غواړم چه دره کورنۍ ځانله ځانله بیان کړم.

د روښان کورنۍ او مکتب

کومه کورنۍ چه د یوولسمې پېړۍ د پښتو د ادب په ژوند کښې د اولیت او د دومبي‌توب حق لري
هغه د روښان کورنۍ ده. که څه هم په دې کورنۍ کښې ډېر کسان د لیکوالو په نوم شهرت نه لري
دا رنګ په پیروانو او اتباعو کښې ئې هم داسې کسان تېرشوي دي، چه یا خو په نویسندګۍ مشهور
نه دي او یا ئې په نامه څه آثار نه دي پاته شوي او یا مونږ ته نه دي رارسېدلي مګر سره د دې هم مونږ
دا ټوله کورنۍ د پښتو د ادب کورنۍ ګڼو او په دې تذکره کښې ئې یادونه ضروري بولو. دوی
تقریباً سل کاله د پښتنو د مشرۍ واګې په لاس اخستي وې، او ټول سیاسي او مذهبي مشران وو
طبیعي خبره ده چه په دې مشرۍ کښې به دوی په پښتو ژبه ډېرې خطابې، نطقونه او وعظونه
کړي وي چه دا د پښتو د خطابي نثر د پاره لوی خدمت دی خو افسوس چه د دغه قسم اثرونه لکه نورې
خبرې په هوا کښې محوه شوي دي او د کاغذ په پاڼو نه دي پاته شوي. دا هم یقین دی چه د روښان
اولادې به ضرور تحریري آثار هم لیکلي او پرې ایښي وي ځکه چه دا د روښان میراث او د دوی
ضرور باید د هغه میراث ټینګ کړي، او د هغه په قدم تللي وای، مګر دا چه اوس د دوی هیڅ آثار
نه دي پاته د دې لوی علت غالباً هم دا دی چه د پیر روښان مخالفینو د ده کتب او آثار محو کړل.
د ده په مقابل کښې د مغولو بادشاهانو زور، اقتدار او پیسو هم پوره کار کاوه، نو په دې لحاظ
ډېر کم به د ده او د ده د اولادې کتابونه د مخالفینو د سوزولو څخه بچ پاته شوي وي. په دې کار
کښې درویزه هم شریک ګڼل کیږي ولې اول قوي مخالف ئې دی و، نو معلومیږي چه روښانیان
ټول د آثارو خاوندان وو خو د نشتوالي دلیل ئې هم دغه دی چه ووېل شو.

میا روښان

هغه وخت چه د پښتنو او دیانو بادشاهۍ په وروستیو سلګو کښې وه، وطن د پردو خلقو او مېرځمنو
د پنجو سره مخامخ کېدونکی، او سخت خارجي طوفانونه، باد و باران، زول، سېلي

اوتیاره راتلونکې وه ، پښتو دپروخت مړژواندې اونیم ژوبله پرته وه ، دلودهیانو په وخت کښې
بې له یوڅو شعرونو څخه نور څه نه وولیدلی. پخوانی رنیا چه دغوریانو په زمانه کښې بلمشوې
او بیا سلیمان ما کو او نورو بله ساتلې وه ایله ایله په نظر راتله ، په دې حال کښې پښتو داوړې
غرمو وهلو دغړندو اومړاو بو تو پښان دپشکال دباران په انتظار وه. په دې وخت کښې دکانی گرام(۱)
په آسمان کښې یو روښان ستوری پیداشو ـ دمورخینو په حساب داوخت ۱۵۲۵ ع او ۹۳۲ ه سن و
داستوری څوك و ؟ دا دعبدالله انصاری دزړه توټه دستر گو تور ځوی ، اودپښتو ژبې دژوند
اولوړوالی راتلونکی نابغه و عبدالله انصاری یونیك اوصالح سړی وتوله کورنۍ یې دعلم ، فضل
اوطریقت خاونده وه دروېزه وائی : (دبایزید پلارنیکه دواړه عالمان وو دورمړ ـ همرښتینی وو
په دین کښې) وائی چه دا کورنۍ د لودیانو په نهضت کښې د هند جالندهر ته تللی
ده اوسوری او لودی پادشاهان ئې معتقد وو ـ ځینی مورخین د روښان تولد په جالندهر
کښې بولی دده اصلی نوم بازید یا بایزید دی وروسته په پیرروشن میان روښان اودمخالفینو له خوا
په پیر تاریك مشهور شو. دی په قام اورمړ (۲) او انصاری دی. تول تذکره والا اورته ورمړ

---

(۱) کانی کرم په وزیرستان کښې دغره لمنی ته یو ځای دی ـ ښاغلی خوگیانی د ۱۳۱۷ کال
په انیس کښې لیکلی دی چه دغلته داوسپنی کانونه دی نو ځکه ورته د کانو نو کرم یعنی کندهوایی
زما په خیال په دې نامه کښې دوه توجیه صحیح دی یوه داچه دوهم جزئې گرام وی چه په
سنسکرت کښې د کلی په معنی دی اود کلیو دنومو په آخر کښې لکه (کلی گرام اونور) راځی
اول جزئې هم دوه معنی ور کوی یعنی هم د کانو کلی کیدی شی اوهم د کانونو کلی ـ اوبل
داچه دوهم جزئې « کرم » وی چه په غره کښې یوژور ځای ته وایی ـ په دې صورت هم د کانو
کرم یاد کانونو کرم دواړه صحیح ښکاری .

(۲) ورمړ څوك دی؟ داتحاد افغان مجله دا سې لیکی :) په دېروځایو کښې و رمړ شته خو په
کانیگرام کښې ډېر آباددی وزیراو مسعودئې قدر کوی اوستانه دارئې بولی) دپښتنو دانسابو
کتابونو ورمړ پښتانه بللی دی ، ورمړ دغور له غرونو څخه دسلیمان غرونو ته راوتلی دی او ځای په ځای
خوارهدی ژبه ئې په اصل کښې پښتو وه مگر دېردو الفاظودزیات استعمال په وجه ئې دیو ې بلې
ژبې صورت پیدا کړی دی اخون درویزه وایی چه کانی کرم کښې دورمړو او انصار وپښتنو
قبیلی سکونت لری ـ ددولت دد یوان په یوه زړه قلمی نسخه کښې دیوه بیت د پاسه لیکلی شوی دی
چه روښان په دیو مقصد ـ دپاره ځان ته انصاری وې که نه په تحقیق اورمړ پښتون و (ښاغلی خادم د ۱۳۲۰
په سالنامه کښې دانظریه منلی ده اوویلی دی چه دا نصاری لفظ ددی روایاتو سره داسی تطبیقیدی
شی چه انصاری به په ورمړ و کښې کومه قبیله وی)ددی تول وڅخه معلومه شوه چه ورمړ پښتانه دی
اوروښان هم ورمړ دی چه ځان ته انصاری هم وایی داهم ثابته ده چه ده پخپل مهر کښې بازید انصاری
لیکلی وددوی په ستانه توب کښې هم څه شك نشته ولی چه په میا کانو مشهور دی .

وايي درویزه هم ورمړ بللی دی. داورمړ ویړ کی په وړو کتوب کښې دښه خوی خاوندو په تندی کښې ئې دهښیارۍ اوپوهی نښې ځلیدلی دهمدردی، کوم حس چه دده په زړه کښې پروت و، هغه لا په وړوکوالی کښې په کارلاس پورې کړی و. دهلکانو سره به ئې مالونه پیول هغوی به لوږی کوالې اوده به ئې مال ته فکراوپام کاوه وروسته ددهٔ دتعلیم دوره شروع شوه دپلار ډیر کوشش داستاذانو توجه اودده ځیلي فطري پوهی دده نه په ځوانۍ کښې یوزبردست عالم جوړ کړ په عربۍ فارسی ، هندی اوپښتو کښې دپوره قدرت خاوندشو-په کور او بهر یې دعلم تحصیل نه پریښود ه خودده دعلمی تندی دمړولو اواوی ظرف ده کولو دپاره رواجي تعلیمونو چیرته کفایت کاوه داماغزه دیوډیر لوړشي په لټون پسی ووده هغه عالی فکردڅوند دیوې ډیرې لویې مسئلې په تیاره کوټونو کښې لارپیدا کړه یعنی دتصوف اوبیادوحدة الوجود په پیاله مخمور شوبه دې و خت کښې څرنګه چه امید کیده دی یو لوی سړی اوداوی دماغ، فکر، علم اوفضل خاوندشو ددبخارا اوهند سفرونه هم کړی دی په دې سفرونو کښې ئې لهلویو خلقو سره ناسته ولاړه اوصحبتو نه شوی دی وايي چه ده دمشهور نانک سره هم مناظرې اړولې (۱) .

شخصیت: میان روښان دیوډیر لوړ شخصیت خاوندو-دادب، سیاست او فلسفی درې واړو نابغه بلل کیږی دتاریخ اوادب مطالعه کوونکی او مبصرین ورته دسیاسی مبلغ ادیب اوفیلسوف دخطابونو حق ورکوی ډیرہ زمانه، دده دخپل فکر او تدبیر په وسله دمقتدرو مخالفینو په مقابل کښې ځیله غلبه وساتله ده یوزبر دست فلسفی اومعقول دماغ درلود اخون درویزه وايي چه ده دې په عقلي دلایلو کښې ډیر مړنی او قوی و لویولویو عالمانو به ورسره بحث نشو کولی یوزیرک سړی و دبستان مذاهب لیکی چه دمرزا محمدحکیم دهمایون دزوی په مجلس کښې ډیرعالمان دده له مناظرې څخه عاجز شول ده به داسی خبرې کولی چه هوښیار خلق به ورته حیران وو رښتیاني فضل هم هغه دی چه مخالفین پرې ګواهي ور کړی - درویزه ځای په ځای داسی الفاظ ډیر ویلی دی (بازید په عقل پوره وهوښیاری اوزیرکی ئې ډیره زده وه) دده شخصیت مونږ په دی څو کلمو کښې لنډ ځایوو: روښان دفکر سیاست، قلم، شعر اوادب دمیدان پهلوان، اویومؤلف، مبلغ، واعظ، عالم، شاعر او ترلیکو نکی و. سربیره په دی قاید، سیاس، مفکر، دادب حقدار او یوزړه ور توریالی عسکرو .

تبلیغ او اصلاح: روښان یومقتدر مبلغ و هرچا ته به ئې په ځیله ژبه ښوونه او تبلیغ کاوه چه دتبلیغ ، اشاعت، وعظ اونصحیت اودقوم دبیداری-وخت راغی ، ملانې وتړله اودې میدان ته

---

(۱) کورونانک دسکه دمذهب بانی دی، په ۱٤٦۹ ع دپنجاب په شیخوپوره ضلع کښې پیدا شوی دی دتوحیدخواته مایل ، اوتر ۱۵۵۲ ع پورې ژوندی و .

دښنوله مقابلې څخه دروښان اودده دزوندو نزمانه یو، ده په ۱۵۵۲ ع به روښان تقریبا د(۲۷) کالو و .

راووت ، دهیخ مشکل پروائې نه کوله د خپلې ارادې د پوره کولو او د پښتنو د بیدارۍ اویووالي په لار کښې ئې دپښتنخوا ټول غرونه ، لوړې ژورې و غو ښتې ، هر ځای ته ئې دخپل تبلیغ آواز ورساوه مغو لی با دشاها ن دده دارادې په مقابل کښې را پور ته شول سختې سختې جګړې وشوې خوداغښتلی او تکړه میړه له خپله عزمه وانه وښت او تر آ خره ئې خپل تبلیغ په مړانه وچلاوه او بیائې دا امانت خپل اولادته وسپاره چه تر ډېره وخته ئې په ښه شان دپښتنو نوم ، عزت اوروح لوړ اوخو شحال وساته . دده تبلیغ یوازې مذ هبي نه و بلکه دی یوسیا سي مبلغ هم و ، دپښتنو دوحدت، اتفاق، خپلواکۍ یوصحیح آرزومن و ـ دا به ئې ویل چه مغول پر پښتنو ظلمو نه کوي باید ځان دهغو له جغه خلا ص کړو ـ دده ټول عمر دقوم دا صلاح دپاره وقف و ، ده غوښتل چه پښتانه دمغولی طا قتونو په مقابل کښې کـلك ودر وي او دمقاومت روح پکښې وا چوی .

ادبي خوا : زمونږ دمطلب اصلي ټکی هم دادی ، میاروښان په یقین سره ځنګه چه په سیاست او مذهب کښې یوه و ؛ دغسې دادب علمبردار هم دی لوی کار چه دادب په خوا کښې تر سترګو کیږي هغه دپښتو په لار کښې دده دقلم اوژبې خدمتونه دي دژبې خدمت ئې خطابي شرو نه وو ؛ خوافسوس چه له هغه شخه زمانې څه نه دي ساتلي ـ هرڅه چه تحریري شردي په دې حصه کښې دده یو کـتاب چه خیر البیان نومیږي موجوددی . دا خبره مونږ په پوره زړه ور تیا کولی شو چه دزرمې هجری نه راپدې خوا چه دپښتو دادب کوم نهضت پیدا شوی دی ؛ دهغه مؤسس اوسر لښکر میاروښان دی؛ او ددرو یزه د کورنۍ ادبي خدمتونه هم دده د میدان ګرمولو په وجه دي ، دالو به اودابازارده تود کړی دی ، اخون درو یزه پخپله دخپلو تالیفاتو سبب د میان روښان تالیفات ګڼي اواصلي علت ئې دی شمیري ـ د روښان دنشر یاتو په رڼا کښې پښتنو اد بیاتو ښه توجه کړې ده ، دپښتو ادب رنګ اور ونق پیدا کړ ی دی او هر ډول تصو فی ، اخلاقي ، اجتماعي ، دیني اونور مطا لب زیات شو ي دی . په ا سا سي ډول دغو مطا لبو دروښان دتعلیم اوښودنو په اثر دپښتو په شعر کښې ځان ښکـاره کړی دی . روښان دپښتو دادب نوی دورشروع کړ ، داسې لارئې روانه کړه چه وروسته تر ده ، دده پیروان او اولاد په هغه لا رسم ولاړل ، لنډه داچه دپښتو ادب دیونوی دور اوادبي دبستا ن مؤسس ، اود یو نوی طرز اوسبك موجد و بلل شو .

تا لیفات : ددرویزه اونورو مورخینو په قول روښان ډېرو تالیفاتو او کتابونو خاوند دی چه په پښتو ، فارسي ، عربي او هندي ژبو کښې دي ، کوم چه مشهور او معلوم دي دادي ؛

۱ـ حالنامه دده دخپلو حالاتو په باب کښې ده ـ ۲ـ مقصو دالمؤ منین په عربي لیکل شوی دی.
۳ـ خیرالبیان په عربي پښتو ، فارسي ، هندي ژبو دی خومطلب په ټولو کښې یو شی دی .

مونږ ئې ددې کتاب دتفصيل سره کار لرو - خيرالبيان دطريقت اوشريعت اوديني مسئلو بحث کوي، دا کتاب دخينو مستشر قينو گوتو لاوغلي دی لکه راورتی (۱) سره يئسنر اس - مارکن ستيرن هم ليدلی دی، خونسخې ئې کمې پيدا کيږي - داتحاد افغان مجله ليکی: چه دا کتاب دپښتنو دسياسی، اجتماعی اصلاح او اتفاق دپاره په قرآن او حديث موافق يو کتاب و، دولت شاعر ئې هم په آيات او حديث برابر بولی:

« په خلور لفظه ئې خيرالبيان روغ که — موافق بنه په آيات په حديثو نه »

صمصام الدوله وايي: (چه خيرالبيان دوحدت وجود په اثبات دپخوانو لويو خلقو منتخب اقوال دی) دخير البيان يوه نمونی چه په پخوانو سالنامو کښې نشر شوی دی، هغه تولی فقهی اوشرعی احکام دی؛ نوغالبه داده چه تول خيرالبيان به هم ديني اومذهبی مسايل وی. اخون درويزه وايي چه دا کتاب تول روښان نه دی جوړ کړی بلکه ملا ارزانی شاعر هم پکښې څه برخه اخستې وه.

خيرالبيان نظم و که نثر؟: د درويزه له اظهاراتو څخه معلوميږي چه روښان په پښتو ژبه شعر وايه او دپښتنو دپاره به ئې شعرونه جوړ ول) دروښان کوم بل پښتو کتاب پرته له خيرالبيان څخه نه دی معلوم، نو څرگنديږي چه درويزه هم دې کتاب ته نظم وايي، اودده په اصطلاح خير البيان نظم و. دخير البيان عبارات عموماً مقفی او کله کله موزون هم وی نسبت نثرته دنظم رنگ پکښې زيات دی، که څه هم دنظم په قانون اوعلمی تعبير ورته سړی نظم نشی ويلی بلکه دنثر په (مرسل، مرجز، مقفی) قسمونو کښې دريم قسم نثر دی، البته نيم عروضی اويا داسی نيمکله نظم که ورته سړی و وائی کيدای شی مگر دا خو زمونږ تعبير او فيصله ده په خپله دوی اودهغه وخت اصطلاح ورته نظم وايي او نثر ئې نه بولی. داقسم شعر د دغسی ديني کتابونو دپاره يو مخصوص سبك و، چه تر ډيره وخته پوري چليدلی دی، اوداچه دشعر پوره پابندی ئې نه لرله، څيني مسری به ئې لنډی او څيني به ډيری اوږدی وی داصرف دآسا نتيا دپاره وو څکه چه دديرو مطالبو دبيان په وجه ئې لفظی پابندی په ځان نه کښېښوده بلکه يو آزاد غوندی شعر و.

دخيرالبيان دليك او سبك خصوصيت: راورتی داسی وايي (چه دخير البيان د املا طرز ددقت وړدی - داخصوصيت لري چه خو کلمی سره نښتی ليکی لکه (پشيپه هر گرزی = په شپی ډېر گرزی) دخير البيان څيني حروف ددرويزه دڅينو حروفو سره مطابقت لري، دده داملا خصوصيات دمرزا په ديوان کښې هم ليدلی شي، دی دوزيرستان دی مگر دهغه ځای دژبی په طرز ليکل نه کوي، دده ژبه زياته دکلاسيکی مروجو اد بياتو سره مطابقت کوی او د ليکلو

(۱) کومه نسخه چه راورتی ليدلې ده (۱۶۷) مخه ده، خط ئې نستعليق دی او دروښان مريد فقير بهار طوسی د (۱۰۶۱ هـ) په رمضان کښې ليکلی ده.

معیار ئې خپله لهجه نه ده مثلاً د (لیار، څلویر، په ځای لاراو څلورلیکی) د نور تفصیل دپاره
د ۱۳۲۰ په سالنامه کښې د پښتو د نثر متانه وګورئ.

د روښان اولاده

د میاروښان په اولاده کښې پرته د مرزاخان څخه د بل چا کوم تحریري اثر مونږ ته نه دی رارسیدلی او نه پری علم لرو، لکه چه د مخه مو هم ویلي دی غالبه داده چه د مخالفینو د منافقت له امله به روغ نه وي پاته شوي. د ده ځامن، نمسی کړوسی ټول د لوی شان او نوم خاوندان تېر شوي دي د میاروښان په لاس چه کمه مشري وه، هغه دوی هم ټینګه کړه، او دغوی مخالفینو په مقابل کښې ئې تر آخره توره، مړانه او متانت ښکاره کړی دی. د میاروښان د ځامنو په شمېر کښې اختلاف دی، څوك ئې شپږ او څوك ئې پنځه ګڼي، دغسې ئې د کړوسو او نمسو اصلي شمېر هم په یقین نه دی معلوم، خو څو مړه چه معلوم دي لاندې ښوول کېږي.

۱- شیخ عمر: شیخ عمر د روښان تر ټولو مشر زوی دی، د پلار د مرګ نه وروسته د هغه په ځای کښیناست، ځان ئې د پښتنو پاچا ګاڼه، او خلکو به عشر او خراج ورکاوه: اخوند یخوالي د بر جنګونه وکړل، بیا د دلازاکو له لاسه مړ شو، په تور بیله کښې د اباسیند نه پورې غاړه ښخ دی. د مرګ تاریخ ئې د (۱۰۰۰ هـ) په شاوخوا کښې معلومیږي.

۲- خیرالدین: د میاروښان زوی دی، د شیخ عمر په جنګونو کښې شریك و، بیا د شیخ عمر سره یو ځای وژل شوی او له هغه سره یو ځای ښخ دی.

۳- نورالدین: د روښان دریم ځوی دی، په اشنغر کښې د مغولو په اشاره وژلی شوی دی د شیخ عمر په مشری کښې په ټولو جنګونو کښې شامل و.

۴- کمال الدین: د روښان څلورم ځوی دی، د اکبر بادشاه په بند کښې مړ شوی دی.

۵- جلال الدین: د روښان په ټولو ځامنو کښې مشهور او د لوی شان او عزم خاوند دی، په ۱٤ کلنی کښې د مشری او ریاست په ګدی کښیناست. د مغلو سره ئې سخت جنګونه وکړل، د هند مغلی مورخین ورته (جلاله) وائي، د پښتنو ټول غرونه د ده په لاس کښې وو، د ده د جنګی او توری کارنامی ډېرې مشهوری دی، د اکبر غوندی بادشاه د ده څخه په ویره کښې و، د بستان او نور کتابونه لیکی چه دی عادل او ضابط سړی و، دولتخان داسی ستایلی دی:

په دیدن ئې یاران مست وو بې شرابو — په ماتندي ئې مخ د خور کلم قمر و
په هیڅ دود ئې له غلیمه ویره نشوه — مړنی شیردل ځوانمرد عادل سرور و

جلال الدین په (۱۰۰۹ هـ) کال دغزنی په جنګ کښې مړشو او اکبر ئې په مرګ ډېری خوشحالی وکړی .

۶ـ وحدت علی: دروښان شپږم زوی چه په شك دی وحدت علی دی تاریخ فرشته لیکی چه دی دجلال الدین ورور و ، دولت خان هم دروښان شپږ ځامن ښودلی دی مګر دا شپږم تن دده په دیوانکښې «دولت شیخ» راغلی دی لکه چه وایی : (نورالدین خیرالدین کمال الدین و دولت شیخ) نو احتمال لری چه «وحدت شیخ» به وی ، «دبستان» ئې شپږم ځوی نه دی یاد کړی هو! دومره وایی چه دا کبر بهادرانو د جلال الدین آل وعیال دوحدت علی نومی یوسری سره پایتخت ته بند یان راوستل غالبه داده چه دی هم دروښان زوی دی ځکه چه د جلال الدین دبال بچ سره خو به پردی خوك نه و . دی هم د مغلو په بند کښې مړشوی دی .

۷ـ کمال خاتون: دروښان لورده تولو تذکره لیکونکو دده په زوزاد کښې ذکر کړی ده نور معلومات ئې نشته .

۸ـ احداد : دشیخ عمر زوی او دروښان نمسی دی پس له جلال الدینه د پښتنو مشر شو د پلار نیکه دارشاد په مسند کښیناست دی هم ډېر شهرت او نوم لری د مغلو سره ئې سخت جنګونه وکړل دپلار نیکه میراث ئې ټینګ وساته دبستان لیکی : چه دی یو عادل او ضابط سړی وا ود خلقو حق به ئې خلقو ته ور کاوه . احداد بیا په (لواغره) کښې چه دریاست مرکز و ، د مغلو له خوا قلابند او مړشو دده سر ئې چه جهانګیر ته راووړ ، شکر ئې وویست اولادی ئې تیری شوی ، دده د مرګ ورځې ته احدادیان دوصال ورځ وایی . ملامست ځمند په یو ځای کښې دده مرګ داسی یادوی :

نن خبر دا عالم وایی چه بادشاه دجهان مړ شو لکه دریا ب هسی ر وښان و همه خړ شو
په رعیت خلق به کله قراری وی وه بی بختو چه د تیر اله منځه ورك احداد ورمړ شو

دولت داحداد په صفت کښې وایی :

داحداد صفت هر ګوره له حد تیر دی داسلام په کار تیر شوی تر خپل سرو

۹ـ میرزاخان : دنورالدین زوی او دمیا نمسی دی دی نیکه په تصرفی افکار ورنګ ، او له هغه نه ئې فیض مو ندلی دی دتصوف پاخه افکار لری عالم او ادیب سړی و په خیبر کښې ئې هما ستو ګنه کړی ده دی دشاهجهان په وخت دد کن په جنګ کښې په (۱۰۴۰ هـ) کال شهید شوی دی مرزا په تصوف کښې دیو لوړ مقام خاوند او دوحدت دباغ ګل وتول ورو ستنی شاعرا ن ئې پیژنی دی دروښان دعلوم مظهر او دهغه دعلم دښار در وازه وه لکه چه دولت وایی :

دمرزا دنورالدین صفت به خو کړم میان روښان دعلم ښهر او دی ئې درو

په پښتو شعر کښې دتصوف او سلوك علمبردار ، دعلم او تصوف کان بلل کیږی خوشحال خان ورته دپخی او تللی وینا خاوند وایی دمرزا دیوان دعروضی شعر یوه غوره نمو نه ده د خیر البیان

دسبك پیروي ئې نه ده کړې بلکه هغه افکار ئې په یو ښه او ښایسته قالب کښې اچولي دي دده شاعري دمعنی شاعري ده نو ځکه ئې په الفاظو دسختی او نا مانوسی اعتراض کېږي په دې دوو بیتونو کښې ئې ښه تربیه وي او اخلاقي درس پروت دی .

که بها نه په دباغبان تربیت نه راځي   دغه دومره فیض به چاوړ ده له پالېزه
په ظاهر جا مه فقیر په خو ي بخیل ئې   اکه نغښتی په اېر وتازه سکر وته

دده د تصوفي جذباتو د اظهار په نمونه کښې دا یو څو بیتونه راوړل کېږي :

چه دیار په نامه مینه د مړه دم کړم   دغه یاد به ئې د خوږ خاطرملهم کړم
عام و خاص په هسې حال را خبر نه دی   چه په کومه تخته کښل په کوم رقم کړم
په نیستي کښې له هستیه تعجب دی   چه دا څاڅکي له محیطه سره ضم کړم
په یکتا نظر به وا ړه عا لم وینې   کل اشیا به ورته جام لکه د جم کړم

۱۰ ـ پیرداد: د کمال الدین ځوی او د میانعیم دی دولت ئې داسې یادوي :

مست پیرداد د کمال الدین محب رڼښتیني   په ساعت د حرب دلیر شجاع زړه ورو

۱۱ ـ الهداد: د جلال الدین زوی او د میا نعیم دی ډیر مشهور او لوی سړی و دولت وایی:

الهداد د جلال الدین غازی له صلبه   انسا في عادل سخي صا حب نظرو
په ښائیست په خوی په خوان په ور کولو   بل امیر دده څوك چیری بر برو
منفعت ئې رسېده کو نه ي یتیم ته   مهر بان په درو یشان لکه پدرو

صمصام الدوله لیکي: چه دی یو زړه ور ، ځوانمرد بافکره او د ښو اخلاقو خاوند و، الهداد په (۱۰۵۸ هـ) کښې مړ دی .

۱۲ ـ کریمداد : د جلال الدین زوی دی ، هر مند سړی و ، د مغلو په مخالفت کښې بند ی شواو په (۱۰۴۸ هـ) کښې د شاهجهان په امر ووژل شو ، دولت ورته شهید وایی .

۱۳ ـ هادیداد : د جلال الدین ځوی دی ، د خپلی کورنی سره هندته جلاوطن شو ی ، او په (۱۰۶۶ هـ) کال کښې مړشوی دی .

دولت وا ی : په همت ئې ډېر د ښه په نظر ابر وو ـ په یو اځې ځان د ډرست لښکر په سر و

۱۴ میاداد : د جلال الدین څلورم ځوی دی دولت وایی چه ده هم د شهادت مرتبه موندلي ده لکه چه مغلو به وژلی وی :

کریمداد میاداد ئې ورونه وو باور کړه   په هر هر یوه کښې څو دوله هنر و
مرتبه د شها د ت و مو نده د وا ړو   په رحلت ئې دلګیر شوی یار ا کثرو

ملا مست هم یو میاداد یاد کړی دی :(او میاداد سخی سړی د فقیر یار و) د میاداد په نوم یو شاعر هم شته ، اشعار ئې نه دی لیدل شوی مګر و رو ستنو شا عرانو لکه مرز احان دده نوم اخستی دی

(بل اخون میاداد دعشق په میو مست و) دمطیع‌الله دقلمی دیوان له یوه لیکه ئې هم پته لگی-
نو احتمال اری چه دا شاعر میاداد هم دغه دروښان مسی وی یا هم یقین نه دی چه هم دی ، دی که بل؟.

۱۵ ـ الائی: دجلال الدین لور او داحداد ماینه ، او یوه ښائسته ، پوهه ، هوښیاره ښځه وه.

۱۶ عبدالقادر : داحداد ځوی دروښان کړوسی کیږی ، دپلار دمرگ نه وروسته دخلافت په مسند کیناست ، دشاهجهان سره ئې جنگونه وکړل او دنیکونو په قدم ولاړ .

دولت وایی : دښمنان به ور ته ودرېدلی نشو   په لښ یارئی په غلیم باندی ظفر و

دی بیا دخپلی مور الائی سره دشاهجهان په بند کښیووت او په (۱۰۴۶ ﻫ) کښې مړشو او پېښور (۱) کښې ښخ دی. هغه دمجاهدت او پښتنو الی بیرغ چه دروښان په وخت کښې اوچت شوی و دعبدالقادر په مرگ ټیټ شو ، دیو قرن دمجاهدا تو هنگامه په دغه ورځ سړه شوه او دمغلو غوږ و به په آرام شول ، ددوی کورنی بیا هندته جلا وطن شوه ، وایی چه په پانی پت کښې مغکی ورکړل شوی ا فضل خان ختک لیکی چه اوس ۱۱۲۳ ﻫ سن دی چه هغه وطن ددوی په لاس کښې دی.

۱۷ دعبد القادر خور : هغه وخت چه مغلو احداد قلابند کړ ، عبد القادر وو تلی شو ، او خور ئې په قلا کښې پاته شوه ، دمغلو لښکر چه په قلعه ننووت دا په قلا کښې وه ، یوه لښکری ئې دنیولو قصد وکړ دې ځان خلاس کړی شو ، پړونی ئې په مخ واچاوه او ځان ئې له قلا نه کښته وغورځاوه او مړه شوه ، نه ئې غوښتل چه دنا ترمو دښمنانو لاس ته دې پاته شی ،

۲۰ صاحبداد ، الهام الله ، اسد الله : داد ری و اړه ور و نه دی ، دا لهدا دخدا من دجلال الدین نمسی او دروښان کړوسی کیږی ، الهام‌الله او اسدالله په هندکښې دباد شاد له طرفه او یو رتبوته رسیدلی دی : دولت یوازی صاحبداد یاد کړی دی او وایی : چه سخی سړی و .

۲۳ ـ خلوخان ، عبدالواحد ، عبدالرحیم (۲) : دا دری واړه دهادیداد ځامن او د جلال الدین نمسی دی ، دولت صرف دخلو خان او عبدا لوا حد نوم و نه اخستی دی (خلو خان عبد الو احد له هادیداده ـ ، دعبدا لواحد نیز دپا یست شوی ، خلوخان ځوانمرد یو گران بهاگوهرو)

۲۴ محمد زمان : دبیر داد ځوی د کمال الدین نمسی دی ، دولت وایی: محمد زمان صادق دبیر داد ځوی ـ کم دده له ښکاره خلاس د تیرا غرو

۲۷ ـ خدای داد ، حکیم خان ، رحمان داد : دولت دا دری نور ته هم یاد کړی دی لکه چه وایی: خدای داد خان حکیم خان و بخښه خدای دواړه ؟؟ رحمان داد سخی څر گند باندا غترو

---

(۱) د۱۳۱۷ کال د انیس په شمارو کښې دښاغلی خوگیانی مقالې .

(۲) دهندد مغلو تاریخ لیکی چه هادیداد د پرش ځامن لرل ، او عبدالرحیم ئې ډیره موده په هند کښې ماموریت دراود .

داسې ښکاري چه دادرې تنه یادالهد ادځامن دي او یا دهادیداد ـ په هرصورت په دې سلسله کښې داخل دي . دولت غالباً هغه کسان ذکر کړي دي چه دده په ژوندمره شوي دي .

۲۸ قادرداد : د محمد زمان ځوی دی ، په یوه شجره کښې ښود ل شوی دی نوراوروسته کسان ئې نه دي معلوم شوي .

دروښان پیروان

په دې لړ کښې هم ډېرمهم کسان داخل دي ، چه ټولو دروښان مسلك چلولی دی اوده یادده داولادې په لاره سم تللي دي ، ډېر یکښې لیکونکي او د آثارو خاوندان هم دي ، خوځومره چه معلوم دي وروسته بیانیږي :

۱ـ ارزاني : دروښان یوفاضل ، یوه او شاعرملګری دی . ارزاني د پښتو ، فارسي ، عربي او هندي یوره عالم و . په قام خویشکی ځمند او یوزبردست ادیب ، شاعر او مؤلف دی . دروښان په مریدانو کښې داوی نوم اولوی شان ښښتن ګڼل کیږي دروېزه وایي . «چه دی یو تیز فهم او فصیح شاعرو ، په عربي ، فارسي ، هندي او پښتو کښې به ئې اشعار ویل» وایي چه دی د خیرالبیان په لیکلو کښې هم برخه لري . ارزاني یومستقل کتاب هم لیکلی دی چه (چار رساله = چارزبان) نومېده . ارزاني ټولو وروستنو شاعرانو لکه خوشحال ، رحمان ، دولت ، قاسم علي افریدي یاد کړي دي ، دولت ئې دمرزا په دله کښې شمیري ، له بده قسمته ددې زبردست پیاوړي پښتون ادیب د کلام مرغلري تراوسه زمونږ لاس ته نه دي رارسیدلي .

۲ـ مخلص : دمیان روښان مرید او خلیفه و ، نوم ئې علي محمد دی ، ددرویزه په قول دارزاني وررو . وروستنو شاعرانو لکه قاسم علي او نورو ذکر کړي دی ـ مرزاخان ئې دپاکې وینا او خوږ کلام خاوند بولي ، دولت دده تصوفي مقام ته داسې اشاره کوي :

چه ئې بخت از لی یارو	پیر کامل ئې رهنمو نه‌ئو
عنایت پری تښتن وکړ	یوه په لوی علم لدن شو

بلځای کښې ورته همه دان اودمرغلرو پیونکی وایي :

شاه طبعانو ئې زده قدر	ښه کلام درعدن دی
همد ان مخلص دو لته	ددې دروپه سفتن دی

دولت دده ډېری مرثیې ویلې دي ، لنډه داچه دروښان دسلسلې یو نومیالی متصوف شاعر دی دده اشعار هم لاس ته نه دي راغلي .

۳ـ ملاعمر : دارزاني دریم ورور او دروښان له پیروانو څخه دی ، دده د شعر او شاعرۍ په باب چاځه نه دي ویلي خوغالباً دده چه دی هم عالم ، فاضل اودقلم خاوند و . درویزه وایي چه یوه

ورځی زه دخواجه صدرا کوزی جماعت ته رغلم گورم چه امام ئې ملا عمر خویشکی ودرویزه ، دوی دري وارهوورونه دروېزان مریدان اوعقیدتمن گڼي .

٤ ـ ملادولت ممندزی: درویزه واڼي چه دی دخپل وطن یو لوی عابد او زاهد و، څو ورځی دمیا په صحبت کښي تیری کړی . اودهغه په طریقه کښي داخل شو ، دده په واسطه داشنغر تول خلق دمیان مریدان شول . پر ته له دوی څخه څینی نور خلق هم لکه ملاپاینده ، امته خان اکوزی دمیان مریدان اوعقیدتمندان وو ، او تولو په ټینگه دده پیروی کوله .

٥ ـ دولت : دروېزان دسلسلی یو مشهور شاعر ، او په قام نوحانی (١) دی ، دروېزان په مریدانو کښي یوڅی دده اشعار لیدل شوی دی ، دده دیوان دروېزان دتصوفي مسلك اوافکارو مظهر دی ، دروېزان تولې کورنۍ ته زیاته عقیده لری خودمرزا اساسی مرید معلومیږی وایی:

مرزا گنج راته خپل کوروښودغنی شوم　　　　بیهو ده منت به ولی دبل چاکرم

تر (١٠٦٦ هـ) پوری ئې ژوند یقینی دی . داهغه سنه ده چه ده پکښي دهادیداد مرگ ښودلی دی . دولت دپښتو یوقوی اوفصیح شاعر و ، دپېرو شاعرانو لکه خوشحال ، کاظم ، قاسم علی ، مرزا حنان دده نوم اخستی دی . دولت دتصوف گران مسایل دمرزانه هم په آسانه ژبه په پښتو شعر کښي بیان کړی دی ساده اوروان شعر لری ، دتصوف اووحدة الوجود په میدان کښي ئې د فکر نیلی زغلولی دی ، دده د شعر له باغه دمرزا او روښان دوحدت دباغ بوی راځیږی . اودهردول اشعار ئې لکه غزل ، قصیده ، رباعی ، قطعه اونورویلی دی . په اجتماعی اوقومی خوا کښي ئې دابیت دپېرقدر لری:

لهخپل قام سره دوستی نه کا کم اصل　　　　به واصل ته رجوع لری اصیل دی

دده داشعارو په نمونه کښي دایوڅو شعره لوستونکوته وړاندې کېږی :

چه می دپېرده پیداوه دلبر می بیاموند	لکه تږی مستسقی کوثر می بیاموند
یوه نور راته ښکاره کړ مخ خو ئحایه	چه یوئحای می وبیز اند اکثر می بیاموند
سعادت را سره مل و له ازله	چه کامل واصل دحق رهبر می بیاموند
دړانده په دود حیران وم په تیاره کښي	تیر خورشید نر ماه تابان گوهر می بیاموند
مسافر په د پېر کلو نو وم بی سره	اوس هزار شکر کوم چه سر می بیاموند
ننداره د دواړو کونو په نفس کښي	هر سبا بیگا کوم بصر می بیاموند

---

١) نوحانی پالوانی یوقوم دی ، چه دسوری وررور گڼل کېږی .

د درویزه کورنی او مکتب

گومه دوهمه کورنی چه دیوولسمی پیړی دپښتوژبی په ژوند کښې حقداره گڼل کیږی هغه ددرویزه کورنی ده په دی کورنی کښې نسبتاً ډیر خلق لیکوونکی او نویسندگان تیر شوی دی اوله ښه مرغه دزیاتو کسانو د کلام نمونې هم لاس ته راغلی دی . د رو ښان د کورنی پشان ددرویزه کورنی هم دپښتو ژبی مبلغین اووا عظین گڼلای شو په خطابی او تحریری ترددوارو کښې پوره حق لری دې کورنی په پښتو کښې دینی مسئلو، عقاید واو نوروته ډیره توجه کړی ده، اوپه دی اعتبار دپښتودلیاك میدان ښه وسعت پیدا کړی دی، که څه هم دمحدودی موضوع څخه بهر قلم نه دی چلیدلی، چه لوی عامل ئی دمحیط اوما حول تأثیر اود مذهبی افکارو غلبه گڼل کیږی خو بیاهم ځومره خدمت او کارچه په دی کورنی کښې شوی دی، هغه دپښتو ادب په تاریخ کښې دپوره یادو نې حق لری .

اخون درویزه

اخون درویزه د(۹۴۰ه) په حدودو دننگرهار یادپیښور په پښتو کښې دوجود ډگرته راووت داپه نامه عاجز اوفقیر هلك وروسته دلوی نوم اوعلم خښتن شو ددین ډیوه اود مذهب رڼا وبلل شوه دپښتو یومعتبر لیکوال اودیو ادبی مکتب مشر اومؤسس شو. دشعر اوادب په میدانکښې دحق خاوند، دعلم په ډگر کښې دفضیلت په نامه یادشو اوپه علمی اوادبی ځایو کښې ئی دعالم اوادیب نوم وگاټه داخون درویزه دپلار نوم گدای اودنیکه نوم ئی سعدی دی دی وایې چه زمانیکونه له بل ځایه ننگرهار ته راغلی دی شینزم نیکه ئی چه جنتی نومیده لغمان کښې اوسیده جیون دجنتی ځوی په مهمند ره کښې و، ورنیکه ئی (درغان) د شنوار ویه پا پین کښې ا ستوګنه کوله بیا شیخ سعدی دده نیکه، دیوسف زوسره پیښورته ولاړ کوم وخت چه ملك احمداو شیخ ملی تولو قومونو ته ځمکی ورکولی دی ئی هم په ویش کښې را ووست اودمند یز ویه قبیله کښې ئی برخه ور کړه درویزه وایی چه گدای بیاله منډیزونه جدا شو اودچغرزوخلقو ورله دلسو کسو برخه انعام ور کړه اوتر اوسه پوری دغلته اوسو ددی بیان څخه معلومیږی چه پخیله درویزه ژوند هم کښته په پیښو ر اویوسف زو تیر شوی دی خودی ځان ننگرهار ی گڼی او اولاده ئی هم په شیخ درویزه ننگرهاری یادوی ځکه چه ډیر وخت ئی نیکونه په ننگرهار کښې اوسیدلی دی. ددرویزه مورقراره دپاپین اودملك نازوخان لو روه ځکه دی ځانته پا پینی هم وایی؛

داخون درویزه دقوم په باب کښې څه داسی صریح بیان نشته خو سره دد ی هم د پښتنو په ملیت کښې داخل اوده ته مونږ یولوی پښتون اوبیاد پښتو ادیب وایو درویزه د(۱۰۹)

کاله ژوندنه پس دشاه‌جهان په‌وخت کښې په (۱۰۴۸ھ) کال مړشوی دی اود پېښورنه یو میل سویل ته په‌هزار خانه کښې درحمان بابا له‌قبرڅخه هورته ښخ دی.

مقام اوشخصیت: درویزه په پښتنو کښې دعام شهرت اوعام مقبولیت نوم کټلی دی او هرڅوك نې داخون درویزه بابا په‌نامه پیژنی دی یوعالم سړی ودلویو او مشهورو استاذانو څخه ئې لکه ملا مصراحمدیا پینی، ملا محمد زنګی او ملا سنجرپا پینی تحصیل کړی او علمی کتابونه لوستلی دی سربیره پرعلمیت په‌طریقت کښې هم لوی سړی دی دملازنګی په واسطه ئې دسید علی ښیری (پیربابا) څخه لاس نیوه‌وکړه اوبیاورو سته دهغه ماذون شو په زهد او ریاضت کښې تینګ سړی و عمرئې په امر معروف اوتبلیغ کښې تیر کړی دی خپله دسلوك وینا دشیخ علی خوازه بولی: دې‌فقیر چه‌دا بیان کړه‌سلوکه- سکه موندلی ئې‌دشیخ‌علی‌خوازه‌دی اخون درویزه یوصحیح مبلغ اوصحیح محتسب و په‌طریقت کښې مقتدا اوپه ادب کښې دحق خاوندی. دواعظ، خطیب، مؤلف، مصنف، شاعر اونثرلیکونکی په‌نومو ستایل کیږی بر سېره په‌دی ټولو خبرو درویزه دپښتو ندتاریخ په‌لیکلو کښې هم دیرحق لری ترکومی اندازی چه‌دپښتنو دحالاتو په‌تاریخ کښې څه‌موجود دی هغه‌دده دکوشش اوقلم له‌بر کته‌دی‌وروستنی پښتانه مورخین لکه افضل خان خټك دده څخه روایتونه کوی‌اوداحقیقتا دیوقوم دژوند دپاره لوی خدمت باله کیږی ددرویزه په شخصیت کښې دروښان مخالفت هم یو لوی شی په‌نظر راځی ددی دوو لویو کسانو دمذهبی اختلافونو اوبحث مباحثو په‌منځ کښې پښتو آثار اوتالیفات ډیر شوی او میدان ته راوتی دی احتمال‌لری چه‌د درویزه او روښان په‌مخالفت کښې‌دې‌دمغلو لاس هم داخل‌وی په‌هرصورت‌ددې خواوسره‌ئې‌مونږ په دې‌لیکنه کښې ډیر کارنه‌لرودوی‌یو هېډلاو کارئی.

ادبی‌خوا: دپښتو دادب په‌خوا کښې داخوندرویزه خدمت یو څرګند شی دی، دده دکوششونو اولیکنو په‌واسطه‌پښتو ښه‌ذخیره‌پیدا کړی‌ده کوم‌وخت‌چه درویزه ته‌په‌دې‌لار کښې قدم‌واخست، دده‌ټوله کورنۍ دده‌په‌قدم‌ولاړه، نورډیرخلق دده‌په‌شاګردانو کښې دې‌خدمت‌ته تیارشول اوپښتو دښولیکونکو خاونده شوه، یوه‌علمی کورنۍ ئې په‌خپل‌نامه‌پر ښوده، اودیو ادبی‌مکتب‌جوړوونکی‌شو. کوم‌اساس او کوم‌سبك چه‌ده‌روان کړی‌و، اولادې اوپیروانو ئې دهغه‌په‌چلولو کښې ښه‌کوششونه وکړل، درویزه دپښتو دحروفوپه‌اصلاح کښې‌هم لاس‌خوځولی اودمخزن په آخر کښې‌ئې دپښتومخصوص اوثقیل‌توری په‌ښه‌شان بیان کړی‌دی. درویزه‌دخپلی ژبی‌اهمیت په‌یو ښه‌صورت داسې‌بیان کړی‌دی، وایی: هرسړی‌دې‌ته محتاج‌دی چه‌شرعی احکام وپیژنی او ددین له‌ار کانوڅخه خبر شی مګر په‌خپله‌ژبه - په‌هروطن کښې خلق دبلی ژبی دیو لوی‌عالم‌څخه دخپلی‌ژبی دیوډېروکی عالم‌سره زیاته‌مینه اومحبت‌لری، ځکه‌چه‌دوی‌ئې‌په خپله ژبه

کښې له هرځه څخه خبروي دديمهم اساس اومسلم حقيقت نوروسته چه ديو قوم دترقيو اوپوهو بنسټ دى وايى: (نولدي کبله زه هم غو رم چه دينى اومذهبى مسايل اوعقائد په پښتو کښې بيان کړم) معلوميږي چه دده دپښتو آثارو دليکلو يو سبب هم دا خبره، يعنى په خپله ژبه دخپل قوم پوهول دى داخون درويزه اودده دکورنۍ دادبي اودينى خدمتونو اثر په ټولو خلقو پروت دى، په دې باره کښې دځينوليکوالو اوشاعرانو اظهارات دادي: اخون قاسم يادينى دپښتو يو مشهور سړى داسې وايى: (اخونان شهيدان واړه خداى پيدا کړل چراغونه - په پښتو ئى دين بيان کړ) نورمحمد غلجي په نافع المسلمين کښې وايى:

اخون درويزه ستن دده دين په پښتو کښې ٭ دچراغ په شان ئې روښان دين که په دا افغانى لسان

دالپورى حافظ داسې اظهار کوي:

پښتنو ته ددين لار اخون رښا کړه ٭ مرد وزن دې په خپل ځان بار دمنت زدى

پروفيسر دورن(۱)روسي اخون درويزه دپښتو ژبې لمړى مصنف، ليکونکى اود خوشحالخان همقطار کنى اودپښتو ژبې دادب په ژوندانه کښې ئى اوى رکن بولى. په دې دول نور هم ډېر اظهارات پيدا کيږي .

تاليفات: داخون درويزه تاليفات چه نومونه ئې معلوم دى دادى ۱- تذکرة الابرار والاشرار يو تاريخي کتاب او په فارسې دى دپښتنو دتاريخ، انسابو اوحالاتو بيان کوى او په (۱۰۲۱ هـ) کښې ليکل شوى دى. ۲- ارشاد الطالبين دا کتاب ماندى ليدلى، وايي چه په پښتو دى ځينې لا وايى چه دده نه دى هسې دده په نامه مشهور شوى دى . ۳- مخزن الاسلام: دارمستتر(۲) وايي چه اخون درويزه (۵۰) کتابونه جوړ کړى دى خو مونږ ته ئې دنورو په اومعلومات نشته .

مخزن الاسلام: زمونږ مطلب هم په دې کتاب کښې دى، دا ددرويزه ترټولو مشهور اومعروف کتاب دى، ټول په پښتو او په «مخزن درويزه» او «مخزن پښتو» هم يادېږي. دا کتاب دشرعي اوعقيدوي مسئلو مجموعه ده، ددرويزه په قول دخيرالبيان په مقابل کښې ليکل شوى دى. دى وايى (شايسته مخزن مى وکيښ پر په درو په گوهرو) مخزن له درويزه څخه وروسته اولئل دده ځوى کريمداد اوبيا بل ځل دکريمداد نمسى مصطفى محمد دکتاب په شکل ټول کړى دى. دمخزن په وروستنو مجموعو کښې دده دکورنۍ اوشاګردانو دډېرو کسانو اشعار پيدا کيږي. مخزن بلاشبه ددرويزگانو کنندى هر يو چه راغلى دى بو ميوه ئې توته ئې وربورى نښلولې ده . دمخزن دليکلو سبك دخيرالبيان طرز ته ورته دى، ددې کورنۍ ټولو کسانو په همدې سبك ليکنې کړى دى . دمخزن عبارات تر يوې اندازې آسان دى خو ځينې عربى، عرفانى اوتصوفى کلمات پکښې زيات استعماليږي. مخزن په مذهبى اوادبي ځايو کښې زيات شهرت لري، شومره چه خيرالبيان ورك دى، هغومره دمخزن قلمى نسخې ډېرى پيدا کيږي. دمخزن يوه نسخه باندې دکوهات حاجى بهادر

(۱) (۲) تاريخچهٔ شعر پښتو دحبيبي

دمفتاح الدقایق په نامه یوه حاشیه لیکلې ده او له دغې حاشیې سره په ډیلي کښې چاپ شوې دی.
خوشحال خان هم دمخزن شهرت یاد کړی دی . لنډه دا چه مخزن دپښتو یو مشهور او غنیمت
کتاب دی .

مخزن شعر دی که نثر : لکه چه دخیر البیان په بحث کښې وویل شوه ، دهغه وخت په اصطلاح
او داخون درویزه په خپل اظهار مخزن هم شعر دی وایي (چه بایزید به شعر ونه جوړول ،
نو ماهم دده پر خلاف شعر شروع کړ ، تردی چه په شعر کښې ورنه مخکښې شوم) بل ځای وایي:
چه دپښتو په اشعارو کښې شاعرانو چندانې دقافیو دموافقت ، فصاحت او په کلمو اوحرو فو کښې
دمطابقت خیال نه ساته ، ځکه مو اشعار دادول لیدل شي نو خرگنده شوه چه دی مخزن ته شعر وایي
ددی کورنۍ نور کسان هم دمخزن په سبک کلام اشعار بولي ، دا دهغه وخت ددیني او مذهبي بیانو
دپاره دشعر یو مخصوص طرز دی چه دیو قسم آزاد شعر رنگ لري . بله دا خبره هم ده چه دهغه وخت
نثر ځانله او بیل طرز لري لکه دکر یمداد دا لاندی نثر چه د تذکرة الابرار په مقدمه کښې
راغلی دی:(ای خدایه ستا دعام کرم ځنې اوستا دقدیم لطف ځنې امیدارم چه دلته دسهوی او
د بېوېيد واثر پری ننزدی ، او په نظر دمعززو او اشر فو علماو او پرهیز گارو او غوره شوو عارفانو
ئې قبول کړې چه په صحت ددې کتاب او په حفاظت دایمان زمو نبز کښې دعاو کړی - ای خدایه !
ددوی دعا زمونبز په حق کښې قبولې کړې او زمونبز په خطا گانو قلم د عفو راکاږی
او مونبز په حقه لار برابر کړې ، مونبز په خپل قصور دعلم او ادراك او په کم والي د استعداد اعتراف لرو)
نو په دې اعتبار هم باید مخزن شعرو باله شي هو! دشعر په قانون مخزن شعر دی مگر نیمگړی -
دقافیو مراعات کوي وزن هم اکثره لري مگر دمسرو دلنډوالي او اوږدوالي پروانه ساتي نو ځکه
یو کامل شعر نه بلل کیږی خوشحال خان خو ئې غالبا شعر نه بولي .

مخزن مې داخون چه تمامي به نظر کښېوت په ده کښې نه عروض شته نه ئې بحر ما موندلی

دمخزن او خیرالبیان څه فرق دا دی چه دمخزن عبارات زیات موزون او دخیر البیان هغه
یو ائي مقفی او اکثر بې وزنه وي .

د درویزه اولاده

ددرویزه د کورنی دزیاتو اشخا صو د کلام نمونې له مخزن څخه لاس ته راغلې دی البته ځینې
داسې کسان هم پکښې شته چه مونبز ئې په کلام او اثارو علم نه لرو خو دیوې ادبي کورنۍ په حیث
دتولو ذکر ضرور او لازم لیدل کیږی .

(۱) عبدالکریم :- داخون درویزه زوی او پدی خا ندان کښې یو مشهور ، عالم او فاضل سړی دی
بر سیره پر روحاني اودکرا مت او ولایت خاوندهم و په عرفان ، سلوك ، او طریقت کښې لوی لاس
لری دعارف او سالك مقام داسې ښیی:

نا قص تښتي له اغيا ره　　　او عارف له خپله ځانه تښتيدلی

هر سا لك له خپله سو زه خه وييږي　　　چه بې‌سوزه گفتار نه دی‌چا ليدلی

په‌يو ځای کښې ځان دچشتيانو مريد گڼي :

کريمداد مريد دی د چشتيانو　　　د چشتيانو پيا له هسی ده رندانه

دی‌په کريمداد مشهورو ددرويزه زيات کتا بونه ده جمع کړی او د کتاب په شکل غونه کړی دی ـ په‌مخزن کښې له‌خپله ځانه هم‌زياته برخه لری زيات خلق ورته دپښتو محقق وايی مصطفی‌محمدئی په امام الدين عبدالکريم شهيدسره‌يادوی‌ده دپلارپه سبك کښې خه اصلا حات هم کړيدی‌دهغه شعرنثرته‌نژ دی، و، او د ده کلام د کامل عر وضی شعر رنگ‌ته نژدی،دی شاعری يودرياب‌بولی:

شاعری مثال بحر که يوهيږي　　　کم شاعر ئې له گردابه را وتلی

کريمدادخپله‌وينا دپلاررحم‌ته منسو بوی :

کريمداد چه خه‌و ييږی　　　رحم‌شوی دخپل پلار دايم‌پرده‌دی

د اشعارو زياته برخه ئې توحيد، سلوك، فقه‌او عقايدوی په عشقی خوا کښې هم ځينی اشعار لری لکه دا :

پرخپل‌جانان‌هسی عاشق يم　　　چه‌پر هر خه می يادييږی

په‌هر لو ری چه مخ کړ م　　　دده مخ را جلوه کيږی

يارمی زلفی‌شو شب رنگه　　　چه‌می تل پرمخ لگيږی

خپل طا لب می دی‌ويشتلی　　　خوز ئې‌دم‌پدم زيا تيږی

کريمداد په (۱۰۷۲ه) کښې‌وفات شوی‌دی او (۱) دسوات دنکبيخيلوپه کانجو نومی کلی کښې‌ښخ اوپه کريمداد او شهيد بابا مشهور دی دالپو ری حافظ دده علم،شهادت ، اومدفن‌داسی بيانوی :

يو عالم‌وی بل‌شهيدشوی　　　عجيبه‌درفريد شوی
د کانجو ميا کريمداده　　　دانيو لی لمن ستاده

د کريمداد تاليفات دادی:ـ ۱. تحفه الخانی (۲) په‌پښتو ترجمه‌ده شايدکوم عربی دينی کتاب وي‌دا کتاب په‌۱۳۰۲ کال په‌ډيلی کښې‌چاپ شوی‌دی ۲ـفقه کر يمداد فقهی مسئلو يو کتاب‌دی چه‌ددې‌په‌نامه مشهوردی يوه‌قلمی نسخه‌ما ليدلی ده۳ـ په‌مخزن کښې هم‌يوه برخه لری نور کتابونه‌ئې راته‌معلو م‌نه‌دی .

(۲)خالق داد:ـ داخون درويزه‌زوی‌دی (۳)يو کتاب‌ئې د(شرايط واحکام‌ايمان) په‌نامه

---

(۱)دالپوری‌دحافظ‌ديوان‌مقدمه (۲)(۳)د۱۲۱۸ په‌سالنا مه کښې دبناغلی زمريالی د کتابوله فهرست څخه .

په پښتو نظم کړی دی دا کتاب زما له نظره نه دی تیر شوی وایی چه د لندن په موزیم کښې شته دخالق دادنورخه معلومات په لاس نشته.

(۳) عبدالله:- داخون درویزه زوی او دعبدالحلیم پلار دی دشاعری ذکر ئې چا نه دی کړی او نه ئې په مخزن کښې دکلام نمونه شته یوا ځې دعبدالحلیم له اظهاره معلومیږی چه دده پلار او ددرویزه ځوی دی .

(٤) نور محمد: دکریمداد ځوی او داخون نمسی دی دده کلام او شاعری په باب کښې هم چا څه نه دی ویلی صرف مصطفی محمد په مخزن کښې دومره وایی چه زما پلار او دکریمداد ځوی دی .

ه : عبدالحلیم: دپورته عبدالله زوی او داخون بابا نمسی دی د مخزن په نسخو کښې دده اشعار لیدل شوی دی خو لنډ دی دمخزن په ملحقاتو کښې سهیم دی، اشعار ئې د عروض والا وسبک ته نژدی دی دا شعر ئې عرفانی او تصوفی رنګ لری :

شپې د هر غشی روغ کړی	عاشقان ئې دی نوم وړی
دوی و یشتلی پر غونه زړه دی	پر میدان ورته ور غړی
واوی کمان ته ئې را کاږی	پر کړ دن ئې باسی پړی
لکه نیله مار چه خوای وخوری	نه پرې دم کار کانه جړی
د نا سوت تر مقام تیر شی	دلا هوت پر مقام تو ډی
عاشقان دایم په کار دی	د وصلت تار ونه غړی
د وحدت له شنه دریا به	شنه در ونه ئې راوړی
غافلان ویده په خوب وی	په شپه پروت وی لکه مړی

٦ :- مصطفی محمد : دکریمداد نمسی او داخون درویزه کړوسی دی، دی هم دمخزن په ملحقاتو کښې برخه لری، دمخزن جامع او دوهم ټول ئې په (۱۱۱۲) کښې ټول کړی دی. (۱) دخپلو نیکونو په سبک ئې اشعار ویلی دی، دی دمخزن په یو ځای کښې وایی : هر کله چه دبابا امام الدین عبدالکریم شهید دحروف تهجی بیان معلوم شوی نو نو هغه مصطفی محمد په خپل فکر موافق دشرع بیان کړ. دمصطفی محمد یو دوه بیتونه چه له مخزنه اخستل شوی دی دادی :

الا غوندی تر غاړه	یکانه محبوب و غواړه
یکانه محبوب به مو مې	که نه و شلیږی له واړه

(۱) مصطفی محمد وایی چه ددې ترتیب څخه ۱۱۱۲ هجری د محرم په ۱۲ دا سلام پور په دننه جمات دبابا جیو په خلوت خانه کښې فارغ شو هغه بو مېنو چه دبابا جیو څخه ئې څوک مطلب دی ؟ دده په نیکونو کښې یو جیون نامی شته شاید هغه به یادوی او اخون چالاک څخه هم په اخون جیو مشهور دی .

۷ـ ملاصفر : ددرویزه ورورد ی، یومات گوډ غوندې شعرئې د مخزن په آ خر کښې راغلی دی درویزه وایي یو ورځ مې دروښان دیوه خلیفه سره بحث کاوه ، د بحث په منځ کښې ئې دپښتو یو بیت ووایه چه د عالمانو بد ه یکښې وه په دې وخت کښې زما ورور ملا ا صفر د هغه په ځواب کښې څه بیتونه وویل ، یوځوئې دادی :

واروی ء یارانو نبی ناست په جماعت و
جبرئیل و پری را غلی له ښه خدا یه پرې رحمت و
واروی عا لمه عالمان د ملك د یوه دی
عام وخاص بی جلب نیسی ، دوی ناست دپاك رسول په میراثه دی
عالمان گوره سوا ره د رو غی لارې
دوی سواره دشریعت دی ،وسکه هر گمراه نه رسی دشریعت په چاری

۸ ـ الله داد : داسړی قاسم علی د کریمداد اودرویزه سره یوځای ذکر کړی دی(الله داد که کریمداد که درویزه و) نو کیدی شی چه داخون درویزه له کوله وی،څه رنگه چه د ه دشاعرانو په دله کښې راوړی دی نومعلومیږی چه شاعر هم و . دالپوری حافظ د کریمداد او درویزه د ذکرڅخه وروسته دده نوم داسی اخلی : ای چشتی میا الله دا ده — ما نیو لې لمن ستا ده عقل ته خودا بالکل پرېوځی چه دی د درویزه په اولاد کښې داخل دی .

ددرویزه شاگردان اوپیروان

۱ ـ عبدالسلام : د مخزن په یوه نسخه کښې ئې د کلام نمونه لید ل شوې ده ؛ ددرویزه یادده ناولاد هممصر معلومیږی، دا احتمال هم شته چه ددرویزه له کورنۍ څخه وی ، مگر په یقین نه ده معلومه ـ شعرئې عروضی خواته نږدې دی، د کریمداد دځینوا شعاروسره ادځ لگوی .

دالاندی ابیات ئې د ۱۳۱۹ په سالنامه کښې دښاغلی حبیبی له مقالې څخه را اخلو :
ستا په تن کښې داپنځه خیزه گوهردی ته ئې وساته عا قله

هر چه دا گوهر خوندی، کا دنبی لارئې وسا تله
اولگو هر ایمان دی ، دایمان زوال د روغ دی
لکه تو لچه و زی کاذی ، په ناگاه ئې زلی ووهی پر بله
دو یم گوهر ئې عقل بیا دعقل زوال قهر
لکه ما نۍ کا تیاره او ر پرې یو ری کا په خپله
دریم گوهر ئې علم بیا د علم زوال کبر
لکه نادان چه پر باغ گډ شی اومه خربوزه پری کاندې له گله

خلورم گو هرئی سخاوت دی بیا زوال ئې پښېمانی ده
هرچه پښېمانی پرسخاوت کا، دگوهروخزانه ئې شیاطینو ولوټله
پنځم گو هرئې صبر بیا د صبر زوال حرص دی
هر چه حرص پر ئې غلبه شی غیر لار ئې و نیوله
فقیر چه دابیان پښتو کړ هر مؤمن دې په یاد کا
هرچه داواړه پرځای کا ، دگو هرو خزانه ئې وساتله

۲ـ عمر خان : دمخزن په یوه نسخه کښې ئې نوم راغلی دی؛ داسی معلومیږی چه د درویزه له شاګردانو اوپیروانو څخه دی ، په خیله درویزه په تذکرةالابرار کښې وائی چه ملا عمر شلمانی زما شاګردو ؛ نو احتمال لری چه هم دا عمر خان به یا دوی .

۳ـ میرخان: دده نوم او کلام هم دمخزن په یوه نسخه کښې زما تر سترګو شوی دی، دی د کریمداد شاګرد د معلومیږی ، مرزا حنان دمرزا او دولت په ډله کښې د سلوك شاعر بللی دی ؛
یو مرزا ، میرخان دولت دعلم کان وو   دسلوك شعر ئې کړی دی افضل

٤ـ شیرمحمد : ددې سری اشعار د مخزن دیوې نسخې په آخر کښې راغلی دی ، داسې ښکاری چه دی هم داخون درویزه داو لادې په شاګردانو کښې داخل دی ـ دی ځانته کاتب وائی لکه چه دمخزن کومه نسخه ئې لیکلی ده ـ داشیرمحمد په اول جلد پښتانه شعرا کښې ذکرشوی او ننګرهاری ئې بللی دی ، دا احتمال هم شته چه داخون درویزه له کورنۍ څخه وی ، دا بیتونه دده دی :

شیرمحمده دا منګیر د علم اوسه	چه داعلم ستار هېردی مقرر
څوژوندی ئې ته طالب دعلم او سه	په طلب د علم ګرځه ور په ور
هرچه کاتب په نیکه دعا یاد کا	خدای دی پرې آسان کاد قیامت عظیم سفر

۵ـ جان محمد : د جان محمد یو شعر هم د مخزن په آخر کښې لیکل شوی دی ، نه ده معلومه چه داخون درویزه سره دخپلوی څه ارتباط لری که یه؟ ښایی چه معتقد او شاګرد ئې وی ، دی هم په اول جلد پښتانه شعرا کښې ذکردی . داو د درویزه دمکتب او کورنۍ بیان !!

دخوشحال خټك کورنۍ او مکتب

دا کورنۍ دپښتو دادب ، شعر او شاعرۍ دریمه مشهوره کورنۍ ده ، ددې کورنۍ ادبی نهضت له (۱۰۵۰ هـ) څخه تر (۱۲۰۰ هـ) پورې په ډېر شور او زور چلېدلی دی . په دې موده کښې دپښتو ژبې دپاره هر ډول خدمتونه شوی او آثار لیکل شوی دی ، نثر او نظم دواړه اوږه په اوږه پرمخ تللی ، اواوی لوی نو یسند کان ، ادیبان او شاعران

میدان ته راوتلی دی اودپښتو دادب دنیا څېره رنګینه او ښائسته شوی ده داتول ادبی نهضت دې ګورنۍ ته منسوب دی . دنثر او نظم هغه نیمګړی نیمګله سبك چه پخوا جاری و پهدې کورنۍ کښې اصلاح ومرنده ، نثر خوږ والی پیدا کړ ، دمحاورې شکل ته رانز دې شو ، خوسره ددې دنورو ژبو اهرنګه ښیښی‌ونه ووت ـ دافکارو اومضامینو له حیثه هم دپښتو دادب دایره ارته شوه ، دروښان اودرویزه په وخت کښې لاد نظم لیکلو باز ارګ دومره ګرم نه و ، هرڅه چه وو په‌مذهبی اودینی ماحول کښې محدودوو ، مګر په‌دې‌وخت کښې دادب اوشاعری بازار ښه‌تودشو عمومی شور اوهنګامه پیداشوه، په‌شعر کښې دقادر، هجری او کاظم‌غوندی خوانان اوپه‌نثر کښې دافضل خان اوقادرپشان پهلوانان میدان ته‌راووتل ، لنډه داچه‌په‌دې کورنۍ کښې دپښتو ادب نظم ا و نثر د خپل کمال لوړی پوړی‌ ته ور سیدل ، او د ادب ستنی ښې کلکې اومحکمې شوې . په دې‌لحاظ دا عصر دپښتو ادب یو روښان عصر او دتحول اوتجدد نوې دوره بلل کیږی ، اوخوشحال ددې دورې دمؤسس اوپلار په‌نامه یاد وو .

خوشحال خټك

یوزرودوه‌و یشت کاله له‌هجرت‌ه‌تیروو؛ چه‌دخټکو په ښه کښې دشهبازخان کره یوخوشحال زوی پیداشو ، ورو کی‌و ، لوی شو په‌خبرواوچغار راغی ، دخټکو په‌باغونو کښې وګرځېد ، دتوتیانو یولوی سیل‌وریسی شو دوطن تول‌ښونیه اودروه غرونه ئې تر وزرو لاندې کړل ـ په‌هرښه اوهرګلزار کښې ئې دخوازه چغار خوندونه پرېښودل ـ د باغ مراوی او مخ پټی غوټی ورته‌وغوړېدې ، مسکی شوې، په‌خنداشوې ، په‌تازه نغمواوتازه ناروئې بلبلی‌په مستی راوستې ـ دروح خوشحالی زیاته شوه ــ څه‌وشو ؟؟ دخوشحال دشا عری وزمه د غرند و اومړاوبوتو ، ګلانو اوپانو دنوازش‌دپاره‌پهلګېدوشوه ـ دطبیعت مارغه‌ئې وزرونه خواره‌کړل ، والوت ، دتیرا په‌لوړ وغرنو وګرځېد ، په‌لوړو نښترو‌کښېنا ست ، جګو څو کوته و خو ت ، په‌شنو ښاخونو کښېته پورته‌شو ـ په‌دې وخت کښې ورته دهغه ځای بازانو او کوتر و دروښان پیغام چه‌دعبدالقادر په‌لاس‌تر‌دغه وخته‌رارسېدلی و، ورساوه،میدان ته‌راووت‌دپښتو اوپښتنوالی ، دآزادی اومړانې جنډې ئې ورپولې ـ په کلك اوټینګ عزم دملت اوقوم دلوی‌ اوو حدت دپاره له‌سره‌تېرشو ، دخپل لوی مقصد په‌لار کښې‌په‌هیڅ ایسارنشو ،دپښتنوملی‌مشر اوقایدشو، له‌دښمنانوئې خپل کسات واخست ، دپښتون دآزاد ژوند اوخپلوا کی دپاره ئې له وینو سره اوبی و کړی ، خپل همت ئې دزمری په خو له کښې له لاسه ور نکړ ـ دو طن په مینه کښې له‌هرڅه‌تېرشو ، له‌سره ئې ودانګل ، دوطن د مینی په نارو ئې ویده زړو نه راویښ کړ ل ـ دملت ساتندوی ، دپښتنو الی ګټند وی ، دپردو دښمن، او د پښتو ژبی یو نو میا لی اد یب

او ننګیالی پښتون معرفی شو. دا جتماع او اخلاقو په میدان کښې هم وزغاست دجا مه ي اومحیط سره لګیا شو د پښتنوالی درانه خو یونه اوسپېڅلی اخلاق ئې بیان کړل دژوندانه دستور العمل ئې وښود دا جتماعی حیات په مزه ئې خلق پوه کړل پښتانه ئې دقوم اوملت خدمت ته راوبلل۔ دتصوف اوسلوك علم اودنیا به په دنیا کښې هم وا لوت، دغه جذبات ئې ښکاره کړل اودجهان او دآسمان په ننداره سرشو .

راشه وغږ وه ستر ګی	د جهان ننداره ګوره
چه ښایست لری په ستورو	دآسمان ننداره ګوره

خوشحال هیڅ قسم مضمون پری نښود حقیقت ئې له مجازه سره ونښلاوه ـ عشقی، بزمی، اخلاقی اجتماعی، وطنی، ملی، فلسفی، تصوفی، رزمی، حماسی، فکاهی اونور قسم قسم مضامین ئې د شعر په جامه کښې ونغښتل دهر چا ذوق دپاره ئې په خپل باغ کښې رنګارنګ ګلو نه وکرل دا ښکار په لاسو ئې دشعرناوی ښایسته کړه ساده او اسان شعر ئې ووی په ساده تخیل ئې شعر خو ندور کړ دافکارو مرغلری ئې دشعر په مزی کښې وپېیلی دزړه دکترو ترجمانی ئې و کړه، دخبرو ملك ئې فتحه کړ ، اودپښتو ادب استاذ شو (۱) .

په فصاحت کښې حسان، په رزم کښې فردوسی، په اخلاقو کښې سعدی، په فلسفه کښې خیام په عشق اوتصوف کښې حافظ، په عشرت کښې بونواس، دقدرت دمناظرو په بیا ن کښې استاد وبلل شو اودفطرت مصور اودجمال کښیده ګر شو. دده له شعره دپښتو ژبه په آب وتاب شوه دغره خټك ئې ټول شاعران کړل دبلبلو دنارو دپاره ئې دوینا اوخبرو باغ جوړ کړ لکه چه وا ئی :

ماخوشحال چه په پښتو شعر بیان کړ	د پښتو ژبه باوس په آب وتاب شی
دخوشحال سره که کښېنی یوخو کاله	دادغره خټك به واړه شاعران شی
همیشه به پری ناری وی د بلبلو	دا چه ساز کړ ن خوشحال په ویل باغ
په پارسی ژبه که نور ترما بهتر وی	په پښتو ژبه می مه غوا ړه مثال

لنډه دا چه خوشحال خټك دپښتو ادب یو ډېرلوی ادیب، تکړه شاعر، دملیت پتنګ، دپښتنوالی لېوال ، دقوم اوملت خوږمن ، یوزبردست مفکر اوسیاس ومنل شو. دخپلو ، پردو ، لویو ، وړو ، په ذهنو کښې دده دشهرت جلوه ښکاره شوه اودیورپ خلقو ورته دیو ملی، قومی لوی شاعرخطاب ور کړ. پرته له شعره دپښتو په نثر کښې هم دلوی لاس خاوند او د پښتو دنثر دنوی دور مؤسس شو دنثر ډېر آثار ئې ولیکل دیوقوی نثر لیکونکی ، یو مورخ ، لوی عالم، مشهور مؤلف په نوم وستایل شو دغه وجه ده چه خوشحال د پښتو د ادب اوملیت په تاریخ کښې دیو ډېر لوړ مقام خښتن اوجګ پاڅ خاوند بلل کیږی .

---

(۱) خان استاد دتمام ر وه دی (کاظم)

تالیفات : ده په پښتو ژبه ډېر آثار لیکلي دي د اروپا مستشرقین دی دغو کتابونو خاوندان ګڼي مستر راورټي دده آثار (۲۵۰) شمېري مګر دا بده شامته چه دغه زیات آثار اوس ورک دي خه چه معلوم دي له اول توك پښتانه شعرا څخه دلته بښول کیږي ۱- د پښتو اشعارو دیوان چه تقریباً څلوېښت زره بیته کیږي ۲- د پښتنو تاریخ مګر نه پیدا کیږي ۳- عیاردانش د انوار سهیلي پښتو ترجمه ده راورټي لیدلی دی ۴- ددیني متفرقو مضمونو یو کوچنی کتاب دی دا هم راورټي لیدلی دی. ۵- دیاد داشتونو کتاب افضل خان په خپل کتاب کښې ورته حواله کوی ۶- فرخنامه د توري او قلم جګړه ده ۷- فضل نامه، په شرعی مسایلو کښې یو نظم دی ۸- ریاض المحبة ، بادري هیوز انګریز لیدلی دی ۹- بازنامه ، د ښکار بحث دی ۱۰- هدایه له عربي څخه په پښتو ترجمه ده ۱۱ آینه له عربی د مذهبی بحثونو ترجمه ده ۱۲- دستور نامه ۱۳- صحت البدن ۱٤- زنجیری ، د راورټی په قول د خوشحال خان یو قسم مختصر نویسی ده ، چه یوازی دده کورنی پری پوهېده.

عیاردانش: د خوشحال د نثر په کتابونو کښې یو ځنی ددی کتاب څه جملی او عبارات لیدل شوی دی تول مونه دی لیدلی نو ځکه ئی په دتر پوره تبصره نشو کولی ، ددې کتاب د نثر په ډي لاندې توګه کښې ځینی فارسي جملې او تر کیبونه ابدال کیږي ، د عربی او فارسی الفاظو استعمال هم پکښې شته، په دی لحاظ د فارسی رنګ پکښې پروت ښکاری مثلاً (قول چه دی له ماسره کړی و اوس دې رضا ده چه ما ئې کړی ، زه یو شیدم چه په دی زمانه وفا هغه دار وده چه په د کسان کښې د دعطاررو زګار موندنشی) سره ددی هم عبارت ئې آسان او روان دی ، د زیات تفصیل د پاره د ۱۳۲۰ په سالنامه کښې زما د پښتو د نثر مقاله کتلای شی.

د خوشحال اولاده او کورنی

په دی کورنی کښې (۱) ډېر شاعران ، ادیبان او د قلم خاوندان شته ، ځینی کسان ئې په پښتانه شعرا کښې راغلی دی ، او د ځینو اشعار او آثار نه دی معلوم شوی ، دلته اوس مونږ په لنډه دول د هرچا دشان ونه بیان کوو ، او کوم چه شاعران نه دی د هغوی به بیا په آخر کښې یو ځای نومونه وښیو خو د کومو کسانو د اشعارو نمونې چه په پښتانه شعرا کښې راغلی دي ، هغه دلته بیا نه تکراریږی ، یوازی د هغه چا اشعار چه نوی پیدا شوی دی راوړل کیږی :

۱- اشرف خان هجری : د خوشحال خان زوی دی ، پس له پلاره د خټکو مشر او خان شو د پښتو ژبی یو خوږ ژبی او فصیح بیان شاعر دی ، د شعر یو دیوان لری ، پخوا چاپ شوی دی خو اوس نه پیدا کیږی . د اشرف خان د شعر د طبیعت زور هله ښکاره شو چه د اورنګ بندی یو تللی شو - خپل وطن او خپله خاوره ډېر د خوږ زده په دی ارمان او جدایی کښې چه دده له خولی کوم اشعار وتلی دی هغه ډېر دردمن ، ویرجن او مؤثر احساسات دی . وایی :

---

(۱) راورټی وایی چه ددې کورنی ښځې هم شاعرانې وې ، لکه چه د اشرف خان مور یوه مشهوره شاعره وه . (د خوشحال د دیوان مقدمه د قندهار چاپ)

ما هاله دځان ماتم وکړ په وینو چه اتك وته می شاکړه په ژړا شوم

هجری دخوشحال په ادبی مکتب کښې دلوړمقام خښتن دی، په لمړی درجه کښې دودر پدو حق لری ، څه اشعار چه ئې لیدل شوی دی هغه په عشقی ، اخلاقی اووطنی خوا کښې دی - دا یو خو بیته ئې اې یوه پخوانی چاپی کتابه را اخلو ، دسپین زیرتوب څه ښه تصویر دی ؟ ؟

داروا ح د کوچ نیلی په زړه کښې زین شول چه په زنه می وښته دشباب سپین شول
د ځوانی بهار چه ولیښ له بدنه دپیری په خزان تور وښته زرین شول
هسی وینی می غم تویی کړی له ستر گو چه می نمری دصورت همه رنگین شول

۲ـ عبدالقادر: دخوشحال ځوی اویو نومیالی ادیب دی ، په سلوك اوتصوف کښې لوی لاسراری، دخپلی کورنی یوروښان ستوری دی پس له خوشحال خان څخه دی دپښتو ادب دوهم پهلوان او په نظم او نثر دواړو کښې غښتلی دی. دېر تالیفات لری، دخوشحال په ادبی مکتب کښې اوله درجه سړی دی، رضوانی وایی چه دی یو شیرین بیان ، اونکته سنج شاعردی، دپښتو په خدمت کښې هم لمړی درجه حقدار گڼل کیږی ، عشقی ، تصوفی ، اخلاقی او اجتماعی مضامین ئې ویلی دی خو په شعر کښې ئې دتصوف رنگ غالب دی . شعر ئې دساده والی ، روانی اوآسانتیا په گانه ښایسته دی ، په ساده طرز کښې خوږ کلام لری ، خپل اشعار دزړه وینی بولی :

رنگینه شعرمی مه گڼه ا لفا ظ داروان زما له زړه دوینو روددی

عبدالقادر تر (۱۱۱٤ ه) پوری ژوندی و .

تا لیفات: راورتی انگریز وایی چه عبدالقادر د (٦٠) کتابونو مولف دی، مگرمونږ ته ئې دالاندی کتابونه معلوم شوی دی: ۱ـ داشعارو یو دیوان ۲ـ گلدسته دگلستان پښتو ترجمه ده ۳ـ نصیحت نامه یوه خوږه مثنوی ده ٤ـ خلوبښت حدیثه ، نظم دی ۵ـ آدم اودرخانۍ مشهوره قصه ده ٦ـ یوسف زلیخا ، دا کتاب ئې په (۱۱۱۲ ه) کال کښې نظم کړی دی، قلمی نسخی ئې پیدا کیږی یوه نسخه ئې دکابل په موزیم کښې شته ، (٤٢٠) پانی ده او په ۱۲۲۰ ه کال دامین الله خان مهمند دکشمیر د حکمران په وخت کښې د ملاولی محمد په خط لیکل شوی ده. ۷ ـ حدیقۀ ختك دا کتاب ئې د« پټی خزانی » په واسطه پیژنو هلته ئې نوم راغلی دی، شاید کوم تصوفی کتاب وی .

گلدسته : دعبدالقادر دنثر په کتابونو کښې صرف دایو کتاب مونږ لیدلی دی، ددی کتاب نثر دخپل وخت ښه او بهتر نثر دی عبارات ئې صاف اوساده دی، مقصد ئې واضح او څرگند دی، تر کیبونه ئې پښتو محاوری ته نږدې دی مگر سره ددې هم فا رسی رنگ پکښې معلومیږی .

۳ـ صدر خان : دخوشحال ځوی، دپښتو ژبی شاعراو دښې قریحی خاوند دی.داشعارو

یو دیوان ئې پادری هیوز لیدلی دی او اقتباس ئې هم ځنې کړی دی، د خوشحال په ادبی مکتب کښې د هجری او قادر نه وروسته مقام لري ـــ د مینې د دنیا سره ډېر علاقه مند ښکاري وايي:

دعشق یو سبق کا فی دی   نور د درست جهان دفتر هیڅ

د نظامی (خسرو او شیرین) ئې هم پښتو کړی دی خو کمیاب دی.

٤ـ سکندر خان: د خوشحال ځوی دی، دده په کورنۍ کښې ښه ادبی مقام لري، وايي چه دیوان ئې نه پیدا کېږي. پادری هیوز ئې یو څو غزل په کلید افغانی کښې راوړی دی پښتانه شعرا لیکی چه ده د (مهر او مشتري) په نامه یو بل کتاب هم نظم کړی دی خو نایاب دی. دا بیت دده دی: ستا د زلفو مار چیچلی نه رغیږي ـــ په ستا نو په ز یار تو نو په دم هم

٥ـ گوهر خان: د ختک ځوی دی، وايي چه د شعر دیوان ئې هم درلود او ښه ادیب دی خو شعر ئې نه دی لیدل شوی.

٦ـ بهرام خان: دا هم د ختک ځوی دی، شاعر او لیکوال نکی و، په خپله خوشحال ختک وايي:

عطارد دی او ر قلم له لاسه کښېږدی   چه په دا خو بی بهرام انشا املا کا

دده اشعار هم نه دی لیدل شوی.

٧ـ حلیمه: د خوشحال خان لور او یوه ادیبه پښتنه وه، دا پښتنه شاعره محمد هوتک په پټه خزانه کښې بیان کړې ده، «پټه خزانه» داسې لیکي: حلیمه د خان لور او د عبدالقادر سکه خور کېده، د خپل پلار په ژوند ئې مروج علوم واوستل او بیا د شیخ سعید لاهوری مریده شوه روایت کا چه حلیمه فاضله او عارفه ښځه ده، او د خپل ورور عبدالقادر په کور کښې نورو ښځو ته لوستل کا، قرآن عظیم ئې هم په یاد دی، حلیمه بی بی په پښتو ښه اشعار هم وايي، او شعردا نان د پښتو ئې اشعار خوښوي ـ د تصوف او طریقت کتب ئې تول لوستلی دی د حلیمې په اشعارو کښې مجازی عشق نه ښکاري بلکه ټول شعرونه ئې د حقیقت پر لار دی او د محبوب حقیقی صفت کا) دالاندې یوه بدله ئې په خزانه کښې ضبط ده: له دغه ځایه ئې را نقل کوو.

داشنا په فکر خو ښه هسې شان شوم   نه پوهېږم چه ممتاز که نور جهان شوم
چه ئې کړ مه ستا په مینه سر فراز د   ثنا خوانه په څو رنګه د رحمان شوم
چه مجاز مې دا یا زولاړه له زړه نه   سر بلنده تر محمود غوندې سلطان شوم
وهر چاو ته چه گورم وا ړه دی دی،   د جمال په ننداره ئې شاد مان شوم
غیر فکر مې له زړه نه را بهر شو   پر خلیل و پر محمود باندې یکسان شوم
حلیمې د غماز مکر ز یات له حده شو   چه دې بیل له یاره نه کا په گمان شوم

ویلای شو چه د خوشحال په ادبی مکتب کښې د ا پښتنه هم یو ره مقام لري، په دې شعر کښې ئې د مینې او عشق سوز ښکاره دی.

۸ ـ افضل‌خان : داشرف‌خان ځوی اودخان‌نمسی‌دی ، دختټکو د کورنی یوځلاند ستوری اودنثر دمیدان یووتلی سړی دی ، دی د خوشحال دادبی مکتب په نثر کښې تر ټولو اول او دنثر په‌حصه کښې زیات حقدار ګڼل کیږی د ی دختټکو د کورنی یولایق ادیب ، عالم ، مورخ اوبوه مشرو ، دپلاردمرګ نه‌وروسته‌ئې (٦١) کاله ریاست کړی‌دی . کاظم‌شید اوایی چه‌په (۱۱۸۳) کښې مړشوی دی . آثارئې دادی : ۱ ـ تاریخ مرصع ، دادده یو مشهور شاهکار اودپښتو په‌تاریخ کښې یوخوزاولوړ کتاب‌دی ، دا کتاب مکمل نه‌پیدا کیږی صرف انګریزانوئې یوڅوبابونه په «ګلشن روه» او کلید افغانی کښې چاپ کړی دی پادری هیوز وایی چه تاریخ مرصع یوعمومی تاریخ و ، او د پښتنو اوختټکو حال پکښې‌دی . ۲ ـ داعثم کوفی تاریخ ـ په‌پښتو ترجمه‌ده . دا کتاب‌نه‌دی‌لیدل شوی ۳ ـ علمخانهٔ دانش دادریم کتاب ئې «د کلیلې اودمنې» څخه په (۱۱۲۸ ه) کښې ترجمه کړی دی‌ددې کتاب سبک اوطرز د ګلدستې‌پشان‌دی ، دا فضل خان‌نثر دهغه وخت څوره نثر ګڼل کیږی (نور تفصیل د ۱۳۲۰ په‌سالنامه کښې د پښتو دنثر په مقاله کښې وګوری) داشعارو دیوان ئې چاخه‌نه دی ویلی خو په «علمخانهٔ دانش» کښې‌ئې ځای په‌ځای ځینې اشعاراوبیتونه لیدل کیږی .

۹ علیخان : دختټکو دبنې یو خوشنو ابلبل ، اویوناڅتو ادیب دی ، د افضل خان زوی اودخان کړوسی کیږی ، له‌علیخان‌څخه یووړوکی مګرقیمتی دیوان پاته‌دی ، دخیال نیلی ئې دعشق اومحبت په‌دنیا کښې زغلی ، ګله ګله اخلاقی اواجتماعی خوا هم راڅیی ، علیخان یوعالم سړی‌و ، دده په‌دیوانکښې ډیر علمی اصطلاحات شته‌دی ـ علیخان په‌خپل ټبر کښې دښه‌شهرت اونوم خاوندی ، ډیر وروستنی شاعران دده داشعارو ستاینه کوی ، دده‌پروخت دختټکو مشری هم کړې ده ، اوبیاله وطنه جلاشوی‌دی . له‌دیوانه‌ئې معلومیږی چه‌تر (۱۱۸۰ ه) پوری ژوندی‌و ، په‌ساده والی کښې ښه خوږ او خوندور کلام لری لکه چه وایی :

نه ښایی بی‌نیازه چه داهسی بی‌پروایی   هیردې شومه‌څه‌خومی خبر په‌حال لره

۱۰ کاظم خان‌شیدا : دعلیخان ورور دی ، دخوشحال‌په کورنی کښې‌دناز کخیالی استاد ، دلوړتخیل پیشوا ، اودجګ ادبی مقام څښتن بلل کیږی ، ده خپل شعر په ډیرو مزایاو اورنګارنګ خیالونو ښایسته کړ ، دخیال په‌دام کښې ئې ده‌رامار غان ونیول . دبلبلو سره وچغید ، دښتوتو تیانو په‌شان دادب په جګو څو ګو والوت ـ هرغزل اوهر شعرئې‌ته به وایی دیوه تخیلی ملک تصویر اونقشه ده . په‌تشبیهاتو او استعاراتو کښې طوفان کوی ، د کلام په‌نزاکت اولطافت کښې ډیر مهارت‌لری ځکه ورته ادبی خلق دهمید ماشوخیل‌دناز کخیالی دمکتب ملګری وایی . شیدا د عشق د دنیا سره کار لری ، ګرمی او حرارت غواړی ، دژوندون لوبه ئې بی‌له‌عشقه په‌بل څه‌نه ګرمیږی ، له‌بی درده اوبی سوزه ژونده بیزاردی

کله اجتماعي او اخلاقي خواته هم مخ اړوي ، کشران دمشرانو پیروي او مشران د کشرانو غمخوري ته رابلي او دلوړ همتي درس ور کوي . شیدا دزړه په وینو لړلي يوله جوشه ډك ديوان لري ده هم لکه دخپل نیکه اشرف خان دوطن په بېلتون کښې ډېري شپې له در داو غم سره تېري کړي دي . تر (۱۱۹۱ هـ) پوري ژوندی و او بیا په هند کښې مړ شوی دی .

دار باغي دده ده : طرفه صحراده شنه مرغزار دی موسم دسیل هنگام دښکار دی
له خو به پاخه غنو ده یاره زیبا گلونه شنا یسته بهار دی

۱۱ ـ اسدالله : دافضل خان مشر ځوی او دخان کړوسی دی ، شاعر او ادیب و ، دمستقل دیوان پته ئې نه لګي ، دخپلو دوو ورونو اکبر او اشرف په فراق کښې ئې یو غزل ویلی دی ، دالاندې دوه بیته ځنې لاس ته راغلي دي : (۱)

رودمې خلقه نن له دواړو سترګو پر ګر یوان دی
خدا ینې ود اشرف اکبر ماتم اورد نیران دی
نن د قیامت ورځ ده ، له قیامته لا بدتر ده
تلملي هغه شنه بوستان د مینې په خزان دی

۱۲ ـ سعادت خان : دافضل خان بل ځوی دی ، دی هم شاعر او ادیب دی ، دور ونو په بېلتون کښې ئې یو غزل ویلی دی :

خلقه نن مې په خاطر دغم نارې شوې په بېلتون مې دزړه مراوې منجرې شوې
دزړه کې خو نه په غم زما تالاشوه په نصیب مې د غمو نوا جارې شوې
فلك څه نا کړې دې ماته کړې دوخارې چه مې سترګې په ژړا کښې فوارې شوې
نوی نوی غم راځي زما په خو نه خبر نه یم دغم ماکره ديرې شوې
نه به بیاا شرف اکبر له قیده راشي نه به کمې دازماخوار شبګیرې شوې
نه به زه اکبر اشرف دوبا ره و ینم نه څه کمې په داکور زمونږ سورې شوې
چه دا هسې نا زېر ورورونه مې لاړل دوجو دولی مې ځکه پهارې شوې
شعر نه دی دا کبر اشرف ماتم دی دسعادت له خولې نه جوړې دامسرې شوې

۱۳ ـ اشرف ـ : دافضل خان ځوی او دپښتو شاعر دی : په دیوان ئې خبر نه یو ، دالاندې غزل ئې له یوه پخواني چاپي کتابه لاس ته راغلی دی :

مده و شوه چه سلام د یار را نغی خبر نه یم چه په څه ر یبار را نغی
گلدسته مې د خاطر نن پژ مر ده ده چه خبر راته د ورور او پلار را نغی
اې فلکه غم شنا دي ستا په وار وار ده چېري مابا نده دو صل وار را نغی

(۱) داسدالله ـ سعادت ـ اشرف ـ اکبر اشعار له یوه پخواني چاپي کتاب څخه رانقل شول .

ځو به زه د بېلتانه ستا یم ناسازي   په بوستان می دخاطر بهار رانغی
ماونه لیده هیڅوك داسی په‌عشق کښې   چه په دود بېلتانه کډ ار را نغی
په بنا دی پسی غمو نه‌وی اشرفه   کم یو گل دی ور سره چه‌خار رانغی

۱٤ ـ اکبر : دی‌هم د افضل‌ځوی ، اوپښتون شاعردی ، ددیوان څه‌معلومات ئې نشته ځو

داپیتونه ئې په‌یوه چاپی کتاب کښې‌لیدل شوی دی :

دسحر باده ورشه یارته زما داورزی

اکبر په غم کړېږی مدام ستا تنگی تکوری

فلکه‌څه دې وکړه جدا دی کړم له یاره

زه کړم په قید کښې کډ ران اشنا بهانا ست په کوری

خدایه دا شپه‌به‌دغم ستله‌رنها شی‌په ما   کهبه مدام رابا ندې بل د غموا وری
نه به بیا هغه مجلس جمع زمونږشی‌سره   نه‌به‌دخیال‌به‌بوستان جړی بلبل وښوری

۱۵ ـ خوشحال شهید : دسعدالله ځوی‌او د افضل‌خان نمسی‌دی . دپښتو ژبی شاعراو ادیب

گڼل کیږی ، پټه‌خزانه‌شعرا لیکی‌چه دپارسی‌په‌یو کتاب چه‌په(۱۱٦٦ ه) کښې لیکل شوی‌دی ،
دده‌یوڅو بیتونه تحریر شوی‌دی ، څه‌وخت ئې‌مشری هم کړی‌ده ، دخوشحال خان د مکتب
یو ښه شاعر معلو میږی . دی بیا د احمد شاه بابا په لښکر کښې د مرهټانو په
جنگ کښې په شهادت رسیدلی دی ، دا بیت دده دی :

تمام تن می وچ لرگی شو رگ می‌تار وربا ندې پریووت

زیروبم‌آواز تری خیژی هیڅ حاجت د رباب نشته

۱٦ ـ دوست‌محمد : ددی کورنی وروستنی‌شاعراو لیکوال‌دی‌دحاجی محمد اکرم ځوی
دمحمدزمان کړوسی‌دی او محمدزمان دعبدالقادرخټك د ځوی‌پاینده خان کړوسی گڼېږی
دی تخمیناً په (۱۲۲۰ ه) کال په‌قندهار کښې پیداشوی‌دی ، پلار ونه ئې له خټکو نه قندهارته
تللی او هلته‌میشت‌شوی دی ، دوست‌محمد نیکونو په‌شان په پښتو کښې ده پرو تا لیفاتو خاوندی
تقریباً دیرش‌څلویښت‌زره اشعار ئې‌ویلی‌دی په‌نثر کښې‌هم لیکونکی‌دی ، مذهبی‌او دینی‌مطالب
ئې‌په‌نظم کړی‌دی ، عالم ، فاضل اومتصوف‌سړی و ، شعرئې ساده‌او‌اسان دی‌دی‌دامیر‌شیرعلیخان
په‌وخت کښې پس له (۱۲۹۲ ه) څخه مړشوی دی ، دا آثار ئې معلوم دی :

۱ ـ بحرالعلوم ، شل زره بیته دی ۲ ـ اخلاق احمدی ، یوولس‌زره بیته مثنوی ده
۳ ـ تفسیر بدرمنیر ، دواعظ کاشفی تفسیر حسینی ئې په‌دې نامه‌پښتو کړی‌دی ، ددې کتابی نثرساده
اوښه نردی ، دخټکو په سبك کښې داخل او په ترکیب کښې ئې دعربی اثر معلومیږی .

دخوشحال په کورنی کښې لیکوال اوشاعران هم‌دا ووچه بیان‌شول ، نور یکښې په‌یقین

نه‌دی معلوم - هغه‌چه‌لیکوال نه‌دی ؛ تش‌نومو نه‌ئې‌ښوول کیږی . دخوشحال ټول‌ځامن دیرش تنه دی ، شپږ تنه پکښې شاعران و و چه ذکر شول او د ځینو نومو نه چه د خوشحال له‌دیوانه معلوم شوی دی‌دادی : (بهرام- سعادت - کامران - یحیی - مجاهد- سدو - مالو جالو - عابدخان - خالد خان - نجو - شاکر - طاهر) په نمسو کښې ئې افضل خان شاعردی نوردادی :نامدار خان - عبدالله‌خان - دافضل‌خان ورونه‌دی - پاینده‌خان دعبدالقادر ځوی دی سرفراز دسعادت ځوی دی ، دقرآن حافظ اوپه‌خط کښې بی مثله‌و . په کړوسو کښې‌ئې شپږ تنه‌شاعران ، اوشپږ واړه‌دافضل خان‌ځامن‌دی . مخکښې‌ذکرشول - دوه‌نورځامن ئې سعدالله اوحسن‌علیخان نومیږی . بل کړوسی ئې‌دپاینده خان‌ځوی زرنام‌دی . دسعدالله‌په‌اتوځامنو کښې یوخوشحال شاعردی ، نورئې دادی : شهباز - سعادتمند - جعفر - افضل - شرافت - لطف‌الله هم‌دغسې ورپسې‌ډېرشوی‌دی ،- زیاتی دټولو‌دنومونو بیان‌ضروری نه‌ښکاری! په‌دې‌ځای باندې غواړم چه خپله مقاله ختمه کړم - دستی که ژو ندو تر بله کاله پورې دخدای په‌امان -

په‌دې‌مقاله کښې‌دا کتابونه کتل شوی اواخستنه‌ځنې شوې‌ده .

۱-دمخزن‌الاسلام دوه درې قلمی‌نسخی = داخون درویزه

۲- تذکرة الابرار و الاشرار = » »

۳- مخزن‌افغانی قلمی = دنعمت الله

٤- خورشید جهان - دشیر محمد

٥- پټه‌خزانه قلمی = دمحمد هوتك

٦- دبستان مذاهب = دمحسن کشمیری

۷- تاریخ‌مغول هند قلمی = دښاغلی حبیبی

۸- د ۱۳۱۷ کال‌دانیس په‌شمارو کښې‌دښاغلی‌خوګیانی مقالی

۹- پښتانه شعرا

۱۰- د۱۳۲۰ په‌سالنامه کښې = دپښتود نثر مقاله

۱۱- دلودهیانی د۱۹٤۰ ع‌دمارچ داتحادافغان مجله

۱۲- دپروفیسر محمد شفیع تاریخ

۱۳- د۱۳۱۹ سالنامه

۱٤- دخوشحال‌ددیوان مقدمه دحبیبی

۱٥- یوپخوانی‌چاپی کتاب چه‌غالباًبهار ګلشن‌به‌وی

۱٦- ددولت، حافظ‌الپوری‌مرزا، علیخان اونورو دیوانونه

۱۷- ځینی‌نور متفرق یادداشتونه

۱۸- د۱۳۲۰ په‌سالنامه کښې‌دښاغلی‌خادم‌مقاله

د پښتو ځینې هېرشوي لغتونه

ښاغلی عزیز الرحمن «سیفي»

لکه چه تاسې ته کله کله خپله حافظه د ژوندانه خواږه خاطرات په یادوي یا در ته خپل تاریخ د پلرو او نیکو لوړې کارنامې ښئي او تاسې پرې افتخار کوئ، دا کوچنۍ مقاله هم هغه خواږه کلمات او هېرشوي لغتونه دریادوي چه ستاسې د پلرو او نیکو په ژبو کښې ئې ځای درلود او د دوی د افکارو ترجمانی ئې کوله.

دا ارمغان تاسې په خواره سترگه مه گورئ او په بې اعتنائۍ ورځنې مه تېرېږئ، ځکه چه دا کلمات ستاسې د اسلافو په ژبه جاري و او په ډېرو غوږونو کښې ئې ځای درلود.

که تاسې له خپلو سپینو خاورو څخه ښه لعلونه راوباسئ، هغه به ستاسې مادي پانگه زیاته کړي مگر که له خپلو زړو کتابونو او پخواني ادب څخه ځینې لغات او کلمات راپیدا کړئ، ستاسې د شعر و ادب ذخیره به ئې زیاتېږي او ښایسته کېږي.

هغه لعلونه د پېغلو جونو امېل او لونگین ښکلي کوي مگر دا مرغلري د شعر و ادب قیمت لوړوي او رنگین کوي ئې، هغه ثروت به مو د ښارونو په آبادولو او مدني پېشرفت کښې په کار شي مگر دا جواهر به مو په عرفاني او ادبي نړۍ کښې زیب و زینت پیدا کړي.

زمونږ د ملي ژبې پښتو په زړو آثارو کښې ډېر داسې لغات شته چه نن ئې خوک په معنی نه پوهېږي یا ئې د معنی په تعین او تحدید کښې سهوه کېږي او واضح مطلب ورځنې نشي اخستلی، نو ددې د پاره چه مونږ خپل دغه راز لغات او کلمات د نسیان او فراموشۍ له خپورا وباسو او بېرته ئې ژوندي کړو دلته دغه راز لغتونه راوړو او معنی ئې هم د ځینې ادبي شواهدو په استناد ښیو. گوندې د ځینو لوستونکو د پاره د استفادې وړ وبلل شي او د ژبې په ادبي خدمتونو کښې حساب شي.

دلته باید دا خبره هم وکړو چه هېرشوي او غیرمانوس لغات هم په یوه ځای او بل ځای کښې فرق کوي د همدې لامله ډېر لغتونه پیدا کولی شو چه د پښتنو په یوه خوا کښې نشته او خوک ئې په معنی نه پوهېږي مگر په یوه بل ځای کښې ښه شهرت او عمومیت لري نو که زمونږ په دې مقاله کښې هم ځینې داسې لغتونه وي چه بعضي لوستونکي ورسره اشناوي او نه ئې وي هېر کړي، ښائي چه په یوه بله لته کښې به ئې خوک نه پېژني یا به ئې په کومه بله معنی اروېدلي دي نو هیله کېږي چه لوستونکي دغه نکته په نظر کښې ونیسي او په مونږ باندې اعتراض ونکړي وروسته له دې لنډ تمهید څخه اوس غواړم چه په اصل مطلب پېل وکړم:

بلوسېدل:- دالغت اوس هم مشرقي خوا ته مستعمل دی چه د تعرض معنی لري مګر زمونږ ځينې ليکوال ته
په نوي معلوم او په ځينې ځايو کښې به هېر شوی وي. دالغت د خوشحال خان په ديوان کښې هم
خو خو ځايه راغلی دی چه يو مثال ئې دا دی:-

چه په خوږ وژند و نور بلوسنی سزا و مي — نه چه خو ار شو په دنيا غماز ما

نغوته:- داشاري معنی افاده کوي او په زړو آثارو کښې ئې ډېر ځايونه موموچه يو مثال ئې دا دی:

خوا رهغه چه د غليم په نغوته در ومي — مدعی غليم د نيکو نصيحت کا

(خوشحال)

جوس- د کوځې او غوړي معنی ور کوي لکه په دې بيت کښې:-

د جهان خوبنې همه د هغه کس ده — چه ئې ميشته د محبوبې په جوس ده

(خوشحال)

په دې بيت کښې مېشتېدل هم د استوګنې په معنی دی چه اوس دومره ډېر استعمال نلري.

ونډه:- د برخې معنی ور کوي او ونډې ئې جمع راځی لکه په دې بيت کښې:

چه په بې خدايه يقين په نور شه کا ندي — د هغوی د ايمان يووډې شيطان ونډې

(خوشحال)

بور:- د ډېر رنګ معنی ور کوي لکه چه په دې بيت کښې را غلی دی:-

هسې يار عبدالقادر په بخره بيا موند — چه صورت ئې د سرې خصلت د بور

بکس:- د ډېر لږ او کم شي معنی ور کوي په لاندې بيت کښې په د غه معنی ليدل کېږي.

ساقي زه د صافو مېو لايق نه يم — هزار شکر که دا دو کړې د بکس

«عبدالقادر»

او د يوسفزو په محاوره کښې په دې توري پوري د تصغير په ډول (کی) هم زيات وي، او
«بکسکی» ويل کېږي هغوی عموماً دالفظ د دارو په ډېر لږ مقدار کښې استعمالوي
او داسې وائي «يو بکسکی دارو مې وخوړل»

ډنبره:- يو راز د غره ونه ده، د ميو د دانو غنچه شه قدر کوچنی، وړې وړې سور بخنی دانې کوي
چه د کټوي په مسالو کښې هم استعمالېږي او د دغه ونې لرګي غوټې غوټې وي، ځينې مستانه
ځلمي ورڅخه کوتک جوړوي او له ځان سره ئې د وسلې په ځای ګرځوي، لکه چه په دې
بيت کښې راغلی دی:

محتسب دی ځينې لېرې لېرې ګرځي — مست خوشحال څخه کوتک دی د ډنبرې

او د کوم سړي په وجود چه ډېرې دانې او تنکي راوخيږي نو د تشبيه په ډول ويلی شي چه د فلانی
څخه د ډنبرو لرګی جوړ شوی دی. او ډنبره «کاوزنبور» ته هم وائي چه جمع ئې ډنبرې راځي.

هور : ـ دځالي معنى افاده کوى لکه پدى بيت کښي :

يويو هوردى چه شاهين ځنى الوځى | شيګرك لګړ مګړ لـه هوره هره

(خوشحال)

شاهدىلل : ـ دالفظ دشاهدى دور کولو او اداکولو په معنى دى او پخوانو اديبانو په خپلو آثاروکښي استعمال کړىدى لکه پدي مثال کښي :

دروغجن وعده خلافه | نه دى کا دمردى لافه

شاهدى لى د دروغو | په خپل ځان باندى خلافه

(عبدالقادر)

ګيدى : ـ دخرمعنى افاده کوى او په پخوانو ادبياتو ګيدى دخره په ځاى ډېر استعمال شوىدى لکه دخوشحال خان پدي بيت کښي :

چه د اهسى ځينى زېږى ګيدى خر | پهمادر کښي ئې بلاوى کهپه پلار کښي

ورچانى : ـ دباندى معنى افاده کوى لکه پدى بيت کښي :

زاهد ورچانى انکار کوى لهعشقه | نـلد من ليلى مجنون اولى په کور

(خوشحال)

او دسوات په علاقه کښي دالغت بيدو دباندى په ځاى په عامه محاوره کښي استعمالوى مثلاً يو بل ته والى راځه چه ورچانى ولاړ شو ـ يعنى دباندى ولاړ شو .

نمرى : ـ دکاليو پهمعنى راغلىدى لکه چه لهدي لاندى بيت څخه معلومېږى :

سپين والهنشى دزړه پهسپينه زيره | پهسپين والى بهدنمريونشى ځان سپين

دا لغت دسوات اوبنير په علاقه کښي داسى عموميت لرى لکه زمونږ په محاوره کښي چه ئې کالى لرى . اوبالکل دجامو اودکالو په معنى استعمالېږى ـ پهپخوانى ادب کښي هم ډېر ليدل شوى دى .

ښك : ـ دغوږ ايښولو اوتوجه کولو معنى ورکوى لکه پدي شعر کښي :

خپل غوږ ونهورته ښك کړه ګنندىوا روى | راز د مينـى د بلبلو له لوزه

(خوشحال)

تروته : ـ دتاوان اوخساري پهمعنى راغلىدى لکه چه پهدي لاندى بيت کښي پهدغه معنى ګورو :

چهسودا کـابى دښکليو له ښهمخه | عاقبت به دهغه سوداشى تروته

او پهځينو محاورو کښي دبار او تاوان ددواړو پهمعنى استعمالېږى لکه چه والى فلانى پهفلانى تروتهشو يعنى بار اوتاوان شو .

ږبله : ـ دسيند يوىوړي چرى تهوائى چهلهلوى سيندڅخه پهبلهغاړه بيله شوى وى ، اوپهمينځ

کښې ئې خه حصه وچه یعنې تاپو جوړ شوی وی لکه چه په دې بیت کښې دغه معنی ورکوی:

بېړۍ گرځی په بېلـه کښې　　په قلزم گرځی جهـاز
(خوشحال)

کاږ اوټاپو او وړې جزیرې ته هم وایی:

کاږ: - هغو کوچنو او غټو کاڼو او ډبرو ته ویل کېږی چه په یو ځای کښې په زیاته اندازه جمع شوی او پراته وی، یا سیلاب په یوه شېله کښې په ډېر مقدار غورځولی وی لکه په دې بیت کښې:

په خواری مونده شی کام له ډېر زړونو　　په محنت سره سره زر خېژی له کاږه

روگی بوگی: - روگ بوگ کول او روگی بوگی کول دا دو اړه محاورې معنی او مطلب دادی: چه دوه تنه په خپل منځ کښې جنگ وکړی او په جنگ کښې ورځنه کالی وغیره وشلوی او یا یو سړی د انسان کالو ته حواله واچوی او کالی ورځنه وشلوی نو په دې صورت کښې وائی چه فلانی فلانی روگی بوگی کړ او یا فلانی سړی روگی بوگی کړ او دا بیت هم عیناً همدغه پورته مطالب افاده کوی:

درسته شپه دی په کوځه کښې مرم له سوکه　　لاسوې مات شه که دی نکړم روگه بوگه
(خوشحال)

نموزه: - نموزل د زمنځولو معنی افاده کوی لکه په دې بیت کښې:

پکښې زړه د خوار خوشحال دی چه خوږ نشی　　د مېـنې ورو ورو د شـړی ز لفینې نمـوزه

شومی: - شومل د شکلو په معنی په ځینو محاورو کښې مشهور لغت دی چه پخوا نو ادیبانو هم په خپلو ادبیاتو کښې استعمال کړی دی لکه په دې بیت کښې:

چه تریخی ئې د بېلتون کړه په ځان تېره　　هم هغه به ئې د وصل بیا له شومی
(عبدالقادر)

کسه: - کسل او کتل دو اړه یوه معنی اری لکن په ځینو محاورو کښې یو لغت او په ځینو محاورو کښې بل لغت ډېر عمومیت اری لکه چه وگوره په یوه محاوره کښې عام او په بله محاوره کښې نا اشنا لغت کنل کېږی همدغه شان په ځینو محاورو کښې وکسه عمومیت اری دا لغت په پخوانو ادبیاتو کښې هم استعمال شوی دی لکه په دې بیت کښې:

دا زما زړگی په غېل زړگوتی نسه　　چه دز پره دی زما زړه هم هسې کسه
(خوشحال)

پلاز: - د تخت په معنی، او پخوانی ادبی لغت دی، د ملا مست په لاندی بیت کښې په دغه معنی راغلی دی:

دجنت ښا یسته حوری به ئې خاندی هوښېږی چه ناستی ئې دنورو نوېر پلا زوی

اوزم : - سپوږمۍ ته وائی — دملامست پهدې مسری کښې ئې وکوری :

«دوه ډیوې یکښې بلېږی اوزم نمرستا»

پسو ایل : د آرا ستن په معنی دی، یعنی په ګانه ښا یسته کولو ته وائی، پخوانی لغت دی په محاوره کښې او س نشته، خو دپښتو به ډیو انونو کښې ډیر راغلی دی لکه چه مطیع الله وایی

(دنیاده ناوی ښکلې پسوللې)

اولپه - پخوانی ادبی لغت، او د «سوخته تر» په معنی دی، مطیع الله وایی :

مستیم دمحبوبی د باهو په ترانه باندی وسوی اولپه شوې ددی مستی په جلوه باندی

نغوزل - داوربل او په معنی مصد ر دی - نغوزل دغوزله کلمې نه جوړ شوی دی، یو عجیبه کیف اری، یعنی دغوز کار ته چه اوربل دی نغوزل وایی، مګر په نغوز لو کښې په غور اوربل زیات مراد دی - پیر محمد وایی :

هر نادان د ی د دانا خبره نغوږی مرید حق ته دمرشد په ارشاد رسی

نیاو : - دعدل او داد په معنی او یو پخوانی ادبی لغت دی، حمید ډیر استعمال کړی دی لکه چه وائی :

دابی نیاوه بادشاهی د تر کوګوره چه په د رئې نه قبلېږ ی د چا عرض

خو په محاوره کښې او س بالکل نه معلومېږی.

ژمنه : - ژمنه دوعدې معنی افاده کوی لکه په دې بیت کښې :

هیڅ په ژمنه په سوګند پروادارنه دی په دروغ دروغ و پلو ا فتخا ر کړی

(عبدالقادر)

شولانونه : - شولانونه دطعامو نوا وخورا کونو معنی افاده کوی لکه په دی بیت کښې :

اون اون شولانونه د شاهانو دهردررا اره بس دی څوکنډه که

ونهی مار : - دالفظ دقصاب معنی افا ده کوی لکه په دې بیت کښې :

هله وکوشت مې شو خو راك د رقیبانو ونهی ماردی پرېکوی مې بې پیونده

(علیخان)

بوښته : - د دلدل معنی افاده کوی لکه په دې بیت کښې :

هسی رنګه یمه ډوب دغم په بوښته چه مې طمع ور که شوی دداه ژوندنه

(علیخان)

په قند هار کښې تر اوسه هم (بوښت) هغه شی ته وایی چه په دلدل کښې بند وی.

کروړه :- دقمچین معنی افاده کوی لکه پهدې بیت کښې :

چه خو ړلی می د هجرکړ وړه ده   لاتر اوسه می په زړه روغه موړه ده
«علی خان»

اتال:- دمعطلی معنی افاده کوی لکه پهدې بیت کښې :-

خو شاه خو با ن بالښت لهرانهشیزما   سامی پهصورت کښېترهغې اتال لره
«علی خان»

تبل:- دبرهارونو دمعالجې معنی افاده کوی لکه پدې بیت کښې .

دلبا س پېی پر ی مه ز ده درو غژ نه   نه دی ما آموخته کړی‌ء په تبل زړه
«علی خان»

رواك:- دنقد معنی افاده کوی لکه په دی بیت کښې :

اوښې وینی رو ـکی ور کوم پهپور دوصل   شوم بایع دروکو پیرودونکی دنسایم
«علی خان»

پهقندهار کښې‌اوس روکك صاف صریح اوښکارهته وایی .

بیاسته :- درسی او پړی معنی افا ده کو ی ؛ لیکن د یو سف زو په محاوه کښې بیا سته غټ اوډېر اوی پړی ته وائی لکه په دې بیت کښې :

پهځای د ننګ زدم سرو مال د وا ړه   دا شنا بیا سته ز ما ده غا ړ ه
«علی خان»

پاهه :- هغو مالو چوته وائی چه د پرهار د پاسه ئې زدی او پټی ور باندی تړی لکه پهدې بیت کښې :

ـکه د صبر پنبه زدم په ز خم سوزی   لا د لاسه اخلی پا هه او ر لما
(علی خان)

نیز :- دسیلاب پهمعنی دی لکه پدی بیت کښې :-

زړه می سیند دفراق ډوب کړ ځکه ژاړم   چهنیز ډېرراغی کمروته زیموخوت
«علیخان»

اوزیم تهپهفارسی کښې زا وائی :

کاکوړه :- حنظل ته وائی لکه پدې بیت کښې :

ما کښه له هند وانه مجا ز ی مینه   چهمی وڅکله ترخه زار ڪاکوړه ده
«علیخان»

بوه :ـ دنخښي او هدف معنى افاده کوي لکه په دې بيت کښې :

چه د سر په ځاى سينه راته بوه کا　　　　هم هغه به د ښو په غشو ولم

غلوځه :ـ دشاتو مچى ته وائى لکه چه دا بيت ددى مطلب افاده کوى .

که په رنګ کښې لکه غلوځه هسې روغ دى　　　　دخوز وهياه رنکړه له غو بالږى

«خوشحال»

ارغونى :ـ ديخوانى او سابق معنى افاده کړى لکه په دې بيت کښې :

خال هو ښيار دى زه ليونى يم　　　　نه او سنى يم لا ارغونى يم

«خوشحال»

کازمن :ـ دمشتاق او لېوال معنى افاده کوى لکه په دې بيت کښې :

موږ د شکرو حلواته نه ګورى　　　　رزى دسپورى دوډۍ کازمن وى

ورسون :ـ داتورى د پند او نصيحت معنى افاده کوى لکه په دې بيت کښې :

پند دنيکخواه دى خداى د ئې ښه ارى　　　　ورسون دنيکو نيکان په زړه ارى

«خوشحال»

مهمترین اختراعات مدنی و ایجادات حربی

بناغلی میر علی اصغر شعاع :

موضوع ایجادات وابتکارات علمی در هردوره ازاد وارزندگی برجستگی واهمیت مخصوصی دارد. آری دماغ حساس انسانی صدها وهزارها سال مصروف تتبعات و تحقیقات ساینسی بوده واینک امروزما ازثمرهٔ آن همه مجاهدت ها وافکار قیمتدار آنها استفاده های زیادی مینمائیم. باری اگر به نگاه تامل بنگریم و در صفحات تاریخ نهضت علمی بشر را مطالعه نمائیم باین حقیقت معترف خواهیم شد که این همه مخترعات بصورت آنی بمیان نیامده وتنها محصول دست ودماغ پسران قرن بیست دانسته نمیشود. اینست که میگویند : (در تحت آفتاب چیز نوی وجود ندارد) . ولی قرن اخیر ازین لحاظ بیشتر ازدیگر قرون جلب توجه می نماید که در خلال آن دو جنگ عظیمی رو دادودر آوان محاربه و سنوات بین این دو حرب افکار علما و متخصصین فزونتر ازدیگر اوقات بطرف ساینس وتقدم علمی اولتر از همه متوجه گردید تادرسایهٔ جنبش علمی بتوانند آرزوها و مقاصد متعددهٔ مدنی وحربی خود رابرآورند. بالاخص درظرف این چهار سال جنگ پیشرفتهای فوق العاده مهم ، ایجادات بس بزرگی که ازهر حیث اهمیت وتاثیر مهمی در سرنوشت صلح وجنگ وارد میکنند روداده ودول متحارب هر کدام منتهای سعی بعمل می آورندتا ازین راه بررقباء غلبه وتفوق حاصل کنند .

میر علی اصغر « شعاع »

امروز، احتیاج وضرورت آنهارا وادار نموده تادربدل موادطبیعی نادرالوجودازاشیای مصنوعی وکیمیاوی استفاده نمایند بنابرآن علماء ومتخصصین آنهاشب وروزبه کوشش وسعی علمی میپردازند وتحقیقات خودرادر خصوص مواد مصنوعی وایجادچیزهای نوادامه میدهند و

بدرجهٔ آن را تزاید بخشیده اند که این عصر را اگر عصر مواد کیمیاوی هم بگوئیم جادارد چنانچه قبلاً لفظ آهن، حجر را به عصور قدیمهٔ انسانها اطلاق می نمودند .

اینک مختصری از ایجادات وابتکارات ممالک مهمهٔ عالم را که در ظرف سال ۱۹۴۳ بمیان آمده و در ساحات محاربه وغیر آن استفاده های زیادی از آنها نموده اند از مطالعهٔ خوانندگان محترم کابلی میگذرانیم .

فریب دادن طیارات دشمن

در حرب هوائی عصری حیله های جنگی مهمی ابداع گردیده واین حیله ها عموماً باصول علمی وساینسی اتکاء دارد وباپیشرفت های دیگر جنگی ازقبیل ساختمان گلوله های جدید، بمب های مدهش وآتش افروز دوش بدوش پیشرفت کرده است. زمانیکه المانها طیارات مهاجم خودرا جهت حمله متوجه انگلستان نمودند درین ضمن برای ارشاد ورهنمائی آنها امواج بی سیم را هم بطرف هدف های ایشان در انگلستان باصول علمی توجه دادند. چون علمای انگلستان این ابتکار آلمان ها وتاثیر آنرا ملاحظه کردند آنها نیز برای خنثی ساختن امواج مذکور داخل اقدامات شدند وباین عمل جواب دادند .

المانها ازقارهٔ اروپا دوموج بی سیم را متوجه انگلستان می نمودند واین دوموج ازدو ناحیهٔ مختلف که یکی ازدیگر بعد تمامی دارند خارج میگردید مخصوصاً این عمل در هنگام شب صورت میگرفت باین قسم که دوموج مذکور دریك موضع بالای برطانیه باهم تقاطع می نمودند در آن محل طیارات به بمباری شروع میکردند زیرا هدف آنها موضع تقاطع این دوموج به همدیگر دانسته می شد علمای بیسیم برطانوی این اختراع وحیله را کشف کرده ودرنتیجه یك نوع تقاطع کاذب امواج بی سیم را بروی کار آوردند . زمانیکه المانها به حمله بالای برطانیه میپرداختند چون این تقاطع امواج را ملاحظه میکردند تصور می نمودند که هدف ایشان درهمین موضع میباشد بنابران به بمباری میپرداختند وحال آنکه بمب های ایشان بلانتیجه بالای میدانها ومزارع می افتاد بعدازآن متدرجاً برطانوی ها این طریقه را ترقی داده وطول امواج بی سیم را برابر طول امواج بی سیم المان گردانیدند ودرنتیجه طیارات را از مجری اصلی شان منحرف میساختند طیارات المان چون به پرواز میپرداختند این تقاطع امواج آنهارا به تکلیف گرفتار ساخته وبعد ازآنکه مدت مدیدی سرگردان هرطرف میگشتند اخیراً یا دربحر یا مواضع دیگر بمب های خودرا افگنده بدون گرفتن کدام نتیجه مراجعت میکردند .

ابتکارات مهم در طیاره

از ابتکارات مهمیکه درطیاره نموده‌اند یکی عبارت است از تغییردادن وضعیت طیاره درهنگامیکه خودرا بخطر مقابل می بیند بایطوریکه پیلوت کاری مینماید تاطیاره در حال احتراق ویاسقوط بنظر آید وبعدازانفال ازموقع خطرنجات حاصل میکند. چنانچه المانها بعضی ازطیارات حربی خودرا بمواد کیمیاوی مجهز نموده‌اند وازین مواد یك طبقهٔ غلیظ دود مانند ابر کثیف تشکیل میشود . بیننده تصور مینماید که طیاره درحال احتراق است. عین همین وضعیت را درجنگ تحت البحریها هم بکار برده‌اند به این قسم که مقدار نفت وموادسوخت را در داخل خود خزینه نموده وچون وقت خطررسید مواد مذکوررا ازخود خارج میکند. این مواد به روی آب می آیند عملهٔ جهازات ضد تحت البحری گمان میکنند که تحت البحری مذکور غرق گردیده است .

افروختن آتش برای گمراه نمودن طیارات حمله آور

درتابستان ۱۹٤۱ یکی از رجال امریکائی وارد برلین گردید وبالای یکی ازطرق نزدیك برلین قدم میزد دراثنای حرکت بمشاهدهٔ ابتکار وحیلهٔ عجیب المانها موفق گردید او ملاحظه کرد که بالای مزرعه شبکهٔ سیمها بدون احاطه ودیواری ممتد گردیده است پس از آن خوب دقت نمود وچنین دریافت که سیمهای مذکور ازین یك خندق ممتد گردیده وازیك بنای بسیار کوچك که بفاصلهٔ نیم میل ازین خندق دور است باطراف منتشر شده است. این بنا هیچ سقف یا روزنه وغیره نداشت زمین های اطراف این بنا از بورهٔ چوب وباقی فضلات فرش شده بود واین سیم ها بیك سوچ برقی درداخل خندق بهم متصل شده بودند . چون سوچ رامیزدند جریان برقی بورهٔ چوب رامشتعل کرده شعله‌های آن ازبین سیمهای شبکه مانند آنجا خارج شده وعیناً به عمارات محترقه شباهت بهم میرسانید . این عمل طیارات مهاجم برطانیه را فریب داده وبه آنها چنین می فهماند که دراثر بمباری ایشان حریق ها وآتش افروزی بزرگی رو داده است .

تقلید موجودات حیه وشهرها جهت فریب دادن طیارات مهاجم

این مخبر امریکائی دربرلین طرق ، راه‌های آهن ، مصانع تقلیدی زیادی راجهت فریب دادن طیارات مهاجم ملاحظه کرده که چندین میل ممتد گردیده است. اومیگوید که قفس های بسیار بزرگی در برلین تهیه کرده اند ونقل آن ها از جائی به جائی امکان دارد درهر قفس چراغ برقی وجود دارد و این قفس ها چنین بنظر می آیند که گویا تماماً

شهر برلین و عمارات آن میباشند در هنگام شب چراغ این قفس هارا بصورت خیره روشن میکنند وبرای حفظ این شهر وفریب دادن دشمن چندعدد توپهای طیاره شکن وغیره هم در مواضع مختلفهٔ آن تعبیه کرده اند . المانها همینطور یك شهر جعلی در کولون هم تهیه نموده اند و انحناء عجیبی را مانند انحناء رود راین در آن بروی کار آورده اند المانها قبل از حملهٔ خود بالای روسیه در شهر پلویستی رومانیه هم فابریکه های تقطیر تیل ومواضع استخراج آنرا مصنوعاً درست نموده وباصول کیمیاوی دودسیاهی تهیه میکردند تامعلوم شود که بمب طیارات در آن خرابی های زیادی وارد کرده وحالانکه تمام آنها جعلی وتقلیدی بوده است.

فابریکه های جعلی

درانگلستان چون ملاحظه نمودند که نزدیك است مصانع مشهوره هدف بمب های المان قرار یابد بنابران درقرب آنها بناهای جعلی ارزانی تهیه نمودند . درهنگام شب چراغهای حقیقی فابریکه هارا خاموش کرده و بعضی ازچراغهای مصانع جعلی را برای فریب دادن طیارات روشن میگذارند ودرنتیجه طیارات مذکور بدون تحصیل کدام نتیجه بمب های قیمتی خود را فرو میریزند یکی ازناظرین امریکائی که تازه از برطانیه مراجعت نموده است میگوید که تقریباً ثلث میدان های فضائی برطانیه جعلی ودوثلث دیگر حقیقیست . المانها شکل برلین را کاملاً تغیر داده وآنرا ازنظر طیارات بکلی پنهان ساخته اند مثلاً بالای بامهارا ازگل های برگ دار وسبزه ها پوشانده وبحیرات خودرا کاملاً ازسیم مخفی ساخته وامثال همچه اقدامات را درمختلف نواحی وشهرهای المان بموقع اجراء گذارده اند . ولی اخیراً وضعیت طبیعی وفوتوگرافی ها تاحدی این تقلیات وامور جعلی را کشف نموده چه طبق مقتضیات فصول باید این تقلبات تحول یابد .

طیارهٔ پلاستیکی درعوض فلزی

فابریکه های اتوموبیل سازی ولایات متحدهٔ امریکا چنین نظریه دارند که بعد ازجنگ موترها تماما از پلاستیك ساخته خواهند شد وموترهای مذکور نسبت به موترهای فلزی سبکتر ، محکمتر وارزانتر بوده وتزئینات بیشتری در آنها صورت خواهد گرفت یك کمپنی موتر سازی درین اواخر پیتنت ونمونهٔ هم ازین نوع موتر پلاستیکی تهیهٔ دیده است . مواد پلاستیکی که بلااستفاده افتاده اند به مقدار زیادی دستیاب میشود چنانچه کاغذهای ردی وبیکاره ، بته های جواری ، کاه گندم ، بورهٔ چوب وامثال آن منبع بزرگ تهیهٔ پلاستیك دانسته میشوند . همچنان دربارهٔ طیارهٔ پلاستیکی تجربه نموده وتجربه های ایشان کامیابانه

صورت گرفته است . اکنون شیشهٔ طیاره ، آله های مخصوص مطالعه و عینک ها از پلاستیک تهیه شده و حتی روزنامه ها به پلاستیک طبع کرده اند .

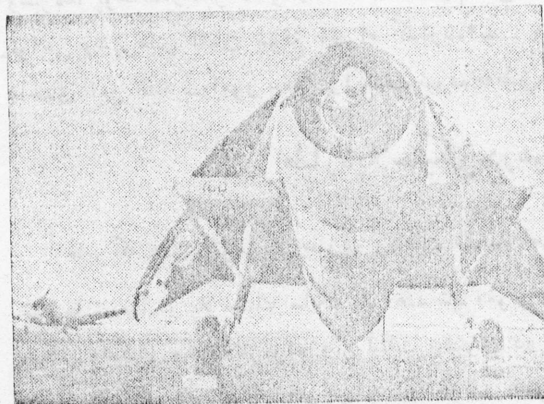

پروانهٔ نوع جدید

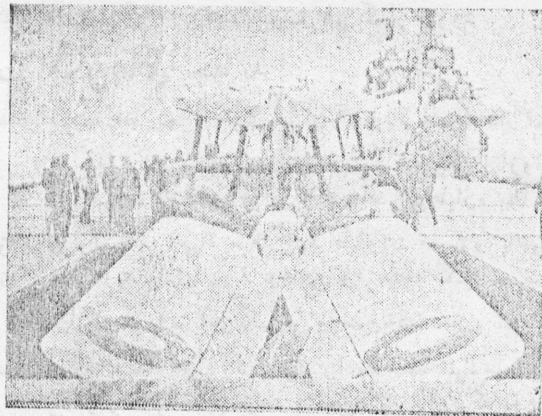
نوع جدید پروانه را که درین فوتو ملاحظه میکنید از ابتکارات جدیده بوده و درین اواخر آنرا در میدان طیاره امتحان و تجربه نموده اند . این اختراع عبارت است از دو پروانهٔ سه پره که در طیاره یکی بعد دیگری نصب شده و بذریعهٔ یك انجن بحرکت و گردش می آیند یکی ازین پروانه ها از طرف چپ براست در حرکت میباشد و حالانکه پروانهٔ دیگر بر ضد حرکت پروانهٔ اولی بگردش می آید طوریکه مبتکرین این اختراع اظهار مینمایند این تزئید پروانه در اثر جی و قوت طیاره می افزاید .

طیارات تارپیدو انداز بحری اتازونی

جدیداً در بحریهٔ اتازونی طیارهٔ تارپید واندازی موسوم به اونجر راطوری آماده ساخته اند که بالهای آن قابلیت قات شدن را دارد عملقات نمودن بالهای طیارهٔ مذکور در ظرف چند ثانیه بذریعهٔ یك ماشین مخصوص دیگری صورت میگیرد این وضعیت به جهاز طیاره بردار تسهیلات زیادی فراهم میسازد . این طیاره باخود تارپیدو ئی را بوزن ۱۹۵۰ پوند بر داشته و از ارتفاع کم آنرا بالای هدف افگنده میتواند .

جهاز حامل طیاره

این فوتویکی ازجهازهای مشهورحامل طیارهٔ برطانیه‌را نشان میدهد. این جهاز پس ازآنکه در بدرقهٔ قافلهٔ مشهور جهاز هائیکه بطرف مالتا اعزام شده بود خدمت های زیادی نمود و سپس در اشغال جزیرهٔ مدغاسکر فعالیت های زیادی ازخود نشان داد باردیگرمورد ترمیم و اصلاحات قرار یافته و اینک استفاده های زیادی از آن می نمایند درفوتوی مذکورچیزیکه بیشتربرجستگی دارد همانا طیاره ایست که از داخل جهازبالا آورده میشود درحالیکه بالهای طیاره قات میباشد این قات‌شدن بال طیاره البته از ابتکارات جنگی جدید دانسته میشود.

طعام طیاره رانها و تمدد غاز معده

طعام پیلوتها وطیاره‌رانها اتصال وپیوستگی کاملی به‌قدرت آنها در قتال دارد چنانچه ازحقائق جدیدهٔ که کشف نموده اند این حقیقت به‌خوبی واضح میگردد که وقتی ارتفاع طیاره ازسطح ارض غاز معده هم تمدد حاصل میکند مثلاً درارتفاع ۱۸ هزار فت حجم غاز مذکور دوچند حجم‌مستوی آن درسطح زمین دانسته میشود ودر ارتفاع ۴۲ هزارفت این حجم شش برابر حجم اصلی آن میگردد. این تمدد عوارضی‌را در عضلات تولید وآلامی‌را که تا ۲۴ ساعت هم‌دوام مییابد واردمیکند. لذا بهتراست که طیاره رانها روزانه پنجمرتبه طعام‌صرف نمایند. ودرهر مرتبه مقدار طعامی راکه صرف میکنند اندك ولی دارای خاصیت باشد. از مشروبات غازدار امثال سودا وغیره بایدطیاره رانها خودداری کنند.

برج های اشعهٔ بی‌سیم بجهت هدایت طیارات

در وقت شروع طیران تجارتی شبانه در ولایات متحدهٔ امریکا برجها ومناره های مخصوصی که‌ازان شعاعات جهت هدایت طیارات منتشر میشد تعمیر نمودند ولی کثرت ابرها وغبار این‌اشعه راازنظردور نگه‌میداشت امااابرهای مذکورمانع شعاع بیسیم شده نمیتوانستند بنا بران در ین‌اواخر برای‌هدایت طیارات ازشعاعات بی‌سیم استفاده نمودند لذا به‌عوض برج های نورافکن قدیمی ازبرج های شعاع بیسیم و کوتاه که ازفوق ابرها هم دیده میشود

کارمیگیرند . اینطریق در ارشاد کشتی ها بمقابلهٔ دمه وغبار کثیف هم بکار میرود .

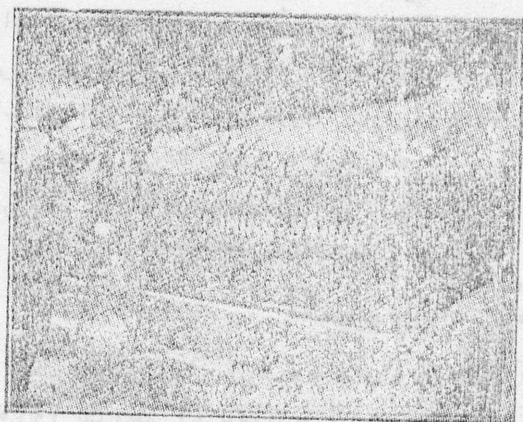
بمب افگن‌های جدید

قوای بحری اتازونی جدیداً طیارات محافظ بحری نوی بمیان آورده اندکه دارای اهمیت مخصوصی میباشد طیارات مذکور از نوع طیارات ونتورا دانسته میشود وعساکر اتازونی وبرطانوی ازعرصهٔ چندین ماه است که آنرامورد استفاده قرار داده اند این طیاره بمقابل تحت البحر یها عملیات خیلی مهم و مؤثری رابموقع اجرا میگذارد طیارات مذکور باخود تارپید و ویابمب های مخصوص بحری برمیدارند ودارای دوانجن واسلحه مکمل تعرضی وتدافعی میباشند این طیارات نسبت به طیارهٔ معروف امریکائی موسوم به هدسن ؛ تیز تر سنگین تر ومؤثر تر بشمار میرود وبعد ازآنکه نتیجهٔ اجراآت خود را ملاحظه نمودسا لمانه به مراکز خود مراجعت می نماید . این طیاره از رادیو مجهز بوده وانجن هائی دارد که ۲۰۰۰ قوهٔ اسپ رامالك است ودراثر تعبیه های مهم تخنیکی ازسر یعتر ین طیارات بحری امریکا بشمار میرود . عملهٔ این طیاره عبارت است از چهار نفر . طول بالهای آن از یك انجام به انجام دیگر (٦ انچ ـ ٦٥) فت میباشد وازماشین گن های ثقیل مجهز گردیده وفاصلهٔ پرواز آنهم خیلی زیاد تخمین شده است .

کشتی نجات

جدیداً برای نجات دادن عملهٔ فضائی ذریعهٔ سه عدد پاراشوت کشتی نجاتی را ازفضا بروی بحر می افگنند . این ابتکار برای حفظ آن اشخاصیکه مجبور میگردند طیاره را برفراز بحر ترك بدهند خیلی مفید ومؤثر ثابت شده است این اختراع جدید برای اولین مرتبه در ماه می ۱۹٤۳ وقتیکه بمب افگن ها لیفکس راه خود را پس بطرف برطانیه بعد ازعبور ۵۰ میل در بحر شمال طی کرده بودمورد استعمال واستفاده قرار داده شد .

بمبی که ۸۰۰۰ پاو وزن دارد

درینصورت دو بمب راملاحظه میکنید که یکی به وزن ۵۰۰ پاو و دیگری دارای ۸۰۰۰ پاو وزن میباشد از نوع بمب ثانوی جدید که طیارات برطانیه المان را تحت بمبارمی قرار داده اند.

شیشهٔ نجات دهندهٔ غریق

یکی از شرکت های شیشه سازی شهر پتسبرگ شیشهٔ اختراع نموده است که آنرا به اسم فوم گلاس (Foamglass) یعنی شیشهٔ آب بازیاد میکنند چه این شیشه استعمال کنندهٔ خودرا از خطر غرق شدن نجات میدهد وعلت آن اینست که وزن شیشه مذکور $\frac{1}{15}$ وزن شیشهٔ معمولی میباشد این شیشه ازخلایای زیادی تالیف شده که درآن هوا داخل نشده وآب آنرا بخود غرق نمی نماید . استعمال این آله البته برای نجات مغروقین واسطهٔ مهمه بوده ودر زورق ها ازآن کار میگیرند . طوریکه اولاً نان راخمیر مینمایند این شیشه راهم اولاً همانطور درست میکنند خمیرهٔ آن عبارت ازیك مقدار کاربن صاف است که بامادهٔ ممزوج شده ودراثنای گرم نمودن از آن بخارهائی متصاعد میشود وبذریعهٔ این بخارها در بین شیشه سوراخ ها تشکیل می یابد . ازین شیشه در ساختن پل ها وغیره هم کار میگیرند بر علاوه این شیشه مانع دخول حرارت به مواضع سرد میکردد لذا در مصانع شیر و مشتقات آن از مادهٔ مذکور خیلی استفاده مینمایند .

تارهای شیشهٔ درجراحی

یك شرکت دیگری ازشرکت های شیشه سازی امریکا برای دوختن جراحت ها تارهای شیشه ایجاد نموده است . چه طوریکه میگویند تارهای ابریشمی ویارودهٔ گوسفند واسپ وغیره بعضاً مصدر تعفن جراحت میگردد . بر علاوه به تارهای فولادی ونقرهٔ جهت دوختن

جراحات استخوانها وغیره بعضاً اعتراضاتی بعمل می آید ولی در مقابل تار های شیشهٔ هیچ اعتراض صورت نمیگیرد چه این تارها از مواد عضوی مرکب نبوده و به مؤثرات کیمیاوی متأثر نمیشود. در استعمال این تارها نه تعفن بروی کار می آید و نه تهیج جلدی بملاحظه میرسد و همچنان دوختن جراحت باین تار نسبت به ابریشم متین‌تر صورت میگیرد هر تار شیشه از ۲۰۴ فتیله تکون یافته که چشم در اثر باریکی آنها تارهای مذکور را بخوبی دیده نمیتواند چه کلفتی هر کدام آن از $\frac{۲۲}{۱۰۰۰۰۰}$ حصه انچ بیشتر نمیباشد .

مگنیزیوم از آب بحر

مگنیزیوم دو ثلث وزن الومینیوم را دارا بوده و سنگینی آن چارم حصهٔ وزن فولاد دانسته میشود در ۱۹۱۵ یك رطل آن به ۵ دالر خریداری میشد وحالانکه در عمارات وغیره از ان کمتر کار میگرفتند مگر امروز با وجودیکه مورد استعمال زیادی دارد ودر صنعت طیاره هم از آن بسا استفاده ها میگیرند معهذا نسبت به سابق ارزانتر تمام میشود . فعلاً در اثر تجارب وتحقیقات کیمیاوی خودها در تحصیل مگنیزیوم به مشقت گرفتار نمیشوند چه یك منبع فراوان قدرتی را برای استحصال آن کشف کرده اند . این منبع عبارت است از آب بحر که بذریعهٔ اسلوب کیمیاوی عجیب وجدیدی از آن مگنیزیوم استخراج می نمایند روزانه به اندازهٔ ۳۰۰ ملیون گیلن آب بحر را دریك آلهٔ مخصوصی داخل نموده وبواسطهٔ عملیات مخصوصه ازین آب بحر جز عنصر مگنیزیوم وبروم چیز دیگری خارج نمیشود وآنهم ذریعهٔ عملیات ترسیب صورت میگیرد ممکن اگر ساحهٔ عملیات توسعه حاصل کند دیگر مواد وعناصر هم از آب بحر بدست می آرند .

گل و مهتاب

مجلهٔ (گل ها) راجع بیك نوع گل عجیبی چنین تشریحات داده است. در ربع اول واخیر وجوه قمر درین نبات گل رو به تکثر میگذارد ودر وقتیکه قمر بصورت هلال ویا بدر درمی آید نبات مذکور کاملاً از گل مجرد میگردد این نبات اصلاً از افریقای جنوبی بوده واز خانوادهٔ زنبق بشمار میرود ونام علمی آن (موریا اریدایدس Morea iridoides) است. یکی از علمای روحیات کلیفورنیا به اسم نلاپ این خاصیت را در گل مذکور وقتی کشف کرد که به غوامض عقل وخفایای نفس بشر مصروف بوده ودر نتیجه به کشف این مسئله موفق گردید .

شیشهٔ محکم

اخیراً از مواد کیمیاوی چنان شیشهٔ اختراع نموده اند. که اگر بمبی بوزن ۱۵۰ پاو وبفاصلهٔ ۸ فت در نزدیکی آن انفلاق نماید وپارچه های آن باین شیشه اصابت نماید آنرا شکستانده نخواهد توانست .

زهر گژدم

در اثر تجارب جدیده چنین کشف شده که عقرب‌ها خودشان را در اثر زهر خود کشته نمیتوانند چه اجساد آن‌ها طبیعةً بمقابل این زهر مقاومت میتواند.

عاج ومواد کیمیاوی

در تجارت و صنعت احتیاج مردم به عاج فزونتر گردیده و در عین حال قدرت جهت تربیهٔ فیل برای بدست آوردن عاج آن نداشتند لذا درصدد برآمدند تا مصدر جدیدی ازین رهگذر بدست آورند ازروی تجربه‌های علمی چنین ثابت نموده‌اند که مصدر اساسی عاج فیل نبوده بل موادیست که فیل آنرا تناول میکند وفیل گویا برای تولید آن حیثیت کیمیاخانهٔ طبیعی دارد که گیاها ومواد را در داخل وجود خود به عاج تحول میدهد لذا مخترعین وموجدین در اطراف این موضوع فکر کرده وبالاخره بجهت استخراج عاج مصنوعی موفقیت حاصل کردند.

رادیوی مصور یاتلویزیون لیلیه

درین اواخر راجع به استخدام آله های رؤیت از مکان دور یا رادیوی مصور یا تلویزیون حربی سخن های زیادی شنیده می شود و دول محارب می خواهند باین ذرائع و وسائل اهداف خود را خوب تحت تعرض قرار داده و حرکت دشمنان را تعقیب نمایند لذا هردولت راجع به این آله واستفاده از آن اشتیاق وهوس مخصوصی از خود نشان میدهد در ۱۹۴۰ راجع به این موضوع چنین گفته شد که مهندسین شرکت دومون میدانهای جنگ عساکر ولایات متحدهٔ امریکا راملاحظه نمودند وآله که بذریعهٔ آن میدانهای مذکور را نگریستند عبارت از جهازی بود که مناظر را ازدور نشان میداد این آله عبارت از آله های مصوره‌ایست که پوشیده ازچشم رقبا درخطوط میدان های جنگ آن را نصب نموده بودند وضباط وعساکری که در مرکز قوماندانی بودند تمام ساحهٔ قتال رابذریعهٔ آن مشاهده میتوانستند ازین آله درروز وشب ودر وقت ابرو غبار میتوانند استفاده کنند وباین آلهٔ جدید که شاخهٔ ازفروع تلویزیون است اسم نوکتو ویزیون (Noctovision) یا تلویزیون لیلیه نام نهاده‌اند امروز ازین آله در طیاره های بمب افگن و کشفیاتی و میدانهای فضائی وغیره هم کار میگیرند.

تعیین ودرجه‌بندی خونهای حیوانات

تحقیقات وتتبعاتی که در گروپ هاوانواع خون حیوانات درموسسهٔ (امپیریل وتیریتری واقع ایزاتناگر) صورت گرفته است دارای اهمیت علمی زیاد بوده ومخصوصاً تاثیر تحقیقات و کشفیات

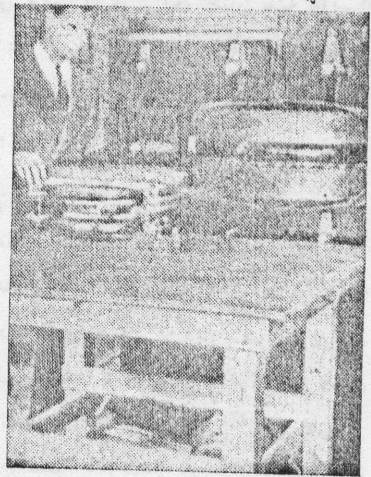
آنها در تربیهٔ انواع بهتر حیوانات خیلی مفید و مؤثر ثابت شده است در اکتشافات جدیدهٔ آنها چیزیکه بیش از همه قابلیت تذکر را دارد عبارت ازینست که خون مذکور قابلیت تزریق را در وجود انسان داشته و برعلاوه ازان عناصری را میتوان بدست آورد که در خون انسان ازان استفاده های زیادی نمود اگر این نظریه و کشف جدید آنها بیشتر صورت عمل بخود بگیرد و عمومیت یابد البته در آنصورت مشکل تهیهٔ خون برای انسانهای مجروح و مصیبت دیدهٔ جنگ مخصوصاً درینوقت بخوبی رفع شده و در نتیجه در تشکیلات بانکهای خون تغیرات و توسعهٔ زیادی صورت خواهد گرفت. نوت و یادداشتیکه جدیداً درین خصوص بمنصهٔ اشاعه گذارده شده است نشان میدهد که در خون اصناف انسان و حیوانات بالاخص در ذرات سرخ و آب آنها عناصری وجود دارد که یکی بالای دیگر تاثیرات انعکاسی تولید میکند مثلاً در خون یك صنف انسان ذراتی وجود دارد که در خون ذرات طبقهٔ دیگر انسان همان تاثیر فوق را وارد مینماید عین این وضعیت را در خون طبقات حیوانات میتوان ملاحظه نمود اما این تاثیر را در خون یك نوع و جنس طبقات متذکره نمیتوان نگریست از روی این اکتشاف نوع انسانی را میتوان بخوبی طبقه بندی نمود و همچنان امکان دارد که مسائل و موضوعات مشکل توراثت را باین طریق بخوبی حل کرد و عین همین وضعیت را به طبقات حیوانات هم میتوان تطبیق کرد.

خشك کردن مواد غذائی

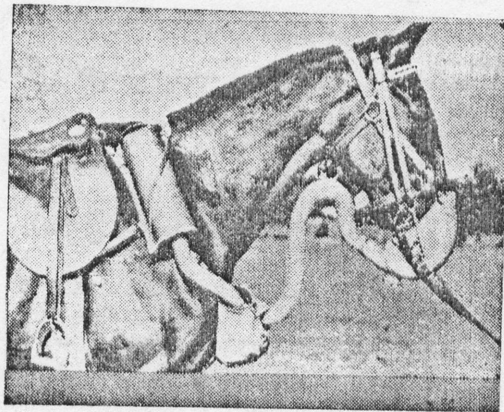
متخصصین باکترولوجی اضلاع متحدهٔ امریکا در ادارهٔ تجربه و امتحان مواد زراعتی مصروف خشك کردن البومین (سفیدی تخم) در یك اجاقی که بهترین ذریعهٔ خشك نمودن آن دانسته میشود میباشند امریکائی ها در اثنای سالهای اخیره بالاخص درین ایام جنگ پیشرفت های مهمی درین خصوص نموده اند در اثر قانون قرض و اجاره هزارها تن مواد غذائی خشك ساخته شده و برای استفادهٔ ممالك و عساکر به نقاط لازمه ارسال گردیده اند و بحر های دول متحده دائماً از میوه جات، سبزیجات و دیگر غذا های خشك شده با صول فنی استعمال می کردند.

ماشین خورد کردن اتوم

پروفیسر یونیورستی ایلینایس ولایت متحدهٔ امریکا باسم دونالد دبلیو کرست DonaldW.kerst جدیداً ماشین بیتو ترون Betotron را که برای تزئید الکترونها مورد استفاده قرار داده میشود بجهت خورد کردن اتوم ها و تولید واتیج زیاد ماشین اکسریز مورد استفاده قرار میدهد. در فوتوی جانب مقابل پروفیسر مذکور را با ماشین موصوف ملاحظ میکنید . پروفیسر مذکور یک بیتو ترونی را که دارای ۲۰ ملیون ولت است برای شعاعات اکس که دارای واتیج زیاد میباشد مفید دانسته ومیگوید باین واسطه بخوبی با وقائع خطرناک جسم میتوان مقابله نمود وستونهای شاع الکترون که ازین آله تولید میشود البته برای معالجات در آینده فواید زیادی خواهند رسانید .

ماسک اسپ

درولایات متحدهٔ امریکا برای اسپ ها چنان ماسکه هائی ساخته اند که اسپ در وقت سیر ودویدن از هوای ماسک مذکو بخوبی میتواند استفاده کند درین فوتو اسپ رادرحالیکه ماسک پوشیده ملاحظه میتوانید .

نقشه هائیکه قابلیت شستن رادارند

دروقت صلح وجنگ نقشه های آلات وادوات ، محاذات ومناطق موارد استعمال زیادی پیدامیکندومخصوصاً در زمان محاربه بیش ازدیگر اوقات احتیاجات جدی ومبرمی به آن حس میکنند دروقت صلح نقشه ها رابرروی کاغذ که بعضاً پشت آنهارا یک پارچهٔ ململ هم نصب مینمایند برنگ سیاه وسفید ویادیگر الوان تهیه مینمایند ولی ضرورت های حربی چنین تقاضا دارد که بایدنقشه ها وتصاویر جدیدی از تانک ها ، طیارها وامثال آن آماده سازند . تصور نمائید که اگر یک نقشه بدست های پر تیل در ایوریک تا نک صحرائی برای چند روز باشد

آیا چطور کثیف وخراب خواهد شد لذا خواهش جدی وضروری برای چنان نقشه هائیکه قابلیت شستن وصاف نمودن را داشته باشد خیلی حس میشد، این است که جدیداً چنان نقشه هائی ساخته اند که آنرا مانند یك دستمال دست میتوانند قات نموده و خوب بشو یند مادهٔ که ذریعهٔ آن نقشهٔ مذکور طبع گردیده عبارت از یکنوع «واتر پروف» است .

روشنی غیر مرئی

از عجیب ترین نقشه هانقشهٔ است که برای پیلوت های طیارات تهیه کرده اند مثلاً یك پیلوت طیارهٔ بمب افگن اگر بخواهد که از انگلیند بطرف میلان پرواز نماید البته در اثنای تاریکی شب اولتر از همه به نقشه که باخود دارد اعتماد خواهد نمود درینصورت برای ملاحظهٔ نقشه خود او به روشنی طبعاً احتیاج دارد ولی حسب کشف جدیدی که نموده اند او هیچ گاه باین محتاج نمیشود تا برای روشن کردن چراغ سوچ برق را بزند چه ممکن است طیارهٔ دشمن آنرا دیده و باین واسطه پیلوت در تاریکی بمقصود خود رسیده نتواند اینك پیلوت مذکور سوچ یك چراغ کوچك را که در کلاه خودش تعبیه شده زده و آنرا روشن میکند ازین چراغ روشنی غیر مرئی تابش میکند شعاع این چراغ عبارت از شعاع ماورای بنفش بوده ومشاهدهٔ آن از حدود رؤیت انسانی خارج است ولی چون ستونهای این شعاع به نقشه اصابت میکند تمام چیز های آن را مرئی میگرداند چه رنگی که در نقشه های مذکور بکار برده شده دارای چنان خاصیت میباشد که در مقابل اشعهٔ غیر مری حساسیت مخصوصی دارد .

اصول جدید بردن اشخاص

در انگلیند اعضای بتالیون صحی مجروحینی را که در اثنای مانورها وغیره جراحت می یابند باصول جدیدی از میدان برداشته و به موضع محفوظهٔ آن ها را انتقال میدهند مریض بالای نشستگاهی که بذریعهٔ تسمه ها به گرد کمر سپاهی وظیفه دار بسته شده است می نشیند این تعبیه جدید دست های برنده را آزاد و باز میگذارد بتالیون مذکور به ادوات وسامان زیادی مجهز بوده و عملیات انتقال دادن مریض باینصورت به سرعت و عجله ومصونیت کامل صورت میگیرد .

آلهٔ تعیین نقب

در این اواخر از یک آلهٔ جدید الاختراعی که مخترع آن یک افسر جوان پولیندی است در میدان جنگ استفاده های زیادی نموده اند این آله عبارت است از نشان دهندهٔ نقب که در وقت پیشرفت و تقدم موقعیت و محل نقب گذاری شده را بخوبی آشکار میگرداند. ال. تی. کوس مخترع این آله مهیا شد که متخصص ساینس در یونیورستی وارسا بوده و حیثیت عضو را در (مؤسسهٔ انجنیران برقی پولیند) دارا بود در تابستان ۱۹٤۱ و قتیکه متخصص مذکور در سکاتلیند متمرکز بود افسر بزرگتر از آن موضوع آگاه ساختن عساکر را از وجود نقب در میدان قبل از داخل شدن آنها در محل مذکور مورد بحث و مذاکره قرار داد و گفت باید آلهٔ کشف شود تا ذریعهٔ آن عساکر را از وجود نقب ها باخبر نمود همان بود که کوس در اطراف این موضوع مصروف تحقیقات علمی گردیده و پلانی برای آن طرح نمود اجرای این عمل کار آسانی نبود چه این متخصص پولیندی ذرائع و لوازم ضروریه را در دست نداشت لذا مجبور بود تا اغلب اقدامات را بدست خود عملی گرداند سرجن آدم کارب هم با او همراهی کرده برای چندین ماه دو نفر جداً مصروف زحمت و کوشش بودند امتحان های تجربوی خود را او لا در سکاتلیند به پایان رسانیده و بعد آنها در مراکز امتحان و آزمایش تجربوی برطانوی احضار شدند تا به حضور متخصصین کشف و اختراع جدید خود را نشان دهند متخصصین فوراً اهمیت اختراع او را تصدیق نموده و امر تکثیر آن را دادند تا آنکه این اختراع برای عساکر نمبر ۸ و استفادهٔ آنها فرستاده شده عساکر نمبر ۸ در وقت شروع عملیات تعرضی مهم خود از این آله استفاده های شایانی نمودند و بیل داران خود توانستند که موقعیت های نقب مذکور را کشف و آنها را جمع آوری نموده راه عبور خود را از خطر مصون سازند.

نل های چوبی در بدل نلهای فولادی

کمپنی های بزرگ نل سازی امریکا اینک در بدل نل های فولادی نلهای چوبی آماده میگردانند از این نل ها در آبروها و مواضعی که آب آنها باید خشک شود استفاده می نمایند. این نلها به عوض میخ های آهنی بواسطهٔ میخ های چوبی بطریق مخصوصی باهم اتصال میابند. نل های مذکور که مخصوص وقت ضرورت دانسته میشود بذریعهٔ عملیات کیمیاوی خوب مضبوط و با دوام ساخته شده و حسب نظریهٔ متخصصین در مقابل فساد و خرابی، صدمهٔ حشرات، وغیره لااقل ده سال مقاومت می توانند.

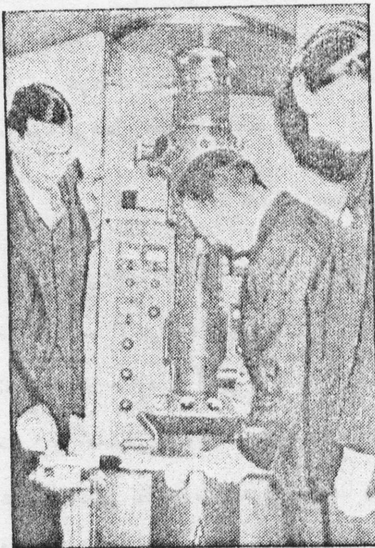
حفظ تایرها از پنچر شدن

در امریکا موترهارا باماشین های مخصوصهٔ مقناطیسی مجهز ساخته اند ماشین های مذکور ازروی سرک های شهر پارچه های فلزی، میخ وغیره رابه خود جذب نموده وبا ینطریق تایرهارا حفظ میکنند. طبق تجربهٔ جدیدی که در فلادلفیا بعمل آورده اند موتری که بااین آله مجهز بود دراثر طی نمودن فاصلهٔ دومیل راه توانست به اندازهٔ ده پاو مواد وخردوات فلزی را باخود بردارد.

طبقهٔ اپلیتون

در ۱۹۲۶ـ اپلیتون چنین کشف نمود که درارتفاع ۱۵۰ میل درفضا یك طبقهٔ وجود دارد که از آن شعاع انعکاس می نماید واین طبقه امواج کوتاه برقی را برای دور زدن در گرد زمین مساعدت می نماید، بنابران امکان براد کاست باین طبقهٔ اپلیتون مربوط دانسته میشد طبق اطلاع مجلهٔ ماهانه (منتلی ساینس نیوز) تحقیقات مزید رادیو ئی راجع به این طبقه جدیداً خیلی توسعه وانتشار حاصل کرده است وبرعلاوهٔ کشف بسا اسرار امواج رادیو وتحقیقات جدیدهٔ علمی زمینهٔ یك اختراع مهم عسکری رانیز تهیه نمود، چنانچه فعلاً دراثر مساعی وجهد زیاد اپلیتون، واتسون واٹ وسائر رفقای آن چنان رادیوئی اختراع نموده اند که ذریعهٔ آن موقعیت هارا بخود معلوم می توانند. این اختراع البته درمواقع بسیار مهمه فوائد بزرگی رسانده ودر تاریخ تمدن اهمیت بسزائی دارد.

مکر سکوپ جدید

علماء ومتخصصین یونیورستی های مقامات صنعتی مکروسکوب الکترون جدیدی تهیه دیده اند که هرچیز را به اندازهٔ ۱۰۰۰۰۰۰ برابر قطر اصلی آن بزرگ میسازد، البته دراثنای جنگ وبعد ازان این آلهٔ جدید خدمات بسیار بزرگ ومهمی برای پیشبرد ثقافت وعلم بعمل خواهد آورد.

شعاع عجیب نباتات

ازمزارع وسبزه زارها شعاع عجیب احمر درفضا تابش می نماید. ولی ما این شعاع را دراثر شعاع سبزی که از سطوح برگ ها تابش میکند دیده میتوانیم چه شعاع سبز شعاع سرخ را از چشم ما مستور میدارد. علما ومخترعین آلهٔ جدیدی اختراع نموده اند که دراثر آن این شعاع را دیده میتوانند. تحقیقات جدیدهٔ علمی ثابت نموده است که این نور افکن وثیقهٔ مهمی برای فهم افعال اجسام حیه درروی زمین دانسته میشود. هیچ جای شک وشبهه نیست که شعاع آفتاب مصدر مهم طاقت برای هر عمل طبیعی وحیوی میباشد. دراثر شعاع آفتاب برگهای نباتات حیثیت مهمترین عملیات خانه های مواد کیمیاویه را درسطح زمین داشته ودراثر آن مواد غذائیه و مواد سوخت تهیه میشود. مکلستر ومیزر دونفر ازعلمای مشهور واشنگتن میگویند که اگر شبکه های چشم ما درمقابل رنگ سبز نباتات غیرحساس میبود البته شعاع سرخ را هم دیده میتوانست. علماء قبلاً از وجود این شعاع در ترکیبات ضیائی بیخبر بودند.

سلفانیلامید وسل

درشفاخانهٔ مونت ویری نیویارک یک تعداد مسلولین را در اثر استعمال سلفانیلامید مورد تداوی قرار دادند وبه آن مقدار زیادی سلفاتیازول وسلفاپیریدین را بکار بردند ولی نتوانستند که بر باسیل سل تاثیری وارد کنند اما اخیرا درمکتب طبی شیکاگو علماء دوای دیگری را ازخاندان سلفانیلامید که باسم پرومین Promin یاد میشود بجهت معالجهٔ مسلولین بکار بردند وبالاخره دراثر تجربهٔ که به حیوانات نمودند برای آنها ثابت شد که این دوا سیر مرض را متوقف میگرداند لذا درخلال سال گذشته علماء این تجربهٔ خودرا دربارهٔ انسان ها هم عملی نمودند ونتائجی که ازان بدست آوردند قابل اعتنا وتوجه بوده ولی هنوز موفقیت کاملی در آن حاصل نکرده اند.

رابر از باقلی وجواری

مجلهٔ علمی هفته وار ولایات متحدهٔ امریکا نوشته است که در آن مملکت رابر جدیدی بهاسم نورپول Norpol اختراع نموده اند که ازیک نوع باقلی وجواری وبعضی ازروغن های نباتی ترکیب می یابد. این ماده به رابر طبیعی شباهت کامله بهم میرساند ولی بصورت کامل وبه قوهٔ آن کار داده نمیتواند رابر ترکیبی مذکور بیش از دو چند طول اصلی خود تمدد حاصل نمیتواند وحالانکه رابر اصلی شش برابر طول اصلی خودهم امتداد می یابد قدرت آن در مقابل فشار بیش از سدس قدرت رابر طبعی نیست مع ذالک دارای مقاومت بوده آب والکل در آن تاثیری

واردنمیتواند . این رابر درساختن کفش بوتها و کریهای آن وانبوبوظروف وامثال آن مورد استفاده قرار داده میشود .

کشف سیارهٔ جدید

مدیر معروف رصدخانهٔ (موراد مور) بهاسم ستراند سیارهٔ مزدوجی را ملاحظه کرده است که هر کدام گردیکدیگر گردش دارند برعلاوه ستراند درصورت هائی که ازین ستاره گرفته ملاحظه نمود که فلك آن غیر منظم بوده و در آن ها اضطراباتی رو میدهد چنانچه امثال این اضطراب درفلك اورانوس قبل از کشف نپطون هم ملاحظه شده بود، ستراند وجود این اضطرابات را بوجود سومی مربوط میداند که به یکی یا هردوی این سیاره تاثیر وارد میکند، او کتلهٔ این جسم را از کتلهٔ مشتری ١٦ مرتبه بزرگتر میگوید این کتله درگرد نجم مذکور در ٩٤ سال سنهٔ شمسی گردش دارد.

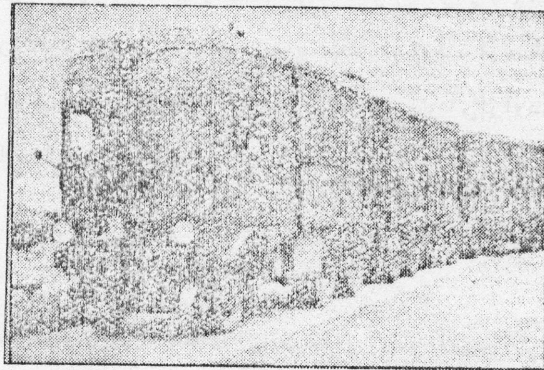
اثر جنگ ها در طعام

جنگ های گذشته تاثیر بزرگی درطعام وارد نمود ودران تحولات مهم طاری ساخته انواع جدید طعام را ابکار نمود وطرق نوینی برای آن تهیه دید. در جنگ های ناپلیون علما طریق حفظ طعام را در ظروفیکه هوا ازانها خارج شده باشد کشف کرده وباین واسطه طعام را از تعفن مدت مدیدی سالم نگاه میکردند درجنگ عمومی گذشته علمای طریقه جدیدی را جهت حفظ شیر ایجاد کردند و آنرا بنام (لبن متبخر) یاد مینمودند که در اثر عملیات مختصری آنرا به مشروب مفیدی تحول میدادند مگر درحرب امروزی آثار علم در خشك نمودن طعام از آب بصورت بزرگتر ومهمتری نمایان میشود چون عساکر در تمام قارهای زمین منتشر میباشند و اکثر کشتی ها و جهازات برای نقل عساکر و لوازم حربی مورد استفاده قرار داده میشوند بنابران ضرورت خشك نمودن طعام وارسال آن برای عساکر درمیادین مختلفه از جمله ضروریات اولیه دانسته میشود تا حمل آنها بمقدار زیاد و درمحل اندك صورت بگیرد مستر کلود ویکارد سکرتر وزارت زراعت امریکا درموضوع این کشف علمی چنین تشریحات داده است: آب جزء مهم طعام را تشکیل میدهد مثلا سه ربع تخم تازه دو ثلث گوشت و نه بر ده حصهٔ فواکه وسبزیجات از آب تشکیل می یابد پس نقل دادن مواد مذکور با آنچه آبیکه دارند در صحرای جنگ مشکل وبرعلاوه بیفایده میباشد بنابران تجارب و کشفیات جدیده علمی درنقل مواد مذکو در حالیکه از آب مجز اگردیده باشند خیلی مفید ثابت شده و امروز بمقدار زیاد گوشت ها، سبزیجات ، تخم ها فواکه وشیر را بعد از خشك نمودن بمیدانهای جنگ میفرستند و در آنجا بعد از کمترین عملیات ممزوج نمودن با آب بصرف میرسانند.

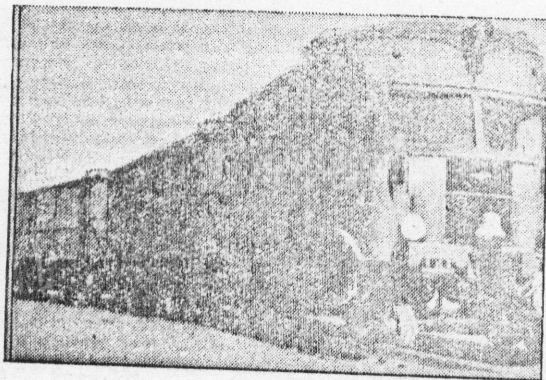
خارج کردن هوا ازطعامهای خشك شده

مستر ادوارد ستی تینس Mr. Edward RStetinis به کمیتهٔ سیاسیات خارجهٔ مجلس سنا در واشنگتن اختراع جدید خودرا راجع بهخارج کردن هوا ازموادغذائیه وجادادن مقدار زیاد آن ها بهموضع کم معرفی نمود بهذریعه این اختراع از ۳۵ الی ۸۶ فیصد موضع جهازات جهت انتقال مواد غذائی در ماورای بحار خالی بوده ودر آن مواد بیشتری رامیتوانند بگنجانند طوریکه مسترستی تینس بیان نموده اصول جدید او برعلاوه درحفظ مواد غذائی بیشتر مفید بوده و قابلیت غذائی آن رانسبت بهآن موادی که بطریق دیگری خشك میگردد بخوبی حفظ میکنند.
درهمان فابریکه هائیکه ماشین گن های کوچك میسازند ظروف مخصوصی کهازهواخالی باشند جهت این کار آماده میکنند.

هم ریل هم موتر

در امریکا جهت امور ترانسپورت چنان موترهائی را بروی کار آورده اند که در تاریخ مناقلات سابقه نداشته واز آنهم کار ریل را بالای خط آهن و کار موتر را برروی سرك میگیرند و این موتر را بنام (اتوریلر) یاد میکنند.❀

❀ اتوریلر دارای یك لوکوموتیف و دو واگون بزرگ میباشد و مجموعاً ۴۲ عرابه داشته وبالای معابر بزرگ ذریعه عراده وبالای خط آهن بواسطه عراده های مخصوص آهنی خود تردد دارد اگر بالای سرك تردد کند عرابه های ریلی آن و اگر بالای خط آهن روان باشد عرابه های رابری آن برداشته میشود.

ماشین جدید رادیو جهت معلوم کردن وضعیت جوی

برای معلوم کردن وضعیت جوی ماشین جدید رادیو اختراع نموده اند که ذریعهٔ آن وضعیت هوا ازمقامات مرتفع براد کاست میشود . این ماشین عبارت از تیوب مخصوص ترانسمیتر رادیوست که حدود برود کاست آن (۲۰۰ میل) میباشد ، درماشین مذکور یك بالونیکه از هلیم مملو شده تعبیه گردیده وبا آن درهوا بلند میشود چون بالون مذکور به ارتفاع (۶۰۰۰ فت) درهوا بلند گردید ازهم پاره میشود وماشین رادیو که دربین آن میباشد بطرف زمین ذریعهٔ یك پاراشوت فرود می آید ولی دراثنای فرود آمدن اندازه ووضعیت رطوبت هوا ، میزان حرارت وفشار آنرا مسلسلاً براد کاست نموده وریکارد های آنرا خود بخود منتشر میسازد . ازهنگام اختراع تیلگراف به بعد این ماشین ازمهمترین ماشین های میخانیکی بوده ودراثر آن ازاوضاع جوی معلومات واطلاعات بسیار کاملی بدست می آرند .

تیل ازملخ

عساکر رومل درصحرای لیبیا یك مقدار زیاد ملخ های آن موضع را جمع آوری کرده وبه جرمنی فرستادند ، در جرمنی از حشرات موصوفه یك نوع تیلی بدست آوردند که برای صاف نمودن ساعت های دیواری وغیره خیلی مفید ثابت گردید . طوریکه معلوم نموده اند تیل ملخ برای رنگ کردن پرزه های نازك و نفیس ادوات کوچك ماشین فوائد زیادی دارد . بعدازان که بهاصول مخصوصه ازین حشره تیل بدست آوردند آنرا تصفیه نموده وتا ۱۲ ماه دیگرهم میتوانند بخوبی ازان استفاده نمایند . تیل مذکور ازحیث رنگ ، خاصیت وبو هم نسبت بدیگر تیل ها فوقیت دارد . بعدازآنکه ازحشره تیلش را استخراج نمودند خود آنراهم مورد استفاده قرار میدهند باینطریق که آنها را تحت فشار قرار داده وازان کیك های زیادی آماده میکنند وبعدازعوض حبوبات ودانه ها بخوراك طیور خانگی ودیگر مرغها میرسانند .

سیت های ایستاده

برای اینکه درموتورها وترام‌ها به تعداد بیشتر اشخاص گنجانیده شود اخیراً درواشنگتن ودیگر شهرهای امریکائی ابداع خوبی نموده‌اند باینطریق که سیت‌های ایستاده دربین موتر ها وترام‌هاتعبیه کرده‌اند سیتهای مذکور ازهمدیگر ۱۸ـ انچ فاصله داشته و شخص میتواند که از دستك‌های مخصوصی محکم گرفته وپاهای خودرا به‌دسته های مخصوص پا محکم نوده و بالای سیت‌های مذکور بنشیند و بدون تکلیف حرکت نماید .

تعیین جنس چوچهٔ مرغ

مس دورتی هوگ صبیهٔ ۲۵ ساله یکی از دهاقین که اینك درلندن مصروف تعیین جنس چوچه‌های مرغ می باشد شهرت بزرگ علمی داشته ودرین‌زمینه تحقیقات عمیقهٔ نموده است‌اومیتواند که‌دریك‌روز جنسیت ۴۰۰۰ چوچهٔ نوبر آمده ازتخم‌را بذریعهٔ این آلهٔ جدیده که اختراع نموده اند تعیین نماید طوریکه تحقیقات علمی نشان میدهد اولین‌مرتبه چینی‌ها از روی نوعیت پرورنگ‌دروجودچوچه‌های نوبر آمده‌جنسیت مرغ رابه‌خودمعلوم‌میکردندولی این‌عمل‌فیصد صد قناعت‌بخش و کامیا بانه نبود . جاپانی‌هااصول‌چین‌رادرین خصوص تعقیب کرده‌و آنرا اصلاح نموده و ترقی دادند و آنها بودند که درین زمینه تخصص وشهرت‌دنیائی حاصل کردند . ولی حسب اصول جدیدهٔ علمی طوریکه درین فوتوملاحظه مینمائید امروز انگلیس هاهم اهمیت‌وتاثیر آن‌را در یافته‌اند وجنسیت آنهارابخودمعلوم کرده وبعدچوچه‌های ماده‌را به‌نسبت تخم تربیه میکنند وچون تربیهٔ چوچه‌های نردراثر بحران مادی ومخارج زیاد تکلیف دارد بنابران ازان صرف نظرنموده‌اند

کشتی جدید رابری برای نجات

برای نجات عمله و پیلوت طیاره جدیداً کشتی نجات رابری اختراع نموده‌اند که درهنگام سقوط طیاره در بحر کشتی مذکور بصورت اتوماتیکی به مجرد تماس به آب بحر از حصهٔ دم طیاره بیرون میشود صورت عملیات آن باینطریق است که چون آب داخل طیاره گردید آن زمان یك سوچ مخصوص بصورت اتوماتیکی کار نموده و غاز کاربن دای اکساید را از یك موضوع که در آن جا جمع آوری گردیده است خارج مینماید این دروازهٔ غاز یك اطاق دیگر را میکشاید به مجرد باز شدن دروازه کشتی رابری خود بخود بسطح آب بیرون میگردد کشتی مذکور بروی یك صفحهٔ هموار که به صندوق کوچکی شباهت دارد بیرون کشیده میشود چون پیلوت طیاره در هوا بوده و ذریعهٔ پاراشوت فرود می آید و در بحر کشتی رابری مذکور را ملاحظه میکند سلندر و پردهٔ پاراشوت را بطرف آن متوجه میسازد تا پاراشوت طرف کشتی نجات روان گردد چون به آب مواصلت جست آنوقت یك کشتی نجات رابری خیلی مساعدی باخود خواهد داشت و باین ذریعهٔ منتظر کشتی بزرگ خواهد بود تا اورا از بحر بردارد .

چراغ نجات

یکی از بزرگترین ابتکارات جنگ همانا چراغ سرخی است که جدیداً آن را تهیه دیده و در جاکت نجات نصب نموده‌اند. مخترع این آله مستر و دمتخصص معروف است که نسبت باین چراغ خود شهرت تمامی حاصل کرد، وقتیکه سوچ این چراغ در آب زده شود فوراً وضعیت عملهٔ بحری را که در آب بوده و باید نجات داده شوند نشان میدهد، قبلا یك تعداد زیاد اشخاص در اثر نبودن این آله و عدم تعین صحیح موقعیت آن ها در تاریکی بحر هلاك میشدند ولی اختراع این چراغ جدید خیلی مفید ثابت شده است

توپ جدید بحری

در اداره بحریه ولایات
متحده امریکا توپ جدیدی مورد
استفاده قرار داده شده است که
توپچی آن میتواند باوجود اخلاف
سرعت پرواز خود و دشمن به فیر
آن مبادرت ورزیده بطیاره دشمن
خساره وتلفات سنگین وارد کند
اگر طیاره دشمن بااین طیاره یك
سرعت پرواز کند البته در آنوقت
توپچی نشان پیش رو وعقب توپ را بیك هدف برابر نموده وفیر خواهد کرد ولی اگر طیاره دشمن
ازین طیاره سریعتر ویاسست تر پرواز نماید در آنصورت توپچی مجبور میشود که بذریعه
یك حلقه مخصوص جانب متقابل ویاعقب خودرا هدف تعرض قرار دهد، طیاره هائیکه بفاصله
۲۰۰ میل بحری پیشتر یاپس تر پرواز داشته باشند بواسطه یك حلقه بیرونی تحت تعرض
وحملهٔ این توپ جدید قرار می یابند، رو یهمرفته طوریکه ملاحظه میکنید این توپ از جدید ترین
توپیست که در طیارات قوهٔ بحری اتازونی تازه بکار انداخته شده است.

مادر ها و دخانیات

از عادات مرذوله وپستی که اینك در بین فامیلی های طبقه عالیه و متوسط وحتی دانیه
شیوع پیدا کرده اعتیاد خانم ها به سگرت است درصورتیکه این عمل برای مرد ها مضر باشد
البته برای زنها اضرار آن دو چند خواهد بود، نقائص آن ازمادر به طفل سرایت میکند.
دکتور هاریس برامان استاد جامعهٔ فلادلفیای امریکا بحضور (جمعیت طبیهٔ امریکائی) اظهار
نمود که اطفال مادران دخانی دارای چنان وجودی میباشند که برای تدخین استعداد زیاد
حاصل میکنند وخون آنها درحالیکه در بطن مادران خود میباشند وهمچنان از پستان مادر نیکوتین
را امتصاص می نمایند عالم مذکور تجربهٔ خودرا در بارهٔ (۵۵) مادر عملی گردانید که بعضی از آن
روزانه بین یك و چهار سیگار و جمعی بین ۵ و ۱۰ سیگار و دستهٔ دیگر بین ۱۱ و ۲۰ سیگار
میکشیدند وازتحقیقات عالم موصوف این مسئله با ثبات رسیده است که درخون اطفال زنهای
مذکور مقداری از نکوتین وجود دارد وچون اطفال مذکور بسن تدخین رسیدند آنوقت برای
برآوردن این احتیاج خود که در وقت جنین وشیر خوارگی به آن عادت گرفته اند طبعاً

به‌دخانیات میل خواهند نمود . این است که علمای امریکا زن هارا جداً ازاعتیاد به‌دخانیات ممانعت می نمایند .

غدهٔ ذکاء

فورنوف راجع به‌غده‌ها وعلاقهٔ آن به اطالهٔ عمر و تجدید شباب ابحاث زیادی دارد که تابحال مورد تتبع وشك وریب علما قرار گرفته است اخیراً او غدهٔ را کشف کرده است که به‌ذکاء شخص وغباوت آن تاثیر مهمی وارد میکند . موضع این غده درمقدم عنق اسفل تعیین شده است اومیگوید : «ممکن است بدون مبالغه گفته شود که موجودیت ذکاء ویاعدم آن تنها به‌این غده ارتباط دارد . اگر غدهٔ مذکور درافراز خود اسراف نماید نتیجهٔ آن جنونی است که باذکا مصحوب میباشد وخمود غدهٔ مذکور غباوت وکندذهنی رابارمی آورد وباین دوعارضه اعراض جسمانیه ازقبیل افتیدن مو، چین افتیدن بچهره و یادست هم توام است اهمیت این غده درسن صباوت وشباب الی منتصف عمر دانسته میشود مگر بعد ازان درافرازات آن اثر مهمی وجود ندارد بهرصورت معروف است که نموی ذکاء درسن طفولیت بیشتر بوده ودر بین ۱۵ و ۲۰ هم آثار آن معلوم میشود ولی بعدازان مظاهر ذکا به تجربه ، خبرت ، درس و ثقافت و تمرن به‌تفکیر مربوط است .

خطر ازعطسه

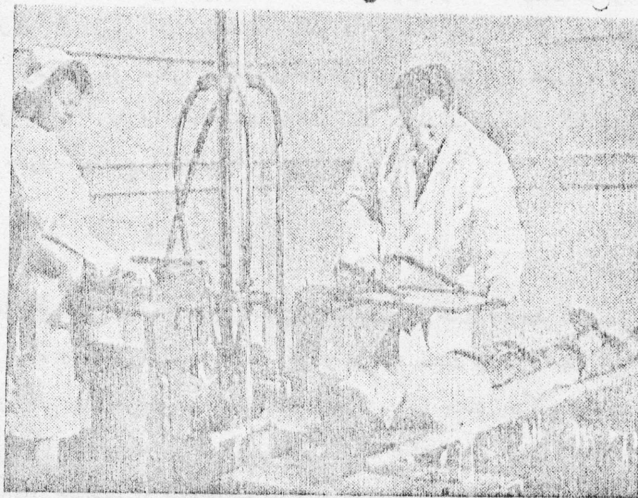
میدانید که اگر انسان دروقت عطسه زدن دستمالی درمقابل دهن خودنگیرد چه مخاطراتی ازین وضعیت برای دیگران پیش خواهد شد ؟ جدیداً کاریگران ازقطرات ومواد منتشره ازدهان درهنگام عطسه زدن فوتو ها گرفته اند . عین این نوع فوتو گرافیها در انگلستان هم صورت گرفته است . نتیجهٔ تحقیقات آنها را مجله عامی چنین نشر نموده : اگر یك بشقاب صاف وپاك رابه فاصلهٔ ۳ فت در مقابل دهان کسیکه عطسه میزند بگیرید در آن صورت به‌تعداد ۱۹۰۰۰ کولونی بکتریا در روی آن تشکیل یافته واگر در مقابل دهان دستمال گرفته شود البته تعداد این کولونی به‌مقدار خیلی محدود خواهد بود چنانچه اغلباً تعداد کولونی مذکور به‌یکی بالغ شده بود . عدهٔ از محققین دیگر انگلیسی چنین کشف نموده‌اند که‌اگر انسان بشدت عطسه بزند به تعداد ۱۰۰۰۰۰ بکتریا بهمراه ذرات عطسه منتشر میگردد واین بکتریاها میتوانند که درهوای خاموش یك اطاق به‌اندازه بیش ازیك دقیقه توقف نمایند ولی تقریباً به‌تعداد ۴۰۰۰ آن میتوانند که برای نیم ساعت هم درهوای یك اطاق گردش وهوابازی نمایند . ازین رومعلوم میشود در یك اطاق بعد ازعطسه زدن برای نیم ساعت هم خطرات امراض مسری متصور است .

کشف عجیب در جراحی

در اغلب مقامات طبی و بیولوجی اشخاص زیادی مصروف تحقیقات وتتبع میباشند تامادهٔ را کشف نمایند که جراحت هارا به زودی در اثر آن معالجه کنند مثلاً در انگلستان مادهٔ را مورد تجربه قرار داده اند موسوم به (اپیکو تان) که آنرا از گوساله هنگامیکه در رحم مادر میباشد به دست میارند و برای معالجهٔ مجروحینیکه درمحاربه شدیداً جراحت برداشته اند بکار میبرند. یکی از اطباء شهر سنسناتی امریکا چنین کشف کرده است که انساج موضع جراحت در اثر فعل جرح مادهٔ از خود بیرون میکنند که در معالجهٔ آن تاثیر بزرگی دارد. در مجلهٔ مشهورهٔ نیچر چنین نوشته شده است که دوائر طبیهٔ عسکری برطانیه در قدس باشتراک علمای دارالعلوم عبریه چنین کشف نموده اند که در قلب چوچه های یك نوع مرغ بهاسم (کتا کیت) مادهٔ وجود دارد که در نموی سریعانهٔ انساج موضع جراحت تأثیر عجیبی وارد میکند و ممکن است که این ماده را از قلب چوچه های مرغ وسائر حیوانات، سگ ها، گوسفند، گاو و خرگوش بدست آرند چنانچه این ماده را به مجروحین میدان جنگ مورد استفاده قرار داده و فوائد بسیار مهمی ازان بر داشتند. این ماده در قلب اغلب حیوانات بزرگ هم وجود دارد. طریق تحصیل آن با طریق تحصیل هورمون شباهت داشته و بعد با دواهای کیماوی آنرا ممزوج میسازند.

ماشین اکسریز قابل حمل

اخیراً در میدانهای جنگ چنین ماشین های قابل حمل اکسریز را انتقال داده اند که در معالجه وتداوی بیماران از آنها استفاده های زیادی نموده اند فوتوئی را که در ینجا ملاحظه می نمائید یکی از ماشین های موصوف را نشان میدهد که در میدان جنگ

تونس از آن فواید بسیار بزرگی بدست آورده اند.

ازمهمترین ابتکارات صحی

درین اواخر ذریعهٔ رادیوی بی، بی، سی، برادکاست عجیبی که شنوندگان ماورای بحار هم آنرا استماع نمودند صورت گرفت واین برادکاست درتاریخ طب و رادیو البته بی سابقه دانسته میشود داکتر ویدل Weddell متخصص معروف طب ذریعه رادیوی مذکور ازآواز عضلات شخص مجروح نمایش ذیل رابرای همه نشان داد؛ ناطق رادیوی مذکور بیان نمود که تولید صدمه ها وجراحت ها به اعصاب خیلی عمومیت دارد واین وضعیت مخصوصاً دروقت جنگ بیشتر اتفاق می افتد لذا دروقت حدوث حادثه این مسئله خیلی ضروری ومهم است که باید بدانند وبخود معلوم نمایند که آیا به اعصاب صدمه رسیده یاقطع شده ویا سالم میباشند. برای این عمل متخصصین آلهٔ را اختراع نموده اند که ریکارد عکس العمل های عضلات رامعلوم می نماید وبعد آواز هارا جمع نموده وازان صدائی تولید میشود که بذریعه لود سپیکر آن را میتوان بلند تر بسط و توسعه داد. از روی تجاربی که نموده اند چنین معلوم میشود که آواز های مذکور درصورت صدمه دیدن، قطع شدن ویا سالم ماندن اعصاب ازهمدیگر اختلاف حاصل میکند پس ازاظهار این نظریه علمی و تجربوی موقع نمایش فرارسید. مریض عبارت ازسپاهی بود که ذریعهٔ اصابت گلولهٔ تفنگ به بازو صدمه دیده بوداولاً بازوی صدمه دیده راذریعهٔ دوای بیهوش کننده انجکسیون نمودند، سوزن درخود عصب داخل کرده شدوآوازی که ازین عمل تولیدشد ریکار دگردید. پس از آن سوزن مذکور را از آنجا بیرون کردند وبار دیگر به بازوی مذکور در موضع غیر عصب مانند اول سوزن رافرو بردند وآوازیکه به این واسطه شنیده شد ثبت گردید، برادکاستی که ازین دوآواز بعمل آمد بصورت واضح اختلاف آن هارا نشان داد.

فتح درد

بعضاً دردها وناخوشی های غیرقابل معالجه چنان انسان را تکلیف وزحمت میدهد که تحمل آن از عهدهٔ انسان بیرون بوده ومریض اغلبا مرگ راهزار مرتبه نسبت به درد مذکور ترجیح میدهد. اطباء چنان دواهائی برای مریض تهیه میکنند که درد را برای چندی تسکین میدهد ولی فعلاً اطباء و متخصصین میگویند که مریض و بیماراً نیکه به امراض نا قابل علاج مبتلا هستند اینك در اثر ابتکار جدیدی که نموده اندمیتوانند روز های مدیدی بدون دوا ویاحس درد زندگانی کنند. هریك تحریك درد ذریعهٔ عصب هرموضعی که در آن درد تولیدمیشود حس میگردد وفوراً ازراه نخاع شوکی که دربین ستون فقرات است به دماغ انتقال داده میشود.

اینك جراح بهاصول جدیدراه انتقال این دردرابهدماغ حسب اصول جدید خودقطع می نماید. عملیات مذکور عیناً درآن محلی صورت میگیرد که اعصاب همان موضع درد دار داخل ستون نخاع شوکی میشود. اجرای این عمل البته مهارت فوق العاده بکار دارد چه باید عصب حسی قطع شود نه دیگر عصب. مریض ازدیگر چیز به استثنای عدم حس درد از آن موضع وهمچنان عدم حس گرمی وسردی محروم نمیشود.

(ترومبین برای متوقف ساختن جریان خون)

ترومبین عامل طبیعی برای متوقف ساختن جریان خون میباشدودر روسیه کثیرالاستعمال است بذریعهٔ آن نزف الدم را ازجراحت های مدهش وغیره اصلاح مینمایند. «بوریس کیر دیاشوف» متخصص روسی فوایدزیادی از آن ذکرمیکند. در ۱۹٤۱ دردارالعلوم های مسکو دراطراف این ماده بحث وتحقیقات زیادی بعمل آوردند مادهٔ مذکور چون باخون امتزاج حاصل کند فورا آن را دربین ۳و۵ ثانیه منجمدمیگرداند. بعد ازآنکه تجارب ایشان دربارهٔ حیوانات کامیابانه صورت گرفت استخراج این مادهرا فزونتر گردانیده واینك درشفاخانهها استعمال آن را زیادت بخشیدهاند. پارچههای بم دربین مخ دونفرعسکر فرورفته و آنها را مضطرب گردانیده بود جراح ملاحظه کرد که اگرپارچههای مذکوررا بیرون کند فوراً جریان خون صورت خواهدگرفت جراح باوجود آن پس ازاستخراج پارچههای بم برای مسدود ساختن جریان خون ازترومبین کارگرفت وموفقیت حاصل کرد دردیگرعملیات هم استفادههای مهمی از ان نمودند تاثیرترومبین باتاثیرانجماد طبیعی خون فرق ندارد وازان برای مریض ضرر ونقصان هم عاید نمیشود.

خون گاو درعوض خون انسان

درجامعهٔ هارورد امریکاالان برای کشف مصدر جدیدی جهت توریدخون برای مرض مجروحین مصروف بحث وتحقیقات علمی میباشند اینتجارب بهتهیهٔ یك نوع پلازما که ازخون گاوگرفتهمیشود منحصر ومربوط بوده وآن را دربدلخون انسانمورد استفاده قرار میدهند مخترع این طریقه ادوین کوهن متخصص دار العلوم هارورد در کیمیای حیویه دانسته میشود ولیصورت تجربههای اوتابحال سری ازاسرارحربی بوده وکسی نسبت بهآن اطلاع ندارد او دربارهٔ ۲۷۱٤ محبوس مریض تجارب خودرا عملی نموده وموفقیتهای زیادی ازان برداشتهاست ودرضمن اعلامیهٔ کهدراینخصوص نشرنموده چنین متذکر شدهاست: خون گاونسبت بخون انسان درعلاج مرضیوبیماران بیشترمفید ومؤثر ثابت گردیدهاست حفظ پلازمای بشری مراقبت زیاد داشته وحرارت مخصوص ومعینی بکاردارد وحالانکه درخون گاو این مسئله رعایت نمیشود

وقیودی ندارد، هرساله ملیونها گیلن خون گاوهای مذبوحه را برای این مقصد تهیه وجمع آوری می نمایند بعدازین مورد استعمال این ماده متزاید خواهد شد .

ویتامین ها و نموی استخوان

درسنوات اخیره انواع جدیده ومتعددی از ویتامین ها کشف نموده اند ولی درایجاد و کشف اسبابی که این موادرا برای صحت انسان دارای قیمت اساسی ومهم گردانده هنوز تقدم مهمی نکرده اند وتا به حال عمل مخصوص آنهارا با تاثیر لازمهٔ آن دروجود بصورت دقیقی بخود معلوم ننموده اند هر کشف جدید عمل مخصوصی از ویتامین معینی را در جسم نشان میدهد لذا هر کشف وایجاد دارای تاثیر بزرگی میباشد واصول مقاومت باامراض را نشان داده و بر علاوه راه بحث جدیدرا بیشتر روشن میگردانند اخیراسرادوارد ملدینبی یك عمل ویتامین الف را که خیلی اهمیت دارد تازه کشف نموده وچنین دریافته است که اگر حیوانات صغیره به مواد غذائی عادی بدون ویتامین الف و کاروتین تغذیه شوند در استخوانهای انسان اختلال وتشویشی پیش شده و بعضی ازاجزای آن نسبت به اجزای دیگر به سرعت نمو می نماید استخوانها دارای ترکیب دقیقی است مثلا فقرات پشت خشن ودرشت میگردد وحالانکه اطراف آن زائل شده وخیلی نازك میگردند و این عمل درنموی استخوان جمجمه ومخصوصاً استخوان های تحتانی آن تاثیرات بزرگی وارد میکند وبعضی ازاعصاب را تحت فشار گرفته واعصاب مذکور را در اثنای مرور بسوی مخ از کار می اندازد. چنین تجربه وتحقیق شده است که عصب هشتم یعنی عصب سامعه دراثر نموی استخوانی که دراسفل جمجمه واقع است مخصوصاً متاثر میشود ویك حصهٔ مخصوص این عصب سامعه خراب گردیده ودراثر فشار زیاد استخوان نامیهٔ حیوان به حادثهٔ کری مبتلا میگردد اگر نموی این استخوان بیشتر هم زیادت و توسعه حاصل کند جزء دیگر آن عصب هم خراب شده آن وقت حیوان حرکات خودرابه رستی ندانسته وسر آن در اثنای رفتار این طرف و آن طرف به حرکت می آید و همچنان دیگر اعصاب حس تحت تاثیر واقع شده و عصب باصره از کار مانده بالاخره حادثهٔ کوری بانسان رومیدهد و بعضا عصب شامه هم بی حس شده و تمام این عوارض دراثر فشار زیاد بزرگی نموی استخوان رومیدهد، چون عصب سامعه مخصوصاً به نقص ویتامین الف متاثر میگردد لذا باین لحاظ کری هم بانسان پیش میشود وچون ویتامین الف و دال در طبیعت مشترکا توزیع شده اند ودرتخم ، شیر، چربی حیوانات وماهی وجود دارند و وظیفهٔ ویتامین تکلیس وسخت ساختن عظام نامیه است پس ازین معلوم میشود که وظیفهٔ یکی تنظیم واز دیگر تقویهٔ استخوان هاست وازین لحاظ جدیدا چنین کشف شده است که روغن ماهی چون دارای هر دوماده است لذا هم استخوانها را محکم وقوی وهم ازحیث حجم وشکل متناسب ومنتظم میگرداند وجسم به آن احتیاج شدید دارد .

مصدر جدید برای ویتامین الف

مجلهٔ ساینس امریکائی از روغن ماهی بال نقل عجیبی ذکر کرده است ، می نویسد که در روغن این حیوان مادهٔ باسم کیتول kitol وجود دارد و مادهٔ مذکور در اثر گرم شدن به حرارت ۵۰۰ درجهٔ سنتی گرید به ویتامین الف تحول می یابد . تا به حال کسی ازین خصوصیت روغن ماهی مذکور اطلاع نداشت و خود حیوان هم نمیتواند که به داخل وجود خود این ماده را به ویتامین الف تحول بدهد . این روغن در جگر ماهی مذکور و انواع دیگر روغن های ماهی موجود میباشد .

طریقهٔ جدید برای مقاومت انفلوانزا

در محل تحقیقات علمی وزارت بحریهٔ امریکا برای مقاومت انفلوانزا اصول جدیدی کشف کرده اند بدینطریق که از خون اسپ یك مادهٔ را گرفته و بعد بر آن چیز دیگری اضافه میکنند و ذریعهٔ استنشاق آن با انفلوانزا مقاومت مینمایند .

امواج برقی دماغ در قضیهٔ قتل

جریدهٔ تائمز لندن و مجلهٔ طبیه قصهٔ راجع به محاکمهٔ یك عسکر جهت فیر تفنگچه بر شخص و اظهار او باینطور که قبل از فیر حادثه در دماغ او حالتی رو داده و خودش از جریان واقعه اطلاع ندارد تشریحات میدهد : ظاهراً در قضیهٔ مذکور شواهدی وجود نداشت لذا محکمه شهادت چند نفر اشخاص خبیر را نسبت باین حادثه که در دماغ متهم یك نوع امواج برقی بصورت شاذ و نادری تولید میشود قبول کرد ، بعد از آن در محکمه به قتل یك حیوان وحشی متهم قرار داده شد ، بالاخره اشخاص محکمه باین مسئله اعتراف نمودند که او به حالتی شبیه به صرع مبتلا بوده و اضطرابی در دماغش تولید میشود لذا او را در مقابل آلهٔ تسجیل امواج برقی دماغ آوردند و اشخاص دانسته میگفتند که صرع از روی امواج برقی دماغ خوبی تشخیص نمیشود ولی بعضی از علماء امریکا در ینموضوع با علمای انگلستان موافقت نظر ندارند در جامعهٔ هارورد امریکا دو طبیب مدقق باسم جبز و لینوکس وجود داشته و اینها در کشف صرع مخفی و استناد آن با امواج برقی دماغ استطاعت دارند . باری اگر دقت رود معلوم میشود که موضوع (قوای برقی در دماغ) از مهمترین مباحث علمی طب جدید است و از تجاربی که جدیداً نموده اند این حقیقت کشف شده است که در دماغ انسان در وقت بیداری یك نوع تظاهرات برقیه تولید میشود و بین ضربهای تموجیهٔ برقی دماغ تمیز واضحی هم داده اند بعد خواکشف نمایند که آیا این نشاط برقی در وقت خاموش شدن نشاط بیداری دماغ باقی میماند یا نه . جبز مذکور چنین اثبات نمود که اصابت صرع با ظهور یك نوع

امواج توأم است وقبل از حدوث نوبت آن امواج تشبیهٔ مذکور از حدوث عارضه اطلاع میدهد وقبل ازین امواج اعراض جسمانیه هم رومیدهد که از نزدیک بودن نوبت صرع اشاره میکند هنوز ازین موضوع درناحیهٔ جنائیه بصورت کاملی استفاده نمیتوانند و این مسئله که مجرم در وقت ارتکاب جرم آیا باین عارضه مبتلا شده است یانه مشکوک است ولی از روی سجل امواج برقی دماغ معلوم شده است که درونت ارتکاب جرم این حالت روداده باشد .

امتحان جدید برای حمل

درشفاخانهٔ مشهور نیویارک اطباء ومدققین برای امتحان حمل اسلوب جدیدی راکه خیلی مثبت است تجربه نموده اند واسلوب مذکور رادر ۹۷ فیصد حوادث کامیاب دانسته اند مجلهٔ هفته وارعلمی چنین نگاشته است که: طبیب وممتحن درظرف دو ساعت بحداقل وشش ساعت بحد اکثر میتواند بداند که آیازن حامله است یانه وحالانکه قبلاً اثبات حمل از ۲ الی ٤ روز رادر برمیگرفت کاشف این طریقهٔ جدید امتحان نودرا درعوض خرگوش بموشها تجربه نموده چه خرگوشها هر کدام تقریبا یک پوند قیمت داشته وتحصیل آنها مشکل است وهم چنان حفاظهٔ موش ها درعملیات خانه نسبت بخرگوش هاسهل است . اصول عملیات جدیده آنست که کاشف مذکور ازمفرز ات گرد های حامله ماده را بدست آورده وآنرا در وجود موش کوچک انجکسیون مینماید این ماده دراوقیهٔ دمویهٔ تخمدان موش احتقانی بروی کار می آوردواین عمل قبل از انقضای دوساعت صورت میگیرد کاشف موصوف در ۹٤۸ حالت این عمل راتجربه کرد ودر ۹۷ فیصد آن بطور صحیح راجع بحمل معرفت حاصل نمودواگر زن حامله نباشد البته عدم تاثیر آن بزودی وبدون تردید معلوم خواهد شد . این کشف در حالات نموی جنین درخارج رحم واجرای عملیات جراحی برای نجات مادر خیلی مفید وموثر است . (انتهی)

د کال مهم وقایع

په ۱۳۲۲ کښې

لیکونکی « نظامی »

د لوی خدای په فضل او مرحمت، د حکومت په ښه پاملرنه او کیاست، د پښتون ملت په پښتنواله او هواددوستی او مخصوصاً د اعلیحضرت المتوکل علی الله محمد ظاهرشاه په ښونیاتو زمونږ گران هواد او ښکلی مینی په ۱۳۲۲ کښې هم لکه تیر کلو نه د سعادت او راحت په رڼا کښې شپې ورځې تیرې کړې، او ملت و حکومت د صمیمی ملګر تیا او یو والی په اثر کښې ئې د هر راز مادی او معنوی ښېګڼو استقبال وکړ.

نو لوی خدای ته د پر شکرونه دی چه په دغسې وخت او دغسې حال کښې چه د دنیا په لمنو د جنګ او جګړو اور ونه لګېدلی دی او مونږ هم د بشریت او دنیا په عمومی دردو غم کړېږو بیا هم په دې هواد کښې نه تر سره امن او قراری وینو او د خپلی کلکی بی طرفی او د صلح غوښتونکو مشرانو په زیار له هر راز ناوړو پېښو څخه ژغورل شوی یو او د دنیا آرامی او سعادت له لوی څښتن څخه غواړو.

ښاغلی یار محمد خان « نظامی »

وروسته تردې چه دغه لوی نعمت ته د شکر او قدر په ستر که گورو او دغه ستره نیکمرغی د هر راز ستاینلو وړ بولو، اوس د کال هغه مهم وقایع چه په رسمی اجرا آتو کښې نه راغلی د خپل تاریخ په ترتیب ښاغلو لوستونکو ته ښیو او بیا له لوی خدای څخه د خپل گران او ښکلی هواد هر راز سعادت او هر ډول مادی او معنوی ترقیات غواړو چه په راتلو نکو کلو کښې هم د خپلو پوهو مشرانو او واکوالانو په زیار او کوښښ په هره خوا کښې ښکاره پرمخ تګ وگورو.

شاهانه او زه توجه د مملکت

زرغون تیا او سمسو ر تیا ته

زمونږ خواخوږی اوملت پرور تولواک المتوکل علی الله اعلیحضرت محمدظاهرشاه ، لکه چه د تولوملی اومملکتی شئونو او ترقیو سره علاقه او دزړه مینه لری ، دخپل هواد زرغونیدو او سمسوریدوته هم مخصوصه توجه لری او برسیره پدې چه هر کال په دې مناسبت رسمی مقاماتوته اوامر صادروی ، خپل وفادار ملت ته هم ارشادات اوتوصیه کوی ، او ددې توصیې اوشاهانه ارشاداتو په اثر زمونږ مملکت ورځ پهورځ سمسور اوزرغون لیدل کیږی او دمملکت په تولو نقاطو کښې دز میندارانو له خوا نیالگی ایښودل کیږی ، سږ کال لکه تیر کلونه د کال په لمړی ورځ دهمایونی اعلیحضرت لهخوا تولونایب الحکومگیو اواعلی حکومتونو اولویو حکومتوته داهالیو په عنوان متحدالمال فرمانونه صادرشوه چه په هغو کښې ئې دنیالگیو کښینولو په شاوخوا کښې خپل وفادار ملت ته تاکید اوتوصیه فرمایلې وه ، او لکه چه معلومه شویده سږ کال هم دېرنیالگی په مرکز اونورو ولایاتو کښې د اهالیو لهخوا ایښودل شویدی .

❀ ❀ ❀

د تنگي غارو د سړك د كارونو

ليدل

د جوزا په اوله ورځ ، ج ، ع ، ج اشرف والاحضرت سردار محمد هاشم خان صدراعظم او ع ، ج والاحضرت دمعارف وزیر او د صدارت عظمی لمړی معاون اودفوائد عامی وزیر چه د صدراعظم صاحب په معیت کښې و ، د تنگی غارو دجدیدسړك د كارو دليدلو دپاره تشريف وړی و ، اودسړك كارونه اودماهی پر تونل ئې وکتل .

دسړك دعمومی مدیر اودفوائد عامی دسرمهندس لهخوا ځنی لازمه تشریحات دممدوحی والاحضرت په حضور کښې عرض کیدل ، او والاحضرت صدر اعظم وروسته د کارونو او اجراآت د کتنوڅخه خپل رضایت اوخوښی اظهار وفرمایله ، اوپه همدغه ورځ دخپلو ملگرو سره په خیر بیرته کابل ته راغی .

❀ ❀ ❀

د همایونی اعلیحضرت په حضور

دملی شورا دو کیلانو مشرف کیدل

دشنبې په ورځ دجوزا په ۳ تاریخ په یوولس نیموبجو دملی شورا وکیلان د خپلې دورې

دختمېدو په مناسبت د همایونی اعلیحضرت په حضور مشرف شول ، او ج ، ع ، ج ، ۱۰۱ نیپان والاحضرت صدر اعظم صاحب هم حضور درلود .

د همایونی اعلیحضرت په حضور کښې دوی د ملت د وکیلانو په حیث خپل تاوده احساسات ښکاره کړه ، او دخپلو معروضاتو په ضمن کښې ئې دحکومت داموړو څخه او دهغه سیاست په نسبت چه دملت له خوا تعین شوی او دحکومت له طرفه عاقلانه تطبیق کیږی ، دخوښېښنی اظهار وکړ او دشاهانه ذات سعادت او د افغانستان ترقی او اولوئیاتئې دپاك خدای څخه وغوښتله .

ورو سته د دوی د سرفولوخله ئې داعلیحضرت له حضوره رخصتی حاصله کړه او دهمایونی له حضوره ددوی ددوړې دختمېدو په مناسبت یو یو دعزت نیپان هر یوه ته ورکړ شو .

۞ ۞ ۞

داستقلال د ۲۵ کال

افتتاحی مراسم

دجوزا په (۶) تاریخ دافغانستان داستقلال په مناسبت ددلکشا په ماڼی کښې د اعلیحضرت معظم همایونی په حضور تول وزیران او داعیانو او دشورا دمجلسو نمایندګان ، ملکی او عسکری مامورین او منصب ارونکی او دکور دیپلوماتیك هیئت مشرف شوی او خپل تبریکات ئې دشاهانه ذات وحضورته وړاندی کړل ، او لکه چه معموله ده دمقرر پروګرام سره سم دا افتتاحی مراسم ختم شول .

دغه ډول په نورو ولایاتو کښې هم ددې نیکمرغی ورځی په مناسبت دملکی او عسکری مامورینو او منصب ارونکو په شمولیت مجلسونه منعقد شوی او افتتاحی مراسم ئې پرځای شول .

۞ ۞ ۞

د ملي شورا د پنځمې دورې افتتاح

دپنجشنبې په ورځ داسد په پنځمه ورو سته ترماز پښینه په شاهی سلام خانه کښې دافغانستان دملی شورا د پنځمې دورې دافتتاح په مناسبت یولوی مجلس منعقد شو ، په دې مجلس کښې وکیلانو او دکابینی هیئت او نورو محترمو ملکی مامورینو ترمدیرانو پورې او عسکری منصبدارانو ترغندمشرانو پورې شمولیت درلود ، پرتا کلی وخت کښې همایونی اعلیحضرت دملی شورا پنځمه دوره په خپله مهمه وینا افتتاح وفرمایله .

دوالاحضرت اشرف صدر اعظم په حضور

دملي شوراد وکیلانو تشرف

داسد په (۸) ورځ په یوولسو بجو د پنځمي د وري نوي وکیلان چه دملت له خوا مرکزته راغلي و دصدارت عظمی په قصر کښي دوالا حضرت اشرف صدراعظم صاحب په حضور او ملاقات مشرف شول ، په دي ملاقات کښي والاحضرت دصدارت عظمی معاون اودشور ارئیس هم حضور درلود ، والا حضرت اشرف صدراعظم صاحب دمملکت داقتصادی او ضاعو په باب کښي ډېري اوږدي بیانیې وفرمایلې ، و کیلانو هم هریوه پخپل وار د حکومت دښو احساساتو اوتوجه څخه تشکر و کړ اودملت اوحکومت دیووالی په باب کښي ئې وینا گانې وکړی ، دا مجلس په یوه بجه وروسته ددوو دی صرفولو څخه خاتمه ومونده .

* * *

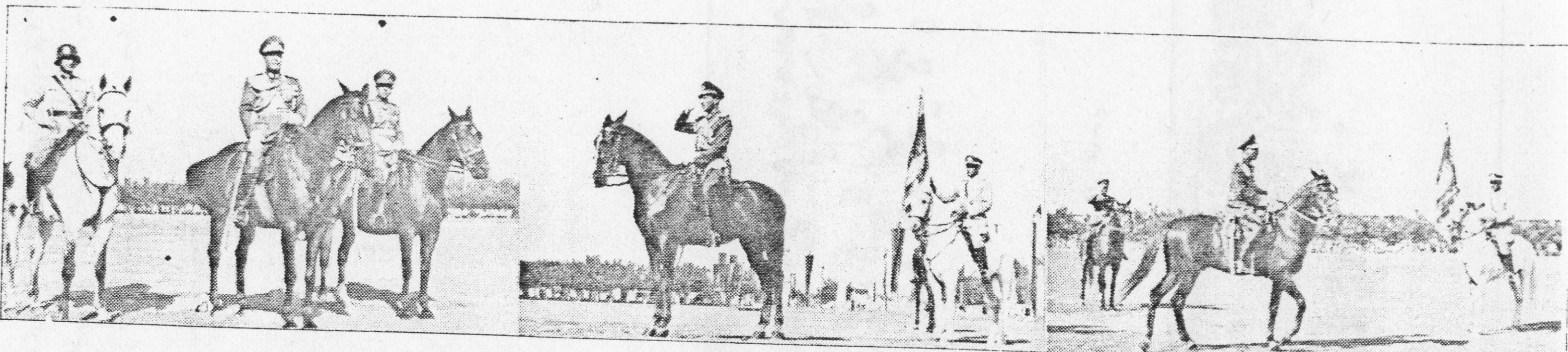
دحبیبیې دلیسې دځلوېښتم کال

جشن

داسدپه ۲۱ تاریخ دمازدیګر پر (۵) بجو دحبیبیې دلیسې د (۴۰) کال دجشن په مناسبت دنوموړی لیسې دمدیریت له خوا ، دلیسې په عمارت کښي خورا مجلل ترتیبات نیولی شوی او په مخصو صو مراسمو سره ددي جشن افتتاح وشوه ، چه والاحضرت اشرف صدراعظم ، والاحضرت غازی وزیر حربیه ، والا حضرت وزیر معارف ، و الا حضرت دمرکز دقواؤ قوماندان ، وزیرانو اولوړو منصبدارانو ، دحبیبیې دلیسې دمخنیو فارغ التحصیلانو ، دمعارف دوزارت اودمطبوعاتو دمستقل ریاست اراکینو اوپخپله دلیسې زده کوونکو چه دټولو تعداد (۳) زرو نفروته رسېده شرکت کړی ؤ .

مجلس د ع ، ج علي محمد خان دخارجه وزیر په وینا چه دنوموړی لیسې له پخوانیو فارغ التحصیلانو څخه دی اوددي مجلس رئیس ټاکل شوی ؤ افتتاح شو .

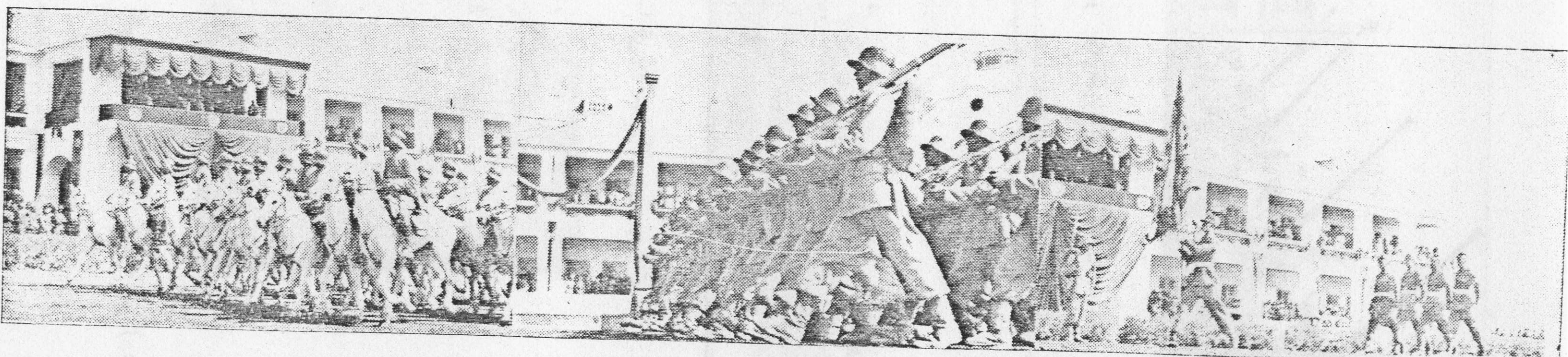
دافتتاحیه ویناڅخه وروسته مقرر پروګرام چه په هغه کښي دمعلمینو او متعلمینو له خوا اوږدلوړ خطابې ، مضامین اوترانې دارکستراسره ولوستلی شوې ، عملی کړشواوددي مراسمو په آخر کښي والاحضرت اشرف صدراعظم دمعارف اولادته یوه غوره وینا ایراد کړه اوپه هغې کښي ئې لمړی دحبیبیې دلیسې دځلوېښتم کال دسالګرې په تقریب خیله زیاته خوښي ښکاره کړه اودوی ته ئې په نبوی احادیثو اوغوره دلایلو سره دعلم او اخلاقو د ضرورت او اهمیت په باب کښي دګټوړك ارشادات اونصایح وفرمایل .

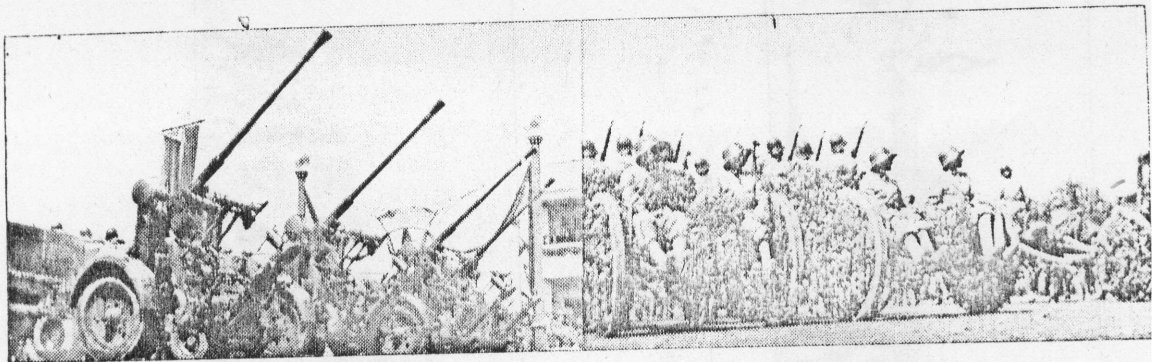
همایونی اعلیحضرت د آس په سپرلی شاهانه عساکرو کوری او د عسکرو سلام قبلوی.

اعلیحضرت زمونږ محبوب پادشاه د استقلال گټونکی اعلیحضرت محمد نادر شاه شهید د مزار خواته د تعظیم او سلام رسم په ځای کوی.

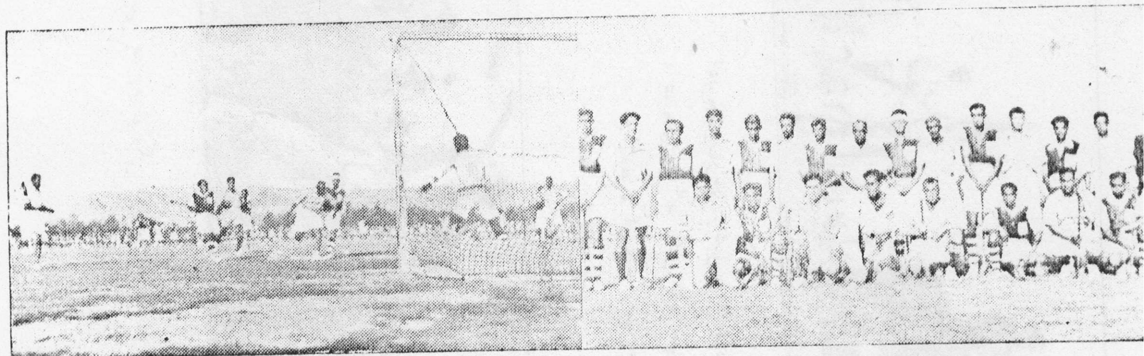
غازی والا حضرت وزیر حربیه، او والا حضرت د قوای مرکز قوماندان، او رئیس ارکان حربیه عمومیه د رسم گذشت په وخت کښې د اعلیحضرت په شانه حضور کښې.

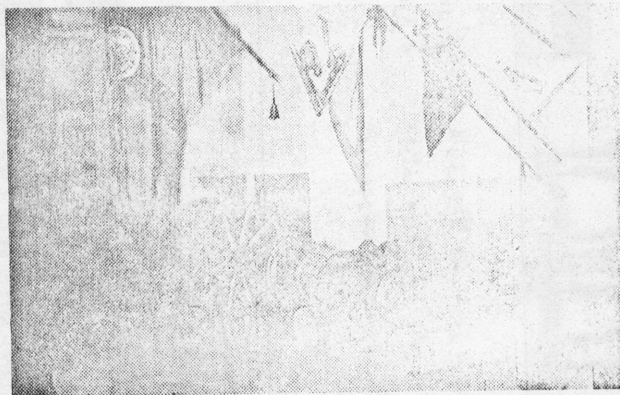
مکتب حربیه او پلی سپاره ټولګی د رسم گذشت په وخت کښې د سلطنتي لوژ د مخه.

دصحرائی توپو اوماشیندار ودافع هوا توپونو یوه بطریه درسم گذشت په وخت کښې .

هندي اود کلوب حربیه ها کی تیم دمسابقی په وخت کښې سره یوځای .

دا توپ د استاد سلیمان اواستا ابراهیم له خوا په هرات کښې د امیر شهنواز خان په امر (د هرات د محاصرې
وخت کښې دامیر دوست محمدخان له خوا) جوړشوی دی .
شهنوازخان دامیر دوست خان ورارہ دی اودغه توپ اوس هم دهرات په موزه کښې شته .

وروسته ئې دحکومت دښو نظریاتو په باب کښې چه دمعارف خپرولو ته ئې لری حاضرینو ته اطمینان ورکړ او دمعارف زلمیانو ته ئې په دې خصوص کښې چه دوی خپل پښتنی زړه ور توب او ښاغلتوب دعلم او پوهې سره ملګری کړی او خپل ژوند دهوا او هوس بازیچه ونه ګرزوی چه دنافع عضو په عوض کښې بې مضر عضو ځینې جوړ شی ، ډیلار ګلوی مفیدی وینا وی ایراد کړی ، بیا نو دلیسې دمدیر له خوا ددې ساګرې مخصوص مدالونه او یوه یوه ښکلی رساله چه په دغه تقریب ئې نشر کړی وه حاضرینو ته وویشل او دا جشن مراسم تردرو ورځو پوری ددول دول عرفانی نمایشاتو په ضمن کښې ختم شول .

❀ ❀ ❀

دخپلواکۍ د ۲۵ کال

جشن

سږ کال هم دتیرو کلونو په دول دسنبلې په لمړیو ورځو دخپلواکۍ د (۲۵) کال دجشن دپاره ښه ترتیبات نیول شوی وه ، دجشن ټوله منطقه په دول دول او هر راز تزئیناتو ښکلی شوی او ددې ملی اختر په مراسمو کښې دحضوری چمن شاوخوا خورا ډیر وا هالیو شمولیت کړی و. دی اجتماع او تظاهراتو ثابتوله چه ددې پاکې خاوری اوسیدونکی دخپل استقلال او خپلواکۍ سره څومره ډیره مینه او علاقه لری .

لکه چه مقرره شوې وه دسنبلې په لمړۍ ورځ دسهار پر (۷) بجو ټول ملکی او عسکری مامورین او منصبدار او دشورا او د مجلس اعیان اعضا او نور مشران دخپل ګران استقلال د (۲۵) کال دجشن دافتتاحیه وینا دار وېدلو دپاره چه داعلیحضرت معظم همایونی له خوا ایراد کیده په سلامخانه کښې راټول شوی و ، او پر (اوه نیمو) بجو همایونی اعلیحضرت تشریف راوړ او د (۲۵) کال جشن ئې په یوه لوړه وینا افتتاح کړ ، او ټولو وګړو دخپل ګران او زلمی ټولواک و وینا چه دراډیو په ذریعه براډکاست کیدله په خورا شوق او مینه واوریدله .

وروسته تر دې شاهانه ذات د ټولو حاضرینو سره حضوری چمن ته دعسکر دتیریدو د کتلو دپاره تشریف ویووړ او ټول عسکر په خورا انتظام تیر شوه ، او دعسکر د تیریدلو منظره دخوښۍ او مسرت وړ وه ، پس له دې نه دا چه تر (٦) ورځو پوری سم د ټاکلی پروګرام سره دول دول لوبې او نمایشونه وشوه او دا ملی اختر په ډیره خوښۍ او مسرت پایته ورسیده .

❀ ❀ ❀

دوالاحضرت صدراعظم په حضور تشرف

دسنبلې په (۲۵) تاریخ وروسته تر (۱۲) بجو د دارالعلوم فارغ التحصیلان دخپل رئیس او څو تنو علماء او فضلاؤ سره دوالاحضرت اشرف صدراعظم په حضور مشرف شوه او هر کله چه والاحضرت

دعلماءاوفضلاؤ سره مخصوصاً توجه او ډیر مهربانی لری ددوی سره ئې په ډیر لطف اوشفقت سره کتنه وکړه دې مجلس دماز دیگر تر خلورو بجو پوری دوام وکړ او والاحضرت ددوی له فارغ التحصیلی او کامیابی خخه ډیره خوښی څرگنده کړه او خپل نیک احساسات ئې ددوی دامثالو دزیاتیدلو اوددینی علماؤ دډیریدلو ترپاره اظهار کړه .

دوالاحضرت وزیرمعارف دصدارت

عظمی معاون عزیمت

غ ، ج ، والاحضرت سردارمحمد نعیم خان دمعارف وزیر اود صدارت عظمی معاون دمیزان په (۲۰) تاریخ د سهار پر (۷) بجو دولایاتو ذوری اودهغو دپرمختگ دمعاینې په غرض دخوتنو ملگرو سره له کابله حرکت وفرمایه او دقطغن، مزارشریف، میمنې، هرات، اوقندهار له لاری بیرته په خیر کابل ته راغلل ، اوددغو ځایونو په ټولو نقاطو کښې ئې داهالیو او مامورینو له خوا په خورا مینه پذیرائی او هر ځای وشو او والاحضرت د ټولو اهالیو اومامورینو سره ډیره مهربانی اوشفقت وفرمایه او په هره حصه کښې ئې دمطبوعاتو اومعارف دوائر، مکتبونه، آثار عتیقه ، مزارات کتلی اودعلم اوادب خاوندانو اودسپین ږیرو اونورو معززینو سره ئې په ډیر لطف اومهربانی ملاقاتونه وکړه .

داعلیحضرت المتوکل علی الله

دمیلاد (۳۰) کال

دمیزان په (۲۲) تاریخ داعلیحضرت المتوکل علی الله محمد ظاهرشاه دګران ټولواك دزوکړې سالگرده چه دتیرو کلو په شان یخوا ترماز پیښینه دلسو بجو څخه تردوو بجو پوری دکور دیپلوماتیك هیئت او دماز پیښینه وروسته ددوو بجو څخه تردری نیمو بجو پوری لښکری او کشوری عالی رتبه مامورین دکتاب دامضا کولو اوداعلیحضرت همایونی دتولد ورځې دتبریك دپاره د دلکشا ماڼۍ ته ورغلی وو .

دوطن دنجات ورځ

دمیزان (۲۳) تاریخ چه دوطن دنجات ورځ ده اوله مهوورڅخه ګڼل کیږی په دې نیکمرغه ورځ دافغانستان ملت دخښتن تعالی په مرسته اودننګیالی اعلیحضرت سعید شهید محمدنادرشاه (رح)

دتوري او تدبير په بركت او دهغه دفدا كارو ورونو په قوي متو دانقلاب څخه (نجات) وموند، او پخپل نوي ژوندانې شروع وكړه تردغې ورځې وروسته (١٤) كاله كيږي چه داملت په اتحاد، اتفاق او امنيت سره د ترقۍ پر لور روان دي او خپل په خير او شر ښه پوهيږي له دې كبله دافغانستان قدر پيژندونكي ملت د دغې ورځې او د مملكت د صالحو زامنو د هغو خدمتونو په ياد كار چه هيڅكله به ئې دا ملت هېر نكړي په دې بختوره ورځ جشن كوي او ټول رسمي او ملي دواير تړي او ټول ملت دشهيد اعليحضرت پر روح دعا گانې ليږي، او دا ورځ په ډېر شكر گذارۍ تيروي .

سږ كال هم لكه نور تير شوي كلونو په (٢٣) د ميزان ټول رسمي او ملي دواير تعطيل وو او په ډېر صميميت او احترام خلقو خپل خالصانه ادعيات دافغانستان د نجات وركوونكي روح ته تقديمول او دخپل حلمي پاچا المتوكل على الله محمد ظاهر شاه د بختور سيوري لاندې ئې دخپل مملكت دپاره د پاك خداى څخه دائمي سعادت او آرامي غوښتله .

د شهيد اعليحضرت پر مزار د گلو

د كېډو ايښودل

دطب فاكولته چه دعلم او معارف روزونكي اعليحضرت محمد نادر شاه شهيد له مهمو تاسيساتو څخه ده او دعقرب په اوله ورځ ئې يو ولسم كال نوي شوى و په دغه مناسبت د دې فاكولتې او دطبي او دواجوړولو دښوونځيو شاگردان او تعليمي او اداري هيئتونه دفقيد اعليحضرت (رح) مزار ته ورغلل او دخالصانه دعا او فاتحې ويلو په ضمن كښې دگلانو امېلونه د هغه سعيد شهيد پر مقبره كښېښوده او دخپلو احساساتو او قدر پيژندلو مراتب ئې څرگند كړل .

❀ ❀ ❀

همدغه شان دعقرب په (١٦) ورځ چه دافغانستان ملت ته يوه ترخه او نا گواره ورځ ده ځكه چه په دې ورځ د ملت معنوي پلار او مهربان ټولواك غازي اعليحضرت شهيد هغه ذات وچه دې ملت ته ئې دعلم پلوشې راوړې او د دې مملكت هغه تياره ورځ ئې روښانه كړه .

دافغانستان ملت عموماً او د معارف علاقه مندان خصوصاً هيڅكله دخپل لوړ قائد خدمتونه نشي هېرولاى په همدغه مناسبت دعقرب په (١٦) تاريخ دښوونځيو ټول شاگردان او تعليمي او اداري هيئتونه داعليحضرت شهيد مزار ته ولاړل او پس دقرآن كريم دځو آيتو تلاوت څخه ئې خالصانه دعا گانې دهغه مرحوم په باره كښې كړې او دگلانو كېډې ئې دده پر مزار كښېښودلې .

❀ ❀ ❀

دعقرب په (٢٠) تاريخ والاحضرت دمركزي قوا او دحربي پوهنتون قوماندان او د پوهنتون طلاب او اداري هيئت دبالاحصار د تاريخي تپې ځاى ته ورغلل او والاحضرت دمركزي قوا قوماندان يوه موجزه خطابه ايراد كړه ، او دزده كوونكو له طرفه هم يوه شاگرد څخه وويل

او وروسته ئې دتيزو دپاسه دکلو يواميل کښېښو د ، اودلويې سلامي مراسم د پوهنتون دشاګردانو لهطرفه اجراشوه .

متعاقباً تول زده کوونکي داعليحضرت شهيد مزارته ورغلل پس له تعظيم او احتراماتو ئې دعا کانې وکړې اودګلو اميل ئې ددې فقيد شهيد سعيد پرمرقد کېښېښود .

＊ ＊ ＊

دغازي والاحضرت وزير حربيه

عزيمت سمت جنوبي ته

غ ، ج ، ا ، اعلىٰشان والاحضرت سردار شاه محمودخان سپه سالار اوحربيې وزير دعقرب په(۱۱) تاريخ دخوست دعسکرى قشلې دمعاينې دپاره عزيمت وکړ او پر (۳) بجو ګردېز ته ورسيده ، په ګردېز کښې ئې دملکي اوعسکري مامورينو اونېرواعزهؤ او دمعارف دطلابو لهخوا پهخوراحرارت اوګرمجوشي استقبال وشو ، اووالاحضرت غازي پهخورالطف اومهربانۍ دحاضرينو څخه دحال ، احوال پوښتنه وکړه اوددوی دمهرباناغلې ؟ د صميمي زغو ځواب ئې پهډېر شفقت ورکاوه .

همدارنګه پهخوست کښې ډېر مشران او سپين ږيري چهله لېرې او نژدې ځايو څخه دوالاحضرت غازي وزير حربيه پهحضور مشرف کېدل دکيان ملا صاحب دمشرانو او سپين ږيرو داحساساتو نمايندګي وکړه اوغازي والاحضرت تهئې هر کلي وايه اووروسته تردې ئې دحکومت لهمفيدو اومهمو اقداماتو څخه تشکر وکړ ، والاحضرت هم د ملاصاحب ترمېسو طو بياناتو وروسته دوطن دحقوقو د افرادو دوظيفو اود وطن دزامنو دمسئوليت په باب کښې مفيد اولنه بيانات ايراد کړه او ددوی لهاحساساتو څخه ئې خوشحالي ښکاره کړه .

اوپس دخوورځو تېرولو او دجنوبي دولايت دعسکري او عرفاني چارو دکتنې څخه ئې دعقرب په(۲۵) ورځ دماښام پهشپږ وبجو کابل ته تشريف راووړ .

＊ ＊ ＊

اعليحضرت همايوني پهحربي

پوهنتون کښې

دجدي په(۳) ورځ په (۱۰ بجو او ۳۰ دقيقو) ترماز پېښينه پخوا ملوکانه ذات دحربي پوهنتون قوماندانۍ ته تشريف وړی او د والاحضرت سردار محمدداؤدخان لهخوا ئې توضيحات

عرض کړیدل ، او همایونی اعلیحضرت اداری اوتدریسی امور و کتل اوپه یوه بجه او ۳۰ دقیقی ئې مراجعت وفرمایه .

دبی وزلو په باره کښې شاهانه

مراحم

دنور و کالو په شان زمونږ زلمی او محبوب پاچا المتوکل علی الله اعلیحضرت محمدظاهرشاه دشاهانه وزارت دربار په توسط د کابل دبلدیې ریاست ته کافی روپی ددې دپاره ولیږلې چه په فقراء او مستحقینو ئې وویشی .

دمیلادالنبی «ص» په احترام

دربیع الاول په ۱۲ تاریخ دمیلا دالنبی (ص) په مناسبت په مرکز اوولایاتو کښې عمومی تعطیل و . په دغه ورځ دسهار په ۹ نیمو بجو دسلامخانی په قصر کښې یولوی مجلس ددې نیکمرغې ورځ په مناسبت دتیرو کالونو غوندی منعقد شو ، چه محترمو علماؤ اوعالی رتبه عسکری او ملکی مامورینو په کښې شمولیت درلود ، په تاکلی وخت ج ع ج ، ا ، انشان و الا حضرت اشرف سردار محمد هاشم خان صدراعظم هم ددې متبرك مجلس د شرکت دپاره تشریف راووړی و امری فضیلت مآب مولوی یار محمد خان چه د مرکز د علماؤ څخه دی ، دا بختور مجلس وروسته تردعا اودرووده دیو څو احادیثو شریفو په لوستلو افتتاح کړ اوددې مبارکې ورځې په اهمیت اودپاك رسول (ص) دلوړ مقام اوشخصیت په شاو څوا کښې ئې یوه دلچسپه وینا وکړه ، له دینه وروسته جناب قاری محمدعمرخان دقرآن کریم څو آیتونه ولوستل .

په خاتمه کښې دهمایونی اعلیحضرت او دافغانستان دسعادت او آرامی دپاره دعا کانی وشوی اومجلس په لس نیمو بجو خاتمه ومونده .

یو ادبي ضایعه

وفیات :

جناب قاري عبدالله خان «ملك الشعراء» د مطبوعاتو د مستقل ریاست مشاور چه د دې مملکت له معمرو شعراؤ څخه و د ثور په (٥) ورځ پر (١١) بجو او (١٥) د قیقو د مزمن مرض په سبب چه له څو میاشتو راهیسې ورپیش و، د (٧٥) کالو په عمر وفات شو «انا لله وانا الیه راجعون» د جناب «قاري» فقدان د وطن په مطبوعاتي او عرفاني نړۍ کښې دیوې ویرجنې ضایعې په توګه تلقي شو ځکه چه جناب «قاري» د افغانستان د معارف یو پخواني خدمتګار و او (٤٠) کاله ئي په دې لاره کښې د هرزیار ایستلی و نو دده د تدفین مراسم په ښه ډول ادا شوه .

ویرجن وفات

غ، محمد آصف خان کشاف او سید کریم خان پیلوټ چه د (٤) شنبې په ورځ (١٦) د عقرب ئي د هوبازۍ مشق کاوه متاسفانه د دوی طیارې سقوط وکړ او دې دوو ناکامو زلمیانو د طیارې د سقوط په اثر دلوی څښتن و رحمت ته خپل ځانونه وسپارل «انا لله و انا الیه راجعون» د طیارې د قوماندانۍ له خوا د دوی د تکفین او تجهیز ترتیبات په رسمي ډول سره ونیول شوه .

ج، ع، ج ا، ا، نشان والاحضرت صدر اعظم او لوړ منصبدارانو او د طیارې د قوماندانۍ مامورین او علماوو د دې فقیدو زلمو خپلوان سره د یوې تشریفاتي عسکري ټولۍ راغونډ شوي وو او دادواړه زلمیان د هوابازانو په هدیره کښې خاوروته وسپارل شوه او زمونږ د مهربانه حکومت له خوا د فاتحې د مراسمو د اجرا کولو د پاره مکفي پیسې د دوی ورثوته اعطا شوې .

مونږ هم په خپل نوبت د دې ناکامو زلمیانو چه د عسکري مقدسې وظیفې په لاره کښې ئي خپل ځانونه بایللي دي بخښنه او د دوی د نورو خپلوانو او پاته شوو کسانو د پاره د زړه صبر او تسلیت غواړو .

ددنیا واقعات

په ۱۳۲۲ کښې

<u>لیکونکی ښاغلی «رښتیا»</u>

په دې کال کښې هم ددنیا دخونریزۍ امن لنده نشوه بلکه دجګړې میدانونو لا زیات پراخوالی وموند ، نورملتونه هم په جګړه اخته شول ، ډیر ښارونه اوودانۍ خرابۍ شوې . منګر بیاهم دجنګ فیصله تراوسه پورې معلومه شوې نه دی اونه هیڅوك ویلای شی چه داجګړه به کله تمامه شی اوفتح به په چا خوك وی ؟

په دې مینځ کښې لږه خوشحالی چه اروهغه داده چه زمونږ هواد ددې وینځنې جګړې څخه خلاص دی او که څه هم ددنیا دجنګ موانع او مشکلات زمونږ وګړو باندې څه نه څه تاثیر اچوی بیاهم دغومره ویلای شو چه کم از کم ددنیا په یوه ګوښه کښې یو مملکت اویو ملت دجنګ د فجائعو څخه فارغ دی .

ښاغلی سید قاسم خان «رښتیا»

په عین زمان کښې دلوی ښنستن څخه داغواړو چه داقتل اوقتال چه دپنځو کالو راهیسې ئې د دنیا میدان په یوه خونینه صحنه بدله کړې ده په خپل خدائی قوت او قدرت سره ژر تر ژره خاتمه ورکړی چه د ملتو په مینځ کښې بیا د ورور والی احساسات قائم شی

ددنیا جګړه

ددې دپاره چه زمونږ لوستونکی په آسانۍ سره ددنیا واقعات تعقیب کړی ، بهتره ده چه دجګړې میدانونه جلاجلا په نظر کښې ونیسو او دهریوه مهم واقعات په ترتیب سره بیان کړو نوځکه مونږ دجګړو میدانونه په شلورو برخو سره تقسیم کړه چه په لاندېنی ترتیب سره دی :

۱- دمدیترانې دحوزې میدانونه .
۲- د اروپا دغرب محاذ .
۳- د اروپا دشرق محاذ .
٤- دشرق اقصی محاذونه .

لمړنی محاذ د ۱۳۲۲ کال په سر کښې خورا ډېر اهمیت پیدا کړیؤ نوځکه ددغه محاذ واقعات لمړی ځر گندوو . په تیره سالنامه کښې مو ویلی وو چه د ۱۳۲۱ په آخر کښې دمتحدینو قوا په شمالی افریقا کښې کښته شوه اودمراکش او الجزیرې ترنیولو وروسته ئې په تونس هم حمله وکړه اودلته دالمان دنوو قواؤ سره چه په تونس کښې کښته شوی و په جګړه بوخت شوه او دبلی خوا دانګریزی اتم لمبر اردو دمصر په العلمین کښې دمحوریانو په مقابل کښې په حمله پیل وکړ اودوی دمصره څخه وتلی دلیبیا ټوله خاوره ئې ونیوله چه د کال په پای کښې دالمان قوا دلیبیا څخه هم خارج شوه اودهغی خوائې هم په تونس کښې عقب نشینی وکړه .

دحمل په میاشت کښې دیوې خوا دمحور دواړه قوا په تونس کښې سره یوځای شول او دبلی خوا دمتحدینو دواړه قوا چه دهغوی تعقیب ئې کاوه دتونس په جنوب شرقی برخه کښې یو دبل سره مخامخ شول . په دی صورت کښې دتونس په شمال شرقی برخه کښې د محور قوا دمتحدینو دقواؤ دمحاصری په حلقه کښې راغلل بیاهم ددوی مقاومت شدید او پرهرې غونډی باندی ئې خورځی کلکه مقابله کوله مخصوصا هغه جنګونه چه دتونس په جنوب کښې د (مرات) په استحکاماتو کښې وشو (د حمل ۳) او همدارنګه هغې جګړې چه دتونس په شمال کښې د (جسرالفاس) په منطقه کښې صورت وموند (حمل) دتعریف وړدی . بیاهم دمحور قوا دمتحدینو دقواؤ په مقابله کښې په تعداد سره لږ واو دهغوی مواصلات هم دمتحدینو دمواصلاتو په مقابل کښې مشکل و نوځکه د دوی مقاو مت ورځ په ورځ لږ یدم ورو ورو دتونس مخکښې ددوی دلاسه و وتلی - په پای کښې دثور په اولو کښې دمحوریانو په لاس کښې دتونس اودبیزرتا بندرونه اود (بون) جزیره نما پاته شوه . دلته هم دمحور قواؤ کلک مقاومت ښکاره کړ اوپس له هغه څخه چه دتونس او بیزرتا بندرونو سقوط وکړ په تخلیه ئې پیل وکړ او باقی پاته قوا د ثور په (۲۲) ځانونه متحدینو ته وسپارل . په دې ضمن کښې (۱۷۵) زره کسه المانی او ایتالوی بندیان شول چه په هغوی کښې المانی جنرال (آرنیم) او ایتا لوی مارشال (میسی) هم شامل و په دې صورت کښې دشمالی افریقا جنګونو پس له څلورو کالو خاتمه وموند او ټوله افریقا متحدینو ته تسلیم شوه .

لیکن دمدیترانې دحوزې جنګونو دوام وکړ او دمتحدینو قواؤ په شمالی افریقا کښې پس له څو ورځو چه ددوی ترتیبات برابر شوه په هغو ایتالوی جزائرو چه دشمالی افریقا او دایتالیا داصلی

خاوری ترمینځ پراته ویرغل وکړ . (پانتالاریا) دجوزا په (۲۰) او (لامپدوسا) د جوزا په (۲۳) ونیول شوه او دسرطان په (۱۷) دمتحدینو معظم قوا دسسلی دجزیرې په جنوبی او غربی برخو کښې په خوځایو نو کښې کښته شول دلته هم دمحور مقاومت لږو ځکه چه د ایتالیا دسواحلو استحکامات خوراناو خته شروع شوي و . دمتحدینو دقواؤ په مقابل کښې صرف المانیانو کلک مقاومت کاوه لیکن ددوی تعداد هم لږو - بیا هم دوی دسسلی په شرق کښې د(کتانیا) دبندر پرسر او دسسلی په مرکزی برخه کښې چه د«اتنا» کو هستان یادیږی او په پای کښې ئې په شمال شرقی برخه کښې د(مسینا) دبندر پر شاوخوا کښې خورا سخت جنګونه وکړه په دې ضمن کښې په ایطالیا کښې د (موسولینی) دعزل او د (بادولیو) ددوی کار کیدلو واقعات پیښ شوه چه هغو هم دسسلی دجنګ په ختمیدو کښې ډېر تاثیر واچاوه او د ایطالوی دعسکرو زړونه مات شول . دارنګه دسسلی جنګونو داسد په (۲۵) خاتمه ومونده او دالمان باقیمانده عسکرو دمسینا د تنګی څخه ځانونه وایطالیاته ورسول

دسسلی په جنګو کښې دمتحدینو فضائی قوې هم ډېر فوقیت ومونداو په جګړ و کښې ئې خورا زیات تاثیر دراود، دسسلی دجنګو دخاتمې څخه وروسته په (۱۰) دسنبلی دمتحدینو قوا دایطالیا په جنوب د کالابریا په ولایت کښې هم پیاده شول او دلته هم جنګونه خوراسست ؤ ځکه چه ایطالویانو جنګ ته میل نه درلود او دالمانیانو شمیر لږو پس له هغه څخه چه دمتحدینو قواؤ د(ریجیو) او د (تارنتو) بندرونه ونیول (دسنبلی په ۱۳)دایطالیا مصالحه پیښه شوه د (سنبلی په ۱۵) او ایطالوی عسکر اسلحه کېښوده او المانیان هم مجبور شول چه عقب نشینی وکړی . دمتحدینو قواچه په دوو اردوګانو داتم لمبر او دپنځم لمبر په نامه سره تفریق شوي وا وپه امرې اردو کښې انګریز انو او په دوهم کښې امریکائیانو اکثریت دراود، دایطالیا دجنوب څخه ئې دشمال خواته په وړاندې تګ شروع وکړه اتم لمبر اوردو د شرقی ساحل په امتداد روان شو اود (فوجیا) بندر ئې و نیو او پنځم لمبر فوځ دغربی ساحل په اوږ دوالی په پرمخ تګ پیل وکړ اودا فوځ ددې دپاره چه دالمانیانو مقاومت دایطالیا په جنوب کښې ژر ترژره مات کړی فیصله وکړه چه خپل محاذتر (ناپل) پورې پرمخ یوسی نو ځکه دسنبلی په (۱۷) دپنځم لمبر فوج څودستی د سالرنو په بندر کښې کښته شوی اودالمانیانو سره ئې جنګ شروع کړ ۰ اګر که په اول کښې دد وی و ضعیت بحرانی ؤ او تلفات ئې هم ډېر ورکړی و مګر اتم لمبر فوځ په ډېر ګړندی توب سره خپل ځان ودوی ته ورساوه اوالمانیان مجبور شول چه خپل موقعیتونه پرېږدی اوتر(ناپل) پورې عقب نشینی وکړی دارنګه جنوبی ایطالیا دمتحدینو لاس ته راغله اود ناپل بندرهم دمیزان په (۷) سقوط وکړ . دبلی خواد متحدینو قواوی د (ساردینیا) جزیره بی له جنګه و نیوه او د کورس په جزیره ئې چه امری دفرانس دمقبوضاتو څخه وه اوهغه وخت چه د متحدینو قوا په شمالی افریقا کښې کښته شوی و دایطالیا دخوا نیول شوی وه دمیزان په اولو ورځو کښې

حمله و کړه او په ۱۲ د دغه میاشت ئې هغه جزیره هم د فرانسویانو په مرسته و نیوله لیکن د(دودیکانیز) جزیره چه د ایطالوی مستملکانو څخه وه اودتر کښي دساحل په نزدی واقع وه او لېږی د انګریزانو دخوا واخستل شوه وروسته دمیزان اود عقرب په میاشت کښي دمتحدینو دخوا بېرته ونیول شوه وروسته نزدی د المان مقاومت په ایطالیا کښي خورا کلک شو مارشال (کسل رینګ) دالمان قوماندان خپلو قواوته د(اپنائن) په غره کښي اود (کاریلیانو) او (سانګرو) دسیندو په شاوخوا کښي په ښه صورت موقع ورکړه اوشدید جنګونه شروع شوه (عقرب) دبلی خوا ژمی هم نزدی شو اوپه اکثرو برخو خصوصاً داتم امرِ اردو په منطقه کښي جګړه معطله شوه . د قوس په میاشت کښي د متحدینو پنځم امر قوا

د کنا تینو وښارته چه د(ګوستاف) دستحکاماتو په خط پروت دی ورسیده اودلته شدید جنګونه پېښ شول ـ متحدینو ډېر کوښښو نه وکړه چه هغه خط مات کړی او د کاسینو کوهستا نی ښار ونیسی لیکن دالمانیانو مقاومت کلک واو په دری میاشتو کښي هم ددی ښار په کوڅو کښي جنګ فیصله نه شو ـ په دی ضمن کښي دمتحدینو قوماندانی فیصله وکړه چه بیا لکه چه په (سالرنو) کښي ئې کړی وخپل محاذ پورته یوسی اودروم جنوب ته ځان ورسوی اوپه عین زمان کښي د کوهستانی منطقې څخه ځان خلا ص کړی په دی مقصد کښي دپنځم اردو قوځونه د(داو) په(دوم)دروم په ۲۵میلی کښي د(انسیو) په منطقه کښي پیاده شوه اوخوورځی دجدی مقاومت سره مقامخ نشوه لکن وروسته چه مارشال (کسل رینګ) خپل قوا په دی منطقه کښي په کاروا چول وضعیت تبدیل وه وناساو دمتحدینو پیشرفت دروم وخواته معطل او بالمقابل دوی دخو خواو دمحور دخوا محاصره شول او که چیری دمتحدینو فضائی قوت نه وای نوتراوسه پوری به داعسکر تلف شوی وای . بیاهم ددی کال ترآخره پوری داعسکر ملته دمحاصری په حالت باقی پاته شو اونور څه فعالیت ددوی دلاسه ونه شو منکر بیانی هم دالمان دزیاتی قوی په مقابل کښي ښه مقاومت ښکاره کړ او د المان مکررو حملوته ئې په شدت سره ځواب ورکړ. دنوی کال ۱۳۲۳ په سر کښي بیاهم دایطالیا دمحاذو وضعیت هغسې ؤ لکه چه په تیر ژمی کښي و . یعنی دواړو خواو په ډېری سختی یو پر بل باندی حملې کولی لیکن بیاهم قطعی کامیابی یوی خواته نه وه ـ دشمالی محاذ (دانسیو په جبهه کښي) متحدینو په یوه محدوده رقبه کښي دفاعی وضعیت درلود اوپه اساسی جبهه کښي چه د (کاسینو) دمحاذ په نامه سره یادیږی المانیان په دفاعی حالت کښي ؤ او متحدینو د(کاسینو) پرښار باندی مکررې حملی کولی . نظامی مبصرین وائی که څه هم متحدین خورا ډېر قوا په ایطالیا کښي جمع کوی (د متحدینو قواوی د ۱۳۲۲ په پای کښي په ټوله ایطالیا کښي ۲۰ فرقی او د محور ۲۵ فرقی تخمین شوی وې) بیاهم ددوی پیشرفت په ایطالیا کښي خو رابطی دی ځکه چه المان په جدیت سره

دمتحدینو قوماندانان داروپا په محاذو کښې

جنرال آیزن‌هاور دمتحدینو دقواو
عمومي قوماندان د اروپا په غربي
محاذ کښې

جنرال مونت گمری د متحدینو
د قواو قوماندان د فرانسې
په محاذ کښې

جنرال ولسن دمتحدینو دټولو قواو
قوماندان دمدیترانې په حوزه کښې

جنرال الکزاندر د متحدینو د قواو
قوماندان دایطالیا په جبهو کښې

دانګلستان او د ترکیې په واقعاتو پورې مربوط

عصمت اینونو د ترکیې رئیس جمهور او چرچل د برطانیې صدراعظم د «ادانا» په کنفرانس کښې
(دد واړو ترمینځ سراج اوغلو د ترکیې صدراعظم)

فیلډ مارشال وایکونټ لارد واول
دهندوستان نوی نایب السلطنه چه
په تیر کال کښې په دې عهده مقرر شو

ادمیرال لارډ لوئیس مونټ بیټن د متحدینو
د ټولو قواو قوماندان د آسیا د جنوب
شرق په حوزه کښې

دایطالیا دمدافعې ترتیبات نیولي دي او پرهره‌ټوټه مځکه شدید جنګونه کوي د مدیترانې په بحري اوفضائي جنګونو کښې هم په دې کال متحدینو فوقیت پیدا کړی وخصوصاً پس له هغه څخه چه دایطالیا ډېرو خپل ځان متحدینوته تسلیم کړ (د تسلیم شوو جنګي بېړیو شمېر تر ۲۰ زیات دی) دمدیترانې په‌حوزه کښې دمتحدینو بحري وضعیت ‌ خوراصلاح ومونده‌او اوس تقریباً په دغه‌حوزه کښې‌دوی رقیب‌نلري، صرف دایجین په‌بحیره‌او‌دیونان‌دجزایرو په‌منطقه کښې اودفرانسې‌دجنوب‌سواحلوته نژدې‌المانی بېړیو څه نه‌څه فعالیت اونفوذدرلود.

په‌دې ضمن کښې‌چه‌په‌ایطالیا کښې‌جنګ‌جاري و، په‌یوګوسلاویا کښې هم‌هغو انقلابیو نوچه یوګوسلاویا دنیولوڅخه‌ئې وروسته‌دهغه مملکت‌په کوهستاني ځایونو کښې دالمان په مقابل کښې مقاومت کاوه جرئت‌پیدا کړ اودالمان‌دپاره ئې‌خورا ډېرمشکلات مینځ‌ته راوستل اودې کال په‌پای کښې ۱۴-المانی فرقې‌دهغوی په‌مقابله کښې‌خصوصاً د بوسینا په‌ولایت‌اوادریاتیک‌وساحل‌ته نژدې‌بوختې‌وې اومتحدینوهم دایطالیادلارې اوادریاتیک د بحیرې په‌ذریعه هغوی سره ارتباط قایم کړ اوطیارې اونورحربی شیان‌ئې ورته استولي دي اواستوي‌یې لیکن‌په‌دغه منطقه کښې یوبل یوګوسلاوی‌جنرال چه‌تیتو نومیږي دجنرال میخائیلوویچ په‌رقابت‌سره جګ‌شو اومتحدینو هم هغه ته ترجیح، ور کړه.

د اروپا غربی محاذ :—

داروپا په‌غربی‌سرحد و په‌دې کال کښې هم‌دوهمه جبهه‌چه‌د ۱۹۴۳ راهیسې دمتحد ینوتر نظرلاندې‌وه تشکیل‌نشوه لیکن ترتیبات ئې‌په‌خورا شدت‌اوچابکی سره‌نیول شوي اوالمانیان‌هم په‌خپل‌نوبت سره‌داروپاپه غربی‌اوشمالی حتی‌په‌جنوبی‌ساحل کښې‌ټینګ استحکامات‌جوړ کړي دي چه د ۱۳۲۲ په آخر کښې د المان د حکومت د رسمی اعلان‌په‌قرار تمام شوي‌او اوس‌دهر رازیرغل دمقابلې کولو دپاره‌حاضردي دمتحدینو دبیاناتو اوهم‌د المانیانو دنشریاتوڅخه داسې معلومیږي‌چه هره‌روغ امکان‌لري‌چه دامحاذ تشکیل‌شي مګر تراوسه پوري‌هیڅوك نه‌شي ویلای چه‌دامحاذ به‌څه‌وخت اوپه کم‌ځای کښې تشکیل‌شي.

په‌هر صورت چه‌وي‌په‌دې کال کښې فضائي فعالیت په‌دې‌محاذ کښې ډېرشدت کړی دی خصوصاً دمتحدینو بمباری دالمان پرښاروااو متصرفه خاورو خورازیاته شوې‌ده اوتقریباً په ۲۴ ساعتو کښې بې‌له‌وقفې دهغوی‌طیارات په‌المانی‌مځکو باندې‌الوتنه اوبمباري کوي دابمباري‌دیوی معینې‌نقشې په‌قرار اجراء کیږي دالمان ټول صنعتي ښارونه‌چه په‌هغه کښې برلین‌هم خورامهم موقعیت‌لري اوهمدارنګه دالمان په‌متصرفاتو کښې‌ئې صنعتي‌او حربی بندرونه اونور حیاتي موقعیتونه احتوا کړي‌دي. د ۱۳۲۲ په آخر کښې په‌یوه‌شپه پریوه‌نخښه تر ۲۵۰۰ ټنوزیات بمونه اچول‌شوي اوپه‌دې بمباری کښې‌ترزرو زیاتوالوتکوبرخه‌اخستې ده‌دبلې‌خوا دالمان ضدفضائي

ترتیباتو هم خوراوفت او وسعت موندلی او په یوه شپه کښې ئې تر ۹۴ ـ الوتکو (د متحدینو په تصدیق سره) په مځکه اچولی دی چه په سل کښې تقریباً اتیا کیږی سربیره له هغه المانیانو هم خپل فضائی حملات برلندن باندی تجدید کړی او د ۱۳۲۲ په ژمی کښې ئې تقریباً هره شپه پر لندن او د مشرقی او جنوبی انګلستان په نورو صنعتی ښارونو او بندرونو مرتبې حملی او بمباری کړی دی مګر د دوی د طیارو تعداد لږ او د بمباری مقدار هم محدود دی (په یوه شپه په لندن کښې المانیانو ۶۰۰ ټنه بمونه اچولی دی حالانکه متحدینو په یوه شپه په برلین تر ۲۵۰۰ ټنو زیات بمونه غورزولی دی).

دا بمباری روځ په روځ شدت کوی او لکه چه المانی مسئول مامورین وائی خورا ډیری خرابی ئې کړی دی امکان لری چه د متحدینو دبمباری شدت تر دی هم زیات شی ځکه چه متحدین فکر لری چه هرڅه چه بمباری زیاته شی هغومره د المان مقاومت کمیږی او د حملی د پاره زمینه آسانیږی.

د اروپا شرقی محاذ:

په دی کال کښې د روس او المان جنګ یو فیصله کوونکی ځای ته رسیدلی دی پس له هغه چه د ۱۳۲۱ په پای کښې المانیان په ستالینګراد کښې ماتشوه بیا دوی کم بری نه دی کړی حتی د پسرلی په وخت کښې هم چه هر کال د المان د نوی حملی موقع وه، روسیانو دی ته فرصت ورنکړ چه د مدافعی څخه وحملی ته تیار شی بلکه په پسرلی او دوبی کښې هم د روسانو حملاتو دوام درلوداو ډیر مهم موفقیتونه او موفقیتونه ددوی و. د حمل په میاشت کښې روسانو د لیننګراد په منطقه کښې په حمله پیل وکړ او د ثور په میاشت کښې ئې د نه لوی ښار و روسته تر یو نیم کال محاصری خلاص کړ په عین زمان کښې روسیانو په شمالی قفقاز کښې هم خپلو حملو ته دوام ورکړ او د نوفر روسک او د تامان بندرونه ئې ونیول (پسرلی او دوبی ۱۳۲۲) او المانیانو د شمالی او غربی کوبان په منطقه کښې عقب نشینی وکړه د بلی خوا د مسکو په محاذ کښې د روسانو حملی شدت وموند او د اسد په میاشت کښې (اوریل) او د میزان په میاشت کښې (سمولنسک) د المانیانو څخه مسترد شوه. داو کرائن په محاذ کښې هم روسانو حربی ابتکار ونیوداو د اسد په میاشت کښې (وروشیلوف ګراد) او (خارکوف) او (پولتاوا) او په عقرب کښې ئې (کیف) ونیو په جنوبی محاذ کښې هم روسیانو خپل فشار زیات کړ چه په هغه اثر کښې د سنبلی او د عقرب په میاشت کښې د (تګان روګ) بندر او د (ستالینو) او (ملتوپول) ښار ددوی لاس ته راغله په دغه صورت المانیان د غربی خوا څخه د (دنیپر) د سیند و خواته تر شا شول د دی آخری موفقیتونه په دی برخه کښې «کومل» او (پولتاوا) و، چه لمړی ښار تر ژمی پوری مقاومت ته دوام ورکړ او پولتاوا په منی کښې سقوط وکړ. د دنیپر جنګ د ژمی په سر شروع شو لمړی (دنیپروپتروفسک) ښار روسانو ته تسلیم شو او روسان په دی ذریعه د دنیپر د سیند په بورتنی حصه کښې تیر شول. په دی وخت کښې د روسانو حملو عمومیت وموند. په شمالی محاذ کښې دوی د لیننګراد او د مسکو په مینځ کښې په یرغل پیل وکړ په هر کړی برخه کښې په سپین روسیه کښې داخل شول او د (ویتبسک) و خواته ئې پرمخ تګ، و کړ د نیپر په کمانی کښې هم د المانیانو په استحکاماتو

کښې رخنه واچوله او المانیان د کوبان ښخه ووتل (دمنۍ په میاشت کښې) د جدي په ١٣ کښې شوروي عسکر د سپین روس په جنوبي برخه کښې د پولینډ په ١٩٣٩ سرحداتو کښې داخل شوه . او په دلو کښې د (چرکاسي) په غرب او د (کري واي روګ) په شمال کښې لس الماني فرقې محاصره و نیول شوې چه د دلو تر نیمائي پورې محاصره وه . او وروسته یوې برخې ئې ځان له محاصرې ښخه خلاص کړ او باقي ئې تلف شول او پس له څو ورځو د دنیپر په پیچم کښې د المان آخرنی مرکز (کري وو اي روګ) هم د روسانو لاس ته ورغی او دا د روس د وروستنو جنګونو شروع وه ځکه چه د جدي په آخر کښې روسانو د لیننګراد په جنوب او د سپین روس په شمالي برخه کښې په فیصله کوونکې حمله شروع وکړه او دا برخه ئې بیخي د المانیانو د ورده ښخه پاکه کړه . د دلو په میاشت کښې د المان د مقاومت مهم مرکز چه (لوګا) و . روسانو تسلیم شو او د دلو په میاشت کښې د استونیا په خاوره کښې داخل شوه . وروسته تردې د روسیانو کوشش تول ودې ته متوجه شو چه المانیان د خپلې خاورې ښخه بیخي وباسي د دې مقصد د پاره دوی په دریو برخو کښې په تعرضي عملیات پیل وکړل مرې د شمالي محاذه ښخه د لتونیا د سرحدو خواته چه د کال په پای کښې د (پسکوف) ښار ته چه استونیا او د لتونیا (لتویا) په سرحد کښې پروت دی ورسیدل ، په مرکزي محاذ داو کړاین په شمال او د سپین روس په جنوب کښې د دوی په مخ تګ د پولینډ په خاوره کښې او همدارنګه د (بوګ) د سیند و خواته چه د رومانیا د ١٩٤٠ سرحد دی دوام درلود او د کال په پای (پروت) کښې د روس عسکر د بوګ ښخه تیر شوی او د (بساربیا) او د (بوکووینا) په ولایتو کښې ننوتل او همدارنګه د روسانو نورو عسکرو د جنوبي پولینډ په لاره خپل ځان د (کارپات) وغرو ته چه د چکوسلواکي د پخواني سرحداتو سره تماس لري نژدې کړ ، په جنوبي محاذ کښې د کال په آخرو ورځو کښې روسانو د المانیانو وروستني مقاومت په جنوبي او کراین او د دنیپر په (دلتا) کښې مات کړ او د (نیکولایف) او (خرسون) بندرونه ئې ونیول او د (اودیسې) د بندر و خواته ئې چه د المان آخري بندر په دې منطقه کښې دی وړاندې تګ وکړ (دا بندر هم د ١٣٢٣ کال د حمل په ١٥ سقوط وکړ) .

د کال په پای کښې د المان قوا په روسیه کښې صرف په دې خو لاندینیو ځایو کښې پاتې دي چه هغوی هم د حربي نقشې سره سم خپلې منظمې عقب نشینۍ ته دوام ور کوي . د سپین روس په جبهه کښې د (ویتبسک) او د (منسک) په شاوخوا کښې په جنوبي برخه د (اودیسې) په اطرافو کښې د کریمیا په شبه جزیره کښې .

د بلې خوا د ١٣٢٣ په اول نیوروځو کښې د روس قواو (پروت) د سیند ښخه هم تیرشوی او ځان ئې د چکوسلواکي د ١٩٣٨ و سرحداتو ته رسولی دی همدارنګه (اودیسې) ښار ئې نیولی او د (دنیستر) تر سیند ښخه تیرشوی دی او د بلې خوا ئې د کریمیا اکثره برخه نیولې او د المانیانو قسما کړ په (سباستوپول) کښې محاصره شوي دي .

په دې صورت سره ویلای شو چه د روسیې جنګ خپلې خاتمې ته نژدې شوی او اوژر به د روس خاورې د المانیانو د لاسه بیخي واوزي او د المان هغه پلان چه څلور کاله د مخه ئې د روس د نیولو او د شوروي حکومت د سقوط ور کولو د پاره جوړ کړی و په قطعي طور سره نا کام شو او اوس المانیان په خپله په خپلو متصرفه او اصلي خاورو کښې د روسانو د هجوم تر تهدید لاندې راغلي دي چه په آینده کال کښې به ئې نتیجې ښکاره شي .

د شرق اقصی محاذونه :

په شرق اقصی کښې هم حربي محاذات ډېر او مختلف دي چه تر دې څو عنوانو لاندې خلاصه کېږي: د چین محاذ ـ د برما او هند محاذ ـ د بحرالکاهل د جنوب غرب محاذ چه بیا په هر یوه کښې څو محاذونه شته .

۱: د چین په محاذ کښې په دې کال کښې کم مهم تغیر نه دی پېښ شوی ـ د میزان په میاشت کښې جاپانیانو کوشش وکړ چه د هونې په ایالت کښې (د چانګتې) ښار او د (چانګشا) بندر چه د چین په جنوبي برخه کښې دي ونیسي او چونګ کنګ ته خو ته لار پیدا کړي لیکن دا اقدام د چینیانو د شدیدې مقابلې سره مخامخ او په پای کښې نا کام ثابت شو او د چانګتې ښار چه د عقرب په اوائلو کښې د جاپانیانو په لاس ور غلی و د عقرب په اواسطو کښې بېرته د چینیانو لاس ته ورغی تر دې ورو سته په چین کښې کم مهم عملیات نه دي اجرا شوي .

د برما او هند په محاذاتو کښې په ۱۳۲۲ کال څو واره اخوا دې خوا پېښ شوې. لمړی انګریزانو د کال په سر (حمل) کښې دارا کان په دره چه د برما په جنوبي برخه کښې پرته ده په حرکت شروع وکړه لیکن هر کله چه د باران موسم ور سید او جاپانیانو هم متقابلې حملې وکړې دا عملیات معطل شوه بیا چه د برسات فصل تېر شو خوا کتشافي عملیات له دواړو خواؤ څخه اجرا شوه مګر اساسي جنګ ئې نه درلود دغه خو په عین زمان کښې چه د منې په موسم کښې متحدینو فیصله وکړه چه یوه نوې قوماندانی د (جنوب شرق آسیا) په نامه سره د (لارډلوئي مونټ بیټن) تر اثر لاندې تشکیل او یوه مهم اردو د (څورلسمې اردو) تر عنوان لاندې د برما په سرحد کښې تشکیل کړی او په ۱۳۲۳ کال کښې د برما په شمالي برخه کښې په تعرضي عملیاتو پیل وکړی او د برما او چین په مینځ کښې رابطه قایم کړي، دې اقداماتو د جاپان تو جه ودې خوا ته جلب کړه خصوصاً هغه وخت چه چیني عسکرو د چین د جنوبي برخې له خوا او څورلسمې اردو د برما د شمالي حصې له لارې په حرکت پیل وکړ (حوت) په دې وخت کښې جاپانیانو هم په حرکت پیل وکړ د برما په منځنۍ برخه کښې ئې چه د (چن) د غره په ځنګلي درو کښې ده په تعرضي اقداماتو شروع وکړه او د (آسام) په علاقو کښې د (مانیپور) د ریاست په خاوره کښې ننوتل . انګریزانو د مخه تر د غو عملیاتو ددې د پاره چه د جاپانیانو توجه وبلې خوا ته وګرزوي د دلوی په میاشت کښې ئې د برما

په جنوب کښې د اراکان په جبهه کښې هم ځینې شدید عملیات وکړه او (بوتی دانګ) لې ونیو چه هلته جاپانیانو په شدت سره مقابله وکړې او دانګریزانو یوه فرقه ئې د (ناچداك) په دره کښې محاصره کړې وه لیکن انګریزانو خپل عسکر بېرته وکښل او بېرته خپل اصلي موقعیتونه و ګرځیدل (داو) لیکن دې پورتنیو عملیاتو چه د حوت آخرو ورځو کښې ئې جریان پیدا کړ د انګریزانو توجه خورا په شدت سره جلب کړه خصوصاً پس له هغه چه جاپانیان د (ایمپال) په میدان کښې ننوتلي دي او اوس ئې د آسام او د بنګال او سپي لار چه د چین د مرستي د پاره یگانه لار ده په خطر لاندې نیولې ده. بیاهم انګریزان فکر کوي چه دا عملیات د جاپان دخوا یو اساسي حمله بر هند باندې نه بلل کېږي بلکه دا عملیات صرف د دې د پاره دي چه د متحدینو هغه پلان چه د چینیانو سره د رابطې قائمولو د پاره دي ، باطل کړي - نو ځکه انګریزانو هم په ... زمان کښې خپل مارش ته د برما وشمالي خواته دوام ورکړی او چینی عساکر و ته چه د دوی ... روان دي ، سره نژدې کېږي حتی څو ټولګی پاراشوتي عسکر ئې هم په دې منطقه کښې د برما په خاوره کښې ښکته کړي دي چه زر تر زره د دواړو قواؤ په مینځ کښې رابطه قائمه کړي .

لکه چه نظامي مبصرین وائی جاپان په دې وخت کښې چه په بحرالکاهل کښې د امریکایانو په مقابل کښې په شدید و جګړو بوخت دی او د بلې خوا د المان وضعیت هم په اروپا کښې خراب معلومېږي ، اراده نه لري چه پر هند باندې هغه یرغل وکړي چه د ۱۳۲۱ په سر کښې ئې تصور کیده او هغه وخت انګریزانو ته هغې تیاری هم نه در لوده مګر اوس انګریزانو او امریکې خورا ډېره قوه هند ته راوستلې ده (داقوه یو ملیون کسه تخمین کېږي) او د بارانو موسم هم نژدې کېږي . نو ددې جهته داسې فکر کېږي چه د جاپانیانو مهم او اساسي مقصد دادی چه په دې موقع کښې چه د عملیاتو وخت دی ، د متحدینو پلان هم برهم کړي او د دوی ته موقع ورنکړي چه د چینیانو سره ارتباط قائم کړي .

د بحرالکاهل محاذونه :

هغه تعرضي عملیات چه امریکائیانو او آستریلیائیانو د ۱۳۲۱ په اواسطو کښې د استریلیا د جزائرو په شاوخوا کښې شروع کړي و په ۱۳۲۲ کال کښې ئې خورا ډېره وسعت پیدا کړی او هغه امرني مقصد چه امریکائیانو درلود چه باید آستریلیا د خطره وژغورل شي په دې کال کښې تکمیل شو- د دغو عملیاتو په ضمن کښې چه د تېر کال په مینځ کښې د سلیمان په جزائرو کښې شروع شوی و ، د سلیمان جزائر ټول د جاپان د لاسه ووتله هغه دارنګه په برطانوي نیوګینی کښې جاپانیان عقب نشیني ته مجبور شول (مونډا) د اسد په میاشت (لی) د سنبله په میاشت او (فنش هافن) د میزان په میاشت کښې د دوی د لاسه ووتله - او اوس په نیوګیني کښې صرف (مدانګ) پاته دی چه د متحدینو قواؤ پر هغه هم په یرغل بیل کړي دی. (دې مهم ښار و دتور

په اوائلو کښې سقوط و کړ) همدغه رنګه دعقرب په میاشت کښې امریکائي قواوی د (نیوبرتن) په جزیره باندی چه دجاپانیانو یو مهم مرکزو حمله و کړه او په عین زمان کښې دامریکا الوتکو پر (رابال) چه ددی جزیری مهم بندر او دجاپانیانو عمده هوائي مرکز دی ، شدیده بمباري و کړه چه د کال تر آخر پوری دغو بمباریو دوام و کړ او لکه چه متحدین وائي اوس جاپانیان د (رابال) څخه دفضائي مرکز په حیث کار نشوای اخستلای .

د کال په آخری برخه کښې امریکائیانو خپل تعرضي فعالیت لازیات کړی او دجاپان پر نورو متصرفه جزائرو کښې ئې هم په حمله پیل کړی دی ـ مثلاً ددلو په میاشت کښې امریکائي قواوی د (کرین) او د (گلبرت) په جزائرو او همدارنګه د (مارشال) په جزائرو چه دجاپان په حقیقي متصرفاتو کښې دی کښته شول او دحوت په میاشت کښې ئې د (ادمیرالتی) په جزائرو باندی هم یرغل و کړ همدارنګه هوائي حملات د (کارولین) دجزائرو په مقابل کښې مخصوصاً د (تروک) دهغې جزیری دمهم بحري او فضائي مرکز پرضد شروع شوه چه دنوی کال تر اوله پوری ئې دوام درلود امریکائیان غواړی چه ددی بمباریو په اثر دهغو جزائرو مقاومت مات کړی او وروسته تر هغه چه هوائي میدانونه او بحري مرکزونه ئې خراب شوه خپل عسکر بې له زحمته او تلفاتو څخه هلته کښته کړی ـ دانوی اقدامات ښکاره کوی چه اوس امریکائیان د تدافعي عملیاتو څخه فارغ شوی او غواړی چه خپل تعرضي اقدامات دجاپان تر خارجي حصار پوری پرمخ بوسی او دجاپان پر اصلي استحکاماتو باندی په حمله پیل و کړی .

دبلې خوا داهم معلومیږی چه امریکائیان غواړی چه ژر تر ژره ځان داسی ځای ته ورسوی چه دهغو ځایو څخه پر جاپان باندی هوائي حمله ممکنه وی نو ځکه جاپانیانو دخپلو مهمو ښارو په تخلیه شروع کړی ده نظامي مبصرین فکر کوی چه دامریکا قواوی به دبحرالکاهل په جنوب غربي حوزه کښې خوراژر ډیر استحکام پیدا کړی او په زیات قوت او شدت سره به پر جاپان نیولو جزایرو باندی یرغل شروع کړی او په ۱۳۲۳ کښې دیوی خوا پر فلیپائن باندی به حمله پیل و کړی او د بلې خوا به دجاپان هغه مواصلات چه دشرق الهند سره ئې لری بیخي قطع کړی په عین زمان کښې داهم باید هیره نشی چه د ۱۳۲۲ په اول کښې امریکائیانو جاپانیان د (الوشن) دجزایرو څخه چه دالاسکا (شمالي امریکا) په غرب کښې پراته دی او په ۱۳۲۱ کښې جاپانیانو نیولی وی اخراج کړی دی داحمله د ثور په میاشت کښې شروع او په اسد کښې ختم شوه او جاپانیانو پس له شدیدی مدافعې څخه هغه جزائر بیخي پریښوده امکان لری چه امریکائیان ددی جزائرو څخه هم سعی و کړی چه پر جاپان فضائي حمله شروع کړی .

همدارنګه د امریکا بحري قواوی په بحرالکاهل کښې په دی کال کښې خورا تینګوالی ښکاره کړی او جاپاني بحریه ئې مجبور کړی ده چه دجاپان په اصلي اوبو کښې عقب نشیني و کړی

دمحور ددولتو په واقعاتو پوری مربوط

فیلډ مارشال رونشتت دالمان دقواو عمومی
قوماندان داروپا دغرب په محاذ کښې

مارشال رومل دالمان دقواوقوماندان
دفرانسی په محاذ کښې

مارشال کسلرینګ دالمان دهولو
قواوقوماندان دایطالیا په محاذ کښې

کونت چیانو دایطالیا پخوانی وزیر خارجه
چه د فاشیست د جمهوری حکومت
له خوا دملی خیانت په جرم اعدام شو

د ایطالیا په واقعاتو پوری مربوط

دریم ویکتور ایمانویل دایطالیاپادشاه
چه سلطنت ئې خپل ځوی امبر تو ته
پر ښود

شهزاده امبرتو د ایطالیا دسلطنت
نوی قایم‌مقام

بینی‌تو موسولینی د ایطالیا پخوانی
صدراعظم او دفاشیست دموقتی جمهوری
حکومت رئیس

مارشال بادولیو د ایطالیا «مستعفی»
صدراعظم چه‌دموسولینی دسقوط
وروسته کابینه تشکیل او دمتحدینو
سره صلح و کړه

دبالقان پهواقعاتو پوری مربوط

دوهم جارج دیونان شاه چه اعلان
وکړ چه دیونان د آینده حکومت
طرز به دیونان دملت په خوښه وی

ادمیرال هورتی دمجارستان نایب السلطنه
چه دالمان ددوستی په سیاست
مستقیم پاته شو

فیلوف د بلغاریا مستعفی صدراعظم
چه دبی طرفی د سیاست په اثر یې
کار پریښود

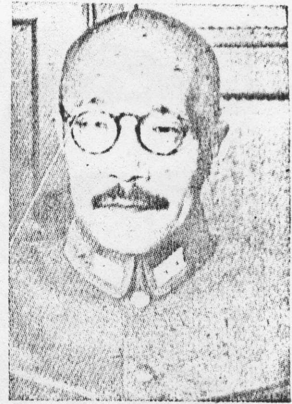

مارشال انتونسکو درومانیې رئیس-
الوزرا چه پخپل اتحاد کښې
له المان سره مستقیم پاته شو

د جاپان او چین دواقعاتو پوری مربوط

مارشال چیانگ کای شیك دچین نوی رئیس جمهور
او د هغه خانم

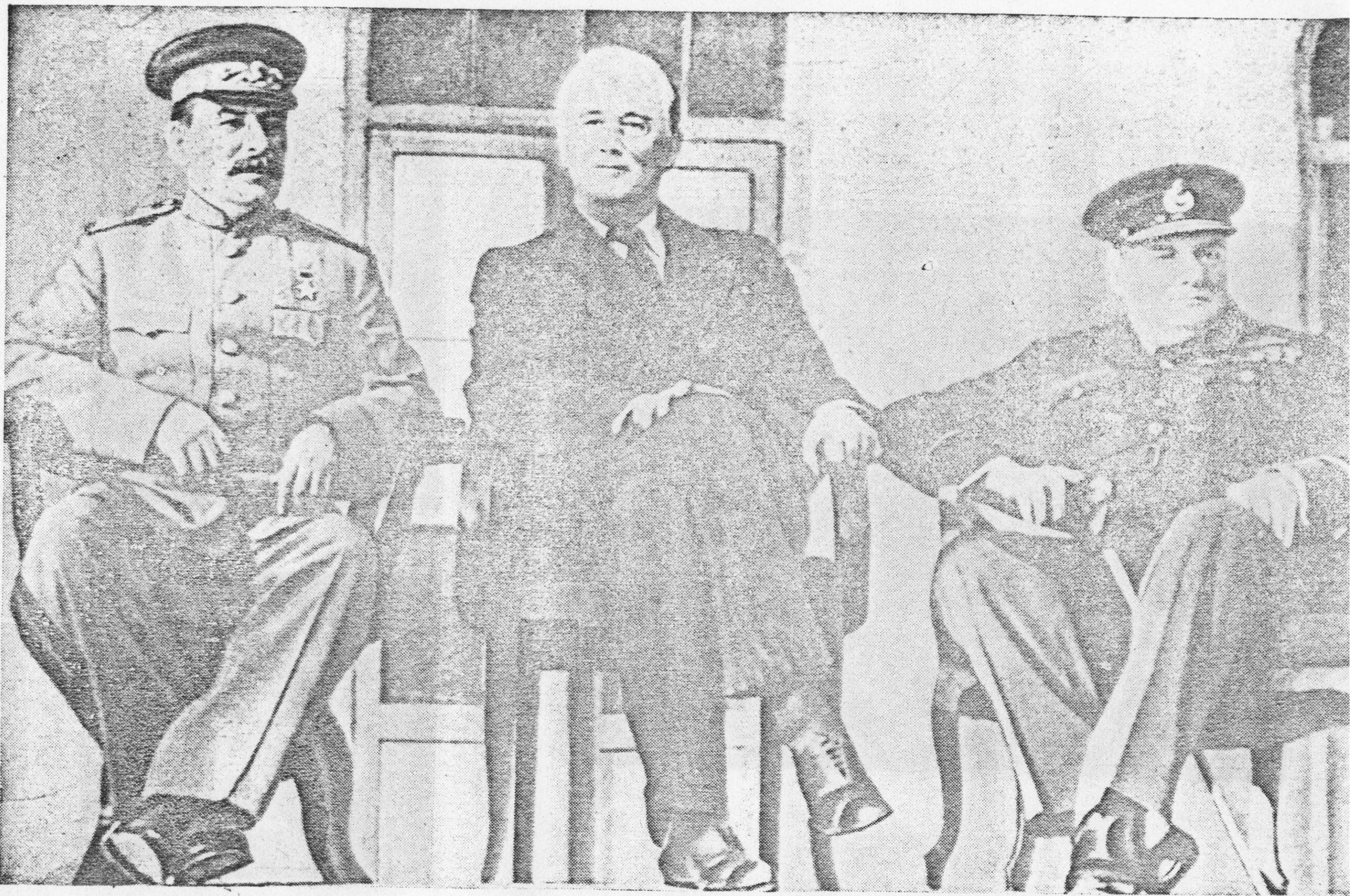
جنرال هیوا کی توجو د جاپان
صدراعظم چه پدی کال کښې ئې
دجاپان مستملکاتو ته دآسیا په جنوب
شرق کښې مسافرت کړی دی

مامور و شیگی متسو د جاپان نوی
وزیر خارجه

کاز و ئو آؤ کی د جاپان د
«لوی شرقی آسیا» وزیر

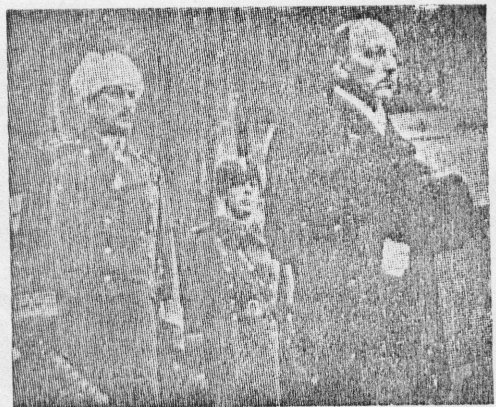
د طهران د کنفرانس یوه منظره : مارشال ستالین ، فرانکلن روزولت ، اوونستن چرچل .

روز ولت دممتاز خدمت نشان د جنرال دولتل په‌سینه‌تومبی-دی د هغې
دستی قوماندان‌دی چه په تېر کال کښې‌ئې په‌توکیو بمونه‌غورځولی دی

توماس‌دیوی دنیویارك حاکم‌چه‌په‌او سنیو
انتخاباتو کښې دامریکا دریاست‌جمهور
د پاره یاد شویدی

ریتی رئیس جمهور او مارشال مینر هیم د فنلیند
د عساکرو اعلی قوماندان

په هغو بحري جنګونو کښې چه (بوګان ویل) په منطقه کښې او بیا (مارشال) په اوبو کښې واقع شوه امریکائیانو ثابت فتوحات و کړه بیا هم دواړو خواوته درانه تلفات ور رسیدلي دي .

٭ ٭ ٭

او سیاسي واقعاتو ته یو نظر اچوو :

<u>بین المللي کنفرانسونه :</u>

په دې کال کښې د متحدینو د خوا څو مهم کنفرانسونه منعقد شوي دي چه د جنګ د پرمخ بیولو په لار کښې خوراډېر تاثیر لري هم دارنګه د محور په کامپ کښې هم حربي او سیاسي کنفرانسونه جوړ شوي دي .

<u>د متحدینو کنفرانسونه :</u>

اومړی کنفرانس د ١٣٢٢ په سر کښې دا یمن اود لور دیل هل په مینځ کښې په واشنګټن کښې جوړ شو او د شمالي افریقا د جنګ د خاتمې د پاره پکښې مذاکرات وشوه (حمل ١٣٢٢) پس له هغه څخه چه د تونس جنګ فیصله شو او پر ایطالیا یرغل شروع شو چرچل بیاله واشنګټن ته ولاړ او هلته ئې د روزولت سره و کتل او خورو څي ئې هلته تیري کړې روزولت او چرچل سره فیصله و کړه چه ایطالیا سره بایدبې له بلاشرط تسلیم په نورو شرایطو مصالحه ونه شي (ثور، جوزا) . بیا د اسد په میاشت کښې چه موسولیني عزل او بادولیو د ایطالیا اختیار په لاس کښې ونیوه او د صلح د پاره ئې آماده ګي وکړه چرچل بیا واشنګټن ته ولاړ او هلته د ایطالیا د مصالحې په باره کښې او هم دارنګه د آینده عملیاتو د پاره خبرې اترې وشوې او دا هم فیصله شوه چه چرچل اور وزولت د ستالین او چیانګ کای شیک سره هم ووینې او د جنګ د ختمولو او بیا د صلح د زماني په شاوخوا کښې مذاکرې وکړې دوا شنګټن تر کنفرانسو وروسته چرچل او روزولت کاناداته ولاړل او هلته بیا (کیوبک) په کنفرانسو کښې په دې مسائلو باندې دوباره غور وشو (اسد) .

د دغو کنفرانسو په سلسله کښې ژر فیصله شو چه د متحدینو د زمامدارانو مقدماتي کنفرانس په مسکو کښې جوړ شي او دا کنفرانس چه د انګلستان او د امریکا خارجه وزیران به پکښې شامل وي د هغه بل کنفرانس چه د چرچل او روزولت او ستالین په مینځ تشکیل کیدونکی دی زمینه آماده کړي دا کنفرانس د میزان په آخر کښې په مسکو کښې تشکیل شو او په هغه کښې د مولوتوف او د ستالین په حضور د اروپا د آینده تشکیلاتو په باره کښې مذاکره وشوه او د انګلستان خارجه وزیر هغه وخت چه د مسکو څخه انګلستان ته مراجعت کاوه په قاهره کښې ئې د ترکې د خارجه وزیر سره هم ملاقات او مقدماتي مذاکرات و کړه پس له هغه څخه چه ایډن لندن ته او کورډیل هل امریکاته مراجعت و کړ د قاهره او د طهران د کنفرانسو د جوړولو د پاره فیصله وشوه او ژر چرچل او ر وزولت د خپلو پایتختو څخه رهي شول او په قاهره کښې ئې

دچیانګک کای شیك سره چه هغه هم دهند په لار قاهری ته راغلی و وکتل او د شرق اقصی دجنګک په باره کښې ئې دهغه سره مذاکره وکړه وروسته له هغه چرچل او روزولت طهران ته راغلل حالانکه چیانګک کای شیك خپل مملکت ته مراجعت وکړ په طهران کښې ستالین هم سره له مولوتوف او مارشال ورو شیلوف راغلی و دلته دد رو ورځو کنفرانسونه منعقد شوه اومهم تصمیمات دجنګک دپیشرفت دپاره اوهمدارنګه دصلح دمسائلو په باره کښې ونیول شوه (قوس) پس له هغه څخه روزولت اوچرچل بیرته قاهری ته راغلل او دلته ئې دعصمت اینونو د ترکیې رئیس جمهور سره وکتل او د ترکیې او دمتحدینو دزیاتی مرستی په شاوخوا کښې ئې بحثونه وکړه دا څو کنفرانسونه چه مو شرح ورکړه هغه سیاسی او حربی کنفرانسونه و چه دجنګک د پرمختګک په باره کښې دمتحدینو دواکوالانو په مینځ کښې منعقد شوی و لیکن سربیره له هغو څخه نور کنفرانسونه هم دمتحدینو تر اثر لاندی قایم شوی دی چه ځانته خصوصی مقصد او غرض ئې دراود مثلاً غذائی کنفرانس چه د (هات سپرنګک) په منطقه کښې (په امریکای شمالی) په جوزا کښې منعقد شو او په هغه کښې دمتحدینو ٤٤ مملکتو نو شرکت کړی او دجنګک دخاتمی په وخت کښې ئې داغذیو دتقسیمولو په باره کښې مذاکری او فیصلی وکړی یا هغه کنفرانس چه دجنګک دمصیبت رسیدونکو دخلقو د امداد دپاره په کښې خبری اتری وشوی او په دی کال دعقرب په میاشت کښې په واشنګټن کښې منعقد شوی و یا هغه کنفرانس چه د مدیترانی دحوزی خصوصاً دایطالیا داداری او اقتصادی مسائلو د مشوری دپاره په الجزیره کښې جوړ شو (جدی) یا هغه زراعتی کنفرانس چه د متحدینو ددولتو او دشرق وسطی دځینو ممالکو په شمولیت سره په قاهره کښې افتتاح شو (دلو) او داسی نور . . .

محوری کنفرانسونه :

په محوری ممالکو کښې هم ځینی مهم کنفرانسونه منعقد شوی دی سره له هغه چه دجاپان او المان تر مینځ مستقیم مواصلات امکان نه اری بیا هم دادواړه مملکتو نه دخپلو سیاسی او نظامی نمایندګانو په ذریعه پر سیاسی او حربی مسائلو کښې بحثونه کوی .

دحمل په اخر کښې موسولینی او هټلر د (برینر) په دره کښې سره وکتل او دشمالی افریقا دجنګو په باره کښې ئې مذاکرې وکړی بیا د سرطان په پای کښې چه دمتحدینو عسکرو پر سسلی باندی یرغل وکړ ددواړو دیکتاتورانو په مینځ کښې په (برینر) کښې ملاقات وشو دا ملاقات آخری ملاقات و چه دموسولینی تر عزل دمخه ددهٔ او هټلر په مینځ کښې واقع شو داسی معلومیږی چه همدلته دایطالیا دضعف اودالمان د کمك تصمیم چه د ایطالیا مدافعه پر اوږه واخلی فیصله وشوه ځکه چه وروسته تر هغه چه موسو لینی روم ته وګرزید دهغه دعزل معامله پیښه شوه .

د بلی خوا دحمل په میاشت کښې هټلر په خپل کامپ کښې داروپائی دولتو زمامدا ران چه

محور سره ارتباط او اتحادارې انګه مجارستان ، بلغاریا، رومانیا، سلواکی ، ناروی، فرانسه او نور.. وغوښتل اودوی سره ئې ملاقاتونه وکړه چه موضوع یې دمتحدینو احتمالی عملیات په اروپا کښې اودروسیې دنوی پیشرفت مسائل و. همدارنګه پس له هغه څخه چه موسولیني سقوطو کړ دهتلر اوددغو اروپائي وا کوالانو په مینځ کښې نوی خبری اتری وشوی (میزان) د کال په پای کښې بیاداسی کنفرانسونه دهتلر په خصوصی مقر کښې جوړ شوچه په هغه کښې دجاپان لوی سفیر هم شامل ود بلی خوا په شرق اقصی کښې جاپان هم دخپلو متحدینو اودوستانو سره کنفرانسونه قائم کړه چه تر ګردومهم کنفرانس هغه کنفرانس وچه د توژو دجاپان د صدر اعظم ددوری په وخت کښې په هندچین ، سیام (تایلیند) برما، فلپائن او نانکنګ جوړ شوی و او بیا وروسته له هغه سفر څخه ددی ممالکو وا کوالان هم جاپان ته جلاجلا سفرونه کړی او دجاپانی مامورینو سره ئې حربی او سیاسی او اقتصادی کنفرانسونه قایم کړی دی توژو دوهمه پلا هم دسرطان په میاشت کښې د جنوب بحرالکاهل ددوری دپاره رسماً د توکیو څخه حرکت وکړ او دا پلا هم مهم کنفرانسونه ددغو پورتنیو ممالکو په خاورو کښې جوړ شوه اوددی سفر په پای کښې و چه د فلپائن آزادی د توکیو څخه اعلان شوه (میزان) .

دمهمو ممالکو داخلی اوضاع :

اوس به دغو مملکتو مهم واقعات چه د دنیا په جنګ او په بین المللی اوضاعو مستقیم او غیر مستقیم اثر لری بیان کو :

انګلستان :

دا مملکت په دی کال کښې خورا ډیر کوشش کړی دی چه په اروپا کښې تعرضی وضعیت پیدا کړی اود اروپا جنګ ته ژر تر ژره خاتمه ور کړی ددی دپاره دانګلستان کارخانی او وګړی ډیر فعالیت کړی او خورا زیات اسلحه ئې جوړه کړی ده همدارنګه ئې ډیر عسکر د خپلو مستملکاتو او دامریکا څخه انګلستان ته راوستلی دی او غواړی چه دوهم محاذ ژر تشکیل کړی دانګلستان او دامریکا روابط خورا صمیمانه معلومیږی او په ټولو مسائلو کښې یو دبله سره مشوره او دامشوری په اثر اقدام کوی دانګلستان دداخلی وضعیت په اثر هغو فتوحاتو چه په دی کال کښې د متحدینو په نصیب شوی دی خورا ترقی کړی ده که څه هم د ملت اعتما د پر خپلو واکوالانو زیات شوی دی . بیا هم ځینې سیاسی او اجتماعی مشکلات هم دانګلستان دحکومت په مقابل کښې پیداشوی دی لکه دپولیند او دروسیې نزاع او ددوګول او دژیرو مخالفت ، دلبنان سیاسی بحران ، د فلسطین دیهودو او داعرابو مسائل او داسی نور.. دبلی خوا دسکرود کانو د کارګرانو اعتصابونه...چه هریوه دانګلستان د حکومت افکار پریشان کړی دی تر ګردومهم دپولیند اوروس نزاع ده چه انګلستان غواړی دا دواړه مملکتونه سره موافقه ولری اولکه چه دچکوسلواکی اودروس په مینځ کښې داتحادقرارداد د ۲۰ کالو دپاره منعقد شوی دی (قوس)

د پولینډ او روس په مینځ کښې هم د جګړې د ختمېدو د غه داسې موافقه حاصله شي لیکن تر اوسه پورې په دې مقصد کښې کامیاب شوي نه دي ـ د بلې خوا د آزادې فرانسې د کمیټې په مینځ کښې چه پرون سږ کال موافقه شوې وه او د ګول او ژیرو سره موافق شوي وچه په نوبت سره د کمیټې ریاست وکړي بیا هم د کال په پای کښې د دوی په مینځ کښې مخالفت پیدا شو او لا تر اوسه پورې دوام لري او ممکن دي چه ژیرو به هم د کمیټې څخه استعفی وکړي . د سکروډ کانو د کارګرانو اعتصاب د دې د پاره دي چه د دوی زیات معاش غواړي او د جدي په میاشت کښې د څوورځو د پاره تقریباً ۹۰ زره کسو د کاره لاس اخستی و ـ او س حکومت د غیر مستقیمې لارې څخه اقدامات کوي چه دا اعتصابات چه د جګړې پر مساعیو باندې بد اثر لري بند شي ـ د میزان په میاشت کښې انګلستان د پرتګال څخه د یو قرار داد په قرار دا امتیاز حاصل کړ چه د جنګ تر آخره پورې انګریزي بېړۍ د پرتګال د (آزور) د جزیرو څخه استفاده وکړي . او دا قرار داد د متحدینو په هغه مساعیو باندې چه د جرمنې او بټلانو پر ضد ئې کوي خورا ښه تاثیر کوي . هم دا رنګه انګلستان د دلو په میاشت کښې اسپانیې ته اخطار ورکړ چه خپله همکاري د المان سره قطع کړي او د مطلق بیطرفي وضعیت اختیار کړي او د ایطالیا هغه جهازونه چه په اسپانیا کښې پټ دي بیرته د بادولیو حکومت ته ور کړي او خپل رضا کاران د شرقي محاذ څخه وغواړي او د اسپانیا کارخانې د المان د پاره نور حربي لوازم جوړ نه کړي ـ دا آخري خو اهش ئې د پرتګال څخه او د نورو بیطرفو مملکتو څخه هم کړی دی .

په دې کال کښې د انګلستان حکومت هغه د میانجي ګرۍ غیر رسمي عرضه چه د اسپانیا د حکومت په ذریعه د حمل او د ثور په میاشتو کښې وشوه رد کړه . هم دا رنګه هغه غوښتنې چه د پاپ په ذریعه د پاره د دې چه روم غیر نظامي ښار و بلل شي پېښ شو ـ د امریکا په موافقت سره ئې رد کړا و وئې ویل چه تر څو چه بیطرف هیئت دا ثابته نه کړي چه د روم څخه حربي استفاده نه کیږي ، متحدین حاضر نه دي چه روم غیر نظامي وپېژني د کال په پای کښې انګلستان دا کوشش هم وکړ چه (آزاد ، آیر) خپلې سیاسي روابط د محورریانو سره وشلوي ځکه د انګلیس په عقیده د هغو مملکتو د نمایندګانو او سیدل په آیر کښې د متحدینو د هغو قواو د پاره چه په شمالي آیرلینډ او حتی د انګلستان په خاوره کښې دي خطر لري . او دا اقدام د امریکا په ذریعه وشو (حوت) لیکن د آیر حکومت قبول نه کړه ـ د لبنان په مسئله کښې چه د لبناني مامورینو او فرانسوي وا کوالانو د مخالفت په اثر د عقرب په میاشت کښې پېښ شو او فرانسوي مامورینو لبناني رئیس جمهور او صدر اعظم او نور وزیران بندیان کړه انګلستان د امریکا په موافقت سره د لبنانیانو طرفداري وکړه او د فرانسې د نجات کمیټې باندې ئې فشار راووړ چه هغوی سره بیا موافقت وکړي ـ هم دا رنګه انګلستان د عرابو د اتحاد تحریک ته چه د مصر او د عراق په سر کردګۍ سره په دې کال کښې جاري شوی و په ښه سترګه و کاته لیکن کوم مستقیم اقدام ئې په دې باره کښې تر اوسه پورې نه دی کړی . د بالقان د نو و تشکیلاتو د پاره هم انګلستان داسې نظریه لري چه پس له جګړې

شخه هغو مملکتو ته اختیار ورکړ شي چه خپل طرز د حکومت وټاکي نو ځکه اوس انګلستان د یونان او
د یوګوسلاویا پاچاته لکه پخوا په رسمیت نه ګوري - او دوی چه په قاهره کښې اقامت لري هم اعلان
کړی دی چه تر سلح شخه وروسته دغه ملتونه هر راز حکومت چه خوښ کړي اختیار لري - لیکن
انګریزان نه غواړي چه دغه تغیرات اوس دستي اجرا شي او د جنګ په مساعیو کښې بد اثر واچوي
د ایطالیا د آینده رژیم د پاره هم انګلستان همغسې نظر لري. په دې کال کښې په انګلستان کښې
خورا مهم اجتماعي پلانونه جوړ شوي دي چه د هغه د رویه باید د جګړې وروسته د ټولو خلکو د پاره
د صحت، خوراک، کور، د تعلیم بیمه تامین شي.

امریکا :

په دې کال کښې د متحده ممالکو وضعیت د جګړې د پرمخ بیولو په لاره کښې
خورا ښېګڼ والي موندلی او د حربي اوازمو د جوړولو په باره کښې ئې زیات تر زیاته
توجه کړې ده. د بلې خوا د امریکائیانو ټوله توجه دې ته وه چه د جنګ نه وروسته باید
یو اساسي نظام په دنیا کښې قایم شي چه د جنګو لاره د اوږدې مدې د پاره بنده کړي. په عین زمان کښې
چه امریکا او انګلیس د اروپا د جنګ په شا وخوا کښې په متحده اقداماتو بوخت و بیا هم
امریکائیان د جاپان ماتې ته زیات نګران و او دې غرض د پاره د امریکا د حربي توجه مهمه
برخه دې خواته معطوفه وه - د بین المللي او ضاعو په باره کښې او د جنګ د پرمخ تګ
په نسبت امریکا په هره زمینه کښې د انګلستان په همکاري اقدامات کړي منګر بیائې هم د خپل
اقتصادي - او تهذیبي نفوذ د پاره مخصوصاً په نژدې شرق کښې جلا اقدامات کړي دي
چه د هغې جملې شخه یو اقدام هغه قرارداد دی چه سعودي عربي سره د هغه مملکت د نفتو
د استخراج د پاره شوېدی او بل اقدام ئې د (پټرک هرلې) خپل خصوصي نماینده لېږل دي
شرقي ممالکو ته چه په هغه جمله کښې چین، افغانستان، ایران، عراق، سوریه، مصر، ترکیه
او نور هم شامل دي. په دې کال کښې د اعتصابو د جلوګیرۍ په مقصد کښې په امریکا کښې
یو قانون تصویب شو چه حکومت ته ډېر اختیارات ورکوي. د کال په پای کښې د قرض او اجاري
قانون چه د درو کالو د پاره ئې اعتبار درلود و پای ته ورسیده لیکن بیا د یو کال د پاره تمدید شو
لکه چه د امریکا اخبارونو لیکلي دي، روسانو غوښته چه دا قانون د څلورو کالو د پاره تمدید شي
لیکن امریکا دا شرط پېښ کړی دی چه لمړی به روس د جاپان سره په جنګ پیل کوي بیا به امریکا
دا قانون د څلورو کالو د پاره تمدید کوي. بیا هم په دې کال کښې د روس او د امریکا روابط
خورا ښه ؤ او د روزولټ او کوردیل هل ملاقاتونه د ستالین سره صمیمانه و - په دې کال کښې
د امریکا حربي بودجه اس ملیارد دالرو ته رسیدلې وه چه په هغه کښې د طیارې او د بېړیو د جوړولو
د پاره خورا مهم اعتبارات شامل وه - د کال په پای کښې د امریکا په مجلس سنا کښې
یو پیش نهاد وړاندې شوی ؤ چه د هغه د قراره باید امریکا دا تصویب کړي وای چه فلسطین
د یهودانو اصلي وطن وپېژندل شي - په دې نسبت عربي ممالکو او د دنیا نورو مسلمانانو د احتجاج

زغو نه پوره کړل - لیکن تر اوسه پورې ئې نتیجه معلومه شوې نه ده او نه هغه پیشنهاد په عملي شکل مونږ ته رسیدلی دی - د کال په آخر کښې د نوو انتخاباتو زمزمه پیداشوه - لکه چه تر اوسه پورې معلومه شوې ده ، د هر امکان لرې چه روزولت بیاهم دخلورم وار دپاره په ریاست انتخاب شي د کال په آخرو ورځو کښې فیصله شوه چه دامریکا دخارجه چارو دوزارت نوی معین (ستتي نیئي یس) چه څو مده دمخه د(سمنر ویلز) په عوض مقرر شوی دی انګلستان ته ولاړ شي او د چرچل او ایدن او نورو انګلیسي واکوالانو سره مذاکره وکړی فکر کېږي چه دا سفر به د اروپا د آینده تشکیلاتو دپاره ځان سره کومه نقشه انګلستان ته یوسي منګر بیاهم اعلان شوی دی چه په دی ملاقاتو کښې کوم نوی قرارداد د دواړو مملکتو په مینځ کښې نه لاس ته لیک کېږي بلکه دغه سفر صرف یومشورتي جنبه لري .

شوروی اتحاد :

شورویانو په دی کال کښې دخپل مقصد دحاصلولو په لاره کښې خورا لوی لوی قدمونه اخیستي دی . لکه چه د کال په پای کښې معلومېږي په نوی کال کښې به نه یوازې درو سیې خاوره بیخی دالمانیانو دلاسه خلاصه شي بلکه دروس عسکر به داروپا مهمه برخه هم د المانیانو دلاسه واخلي . دروس حربي پلان په ۱۳۲۲ کال کښې کاملاً تعرضي و او همدار نګه دغه حربي او صنعتي مساعي په خورا لویه پیمانه په پیشرفت کښې و.

دجدی په میاشت کښې امری-پلا روسي عسکر په خپلو اصلي خاورو کښې تېر شوه د پولیند د ۱۹۳۹ سرحد و کښې ننوتل او څو ورځې وروسته د استونیا خاوره کښې (دلو) او د کال په پای کښې درومانیا د ۱۹۴۰ سرحدو کښې داخل شول . د کال په آخر کښې المان صرف دسپین روس یوه برخه او د کریمیا په شبه جزیره کښې پاته و، حالا نکه دروس پیشقدم عسکر د رومانیا مجارستان او چکو سلواکي خاورو ته رسیدلی و.

دادروسیې نوو پیشرفتونو ځینې سیاسي مسائل مینځ ته واچول چه دانګلستان په وافعاتو کښې ورته اشاره وشوه - او دغه مسائل دادي چه آیا روس داروپا دهمسرحدو مملکتو په باره کښې څه فکر او اراده لري . آیا پس له هغه څخه چه دوی دالمانیانو دلاسه نجات ور کوی ، د دغو مملکتو خاوره د خپل مملکت ضمیمه کوی ؟ او په سیاسي رژیم کښې ئې تغیر راولی که په ؟

دا سوالونه چه ددې کال په دوهمه برخه کښې ئې دانګریز او امریکا توله توجه ځان ته جلب کړی وه اګر که دمسکو او دطهران په کنفرانسو کښې په دې باره کښې عمومي مذاکره شوی وه بیا هم وروسته تر هغه چه روسي عسکر په پولیند او استونیا او رومانیا کښې داخل شول ، دی سوالو بیا جدیت پیدا کړ . تر ګردو مهمه مسئله دروس او پولیند روابط دی . ځکه چه د ۱۳۲۲ په شروع کښې دپولیند او دروسیې روابط خراب بلکه بیخی سره شلېدلي و - علت ئې داو

چه د حمل په میاشت کښې د المانیانو دخوا یو خبر خپور شوی وْ چه د (کاتین) د ځنګل په شا
وخوا کښې څه د(سمولنسک) سره نژدې پروت دی ، د لسو زرو پولینډي صاحب منصبانو
نعشونه پیدا شوي دي چه دوی د روسي د عسکرو د خوا وژلي شوي - د پولینډ حکومت
چه په لندن کښې دی د ددې خبر د نشر په اثر بین المللي صلیب احمر ته مراجعه وکړه او ددوی
څخه ئې غوښتنه وکړه چه هیئت مقرر کړي چه هغه ځای ته ولاړ شي او نعشونه وګوري . د روس
حکومت ددې اقدام په اثر کښې خوا بدی شو او پولینډ ته ئې وویل چه اصلي باید د قلیم
پرو پاګنډه ته اهمیت ورنکړي - هر کله چه پولینډ حکومت دا خبره ونه منله نو د روس حکومت
د ثور په میاشت کښې د پولینډ سره روابط قطع کړه - د انګریز او د امریکا حکومتونو کوښښ وکړ
چه د انزاع فیصله شي مګر روسان راضي نه شوه چه بیرته هغه حکومت رسمي وپیژني
بیا چه د روس فوځونه د پولینډ په خاورو کښې ننوتل (جدی) د پولینډ حکومت روسانو ته مراجعه
وکړه چه باید د پولینډ په تمامیت اعتراف وکړي - د روس حکومت بیا هم د دغه حکومت د پیژندلو
څخه انکار وکړ لیکن وئې ویل چه مونږ موافقت لرو چه وروسته ترجګړي د سرحد د مسئله
فیصله شي او هغه وخت هم زمونږ او د پولینډ سرحد په هغه ځای کښې وی چه په ۱۹۱۹
کښې د جامعهٔ ملل د خوا د لارد (کرزن) په ذریعه یو سرحدي خط جوړ شوی و او هغه خط تقریباً په هغه ځای
کښې راغی چه په (۱۹۳۹) کښې د پولینډ د تقسیماتو په وخت کښې د روس په حق راغلی و - دی اعلامیې
د انګلیس او د امریکا ضمني موافقت هم حاصل کړی و بیا هم امریکا د میانجی کړی پیشنهاد روسانو ته
وکړ بیا د روس حکومت ونه مانه (د جدی په اواخرو کښې) مګر د بلی خوا هغه وخت چه روسي
عساکر په روما نیا کښې داخل شوه (حوت) د روس حکومت اعلان وکړ چه روسیه دا اراده نه لري چه
بی له (بسارابیا) او شمالي (بوکووینا) څخه چه په ۱۹۴۰ کښې روسیې ته سپارل شوی و د رومانیا
نوره خاوره ونیسي . همدا رنګه هغه وخت چه د فنلینډ حکومت د داوپه پای کښې د روسیې سره د صلح
د مذاکراتو د پاره آمادګي وکړه روسیه د هغه مملکت سره د صلح کولو د پاره حاضره شوا ودا
شرطونه ئې ورته پیش کړه : د روس او د فنلینډ سرحد هغه سرحد دی چه په ۱۹۴۰ کال کښې فیصله
شوی و الماني عساکر باید په فنلینډ کښې خلع سلاح او نظر بند شي - فنلینډ دې هغه تاوان جنګ چه
په آینده مذاکراتو کښې فیصله کیږي قبول کړي بالمقابل روسیه د فنلینډ په استقلال او تمامیت
اعتراف کوی او د فنلینډ په داخلي چارو کښې مداخله نکوی او ترڅو چه د فنلینډ حکومت د المان
د عسکرو په باب کښې د روسیانو نه امداد و نه غواړي ، د روس عسکر د فنلینډ پر خاوره کښې نه داخلیږي .
هر کله چه دا شرایط د انګریز او د امریکا د خلقو په نظر کښې هم منصفانه وو بیا د فنلینډ حکومت تر اوسه
پوري ورسره موافقه نه ده ښکاره کړي او ګمان نه کیږي چه په دې نژدې اوقاتو کښې به دوی که
موافقه وکړي . لیکن د بالتیک د ممالکو په باره کښې اګر که تر اوسه پوري کم رسمي خبر نه دی پیښ شوی

مګر عملاً داسې معلومیږي چه روس پر هغه الحاق باندې چه په ۱۹٤۰ کښې اجراء شوی و ټینګ دی او هغه مملکتونه په خپلو جماهیرو کښې حسابوي او انګلیس او امریکه هم په دې کښې څه اعتراض نلري.

او س راغلو د روسیې داخلي واقعاتو ته: ترکرد و مهمه واقعه د لمنترن د بین المللي تشکیلاتو لغوه کیدل وه چه د جوزا په اول کښې فیصله شوه ـ په دې ذریعه هغه موسسه چه بالشویکي پروپاګندې په خارجي ممالکو کښې کاوه منحل او هغه خوف چه د روس د مداخلې په نسبت په نورو ملتو کښې و نظراً رفع شو.

بله مهمه واقعه په روسیه کښې هغه فیصله ده چه د ۱۹٤٤ په شروع کښې د شوروي د حکومت د خوا وشوه او د هغې په قرار د شوروي د جمهوریتو هر یو کولای شي چه ځانته عسکر ولري او سیاسي مناسبات د خپلو همسایه او نورو خارجي مملکتو سره قایم کړي. چه د دې اقدام سیاسي هدف هر څه چه وي ظاهراً د خپلو جماهیرو د داخلي استقلال دور کولو مفهوم لري. د بلې خوا شوروي حکومت په دې کال کښې د چکوسلواکۍ د جمهوریت سره د شلو کالو د پاره یو دوستي او اتحاد قرار داد امضاء کړی دی (قوس) او په هغه کښې ئې دا هم ویلي دي چه نور اروپائي مملکتونه مثلاً (هالېند) هم کولای شي چه په دې قرار داد کښې شامل شي ـ همدا رنګه شوروي حکومت د اروپا د نورو مملکتو سره هم خپل روابط زیات کړي دي مثلاً د فرانس د نجات امیته او د بادولیو حکومت ئې په ایطالیا کښې پیژندلی دی (عقرب ـ دلو) او خپل نماینده ګان ئې د هغو حکومتو مرکز و ته استولي دي چه د دې آخري اقدام د انګریز او امریکا تصدیق نه دی حاصل کړی ځکه چه دوی تر اوسه پورې دا دواړه تشکیلات د رسمي حکومتو په حیث نه دي پیژندلي ـ بالمقابل د انګلیس او امریکا حکومتو د روسیې سره دا موافقه کړې ده چه هغه مملکت د مدیترانې د مشورتي کمېټې او د ایطالیا نګراني کمېټې ته خپل نماینده ګان ولیږي چه د هغه په اثر روسیا او (ویشنسکی) د خپل خارجي کمیسار معاون د نماینده په حیث شمالي افریقا ته لیږلی دی همدا رنګه د روس حکومت د یوګوسلاویا د ملي قواو سره چه د مارشال تیټو تر اثر لاندې د قوس راهیسې د یوګوسلاویا د انقلابي خلقو قیادت کوي خپل روابط قایم کړي دي او غواړي چه په تولو اروپائي مسائلو کښې شامل وي د کال په آخر کښې دا خبر خپور شو چه متحدین غواړي چه د ایطالیا د بېړیو یوه برخه روس ته ورکړي مګر پس له هغه څخه چه روس د بادولیو حکومت په رسمیت وپیژانده دا خبره خاموش شو موده دا آوازه هم وه چه روسانو غوښتي دي چه دوی ته کم بندر په مدیترانه کښې ورکړشي مګر تر اوسه پورې ئې حقیقت نه دی موندل بیا هم د روسانو دلچسپي په مدیترانه کښې روځ په روځ زیاتیږي د روس او د جاپان روابطو په دې کال کښې تقریباً یو معمولي شکل درلود او هیڅ داسې یوه واقعه چه د هغو په روابطو کښې کم تغیر پیښ کړی نه دی ښکاره شوې د کال په آخر کښې (حوت) هغه قرارداد چه د روس او د جاپان په مینځ کښې د (سخالین) د معادنو په باره کښې وجود درلود و پای ته.

ورسېده او جاپانیانو موافقت وکړ چه آینده به روس په خپله دغې جزیرې په روسی برخه کښې به نفتو او نورو معادنو کار واچوی او ماهګیری به هم د دغې جزیرې په اوبو کښې روسیان په خپله وکړی دروس او د چین روابط هم عادی و. اګر که ستالین موافقت ونه کړ چه د چیانګ کای شیک سره ملاقات وکړی بیا هم د چین او د روس په روابطو کښې د کال تر پایه پورې کم نوی تغیر پیدا شوی نه و تر هغه پورې چه د حوت په آخر کښې د خارجی مغولستان په باره کښې د دوی په مینځ کښې یو مختصر تصادم پېښ شو دا تصادم داسی و چه چینی قواوو غوښتل چه د خارجی مغولستان چه یو کمونستی مستقل جمهوریت بلل کېږی د خپلو یاغی قومونو په تعقیب سره تجاوز وکړ او روسانو اخطار ورکړ چه که چېری دا چینی قوا فوری د مغولستان له خاوری ونه اوزی نو به د روس مسلح قوا د دوی د خارج کولو دپاره اقدام وکړی مګر دا واقعه ژر فیصله شوه او تر اوسه پورې ئې څه نوی عواقب پیدا کړی نه دی .

په دې کال کښې ستالین په خپلو رسمی بیاناتو کښې څو واره هغه افواهات چه د روس د جلا صلح کولو په باره کښې په انګلیس او امریکائی یا محوری مطبوعاتو کښې نشر شوی و تردید کړی او ویلی دی چه هیڅکله روس اراده نه لری چه د المانیانو سره یوازی صلح وکړی .

المان :-

په دې کال کښې د المان مملکت د خورا مهمو مشکلاتو سره مخامخ شوی دی ځکه چه د یوی خوا د متحدینو قوا په ایطالیا کښې کښته شوی او د محور یو مهم رکن لکه ایطالیا د جګړی څخه لاس واخست او د بلی خوا د روس لښکرو المانیان په ټولو جبهاتو کښې تر شا کېدو ته مجبور کړی او سر بیره په دغې د بلی خوا د متحدینو د حملی خطر په غربی اروپا کښې یو اساسی وضعیت پیدا کړ چه هره ورځ دا خطر زیاتېږی او نژدې کېږی بیا هم المان په دې کال کښې خورا ډېر حربی او سیاسی کوښښونه کړی او نه ئې دی پرې ایښی چه غلیم د یوی خوا هم د المان په ننی استحکاماتو کښې رخنه واچوی یا د المان عسکرته قطعی ماتې ورکړی یا د المان د ملت ورو حیاتو ته کم اساسی صدمه ورسېږی لکه چه د انګلستان صدر اعظم په خپله وینا کښې ویلی دی د المان ملت لا تر اوسه پورې هم خپلو قائدانو سره وفاداری او اعتمادلری او د المان حربی قوه هم مضبوطه او خورا ډېره ده .

المانیانو په دې کال کښې خورا ډېر کوښښ کړی دی چه د یوی خوا د المان د مملکت او نورو متصرفه مملکتو مادی او معنوی منابع په آخری پیمانه په کار واچوی او د بلی خوا د اروپا د قلعې ټولی خواوی استحکام او بندی شی د دی مقصد دپاره هټلر شخصا دار وپاد وا کوالانو سره څو واره کتلی او ممدارنګه د اروپا په غربی او شمالی او جنوبی ساحلو کښې خورا مضبوط استحکامات جوړ شوی دی چه د کال په آخر کښې ټول تکمیل موندلی او ساحلی رقبې د ملکی وګړو څخه تخلیه شوی دی د موسولینی سقوط او د ایطالیا تسلیم له شکه هم د هټلر دپاره خوړاوړه صدمه وه بیا

هم الماندې صدمې سره په ډېره حوصله او جديت مقابله کړې او دهغو دخرابو عواقبو جلوګيرې ئې کړې او خپل مو قعيت ئې زرتر زره اصلاح او ټينګ کړ د موسوليني نجات چه د بادوليو د بندي خانې څخه په يو اسرار آميز طور سره د هټلر د باسوسانو په ذريعه وشو- يو عجيب شاهکار دی چه نه يوازې د هټلر رسوخ او پيش دستي ښکاره کوي بلکه روحا يې هم دمحور پر ممالکو خورا اويه اغيزه کړې ده .

هر کله چه په دې کال کښې د متحدينو بمبارې پر المان او متصرفه ممالکو کښې خورا زيات شدت کړي و دا هم د المان د حکومت د پاره يوه اويه وظيفه وه چه د مصيبت رسيد ونکو ملتو د پاره ځايونه پيدا کړي او د لويو ښارو د مدافعې د پاره جدې ترتيبات ونيسي چه په دې کښې هم د المان حکومت خورا مهم او موثر ترتيبات نيولې دي چه د دغه زياتې بمبارې په اثر بيا هم کله داسې بې نظمې چه د حربې مساعيو په لاره کښې سکته پيدا کړي ايدلې شوې نه ده او نه د المان د ملت لکه د ايطاليا د ملت د ناراضي زغ پورته شوې دی .

مخصوصاً هغه کلکوالی چه د ايطاليا په جګړه کښې د المان د خوا په ژمې کښې ښکاره شو- ډېر د تعجب وړ دی . منګر بيا هم د کال په پای کښې د المانيانو وضعيت په شرقي محاذ او د شرقي اروپا په ممالکو کښې دفعتاً خراب شو . د فنليند د مصالحې خواهشات اګر که د المان پر مو افقت سره شروع شوي وي بيا هم د المان د ضعف علامه بلل کيږي - همدا رنګه په مجارستان او په رومانيا کښې چه تر اوسه پورې د المان رښتني متحدين شميرل کيدل هغه د بې اعتمادې- روح چه د حوت په مياشت کښې ايدلې شوې و ، دا ښکاره کوي چه اوس د اروپا هغه مملکتو نه چه د المان سره متحدو ، لکه پخوا د المان پر فتح باندې اطمينان نه لري او غواړې چه ځانونه د المان د اتحاده څخه وباسي - نو ځکه المان هم يو اساسي او به موقع اقدام و کړ او د دې مملکتو خاورې ئې د خپلو قواؤ په ذريعه کاملاً اشغال کړې او په هغو مملکتو کښې ئې مخالف عناصر د مينځه څخه ورک کړه (حوت ۱۳۲۲) چه لکه ايطاليا هغه وخت چه روسان ورنږدې کيږي د مصالحې زغ پورته نه کړي . سره له دې ټولو بيا هم د المان وضعيت په اروپای شرقي کښې مطمئن نه دی او د روس پيشرفت چه د نوي کال په سر کښې ئې د چکو اسلوا کې تر پخوانو سرحداتو يعنې د مجارستان ، روماني ، پوليند ز په ئې ځان رسولی دی د المان د پاره ډېر خطرناک معلو ميږي که چيرې المان په دې نږدې اوقاتو کښې موفق نه شو چه د روس د پيشرفت مخه بنده کړي نو وضعيت به ئې وخيم شي - تر اوسه پورې داسې علامه چه د روس دير مخ تګ د بند ولو د پاره په کم مخصوص ځای يا په کم معين موقع کښې دلالت وکړي په نظر نه راځي بيا هم د حمل په آخر کښې د شرق په محاذ کښې سستي پيدا شوې ده د کال په پای کښې بيا هټلر د خپلو متحده اروپائي حکومتو لکه - مجارستان ، ناروې ، سلوا کيا بوهيميا او موراويا ، کرواتيا ، فرانسه ، رومانيا او نورو ... وا کوالانو سره يوه سلسله

کنفرانسونه شروع کړی دی چه په هغو کښې مهم او آخری تصمیمات داروپا دمدافعې په لاره کښې
نیول کیږی .

جاپان :

په دی کال کښې جاپانیان هم لکه المانیان ځینو مشکلاتو سره مخامخ شوی دی. هر کله
چه امریکائیانو دجنوب غربی بحرالکاهل په حوزه کښې په متقابلو حملو پیل کړی دی نو جاپانیانو
ته دالازمه شوه چه خپله توجه ودی برخی ته معطوفه کړی او ضمناً ځرنګه چه دامریکا قوه
روز افزونه ده او قدم په قدم دجاپان د خارجی مدافعی پر خط حمله او تصرف کوی او ځان
دجاپان وداخلی او حیاتی حوزی ته نژدی کوی ، دا هم ضروری ده چه جاپان دخپلی خاوری
دمدافعی دپاره ترتیبات ونیسی . ددې مقصد دپاره په دی کال کښې جاپانیان دیوی خواهغو شرقی
ملتونو ته چه د شرق آسیا پر حوزه کښې پراته او دجاپان تر تصرف لاندی دی ، ځان نژدی کړی
او دجاپان صدراعظم شخصاً دوه پلا په هغو مملکتو کښې دوره کړی ده او دبرما او فلپائن داستقلال
دپاره ئې اعلانونه نشر کړی دی او دبلی خوا دملی منابعو دپه کار اچولو په شاو خوا کښې په آخری
پیمانه سره اقدامات کړی او ټول ملی منابع ئې دحربی وزارتو تر اثر لاندی راوستلی دی چه دهغه
په اثر د کال په پای کښې دجاپان په حربی تشکیلاتو کښې هم تغیرات راغلی او توجو صدراعظم د ریاست
ارکان حرب عهده هم په خپلو اوږو واخیستی ده . اګر که دجاپان دخارجه چارو وزیر (تانی) دحمل
په میاشت کښې تبدیل شو او (شیګی منسو) دهغه عهده په لاس واخسته مګر بیاهم دجاپان په خارجی
سیاست کښې کم تغیر پیدا نشو . دجاپان روابط دروسیې سره په عادی شکل دوام وکړ او لکه چه
مو دروسیې دواقعاتو په ضمن کښې ولیده ، د کال په آخر کښې جاپان او روس سره موافقه وکړه چه
د(سخالین) دنفتو او ماهیګیری قرارداد بیا تجدید نه شی . لیکن دا معلومه نه شوه چه دا فیصله ددواړو
مملکتو دنږدیوالی سبب دی یاددوی دلیری والی . مګر تر اوسه پوری کم مهم تغیر دهغو په روابطو
کښې پېښ شوی نه دی ، د کال په آخر کښې جاپانیان چه دامریکائیانو په مقابل کښې د بحرالکاهل په
جنوب غربی برخه کښې په دفاعی جنګونو بوخت و ، دانګریزانو تهدید ئې دبرما په شمال کښې هم حس
کړی او ددې دپاره چه دهغوی اقدام باطل کړی ، په یولوی تعرض ئې دبرما په وسطی جبهه کښې شروع
وکړه او په عین زمان کښې ئې دا هم ښکاره کړه چه دا یو اساسی یرغل پر هند باندی دی او دا
اقدامات دهند دجدید التشکیل ملی عسکر په ذریعه چه د(سوباس چندرا بوس) تر اثر لاندی په برما
کښې تشکیل شوی دی اجرا کیږی . دا مظاهرات ددې دپاره دی چه دهندوګوته دانګریزانو
په مقابل کښې تعرضاتو ته اړ کړی او انګریزان په هند کښې دځینو مشکلاتو سره مخامخ شی او په
پای کښې دخپل پلان دعملی کولو څخه لاس واخلی . دا ګمان نه کیږی چه جاپان دې په دغه وخت
کښې چه دامریکا قوای دهری خوا په بحر او فضا کښې دجاپان واصلی خاوروته نژدی کیږی به

هندباندی د کم اساسی حملی مجال ولری . بلکه برخلاف دافکر کیږی چه جاپان خپل دفاعی وضعیت
په دوام ور کوی ترڅو چه دارو بادبګړی وضعیت معاوم شی وروسته بیا خپل پلان د متحدینو د حملی
د باره فیصله کوی . بیاهم د ثور په میاشت کښې دجاپان حکومت هغه امریکائی پیلوتان چه په تو کیو
ئی په تیر کال کښې بمباری کړی اودجاپانیانو په لاس کښې اسیر شوی و اعدام کړه او دامریکادي
اعتراض ته ئی چه داقدام د بین المللی مقرراتو سره مخالف دی څه اعتناو نکړه - وروسته تر هغه د جدی
په میاشت کښې چه د متحدینو د فضائی حملو تهدید پر جاپان د هغو د پیشرفتونو په اثر زیات شو دجاپان
دلویو ښارو په تخلیه ئی شروع و کړه .

سره له هغه چه دجاپان او د المان په مینځ کښې کم مستقیم ارتباط امکان نه لری بیاهم دوا ړه
مملکتونه په سیاسی او حربی مسائلو کښې دائم په تماس کښې دی اودجاپان حکومت د ایطالیا
نوی فاشستی حکومت چه د موسولینی د خوا جوړ شو هم په رسمیت سره وپیژ انده (سنبله) .

ایطالیا :-

په دې کال کښې ایطالیا دخورا ډیرو مشکلاتو او بدبختیو سره مخامخ شوی ؤ- چه د هغه
مملکت سیاسی او حربی سقوط ته منجر شو - هغه وخت چه د محور قواؤ په شمالی افریقا کښې
شکست وخوړ ، دایطالیا داخلی وضعیت خراب شو - دایطالیا ملت و پوهیده چه د متحدینو
دقواؤ په مقابل کښې نور مقاومت امکان نه لری باید یا د متحدینو سره صلح وکړی یا خپله خاوره
المانیانو ته وسپاری چه دوی د هغه مدافعه وکړی . ددی په اثر ؤ چه موسولینی و روسته له هغه
څخه چه د متحدینو قواؤ په سسلی په حمله پیل وکړ - د هتلر د ملاقات دپاره ولاړ اوکه چه ملو مېږی
موسولینی هتلر ته پیشنهاد کړی و ، چه دایطالیا هغه عسکر چه داروپا په متصرفه ممالکو کښې دی
بیرته ایطالیا ته راشی او المان صرف دطیاری او نورو حربی لوازمو ایطالیا سره مرسته وکړی - مګر
هتلر دا پیشنهاد قبول کړی نه او خواهش ئې کړی وچه المانی عسکر باید دا یطالیا خاوره
تو له اشغال کړی او د هغه مملکت مدافعه کاملاً په اوږه واخلی - موسولینی چه بیرته روم ته راغی
داخبره ئې خپلې کابینې او پاچا ته وکړه - دلته اختلافات زیات شول - او د هغه په اثر پاچا د مارشال
بادولیو په موافقت سره موسولینی بندی کړ (اول داسد) او بادولیو نوی کابینه جوړه کړاو فاشستی
اساسونه ئې لغوه کړه او په خفیه طرز سره ئی د متحدینو سره په مذا کره پیل وکړ او په ضمن کښې ئې
جنګ ته هم دوام ور کړ - مګر هر کله چه متحدینو د خپل اساسی شرط یعنی بلا شرط تسلیم څخه
صرف نظر ونه کړ - نو بادولیو بلاشرط تسلیم شو اود سنبلې په ۱۵ تاریخ دایطالیا عسکر اسلحه
پریښوده - المانیانو په چابکی سره دایطالیا د مدافعې دپاره ځانونه حاضر کړل دایطالیانوی
حکومت دایطالیا په جنوب کښې د(باری) په ښار کښې خپل مرکز و تاکه اود میزان په ۱۹ ئې

دالمان پرضد دجنګک اعلان هم وکړ بیاهم متحدینو دایطالیا عسکرو ته داسلحې داستعمال تراوسه پورې اجازه نه ده ورکړې موسولیني چه دهتلر په مرسته دبندي خانې څخه وتښتېده (۲۰ دسنبلې) په ۲۳ دسنبلې ئې په شمال ایطالیا کښې نوی حکومت دفاشست دجمهوري په نامه سره تشکیل کړ او دشاهي حکومت دلغوې فرمان ئې هم صادر کړ ـ چه المان اودالمان نورو متحدینو دانوی حکومت په رسمیت سره وپېژانده ـ بیاهم تراوسه پورې موسوليني موفق شوی نه دی چه په جګړه کښې کومه مهمه برخه واخلي ـ په عین زمان کښې موسولیني دالمان په مشوره سره هغه کسان چه دایطالیا په تسلیم ئې موافقت کړی او دموسولیني سره ئې مخالفت او فریب بازي کړې وه محاکمه او اعدام کړه چه په هغو کښې دموسوليني زوم (کونت چیانو) دایطالیا پخواني وزیر خارجه هم شومو ده دمخه د مخالفت نظر په اثر د کابینې څخه استعفی کړې او په واتیکان کښې په سفارت مقرر شوی و ـ شامل و ـ لیکن دایطالیا پخوانی رئیس ارکان حرب (کاباليرو) دایطالیا دتسلیم داحتجاج دپاره خود کشي وکړه .

د کال په پای کښې چه دایطالیا مشورتی کمیته دمتحدینو دخوا جوړه شوه ـ د هغو علاقو اداری چاری ئې چه دالمان دلاسه وتلي وې، دبادولیو حکومت ته وسپارلې ـ دبادولیو حکومت د متحدینو دخوا دیو رسمي حکومت په حیث پېژندل شوی نه دی صرف روسانو هغه حکومت رسمي پېژندلی دی . دبادولیو حکومت دمتحدینو په مشوره غواړي چه دایطالیا ټولو احزابو ته دایطالیا په اداره کښې موقع ورکړي حتی دوی ته دااختیار هم ورکړي چه دسیاسي رژیم په باره کښې هم آزادانه فیصله وکړي ـ اوس دفاشست مخالفانو لکه (کونت سفورزا) او (کروچي) چه په خارج کښې و ایطالیا ته ئې مراجعت کړی او دایطالیا دآینده په باره کښې فکر کوي دایطالیا پاچا هم د کال په آخر کښې فیصله کړې چه هغه وخت چه روم دمتحدینو په لاس فتح شي ، دخپلې عهدې څخه لاس واخلي او حکومت خپل ځوی (امبرتو) ته ورو سپاري .

نور مملکتونه :ـ

شرقي مملکتونه :ـ

دافغانستان همسایه مملکتونه :ـ په ایران کښې په دې کال کښې آرامي وه ـ اګرکه اقتصادي او خوراکي مشکلاتو دوام دراود منګر لکه پرو سږ کال قحطي نه وه ـ د طهران د کنفرانس په وخت کښې متحدینو په یوه مخصوصه اعلامیه کښې دا ښکاره کړه چه دوی ایران دمتحدینو په قرار پېژني او دجګړې وروسته به دمتحدینو قوا دایران څخه خارج شي اودایران استقلال او تمامیت پېژني ـ د کال په پای کښې (سهیلي) دخپلې عهدې څخه استعفی وکړه او

(محمد ساعد مراغی) پخوانی وزیر خارجه نوی کابینه تشکیل کړه ـ لیکن دا تغیر لکه چه نوی صدراعظم وویل دایران په خارجی سیاست کښې کوم تغیر نه راوړی.

دایران یو عرفانی هیئت هند ته تللی او د کال په اخر کښې بیا د نوی کال تر لمړی میاشتې پوری د هند په ولایاتو کښې د عرفانی موسساتو او تاریخی ځایو په لیدلو مصروف و.

هند :ـ

د هند په اوضاعو کښې په دې کال کښې کوم مهم تغیر پیښ شوی ندی ـ د هند په غربی او جنوبی علاقو کښې (مچخو) حمله کړی او فصلو ته ئې ډیر نقصان رسولی دا سد په میاشت کښې مارشال ولول د هند پخوانی عسکری قوماندان د لارډ (انلتګو) په عوض چه د هغه د ماموریت میعاد پوره شوی و، د هند د نایب السلطنه په حیث مقرر شو او جنرال (آکن لیک) د شرق وسطی پخوانی قوماندان د هند په قوماندانی وټاکل شو د هند په سیاسی اوضاعو کښې څه تغیر راغلی نه دی ـ د کانګرس د حزب مشران بندیان دی ـ د مسلم لیګ حزب هر وخت د پاکستان مطالبه کوی د صوبهٔ سرحد او د آسام په ولایت کښې د مسلمانانو د خوا ملی کابینې جوړې شوی دی ـ په هند کښې انګریزانو د جیره بندی اصول شروع کړی دی. په دې کال کښې د بنګال او آسام قحط یو څه تخفیف موندلی د هند حربی پیښې په خپل ځای کښې بیان شوی دی.

چین :ـ

د چین حربی واقعات مو د دنیا د جنګ په ضمن کښې مفصل وویل، چینیانو په دې کال کښې خپل حربی جدیت ته ډیره ترقی ورکړی او امریکائیانو هم د دوی د عسا کرو د تنظیم او تجهیز د پاره د هوائی لاری صاحب منصبان او حربی لوازم ور واستول ـ د چین یو هیئت په انګلستان او امریکا او نورو مملکتو کښې دوره وکړه او مادام چیانګ کای شک هم د خپلې دوری په وخت په امریکا کښې د امریکائیانو د توجه په جلب لوا کښې د چین وخواته خوراه ډیر کوښښ وکړ خو اوس امریکا او انګلیس په اکثر و سیاسی مسائلو کښې چین ته هم د اوی یو دولت په حیث اهمیت ورکوی او وائی چه د آینده دنیا په ترتیبا تو کښې به چین هم بنا یسته ښه ځای ونیسی. د کال په آخر کښې د چین او افغانستان په مینځ کښې یو د دوستی او حسن همجواری قرار داد په انقره کښې امضاء شو چه د هغه په اثر به د افغانستان او د چین په مینځ کښې سیاسی او اقتصادی روابط قائم شی ـ دا قرار داد په افغانستان او په چین کښې خورا ښه تلقی شوی دی، د کال په آخری ورځو کښې د چین او د روس په مینځ کښې د خارجی منګولستان په سر یو دلاندله لشید کی پیدا شوی او ژر رفع شوه د سنبلې په میاشت کښې جیانګ کای شک د چین حربی قائد د چین په ریاست جمهور هم انتخاب شو چه اوس هم صدراعظم

دی هم - رئیس جمهور اوهم نظامی اعلی قوماندان .
(دروسېږي واقعات موجلا بیان کړی دی)

ترکیه :-

په دی کال کښې ترکیې بیاخپلی بیطرفی ته سره له هغو ټولو مشکلاتو چه دبین المللی اوضاعو په ضمن کښې پیښ شوی و دوام ور کړ - دقاهری د کنفرانسو په اثر کښې اگر که ویل شوی و چه ترکیه به ژر دمتحدینو سره په حربی زمینه کښې هم مرسته و کړی - بیاهم ترکانو بیطرفی ته ترجیح ور کړی اوله جنگ سره ئې مستقیم یاغیر مستقیم تعلق نه دی پیدا کړی ددا و په میاشت کښې دفعتا هغه مذاکرات چه په انقره کښې دترکیې اودانگلیس د ارکان حرب دصاحب منصبانو په مینځ کښې جاری ؤ قطع شوه اودهغه په اثر انگلیسی مطبوعاتو پر ترکانو باندی تنقید و نه شروع کړل اوو ئې ویل چه ترکانو زمو نږ څخه ډېره اسلحه اخستی ده لیکن بیا هم په جنگ کښې زمونږ سره شرکت نه کوی . دترکیې جرائدو په ځواب کښې وویل چه هغه اسلحه نا کافی وه او ترکیه حاضره نه ده چه بې دخپلو منافعو څخه دنورو دمقاصدو دپاره جنگ ته داخل شی . بیاهم ددواړو مملکتو په روابطو کښې څه تغیر نه دی پیښ شوی - رؤف اوربای دترکیې لوی سفیر په لندن کښې چه پدی موقع کښې استعفا کړی وه ، دهغه په عوض روشن اشرف چه پخوا په رومانیا کښې سفیر ؤ مقرر او لندن ته اعزام شو . دواړه خواوې کوښښ کوی چه دا کشیدگی رفع شی - دروس او ترک روابط هم په عادی شکل سره دوام لری اودطهران او قاهری د کنفرانسو په اثر لکه چه ویلی شوی ؤ ، کوښښ شوی دی چه هغه روابط زیاتره اصلاح شی - په دی کال دسرطان په میاشت کښې د(دیار بکر) خط آهن چه دعراق اودترکیې په مینځ کښې قطاری روابط قائموی - دعصمت اینونو په ذریعه افتتاح شو - دبلی خوا ترکیې خپل روابط دالمان سره هم نسبتا تلې اود کال په پای کښې یو نوی قرارداددواړو مملکتو په مینځ کښې منعقد شو چه دهغه په قرار المان ترکیې ته د ملاریا دوائی او ترکیه المان ته افیون ور کوی . لیکن دنوی کال په سر کښې دانگریزانو او امریکائیانو دپیشنهاد په اثر ترکیې موافقه و کړه چه د (کروم) صادرات و جرمنی ته معطل شی مگر بیاهم دافیصله یوازی د کروم په معاملاتو پورې اړه لری اودترکیې اودجرمنی پر نورو قرار دادو باندی اثر نه کوی .

عربی ممالك :-

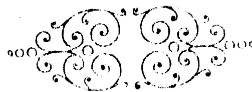
په دی کال کښې په عربی ممالکو کښې یو نوی نهضت داتحاد دپاره پیداشوی دی چه محرك ئې عراق اومصر دی اودنورو عربی ملتو دخوا هم ښه استقبال شوی دی د جدی په میاشت کښې ددې اتحاد دطرح کولو دپاره دعراق اودمصر وزراؤ په قاهره کښې سره مذاکره کړی او بیا

هیئتونه د فلسطین او سوریې او لبنان او سعودي عربیې ته لیږلي شوي دي چه د دوی نظریات هم معلوم کړي لیکن تر اوسه پورې نتیجه معلومه نه ده د انګریز حکومت هم لکه چه معلومیږي دي تحریکاتو ته په مخالفت سره نه ګوري مګر کوم مستقیم اقدام هم نه کوي د عربستان سعودي روابطو د امریکا سره ترقي کړې ده او امریکا غواړي چه د عربستان د نفتو استخراج په خپل انحصار کښې راولي دا هم تر اوسه پورې فیصله شوې نه ده. د لبنان په بحران او فلسطین او یهودو په جګړه کښې نورو عربي ملتونو هم خپله همدردي د هغو عربو سره ښکاره کړې او په ممکنو طریقو سره ئې پر مربوطو مملکتو باندې اعتراضونه کړي دي.

امریکائي مملکتونه :-

په دې کال کښې تقریبا ټول امریکائي مملکتونه د متحدینو سره په موافقت یو ځای شول او هغو مملکتو چه لا تر اوسه پورې ئې له محوره سره روابط درلوده هم ئې د محوري دولتو سره خپل روابط قطع کړل چه آخري ئې بولویا و (حمل) لیکن په ارجنتائن کښې چه هغه هم د محور سره روابط او خه دلچسپي درلوده د داو په میاشت په کښې یو انقلاب پېښ شو او (رامیرز) رئیس جمهور استعفا ته مجبور او (فارل) د حرب وزیر د مملکت اقتدار په لاس کښې واخست لیکن هر کله چه تر اوسه پورې د هغه مملکت خط مشي معلومه نه ده د انګلستان او امریکا حکومتونو اعلان وکړ چه فعلا د ارجنتائن نوی حکومت په رسمیت نه پیژني. د کال تر آخره پورې د ارجنتائن د نوي حکومت وضعیت واضح نه شو مګر په هغه مملکت کښې ځینې بې نظمي او جاسوسي تر اوسه دوام لري.

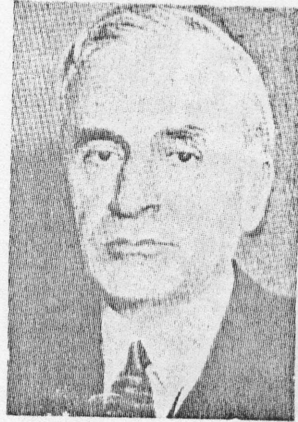
دا و، د دنیا مهم واقعات چه په اختصار سره وویل شوه - او هر کله چه جګړه خپلې فیصله کېدونکې دورې ته رسېدلې ده امید کوو چه تر آینده کال پورې به د دنیا د خونریزي خاتمه پیدا کړي او د ملتو روابط به په عادي طرز سره بیرته جاري شي.

د امریکا په واقعاتو پوری مربوط

جنرال مارشال دامریکاد عمومی ارکان حرب رئیس چه ځومودی وشخه اروپاته راغلی او نوی محاذونه کتلی و .

کورډیل هل د امریکا د خارجه چارو وزیر او د مسکو په کنفرانس کښې د اتازونی نماینده

ادمیرال کنګ د امریکا بحری رئیس ارکان

جنرال ارنولد د امریکا فضائی رئیس ارکان .

د نورو ممالکو په واقعاتو پوري مربوط

پاسی کی وی دفنلیند نماینده دصلح په مذاکراتو کښي له روسیی سره، چه په دغو مذاکراتو کښي ناکام شو .

مادام کولنتای دروسئی سفیر په ستوکهوم کښي او د فنلیند او روس دصلح دمذاکراتو مهم عامل

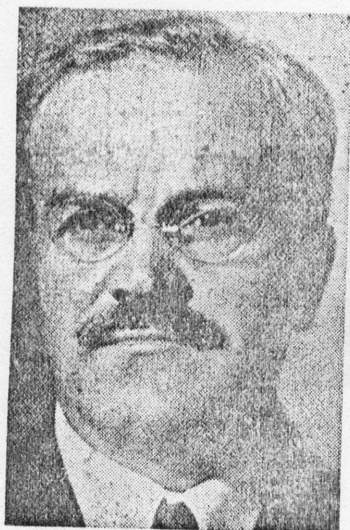

مارشال تیتو د یوگوسلا ویا دملیونو قاید . چه دمتحدینو د خواو پیژندل شو

فارل د ارجنتاین نوی رئیس جمهور چه د «رامیرز» په عوض مقرر شو .

د اتحاد شوروی په واقعاتو پوری مربوط

مولوتوف د شوروی د خارجه چارو
کمیسار او ددغه مملکت نماینده
دمسکو په کنفرانس کښې

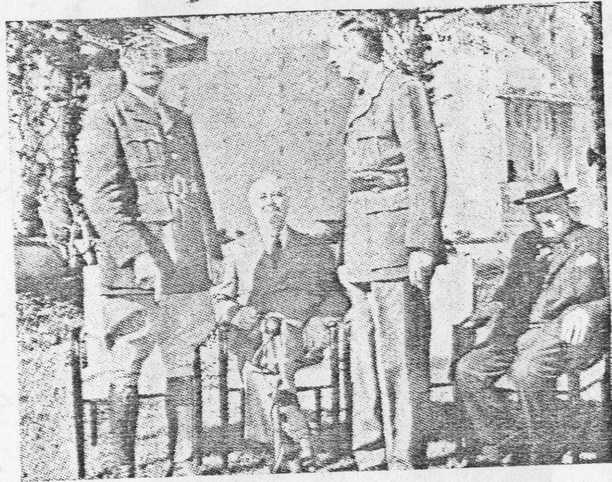

مارشال ستالین داتحاد شوروی دملی کمیسرانو
دشورا رئیس او دمدافعی کمیسر او مارشال
وروشیلوف داتحاد شوروی دمدافعې د کمیسر
معاون دطهران په کنفرانس کښې

کالینین دټول شوروی اتحاد داجرائیې دهیئت رئیس چه د (سوورروف) نښانونه شوروی
مارشالانو ته ورکوی. نښان اخستونکی: وروشیلوف، نور نفری له کینې خوا وښی خواته
شیرباکوف، زدانوف، شاپوش نیکوف، (رئیس ارکان حربیه) او بودیانی

د فرانس او د ترکیئې په واقعاتو پورې مربوط

د کازابلانکا په کنفرانس کښې له کیڼې خوا نه ښی خواته ولاړ جنرال ژیرو او جنرال دوګول چه سره پخلا کېږي. ناست: روزولت او چرچل

مارشال فوزي چقمق د ترکیئې پخوانی رئیس ارکان حربچه په دې کال کښې متقاعد شو

فرصت نشته!

هوتل خدمتګار : څښي راوړم ؟

میلمانه : یو څه فرصت راکه ، چه زموږ خبري تمامې شي

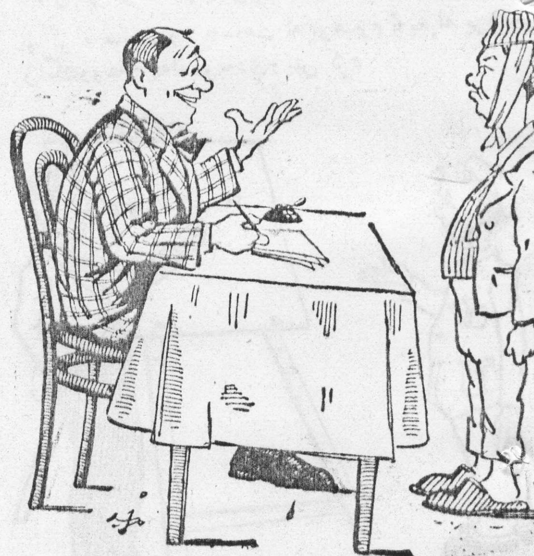
تګار : یو فرصت خو نشته ، بل هر څه چه غواړې رابه ئې وړم .

عجب خواندن دی!

یو کاتب یوه بل ته : د ر ګه د حاضرۍ ناوخته شو

هابل : یوه ګړی ودریږه ، چه عجب خواندن دی که غیر حاضر شم په ارزی !! . . .

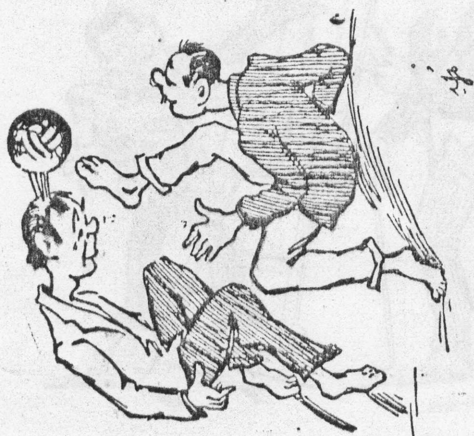

کم غوږ دی خوږیږی!

ملك : ډاکتر صاحب پر غوږ می درد دی !

ډاکتر : کم غوږ ؟ راسته که چپه ؟

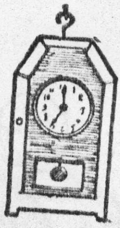
ملك : راسته او چپه ئې نه پوهیږم ، خو هغه غوږ می درد وی چه د شپی د دیوال خواته وی .

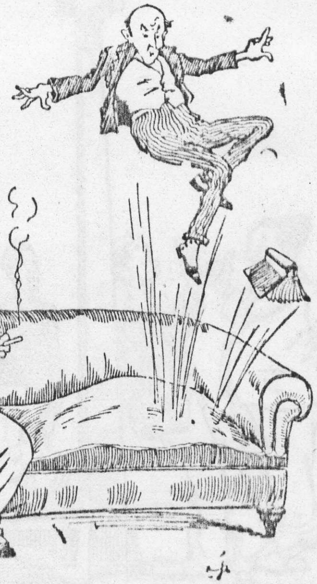

نوي مشق!

وروره ! معاف می که ، نوی مشق کوم .

ټوکې ټکالې

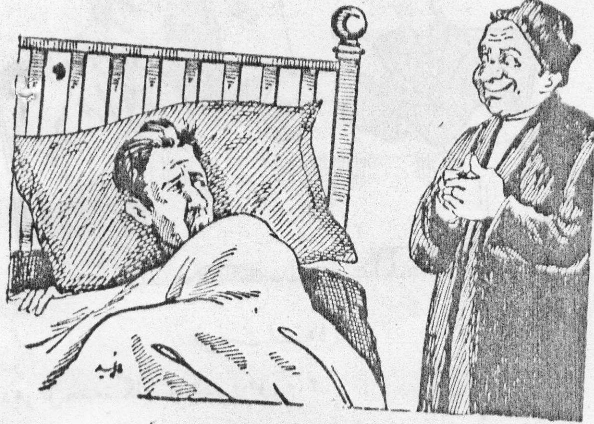

معافي غواړم ومې نه لید!

چاغ سړی راغی پر فنر والا کوچ کښېنوست ، هابل ډنګر

سړی ئې په هوا والوزاوه ویل :

معافي غواړم ، تا مې ونه لیدې ! !

پر اته بجې مې ویښ که!

بادار نوکر ته: سهار مې پر ۸ بجې له خوبه ویښ که !

نوکر : صاحب زه په ساعت نه پوهېږم ته یې خپله پر ۸ بجې

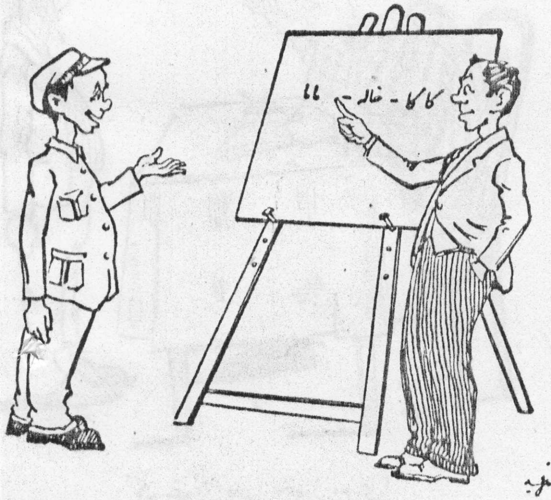
زنګ ووهه، چه له خوبه دې ویښ کړم

رسام : غواړم : چه یو د خندا کاریکاتور

انځور کړم

ملګري : ښه ، نو . . . خپله مبارکه څېره رسم کړه!!!

داخو ستا لاس دی

د سواد خوانی معلم : دغه څه شی دی؟ ویلای سی ؟

زده کوونکی : صاحب! داخو ستا لاس دی ! ! !

فهرست مندرجات سالنامه

١٣٢٢

الف : مضامین :

ولایات وحکومات اعلی :

اجراآت دوائر مملکتی :

ددي کتاب غلطنامه

مخ	کرښه	غلط	صحیح
۱۰۸	۲۵	نوی حرکت	نوی شراك
۱۳۲	۲۹	«ولکتس»	ولکش
۱۳۹	۱۵	پهلوان	پهلوانان
۱۵۲	۸	د محمدهوتاك	ودمحمدهوتاك
۱۵٦	۱۲	لهپشته	لهپښته
۲۱۱	۱٤	پر	پر
»	۲۱	درهمهم	درهم
۲۱۳	۹	کره	کله
»	۱۳	وکره	وکړ
»	۱۵	کښېوت	کښېووت
۲۱٤	۹	اېږداونه	رېږداونه
	۱۳	ویرهنسول	ویرجنسول
۲۱۷	۲	شعر د	شعرا د
»	۲۵	غوږه	غوره
۲۲٤	٤	پښتنو	پښتو
۲۲٤	۲۵	دوه	دده
۲۲٦	٦	خبرم	خبروم
۲۲۷	۱۱	خطات	خطاب
۲۳۳	۲۰	عناوین	عناوین ئي
۲۳۵	۱	دديوازيني	ديوازيني
۲٤۹	۲۳	څونان	څوانان

مخ	کرښه	غلط	صحیح
۲۵۰	۱۱	اوبی	اوبو
۲۵٤	۱۷	زدو	زرو
۲۵٦	۲۰	دله	دلی
۲۵۷	٦	اواویده	اوواویده
۲۵۸	پاورقی	اوازدی غوره	اوازاو غورده
۲٦۲	۲۰	کونه	کوښه
۲٦۳	۲۱	دشاوخوا	دشادخوا
۲٦۵	۳	تنده	تندهخره
۲۷۰	٤	دغرندو اومراو	غرندو اومراویو
۲۷۱	۲۰	پوره و	پورو
۲۷۸	٤	نوراورو سته	نورراوروسته
۲۸۰	۱۲	پهښتو کښې	پهتیو کښې
»	۲۲	دروېزه	ددرویزه
۲۸۸	»	دپښتو	دپښتو
»	۲٤	تېرهشو	تېرشو
۲۸۹	٤	علم او دنیا به	علم او فلسفی
۲۹۰	۱۰	وهیده	پوهېده
۲۹۵	۲۷	کتابی	کتاب
۲۹۸	۱٦	تیر ۱۰	تیرا

KJ